859.0
C 30

COLUMNA

CRONICARI MUNTENI

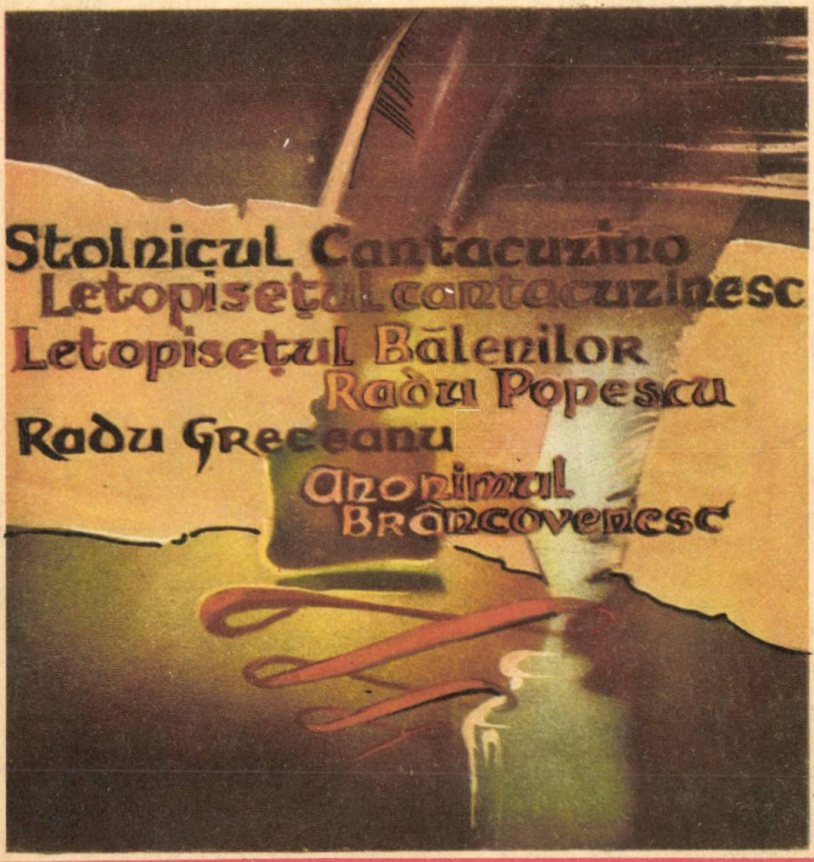

CRONICARI MUNTENI

COLUMNA

859.0
C90

CRONICARI MUNTENI

Studiu introductiv de
DAN HORIA MAZILU

Selecția textelor și glosar de
ANATOL GHERMANSCHI

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR"
BIBLIOTECA
BUCUREȘTI

EDITURA MILITARĂ, BUCUREȘTI, 1988

Coperta colecției: FL. CREANGĂ

CRONICARII MUNTENI

1. **Istoriografia în Țara Românească pînă la apariția letopisețelor din secolul al XVII-lea.** *În Țara Românească, spre deosebire de Moldova, nu s-au conservat „analele (sau cronicile) primordiale", cele ce se vor fi fost scris în veacurile al XV-lea și (mai sigur) al XVI-lea cu privire la istoria veche a locurilor și a oamenilor. Că asemenea alcătuiri au existat este neîndoielnic, întrucît informațiile pe care ele le rețineau au intrat — cercetătorii sînt de acord în această privință — în compilațiile ulterioare, realizate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. În secolul al XVI-lea, în preajma curții domnești, exercițiul istoriografic, în slavonă, s-a desfășurat aproape neîntrerupt. A început această lucrare, verosimil, sub Radu cel Mare — deci pe la 1495 — și a continuat pînă spre sfîrșitul veacului, către urcarea pe tron a lui Mihai Viteazul. În legătură cu „secvențele" acestui lucru cronicăresc, opiniile istoricilor sînt împărțite. P. P. Panaitescu, autor al unei contribuții fundamentale pentru elucidarea acestei chestiuni*[1]*, este de părere că o primă cronică (boierească prin atitudine, dar manifestînd pertinent năzuințe de independență națională) ar fi cuprins evenimentele petrecute între 1495 și 1545. De la urcarea în scaunul Țării Românești a lui Mircea Ciobanul (1545) își începe lucrul un alt istoriograf, ceva mai atent la înșiruirea anilor și a domnilor (predecesо-*

[1] *Începuturile istoriografiei în Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie medie", V, 1962, p. 195—255; studiu republicat în volumul *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971, p. 390—476.

rul său arătase serioase neglijențe în această privință), dar predispus către o atitudine obedientă și înclinat spre compromisuri. Textul său va fi continuat pînă la anul 1591. Alt cercetător distingea înlăuntrul celei dintîi secvențe (de la Radu cel Mare la Radu Paisie) o „Cronică a lui Radu de la Afumați", dusă pînă la anul 1525, scriere marcată de reflexele nobile ale luptelor pentru independență purtate de acel înverșunat combatant care a fost cutezătorul ginere al lui Neagoe Basarab[1]. *În fine, Ștefan Andreescu — și el autor al unei cercetări excelent documentate și purtătoare de ipoteze interesante — așază momentul redactării celei dintîi cronici a Țării Românești (un letopiseț scris, desigur, în slavonă) în vremea lui Alexandru al II-lea Mircea, către începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea*[2]. *Autorii acestei cronici, beneficiari ai consemnărilor anterioare, ar fi scris și partea de început, consacrată primelor domnii și celor ce puseseră temeliile țării.*

Din veacul al XVI-lea s-a păstrat o scriere care mai tîrziu s-a dovedit de mare utilitate în reconstituirea și consemnarea în românește a evenimentelor petrecute între anii 1504 și 1520: Viața lui Nifon, *text literar (o hagiografie), aparținînd unui „gen literar" foarte gustat pe atunci. Gavriil Protul, adică superiorul comunității athonite, om de carte stimat în Sud-Estul european, a scris această* Viață... *(sigur după anul 1517, cînd s-a petrecut tîrnosirea ctitoriei neagoene de la Curtea de Argeș, cel mai probabil prin 1520—1521) la cererea expresă a lui Neagoe Basarab. El fusese elev al acelui Nifon (patriarh al Constantinopolului între anii 1486—1488 și 1497—1498), chemat în Țara Românească, pe la 1504, de către Radu cel Mare spre a contribui la reorganizarea instituției religioase naționale. Cum discipol al aceluiași Nifon (din „perioada românească", foarte scurtă — de altfel — căci grecul, rigorist și veleitar, va intra repede în conflict cu domnul țării) fusese și Neagoe Basarab, „întîlnirea" dintre cei doi s-a produs firesc și raportul instituit va dicta substanța și tonul operei. Biografia lui Nifon, refăcută potrivit canoanelor genului, va face loc faptelor din istoria țării ce îl adăpostise vremelnic (este relatat cursul lucrurilor de la 1504 pînă la 1520,*

[1] Vezi *Pagini de veche artă românească de la origini pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, București, 1970, p. 116.

[2] Vezi Ștefan Andreescu, *Considérations sur la date de la première chronique de Valachie*, în „Revue roumaine d'histoire", XII, 1973, nr. 2, p. 361—373.

adică sub Radu cel Mare, Mihnea cel Rău, Vlad cel Tînăr și Neagoe Basarab), dar Gavriil povestește de fapt o istorie „controlată" de comanditarul său. Titeuirea evenimentelor (pe care Gavriil de la Athos nu avea de unde să le cunoască) va fi, evident, cea dictată de Neagoe și de partida Craioveștilor, dar — sub unghiul reușitei literare — panegiricul (precumpănitor „politic") consacrat marelui voievod — ctitor de țară și de carte, figură proeminentă a acelui început de secol, cînd spiritualitatea românească se afirma convingător în această parte a Europei — este aproape fără cusur.

Viața lui Nifon, scrisă în grecește (greaca bizantină) ori — poate — în slavonă (căci există date ce arată că Gavriil Protul știa și utiliza această limbă[1]*), s-a tălmăcit în românește în vremea lui Matei Basarab (cea mai veche copie conservată este cea lucrată în 1682 de ieromonahul Ioan de la Bistrița în schitul Trivale din Pitești) și a cunoscut mai tîrziu cîteva traduceri în neogreacă.*

Către sfîrșitul secolului al XVI-lea, la curtea lui Mihai Viteazul, s-a alcătuit o cronică a anilor domniei acestui voievod. Însemnarea evenimentelor a căzut în responsabilitatea marelui logofăt Teodosie Rudeanu, care a fost, dacă nu autorul, cel puțin îngrijitorul unui text ce ducea istorisirea pînă în anul 1597. Datele înregistrate aci au fost utilizate concomitent, în demersurile ei numeroase, și de secțiunea pentru relații externe a cancelariei domnești. Această cronică, scrisă — se pare — în românește („walachico sermone") sau — potrivit altor opinii[2] *— în slavonă, ne este cunoscută doar într-o traducere latinească (o prelucrare, cu unele adăugiri), pe care un anume Baltasar Walther a realizat-o prin intermediul unei versiuni poloneze.*

O altă variantă, rezultată prin prelucrarea și augmentarea aceleiași „cronici oficiale", a intrat în Letopisețul Cantacuzinesc, *povestind faptele petrecute de la venirea pe tron a lui Mihai Viteazul (septembrie 1593) pînă la urmările luptei de la Mirăslău (septembrie 1600, cînd voievodul se retrage la Prejmer). Nicolae Iorga a intitulat această compunere* Cro-

[1] În orice caz, versiunea (originalul sau, poate, un intermediar) de pe care s-a făcut, către jumătatea secolului al XVII-lea, traducerea în românește era slavonă (vezi Dan Zamfirescu, în antologia *Literatura română veche*, vol. I, București, [1969], p. 63—65).

[2] Vezi I.C. Chițimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, 1972, p. 145—157.

nica Buzeștilor, *acordîndu-i o independență ce ar decurge dintr-o anume libertate (în raport cu unghiul de vedere oficial) de opinie. Apar într-adevăr în această cronică mai multe informații în legătură cu familia Buzeștilor și, firește, unele interpretări ale cursului faptelor pendinte de analizele făcute de influenții boieri olteni. Dar structural ea nu se desparte — observa un cercetător care s-a aplecat stăruitor asupra acestei chestiuni*[1] *— de „cronica oficială" (la care autorul* Cronicii Buzeștilor *a ajuns cu ușurință, întrucît Teodosie Rudeanu era cumnat cu Stroe Buzescu), refăcînd aceeași ordine în prezentarea evenimentelor*[2]. *Această dependență (confirmată și de textul memoriului adresat de Mihai Viteazul marelui duce de Toscana, memoriu ce folosește tot materialul oferit de „cronica oficială") dispare abia în ultima parte (evenimentele de după retragerea la Prejmer), cînd autorul apelează la poema lui Stavrinos.*

*Stavrinos, grec dintr-o localitate epirotă obscură (Malsiani din părțile Delvinosului), a trăit în preajma lui Mihai Viteazul, fiind „vistier", după propria mărturisire, dar un vistier de rang mai mărunt, căci nu este pomenit între dregătorii din sfatul țării. A fost un apropiat al voievodului — poemul lasă să înțeleagă că l-a prețuit pe Mihai în chip absolut — și este posibil să-i fi slujit drept sol în unele misiuni diplomatice, însoțindu-l pe domn la Praga și la Viena. Poemul pe care i l-a consacrat (*Vitejiile preacucernicului și preaviteazului Mihai Voievod), *lipsit de virtuți literare deosebite, s-a bucurat în lumea grecească (unde figura lui Mihai și fapta lui îndrăzneață au trezit nădejdi și au stîrnit reacții — ca și în alte părți din Balcani — în zona epicii populare) de o imensă popularitate. Patetic și stăpînit de viile impresii suscitate de măreția personajului în vecinătatea căruia trăise (Stavrinos și-a compus textul „la lumina stelelor", în închisoarea de la Bistrița, unde îl aruncaseră ungurii, după omorîrea mișelească a voievodului român), poetul grec îl glorifică înălțător pe erou și îi acoperă de imprecații pe cei vinovați de dispariția lui. Tipărit la Veneția în 1638 (și reimprimat, tot în Cetatea Dogilor, de încă opt ori pînă în 1896, poemul lui Stavri-*

[1] Vezi Dan Zamfirescu, *Istoria lui Mihai Viteazul din „Cronica Țării Românești"*, în vol. *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967, p. 205—231; Idem, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981, p. 383 și urm.

[2] Dan Zamfirescu, în antologia *Literatura română veche*, vol. II, p. 83—84.

nos — cuprinzînd adesea ştiri importante asupra evenimentelor ţesute în jurul domnului român — a ajuns repede, în cîpii, la îndemîna cărturarilor noştri[1]. *Folosit (cu unele omisiuni dictate de un program „auctorial" fixat de patroni) de cel ce a scris* Cronica Buzeştilor, *textul cronicarului grec va furniza, prin intermediul acestei cronici, material* Letopiseţului Cantacuzinesc, *precum şi — ulterior —* Cronicii Bălenilor, *căci autorul acestei a doua compilaţii (mult mai „atent" la informaţiile utilizabile) a citit categoric această scriere cu pretenţii de epopee*[2].

O a doua poemă grecească despre eroicele fapte ale lui Mihai Viteazul (îndatorată, ca sursă de inspiraţie, compunerii lui Stavrinos) a rămas de la Gheorghios Palamed, un cărturar adăpostit la curtea cnezilor ucraineni de Ostrog. Poema lui Palamed nu a venit însă în atingere cu literatura română.

În al doilea deceniu al secolului al XVII-lea, un alt grec trăitor în Ţara Românească va scrie o istorie a locului. Este Matei al Mirelor, epirot şi el (se născuse pe la 1550 în Pogoniana), care, după cîteva misiuni îndeplinite la Moscova (între 1595 şi 1597) şi în Ucraina apuseană (prin 1600), ajunge — verosimil în vremea domniei lui Radu Şerban — în Ţara Românească. A fost ultima „etapă" parcursă de acest cărturar peregrin, „împămîntenit" cumva între români şi onorat (după cum singur recunoaşte) pentru ştiinţa lui într-ale cărţilor. Se va bucura de protecţia voievodului şi, pe lîngă cinul de egumen la Dealu, obţine şi rangul de mitropolit al Mirelor, o eparhie în Asia Mică unde nu a pus piciorul niciodată. A murit în 1624.

Scriitor polivalent (l-a tentat şi „genul parenetic", compunînd nişte Sfaturi către Alexandru Iliaş), *caligraf, miniaturist şi traducător (ipoteza potrivit căreia el a tradus* Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul lui Theodosie *din slavonă în greceşte se bucură de credit între cercetători), Matei al Mirelor şi-a început exerciţiul istoriografic, marcat mereu de o notă encomiastică, cu prefaţa pe care o scrie la* Slujba *lui Grigorie*

---

[1] În româneşte poemul va fi tradus întîia oară (în versuri) abia în 1806 de Teodor M. Eliat, un apropiat al lui Anton Pann. Să menţionăm că există şi o tălmăcire (în proză) în limba slavonă semnalată şi editată de Iulian Ştefănescu în 1942: *Epopeea lui Mihai Viteazul în lumea greco-rusească în secolele XVII şi XVIII*, în *Opere istorice*, Bucureşti, 1942, p. 79—109.

[2] Dan Zamfirescu, în antologia *Literatura română veche*, vol. II, p. 191—192 (despre Stavrinos şi scrierea sa la p. 186—193).

Decapolitul. Va broda apoi în jurul acestei prefețe (unde cel lăudat era Radu Șerban) o „istorie" mai amplă, în proză, cu titlul Povestire pe scurt despre neașteptata cădere din domnie a lui Șerban Vodă, zis și Radul, și despre venirea în Țara Românească a lui Radu Voievod, fiul lui Mihnea, *ce se încheie cu un grupaj de „stihuri îndemnătoare" adresate voievodului (Radu Mihnea). Din materia* Povestirii *se va naște apoi poemul istoric — o „cronică rimată", de fapt — intitulat* Istoria celor săvîrșite în Ungrovlahia, începînd de la Șerban Voievod pînă la Gavril Voievod, *scriere de mari dimensiuni, cu vădite ambiții literare, căci Matei era un bun cunoscător al vechilor istorici. Autorul adaugă* Istoriei... *și* Sfaturile către Alexandru Iliaș, *compuse mai înainte. În Matei al Mirelor (în care literatura neogreacă proclamă un scriitor de primă mărime al acelui veac), observatorul atent (care nu lasă să treacă neamendate împilările la care poporul era supus din partea asupritorilor dinlăuntrul și din afara țării, neuitînd să-i dojenească pe grecii excesivi în apetiturile lor) este dublat de un moralist în duh bizantin.* Istoria... *s-a tipărit la Veneția, în 1638, și a circulat în mediul cultural românesc. Urmînd lui Nicolae Iorga, aproape toți cercetătorii sînt de acord că poema lui Matei al Mirelor a fost folosită de autorul (autorii)* Letopisețului Cantacuzinesc *pentru anii 1602—1618. Este, de asemenea, sigur că și cel care a scris* Cronica Bălenilor *a consultat această* Istorie a celor săvîrșite în Ungrovlahia... *Mai tîrziu, se pare că pe la începutul veacului al XVIII-lea, Axinte Uricarul va da o traducere românească a textului din îndemnul lui Nicolae Mavrocordat.*

După ce Mihail Moxalie (Moxa), personaj cu merite în istoria culturii române[1], *introducea în* Cronograful *său (scris în românește pe la 1620, pe baza unor izvoare grecești și sud-slave*[2]*) știri din istoria românilor, către jumătatea veacului*

---

[1] El a tălmăcit din slavonă în română textul *Pravilei* ce se va tipări în 1640 la Govora.

[2] Pornind lucrarea stimulat de Teofil al Rîmnicului (cel care, ca egumen al ctitoriei Craioveștilor de la Bistrița olteană, îl îndemnase și pe Matei al Mirelor să compună *Slujba lui Grigore Decapolitul*), Mihail Moxalie a tălmăcit și prescurtat *Cronica universală* a bizantinului Constantin Manasses (care povestea mersul lucrurilor de la „începuturile" biblice pînă la anul 1081 din istoria Imperiului Bizantin), utilizînd — pentru perioadele următoare — niște *Povestiri* bizantine *pe scurt* (ce sfîrșeau cu anul 1425), *Analele sîrbești* (pentru anii 1355 — 1490 și o *Cronică bulgărească anonimă* (ce istorisea faptele petrecute între anii 1296—1413).

al XVII-lea, sub Matei Basarab (după alte opinii, ceva mai tîrziu, abia către sfîrșitul domniei lui Șerban Cantacuzino și după aceea), s-a alcătuit întîia cronică în românește *a Țării Românești. Ipoteza formulată de P. P. Panaitescu (în* Începuturile istoriografiei în Țara Românească) *așază în vremea lui Matei Basarab tălmăcirea în românește a vechilor anale și cronici parțiale (de care am vorbit mai sus), precum și compunerea acelei părți introductive („foarte lacunară și confuză"[1]) ce adăpostea evenimentele din secolele al XV-lea—al XVI-lea[2]. Totul trebuia să servească drept „fundament"* Cronicii lui Matei Basarab, *care se scrie acum spre glorificarea faptelor acestui voievod.*

Chiar dacă această întreprindere de adunare la un loc a vechilor contribuții (căci sînt puse în valoare, pentru istoria țării, și scrierile alogenilor: Viața lui Nifon, *poemul grecului Stavrinos,* Istoria... *versificată de Matei al Mirelor, alături de* Cronica Buzeștilor *ce refăcea, în interesul acestei familii boierești,* Istoria lui Mihai Viteazul) *s-a petrecut mai tîrziu, prin redactarea* Letopisețului Cantacuzinesc, *este limpede că în acest veac năzuința de a da, în sfîrșit, o „istorie" a țării se concretizează, mobilizînd la lucru mai mulți autori. Aflarea în Liban a unui letopiseț al Țării Românești (ce cuprinde intervalul 1292 [și nu 1290, cum fixase tradiția] — 1664), tradus din grecește în arabă de Macarie Zaim, mitropolit de Antiohia, confirmă existența* cîtorva inițiative istoriografice *ce au evoluat către întreprinderi independente. Oricum, letopisețul în arabă (intitulat* Istorii și știri pe scurt despre domnii Țării Românești și despre petrecerea lor și vremea șederii lor în domnie precum am putut culege și aduna. Și începutul este în anul 6800 al lumii), *pus în valoare de Virgil Cândea[3], vădește deosebiri sensibile față de „ansamblurile" istoriografice păstrate în românește.*

---

[1] Vezi G. Mihăilă, în antologia *Literatura română veche*, vol. II, p. 221.

[2] Ștefan Adreescu *(în Considérations sur la date...)* pune realizarea acestei secvențe consacrată „începuturilor" pe seama istoriografilor ce au lucrat în secolul al XVI-lea, din porunca lui Alexandru al II-lea Mircea.

[3] Vezi Virgil Cândea, *Letopisețul Țării Românești (1292—1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în „Studii", XXIII, 1970, nr. 4, p. 673—692.

2. **Stolnicul Constantin Cantacuzino și marea „Istorie".** *Mai sus amintita* Cronică a lui Matei Basarab, *cu acea parte de început (privind veacurile al XIV-lea — al XV-lea) încurcată și marcată de inexactități, trebuie să fi fost „letopisețul" care îl nemulțumea profund pe stolnicul Constantin Cantacuzino („că acela ce l-au făcut, den neștiință să vede să-l fie scris, sau den negrijuire, doar căci atîta iaste de netocmit, de înourcat și de scurt, cît mai multă turburare și mirare dă celui ce cetește, decît a ști cevași adevăr dintr-însul"[1]), îndemnîndu-l mai degrabă să-l ignore. Alcătuirea în discuție nu răspundea nici pe departe deziderateloi de „informare", formulate pe scurt de istoric („carele și de țara aceasta, de începătura ei, și de lăcuitorii ei și domnitorii ei, carii cît și cum s-au purtat și de obiceiurile lor și de legile ei, și de altele multe ce într-însa se vor fi aflat"), iar de restituirea în chip științific a adevărurilor trecutului nici nu putea fi vorba.*

Mînat de dorința de a acoperi această lacună, năzuind sincer să pună la dispoziția conaționalilor săi o veritabilă lucrare de istorie (căci „fără istorie — zicea el — nu numai de rîsul altora și de ocară sîntem, ci și orbi, muți, surzi sîntem de lucrurile și faptele celor mai de demult ce într-acest pămînt s-au întîmplat și s-au făcut, cari de nevoie încă le era și ne iaste a le ști, pentru ca să putem și traiul vieții noastre a tocmi"), Constantin Cantacuzino începe lucrul la Istoriia Țării Rumânești întru care să cuprinde numele ei cel dintîi și cine au fost lăcuitorii ei atunci și apoi care o au mai descălecat și o au stăpînit pînă și în vremile de acum s-au tras și stă, *carte de mari proporții și de mari ambiții.*

Va fi început redactarea cărții[2] *în anii cînd pe tronul Țării Românești se afla fratele său Șerban, oricum înainte de 1688,*

---

[1] Aici și în continuare citâm după Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, vol. I, București, Ed. Minerva, col. BPT, 1984 (ce reproduce textul publicat de Mihail Gregorian la EPL, în 1961), p. 3—75.

[2] De a cărei elaborare contemporanii aveau știință. Còpiile ulterioare au zidit însă în jurul acestei scrieri un „anonimat" (ce a îngăduit felurite presupuneri în legătură cu atribuirea) spulberat abia de identificarea operată, cu solide dovezi, de Nicolae Iorga.

Ediții: *Fragment dintr-o cronică pre scurt a românilor*, în *Istoria Moldo-Românie*i, [serie inițiată de librarul G. Ioanid], I, București, 1858, p. 295—376; în *Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, publicate de Mihail Kogălniceanu, vol. I, București, 1872 p. 87—126; *Cronica pe scurt a românilor* [atribuită lui Nicolae Mi-

anul apariției versiunii românești a Bibliei (la a cărei definitivare a participat), întrucît undeva în text menționează că „toate cărțile bisericii și toate cetăniile pe slovenește ne sînt", dar nu mai devreme de 1685—1686, cînd își procură — prin intermediul medicului Jacob Pylarino[1] *— cartea lui Johannes Nauclerus*, Chronica succintim compraehendentia res memorabiles saeculorum omnium ac gentium, ab initio mundi usque ad anum Christi nati MCCC *(Colonia, 1544, cu completări de alți autori), fostă întîi în posesia mitropolitului Moldovei Dosoftei*[2]. *După acest Nauclerus va rezuma Stolnicul rosturile cercetării istoriei: „Cum Nafclir în prologul* Hronografului *lui, ce face, zice: că frumos lucru iaste den greșalele altora să tocmim viața noastră și nu ce alții au făcut să cercăm, ci ce bine făcut va fi, noi a urma să ne punem naainte. Și trebuie să știm ca pre cei buni și vrednici, carii vor fi fost bune faptele lor, să le pomenim bine, și pre ei să-i lăudăm. Iar pre cei răi și făcători de rău, să-i blestemăm și să-i ocărîm aceea parte alegîndu-și în lume, cît au trăit, ca să-i rămîie".*

Constantin Cantacuzino a lucrat la carte — cu întreruperi, probabil —, adunînd mereu izvoare, cercetîndu-le și comparîndu-le (se știe că încă din 1670 își procurase o copie a cronicii lui Grigore Ureche), pînă în preajma tragicei sale dispariții. Ultimul capitol pe care a izbutit să-l redacteze, nu cu mult înainte de anul 1716, se intitulează Hunii, au cum le zic alții unii, den cari ungurii să trag și sînt pănă astăzi, de unde

---

lescu], București, 1985; N. Iorga, în: *Cronicele muntene*, sub titlul *Istoria Țării Rumânești. Opera lui...*, ediție de N. Iorga, București, 1901; *Istoria Țării Rumânești întru care se cuprinde numele ei cel dintîi și cine au fost locuitorii ei atunci*, ediție de N. Cartojan și D. Simonescu, Craiova, 1944; *Istoriia Țării Rumânești întru care...*, în *Cronicari munteni*, ediție de Mihail Gregorian, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1961, p. 1—79; în *Cronicari munteni*, vol. I, București, Ed. Minerva, col. BPT, 1984, p. 3—75.

[1] Medic de curte în vremea lui Șerban Cantacuzino și a lui Constantin Brâncoveanu. În 1685 se afla, împreună cu voievodul Cantacuzino, în Moldova.

[2] După cum atestă feluritele însemnări făcute de Dosoftei în cuprinsul cărții și, cu deosebire, „explicația provenienței" (obligatorie la un bibliofil de talia Stolnicului) pe care o notează însuși Constantin Cantacuzino pe pagina de titlu: „Așa au fost cumpărat de Mitropolitul Dositheu, iar apoi însuși sfinția sa l-au dăruit jupînului Iacov Pilarin, cînd au fost la Iași cu oastea în anul 1685. Și apoi doftorul l-au dăruit lui Constantin Cantacuzino stolnic" (vezi Corneliu Dima-Drăgan, *Biblioteca unui umanist român, Constantin Cantacuzino stolnicul*, București, 1967, p. 121).

au pogorît și cum au descălecat Țara Ungurească; și ce voievozi întîi au venit cu dînșii *și se referă la migrația hunilor petrecută în secolul al IV-lea. Nu este exclus ca Stolnicul să fi schițat unele capitole și pentru epocile următoare. În acel* Catalogo di principi..., *pe care îl întocmește pentru generalul Luigi Ferdinando Marsigli (savant căruia îi mărturisea că elaborează, deocamdată în interesul, precumpănitor, al conaționalilor săi, atît de trebuincioasa cercetare asupra începuturilor poporului român: „ceea ce cere domnia ta necesită mult timp și multă osteneală, pe care eu, după putință, o fac, în limba română, ca să lămuresc istoria acestei țări, dar pînă acum nu am isprăvit"), figurează nu numai „portretele" unor voievozi din vechime, precum Mircea cel Bătrîn ori Neagoe Basarab, ci și știri despre contemporanii Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu.*

Frazele în care își declară intențiile lasă să se vadă cu claritate înțelegerea umanistă a autorului (iritat, pe bună dreptate, de lipsa de preocupări în această privință a înaintașilor, care „au lăsat toate de s-au surpat în prăpastia uitării și întru întunérecul de véci au rămas") — ce preleva componentele morală, formativă, civilizatorie și, în primul rînd, patriotică — asupra exercițiului istoriografic. Imperios necesară îi apare cărturarului (în persoana căruia savanții străini — deja amintitul Marsigli, istoric și geograf, sau epigrafistul englez Edmund Chishull — aflau un conlocutor și un corespondent erudit și mereu neobosit în a da evoluțiilor românești o înțelegere corectă, menită să corijeze unele informații eronate ce circulau, se pare, în cercurile istoricilor apuseni) întreprinderea acelui demers de afirmare a marilor tradiții pe care le păstrau depozitele românești și care legitimau îndestul intențiile de independență nutrite întotdeauna de români și readuse în actualitate de oamenii politici din vremea sa. Dimensiunile plănuite (o „Istorie de la origini pînă azi") țînteau monumentalitatea și este neîndoielnic că, dacă ar fi fost sfîrșită, cartea lui Constantin Cantacuzino ar fi putut sta alături de opera cantemiriană.

Nici o categorie de izvoare nu a fost neglijată de savantul care, în strîngerea de informație (în carte sînt convocați istorici și geografi ai Antichității elene și latine, cronografi bizantini, scriitori ai Europei medievale și umaniste), a năzuit către exhaustivitate. Cu un ochi critic el cercetează sursele interne și externe, rezultatul acestei examinări fiind cel așteptat

de la un om de știință. Tradițiile locului, *fie cele transmise din generație în generație („niște spuneri și niște povești, mai vîrtos bătrînii ce povestesc de cele ce au fost"), fie cele ce dăduseră naștere unor construcții epice („cîntecele cari vestesc de vitejii, au de alte fapte ale domnilor și a altor vrednici oameni"), sînt privite cu destulă circumspecție, date fiind subiectivismul lor pregnant, „partizanatul de familie" („de un lucru numai, doi într-un chip nu povestesc, ci unul una, altul alta băsnuiaște") și abordarea nesistematică a faptelor („foarte împrăștiat și prea pe scurt pomenesc lucru și făr' de nici o orînduială sau tocmeală").* Dacă *redactarea foarte parcimonioasă a* actelor de cancelarie *(„hrisoavele domnilor ce sînt pre la boierime și pre la mănăstiri date și la sate...") nu-i poate furniza istoricului prea multe știri utile (căci „risipit și foarte pe scurt zic și fără cap povestesc și numai de un lucru vorbescu, adecăte au de cela cui să dă, au de cel ce dă... iar alt nimica nu mai lățește, nici de alte lucruri să mai întinde"), creditul ce li se poate acorda devine aproape absolut în alăturare cu reprezentantele unei literaturi foarte gustate pe atunci („cărțului ce să văd pe la unii și pe la alții aici în țară, și mai multe în Moldova"), categorisite drept „o mare grămadă de minciuni". Între aceste scrieri ce colportau o „istorie fabuloasă", „în cari nu să cuprind altele, fără minciuni și basne, dupre care umblă norodul acesta rătăcindu-se și cred céle ce niciodată de crezut nu-s", populara* Alexandrie *este incriminată cu deosebire: „Că măcară acea* Alexandrie *bălmăjaște și asémenea ca acéia alte cărțului, ci acélea aflări omenești numai ce sînt sau basne de cele ce făcea și scorniia poeticii ethnici în vrémea elinilor pentru orbul norod...". Literatură, adică.*

Departe de ipóstaza istoricului veritabil, punînd în circulație scrieri în care prezidează nu prelevarea adevărului, ci atitudini părtinitoare, aflate în conflict cu obiectivitatea, îi apar stolnicului și unii autori străini „mișcați de osebite poftele și voile lor". Limpezirea adevărului nu poate profita de pe urma unor asemenea „contribuții", în care „cel ce iubește pre unul, într-un chip scrie de dînsul, și cel ce-l urăște într-alt chip, și de al său într-un chip și de streini într-alt chip scrie". Acest „alt chip" de a scrie istorie, un „chip" al lipsei de obiectivitate, al inimiciției, chiar îl denunță Constantin Cantacuzino cu privire la unele relatări legate de istoria românilor: „Măcar că unii ce scriu de dînsa [Țara Românească, locuitorii ei], ca niște streini ce sînt și voitori de rău unii, nu adevărul scriu, ci-i micșorează lucrurile, și pe locuitorii ei rău îi defai-

mă, şi multe hule le găsesc". Va concretiza ceva mai încolo această luare de poziţie, veştejind „basna" despre „ijderenia moldovenilor" (Constantin Cantacuzino o citează in extenso, ca mostră de absurditate), pe care interpolatorul cronicii lui Ureche declară a o fi aflat într-o „hronică ungurească" („... poate-fi — avansează Stolnicul, deşi precizează că nu a văzut o astfel de cronică —, pentru că pururea şi nevindecaţi şi ungurii au stătut vrăjmaşi şi pizmaşi rumânilor, şi atîta cît de ar fi putut, ar fi supus pe toţi supt jugul lor, cum şi pe mai multa parte den cîţi să află acum în Ardeal i-au supus şi i-au făcut iobagi cum le zic ei").

Riposta istoricului român este vehementă. Absolvindu-l pe Ureche („om învăţat să vede că au fost şi om tocmit de cîte par că au scris el"), Cantacuzino vizează mai cu seamă sursa („Ci nu ştiu cu ce îndrăzneală şi cu ce nerușinare, acela ce va fi scris întîi o va fi făcut!"), extrem de precară sub raportul raţionamentului istoric şi al evaluării faptelor, a neinformatului intervenient: „Ci dară acela ungur, au ce va fi fost, nu ştiu, de au băsnuit şi au visat ca acélea a zice, să vede că de puţină ştiinţă şi socoteală au fost. Pentru că de au fost şi vrăjmaş, acelui neam de a-l face tot de tîlhari şi de furi, nesimţitoriu au fost, nimic [din] ceia ce-i putea sosi şi veni pe urmă chibzuind, adecăte că vor rîde toţi şi vor ocări răutatea şi neştiinţa lui, băbeşti basne şi nesărate vorbe la cei dupe urmă oameni lăsînd în povéste, căruia multe sînt a i să zice împotrivă şi a-i dovedi minciunile".

Şi multe dintre capitolele terminate de Stolnic întruchipează argumentarea interpretării corecte a desfăşurărilor istorice. Tezele de căpătîi ale cărţii sale coincid în esenţă cu propoziţiile ce vor fi definitivate de umanismul românesc, în consonanţă cu formulările obiective ale savanţilor străini. Originea romană a românilor, *idee de căpătîi, este definită prin descrierea unei colonizări înfăptuite de romanii învingători şi civilizatori (Cantacuzino enumeră dovezile: şanţurile „troianuri", podul peste Dunăre „căruia şi pînă astăzi şi dincoace de Dunăre şi dencolo i să văd marginile şi începăturile cum au fost şi dirept ce loc au fost"), prin dislocarea şi statornicirea în Dacia a unor contingente importante, a căror proveniență onorabilă autorul nu uită a o sublinia, „nobleţea stîrpei" fiind, de altfel, o susţinere pe care Stolnicul o repetă în cîteva rînduri. Implantarea elementului roman s-a făcut pe un teritoriu unde populaţia daco-getă (elogiată într-un loc pentru vitejie şi spirit de neatîrnare: „iară ostaşi mari şi tari la bătaia războaie-*

lor, nepoftitori a să supune altora, nici a să birui de alţii îngăduia"), lipsită — e adevărat — de structuri politice, continua să existe: „Însă nu că doară den dachi nici unul n-au mai rămas, cît pustiindu-se de tot, şi nemairămîind nimeni cine a lăcui aceste pămînturi...". Însemnătatea elementului autohton în etnogeneza românilor, implicit cuprinsă în judecăţile Stolnicului, lasă poziţia fundamentală prelevării (nu fără un justificat accent polemic) ascendenţei romane, *afirmată cu mîndrie patriotică în fraze cu cadenţe largi, emoţionante: „Iară noi într-alt chip de ai noştri şi de toţi cîţi sînt rumâni, ţinem şi crédem, adeverindu-ne den mai aleşii şi mai adeveriţii bătrîni istorici şi de alţii mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, rumânii, sîntem adevăraţi romani şi aleşi romani în credinţă şi în bărbăţie, den carii Ulpie Traian i-au aşezat aici în urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus şi l-au pierdut; şi apoi şi alalt tot şireagul împăraţilor aşa i-au ţinut şi i-au lăsat aşezaţi aici şi dintr-acelora rămăşiţă să trag pînă astăzi rumânii aceştea".*

Curgerea neîntreruptă (miraculoasă chiar, dacă ne gîndim la vicisitudinile mereu prezente: „Însă nu puţină mirare iaste la toţi cîţi scriu de aceasta, nici la cîţi bine vor socoti de aceşti rumâni, cum s-au ţinut şi au stătut pănă astăzi aşa, păzindu-şi şi limba — şi cum au putut şi pot şi pămînturile acestea lăcuiesc?!") a procesului de plămădire a poporului român îşi află temeiuri în unitatea lor indisolubilă *(în ciuda tuturor acelor „călcări, zdrobiri şi nespuse rêle ce i-au trecut"), probată elocvent, prin* originea comună *şi prin* latinitatea limbii *(inextricabilă în esenţa ei şi rezistentă la feluritele atentate): „Însă rumânii înţeleg nu numai ceştea de aici, ce şi den Ardeal, carii încă şi mai neaoşi sînt, şi moldovénii, şi toţi cîţi şi într-altă parte să află şi au această limbă, măcar fie şi cevaşi mai osebită în nişte cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus*[1]*, iară tot unii sînt. Ce dară pe aceştea, cum*

[1] Ceva mai înainte Constantin Cantacuzino discutase pe larg şi cu justeţe evoluţia limbilor romanice, motivînd instalarea diferenţelor între ele şi între aceste idiomuri şi limba latină. Situaţia românei (şi ea „stricată, cum şi alte limbi toate ale lor céle neaoşă şi de moşie şi le-au stricat") se încadrează în sistemul astfel construit: „Şi mai chiar vedem că rumânii den Ardeal, moldovénii şi céştea de ţara aceasta, tot un neam, tot o limbă fiind, încă între dînşii mult să osebesc, care aceasta iaste cum să véde den amestecătura vecinilor".

BIBLIOTECA

zic tot rumâni îi ţinem, că toţi aceştia dintr-o fîntînă au izvorît şi cură".

Stolnicul a scris o carte erudită (foarte bine documentat, citind cu un ochi critic, operînd în informaţia acumulată cu discernămînt, el îşi permite în cîteva rînduri să amendeze afirmaţii ale unor istorici străini, cum ar fi polonezul Martin Kromer, sasul Laurenţiu Toppeltin sau ungurul Szamoszkozy, „Zamoski" — în grafia autorului), dar textul său este departe de a fi o aglomerare nesfîrşită de date şi fapte. Gîndurile sale sînt limpezi, ideile se încheagă în sisteme (în care pînă şi uriaşele digresiuni, dezvoltate în duh baroc, îşi au locul lor[1]*) ce ţintesc să dovedească ceva. Preţuirea pe care o arată de regulă actului civilizatoriu îşi află un spaţiu propice de concretizare în elogiul adus civilizaţiei vechilor greci (care „prea mari oameni au fost, şi atîta întru învăţătura cărţilor şi a ştiinţelor au fost procopsiţi, şi atîta întru vitejii au fost ispitiţi şi aleşi şi atîta întru înţelepciunea lumească de iscusiţi, cît nice un neam, nici o limbă pe lume, nice niciodată ca ei n-au stătut..."), laudă care include şi o „temă"* (translatio studii) *prelucrată adesea de istoria şi filozofia culturii: „Şi de la carii [de la greci — n.n.] nu numai alte roduri au luat învăţături şi obicine, ci şi acei romani mai adăogîndu-se şi mai sporindu-se den'ceput domnia şi crăiia lor, au trimis la Athine de au luat legi şi orînduiale, ca să ştie cum să poată ocîrmui politia şi domniile lor".*

Contemplarea cursului istoriei îl îndeamnă pe Stolnic să caute cauzele ce puneau în mişcare mecanismele ascunse înlăuntrul înlănţuirilor evenimenţiale. Nu va refuza, desigur (la fel ca Miron Costin), explicaţiile ce uzau de traseul simplu (biblic la sorginte) „culpă" — „pedeapsă" (înfrîngerea „răscoalei evreilor", subiect al unei interesante „povestiri în poveştire", apelează la o astfel de „lămurire") dar construieşte — în termeni proprii şi cu alura unui versat filozof al istoriei — o teorie a evoluţiei, a devenirii şi stingerii („naşterea şi stricăciunea") alcătuirilor omeneşti: „Toate lucrurile cîte sînt în lume au şi aceste trei stepene dupre ce să fac, adecăte urcarea, starea şi pogorîrea, au cum le zic alţii adaogerea, starea şi plecarea". Cărturarul barochizant, familiarizat cu motivele culti-

[1] Să amintim aci doar paranteza consacrată lui „Lichinie", dacul ce va face carieră în lumea romană, şi digresiunea amplă brodată în jurul „coţovlahilor", trataţi de Cantacuzino drept reprezentanţi ai românităţii balcanice.

vate de literații și emblemiștii epocii („... orbul noroc, cum îi zic și-l zugrăvescu...“), face adesea loc în pasajele de meditație ce și le îngăduie încheierilor ce plasează operele omenești sub semnul unei nestatornicii funciare. („...că toate lumeștile supuse sînt mutărilor — “ sau „... că nimic supt soare iaste stătătoriu, ci toate cîte sînt, în curgere și în mutare sînt zidite...“), în voia imprevizibilă a unui „noroc orb“ și „mutătoriu foarte“, într-un flux ce poate fi doar contemplat: „Așadară și în cele politice pricepem și cunoaștem că nu-s stătătoare nice unele; ce și avuții să pierd și domnii să strică și împărății să mută și să strămută; și toate ca acestea, unii pierzînd, alții găsind, de la unii fugind, la alții nemerind, orbul noroc...“.

Cartea stolnicului Constantin Cantacuzino nu este — aproape că nu mai este nevoie să o spunem — o cronică. *Locul acestui mare cărturar nu se află printre* cronicari *(unde textul rămas de la el se tipărește printr-o tradiție mai mult „editorialistică“), ci categoric alături de* istorici, *lîngă un Dimitrie Cantemir — să zicem—, într-o vecinătate la care este pe deplin îndreptățit. Scrierea sa se disociază vizibil de compunerile istoriografice ale contemporanilor „munteni“, sclipirea geniului (care înseamnă și talent scriitoricesc autentic) și capacitatea de a străbate spațiile ample ale trecutului și de a le reconstitui sub forma unor construcții coerent articulate îl despart de „scriitorii de letopisețe“, indivizi marcați de o modestie doar întîmplător atenuată de aspirația desprinderii de copleșitoarele circumstanțe imediate.*

3. **„Letopisețul Cantacuzinesc“ sau partizanatul în istoriografie.** Istoria Țării Rumânești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini, *scriere alcătuită verosimil după anul 1690, păstrată în cîteva variante*[1] *și cunoscută mai ales sub titlul* Letopisețul Cantacuzinesc, *furnizează o primă probă a capacității scriitorilor munteni de a face istorie și de a produce, în rama discursului istoric, literatură de bună calitate.*

[1] Deși cronica a fost publicată în mai multe rînduri, în întregime sau fragmentar, o ediție științifică a acestui text (cu o descendență manuscrisă remarcabilă) lipsește încă. Ediții: *Istoria Țărei Românești de cînd au descălecat românii*, ediție de N. Bălcescu în „Magazin istoric pentru Dacia“, IV, 1846, p. 231—372, V, 1847, p. 3—32; *Istoria Țărei Românești începînd de la descălecătoarea românilor...*, în *Istoria Moldo-*

Secvența „cantacuzinească" a acestui letopiseț, care duce istorisirea pînă la 1688[1], *începe cu anul 1660. Pînă la acest an cronica utilizează „ansamblul" construit probabil în vremea lui Matei Basarab, ce punea în operă, tălmăcind în românește și prevăzîndu-le cu o introducere plină de erori, vechile anale slavone din secolul al XVI-lea,* Viața lui Nifon *de Gavriil Protul,* Cronica Buzeștilor *(care prelucra, am văzut, o* Istorie *oficială* a lui Mihai Viteazul), *unde intră și știri din poemul lui Stavrinos, cronica în versuri a lui Matei al Mirelor și letopisețul lui Matei Basarab (cu cîteva adăugiri pentru anii de pînă la 1660). Numele celui (celor) care a(u) realizat*[2] *această întreprindere deloc ușoară (să ne reamintim ipoteza care îi socotește pe autorii* Letopisețului Cantacuzinesc *a fi redactorii întregii compilații în românește) nu s-au păstrat.*

României (seria librarului G. Ioanid), vol. II, București, 1859, p. 1—165; *Letopisețul Țării Românești*, editat de Stoica Nicolaescu în „Revista pentru istorie, archeologie și filologie", XI, 1910, partea 1, p. 97—186, partea 2, p. 346—355; *Istoriile domnilor de la Adam pînă au venit Radul Negru voievod domn din țara ungurească în țara românească*, ediție de M. Gaster în „Revista istorică română", VII, 1937, nr. 1—2; *Letopisețul cantacuzinesc*, în *Cronicile românești*, vol. II—III, ediție de N. Simache și Tr. Cristescu, Buzău, 1942; *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ediție critică de C. Grecescu și Dan Simonescu, București, 1960; *Istoria Țării Rumânești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul cantacuzinesc)*, în *Cronicari munteni, ed. cit.*, vol. I, p. 81—223; *Istoria Țării Românești*, 1290—1690 *(Letopisețul cantacuzinesc)*, în I.I. Georgescu, *O copie necunoscută a „Letopisețului Cantacuzinesc"*, în „Mitropolia Olteniei", XIII, 1961, nr. 7—9, p. 498—503 (Introducere), p. 503—549 (text); *Cronicari munteni*, vol. I, București, Ed. Minerva, col. B.P.T., 1984, p. 79—213. Fragmente din acest letopiseț s-au publicat în *Literatura română veche*, antologie la G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, vol. I, p. 225—235; *Cronicari munteni*, antologie de Virgiliu Ene, cu o prefață de Al. Piru, ed. I, București, [Editura Tineretului], 1968; ed. II, București, [Editura Albatros], 1973.

[1] *Letopisețul Cantacuzinesc* se încheie, după cum a dovedit P.P. Panaitescu *(Începuturile istoriografiei în Țara Românească*, p. 232—233), cu anul 1688. Ulterior a fost completat pentru intervalul 1688—1690, primii doi ani din domnia lui Constantin Brâncoveanu.

[2] Existența mai multor autori, care s-au folosit de redacții deosebite ale vechii *Istorii* în slavonă, este sigură, fiind dovedită peremptoriu de acea variantă a *Letopisețului Cantacuzinesc* (păstrată în trei manuscrise) din care lipsește *Viața patriarhului Nifon* (vezi I.I. Georgescu, *op. cit.*; *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ediție de C. Grecescu și Dan Simonescu, cu descrierea manuscriselor la p. XXXII—LVIII; P.P. Panaitescu, *Începuturile istoriografiei în Țara Românească*, p. 203—209).

Istoria literară vehiculează — neuitînd, firește, să atragă atenția că este vorba doar de o presupunere — numele — acceptat prin consens — al lui Stoica Ludescu, „slugă bătrînă" în casa Cantacuzinilor, personaj în legătură cu care documentele scot în evidență fidelitatea arătată protectorilor și știința sa de carte, de un nivel onorabil. Nicolae Iorga, autor al identificării[1]*, nu a produs temeiuri deosebite în sprijinul supoziției sale, dar Ludescu a fost acceptat în această postură de mai mulți cercetători*[2] *și ipoteza s-a instalat, deși oponenții (unul dintre ei, I. Ionașcu, propunînd chiar un „contracandidat", pe Dumitrașcu Dumbravici*[3]*) n-au lipsit*[4]*. După cum nu au lipsit nici luările de poziție în favoarea paternității lui Stoica Ludescu*[5]*.*

Într-o scriere pregnant partizană, cum este cronica pusă pe seama logofătului Cantacuzinilor, participarea autorului, implicarea lui permanentă în discurs constituie un fapt ce nu mai cere o dovedire aparte. Cronicarul scrie din „interior", într-o dublă circumscriere — dinlăuntrul partidei, *ale cărei poziții le apără, și al* cadrului *închipuit de evenimentele povestite — situație care imprimă „amestecului" său o condiție aparte.*

---

[1] În *Cronicele muntene*, în Analele Academiei Române, Mem. secț cit., tom. XXI, 1898—1899 și în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II [citām după ediția București, 1969], p. 497—500.

[2] Vezi C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicilor muntene*, București, 1906; D. Onciul, *Din istoria Românie*i, București, 1913, p. 84—85; S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ediția a II-a, Sibiu, 1930; C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea 2, București, 1946, p. 812—814; N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, București, 1945, p. 233—239; ediția a II-a, 1980, p. 424.

[3] Vezi I. Ionașcu, *Documente inedite din perioada 1517—1574*, în „Studii", VIII, 1955, nr. 4, p. 103—104; Idem, *Despre logofătul Stoica Ludescu și paternitatea cronicii „Istoria Țării Românești"*, în „Analele Universității C.I. Parhon", seria istorie, V, 1956, nr. 5, p. 261—299.

[4] *Teza Ludescu* a avut un ultim adversar însemnat în persoana lui P.P. Panaitescu. Opinia acestui cercetător se reflectă și în capitolul corespunzător din tratatul academic de *Istorie a literaturii române*, vol. I (citām după ediția a II-a), București, 1970, p. 389—394, 401.

[5] Probele „pro-Ludescu", însumate de Liviu Onu, (în Al. Rosetti-B. Cazacu — L. Onu, *Istoria limbii române literare*, București, 1971, p. 395) și completate apoi, de același, cu noi date (vezi L. Onu, *Date noi cu privire la Stoica Ludescu. Din nou problema paternității „Letopisețului Cantacuzinesc"*, în „Limba română", XXI, 1972, nr. 1, p. 17—26), au adăugat un plus de informație, capabil să mențină treaz interesul pentru această chestiune.

Pentru bibliografia problemei vezi *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1969, p. 595.

El nu are decît rarcori nevoie de „izvoarele" purtătoare ale unor mărci stilistice și ideologice greu perisabile; propriile-i informații par a fi îndestulătoare pe aproape întreg traseul naratiunii (este vorba, firește, de secvențele ce istorisesc fapte de după 1660), iar cînd relatarea coboară în perimetre cronologice unde accesul direct ar fi mai greu de presupus (cazuri extrem de rare), sînt chemate în ajutor — desigur — „tradițiile" familiei Cantacuzino, depozitare ale unor date a căror integrare în ansamblu se realizează fără dificultăți.

O lectură atentă a cronicii îl face pe cititorul obiectiv să suspecteze imaginea — ce a trecut, prin forța tradiției, dintr-o sinteză literară în alta — a scribului mărunt care-și consuma, pe hîrtia menită să adăpostească invectiva, porția zilnică de cerneală îndoită cu venin. Chiar dacă nu putem vedea în Stoica Ludescu un scriitor cu aspirații la un rang înalt înre confrați (el a fost văzut handicapat de absența unor experiențe preexistente de bun nivel, compunînd — de regulă — sub presiunea unei precipitări capabilă să frîneze elanurile narative), trebuie să convenim, totuși, că judecățile *pe care el le formulează (mereu preocupat să sublimeze* învățătura*) se plasează pe niște postamente stabilizate de cîteva principii ideologice („ideologia" implicînd mai mereu și „eticul") aparținătoare unui cod necontestat. Forța frazei sale — calitate ce poate fi greu pusă la îndoială de cineva —, harul lui de povestitor, mărturisit de nu puținele izbînzi literare ale discursului, se nutresc consecvent și cu un profit indiscutabil din intransigența, mereu moralizatoare, a ideologului și din ardoarea combatantului. Mai cu seamă această din urmă „sursă" nu trebuie scăpată din vedere, întrucît autorul se arată a fi într-o necontenită „luptă", dorind să ne convingă de prezența sa necurmată în zona conflictelor.*

Se degajă, firește, din structura de adîncime a actelor de inspecție istorică o atitudine *(dată de suma* opinii*lor cristalizate în letopiseț) și un* program ideologico-moral. *Între elementele ce alcătuiesc atitudinea fundamentală înscriem în primul rînd o anumită simpatie arătată categoriilor sociale paupere, deși nu este greu de deslușit că în glorificatele „milostenii" ale postelnicului Constantin Cantacuzino ori în „grija" pe care o rezervă cutare voievod pentru cei „săraci și impresurați de bir și năpăstuiți" primează gîndul publicitar. La fel de lipsită de profunzime este și ostilitatea manifestată față de împilatorii otomani. Ludescu nu este un cîrtitor rutinier, nu ezită să*

denunțe fărădelegile puterii suzerane și să pună în evidență primejdiile și atentatele (ce vizau însăși ființa neamului) ce se succedau cu o agravantă regularitate. Refuză însă — în numele „clasei" căreia îi aparține — implicarea, angajarea directă. Exultă evocînd victoriile austriecilor („creștinii") în campaniile antiotomane, dar se cutremură, pătruns de spaime, în fața intențiilor unui Mihnea al III-lea Radu, voievod ce îndemna la luptă cutezătoare împotriva jugului turcesc. Fapta vitejească, actul radical cu nobile tradiții în istoria românilor i se par cronicarului (aparținător, ca și patronii săi, la o clasă vădit inapetentă față de o întreprindere crucială și plină de responsabilități) riscante, producătoare de griji și de perspectivă nesigură. Ar mai fi, în sfîrșit, antipatia arătată grecilor — repetat evidențiată de comentatorii acestui letopiseț — și care nu este (la acest autor ce servea o familie de autentică obîrșie elenă) altceva decît inimiciția „oamenilor locului" contra unor rivali ce poposeau în țară animați de o irepresibilă poftă de înavuțire. Stigmatizații vor fi, deci, „greci țarigrădeni", veritabile năpăști pe capul țării, „venetici" care nu cunoșteau limite în exercițiile lor spoliatoare, în vreme ce Cantacuzinii — greci și ei —, întotdeauna inspirați de un indubitabil program patriotic, sînt „moșneni" „ca și alți boiari", au „case și olate" în țară și acționează (întovărășiți mereu de necenzuratul entuziasm al cronicarului) pentru interesele pămîntenilor.

Starea ideală *pe care scriitorul o construiește, operînd potrivit principiilor programului său ideologico-moral, este coincidentă cu acele momente de fericită conviețuire — condiție a tuturor binefacerilor și a prosperității —, expresii sublimate ale unei „preceptistici a armoniei". „Secvențele de liniște", obținute prin nivelarea contradicțiilor, sînt — mai toate — edificate prin eforturile Cantacuzinilor și beneficiază de apoteoticele atribute ale unor victorii ale „binelui". Între două momente de echilibru (solar și încărcat de virtuți) se produce* fărădelegea, silnicia, abuzul, *actul divergent față de acel ax închipuit de normă (normă aflată mereu de partea cronicarului și a celor pe care el îi reprezintă), într-un cuvînt* — abaterea de la precept. *Autorii faptelor aberante sînt, aproape întotdeauna, inamicii Cantacuzinilor, personaje funciar dominate de porniri diabolice („Așa și acei boiari, fiind covăseala dracului în inimile lor, nu să mai putea stîmpăra"), ce vor fi etichetate intransigent prin trimiteri la autori de mare noto-*

rictate („Iată dar că să umplură cuvintele marelui Vasilie care zice: «De ce vezi vrăjmașul tău să cază la nevoință, să nu-i iai credință, că încă de șapte ori iaste sufletul lui mai îndrăcit. Căci numai cînele deaca boraște linge, iar vrăjmașul nu să mai poate întoarce»") și designate, cu o duritate lexicală marcată, drept componenți ai unei serii umane ce reclamă oprobriul. Concluzie firească, întrucît abaterea *(obiect permanent al atenției cronicarului) provoacă* dușmănia *și reclamă existențial (într-un „curs" susținut de un precept scripturistic: „Cum ați judecat, așa vi să va judeca, și cum ați măsurat, așa vi să va măsura") o unică dezlegare —* sancțiunea.

Vom avea, deci, în textul Letopisețului Cantacuzinesc — *ca și în cronicile moldovenești — mai multe „istorisiri pe tema ispășirii", care, pe un traseu propriu „formularisticii" istoriografiei românești din secolul al XVII-lea („denunțarea abaterii" — „incriminare" — „imprecație"), narează întîmplările provocate de declararea unei „culpe". Uneori, inamicii Cantacuzinilor (căci la Stoica Ludescu povestirea, omogenizată de mereu prezenta antipatie auctorială, este propulsată de tensiunea născută între termenii unor „cupluri" în succesiune) sînt autori ai unor acte-limită, ce depășesc flagrant condiția umană, precum Mihnea al III-lea Radu, specializat în suprimarea violentă a unor inocenți. Cronicarul transcrie sîrguincios „liste" ale celor uciși, scoțînd efecte prin utilizarea valențelor incriminatorii ale elementului cantitativ. Alteori, vrăjmașii se fac vinovați de gravă lipsă de onestitate: Ei calcă niște „legăminte" („înțelegeri" ori „pacte" încheiate cu un Cantacuzin) și își complică evoluția, majorînd culpa capitală, prin tot soiul de inadvertențe pe care autorul le înregistrează cumulativ. Depinzînd de generozitatea cîte unui Cantacuzin (postelnicul Constantin Cantacuzino, Drăghici Cantacuzino, Mihai Cantacuzino), postulanții (Grigore Ghica și Gheorghe Duca, pretendenți la scaunul domnesc, Radu Leon, aflat în pericol de a fi mazilit) își asumă angajamente, devin beneficiari ai prestațiilor oneste (produse uneori — precizează cronicarul — cu multă trudă de Cantacuzini) și cad apoi într-o condamnabilă ingratitudine.*

Stoica Ludescu nu avea cum să evadeze din zona dominată de „ideologie". Textul său este supravegheat de habitudinile gîndirii cotidiene, cu scările ei de valori și cu criteriile de apreciere ce îi erau proprii. Literar, această compunere — unde istoria este uneori împinsă cu nonșalanță spre obscuritate și care uzează de repetarea cu obstinație a cîtorva modele — este

salvată de concretizările unei „morale" partizane (exemplificată prin panegiricul *patetic consacrat postelnicului Constantin Cantacuzino, eroul exemplar al cărui tragic sfîrșit stîrnește o compasiune universală* [*„Iar toată țara plîngea pre Costandin postelnicul, că au pierdut un stîlp mare, care au sprijinit toate nevoile țării. Plîngu-l și săracii, că și-au pierdut mila; plîngu-l carii au avut de la el multă căutare; plîngu-l și păgînii, și creștinii, și toate țările care l-au știut și carii nu l-au știut, ci numai de numele lui au auzit....*], *efigie pilduitoare întru totul — bunătate, înțelepciune, patriotism, prudență, abilitate și pricepere politică — propusă viitorimii) ori, cel mai adesea, vindicative. Războindu-se neîncetat cu adversarii patronilor săi, atent mereu la zidirile parțiale menite să marcheze traseul argumentării, cronicarul netezește cu grijă calea spre imprecație. Sigur că Ludescu nu adună un simplu inventar de invective și nici nu se îndreaptă spre „blestem" uzînd de mijloacele primitive ale „acatistului". Maniera sa, care — orice s-ar spune — denotă un anume meșteșug, deși neferită de monotonie, descinde dinspre regulile ce diriguiesc compunerea și „ornarea", înglobînd figuri ale insistenței, repetiției, ambiguității și (sporadic) descripției și insistînd uneori a accede către izbînzi „poetice".*

Forma literară cea mai convenabilă unui autor cu astfel de predispoziții va fi, în chip necesar, compunerea pamfletară *(aflată — ca și* encomionul *— la limita epicului). În* textul discreditator *(cu generoase condiții de dezvoltare sub pana lui Stoica Ludescu, căci* Letopisețul Cantacuzinesc *abundă în* figuri detestabile, *care îi prilejuiesc autorului numeroase stigmatizări particulare) pictorul sarcastic de caractere triumfă, vindicția eliberează compunerea de rigorile canonului (altfel obligatoriu în scrisul cronicăresc) al „secvențelor moralizatoare", verbul se încarcă de patimă, vehemența denunțului și a acuzelor atinge cote maxime.*

Scriitorul nu neglijează nici un amănunt. Ignobila mașinațiune ce se sfîrșește cu uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino este minuțios demontată. Cum atentatul (pus tradițional pe seama inepuizabilului carotor al edificărilor benefice) este îndreptat împotriva unui personaj ale cărui exprimări cotidiene sînt tangente cu sublimul comportamental (postelnicul „făcînd multe milostenii întîi pre la mănăstiri, pre la săraci și pre la streini îi priimiia și-i căuta"), descinderea în concret se face, notabil, printr-o metaforă: „Atuncea

diavolul găsi două vase rêle: unul rumânesc, altul grecesc, anume Stroe vornicul Leurdeanul și Dumitrașco vel-vistierul Țarigrădeanul". Sînt pe rînd aduse la lumină coalizările infame („Iar ei făcură sfat drăcesc în taină cu doamna Mariia a lui Gligorie vodă"), uneltirile subterane, rutiniera „pîră" clădită pe neadevăr („și trimiseră cărți de olac la Gligorie-vodă în oaste, făcînd pîră mare asupra ticălosului Costandin, cum el umblă pre la turci pre marginea Dunărei, de-l pîrăște că iaste hain și cum nu bagă în seamă pre doamnă-sa și-și bate joc de ia și cum oprește țara să nu dea bir. Și atîtea prihăni multe au scris"), toate opuse sistematic solarului Constantin Cantacuzino, mereu inocent. Culpa uneltitorilor și a patronului lor voievodal (Grigore Ghica) se agravează prin ingratitudine (toți îi erau îndatorați celui a cărui moarte o preparau), iar domnul nu se dă în lături de la o reprezentație (o farsă tragică, jucată în fața unor spectatori prestigioși) în care își rezervă rolul neștiutorului cuprins de regrete: „Iar Gligoraşco-vodă, deaca-i spuseră că l-au omorît, iar el atunce s-au deșteptat și au zis părintelui Ștefan, mitropolitul, și tuturor boiarilor că n-au știut cînd l-au omorît și cum au fost adormit, căindu-se și plîngînd de moartea lui Costandin". Personaj tenebros, capabil să-și „întoarcă firea", Grigore Ghica, principalul vinovat de moartea postelnicului, va fi urmărit — sub protecția unor sentențe — cu necruțare, cronicarul înregistrînd, nu fără satisfacție, toate „pedepsele" (pentru el tot atîtea „confirmări") care se vor abate asupră-i, de la boala „coconului", plasticizată grotesc, și pînă la pierderea tronului și trecerea la „papistășie".

În ofensivele sale, în care dă preferință execrației individualizante, Stoica Ludescu atinge uneori performanțe notabile. Marele paharnic Constantin Vărzaru, și el „amestecat în sîngele lui Costandin postelnicul", este descoperit a fi moștenitor al unor „gene" malefice („precum era învățat de la tată-său"); Radu Vărzaru armașul, tatăl lui Constantin, va fi desființat ceva mai departe în text ca specialist al raptului (jefuitor irepresibil) într-o transmitere abil metaforizată: „Că adevăr, cum nu poate face den mărăcine strugure și din rug smochine, așa nu să poate face din neamul rău bun; ci din varza cea rea, ce-i zic morococean, au ieșit fie-său și mai morococean el". Ludescu este, altfel, un maestru în compromiterea celor asupra cărora își concentrează antipatia prin „minarea" ascendenței. Mijloacele sînt clasice, mînuirea lor denotă însă meșteșug. Denunțarea apartenenței la o etnie definitiv compromisă (cutare

odios era „grec rumeliot" sau „grec țarigrădean") sau „descoperirea" semnificativă a extracției modeste a vreunui ins instalat în categoria adversarilor (un înaintaș al lui Constantin Vărzaru fusese „grădinariu de vêrze la Ploiești") se însoțesc cu demontarea sistematică a ceea ce cronicarul crede a fi o mistificare de mari proporții. Obiectul unei astfel de analize îl constituie, de pildă, Radu al III-lea Mihnea, voievodul ale cărui gînduri îndrăznețe îi sperie pe boierii (între ei și pe Cantacuzinii nevoiți să se refugieze) înclinați spre „pașnice învoieli". În acest domn autoritar (coleric diseminator de extincție — în încheierea lui Ludescu), slujitor al ideii marelui Mihai, cronicarul — purtător de cuvînt al clasei sale — vede un periculos fantast, hrănitor de visuri nebunești. Va veșteji aceste finalități (aberante — în înțelegerea sa) prin sistema verificată. Repartizarea acestui pretins urmaș de voievozi (cronicarul îl învinuiește că și-a falsificat arborele genealogic „zicînd că este fecior Radului-vodă nepot Mihnii-vodă") la un etnos deja nesuferit conaționalilor săi („Mihnea acesta au fost de neamul lui grec cămătar") are o eficiență sigură, proveniența națională, combinată cu originea socială umilă, fiind suculent colorată onomastic: „Tat-său l-au chemat Iane Surdul, iar pre dînsul l-au chemat din botez Franți".

Dincolo de obediența pe care o arată, inevitabil, „formularisticii" cronicărești, autorul Letopisețului Cantacuzinesc *a izbutit, nu de puține ori, să scrie pagini ce aparțin negreșit literaturii.*

4. **Un „erudit" în serviciul Bălenilor.** *Abordînd prezentarea celui de-al doilea mare letopiseț alcătuit către sfîrșitul secolului al XVII-lea* (Cronica Bălenilor), *care istorisește evenimentele scurse între 1290 și 1688, trebuie să evocăm pe scurt discuțiile purtate în jurul identității autorului acestei scrieri. Discuții furtunoase, pasionante și — încă — neîncheiate. Primii editori ai textului au atribuit cronica — mai mult din necesități „de serviciu" — lui Constantin căpitanul Filipescu. Această ipoteză, care îl promova în postură de autor pe un cărturar stimabil (înrudit cu Bălenii — era văr cu mama lui Grigore Băleanu, dar și cu Cantacuzinii, căci îi venea nepot de fiică postelnicului Constantin Cantacuzino), nu a rezistat — în*

ciuda unei „cariere" îndelungate[1] *— observațiilor critice. Nu a întrunit consensul cercetătorilor nici părerea potrivit căreia autorul* Istoriilor domnilor Țării Rumânești 1290—1729 *(ansamblu ce cuprinde secvența numită de unii istorici* Cronica Bălenilor *și* Cronica despre Nicolae Mavrocordat) *ar fi Radu Popescu*[2]*, prezumție demnă de a fi luată în seamă, întrucît fiul vistierului Hrizea din Popești (cel persecutat și ucis de Cantacuzini) era nepot, după mamă, al marelui ban Gheorghe Bălcanu.*

S-a spus, și nu fără dreptate — spre a rezuma argumentele cercetătorilor care văd în cel ce a scris Cronica Bălenilor

---

[1] Între sprijinitorii acestui punct de vedere trebuie amintiți A. Densușianu *(Istoria limbei și literaturei române*, ed. I, Iași, 1885, p. 176—177, ed. II, Iași, 1894, p. 224—225), B. Iorgulescu *(Cronicarul căpitan Constantin Filipescu și biserica din Mătești zidită de dînsul*, în „Literatură și artă română", IV, 1899 nr. 8) și Nicolae Iorga, cu o expunere detaliată, în *Cronicele muntene*, București, 1899. Ultimul nu va renunța la această opinie (pe care a reluat-o, augmentînd argumentarea, în cîteva rînduri: în prefața la *Istoriile domnilor Țării Românești, cuprinzînd istoria munteană de la început pînă la 1688*, București, 1902; *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, ed. II, vol. I, București, 1925, p. 358—363; vol. II , București, 1926, p. 156, 500—505). Primul care a șubrezit acest punct de vedere a fost Gr. Tocilescu, *Studie critice asupra cronicelor muntene*, în „Revista pentru istorie, archeologie și filologie", II, vol. III, 1884, p. 278—281.

[2] Literatura acestei atribuiri (pe care mulți specialiști într-ale scrisului românesc vechi au preluat-o) este impresionantă. Vezi, între alții, I.G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării*... Cernăuți, 1897, p. 200—228, 236; C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene*, București, 1906 (cu o sistematică argumentare); P.P. Panaitescu, *În jurul lui Mihai Viteazul. Răspuns d-lui Iorga*, în „Revista istorică română", VII, 1937, nr. 1—2, p. 12 și urm. (ulterior autorul va reveni asupra opiniei sale); Al. A. Vasilescu, *Contribuțiuni la biografiile cronicarului Radu Popescu și compilatorului Constantin Căpitanul*, în vol. *În amintirea lui C. Giurescu*, București, 1944, p. 533—546; N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, ed. I, vol. III, București, 1945, p. 239—250; Constant Grecescu, *Introducere* la Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, București, 1963; Al. Căraușu — D. Stan, *Cu privire la paternitatea cronicii „Istoriile domnilor Țării Românești"*, în „Actele celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică", vol. II, București, 1971, p. 33—35; Mircea Anghelescu, *Din nou despre paternitatea Cronicii Bălenilor*, în „Ramuri", IX, 1972, nr. 2; I.D. Lăudat, *Problema „paternității" Istoriilor domnilor Țării Românești*, în „Limbă și literatură", 1972, nr. 2, p. 101 și urm.; nici foarte documentata monografie a lui Dumitru Velciu *(Cronicarul Radu Popescu*, București, Ed. Minerva, 1987), veritabilă contribuție la studierea cronicilor muntene, nu scoate problema paternității Istoriilor... din domeniul presupunerilor. Lucrarea lui Dumitru Velciu ne pune la îndemînă întreaga bibliografie a chestiunii.

un cărturar necunoscut, altfel remarcabil, aflat în slujba partidei rivalilor Cantacuzinilor —, că motive de ordin cronologic împiedică, în primul rînd, acceptarea lui Radu Popescu în ipostaza de autor, căci, descriind — cu aere de martor ocular — niște evenimente de prin 1663, 1665 sau 1669, acel autor aparține evident altei generații decît celei a fiului vistiernicului Hrizea[1]. *Să adăugăm că „scriitura", vizibil alta, și observarea modalităților în care este contemplată istoria în cele două texte* (Cronica Bălenilor *și* Cronica despre Nicolae Mavrocordat) *ne îndeamnă a socoti că avem de-a face cu doi autori. Primul a preferat să rămînă anonim, la fel ca alții, din motive pe care istoria (și cea literară) le-a descris cu destulă limpezime, dar această „lipsă a numelor" nu trebuie să incomodeze, întrucît, în definitiv, toate tentativele de atribuire pornesc de la texte și se întorc tot la ele, confirmîndu-le primatul absolut.*

Nu ne-am grăbit să subscriem la punctul de vedere potrivit căruia, prin includerea unei mari bogății de date și prin deschiderea notabilă a cîmpului „investigat", scrierea Anonimului Bălenilor[2] *ar face trecerea de la* cronică *la* istorie, *pentru că*

---

[1] Vezi Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. I, București, EPL, 1961, p. 183—192, ed. II, București, 1962, p. 170—179; *Istoria literaturii române. I. Perioada veche*, București, EDP, 1971, 171—179; *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 138—146; *Istoria literaturii române de la început pînă azi*, București, Editura Univers, 1981, p. 21; prefață la *Cronicari munteni*, antologie de Virgiliu Ene, ed. I, București, 1967, p. 8—10, ed. II, București 1973, p. 8. Ipoteza unui autor anonim a fost pe larg formulată apoi de către P.P. Panaitescu în studiul citat mai sus: *Începuturile istoriografiei în Țara Românească*.

[2] Editată în mai multe rînduri, sub cele două atribuiri: Constantin căpitanul Filipescu și Radu Popescu. Vezi: *Istoriile domnilor Țării Rumânești scrise de Constantin Căpitanul*, ediție de N. Bălcescu, în „Magazin istoric pentru Dacia", I, 1845, p. 83—114, 147—186, 211—250, 279—326, 343—379; II, 1846, p. 3—35; IV, 1847, p. 21—62, 93—178; în *Istoria Moldo-Românie*i (colecția lui G. Ioanid), vol. II, *Istoria Țărei Românești*, București, 1859, p. 278—399; fragmente a publicat C. Erbiceanu, în „Biserica ortodoxă română", XV, 1891—1892, p. 883—901; *Istoriile domnilor Țării Românești, cuprinzînd istoria muntenă de la început pînă la 1688*, ediție de Nicolae Iorga, București, 1902; fragmente la C. Giurescu, *Contribuțiuni...*, p. 80—92; *Istoriile domnilor Țării Românești*, în *Viața și opera lui Radu Popescu* de N.I. Simache și Tr. Cristescu, Ploiești, 1943; *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni, ed. cit.*, vol. I, p. 225—577; *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, ediție de Constant Grecescu, București, 1963; în *Cronicari munteni*, ediție de Virgiliu Ene, București, 1967 și 1973; în *Cronicari munteni*, vol. II, București, Ed. Minerva, col. B.P.T. 1984, p. 7—224.

textul nu relevă totuși acele repere obligatorii care să indice anumite modificări de structură și — mai cu seamă — de mentalitate. Cronicarul nu caută sensurile ascunse în spatele înlănțuirilor evenimențiale, ignoră cauzele, conexiunile, este opac la îndatoririle — esențiale în cazul unui istoric — de interpret al faptelor. Făcînd rar gestul depășirii aparențelor, el adună și narează (uneori cu rezultate stimabile), lăsîndu-l pe cititor să descifreze tîlcurile. Cronica Bălenilor *realizează totuși o înnoire, cea procurată de asimilarea, remarcabilă, a manierei de lucru a cronicarului barochizant. Cu aplecarea ei constantă spre digresivitate și anecdotic, cu profilul ei compozit, alambicat, aproape fastuos în multitudinea de elemente încorporate,* Cronica Bălenilor *reprezintă un text baroc — de bun nivel și agreabil la lectură — ce proclamă diversitatea, „deschiderile" și repudiază închistarea.*

O sacră nemulțumire, izvorîtă mai ales din sărăcia supărătoare de date a începuturilor istoriografiei muntene (insatisfacție manifestată, nu o dată, în termeni severi: „au luat domniia Vădislav-vodă, de carele nici o istorie nu să află scrisă de cinevași, fără cît zice că au perit de sabie în Tîrșor [...] *După aceasta să cunoaște ce fel de oameni au fost rumânii noștri, care nici un lucru dăplin n-au scris!"), îl propulsează pe cronicar — un spirit agitat, mobil, neliniștit, un mare curios — spre lărgirea apreciabilă a orizontului. El utilizează sursele autohtone (compilația alcătuită în vremea lui Matei Basarab,* Viața lui Nifon, Cronica Buzeștilor), *pe unele citindu-le chiar în original (cum se crede în legătură cu scrierea istorică a lui Matei al Mirelor și cu compunerea cu pretenții de epopee datorată grecului Stavrinos), și face această operă de informare independent de* Letopisețul Cantacuzinesc, *pe care are a-l combate. Caută înfrigurat să-și completeze informațiile și lecturile sale, identificate pînă acum (cronicile moldovenești — cea a lui Grigore Ureche cu siguranță; cronografe bizantine — Pseudo-Sphrantzes — și neogrecești — Dorothei de Monembazia; cronica lui Gheorghe Brancovici; lucrări de istorie săsești și acel* Index chronologicus *al lui Abraham Bucholzer;* Chronica gestorum in Europa singularium *de Pawel Piasecki; o cronică ungurească; surse turcești și altele), pot furniza elementele unui profil intelectual demn de toată considerația.*

Ne-am fi așteptat, firește, ca din scrierile istorice pe care și le procură, Anonimul să extragă mai ales știri privitoare la istoria conaționalilor săi, spre a atenua cumva iritanta (și

reclamata) penurie. El însă nu face așa, cel puțin în prima parte a cărții, ci — fiindcă ambiționa, cert, o „mare scriere", o „istorie universală" în genul cronografelor bizantine — „repovestește" știrile furnizate de autorii străini. Cu mult har, pentru că acest ins, cult fără îndoială, un adevărat „european" prin lecturi, românizează *(în sensul cel mai pur pe care îl poate avea acest cuvînt), prin narațiune, tot ceea ce socotește potrivit a comunica propriului cititor. Întîmplările, turnate oportun în tiparele „poveștii", sînt rostite cu tonul, formulările și curiozitatea povestitorului popular. Basileii Bizanțului, sultanii, regii și prinții Apusului fac gesturile „împăraților" din basm, inițiativele lor sînt explicate prin detalii ce le acordă o nebănuită accesibilitate. O cucerire turcească în dauna veneției-nilor capătă aspectul unei exproprieri rurale, în care vecinii de pe uliță, cunoscători ai amănuntelor, sînt mereu tentați să se amestece: „în vremile acestea, leat 6938, au luat sultan Murat Solunul, care unii îi zic Salonicul, de la vinețeni; că-l vînduse Andronic Paliologul în 50 000 de galbeni de aur, fiind partea lui de la tată-său Manuil-împărat; dar, căzînd în boala slăbănogiii și neavînd ce face, au vîndut această parte a lui vineților. Pentru care Ioan-împărat ce era atunce, fratele lui Andronic, multe au scris turcului, avînd pace cu el, că să nu meargă să ia acea cetate, dar el au răspunsu că iaste striină cetatea, iar nu a lor, ci va să meargă să o ia; precum au și făcut."*

Cronicarul domină, totuși, cu destulă autoritate materialul selectat, îi dă o turnură personală, topindu-l cu meșteșug în niște matrițe familiare cititorilor săi. Știrea românească nu este copleșită de informația străină. Domnul aflat pe tronul Țării Românești este, în multe situații, „pretextul" căutat în contemporaneitate pentru articularea unei istorii universale *de concepție românească (astfel, în capitolul despre „domnia lui Vădislav-vodă, leat 6935" va fi vorba despre cucerirea Salonicului de către turci, conciliul de la Florența, bătălia de la Varna, campaniile lui Iancu de Hunedoara în Balcani, certurile pentru tronul Moldovei după moartea lui „Alixandru-vodă" etc.). Piesele acestui „mozaic" închipuit de cronică (cu deosebire în secțiunea compilată) se află în necontenită mișcare. Ca în orice „cronograf universal", apropierea de vremurile moderne schimbă sensibil raportul dintre „străin" și „autohton". În cazul nostru, elementul național sporește ca pondere prin participarea tot mai insistentă a evenimentului moldovenesc (Ureche, folosit ca izvor, depășise și el faza „începuturilor"*

și se arăta tot mai util), astfel că dintr-o înșiruire conglomeratică bizantino-turco-levantină, cu înfățișare de cronograf est-*și* sud-est-european, Cronica Bălenilor *se transformă treptat într-un* Letopiseț al Țărilor Române, *pentru ca, ulterior, proporția să se schimbe în favoarea informațiilor din (și despre) Țara Românească.*

Cronicarul Bălenilor a fost un ins nelipsit de subtilitate. Lîngă ofensivele nesofisticate ale lui Stoica Ludescu, cel care își declara certitudinile (în aflarea culpabililor și transcrierea sancțiunilor), asumîndu-și responsabilitatea imprecației directe, manevrele de ripostă (căci este neîndoielnic că avem de-a face cu o replică) *ale cestuilalt par încărcate de rafinament (un „rafinament literar" desigur). Mascîndu-și cu abilitate prezența în text, făcîndu-ne să credem că era lipsit de vocația „persoanei întîi", Anonimul uzează de o bine articulată* retorică a colportajului *în stare să-l deruteze pe cititorul dispus a încerca să delimiteze „informația nesigură" de „contribuția" cronicarului și să-l facă a asimila, neputincios, niște date inegale ca valoare și autenticitate, dar „egalizate" insinuant de iscusința autorului. Dotat din plin cu „umoarea neagră a pamfletarului" (după cum observa Al. Piru), Anonimul își difuzează cu abilitate, în text, secreția biliară abundentă, etichetînd, discreditînd și maculînd, fără a lăsa nici un moment impresia că face aceste lucruri cu declarată vrere. El împrăștie calomnii, lansează invective, înscrie în pagină știri ofensatoare și purtătoare de acuzații capitale, avînd grijă să suspende totul în zona de pseudocertitudine a zvonului public. Formulele „zic unii....", „așa spun....", „așa povestea boiarii moldoveni..." asigură aparenta nonimplicare a acestui autor care practică o inocență perfidă, înveninată, a cărei putere de iradiere se deslușește în text pe spații mari. Duca-vodă este detronat — „den ce pricină noi nu știm", declară inocent autorul, dar „neștiința" lui este plină de sugestii, confirmate în același chip. Același Duca moare și spre poziția ucigașului scriitorul îl împinge, sprijinit de „zvon", pe inamicul Șerban Cantacuzino: „Cei mai mulți zic că Șărban-vodă, pen mijlocul unor leași, să-l fie otrăvit". Și așa mai departe.*

În Cronica Bălenilor *domină exprimarea aparent nedecisă, vorba în doi peri (toate cu o sorginte necontrolabilă) care au drept țintă dezagregarea acuzațiilor semănate de oponentul cantacuzinesc. El descoperă cu dibăcie verigile slabe din argumentarea adversarului și le demontează, compromițînd integri-*

tatea ansamblului incriminator tocmai prin deteriorarea racordărilor lăuntrice. Împinge, de pildă, întreaga bază a conflictului dintre Cantacuzini și Băleni spre terenul instabil al „închipuirii" și al „intenției răuvoitoare" — „li s-au nălucit (Cantacuzinilor — n.n.) precum banul Gheorghe cu ai lăi și cu ceilaltă boierime a țării făcură sfat între dînșii să omoare pă banul Mareș, pă Crețulescul și pă Șărban spătar și pă ai lor" —, făcîndu-l părtaș pe cititorul conștient că Bălenii nu sînt decît niște victime ale unor mașinațiuni calomnioase.

Subminarea, realizată prin mijlocirea aluziei dezintegratoare, țintește — cu o bună știință a construcției — centrul sistemului advers. Refăcînd, din perspectiva partidei pe care o slujea, procesul — faimos — intentat de Cantacuzini lui Stroe Leurdeanu, Anonimul Bălenilor atacă „probele" (a căror valoare Ludescu o declarase primordială) și șubrezește astfel întreg edificiul. Întreaga afacere devine nesigură, zdrobitoarele dovezi fiind învăluite într-o ambiguitate generatoare de îndoieli. După „minarea" filierei prin care celebrele „răvășale" au intrat în țară (prin intermediul viitorului stolnic Constantin Cantacuzino, un interesat deci!), sînt puse la îndoială, pe rînd, contactul între acel Cantacuzin și Grigore Ghica (depoziția inamicului — „zicea să se fi împreunat cu Gligorie-vodă" — poate fi suspectată) și transmiterea documentelor (a unor documente autentice, căci „unii zicea că le-au dat Gligorie-vodă, alții zicea că izvod au dat după acelea, alții într-alt chip zicea"). Sînt introduse astfel nu numai nesiguranța cu privire la prezența în sala de judecată a scrisorilor originale, ci și alternativa producerii unor falsuri, care plasează dezlănțuirea dramaticului proces (o „înscenare" deci) pe temeiul unor „răvășale" plastografiate. Demonstrația se finalizează magistral, întrucît veridicitatea probelor — pe care scriitorul (martor la trecerea „cortegiului" cu care osînditul a fost „dat prin tîrg") le constatase („iar noi am văzut nește răvășale...") — este suspendată într-o mirare decisivă: „ale cui vor fi fost, Dumnezeu știe".

Sigur că Anonimul Bălenilor știe să apară și la rampă. Răfuielile sale sînt — ca și ale celorlalți confrați — crîncene și, între ele, cu totul remarcabilă literar este acea discreditare în fața viitorimii a lui Șerban Cantacuzino, adversarul puternic, detestat, urît cu patimă, împroșcat cu noroi și aruncat sub incidența execrației. Din urcarea în scaun a acestui individ — în care sîntem îndemnați a vedea un ucigaș inventiv și neostenit — scriitorul face, metaforic, o dezlănțuire feroce a forțelor

primordiale: „Mare și întunecat nor, și plin dă fulgere și de trăsnete, au căzut pă Țara Rumânească cu Șărban-vodă, carele, ca cu nește trăsnete, cu răotatea lui au spart și au dezrădăcinat nenumărate case de boiari, și de slujitori, și de săraci, și pă mulți au omorît cu multe feliuri dă cazne, și i-au sărăcit cu multe feliuri de pedepse....“ Odiosul personaj („pedeapsă divină“ pe capul țării: „Ci dar, pentru păcatele oamenilor, sau pentru alte judecăți, care singur Dumnezeu știe au luat Șărban-vodă domniia Țării Rumânești“) confirmă „presupozițiile“ autorului, excedînd chiar („pare-mi-să că n-am avea hîrtie să le rînduim toate“ — exclamă hiperbolic Anonimul), astfel că recapitularea domniei aceluia va fi o înșirare („rezumativă“ — zice autorul) a fărădelegilor, actelor de cruzime, de tiranie, a unor demersuri ce vizau exploatarea și jaful, „cît răsuflu boierii, slujitorii, birnicii nu mai avea: ci bătuți, căzniți în toată vremea, își vindea moșiile, țiganii, viile și tot ce avea, de le cumpăra Șărban-vodă și ai lui, iăr săracii plîngea și pliniia tot ce le cerea, că era legați de stîlpii ce era înfipți în pușcărie, înlăuntru și afară, de-i bătea cumplit: pă boiari, pă căpitani, pă slujitori — pîn i-au sărăcit pă toți“.

Între „tipurile“ izbutite de acest cronicar (care a știut să rețină, la cei pe care i-a examinat, gestul caracteristic, *dar n-a agreat* replica memorabilă), *„negativii“ (Radu al III-lea Mihnea, violent și sanguinar, apăsat de un trecut infamant și nutritor de gînduri aberante [aceeași opinie a unei boierimi impanicate]; Dumitrașcu Cantacuzino, răul „chivernisitor“, spoliatorul ce tinde spre trăsăturile unui monstru insațiabil; Gheorghe Duca, instabil, terifiant, răspîndind în jur spaimă și teroare....) se desprind cu limpezime. Ei* trăiesc *(fără* a deveni, *desigur), în asociație cu parteneri ce se schimbă, diversificînd — în situații mobile — un atribut fundamental, într-o cronică altfel încărcată de digresiuni și anecdote, unele savuroase (în Anonimul Bălenilor, mereu avid de istorioare pe care le culege de pretutindeni, am putea deslușì un precursor al lui Neculce în strîngerea și alcătuirea de „cuvinte“).*

În autorul Cronicii Bălenilor, *spirit cultivat și capabil să dirijeze selecția (să amintim doar felul în care îl „găsește“ în istoria Bizanțului pe acel Cantacuzin ingrat, ce accede către putere prin uzurpare), scriitor baroc atras de amănuntul picant și de zvonul subteran (pe care îl strecoară în text cu price-*

perea unui bîrfitor exersat) și condeier căruia îi stă în putință să scrie „istoria ca literatură", se cade să vedem o personalitate ferm conturată, cu îndreptățite pretenții la un loc onorabil în galeria „povestitorilor" din literatura română.

5. **Radu Greceanu și edificarea laudei.** *Circulă, în paginile tratatelor de istorie a literaturii române, cîteva formulări în legătură cu „persoana" (cu „personalitatea", mai exact spus) cronicarului Radu Greceanu și cu scrierea sa* (Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod[1]), *cărora trecerea dintr-o sinteză în alta, fără trebuincioasele reverificări, le-a acordat un soi de inamovibilitate. Una dintre aceste „încheieri" caută a ne convinge că toate atitudinile, opiniile și luările de poziție pe care Radu Greceanu le inserează în text (reflexe ale unor convingeri politice și „ideologice") aparțin de fapt lui Constantin Brâncoveanu, voievodul personaj, patron, inspirator și cenzor, prezent mereu în preajma scribului însărcinat cu redactarea „jurnalului de curte". (Mai mult, a fost evocată — tot în defavoarea mereu dezavantajatului Radu Greceanu — și participarea directă a stolnicului Constantin Cantacuzino, în dubla ipostază de revizor al concepției generale și de stilizator al formulării.) O altă constatare, aparținînd — desigur — unui lector prea repede plictisit de eforturile solicitate de descifrarea structurilor cronicii (atîtea cîte sînt ele), a fixat (verbul nu este prea aspru, întrucît caracte-*

[1] Păstrată într-un număr impresionant de còpii (peste douăzeci), cronica lui Radu Greceanu a fost editată — parțial sau integral — în cîteva rînduri: *Începătura istoriii vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești Io[an] Costandin Brâncoveanu Basarab voievod...*, publicată de Nicolae Bălcescu în „Magazin istoric pentru Dacia", II, 1846, p. 129—176, 193—228, 321—374; retipărită de același în *Cronicarii Țării Românești*, vol. II, 1847, p. 1—116; în *Istoria Moldo-Românie* (colecția lui G. Ioanid), vol. II, București, 1859, p. 166—278; *Din cronicile Țării Românești: Viața lui Costandin-vodă Brâncoveanu de Radu vel logofăt Grecianu*, ediție de Ștefan D. Grecianu, București, 1906; *Începătura istoriii vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești, Io Costandin Brâncoveanu Basarab voievod, dă cînd Dumnezeu cu domnia l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pământul acesta, în zilele Măriei-sale, s-au întîmplat*, în *Cronicari munteni*, *ed. cit.*, vol. II, p. 5—272; *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688—1714)*, ediție critică de Aurora Ilieș, București, Ed. Academiei, 1970; textul din *Cronicari munteni* a fost reeditat în 1984 la Editura Minerva, colecția B.P.T., vol. II, p. 7—257.

rizarea aceasta a fost creditată cu o nedorită capacitate de generalizare) imaginea unui text amalgamat, eteroclit, producție a unui „inscriptor" a cărui supremă preocupare ar fi fost aceea de a nu omite cumva, din înregistrarea sa docilă, vreo „preumblare", „nuntă" sau „tîrnosanie" ce implicau pe voievod sau pe altcineva din preajma sa.

Amîndouă aceste aprecieri ni se par a fi mult prea drastice. Trebuie oare să vedem în Radu Greceanu, unul dintre cei mai însemnați cărturari — traducător și editor plin de merite, eseist („prefețele" pe care le iscălește sînt dovezi incontestabile), versificator, cronicar — ai acelei epoci ce aduna atîtea minți strălucite, doar un obedient înregistrator al unor fapte selectate de alții și al unor semnificații a căror sublimare nu-i aparținea? Nicidecum. Personalitatea autorului (insumabilă din „portretul scriitorului" și din „portretul cronicarului") poate fi deslușită în textul pe care el îl redactează, începînd, se pare, de prin 1693 și pînă în 1714 (cînd știrile despre logofătul lui Brâncoveanu dispar). „Scriitorul" domină, se află permanent în avantaj, infuzîndu-se în zone ce ar fi aparținut de drept cronicarului, sprijinit de intenționalitatea și finalitatea operei. Căci Greceanu nu scrie de fapt „istorie". Ca și Anonimul Brâncovenesc, despre care vom vorbi ceva mai încolo, el filmează o „viață" (primul compune un roman, *cestălalt articulează o* biografie), *este cronicar doar într-un sens foarte apropiat nouă, de inscriptor și comentator al unor evenimente pe care plasarea într-un timp omenește delimitat le separă de marea curgere. „Istoria" se retrage, la el, în simburele său esențial, redevine „eveniment", iar înlănțuirile acestor „evenimente", cercetate cu atenție spre descoperirea unor înțelesuri ce îl privesc direct sau ar putea să-l intereseze pe „eroul" principal, nu înseamnă „devenire". Parte a istoriei,* Viața lui Constantin Brâncoveanu *se sustrage de fapt acesteia, constituindu-se într-o „lume" particulară, omogenă prin stabilitatea caracteristicilor fundamentale. Este „lumea" lui Brâncoveanu, cu prieteni și inamici, cu clipe de tihnă și momente de tensiune, cu „zidiri" și traversări răvășitoare, cu o existență specifică și o cronologie proprie (Greceanu notează „anii de domnie"), cu personaje ce par a-i aparține în exclusivitate, vegheată de o divinitate justițiară, aflată mereu în postura de aliată a voievodului, căruia îi oferă veritabile polițe de asigurare lipsite de scadență și îl scapă de niște adversari sîcîitori și neobosiți.*

Greceanu este un spirit pe care lecturile l-au rafinat cu prisosință. Demonstrația întreprinsă în predoslovia *scrisă pe la 1699 (cînd ajunsese cu „istoria" „pînă la al zecilea an den domnia mării-tale" și voievodul a socotit că cele patruzeci și trei de capitole isprăvite pot fi date „publicității") ni se pare extrem de convingătoare. Encomionul consacrat lui Brâncoveanu propune cititorilor (și viitorimii) un „model" voievodal, un construct atent elaborat, atins de aripa perfecțiunii. Faptele selectate —* tipăriturile, școala, lăcașul de cult — *aparțin* ctitoriei spirituale *și se supun — în armonie cu o teză pe care cărturarii epocii o articulaseră remarcabil — prestației spre* folosul de obște. *Calitățile incluse în obligatoriul portret („Căci măriia-ta ești cu daruri vrednice împodobit și ai îngrijit de această țară cu o așa adîncă pricepere și înaltă priveghere, în atîta blîndețe și răbdare, pornită din sufletească dragoste ce îi porți, încît eu poci să dau chezășie ca politiia luminată și plină de bunătate a înălțimei-tale este în adevărată asemănare cu înțelepciunea lui Democrite, care în învățăturile sale zice: «stăpînii noroadelor și povățuitorii lor trebuie să aibă în toți timpii îngrijirea către vrăjmașii țărei, iar către supușii lor iubitori și blînzi»") se adună covîrșitor — mereu fortificate de temeiurile furnizate de înțelepții Antichității — întru definirea* virtuții *(ce are ca formă de concretizare — în dizertația aristotelică susținută de Greceanu —* fapta cea bună). *Nivelul referențial este la cronicarul lui Brâncoveanu aproape întotdeauna remarcabil. Apoftegmatica îi este familiară. Pentru definirea* patriotismului *și a* loialității *i se par potrivite concluziile unui „istornic grecescu", pe care îl citează în original (manie de erudit, dar și intenție, retorică, de ornare a discursului) și în tălmăcire. Lamentațiile sale sînt patetice, cuvintele gradînd o ascensiune dibace a „tensiunii" (despre turcii, împotriva cărora Greceanu cîrtește necontenit, dacă nu protestează chiar vehement: „O! neam varvar, nemilostivă și spurcată lege și lăcomie păgînească. Cum într-o nimică rugăciunile și jălbile supușilor le socotescu" etc.), iar sfichiuirea alternează sarcasmul ucigător (celebră este descrierea manierei osmanlîilor de a face politică pe picior mare: „împărățiia neputîndu-se odihni a avea pace cu moscalii, fiind îndemnat foarte de craiul sfețescu, cu multă ocară și necinste pre soli și pre zăloagile moscalilor cu toții oamenii, ca o turmă dîndărăt i-au dus și iarăși i-au băgat la Idicula, și cîți s-au aflat pă lîngă dînșii moldoveni, greci, dă la slujiia, i-au băgat pre toți la*

catargă [...], lucru care de-a mirare tuturor, închide solii, scoate solii, îmbracă-i cu caftan, fă pace, strică pacea, acatastasie păgînească!") cu falsa mirare ingenuă ori cu ironia subțire, penetrantă (pretențiile nerealiste ale pribeagului Dimitrie Cantemir sînt amendate de gazde: „s-au socotit dă l-au mutat dă acolo și i-au dăt așăzămîntul la stoliță pentru ca să nu-și mai turbure măriia-sa gîndul după alte fandasii").

Curtean desăvîrșit, Greceanu agreează (și descrie) „ceremoniile" (înșirarea exemplelor ar lua mult loc), vădind un ochi atent și o pană capabilă să rețină și să transmită sugestii vizuale. Nu mereu și nu în toate cazurile. Dacă descrierea unora dintre faimoasele ctitorii brâncovenești nu-i reclamă decît întrebuințarea unor calificative ce cuprind o decizie globală („lucru foarte iscusit", „foarte ciudat" = minunat), secvențele „luptelor" în schimb — și în cronică nu sînt deloc puține (refăcute, cel mai adesea, după relatările unor martori, căci logofătul a fost, probabil, prin apropierea voievodului doar în războiul de la Zărnești) — acordă cititorului doritele compensații. Dezastrul rușilor în lupta de la Stănilești (tablou amplu, contemplat parcă de pe o înălțime) este comprimat într-o frază care adună toate erorile comise („cauze") pentru a le transforma într-o imagine (sinteză a „efectelor") cu calități de prăbușire apocaliptică: „În cea mai după urmă însă, văzînd moscalii mulțimea turcilor și strîmtoarea locului unde ei era tăbărîți și flămînzia, atît a cailor, cît și a lor, dă vreme ce caii ajunsese dă-și mînca coadele și coamele și rodea polocoșurile după la cară, și într-o parte le murea caii, într-altă parte slujitorimea, unde să făcuse și putoare foarte groaznică și nesuferită dă mortăciuni, care aceste nevoi toate moscalii văzînd și pierzarea lor înaintea ochilor avîndu-o, o minune! din netemerea ceia ce mai înainte dă turci avea, la groaznică înfricoșare ticăloșii au venit".

Radu Greceanu (pentru care oprimarea turcească, necontenit contestată în toate ipostazele ei insuportabile, nu avea decît retoric un sprijin divin) este un spirit precumpănitor pozitiv. El nu pare înclinat să ia în considerație „semnele" supranaturale, cărora predecesorii le acordaseră virtuți premonitorii. Un trăznet lovește „clopotnița cea domnească den București" și o distruge pentru că fusese transformată în pulberărie „den nesocotință". „La ghenarie 26 dni (= zile), leat (= an) 7217 la 10 ceasuri den zi", în județul Buzău au căzut niște resturi meteoritice. Intuind parcă nesățioasa curiozitate a urmașilor, Radu Greceanu datează exact eveni-

mentul, senzațional și înfricoșător totodată („cît oamenii și dobitoacele au căzut la pămînt"), încearcă să îl descrie — „Pietri mari bucăți și negre ca zgura care nu au căzut peste tot locul, ci numai în 2 locuri, și puține, nu multe" — și se abține de la orice predicțiuni, adăugînd doar o propoziție neutră și rutinieră. Ar mai fi multe de adăugat despre acest cronicar priceput în a descifra rosturile rapoartelor diplomatice și (vorba lui, „poate fi" sub înrîurirea stolnicului Constantin Cantacuzino) ager observator al împrejurărilor politice în necurmată modificare. Sigur că, în unele cazuri, concluziile reprezintă rezultatul analizelor întreprinse în cancelaria voievodală (lucru ce nu poate fi contestat în întregime), dar cel care se rostește, în text, este neîndoielnic autorul, *insistent și ironic, partizan și vehement, urmărind persuaziunea în tot ce scrie, un autor al cărui* portret *se recompune cu relativă ușurință și pentru care sintagma „supt umbra mării-tale", scrisă undeva în predoslavia cronicii, rămîne doar o reușită a penei, nefiind nicidecum sublimarea — fie și retorică — a unui destin.*

Coeziunea discursului la autorul nostru, învinuit adesea de a fi așternut pe hîrtie (la fel ca patronul său, care ținea un registru de venituri și cheltuieli[1]) o înșiruire plictisitoare de fapte nesemnificative, trebuie definită — fără inutile supralicitări, căci amalgamarea, fără a copleși, este totuși reală — în termenii specifici acestui text, care este compoziție memorialistică, *în prima sa „treime", și* notație de jurnal *în rest, cu toate atributele ce însoțesc acest tip de istorisire ținută „la zi" (chiar dacă pentru intervalul 1699—1707 Radu Greceanu va scrie și o a doua redacție, revizuită, a unui șir întreg de capitole[2]). Pe fondul unei epicități generale, ce izvorăște din*

[1] Vezi Ion Radu Mircea, *Catastih de toate veniturile domniei al lui Constantin Brâncoveanu*, în „Manuscriptum", VI, 1985, p. 7—33.

[2] Se vorbește, în legătură cu această „secțiune revăzută", despre un soi de „istorie secretă", redactată de Greceanu la dispoziția voievodului, care, intrat în conflict cu Cantacuzinii (un genealog al Cantacuzinilor ne spune că era vorba, de fapt, despre inimiciția dintre fiii domnului, unii dintre ei sclipitori într-ale minții, și feciorii stolnicului Constantin Cantacuzino, din ce în ce mai convinși că familia lor trebuie să reintre în stăpînirea tronului țării), decide a-și reconsidera părerea față de foștii lui sprijinitori. Noi credem, însă, în acord cu alți cercetători (Aurora Ilieș), că întoarcerea asupra textului reprezintă de fapt revenirea ce și-o impune un autor scrupulos (nemulțumit de notația nudă, de „jurnal" zilnic), căci — cu o singură excepție, practic neconcludentă — în „variantă" Radu Greceanu nu se ocupă de manevrele Cantacuzinilor.

însești faptele povestite, în cronica lui Radu Greceanu pot fi individualizate povestiri autonome *(pentru a căror definire trebuie să nu scăpăm din vedere pretextul epic, tiparul narativ și ideea morală mereu coagulantă) și* secvențele interludiu, *vide sub raportul epicității, formalizate prin reluări și transformate în „intervale de repaus". Scriind sub presiunea sarcinii sale ce impunea* zidirea laudei, *Greceanu nu poate alege, spre săvîrșirea țelului, decît o structură dihotomică, ai cărei termeni sînt* construcția *(elogiul avîndu-l mereu ca obiect pe Brâncoveanu, ctitor încărcat — cum spuneam — de virtuți și înțelepciune, omnipotent și omniprezent) și* discreditarea *(în pagini care — literar — salvează scrierea), întreaga compunere fiind un șir de „evenimente de glorioasă celebritate" și de „desfășurări potrivnice".*

Cronicarul luptă plin de osîrdie cu „adversarii periculoși" (pretendentul Constantin Bălăceanu, Ceachi Laslo, austriacul Donat Heissler), cu „dușmanii potențiali" (Cantemireștii — Constantin, Antioh, Dimitrie), cu „profesioniștii uneltirii" (Staicu paharnicul și ceata lui sau Dumitrașcu Corbeanu) și cu marii „ingrați" (ungurul Emerich Thökëly, Toma Cantacuzino, Ghinea, brașoveanul Teodor Corbea, mitropolitul Antim Ivireanul). Tipologic, inepuizabilii inamici ai Brâncoveanului manifestă și „calități" ce nu se subordonează clasificării de mai sus. Greceanu nu ostenește a-i vești, lasă obișnuita sa parcimonie de-o parte și denunță virulent, anticipează pedepse, moralizează și comentează în duh „învățător" abaterile. Cu totul izbutită ni se înfățișează „nuvela" ce descrie „visul de mărire" al lui Constantin Bălăceanu, fantastul hrănitor de „vînturi" și „nebunii". „Clipa" ce se scurge între ascensiune *(Bălăceanu, sprijinit de austrieci, avea la un moment dat întreaga putere de decizie în țara unui Brâncoveanu care se retrăgea prudent) și* prăbușire *(căpățîna retezată a cutezătorului expusă la București spre luare-aminte) este disecată cu incontestabil meșteșug. Greceanu scrie cu pasiune, investighează circumstanțe, coboară în suflete și analizează porniri și atitudini, operează deschideri în spațiile politice apropiate, schițează portrete, rostește discursuri, comentează, face — în fine — aproape tot ce este necesar pentru reconstruirea unei lumi dominate de neliniște.*

Acești adversari, care nu fac altceva decît să planteze (ineficient) obstacole în calea unui personaj glorios, par a-l inspira pe Greceanu. El le scormonește biografiile și descoperă, satisfăcut, stagii îndelungate în practicarea acțiunilor neoneste.

Cu atît mai rău pentru acei „mestecători" care, ca paharnicul Staicu, împovărați de o extracție socială modestă, sînt proiectați și în categoria „parveniților". Mecanismul acestui tip de „denunțare" funcționează fără greș. Doi dintre complicii lui Toma Cantacuzino — cel care fuge la ruși, amenințînd fatal echilibrul cu greu menținut de Brâncoveanu —, „marghioli blestemiați și de minte striini, cu carii viața lui își petrecea", Ghinea ceaușul și Toderașcu, „brat David Ceaușul", sînt, primul — „marghiol, curvariu, becisnic, dă neam mojic și foarte om spurcat", iar cel de-al doilea — „neam foarte ciocoiu, șcheau, varvar și plin de răotate". Absența „blagorodniciei" — și ca atare lipsa, principială, de acces către gîndul și fapta nobile — este deconspirată (cu plăceri ascunse de delator) într-o formulare memorabilă menită să-l discrediteze pe bătrînul Constantin Cantemir. Ajuns voievod al Moldovei printr-o mare îngăduință („parahorisis") divină — „poate fi pentru păcatele creștinilor acelui pămînt", se rostește „candid" Greceanu —, dușmanul lui Constantin Brâncoveanu fusese întîi „herghelegiu" (oroare!), „apoi lefeciu, apoi și ceauș la steagul spătărescu aici în țară". La alții originea familială neînsemnată se combină, agravant, cu alogenia (cronicarul, fără a fi un xenofob, nu lasă să-i scape astfel de „detalii"). Astfel, văduva lui Șerban Cantacuzino, autoare incontinentă de „scrisori" în străinătate, era „sîrbcă de fel de la Nicopol, fata Ghiții negustorului de abale"; un Iacșă, racolat — pe rînd — de Bălăceanu și de Staicu Merișanu, e și el „sîrb"; un alt acolit al lui Bălăceanu, Ceachi Laslo, era „ungur de fel, om viclean, înșelător și mare mincinos". Etc.

Demersurile acestor inepuizabili agenți ai răului (care îl exasperează — retoric, firește — pe scriitor) sfîrșesc lamentabil în eșecuri pilduitoare (și mereu subliniate). Ținta lor, voievodul, descris și proiectat fără șovăire în spațiul de lumină emanînd de la preceptul ordonator al întregii „istorii", îi aruncă ireversibil într-un con de umbră. Și fiindcă veni vorba de Brâncoveanu, el are, la sfîrșitul lecturii, o biografie. *„Titularul" acestei biografii, departe de a fi o întrupare monotonă și obositoare a seriilor de* virtuți *ce-i sînt adjudecate în predoslovie, „trăiește" în variante succesive care nu sînt ferite de momente de indecizie, asprime, insatisfacție, durere ori abdicare de la normele de conduită proclamate de cronicar drept exemplare. Din atît de criticatul „vălmășag" de fapte al cronicii lui Radu Greceanu cresc, totuși (și meritul este, desigur, al*

autorului), chipul unui mare voievod și, firește, imaginea unei domnii ce cu greu își poate găsi egalul în istoria veche a țării noastre.

6. **Un cronicar „independent": Anonimul Brâncovenesc.** *Nu cunoaștem numele celui care a scris (începînd — probabil — de prin 1707, cu un răgaz între 1711 și 1716)* Istoria Țării Rumânești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717[1]. *Autorul, cărturar cu o bună școală (prețuitor al lui vodă Brâncoveanu — al cărui patronaj se ferește a-l proclama — și inamic înverșunat al Cantacuzinilor), a fost căutat — căci datele din text trimit către o persoană bine informată în legătură cu afacerile politice și cu resorturile ascunse ale acestora, manifestînd o vădită neatîrnare în formularea propriilor judecăți — printre apropiații curții domnești. Au fost propuși, pe rînd, Radu Popescu — cel care avea să scrie* Cronica lui Nicolae Mavrocordat[2] —, *învățatul brașovean Teodor Corbea*[3], *spătarul Preda Pîrșcoveanu, și el un Brâncovean, rudă cu voievodul*[4], *și, recent, postelnicul Constantin Strîmbeanu*[5], *dar*

[1] Cunoscută mai ales sub titlul *Cronica anonimă brâncovenească*. Ediții: *Istoria Țării Românești de la anul 1689 încoace, continuată de un anonim*, publicată de N. Bălcescu în „Magazin istoric pentru Dacia", V, 1847, p. 93—184; fragmente din cronică la Nicolae Iorga, *Continuarea memoriilor lui Radu Popescu și întregirea lor de un anonim*, în *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, III, p. 22—29; *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, ediție de Constantin Grecescu, prefață de Dan Simonescu, București, 1959; *Cronicari munteni, ed. cit.*, vol. II, p. 273—352.

[2] Vezi I.G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504 la 1714*, Cernăuți, 1897, p. 206—207; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, ed. 2, vol. I, p. 143—153; Ion Roman, *Paternitatea „Istoriei Țării Românești de la 1689 încoace"*, în „Preocupări literare", V, București, 1940, nr. 10 p. 608—613.

[3] Vezi Scarlat Struțeanu, *Doi umaniști ardeleni la curtea lui C. Brâncoveanu*, în „Ramuri", XXXIII, 1941, nr. 1—2.

[4] Vezi Elvira Sorohan, *Cronica anonimă despre Constantin Brâncoveanu. Contribuții cu privire la data scrierii și autorului ei*, în „Analele Universității Al. I. Cuza, Iași", seria Științe sociale; XII, 1966; nr. 1, p. 81—86.

[5] Ipoteza a fost formulată de Dumitru Velciu: *O ipoteză nouă cu privire la autorul „Cronicii anonime brâncovenești"*, în „Limbă și literatură", 1985, nr. 3, p. 335—348. Nu mai insistăm. A se vedea contribuțiile realizate cu multă acribie, ale lui Mircea Cociu: *Paternitatea „Anonimului brîncovenesc" în lumina criticii interne* și *Izvoarele și datarea „Anonimului brîncovenesc"*, publicate în „Revista de istorie și teorie literară", XXV, 1976, nr. 1, p. 71—81, și respectiv, XXVI, 1977, nr. 4, p. 521—534.

problema atribuirii acestei scrieri își așteaptă pe mai departe rezolvarea.

Principiul etic în virtutea căruia își realizează Anonimul „inspecțiile" și „caracterizările" — ținînd seama (într-un gest ce încearcă desprinderea de gîndirea religioasă a epocii) mai mult de părerile „înțelepților", „învățaților" și „politicilor" Antichității („Acum dară s-au văzut cu ochii noștri această zisă a înțelepților acelora") — era acea elaborare scumpă „eseiștilor" brâncovenești care opunea acțiunea ce vizează folosul de obște *demersului consacrat* folosului osebit. *Este evident un* etic *de cea mai înaltă extracție, căci sorgintea sa (apoftegmatic marcată prin sintagme latinești: „...«laus in fine cadit» cum zice oarecare politic latin sau cum zice altul «finis coronat opus», adecă sfîrșitul cunună lucrul...") este plasată la nivelurile unde încep și se termină rosturile unei colectivități. Aflat în posesia acestui principiu, cronicarul judecă, în sens absolut, comportările „personajelor" sale („că tot lucrul ce-l face omul într-ascuns de sotiile lui nu se chiiamă lucrul de folos obștii, ci mai vîrtos să chiamă vicleșug"), deciziile și acțiunile lor („ci numai bătaia războiului socotiia și nădăjduia biruință care nici aceea nu o au dobîndit, iar să rămîie, au să nu rămîie cineva în urmă, aceea nici cum nu gîndiia"), taxînd drept „nebunie" întreprinderile care contraveneau în vreun fel propoziției fundamentale. Veștejește, de pildă, fără menajamente ideea campaniilor militare, emițînd — în legătură cu războaiele și cu o posibilă clasificare a lor — o opinie neașteptat de modernă (punctul de vedere dintotdeauna al poporului nostru): războaiele „cînd sînt pentru răscumpărarea patriei, adecă a moșiei, sînt bune și de toți priimite, iară în deșărt a cheltui este rușine și în deșărt a vărsa sînge este păcat".*

Instalînd acest principiu și instituindu-l drept precept ordonator, *Anonimul Brâncovenesc — posesor al unor instrumente mai subtile decît cele ale predecesorilor — scrie pilduitor, dar nu moralizează la tot pasul și nu ocărăște incontinent din pridvorul bisericii. Exponent al concretizărilor benefice va fi, firește, voievodul Constantin Brâncoveanu, în vreme ce inamicilor săi nu li se rezervă decît discreditarea, căci autorul își urmărește cu obstinație demonstrația (chiar sacrificînd cu bună știință unele fațete ale faptelor). Ca urmare, în deciziile feluriților atentatori la integritatea domniei Brâncoveanului va fi prelevată urmărirea „foloaselor osebite". Nu-i iartă, spre*

exemplu, pe Cantacuzini, care începuseră „a umbla de amesteca lucrurile cu nemții și cu moscalii și cu alte neamuri cu gînd ca acela ca să poată turbura pe acele părți, să să ridice cu război asupra turcilor pe carii biruindu-i să rămîie supt stăpînirea creștinilor, adecă sau al nemților, sau al moscalilor, ca să fie ei în veac stăpînitorii țării noastre și pămîntului nostru, pentru că-și luase cărți de contii, grofii de la amîndoi monarhii creștini". În același plan al inadmisibilității prevalării intereselor particulare dezavuează inițiativa lui Șerban Cantacuzino, care intrase în tratative cu Viena (enumeră surîzînd pretențiile „nesăbuite" ale Cantacuzinului și salută chiar eșecul ambasadei) și taxează drept „păreri nebunești" tentativa lui Constantin Bălăceanu de a conduce treburile Țării Românești sub protecție austriacă.

În contextul dovedirii ordonatoare, diagnosticele cronicarului anonim sînt lipsite de echivoc. Abilul luptător care a fost Constantin Brâncoveanu a trebuit să se confrunte cu adversari care vizau subminarea autorității, doreau puterea supremă ori atentau doar la buna rînduială instituită de voievod. O neostoită dorință de accedere spre putere (cea politică sau cea oferită de bogăție) îi animă pe cei ce gravitează în jurul mult rîvnitului tron. Figurile de anvergură pe care le selectează scriitorul (aventurierul arogant, uneltitorul, delapidatorul incorigibil, jefuitorul) au forță polarizatoare și găsesc sprijin în interiorul unor grupări omogenizate prin comunitatea de interese ori, mai adesea, prin legături de rudenie. O atmosferă de „vorbe grele" și „viclene", de uneltiri și „mestecături" este țesută și întreținută de „pîrile" care circulă pe căi secrete (utilizînd uneori intermediari surprinzători, precum acel „sol francezesc", în stare să recite la Poartă o clasică reclamație a opoziției). Competitorii ajung adesea la veritabile performanțe. Ei fabrică scrisori compromițătoare aparținînd „pîrîților" sau produc còpii — cum au făcut Cantacuzinii în uriașul lor efort spre detronarea lui Brâncoveanu — după pecețile tuturor boierilor țării, cu care vor sigila niște „arzuri" — și ele calpe, firește — „pîrînd pre domnul că este hain și bogat, și alte vorbe viclene de ale lor..."

Cititor al Letopisețului Cantacuzinesc *și — verosimil — al cronicii lui Radu Greceanu, Anonimul nu renunță la modalitățile deja fixate (lui Constantin Bălăceanu, arogant pînă la exces și atîtător de „lucruri nebunești", i se descoperă antecedente într-ale lipsei de realism — „...că Bălăcenii totdeauna*

își tindea mintea după niște păreri nebunești, adeca după vitejii", unele dintre aceste „vitejii" vădindu-se a fi crime însoțite de jaf: „precum și tată-său Badea vornicul Bălăceanul, în zilele lui Antonie-vodă, au ucis niște negustători moscovlii... Pe toți omorîndu-i cu o soție a lui, ce-l chiema Buta, averea le-au luat...") dar scrisul său accede către subtilități — nu numai de construcție — pe care nu le întîlnim la predecesori. El are știința dozării și a schimbării registrelor. Nu sacrifică efectele unei situații descrise de dragul „ideii" (demonstrației) sale, astfel că, în înfruntarea Brâncoveanu (învingătorul) — Heissler (învinsul), „discursul" austriacului (căruia vodă urmărea „încă să-i pogoare nasul cel înalt al mîndrii lui") produce niște adevăruri deloc convenabile pentru interlocutorul triumfător: „Nu te bucura de această întîmplare, că de am pierdut noi războiul, împăratul nostru mai are ca noi mulți, ci te bucură de vrăjmașul tău, de Bălăceanu, că au pierit; că eu pentru ca să-l mîntuiesc pe dînsul am căzut în robie și de sînt și rob, astăzi am căzut în robie, iară tu ești rob de cînd te-au făcut tată-tău". Scriitorul știe să manevreze tonurile grave, dar nu disprețuiește nici rîsul subțire, precum în pasajul în care cititorii sînt îndemnați să se amuze de incompetența manifestată de un necizelat reprezentant al Porții otomane la niște tratative însemnate („Acest turc, carele au mers cu dragomanul, cum s-au auzit, au fost om prost și neînvățat, că au zis și acei nemți, care era trimiși pentru pace, că atîta au fost turcul de mojic și neînvățat, cît toată ritorica lui Alexandru dragomanul nu putea astupa mojiciia turcului") ori cînd amendează, sclipitor, lipsa de luciditate a trupelor rusești pornite să-i învingă pe turci, transcriind ingenuu întrebarea acelora: „Departe e Țarigradul?"

Interesul cronicarului pentru evenimentele din spațiile geografice circumvicine este mai mult o curiozitate, constant întreținută, provocată de amănuntul deosebit, de știrile dacă nu mereu senzaționale, cel puțin marcate de o notă a neobișnuitului. Sursele din care deține informațiile par a fi exclusiv orale (deși în mediile ce-i erau familiare „diariile" apusene nu erau rarități), fapt ce-i permite să-și întrebuințeze serios imaginația, lăsînd în același timp impresia că preia critic veștile colportate. Circulă cu ușurință pe harta Europei, în permanentă căutare, comunică informațiile aflate cu o inepuizabilă plăcere a relatării, fie că acestea se referă la impresionanta forță fizică a regelui Poloniei („carele potcoava de fier, încă precum sînt

la nemți groase și cîte cu 8 cuie, o ia în mîini și o frînge în doaă, adevărat, nu minciună, și pentru aceea i-au pus turcii numele Nalcăran, fărîmă potcoavă"), fie că ele rezumă datele ce dovedeau echilibrul psihic precar al unui conducător de pe continent: „zic că împăratul (Petru — n.n.) este cam nebun, lipsit de minte și celea ce nu să cade a face, acelea face; cum îi vine în gînd, bine, rău, aceea face, omoară cu vină și fără vină". Situațiile conflictuale, înfruntările armate (mai ales cele în care erau implicați turcii) și aranjamentele politico-diplomatice sînt istorisite uneori sfătos („Întru aceste vremi murind craiul de la Șpaniea, mare vrajbă s-au făcut între franțezi și între nemți...") și, cînd totul pare a se îndrepta spre o poveste domestică, cronicarul aruncă exploziv un amănunt senzațional, dovedind inepuizabile resurse în a ține mereu trează, atenția cititorului și, negreșit, talent scriitoricesc.

„Personajele" sînt adesea angrenate în acțiuni complicate primejdioase, tot atîtea prilejuri pentru autor de a-și proba capacitatea în a recrea tensiunea acelor momente și a da substanță unor caractere distincte. Scoțîndu-i pe rînd, separat sau în grupuri omogene, din uriașa piesă pe care o interpretează cu frenezie, povestitorul, spirit baroc, se delectează în a-i vedea jucînd propriile lui „scenarii" și lansează discursul în plină oralitate. Sînt în cronică cîteva texte eminamente dramatice, precum izbutita „scenetă a alegerii și instalării pe tron a lui Brâncoveanu" („scrisă" de Cantacuzini, dar avînd în marele logofăt Constantin Brâncoveanu un excelent interpret), „complotul împotriva lui Petru I al Rusiei" (cu un scenariu complicat și „lovituri de teatru" programate dar ratate), „aventura lui Dumitrașcu Corbeanul" (un soi de istorisire „polițistă" a conspiratorului demascat) ori „întîlnirea Brâncoveanu-Constantin Știrbei". Scriitorul pare satisfăcut de posibilitățile ce i le oferă replica și înscenizarea (nu fără a remarca și capacitatea altora de a realiza „montări" încărcate de tensiune, precum cortegiul, grotesc și înspăimîntător deopotrivă, ordonat de voievod pentru uneltitorii recuperați de la turci: „Și trimise pe gîdea cu un ciomag mare în mînă de veniia înaintea lor în chip de postelnic mare, că așa să auziia, precum Staico vrea să fie domn în Țara Rumânească. Drept aceea și Contandinvodă îi făcea cinste ca aceea de-i trimisease pe gîdea în loc de postelnic mare, cu toiag de beldie și pe armașul cel mare înainte însemnînd și sfîrșitul lui în ce chip va să fie..."), își încearcă pe rînd forțele în postura de actor, regizor de culise, director

de scenă și comentator, rămînînd însă în permanență factorul propulsant al epicului.

Să remarcăm că dreptul la monolog *în unele dintre aceste „scenete" îi este rezervat doar lui Brâncoveanu, căci Anonimul — spirit disciplinat, cu toate că nu-și dezvăluie subordonarea — nu acordă „compensații" adversarilor autorității. Superb, ca realizare literară, este rechizitoriul amplu pe care îl rostește Brâncoveanu la adresa lui Constantin Știrbei (pe care cronicarul îl calificase, sugestiv dar parcimonios, a fi „cam lung la unghii", „de feliul Știrbeștilor"), din ale cărui elemente figura clucerului, spirit funciar rău, delapidator prin vocație și recidivist, poltron, hrăpăreț și arogant, se întrupează în chip firesc. La fel de izbutit scrie Anonimul rolul lui Brâncoveanu în farsa tragică preparată lui Staicu paharnicul, de la „cuvîntul de inaugurare" — în care falsa mirare și satisfacția disimulată au un înveliș retoric adecvat („N-aș fi gîndit, Staico, să văz una ca aceasta, zău, n-aș fi gîndit în vieața mea. Cela ce într-atîta vreme, printr-atîtea locuri și cu atîtea feliuri de umblete astăzi să te văz așa dinaintea mea într-acestași chip, zău, n-aș fi gîndit") și pînă la celebra și definitiva replică, demnă de pana unui mare scriitor european: „Armaș, ia pă dumnealor de-i du în pușcărie, unde ș-au gătit, că noi avem altă treabă, să bem, astăzi".*

Marii odioși ai acestei „Istorii" sînt însă Cantacuzinii, cei „neodihniți și nemulțumitori tuturor domnilor", „răi și hicleani", ingrații ale căror demersuri abominabile reclamă oprobriul universal. Nu întîmplător cel mai reușit portret de adversar, *din seria realizată de Anonim, este cel al lui Ștefan Cantacuzino, adică al pionului pe care clanul (cronicarul readuce în actualitate un supranume binemeritat de un străbun constantinopolitan și le zice Șăitănești, adică cei ce se trăgeau din Șaitan-oglu = „fiul dracului", cum i se zicea lui Andronic Cantacuzino) hotărîse să-l așeze pe tron. Izbînda descripției este aici izbînda verbului rostit cu patimă, este izbînda frazei ample ce îmbracă, deopotrivă, afirmații limpezi și aluzii, într-o alternanță convingătoare și sugestivă. Totul cu un unic scop, urmărit cu obstinație: „de vreme ce era om nestatornic în cuvinte și în fapte, și în jafuri fără cale și fără dreptate, atît cît n-au rămas episcop, egumen, călugăr, negustătoriu, boieriu, mari și mici, care să nu fie jăfuiți și prădați și mai ales pe oamenii lui Costandin-vodă i-au stins, măcar că de omorît nu i-au omorît pă nimeni, pentru că nici vremea nu i-au dat îndemînă, fiind domnia lui și scurtă, și fără temei*

de la Poartă, iar le lua tot glumind și rîzînd. Acea idiomă avea și cu acea politie să politiia. Spre zisele lui nu putea să razime cineva că cu ceasuri își schimba vorbele și faptele, iar de a lua și a jăfui gîndesc că nu va fi fost altul asemenea cu el în Țara Rumânească, doar nici într-alte țări. Sfaturi de la nimeni nu lua, că numai el însuși să sfătuia la celea ce vrea să facă întru trebile țării, iar întru trebile Porții turcești și ale altor părți cu tată-său Costandin stolnicul să sfătuia...".

Portretul lui Brâncoveanu va fi, desigur, plasat la polul opus. Este așezat în plină lumină, dar nu idealizat. În duhul unei anume „neatîrnări" (pe care o sugerează judecățile lui „independente"), Anonimul nu scrie un encomion, ci ilustrează o „teză". Voievodul nu apare — în cronică — purificat de orice trăsătură ce nu poate fi calificată drept pozitivă. Are deprinderile clasei sale, de vreme ce — după moartea lui Șerban Cantacuzino — „nici muierea lui, nici fetele lui nu șădea lîngă dînsul, că-și strîngea avuțiia și o ascundea, că-i era frică să nu-i ia avuțiia Costandin-vodă". Suportă umiliri, și nu numai din partea imprevizibililor suzerani (a se vedea „întrevederea" cu Heissler). Dar prin intermediul formulării rezumative pe care i-o consacră (și pentru care alege, semnificativ, un moment ce coincidea cu zenitul monarhului) Anonimul vrea să demonstreze (operînd cîteva distingeri ce i se par necesare: „Că mulți au noroc în lume, dar nu în toate, că unii au noroc de cinste, iar nu de feciori, și de bogăție, și de stat frumos și de altele, alții au noroc de feciori, iar nu de cinste, și de bogăție și de altele, și tot au și lipsă de unile...") participiparea darurilor fortunei la configurarea (nu independent de eforturile celui ce beneficia de „noroc") stării de fericire: „...iar acest domn în toate au avut noroc, bogat, frumos la chip, la stat, vorba lui frumoasă, cu minte mare, rude multe, fii, feate din destul, gineri, nurori așijderea, cinste mare și în boieriea lui, și în domniia lui, ci au domnit nici o lipsă nu va fi avut".

Putem conveni, în încheierea acestor considerații, că cel mai dăruit într-ale scrisului „frumos" dintre cronicarii de la îngemănarea veacurilor XVII și XVIII și-a îndeplinit promisiunea (incitantă) cu care își începea relatarea: „Multe și vrednice de auzit istorii sînt de faptele ce s-au întîmplat în zilele domniei lui Costandin-vodă Brâncoveanu, care mă voi nevoi a le scrie cît voi putea".

de la Poartă, iar le lua tot glumind și rîzînd. Acea idiomă avea și cu acea politie să politiia. Spre zisele lui nu putea să razime cineva că cu ceasuri își schimba vorbele și faptele, iar de a lua și a jăfui gîndesc că nu va fi fost altul asemenea cu el în Țara Rumânească, doar nici într-alte țări. Sfaturi de la nimeni nu lua, că numai el însuși să sfătuia la celea ce vrea să facă întru trebile țării, iar întru trebile Porții turcești și ale altor părți cu tată-său Costandin stolnicul să sfătuia...".

Portretul lui Brâncoveanu va fi, desigur, plasat la polul opus. Este așezat în plină lumină, dar nu idealizat. În duhul unei anume „neatîrnări" (pe care o sugerează judecățile lui „independente"), Anonimul nu scrie un encomion, ci ilustrează o „teză". Voievodul nu apare — în cronică — purificat de orice trăsătură ce nu poate fi calificată drept pozitivă. Are deprinderile clasei sale, de vreme ce — după moartea lui Șerban Cantacuzino — „nici muierea lui, nici fetele lui nu șădea lîngă dînsul, că-și strîngea avuțiia și o ascundea, că-i era frică să nu-i ia avuțiia Costandin-vodă". Suportă umiliri, și nu numai din partea imprevizibililor suzerani (a se vedea „întrevederea" cu Heissler). Dar prin intermediul formulării rezumative pe care i-o consacră (și pentru care alege, semnificativ, un moment ce coincidea cu zenitul monarhului) Anonimul vrea să demonstreze (operînd cîteva distingeri ce i se par necesare: „Că mulți au noroc în lume, dar nu în toate, că unii au noroc de cinste, iar nu de feciori, și de bogăție, și de stat frumos și de altele, alții au noroc de feciori, iar nu de cinste, și de bogăție și de altele, și tot au și lipsă de unile...") participiparea darurilor fortunei la configurarea (nu independent de eforturile celui ce beneficia de „noroc") stării de fericire: „...iar acest domn în toate au avut noroc, bogat, frumos la chip, la stat, vorba lui frumoasă, cu minte mare, rude multe, fii, feate din destul, gineri, nurori așijderea, cinste mare și în boieriea lui, și în domniia lui, ci au domnit nici o lipsă nu va fi avut".

Putem conveni, în încheierea acestor considerații, că cel mai dăruit într-ale scrisului „frumos" dintre cronicarii de la îngemănarea veacurilor XVII și XVIII și-a îndeplinit promisiunea (incitantă) cu care își începea relatarea: „Multe și vrednice de auzit istorii sînt de faptele ce s-au întîmplat în zilele domniei lui Costandin-vodă Brâncoveanu, care mă voi nevoi a le scrie cît voi putea".

7. **Radu Popescu sau virtuțile pamfletului.** *Dacă am face abstracție de mobilurile care guvernează „partizanatul" lui Radu Popescu, dacă am stărui așadar numai asupra textului, fără a căuta să descifrăm simpatiile și antipatiile ce dirijează sedimentările la nivelul atitudinilor, am constata că întreaga* Cronică a lui Nicolae Mavrocordat[1] *(la a cărei redactare autorul a purces prin 1718 sau 1719, lucrînd pînă în preajma morții sale, în 1729) este opera unui moralist care militează pentru protejarea unui sistem de norme în limitele unui demers ce se realizează pe schema așteptatei bipolarități funcționale — pe de o parte, construirea „modelului", ordonarea „existenței exemplare" din sumedenia de acte și gesturi pe care le are la dispoziție, pe de altă parte, vestejirea manifestărilor adversarilor „normei"; cu izolarea pilduitoare a semnificațiilor acestor prestații. Considerația, încărcată de un soi de pioșenie, cu care Radu Popescu lucrează la zidirea „monumentului" lui Nicolae Mavrocordat, întîiul fanariot ajuns pe tronul Țării Românești, corectează ab initio o asemenea opinie, amendează imaginea unui „scriitor obiectiv", preocupat de instituirea unui „etic" nealterat și urmînd judecăți nepărtinitoare, și sugerează rezolut că această cronică a fost scrisă din porunca voievodului și că lucrarea a avut drept țel glorificarea fiului lui Alexandru Exaporitul. Sigur că autorul — cărturar de bun nivel, cu o existență agitată (fiu al vistierului Hrizea, cel ucis din porunca lui Șerban Cantacuzino, el va avea de suportat, împreună cu întreaga familie, consecințele inimiciției Cantacuzinilor) și o carieră aflată la discreția unor voievozi ostili (sub Brâncoveanu va primi ranguri mărunte, nescăpînd nici de un „stagiu" la temniță) —, care urcă spre treptele superioare ale divanului abia în domnia lui Nicolae Mavrocordat (va fi mare vornic și mare ban în 1716 și, apoi, din nou mare vornic din 1719), nu scapă prilejul de a-și proteja propria activitate, nelipsită de anumite sinuozități. Nu este, însă, un apărător prea abil, căci explicațiile ce le oferă pentru secvențele, extrem de delicate, ale relațiilor sale cu austriecii (n-a fost străin de răpirea, în 1716, a fanariotului, iar pe urmă, pribeag la Brașov, face front comun cu cei care cereau Vienei restaurarea la București a Cantacuzinilor prin Gheorghe, fiul lui Șerban) stîrnesc mai degrabă confuzie și, evident, bănuieli grave. Ne îngăduie, ce e drept, să vedem în curteanul ajuns „în cinstea și în dragostea*

[1] Pentru a cărei editare, în cuprinsul *Istoriilor domnilor Țării Rumânești*, vezi mai sus referirile de la *Cronica Bălenilor*.

măriei-sale" un mare vanitos, căci se înfățișează depunînd doar servicii ireproșabile, cu tact diplomatic dar și cu spirit de inițiativă („Însă, Radu vornic aflînd de aceasta [excesele unor tătari — n.n.], au dat știre degrab domnului și au trimis domnul slujitori, de i-au întîlnit, și i-au bătut și le-au luat toate prăzile"), pentru care colecționează, monoton, numai elogii, chiar și de la adversari.

S-a spus — și nu fără dreptate — că Radu Popescu îmbrățișează, în cronică, opiniile patronului său (chiar și acel deplasat filoturcism) și le profesează cu sîrguință. Ajunge uneori pînă la un servilism deconcertant și hilariant. Se știe că Radu Popescu a fost un dușman ireductibil al Cantacuzinilor, care îi uciseseră tatăl și îi aduseseră familia în stare de paupertate. Mavrocordat și-a consolidat tronul unelting suprimarea celor doi Cantacuzini (fostul domn Ștefan și tatăl aceluia, stolnicul Constantin) întemnițați de turci, act pe care cronicarul îl găsește firesc și îl îndreptățește în planul ordinii morale. Diatribele sale contra reprezentanților neamului ce-i era odios — mai cu seamă împotriva lui Constantin Cantacuzino stolnicul, vinovat de manevre subterane, crime și trădări succesive — ating vehemența maximă. Iată însă că, aflați în preajma unei încrucișări cu Nicolae Mavrocordat, consîngenii lui Șerban Cantacuzino (cel care îl omorîse — repetăm — în chinuri pe Hrizea din Popești) dobîndesc subit bunăvoința cronicarului. Stolnicul Constantin, pînă nu demult „hoțul cel bătrîn", devine „bătrînul și cestitul Costandin Cantacozino, biv-vel-stolnic", iar familia in corpore, foștii „feciori ai dracului" (Radu Popescu știe bine turcește și scrie „șaitanici oglulari"), „nemulțumitori", ingrați și ucigași prin vocație, își regăsesc brusc noblețea necesară pentru elogierea proiectatei alianțe: „fiind dă neam blagorodnic, și mai cinstit între toate neamurile boierimii Țării Rumânești".

Față de Constantin Brâncoveanu (a cărui evocare nu-i putea stîrni cronicarului, ce începe relatarea evenimentelor cu anul 1688, decît aprige resentimente) și față de urmașii aceluia, Nicolae Mavrocordat era, întîmplător, indiferent. Radu Popescu are însă abilitatea să facă din voievodul omorît de turci un „termen" al dihotomiei ce țintea glorificarea fanariotului. Și astfel, literar, soarta celui care stopase cariera dregătorească a cronicarului este pecetluită de „schema" ce ordonează scrisul acestuia. Imaginii solare a voievodului cu o conduită exemplară — păstrător al „tradițiilor" („...au dat boeriile celor ce li s-au cuvenit"), doritor de armonie, „înțeleptu, blîndu și bun",

prezență notabilă în Imperiu, administrator chibzuit și cu dragoste de țară (a mai „ușurat țara de greul haraciului"), atotiertător (o bunătate și o bunăcredință de-a dreptul stupefiante) — care reclamă, în ciuda „cenzurii" retorice introduse de autor, lauda *(„A pomeni toate bunătățile pe deplin cîte avea domnul nu mă lasă obiceiul istorii pentru ca să nu dau bănuială de colachiie, care rumânește să cheamă ciocotnicie, drept aceea cu tăcerea le trec, numai atîta zic, că toate faptele îi erau cu dreptate, și nicicum nu suferiia să se facă cuiva strîmbătate, din fire fiind iubitor de dreptate, milostiv, iertător și cu frica lui Dumnezeu. Care aceste toate, văzîndu-le însumi cu ochii, dă le voiu trece eu cu vederea, pietrile vor striga"), îi va fi opus un Brâncoveanu tiranic, jefuitor, duplicitar, orgolios, demolator, setos de putere și de parvenire, regizor perfid al unor aventuri politice „europene". Într-un cuvînt — „contramodelul" indezirabil, produs al unei vindicții pasionate și (literar) al schemei ordonatoare. Căci Brâncoveanu, zugrăvit de Radu Popescu ca o supremă și condamnabilă excepție în șirul domnilor țării (de vreme ce este capabil să sporească haraciul doar pentru a-și asigura „odihna inimii lui"), este un termen într-o demonstrație în care cronicarul încearcă disjungerea componentelor dubletului* fericire-laudă. *„Costandin-vodă Brâncoveanu — zice Radu Popescu, polemizînd deschis cu Anonimul Brâncovenesc și cu Radu Greceanu, ale căror cronici le citise, se vede — în domnia lui au fost fericit de toți oamenii țării, și încă și de oamenii altor țări, cît i s-au auzit numele, iar nu lăudat". Pentru că „alta iaste fericirea, alta iaste lauda" — continuă autorul, translînd discuția dinspre „particularul istoric" către „generalul filozofic". „Iaste osăbire între laudă și între fericire, că să fericescu mulți împărați, crai, domni, boiari, pentru norocul ce au în viiața lor, după pofta și voia celor trupești lucruri, cum avuții multe să aibă, cu cinste, cu îndelungări de stăpîniri și altele ca acestea. Sînt darurile norocului pe care și alți păgîni și tirani le-au avut, iar nu s-au lăudat de niscaiva fapte bune, că lauda iaste numai a faptelor celor bune ce face cineva în viiața lui și pe urma lui rămîne acea bunătate de o laudă oamenii".*

Contestînd tocmai virtutea *— în fața căreia se exaltaseră panegiriștii, scriitori ai faimei brâncovenești în proză și în versuri —, Radu Popescu îl transformă pe Brâncoveanu într-un beneficiar, lipsit de merite, al jocului — favorabil la început — al „norocului" („dar acestea au fost toate darurile*

norocului"). încadrîndu-i astfel existența (scursă în absența „faptei bune": „...iar Costandin-vodă nici o bunătate sufletească n-au arătat în viiața și domniia lui, pentru ca să să laude") într-o schemă în care tocmai imprevizibilitatea deciziilor „sorții nestatornice" face toate finalurile lesne de întrevăzut. Contemplînd căderea — meritată, zice Radu Popescu — a lui Brâncoveanu, cronicarul îl „consacră" într-un portret-necrolog aprig, vehement, virulent, proiectîndu-l drept detestabil obiect al unei imprecații eterne: „ci mai vîrtos iaste a să huli pentru multe fapte réle ce-au făcut în domniia lui, care au rămas la cei după urmă greutate și blestem. Avea o lăcomie mare peste măsură și greutate și blestem i-au rămas și lui. Obiceiurile cele bune ale țării, care cu multă socoteală și osteneală le-au făcut acei bătrîni, toate le-au stricat și le-au făcut după cum i-au plăcut lui. Slujitorimea care era de rădica numai haraci împărătescu pă toți i-au strînsu de i-au făcut podani pîn satele lui și ale rudelor lor, Cantacozinii, și alte nenumărate. După aceia, cea mai rea de toate, adaosile haraciului care l-au făcut turcii pentru binele casii lui, care din 250 pungi, ce au fost, cînd s-au pus el domn, iar el l-au făcut 520 pungi, de au rămas un blestem, de blestemă săracii de acest greu și vor să blésteme în véci."

Hrănită constant dintr-o antipatie căreia i se procură motivări aparent inatacabile, vehemența cronicarului, îndreptată în ofensive bine dirijate împotriva adversarilor „binelui public", este de nedomolit. Radu Popescu atîță sîrguincios și întreține un fel de „foc purificator", cu care ambiționează dacă nu eradicări globale, cel puțin necesare clarificări în legătură cu cei ce atentează la ordinea firească a lucrurilor (tentativele de înlăturare a stăpînirii turcești — avîndu-i pe Cantacuzini drept autori — devin la Radu Popescu culpe grave), la integritatea principiilor care o guvernează (conformismul, de pe a cărui platformă este proclamat caracterul inamovibil al puterii otomane devine de-a dreptul iritant). Trădarea politică, *„haínia", va fi deci înregistrată de „legitimistul" Radu Popescu printre acțiunile de neiertat. Cantacuzinii, care au — în grup și individual — o adevărată vocație a „umbletelor", a dezertțiunii, „nu s-au îndestulat în pîinea cea împărătească ce le dedéșă în mînă de a o mînca, ci cerea den alte monarhii, bine nevăzut, numai prin nădějde". Constantin Brâncoveanu, în ciuda prudenței de care dădea dovadă („cu multe feliuri de meșteșuguri să nevoia ca să nu dea ochi cu turcii cei mari"),*

va fi compromis de mărturiile prea marilor lui ambiții („cărțile ale acestor monarhi, nemți și muscali [...] că să dezlipisă de către dînsul și să făcuse prințip de imperiu și cneaz de Moscoviia") și nu va scăpa — la fel ca Ștefan Cantacuzino, și el căzut sub incidența unor probe irefutabile — „de sabiia împăratului". Un individ mîstuit de insațietate ar fi fost — după opinia cronicarului — Dimitrie Cantemir, monument de ingratitudine („carele era doma Moldovii, cinstit și miluit de împăratul nostru al otomanilor cu domniile și cu alt tot binele, iar el ca un om de nimica, viind țariul Mosculuĭ în părțile Moldovii s-au hainit de către împărățiie, și s-au lipit lîngă țariul, socotind că va găsi mai bine dă cum era în binile stăpîne-său"), făcînd gesturi cu consecințe grave („că din pricina lui, multă robiie și mult sînge s-au vărsat în Moldova"), pentru care cronicarul, smerit, nădăjduiește o pedeapsă, divină, pe măsură.

Acești „deviatori" au adesea un sfîrșit care confirmă „premonițiile" cronicarului. Toma Cantacuzino (altă pildă de nerecunoștință și cultivator de himere) „au murit strein ca un om prost, lipsit de casa lui, și de moșiile lui, și de rudele lui; că acest fel dă sfîrșit dau toți cei ce sînt neodihniți și neodihniți binelui, și cinstii stăpînului său, ci umblă căutînd alte dășărtăciuni ale lumii". Serdarul Barbu Cornea, „tîlharul cel mare", vinovat de crime grave împotriva țării (sprijinise ocuparea teritoriului de peste Olt de către austrieci) va avea partea unei „morți rele și groaznice". Autorul face din expierea dușmanului odios un tablou generator de spaime: „încă în 10 zile ce au bolit s-au umflat și au negrit tot trupul, și încă viu fiind ochii amîndoi i-au sărit din cap". Enumeră apoi, violentîndu-și cititorul și citînd martori, „semnele" expulzate de mormîntul serdarului: „iar după ce au murit, și au trecut 3 zile, au fost ieșit viermi din mormînt și putoare mare, cît s-au umplut besérica, care minune s-au auzit pretutindenea și au trimis boiarii cei de la Craiova de le-au adus viermi, pentru credință, de au văzut. Au fost viermi mari albi cu capetile négre".

Radu Popescu are și știința ridiculizării subțiri, putînd să compromită prin bagatelizare și minimalizare (cum se întîmplă în cazul unor complotiști ale căror „sfaturi vrédnice de rîs", „deșarte" și „vrédnice de batjocuri" sînt aneantizate concis), dar îi este la îndemînă și persiflarea în absența distilării ironiei, pe fondul unui rîs gîlgîitor, sincopat de plasticizări paremiologice (cronicarul a fost un spirit dizertativ)

voit grosiere. „Diretul" de organizare politică a Olteniei, obținut cu multe eforturi de la „curtea chesarului" de „boiarii de peste Olt, tulburătorii și stricătorii țării" și pe care „Stainvil ghinărariu" tot amînă să-l citească — impacientîndu-i astfel pe boierii dornici de măriri —, se arată a conține prevederi cel puțin deconcertante. Surpriză teribilă: „au rînduit pă Gheorghe beizadea să să chiame ban Craiovei, iar nu domn sau gubernator" (din „cal l-au făcut măgari" — constată acid Radu Popescu involuția feciorului lui Șerban Cantacuzino), iar ca ajutoare, „consiliiari", „au rînduit [...] *din boiarii cei mai de jos* [...], *iar cei ce avea nădéjde să fie ei mai mari i-au lăsat îndeșărt, de s-au rușinat ca niște oameni proști". Concluziile vizează „pilda" (căci Radu Popescu moralizează necontenit, fiind — s-a spus — un fel de Miron Costin cumva „miniaturizat" datorită exploziilor vehemente) și se completează armonios: „că au cercat cămila să-și puie cercei la ureichi apoi și ureichile le-au tăiat. Acest féli de bine ș-au dobîndit cu mintea lor de la nemți".*

Adevăratul scriitor *Radu Popescu este cel din prima parte a cronicii*, memorialistul *capabil să* «pună *faptele și personajele care le produc unor analize atente, să descifreze* intenții *și* mobiluri *și să descrie* destine, *să stăruie asupra unei idei, urmărindu-i drumul ciclic în care „preceptul" ordonează substanța epică. Cînd trece la notația de „jurnal", cronica se umple de mărunțișuri a căror banalitate autorul se preface a nu o observa. Textul se transformă într-un fel de almanah-calendar în care sînt aglomerate, fără efort selectiv, incendii, perioade de secetă, molime, războaie turco-austriece, abdicări spectaculoase, decesele mai însemnate („Întîi au murit Filip, duca de Orleansu", „Murit-au și Inochentiile al treisprezecelea, papa al Rîmului") și logodnele de prin Europa („Într-acest an fiind logodit Ludovic al cince[sprezeci]lea, craiul franțozesc, cu fata craiului Ișpanii, și aducînd-o în Paris numai să facă nuntă, au aflat pricină că ar fi fost mică dă zile, și au stricat logodna, și o au trimis-o înapoi la Ișpaniia"), nunțile ori cumetriile ce implicau cumva persoana lui Mavrocordat, știrile senzaționale („Într-acest an în luna lui noiemvrie, s-au întîmplat preasfințitului patriiarh al Țarigradului, kir Ierimii mare și primejdioasă întîmplare...") și reviziile financiare organizate pe întreaga împărăție... Mare amator de lexic neologic (lecturile sale din „diarii" și calendare îi furnizează în această direcție material din belșug), Radu Popescu*

face figură de autor cu informația la zi. Pentru acest scriitor de factură barocă (la care „curiozitatea" nu mai înseamnă — ca la predecesori — doar iscodire) spațiile exotice, Orientul, prezintă o atracție deosebită. Zona aceasta, trăitoare sub semnul fabulosului, îi furnizează subiecte senzaționale (povestește, de pildă, cu amănunte, stratagema șîngeroasă prin care Miruveist Mahmet-han, un stăpînitor din Persia, îl învinge pe han și citează chiar inscripția bătută pe monedele emise de răsculatul victorios) și îi prilejuiește fastuoase parăzi de savanterie istorico-geografico-lingvistică. Cronicarul se delectează procurîndu-ne tălmăcirea cîte unei sintagme exotice („Șăhdahud-han Dăgăstanleas, care tîlcuindu-să să zice lăcuitoriu în munți") sau coborînd în istorie pentru a urmări succesiunea stăpînirilor politice fixată în toponimie: „acest Dervent să zice elinește Alixandriia, cetate a lui Alixandru cel Mare, iar turcește îi zice Demir-capi"; „Aceasta cetate Tebrizul să cheamă elinește Ecvatana și este în Midiia, care este zidită de împăratul cel dintîi al mideanilor ce să numiia Nokis". Din înșiruirile onomastice cu sonorități ciudate (Sahtahmuz, feciorul șahului Persiei, Miruveiz, Bengli Mustafa-pașa, Azac, Bagdat, Țara Perșilor, Abdulah-pașa, Munții Caucazului, Chirul și Arakis, Nasirtasi, califul Muntevechelul, Gelas, Harezim-șah, feciorul lui Muamet, Vahtan, domn Ghiurghiilor, cetatea Hui etc.) explodează, impresionant, secvențele de erudiție care impun un Radu Popescu frecventator al savanților celebri în lumea otomană (citează coordonatele cetății Hemedea după „tabelele gheograficești ale lui Uluc-bei gheograful [...] *lungimea 83°, și lățimea 35°"), un frecventator al scrierilor de istorie arabă („Acest Tefliz* [Tbilisi — n.n.] *l-au fost ars odată Muntevechelul, fiind haliv la leatul turcesc 230, iar de la Hristos 817").*

Cronica lui Nicolae Mavrocordat *dispune de realizări ce depășesc vizibil tiparele cu care ne-au obișnuit povestirile identificate în letopisețele predecesorilor lui Radu Popescu. Construcția narațiunii — fie că este vorba de „istorisirile moralizatoare", de „pamflete" ori de „prozele de aventuri" (precum cea care relatează „răpirea lui Nicolae Mavrocordat") — este mereu complicată, cu conjecturi interesante, cu intersectări și supraetajări dibaci utilizate. Aceste structuri reprezintă neîndoielnic un act de adeziune la tiparele literaturii baroce, adeziune deloc surprinzătoare la un gînditor care își justifică nestatornicia unei existențe pline de meandre prin formularea lipsei de substanță a demersurilor omenești (la capătul cărora nu se poate afla decît recluziunea — soluție pregnant barocă:*

„ci fiind vornic mare eu, Radul Popescu, în cinstea și în dragostea măriei-sale, și viind la vreme de bătrînețe, și dă slăbiciune, socotind că și ale lumii sînt toate dăşarte, singur din bunăvoie am cerut voie de la măria-sa și am mers de m-am călugărit"). Scriitorul care medita la alternările de situații modulate de „norocul zavisnic", are capacitatea de a sesiza, dincolo de exploziile propriei antipatii (cu mari virtuți la nivel literar), vanitatea străduințelor constructorilor de (condamnabile — zice moralistul) proiecte himerice, ambiționați iluzorii numai de „fumurile dăşărtăciunii", și de a sugera plasarea sfîrșitului implacabil al existențelor (chiar dacă este vorba de niște inamici declarați) sub semnul inexorabil al „sorții alunecătoare". Parcurgînd paginile încărcate de vehemență declanșată de resorturi complexe ale cronicii rămase de la Radu Popescu, cititorul o va sfîrși cu certitudinea că a participat la marea și mult așteptata întîlnire cu un scriitor adevărat.

DAN HORIA MAZILU

Selecția textelor și glosarul au fost efectuate după edițiile:

CRONICARI MUNTENI, ediție îngrijită de *Mihail Gregorian*, București, Editura pentru literatură, 1961, col. „Scriitori români".

CRONICARI MUNTENI, antologie de *Virgiliu Ene*, București, Editura Albatros, 1973, col. „Lyceum", nr. 24

CRONICARI MUNTENI, ediție îngrijită de *Mihail Gregorian*, București, Editura Minerva, 1984, col. „Biblioteca pentru toți", nr. 1204–1206

ISTORIA ȚĂRII RUMÂNEȘTI DE STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO

ISTORIIA ȚĂRII RUMÂNEȘTI

întru care să cuprinde numele ei cel dintîi și cine au fost lăcuitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpînit pînă și în vremile de acum s-au tras și stă

Predoslovie

Cu greu și cu strimt iaste neștine a da cap și începătură fieștecăruia lucru, mai vîrtos celuia cînd nici cum, nici de nici o parte ajutor iaste, nici știință de la alții, sau pomenire măcară să află ca o povață, făcîndu-se și ca o luminare arătîndu-se, ca să se poată ajuta cel ce nu știe de la cel ce știe și cele din întunérec să iasă la lumină.

Că nici unul în lume nu iaste carele den sine numai să știe și nici unul nu au aflat nimic, pănă cînd n-au fost de altul învățat. Nici nimeni nu să poate domiri de nici un lucru, de nu mai nainte au au văzut, au au auzit, sau au cetit și de nu ca acélea, asémene ca acélea, măcar cît de puțin, și de nu același adevăr și de lucru ce poftește neștine, au zis, sau au scrisu, măcar cît de puțin și de altele, ca numai să se poată altul deștepta spre gîndirea acelora și a altor lucruri încă destul iaste. Și carii ca acélea au făcut și au pomenit, cît de cît măcar, nemoarte mulțămite au auzit și în bună pomenire au rămas.

Precum și Aristotel în cartea a dooa a *Metafisicii*, cap. 8, zice: har și mulțămită să avem și să dăm filosofilor celor bătrîni, carii numai ce au pomenit și au scris de adevărul ființelor și măcar că mai la multe n-au nemerit de a grăi de firile lor adevărul, iar încăși destul că tot au pomenit și au scris de adevărul ființelor și măcar că la mai multe n-au nemerit de a grăi de firile lor adevărul, iar încăși destul că tot au pomenit și au zis cevași, cît pricină de a cerca și a iscodi adevărul alții au dat — aducînd și pildă și pe un Timotheu muzicașul, ce era în zilele lui Filip-craiul, tatăl

lui Alexandru celui Mare, (foarte iscusit într-acéia), zice dar: de n-ar fi fost Timotheu, n-am avea multă muzică. Iar de n-ar fi fost și Frinis, nici Timotheu n-ar fi fost.

Zice și Diodor Sicheliotul, istoric, în predosloviia cărții lui dintîi, că cu dreptate iaste a da toți mari mulțemite celor ce au dat învățături și au scris istorii de obște, căci că cu ostenélele lor au folosit viața de obște (adecă traiul tuturor).

Nu grăiesc aici, nici zic de marele Moïsi, carele de nici un om învățat sau știut n-au fost, de au scris zidirea lumii și alte legiuiri. Nici vorbesc de alți mulți sfinți proroci carii știia neînvățați de nimeni și céle ce fusése, și céle ce era, și céle ce vrea să fie. Derept că acelora știința și învățătura nu era firească și omenească, ci peste fire și dumnezeiască, luminate și învățate mințile și cunoștințele lor, de duhul sfînt, izvorul și lumina adevăratei științe și înțelepciuni.

Ci dar cu greu și cu nămar iaste a da, zic, neștine începătură, celor ce mai despre toate părțile întunérec iaste, precum și mie acum să întîmplă a veni, vrînd, cum am pomenit mai sus, a istorí ale țării, ce-i zicem noi astăzi: rumânești. Cu greu, zic, foarte-mi iaste, de vréme ce nu aflu eu până acum, măcar cît am ostenit, cît am cercat, cît am întrebat și de știuți și de bătrîni domiriți și înțelepți și în tot chipul m-am trudit și pentr-alte părți și cu cheltuială am nevoit, ca doar aș fi aflat vreun istoric, carele și de țara aceasta, de începătura ei, și de lăcuitorii ei și domnitorii ei, carii cît și cum s-au purtat și de obiceiurile lor și de legile ei, și de altele multe ce într-însa să vor fi aflat, carele să scrie pe amăruntul toate și cu deadinsul, precum de alte țări fac și scriu pe larg toate. Ci dar eu încă pînă astăzi, nici acel scriitoriu, nici acel spuitor n-am aflat. Și aceasta, căci n-au istorit nimeni de dînsa cu deadinsul, cum zișí, pare-mi-se că dintr-acéste pricíni vine.

Întîi, că mică și can laturi țară multora au părut că iaste, încă mai vîrtos acum de cînd osebită de Ardeal și de Țara Moldovei iaste. (Cum mai nainte vom arăta, cînd și pînă cînd zic istoricii și gheografii că au fost împreună și de cînd s-au osebit.)

A dooa, că puțini au fost pămîntenii acestii țări, cum să véde, ca aceia, ca să șază ei să scrie ale patriei lor și să istorească întîmplările moșiei lor, precum fac alții de ale lor, și de nu mulți și multe, însă tot fac, iar la noi mai nici unul. Săvai că poate zice neștine că să află și aici létopisețe,

ci răspunsul îi iaste gata, că acela ce l-au făcut, den neștiință să véde să-l fie scris, sau den negrijuire, doar căci atîta iaste de netocmit, de încurcat și de scurt, cît mai multă turburare și mirare dă celui ce cetéște, decît a ști cevași adevăr dintr-însul.

Această dară scădére mare și jale doar într-acest norod al neștiinței și al nevrérei să-l învéțe fiind, iaste pricină, de astăzi, nu numai de rîsul altora și de ocară sîntem, ci și orbi, muți, surzi sîntem de lucrurile și faptele celor mai de demult ce într-acest pămînt s-au întîmplat și s-au făcut, cari de nevoie încă le era și ne iaste a le ști, pentru ca să putem și traiul vieții noastre a tocmi. Cum Nafclir în prologul *Hronografului* lui, ce face, zice: că frumos lucru iaste den greșalele altora să tocmim viața noastră și nu ce alții au făcut să cercăm, ci ce bine făcut va fi, noi a urma să ne punem înainte. Și trebuie să știm ca pre cei buni și vrédnici, carii vor fi fost bune faptele lor, să le pomenim bine, și pre ei să-i lăudăm. Iar' pre cei răi și făcători de rău, să-i blestemăm și să-i ocărîm aceea parte alegîndu-și în lume, cît au trăit, ca să-i rămîie.

Acéstea dară și ca acéstea lăsîndu-le, că cine a le scrie n-au fost, nici alții au purtat grijă, de n-au știut ei, sau n-au putut, ca să fie pus pe cei ce ar fi știut, măcar și streini de ar fi fost (căci ca aceia, nici de aici, niciodată n-au lipsit), să scrie și să istorească pe amăruntul și ale acestii țări, ci au lăsat toate de s-au surpat în prăpastiia uitării și întru întunérecul de véci au rămas.

Însă nu zic că den om în om n-au rămas și aici niște spuneri și niște povești, mai vîrtos bătrînii ce povestesc de céle ce au fost. Ci și acélea foarte slab lucru iaste și primejdie de a le créde, pentru că de multe ori s-au luat seama, că de un lucru numai, doi într-un chip nu povestesc, ci unul una, altul alta băsnuiaște. Unde nici de la acélea nici o adevărată știință n-avem nici din cîntecele cari vestesc de vitejii, au de alte fapte ale domnilor și a altor vrédnici oameni, ce au lucrat, cari dupe la lăutari și dupe la alți cîntători auzim, putem ști cevași ales. Că și acélea nu numai ce au laudă mai multă, au hulesc decît céle ce au fost, ci și foarte împrăștiiat și prea pe scurt pomenesc lucru și făr' de nici o orînduială sau tocmeală.

Mai trudit-am încă ca doar din hrisoavele domnilor ce sînt pre la boierime și prea la mănăstiri date și la sate, cîte

am putut vedea, să poci scoate cevași, ca să știm măcar dintr-acélea, deaca dintr-altele nu să poate afla; căci că într-însele să véde a zice cevași, dînd pricinile pentru ce sînt date acéle hrisoave, adecăte au sînt pentru că au dăruit domnii destoinicilor și bunilor slugi ocine, sau altcevași pentru vredniciia și mari slujbe ce vor fi făcut domniei și țării (cum fac împărații și domnii cei mari și ieftini), dăruindu-le, acolo povéstea îi spune. Așa și în céle ce dau la mănăstiri hrisoave, cînd fac mînăstirea, direpț ce o fac și cine o face, colo spuind ca o istorie, vestește lucrurile. Ci puțin folos și acélea mi-au dat, pentru că risipit și foarte pe scurt zic și fără cap povestesc și numai de un lucru vorbescu, adecăte au de cela cui să dă, au de cel ce dă; așa de mînăstiri de scrie încă ceia ce acei mănăstiri i să închină și i să afierosește, zice, iar alt nimica nu mai lățește, nici de alte lucruri să mai întinde, unde dară puțin lucru și puțin ajutor și știință avem și de la acéștea.

Și încă mai iaste și aceasta, că cine iaste acela care să poată ședea toate ale tuturor hrisoavelor să vază ce scriu și cum scriu, ca să poată dintr-însele aduna să istorească lucrurile ce au fost ale țării?

Și cine iaste să poate face acéia ca să culeagă dintr-acélea măcară cap și coadă lucrurilor, cărora pentr-atîta noian de ani s-au înfășurat și s-au desfășurat, sau vreun adevăr să ne dovedească, de nu doară s-ar fi ispitit cinevași: sau ar vrea să ispitească acéia a o face, ca să afle o prea puțină pricină (și și acéia încă nesărată), ca să zică că de acolo au aflat a zice cevași de lucrurile țării? Iar și acéia ce ar zice și cîte ar zice, n-ar fi alt, socotesc, făr' cît o gîndire și o aflare de o mare grămadă de minciuni, precum vedem în cea *Alexandric* ce-i zic, cine o va fi făcut, nu știu, și într-alte cărțului ce să văd pe la unii și pe la alții aici în țară, și mai multe în Moldova; în cari nu să cuprind altele, fără minciuni și basne, dupre cari umblă norodul acesta rătăcindu-se și cred céle ce niciodată de crezut nu-s, că nici au fost acélea vreodată, nici pot fi. Că măcară acea *Alexandrie* bălmăjaște și asémene ca acéia alte cărțului, ci acélea aflări omenești numai ce sînt sau basne de céle ce făcea și scorniia poeticii ethnici în vrémea elinilor pentru orbul norod (adecă idolalatri) și n-avea cunoștința unuia și adevăratului Dumnezeu, ce făcea și zamisluia ca acélea, sau ei altele cu acélea și supt acélea basne pilduia, cum și alți mulți dascali zic și în *Mithologhia* unui Natalis Comitis, om învățat destule de acélea

povestéşte, tîlcuiaşte şî zice: Acum dară din céle ce mai sus zisem, iată aiave să véde, că nici o povăţuitură, nici un ajutoriu, nici nici o luminare avem de la pămînténii noştri, ca să putem şti, sau să ne şi domirim măcară de ale aceştii ţări lucruri şi fapte ce într-însa den bătrînii ani s-au întîmplat şi s-au lucrat. Căci nici unul nu s-au aflat, nici ştim să fie fost, carele cu deadinsul şi pre amăruntul dinceput să fie scris ale ei.

Iar de va fi şi fost cinevaşi scris şi va fi lăsat, ca şi noi ceşti de pre urmă, de acélea ce au fost să ştim, iată nicicum nu să află, nici auz pe cinevaşi să zică că au fost şi apoi s-au pierdut măcară, fără cît cel létopiseţ ce zicem, carele destul de scurt, întunecat şi fără ordînduială iaste, cum s-au zis mai sus şi vom vedea mai pe urmă, şi dintr-însul.

Ci dar aşa lucrul fiind, ce a face eu n-am, fără cît iată, dupe la istoricii streini, pe la greci, pe la léşi, pe la unguri şi pe la alţii voi umbla a cére şi a mă îndatori, ca ce vor fi şi ei pomenind şi istorind de această ţară, să zic şi eu aici şi cît îmi va fi putinţa, foarte voi nevoi, ca ce va fi mai adevărul, dupe zisele lor să arăt.

Săvai că cîţi am găsit şi la mîna mea pînă astăzi au venit, văz că pe scurt şi ei de dînsa pomenesc şi încă can trecători ating şi istoresc numai, iar nu den ceput şi pe deplin scriu ale ei, ci numai cît le trebuie a o pomeni zic, apropiindu-se cîte undevaşi de ale lor lucruri ce pe larg istoresc şi povestesc. Pentru care încă şi cît fac, mulţemită trebuie să le dăm, că încă nu de tot din tablele lumii uitaţi sîntem, ci oarecine, de céle ce oarecînd au fost şi într-această ţară, nu taçe, ci spune şi scrie. Măcar că unii dintr-acei ce scriu de dînsa, ca nişte streini ce sînt şi şî voitori de rău unii, nu adevărul scriu, ci-i micşorează lucrurile, şi pe lăcuitorii ei rău îi defaimă, şi multe hule le găsesc. Şi pot avea şi direptate, zic, a face aşa, daca aceia alt mai bine nici ştiu, nici pot face. Şi pentru că în stepena ce astăzi se află (măcar că de oare şicînd aşa să trage), în carea ticăloasă şi jalnică iaste, cine cum îi iaste voia poate şi zice, şi scrie. Căci că nu iaste nimeni, nici cu condeiul, nici cu palma, a-i sta împotrivă, şi a-i răspunde.

Lăsăm, dară, fieştecăruia a zice cum va vrea şi a rîde cum va pofti, de vréme ce nici le iaste sfiială, nici ruşine de ruşinile lor, nici nu gîndesc, că toate lumeştile supuse sînt mutărilor şi toate cîte sînt umblă cu soroc şi cum, că de

obște iaste orbul noroc și viitoarele lucruri nevăzute sînt. Ci dar a acelora acum trecîndu-le, la ale noastre mă întorc a zice.

Numele acestii țări den vechi
cum îi era și cine o stăpîniia

Véde-să dară că toți scriitorii țărilor și istoricii într-aceasta să tocmesc, cum și țara aceasta, cuprinsă fiind cu Ardealul și cu Moldova, îi zicea Dachia și Ghetia.

Săvai că Antonie Bonfinie în *Istoria* ce face foarte pe larg de lucrurile ungurești, în cartea-i dintîi, în decada dentîiu, oarecesi osebire face între Dachia și Ghetia, zicînd: „Dachii, ghetilor rudă sînt, de vréme ce și unii și alții aceași limbă au și dentr-un loc cînd au ieșit, au ieșit și au venit într-acéste părți".

Măcar că unii den Scandinaviia zic să fie venit dachii și ghetii, cărora, zice el, le zicem și goti. Iar mai mulți zic să fie venit de la Dais, carii sînt în Schitia asiatică, pentru că Daeg, cum zice Stravon gheograful, că fiind vecini cu lăcuitorii Hircaniei, și ei ca hunii și ca alte noroade dentr-acolo schitice, locuri mai bune de a lăcui căutîndu-și, într-acéste părți ale Apusului au venit. Ci dară dachii și ghetii, zice, nu sînt din Scandenavia, ci din asiatica Schitie. Și, de vréme ce decît ai Apusului oameni, ai Răsăritului mai vechi sînt, cu direptul dintr-acolo într-acéste părți au venit. Mai zice acest Bonfinie că ghetii sînt cărora acum le zicem vlahi.

Iară Pius Eniiasul le zice flachi, carii, zice, încep din Ardeal..., alăturea cu Marea Neagră să întîndea de lăcuia. Însă cea parte..., pînă în Dunăre Țara Moldovei, de cești mai dincoace oameni să chiamă. Iară carii mai mult cu Dunărea în sus mérge, Muntenească acum să zice și ca acéstea Bonfinie de aceasta istorește.

Și mai mult însă înaintea acestor dachi și gheti lăcuitori era, și Bonfinie zice, niște neamuri de le zicea gavriști și ghestoboți. Ci noi mai vechi de acélea nu căutăm. Căci cîte mai în sus vom umbla scurmînd și cercînd acéle vechituri, atîta mai la întunérec vom da și nu alt vom afla, fără basne și povești numai. Ci destul încă măcar de am putea unele nemeri, de céle ce au fost de la dachi și gheti încoace.

Mai sînt mulți și din grecii istorici, zice Bonfinie, care-i zice că și pe aceștia, gheți, de goți îi ținem, din thrachi rodul lor trăgîndu-se. În ce chip den Scandia, au Scanția s-au pornit, de unde nu numai acest neam, zic mulți, că au venit, ci și bolgarii, sîrbii, boșnégii, ungurii și alte neamuri au pogorît. Așijderea nu lipsesc unii, carii aceștiia numai osebindu-o de céle doao, îi zic și Muisia de Jos. Carea aceasta numai de la un grec țarigrădean o am auzit, carele să ținea mare știut, iar la altul la nici unul den latini nu o am cetit. Însă Muisiia de Sus să zice unii părți de Țara Sîrbească, însă ceiia care-i zic gheografii unde să împreună apa Savei cu Dunărea, adecăte de la Beligradul turcesc și în sus cevași. Iar mai mult cît să întinde în jos, pe unde să alătură pe de céia parte de Dunăre, și cu țara aceasta, tot. Muisia și Misia îi zic. Mai zice-ce Muisia și Machidoniii, cum zicea Filip Cloverie, gheograful, carea să hotărăște cu Dardanii. Mai sînt și alte Muisii în Asia, precum ei scriu, ci noao de acélea cuvîntul nu ne iaste, nici măcară de céstealalte Muisii, săvai că zisem că unii și această țară Muisia o chiamă. Ci aceasta mai că nu e de credință atîta, pentru că rari și foarte puțini o zic, ci numai potu-se fi lunecat cei ce i-au zis așa, pentru că văzînd vecinătatea Țării Sîrbești, căriia Musiia îi zicea și dése amestecăturile lăcuitorilor uniia și altiia între dînșii, zis-au cestora pentru acéia Muisiia. Sau că cei ce vor fi scris că o chiamă așa nu vor fi fost umblat într-acéste părți; deci, precum de la alții vor fi auzit, nemaicercînd cu amăruntul adevărul, ei au semnat așa, precum mai de toate orile să întîmplă la cestea scriitori, istorici și gheografi și vedem că nu numai în nume greșesc și le strămută într-alt feliu, ci și de feliul oamenilor și și obiceaiurilor și alte multe lucruri le povestesc mulți într-alt chip de cum sînt. Că aiave să véde în gheografiile ce au făcut mulți și până astăzi fac, ei departe șezînd de céle ce scriu, ce numai pen auz și pen' trebări de cei ce umblă privind lumea (carii mult greșesc) aud și scriu.

Și adevărat așa iaste, că am ispitit aceasta și am văzut că și de céstea țăr[i] ce sînt spre noi și și de a noastră, măcară cari-s mai aproape de acei scriitori, însă destule greșeli sînt și în nume și în locuri. Și unele care nu sînt, zic că sînt și altele care sînt, le tac. Zic dar de d-acéstea, țărî, povestesc gheografii așa, dar încă de céle Indii ale Răsăritului și ale Apusului și alte locuri ce-s într-acolo, ce de povești și de

neadevăruri scriu și zic! Însă nici direpț aceasta a-i huli de tot trebuie, atît de mult ostenind și trudind a scrie multe și mai de toate, pentru folosul multora. Iar de greșesc, ca niște oameni greșesc și noi greșim toți ca dînșii, dentru lut ziditi fiind toți. Însă orice, ce iaste de numele acestii Muisii, minciună au adevăr, că o numiia și așa, eu nu mai cerc, ci numai lăsîndu-le, ca de mai puțin zise, a ținea trebuie cele ce de mai mulți și mai numiți, iaste; și iară zic că Dachia și Ghetia îi zicea și să numiia.

Stăpînitorii și lăcuitorii acestii
Dachii cine au fost întîi

Stăpîniia dară și lăcuia acest pămînt acele neamuri ce le zicea dachi și gheti, oameni însă varvari și groși, idololatri, iară ostași mari și tari la bătaia războaielor, nepoftitori a să supune altora, nici a să birui de alții îngăduia. Avea craii și oblăduitorii lor și nimănui supuși nu era și mulți încă de dînșii să îngroziia și vecinii lor foarte de dînșii, să spăriia, căci de puține ori biruiți de unde mergea a să bate, să întorcea.

Acestora dară mergînd numele și vestea cum sînt, și de tăriia lor, împărații romani poftitori de lățimea împărăției lor fiind, precum toate împărățiile putérnice sînt lacome de a supune pre alții și a-și lăți și mări hotarăle împărăției lor și mai vîrtos romana monarhie atuncea pe acéle vremi înflorind, de multe ori și în tot chipul au trimis să supuie și pe acei dachi precum și pe alte țări toate cîte era împrejurul lor. Supusése pre unii cu arma, pre alții cu groaza numai puterii lor, că atîta slujiia și într-acélea vremi norocul izbîndei lor, cît nici o țară, nici un pămînt au putut sta împotriva lor. Zice Ioann Șleidan, în cărticeaoa ce istorește pe scurt de patru monarhii ale lumii ce au fost, că romana monarhie și putére (care au stătut mai mare, mai tare și mai mult decît toate alalte), atîta numai n-au luat și n-au supus țări cîte n-au vrut, și atîta i-au scăpat, la cîte n-au vrut să meargă. Însă cui iaste poftă, citească pe Tito Livie Padovanul, carele din 'ceput ale romanilor și foarte pe amăruntul scrie, și pe Flavie Blond unde istorește și zice *Triunfantis Rom[a]e;* și de acolo lesne poate cunoaște fieștecarele cîtă împărăție și pînă în cîtă putére au fost ajuns romanii. Și aceasta iaste de crezut, pentru că și bisérica noastră de

Octavie Avgust Chesar, împăratul romanilor, mărturisește, potrivind monarhia lui pre pămînt, cum a lui Hristos: cela monarhind mulțimea stăpînirii oamenilor, s-au potolit; Hristos luund chip omenescu, mulțimea dumnezeirii idolilor s-au zdrobit, iproci, precum să véde la tropraiul de la Nașterea Domnului, la slava de la vecernie.

Aceștea dară împărați, vrînd să supuie și să biruiască și pe acest pămînt cu lăcuitorii lui, carii era atunce, în tot chipul siliia și și de multe ori oști mari și gréle au trimis asupra lor, cari mai de multe ori, mai biruite decît biruind s-au întorsu, precum și Țesar Avgustu trimițînd asupra lor odată 50.000 de ostași, d-abiia marginile Dunării le păziia. Carii dupe acéia dachii și ghetii adăogîndu-și oastea, pînă la 200.000 de oameni zic că au făcut, și trecînd Dunărea, biruințele romanii împărății foarte greu și rău, cu foc, cu fier și cu robiia le-au stricat, atunce craiu lor fiind Birebisca.

Și Bonfinie scrie: „Și aceasta nicicum romanilor nu sta bine și grijă încă avînd de acei nedomoliți oameni, nu să odihniia, nici îi uita ca în lungă odihnă și în lină pace să se afle, nici să se obrăznicească în biruințele lor îi lăsa. Ci măcară deși lega cîteodată cu ei pace, pentru că și vecini le era, de vréme ce (cum s-au și mai zis) toate împrejurile lor luate și biruite de romani era. Iară încă și pentru oricare pricină mică să și scorniia oști, unii spre alții pornind."

Traian Ulpie, puindu-se împărat romanilor, au supus Dachia desăvîrșit

Aceasta dar mulțime de ani trăgîndu-se și așa lucrurile lor învîrstindu-se întru dînșii, pînă în vremile ce au stătut împărat romanilor Ulpie Traian, carele să trăgea de neam spaniol, începînd împărățiia, de vîrstă fiind de ani 42, la anul de la nașterea Fecioarei, cum zice Carion în Cronica lui, 128. Om înțelept de amintrelea, fiind învățat mare, cu sfat în toate și foarte direpț (cît și aceasta au făcut, zic istoriile, cum că puindu-să împărat și chemînd pre cel dintîi al Pretoriului, i-au dat sabiia, zicîndu-i: „Pentru mine slujaște-o pînă dirépte le fac; iar de nu dirépte le voi face, împotriva mea tu o întoarce") și cu inimă mare, mai vîrtos într-ale oștilor lucruri era. Aceasta dară altcevași mai pe deasupra decît cei ce făcuse mai nainte vréme și de această țară gîndind și socotind într-alt chip și ale sale gătiri de

războaie își tocmiia; și nu prea mulți ani den împărăția lui trecînd, deci cu mari greime de oști și cu nespuse puterii s-au sculat a oști într-acéste părți. Cît dar va fi fost putérea lui atunci și cu cîtă mulțime de oameni va fi umblat, cît au umblat și au supus părți ale lumii, putemu-ne însă cu mare mirare și domiri cîte cevași, că iată vrînd pre lîngă acéle oștiri ale lui și lucruri mari ce apucase și făcea ca să-i rămîie și în fapte slavă, și pomenire, doară și minune la oameni în véci rămîndu-i. Pe unde mergea, drumuri mari de piatră și șanțuri groaznice trăgea, pe unde și umbla, precum și pănă astăzi să văd și aici la noi în țară, cărora încă troianuri le zicem rămînd de atuncea din om în om acel nume, carele să trage și pănă astăzi, măcar că foarte puțini sînt carii să știe direpț ce le zic troianuri. Iară acesta iaste adevărul, că din oștirea acelui mare împărat, Traian Ulpie, sînt rădicate și nu numai aici, ci și printr-alte țări. Așa au făcut cum s-au zis, pentru ca să rămîie neamului omenesc pomenire de mari și de putérnice faptele lui. Iară de va fi și altu cinevași făcut ca acélea din romanii voievozi sau împărați mai nainte vréme, cum și poate fi făcut (că toți putérnicii stăpînitori ca acelea nevoiesc a lăsa pe urmă de mari faptele lor pomenire), acéia nu o știu, pentru că de la acest împărat încoace asémene acelora nemaifăcîndu-se, nici a mai pomeni vedem, unde rămîne de vor fi făcut și alții; iar pe numele acestuia au rămas de a să numi și a să pomeni într-acest chip.

Așa deci Traian acesta începînd războiul întîi cu dachii, 16 ai scrie Carion că s-au tras, într-acéle vremi crăind pe aici Decheval, carele era foarte om viteaz și meșter la ale războaielor (precum și Dion îl scrie în *Istoriia vieții lui Traian*, ce face), și bogat, și mulțime de oameni avea. Precum pre lesne iaste a socoti și a créde neștine că așa va fi fost; de vréme ce afară dentr-altă vréme trecută mai denainte, cîte și cîte războaie gréle și bătăi sîngeroase făcuse între dînșii, care Decheval și în vremile ce împărăția Domițian la Roma, la anul de la înviiarea domnului 99, cu mari puteri s-au sculat împotriva lor și nu puține réle și stricăciuni au simțit ținuturile romanilor de dînsul. Apoi deci, 16 ani neprestan, cu o împărăție mare și putérnică ca acéia a romanilor, cum să pomenéște, cîtă putére și cîtă avuție au trebuit să aibă de au putut sta atîta împotrivă și a răbda?

Însă, acea de apoi, văzînd Traian că în lung să trage acest război și gîndind că multe să pot întîmpla dintr-acea

zăbavă (mutătoriu foarte tuturor acestora fiind norocul), iel însuși cu toată romana putére s-au sculat de au venit, și, viind pînă la marginea Dunării, den jos de Cladova, s-au apucat a face podul de piatră stătătoriu peste Dunăre, căruia și pînă astăzi și dincoace de Dunăre și dencolo i să văd marginile și începăturile cum au fost și direpț ce loc au fost. Mai véde-să, zic, și cînd scade apa la mijloc, și alte colțuri ca niște picioare de zid; lîngă care pod iaste și Cetatea Severinul, dincoace mai sus oarecești, care era făcută de Sever-împărat, mult încoace mai pe urmă decît Traian, împărățind acela, cum zice Carion, la anul de la Hristos 213, însă acuma spartă și mult véche să véde.

Acest pod mare minune și mare lucru au fost și aiave semn iaste de nespusa-i putére ce au avut acea împărăție. De care pod mulți istoresc și mulți între alte minuni ce să vedea ale lumii îl număra, și de meșteșugul lui cum l-au făcut, și de altele cîte de multe au trebuit pînă a-l face; iar de cheltuială cu cît s-au făcut, iaste [de] necrezut de a să și spune; zic scriitorii, de acest minunat pod și alții mulți scriu. Iar și Ioann Țețu, în cartea istoriilor lui, puțin mai pe larg și făptura lui cum au fost, spune, și căzute lui laude îi dă. Însă și Dion, carele istorește ale lui Traian toate, mai pe larg de acest pod scrie așa: cuvintele lui acéstea sînt:

„După acéstea, Traian podul de piatră peste Dunăre a să face grijuit, care toate alalte ale lui faceri mari departe le-au întrecut. Ale acelui pod, stau tot de patru laturi cioplite pietri picioarele lui, a cărora nălțimea de 150 de picioare iaste, fără temeliile lor; lățimea de 60 de picioare cuprinde, și de la unul pînă [la] altul sînt depărtate picioare 170, și cuprinde de la unul pînă la altul cu colaci.“

Acum dară cît va fi fost de lung și ce pod va fi fost, socotească cine poftește și iaste grijuliv ca la acéstea a ști. Aflatu-s-au în Ardeal, poate-fi adusă de aici și o piatră care au fost la capul podului, pusă și scrisă de acest pod cu acéste slove latinești:

„*Providentia Augusti, vere Pontificis, virtus romana quid non domet sub jugum. Ecce rapitur et Danubius.*“

Care va să zică:

„Providența lui Avgust, adevăratului Pontifex, putérea romană ce nu supune supt jug. Iată să răpéște și Dunărea.“

Acest pod și în banii acelui împărat Ulpie Traian să punea: de o parte de monetă bătea chipul lui, și de céia

parte tipăriia podul cu acéste slove și zise: „S[enatus] P[opulus]q[ue] R[omanus] *optimo Principi.*“

Cari așa tîlcuiescu și zice:

„Sfatul și norodul romanu, preabunului domn.“

Aceasta au grijuit a tipări întru pomenirea minunatului pod, iproci.

Care și pănă astăzi într-acea monetă (adecăte într-acei bani) să véde, vrînd în tot chipul acela să lasă pomenire nemoartă de mari faptele lui.

Așa deci făcînd podul, au trecut și el pe dînsul în ceasta parte, săvai că nici cît au șezut el acolo zăbovind pînă a să face podul, că lucrurile războiului nu să afla în odihnă și în léne, ci dése bătăi cu vrăjmașii săi făcea, și prăzi, arsuri și alte réle pren tot locul să vedea. Decheval încă nu într-un loc ședea, nici fără de mare grijă să afla, ci și el cu toate puterile cîte avea, și tare să apăra și de multe ori și izbîndiia; ci nici o potrivire, nice nici o asemănare avînd crăiia lui cătră Împărăția Romană, el din zi în zi tot mai slăbiia, că nici cu nici una de-a tocma era, ca pînă în săvîrșit să se poate bate și să poată sta împotrivă-i.

Acélea deci și el cunoscînd tocma atuncea mai bine, zic, cum că au trimis de cîteva ori la împăratul Traian ca să se împace, cum și alte dăți făcuse, și și toată biruința-i să o închine împărăției lui, puind armele lui jos și dare să lége și și pre toți robii romani cîți avea prinși să-i sloboază (că mulți avea și și den oameni mari prinși robi). Iar nicicum n-au vrut să-i priimească atunce acéle céreri și făgăduințe, zicînd că nu numai atunce umblă să înșale și să adoarmă împărăția, îngrozindu-se de dînsa, ci și alte dăți, de multe ori ca acélea au și ispitit și au și făcut, iar apoi de nici una nu s-au ținut. Pentru că zicea că și alte dăți așa făcuse, biruindu-se de romani, și căzînd la pace și tari legături cu ei legînd, apoi numai cum găsiia cît puțină vréme, atunce numaidecît împotriva lor să scula.

Scrie Zonara în *Viața lui Traian*, în tomul al doilea, că și altă dată au oștit Traian împotriva lui, și prea tare și groaznic război au avut cu el, atîta cît măcară că romanii au biruit și mulțime de vrăjmași au omorît, iar și dintr-înșii încă atîția au fost de răniți într-acel război, cît nemaiavînd cîrpe bărbiiarii de a lega ranele, și auzind împăratul, însuși ale lui haine nu s-au cruțat, ci le-au dat de-i lega, și cetățile cu destulă osteneală i le lua. Însă văzînd Decheval că și de scaunul crăiei lui să apropie, atuncea au trimis soli de pace

lui Traian cu multă rugă, făgăduind că și armele, și meșteșugurile cu care bătea cetăți și războaie, și pre meșterii aceia să-i dea, și apoi și ce va pofti el, să facă. Și așa viind și el însuși la împăratul, la pămînt plecîndu-se, s-au închinat împăratului. Așa deci în Italia Traian întorcîndu-se, solii lui Decheval cu dînsul i-au adus, pre carii înaintea a tot sfatului romanu ducîndu-i, armele lor acolo ș-au lepădat, și mîinile strîngîndu-și în chipul robilor, mult și cu multe cuvinte s-au rugat, și așa pacea făcîndu-și, iară le-au dat armele și s-au dus.

Însă Decheval nu prea mult trecînd, iară de noao hiclenie să apuca, tocmélele și legăturile silind și stricînd: însă cunoscînd că el n-are de-a tocma puteri de față ca să se bată, au început pe ascuns hicleșug, pe Traian să omoară, ci de el foarte să temea și să îngroziia, cunoscîndu-l mare și tare ostaș. Într-acesta chip dară au început hicleșugul: știind el că de acel împărat lesne să aproprie omul și cine va grăiaște cu dînsul, el au aflat oameni ca aceia, carii să zică că au fugit, și apropiindu-se de el, să-i grăiască, și de vor putea, să-l omoară. Așadară mergînd, dintr-aceia unul, s-au cunoscut că umblă apropiindu-se de împăratul cu ficleșug. Așa deci, prinzîndu-l și dîndu-i strînsoare, au mărturisit lucrul și cum i-au trimis Decheval, iproci.

Atunce a doa oară sculîndu-se Traian cu mai mare mult decît întîi putére, ca să-l înțérce de toate acéle nestîmpărări și hicleșuguri ale lui, au mers asupra lui și au jurat, zic, că pînă nu va dezrădăcina și pe el, și pe tot acel rod de oameni, nu va lăsa, cum în cea de apoi au și făcut.

Însă romanii temîndu-se și de acéia au făcut așa, adecăte ca nu cumvași vreodată cînd ar începe a scădea și a să mai pleca împărăției lor, ei aflînd vréme, ca niște nedomoliți și nedumesticiți vrăjmași pururea nevindecați cătră romani, ar fi făcut răscumpărare tuturor cîtora au pățit de la dînșii, și ei ar fi silit nu numai a surpa de tot Împărăției Romană, ci și numele roman să-l stingă și să-l piarză de pe fața pămîntului, cum și alții mulți au silit a face, ci n-au nemerit.

Acéstea dară împărăției socotind și sfătuind, acéia mai timpuriu cei a o face decît alții, la cale pusése să o facă, precum au făcut și în vremile céle ce împărații monarhi încă la Roma nu era; ci numai aleasa boierime și capetele céle mari otcîrmuia împărăției (cari au ținut așa dupe uciderea craiului lui Sexest Tarcfinie, celui ce-i zicea și Trufașul,

care au călcat și casa Lucreție[i] romane, cei cinstite și înțelépte).

Multă mulțime de ai până la Iulie Chesar, fiind atuncea dar voievod oștilor romane Știpion African, acolo în Africa mergînd, de unde și numele-i African, au rămas, și biruind cu mare putére domniia și tăriia, carthagénilor ce înfloriia și ia atunce, cu multe bunătăți. Însă romanii den fața pămîntului și marea cetate acéia o au sfărămat, și toată biruința lor o au răsipit. Așa Numanții, cetății marei și frumoasei în Spania, Știpionu Emiliu și minunatului pe atunce Corinthului în Elada. Mu[mmius], au făcut, den temelie sfărămîndu-le și răsipindu-le, pentru că supuse fiind lor, iale să hicleniia și ucidea pe romani. Și altora ca acelora așa au făcut, măcară că romanii acélea mai mult ca să dea groază și spaimă vrăjmașilor și supușilor lor celor neascultători le făcea. Căci într-alt chip acea împărăție foarte au stătut direaptă și milostivă, și era priveghetoare în toate céle cuvioase și dirépte, mai mult decît toate alalte monarhii și stăpăniri cîte au stătut în lume și până astăzi stau, precum toate istoriile scriu de dînșii, pre larg arată. Afară, zic, după ce au venit samoderjeții împărați, au mai bine tirani, cum le zic, că apoi ei apucînd împărăția și vrînd fieștecarele a împărăți cumu-i va fi voia, nu dupre cum legile și obiceaiurile lor era puse. Atuncea deci unii dintr-înșii, nu domni sau oameni să par că au fost, ci mai răi și mai cruzi decît fiarăle céle nedumestecite și mînioase, și decît aspidele și vasiliscii cei otrăviți și veninați, cum au fost Caie Caligula, Domeție, Neron, Domețian, Diocliția și alții ca ei mulți. Și nu numai la dînșii au fost ca acéia, ci și la alte neamuri și domnii, precum și până astăzi unde și unde nu lipsesc de a nu fi de acei cruzi tigri și veninați balauri, stărpituri și terata, fiind din neamul omenesc, iar nu rod omenesc.

Așadar, sculîndu-se Traian cu toată putérea-i și în mai înlăuntrurile țării întrînd o dată și altă dată, mare și tare războiu cu Decheval avînd, nu puțină vărsare de sînge dintr-amîndoao părțile s-au făcut. În cea de apoi însă, Decheval biruindu-se, au fugit, trăgîndu-se către Beligradul Ardealului, căci acolo îi era și scaunul crăiei. Ci nici acolo nu s-au putut amistui, că iată oastea romană trecînd munții Cărpatii (că așa aceștea munți toți carii curmează țara aceasta de către Ardeal, să chiamă, dupe cum scriu gheografii), și acolo arzînd și sfărămînd, nici acel Decheval au mai putut scăpa, ci și pre el prinzîndu-l, zic, cum să-l fie

omorît. Alţii zic cum el însuşi să-şi fie făcut moarte, dupe atît[e]a nenorociri ce i să întîmpla şi vedea că tot şi cu totul să pierdea şi cum că tot va cădea în mîna lor pe urmă, ci viu să nu fie.

Atunce deci începînd mai vîrtos şi cu deadinsul a-i cerca şi avuţiile lui, zic, cum multă sumă şi mare bogăţie să se fie aflat acolo în cămările polatelor lui; şi multe şi ascunse, zic, că au fost, care le-au descoperit şi le-au ivit unul dintr-ai lui oameni, pentru că foarte ascunse le ţinea. Acest fel de meşteşug de a le ascunde, varvarii aflînd, adecăte, zic, că acolo în apa ce trecea pe lîngă polate, abătînd întîi apa de a cură pentr-alt loc, mare foarte groapă făcînd şi cu léspezi pardosind-o, şi pe dasupra bine tocmind-o, iar au dat apa peste acea groapă, ca o peşteră mare făcînd-o şi acolo mult foarte într-însa aur, argint şi alte scule ce ştiia că de apă nu să strică, punea. Care ascunzătoare foarte cu nevoie era să se afle, mai vîrtos că nimeni nici o ştiia; pentru căci, cînd o au făcut, robi au adus de o au săpat, şi apoi pre toţi pre aceia au pus de i-au omorît, ca să nu iasă cuvîntul şi acea taină la nimeni, afară.

(Ci iată că nici o taină, nici nici o ascunzătoare lumească, dupre nemincinos cuvîntul domnului, la Luca 8, nu e, care să nu să afle şi la iveală să nu iasă.)

Alţii zic că le-ai ivit acélea şi le-au spus un boiariu mare, romanu, ce în mulţi ani l-au fost ţinut acel Decheval rob acolo. Acesta dară poate-fi, că domirit şi mare om fiind, şi ca acélea multe va fi iscodit, ca să ştie şi să poată cunoaşte, pănă în cîtă putére avea acea crăie, de să punea aşa tare împotriva romanii împărăţii de a să lupta şi a să apăra.

Deci şi acélea spuindu-le şi aflîndu-le, le-au luat romanii şi cîte au cunoscut că ar fi fost de zăticneala lor, toate le-au stricat şi le-au dărîmat.

Aşa deci Traian supuind şi desăvîrşit domolind toată Dachia, şi socotind ca să o tocmească într-acelaşi chip, de la care să numai aibă alte turburări, nici să le mai vie alte griji, au poruncit du prenprejurele biruinţelor sale de au adus romani lăcuitori de i-au aşezat aici, şi şi dintr-a sa oaste au lăsat cîţi au trebuit de a-i lăsa, ca să se aşaze aici, rămîind lăcuitori acestor ţări, carii şi pănă astăzi să trag, cum vom arăta, dintr-aceia.

Însă nu că doară den dachi nici unul n-au mai rămas, cît pustiindu-se de tot, şi nemairămîînd nimeni cine a lăcui acéste pămînturi, au pus Traian şi au aşezat romani, ci

numai a lor crăie să nu mai fie, nici capete dintr-înșii poruncitori să nu rămîie, nici al lor nume de stăpînire să nu să auză, ci numai de romanu.

Iar și den ei alții au mai rămas, că iată și Lichinie de neam dac să trage, cum scriu mulți, însă de proști oameni era; iară apoi la Roma mergînd și la mari oameni slujind, fiind poate-fi și om de slujbă, așa au ajuns de mare, cît și pe Costanția, sora lui Costandin-împărat celui Mare au luat, pre carele și soț împărăției l-au făcut, și împotriva lui Maximin tiranul l-au trimis cu oaste, și la Tarsu l-au biruit. Însă nici din pieptul acestui Lichinie au lipsit tirăniia, că și cătră alții crud era, iară cătră creștini nesătios gonitoriu și muncitoriu.

Însă marele Costandin nu l-au lăsat așa, ci împreună cu fiiu-său Crispu, cu mare oaste împotrivă-i au mers, și și el cu oaste ieșindu-le înainte la Odriiu, avînd mare războiu, au biruit foarte pre Lichinie.

Fugind, deci, el în Bithinia, iară începea a strînge oaste; însă văzînd că nu-i va mérge, trimite pe soțiia sa la frate-său Costandin de-i face pace și-i iartă viiața, însă cu această tocmeală: ca fără de dregătorie să șază, să se odihnească, la Solon dîndu-i loc. Iar el rău fiind învățat și neastîmpărat în réle, trecînd cîtăvași vréme, iar începea a să mișca spre turburări și a-și strînge oameni asémenea lui. Însă ai lui Costandin ostași, fiind la Solon păzitori, acolo l-au ucis și au stins și pe acel tiran, ca pre Diocliția, Maxentie și Maximin, curățind lumea de împuțiciunea tirăniei lor, iproci.

Acest dar Lichinie, cum zisem, au fost de fel dacu, săvai că foarte puțini rămăsése (zic istoriile) de atîta [a]mar de ai, ce într-înșii gréle oști și nespusă mulțime de vrăjmași au stătut și au bălăcit, pre carii cu sabia și cu foc i-au stins. Și încă den cîți și rămăsése, cum s-au zis, doar cu viiața numai ce era, că alt tot supt nemilostivii ostași să mistuise și să topise.

Așadară Traian au așezat lăcuitori romani în Dachia, cum toți istoricii adeverează și aiave și pănă astăzi în Ardeal, în multe locuri, să văd în pietri scrise, epigramata și altele în numele lui, cum și la Cliuj, zice Gulielmu și Ioann Blau, în *Noul Atlas*, că deasupra unii porți ceastă epigrama [a] lu Traian să vede scrisă (însă latinéște):

„*Trai[a]no pro salute imp[eratoris] Antonini et M. Aurelii Cesa[rio] milites consistentes manipio posuerunt.*“

Şi de aice apoi Traian sculîndu-să, s-au dus în părţîle Răsăritului cu a dooa mare oştire, unde Armenia toată o au luat şi Asiria, pînă [la] Arvile parte au supus.

De Dachia pe scurt iar voi mai arăta,
cît zic că au fost de mare
şi cu ce părţi s-au hotărît

Filip Cloverie gheograful şi pe Dachia scriindu-o, zice: „Dachia pe dencolo de Dunăre să hotăraşte cu musii (adecăte cu sîrbii, iproci). Dachii însă, zice, neam schitic iaste, crud, vrăjmaş, şi varvar, iară ţara acéia Dachia, despre miazănoapte să hotăraşte, zice (pănă la un loc va să zică), cu munţii Carpatii şi cu apa Prutului (adecăte despre Ţara Leşască să cotéşte); de cătră răsărit, iară zice, cu Prutul să hotăraşte şi cu Dunărea". Ci aici acest gheograf să véde că foarte greşaşte, pentru că cîtvaşi scurtează den cît au ţinut şi ei atunci, de vréme ce nu pănă în Prut, şi pănă astăzi să văd ţinuturile, ci pănă în... Nipru, cum mai sus s-au semnat dintru a lui Bonfinie istorie: că între Nipru, care dă în Marea Neagră, să cuprindea ghetii, iproci. Ci mai bine iaste şi mai cu socoteală să se zică, că de cătră răsărit să hotăraşte cu Niprul..., adecăte despre Vozia şi despre Crîm. Iar de au greşit Cloverie şi de aceasta ca şi de altele multe, nu iaste a ne minuna, nici atît a huli, căci şi de aceasta arătat-am pricina mai sus, din ce vine; adecăte, că aceştea scriitori, carii scriu mai toate şi de toată lumea, cîtă pănă astăzi cunoscută iaste, n-au umblat să vază ei însăşi céle de care scriu, care nici nu putinţă iaste cuivaşi în lume să poată umbla toată lumea, şi toate aşa pe amăruntul să le poată vedea şi şti, cît nici într-una, nici să greşască, nici să scază. Ci dar aceştea mai multe auzindu-le de la alţii ce umblă, unii într-o parte, alţii într-alta, unii cu neguţătorii, alţii ca să vază numai lumea, întreabă şi scriu ale lumii lucrurile, oraşele, apele, munţii, neamurile, obiceiurile lor, legile, roada acelor pămînturi ce dau, ce lucruri să află într-însele, ce nu să află şi ca acéstea de toate. Décii ca acélea de la unii într-un chip, de la alţii într-alt chip, dupre părerile oamenilor, cum sînt înţelegîndu-le şi luundu-le, lui încă ce-i iaste părérea că ar fi mai adevărul, zice şi scrie.

Deci, care iaste bine și direaptă, pe ia stă așa nemișcată, iar care greșită și smintită iaste, trebuie cei ce mai bine vor ști, de acel lucru să îndreptéze și să direagă.

Însă de cătră amiazăzi Dachia să hotărăște cu Dunărea, și de cătră apus, zice Filip, cu apa ce să chiamă Patisul, întru care hotară cuprindu-să astăzi, zice, partea a Țării Ungurești, mai sus zisa și Ardealul și Valahia (adecăte țara aceasta) și Moldova. Însă vlahii, acești gheografi și mai toți istoricii cîți scriu de acéste țări, zicea și Moldovei și ceștiia; apoi o împarte în doao, una de sus; alta de jos, îi zic. Le zic și: mai mare și mai mică; cea de sus, adecăte și mai mare, Moldova cea de jos și mai mică, țara această *Munteneascâ* numeind, cum îi zic mai mulți așa; că Rumânească numai lăcuitorii ei o chiamă, și doar unii den ardeléni[i] rumâni, pentru că și aceia și ceștea numai cînd să întreabă, ce iaste? Ei răspund: rumâni; iar moldovénii să osebesc de să răspund: moldovani, săvai că și ei sînt de un neam și de un rod cu ceștea, cum mai nainte mai pre larg vom arăta cu mărturiile multora.

Dupe ce au așezat Traian pre romani în Dachia, cum s-au ținut și până cînd tot așa au stătut

Traian Ulpie așezînd deci romani lăcuitori aici și puind capete și otcîrmuitori romani toatei Dachii (însă nu craiu, ci numai voievozi, precum și pentr-alte țări supuse ale lor era, den crăie ținut mai mic, făcînd-o), s-au întors, și iar la Dunăre viind, acolo de céia parte au făcut Nicopoia, precum și alții istoresc, și Bonfinie într-a trea decadă, a adoaoăi cărți a lui, carele așa scrie: „Necopoi doao sînt, una mare, alta mică să chiamă; cea mare dincolo de Dunăre, cea mică dincoace. Și cea mare Traian, cea mică Adriian au zidit, în pomenirea supunerii acestor țări“ (săvai că și Bonfinie dintr-a altor scriitori zise, zice și el). Însă acel Adriian, ce să zise că au făcut și el cea mai mică Nicopoe, care, dupre zisele acestor istorici, îm[i] pare să fie ce-i zic astăzi Turnul, carele dincoace de Dunăre împotriva Nicopoii iaste; acela dară era nepot lui Traian, de nepot, căruia așa-i era numele: Publie Eliu Adrian, carele dupe Traian el au stătut împărat. Ci dar de crezut iaste că, vrînd ale unchiu-său fapte și lucruri să le mai întărească încă și să le păzească, și acea Nicopoe au făcut, și altele au mai întărit și au ținut pen multe locuri, și la Roma,

cum să véde. Om foarte învățat, înțelept, bun și ostaș mare era, precum și în viața acestui împărat cîți o scriu, să véde pe larg, cum au fost de vrédnică și de mare.

De acolo apoi sculîndu-se Traian, iară cu mare putére, cătră părțile Răsăritului s-au dus, precum puțin mai sus am semnat, unde și pre arméni și pre parti până la Arvile au supus. De acolo iară cîtvași trecînd, iarăși gătindu-se bine de oștire, au mersu cătră Asiria, împotriva ovreilor, carii rădicase cap împotriva romanilor ce să afla la Eghipet, la Chiriiani și la Chipru, carii zic că au fost ucis ovreii până la 40 000 de oameni, și nu numai atît au făcut, ci și carnea ucișilor au mîncat și cu sîngele lor pe obraz s-au uns. Această dară crudă și vrăjmașă obrăznicie și cutezare a ovreilor au făcut pe Traian de cu mare putére au mérs asupra lor, ca să potolească acea răzmiriță și să-i pedepsească.

Miră-să însă mulți acea sculare a ovreilor și grozăvie ce făcuse și romanilor, și creștinilor, cîtora să aflase atuncea într-acéle părți, de-i ucisése așa, ce îndrăznire și nesfiială să fie fost? Că iată, de la Tit-Vespasian, dintr-al doilea an al împărăției lui până la al optsprăzéce, adecă a lui Traian ce era atunci, numai ce trecuse ani 34, și nu să domiriia nici și-aducea aminte ce pățise; că atuncea ei iar sculîndu-se și rădicînd cap, au mers asupra lor acel împărat Tit, fiind dela Hristos ai 72 și, ocolind Ierusalimul și cetatea, o au fărămat, și biserica cea mare ce avea atuncea ovreii o au ars și o au stricat, și au tăiat atuncea romanii mai mult de 300 000 de ovrei, cum pe larg istoriile dovedesc. Ci dar ovreii cu acéia nu să îndestulise, ci și în scurta vréme acéia iar ca acélea scornise și făcuse, cum mai sus s-au zis. Ci poate-fi, cum zice și Carion în cronica lui în *Viața lui Vespasian*, unde mai pe lat cevași acéstea istorésțe; că fiind de la Dumnezeu să pață, cei ce sînt vrăjmași lui, cum era ei lui Hristos domnului și Dumnezeului nostru, acéstea spre peirea lor le întărîta și le făcea, ca să se răscumpere desăvîrșit sîngele cel nevinovat al spășitoriului lumii, ce pe cruce l-au vărsat nelegiuiții ovrei.

Într-acéia deci gătindu-se Traian și spre acéia, vrînd a să porni să meargă, boala idropiii viindu-i, și până la Chilichia mergînd, acolo au murit, împărățind ani 19 și 6 luni.

Acéste trei mai mari oștiri făcînd el cît au împărățit, adecăte al dachilor, cum s-au zis, al arménilor, al parthilor și acesta al ovreilor, de ar fi mai trăit, l-ar fi săvîrșit, afară de altele multe ce mai mici le socotiia și afară din cîte mai nainte de a fi împărat, nenumărate războaie ce au făcut,

trimițîndu-se încolo și încolo hatman mare au serdariu, cum îi zicem, și mai nainte și împărățind Nerva cel Bun, direpț, și milostiv împărat și cătră creștini blînd, și făcătoriu de bine, carele pe Traian, dupre dînsul a împărăți el l-au ales și l-au lăsat în scaunu-i.

Însă moartea lui Traian au zăticnit atunce oarecești vrémea de au mai zăbovit acea oștire pănă a mérge la acei ovrei, iar nu că doară au rămas lucrurile așa lăsate și îngăduială s-au dat acelor hicléni ovrei, ca deprinzîndu-se cu d-acélea, să rămîie în năray.

Ci iată Eliu Adrian, nepotul de nepot al lui Traian, cum s-au zis, stînd dupre dînsul împărat, și trecînd oarecești vréme pînă a-și tocmi altele ale împărăției, fiind proaspăt împărat, că era destule turburate, atuncea mai vîrtos în Asiria, începute de Traian unchiu-său fiind. Deci numaidecît spre acel războiu s-au gătit. Săvai că zic că pănă a mérge el încă acolo însuși, den Britania chiemînd pre un Iulie Severvoievod, ostași foarte vrédnic, l-au trimis în Siria, ca să mai potolească aceea turburare și gîlceavă ovreiască, ci nici acela n-au cutezat bătaie mare să facă cu acei preaîndrăzneți tîlhari, ci au lungit războiul, între care vréme puterile ovreilor să mai întărise.

Așa deci apoi, Adrian mergînd în Siria cu mare și tare gătire, luund multe alte coștéie și stricîndu-le, apoi au mers de au ocolit cetatea carea-i zicea Veturon, trei ani și șase luni bătînd-o, fiind tare și cu mulțime de oameni păzită, cum zice Carion. Acolo mulți deci în bătaie perind, și mai mulți de foame și de ciumă murind, cu sila și cu biruință o au luat. Și acolo au ucis și pe capul turburării și hicleniei, căruia îi era numele Vencohab; alții acestuia îi zic Coteva, căruia apoi pe urmă ovreii îi zicea Vencomba, adecăte fiiul minciunii, cum îl tîlcuiesc ei, căci că el mai nainte să trufiia și zicea să iaste Mesia, mîntuitoriul iudeilor.

Însă dupre ce s-au luat cetatea și cu bătăile dupre afară ce să făcuse, puind de au numărat morții, să vază cîți vor fi, s-au aflat zic cinci sute de mii de ovrei, afară de cei ce de foame, de ciumă au murit, pre carii nu i-au putut mai număra. Și atuncea putérea ovreiască cît mai fusése, s-au sfărîmat și s-au zdrobit. Acéstea Carion în *Viața lui Adrian*, măcar că can pe scurt, le istorește; iar Ioannu Zonara, om învățat și vrédnic credinții, dintre istoricii greci, zice unde scrie și el viața lui Adrian, că, afară den cîți de foame, de

ciumă, de arsuri au murit, numai în bătaie, cîți au căzut numărîndu-i, s-au aflat 580 000 de ovrei, și cetăți le-au luat 50 foarte tari; iară coștéie și sate mai alése, care avusése, 985 le-au sfărămat, iproci.

Așadară Dumnezeu părintele știe răscumpăra sîngele fiiului său unuia-născut, și așa știe fieștecăruia den vrăjmașilor lui a răsplăti și a da, și celora poruncile sale calcă, plătind păcatul părinților pe feciori, până la al treilea și al patrulea neam, cum singur Dumnezeu zice, la Numere, capete 14 și la *ftoro zacon*, cap. 5, pre carii încă îngăduindu-i și lăsîndu-i în viață cîteodată și în putére să văd că sînt cevași norociți, care acéia o face noianul bunătății și adînca înțelepciunea lui Dumnezeu, pentru ca doară s-ar pocăi oamenii și de la întunérecul rélelor s-ar întoarce la lumina bunelor. Iar ei neluînd-o că acea îngăduială iaste despre partea miloserdiei lui Dumnezeu, ci den destoiniciia lor, că ce să văd așa, prind năravi și așa nemaicurmîndu-l de la dînșii, cad și ca într-acéle stingeri și cu sunet să piiarde pomenirea lor, cum cîntă și împăratul proroc David în psalm[ul] 9, precum și a ovreilor s-au pierdut, vedem, împărăția, stăpînirea, preoția și alte bunătăți multe și până la sfîrșitul lumii vor să fie pierdute și stinse. Iară de noi, carii crédem într-însul fiiul lui Dumnezeu, fie-i milă și paza lui afle-se pururea cu cîți învățăturile și poruncile lui țin și păzescu.

Acéstea ce zisem pînă aici, pentru alții doară să par că am ieșit din vorba noastră, însă nu gîndesc că fără cale sînt puse, de vréme ce acéstea și mai multe decît acéstea, măcară de am putea și luminînd mintea noastră cu céle ce în lume mari fapte, de mari oameni scrise au rămas, și acéstea voia lui Dumnezeu îngăduindu-le, ca iară pren oameni minunile sale să săvîrșească și să rămîie cunoscute rodului omenesc. Toate învățătura și știința descoperindu-le și în lumină puindu-le și lăsîndu-le, ca să putem încă cunoaște și să știm lucrurile bunilor și a răilor, a vrédnicilor și a nevrédnicilor, ale legiuiților împărați și ale tiranilor; ca pre cei buni și vrédnici să lăudăm și bine să cuvîntăm, și pre cei răi și cruzi să ocărîm și rău să-i pomenim. Așijderea ca rélele să gonim și să fugim, și bunele să îmbrățișăm și să urmăm.

Așadară, cum s-au zis, romanii aici așezîndu-se mulțime de ai supt acea împărăție, ascultători au fost. Însă, într-acea cursoare de ai, până cînd iar s-au mai descoperit numele acestor lăcuitori de aici, ce să vor fi făcut și ce să vor fi întîmplat, nu știu, că nici scris, nici pomenit de alții nu aflu. Însă

să véde cum aicea de la Roma fiind otcîrmuitori ţării mari oameni şi de mari neamuri veniia (cum să va arăta şi de Corvin, dupe cum scrie Bonfinie). Ca aceia dară viind pre aici să aşeza şi ei lăcuitori pămînturilor acestora făcîndu-se, cum şi pentr-altă parte aşa neamuri mari, de multe ori mutîndu-se den moşiile lor, acolo să alcătuia şi să aşeza. Şi nu numai la romani aceasta să véde că au fost, ci şi la elini şi pe la alte roduri omeneşti. La eleni, cum dupre Alexandru Machidon voievozii lui cei mai aleşi prin ţările céle mai mari şi mai bune în Asiia au rămas şi s-au aşezat, precum Ptolomeu Lagos la Eghipet, Antioh în Siria, Antigon la [Machedonia], şi alţii mulţi într-alte părţi, şi şi feciori şi nepoţii lor pe urmă multe neamuri moştenire le-au rămas acéle ţări. Aşa şi aici dară au rămas de aceia, şi pînă în vremile de pre urmă s-au tras; şi doară vreo rămăşiţă de ale acelora şi pînă astăzi, de nu aici, iar în Ardeal pot fi, cum unii den Haţag adeverează şi să ţin să fie.

Acum dară, acéstea şi aceştea aşa viind şi fiind, iată mai încoace numele *vlahi* le-au răsărit, şi aşa şi pînă astăzi să trage. Ce dară ce de acest nume să zice, şi de cînd acest nume să zice, şi de cînd acest nume le-au rămas mai osebit al lor, de nu le zic alţii acum nici dachi, nici gheti, nici romani, ci vlahi mai ales. Iată istoricii ce zic de dînşii şi gheografii voi arăta, măcar că şi ei între dînşii în zise să învîrstează.

Vlahii pe unde să zic vlahi, sau alt nume iar mai tot aşa, căruia scriitoriu cum i-au plăcut puindu-le numele şi mai ales de unde să trag ei

Întîi Antonie Bonfinie, într-a doao decadă a apatra-i cărţi, zice aşa: den legheoanele lăcuitorilor ce de Traian şi alţii ai romanilor împăraţi era duse în Dachia, valahii au izvorît. Cărora Pius zice că de la Flac, cuvîntare nemţească, vine vlahos, că aşa au vrut să le zică. Iară noi, zice el, împotrivă am socotit a le zice, adecăte etimologhia făcîndu-le, de la cuvîntul grecesc ce să zic [βάλλω], adecăte aruncînd săgeata, pentru că foarte era iscusiţi în meşteşugul săgetatului. Iar unii iar el zice, că numele să li să fie pus valahi, dupre fapta lui Dioclitian, ce o chema aşa, care o măritase dupre un Ioannu, domnul ce era atuncea aceştii Dachii; acéstea Bonfinie zice.

Carionu în cronica lui, într-a patra carte, în viața lui Isachie Anghel, împăratul Țarigradului, ce scrie, zice acéstea de vlah: „Întîi dar cît eu îmi aduc aminte, într-această istorie în carea să numesc vlahii, cărora scriitorii grecești vlahi și blahi le zic; de unde numele lor; în ce vréme, cu ce prilejuri s-au ivit și s-au cunoscut aceștea;...? Eu cu adevărat nu știu, direpț că lăcuiesc în vechea Dachie, carea pe urmă o au ținut gŏtii, iproci".

Și mai în jos iar scrie și zice: de începătura acestui neam mie mi se pare că necuvios iaste a zice că împărații Răsăritului, adecăte ai Țarigradului, înțelege pe gotii, gonind pre unii depre acéle pămînturi, pre alții tăind, locurile acélea dupe vechiu obicéiu, le împărțiia ostașilor bătrîni, că de acolo plata lor să-și ia. (Doară eu zic ca, cum turcii dau acum spahiilor timaruri de la acéia de atuncea luînd pildă), și mai vîrtos pe acolo îi așeza împărații, zice, ca să potolească și să strîngă gîlcevile ce dése făcea sarmații (adecăte léșii). Între carii ostași mai mulți era romani, precum și limba adeverință le iaste, carea den letinească stricată iaste. De la aceștiromani, dară, purces iaste numele valahilor, iproci. Iară cum zic, zice unii, că de Flac, voievodul lor, li să trage numele, acéia ca o povéste iaste. Mai zice iarăși can necunoscuți era valahii, pănă cînd în odihnă asculta de împărații Țarigradului; iar iarăși cunoscuți fură și la lumină veniră, daca începură a să amesteca și a să adaoge cu sarmații, vecinii lor, de carii fură și îndemnați să se despartă și să se dezbată de supt ascultarea împărăției, carea și începură a o face, iproci. Mai zice acesta: în vremile de apoi, un neam al vlahilor era în doao împărțit și în doao domnii osebit; ci dară ei ce către răsărit și către miazănoapte lăcuiesc. Podolii vecini, Moldova să chiamă; iar cei ce către miazăzi și către Transilvania (care Ardealul să chiamă), Valahia să numeiaște — și ca acéstea acel Carion scrie și zice.

Însă, acesta și alalți mai toți ca acesta istorici din cești mai dincoace ai, istorescu lucrurile valahilor, de cînd au pogorît domni din Ardeal a lăcui acéstea, dupe cum arată și scurte létopisețele acestor doao țări, că pogorînd ei pe aici și cuprinzînd locurile și pămînturile acéstea, cu ce puteri vor fi avut aceia atunce, și adăogîndu-se du pren multe părți oameni pentru bișugul și bun lăcașul acestor pămînturi, mai vîrtos și crescînd domniile, s-au făcut și iale putérnice, dupre cît și locul le-au ajutat; și iată că mici și înguste domnii pre lîngă alte crăii și împărății, și să văd și sînt; iar mari și tari

lucruri, și domnii acestora au lucrat și au făcut oarecînd, cum mai nainte să vor vedea faptele lor.

Martin Cromer, carele de ijderenia și de lucrurile lésilor și viața crailor lor istorésțe, într-a 12 carte a lui, unde și viața lui Cazimir-craiu celui mare scrie, vrînd să arate și el de rumânii acestea, au cum le zic ei valahii, de unde să trag, acéstea zice:

„Dachia, dupre cum o scriu vechii gheografi, apa Tyrii, căriia noi zicem Nistrul, despre acea parte a Sarmații, carea noi Rusia și Podolia iaste, o desparte; de cătră apus cu iazighii metanastii să hotărăște, despre răsărit cu apa Nerasul, căruia noi Prutul acum îi zicem, și cu Istrul, adecăte cu Dunărea, că așa să chiamă; de cătră Misia cea de Jos, careă acum Bolgaria, iaste, și de cătră amiazăzi cu acéiași Dunăre să desparte, adecăte de Misia de Sus, carea acum Bosna și Sîrbiia iaste. Acéia dară (adecăte Dachia) dupre atîtea războaie ce cu romanii au făcut, în cea dupre urmă de Traian-împărat, precum scrie și Eftropie, s-au supus și în chipul ținutului adusă iaste. Ci dară, de vréme ce de oștile ce în mai sușii ai sorbită și stinsă au fost, mulțime de oameni den toate părțile romane, acela împărat ca să lăcuiască și să sălășluiască pămînturile acéstea și cetățile au adus. Însă nu așa mult dupre acéia supt Galianu și apoi supt Aurelianu împărații, varvarii acéia ș-au răscumpărat. Dupre acéia iar gotii, supt Grațian-împărat, acéiaș[i] Dachie o au cuprins".

Ci dară eu, aceasta ce zice acel Cromer aici, nu mă poci domiri ce au vrut să zică, și de ce varvari zice? Adecăte supt Galianu și supt Aurelian, varvarii, zice, ș-au răscumpărat, adecăte dachii poate-fi; și apoi iară zice că, supt Grațianu, gotii o au cuprins, adecăte iară pe Dachia. Ci acéstea ce zice cu răscumpăratul dachilor, nicecum nu o va dovedi de céle ce mai sus s-au zis: una, căci iară el au zis că din mai sușii ai ce atîtea războaie între ei s-au făcut, ei s-au sorbit și s-au stins: pentru cari Traianu au adus apoi nesocotită mulțime de romani du pretutindenea, de i-au așezat aici lăcuitori cetățelor și pămînturilor stăpînitori. Dară deaca au fost așa stinși și topiți, cît mai nimenea de acei dachi au fost rămas, iară de-au și fost puțini rămași, săraci și becisnici au fost rămas și aceia, cum și de crezut iaste, precum mai toți scriitorii într-aceasta să potrivesc de istoresc. Cînd luară dară atîta putére, și cînd li să întoarse țăriia de să-și poată răscumpăra și izbîndi pe atîtea sume de romani și atîta putére ce era a lor și acolo de pază și de otcîrmuitura lucru-

rilor? Mai iaste încă și céia ce zice că, supt Grațianu, gotii o au cuprins și o au luat; iaste dară aici să întrebăm iară pe acest Martin: dară de la cine o au luat? Că de va zice, de la romani, iată dară că nimic varvarii nu ș-au fost răscumpărat pe romani, ci iară a romanilor au fost; de va zice de la varvari, adecăte de la dachi, dară ce treabă au avut a zice că, împărățind Grațian, gotii o au luat Dachia, de nu au zis mai bine: Dachia carea au fost luată și cuprinsă de romani, și iar ș-o au răscumpărat varvarii, acum o au cuprins gotii.

Și nici aceasta o va putea zice, căci cum s-au zis den istoriile altora că și dachii, și ghetii dentr-o fîntînă cu gotii sînt, încă mulți și gotii pre atuncea le zicea, că tot schiti era, și tot dintr-a Răsăritului Schitie era și aceștea toți au izvorît, cum și ungurii și alții, cum să va arăta: măcară că acum mai ales gotii, sfeților și dachilor zic; încă și la Crîm de aceia oarecînd au lăcuit, cum și pănă astăzi de împărații greci, ținuturi acolo fiind, goti le zicea; creștini sînt acum, iaste și mitropolit acolo, grecescu, carele ascultă de patriarhul Țarigradului, de-i zic încă ei Gothias.

Deci, dar, să știm că gotii, cînd au cuprins acéstea supt Grațian, de la romani au luat, iară dachii nici au mai răscumpărat, nici s-au mai sculat dintr-acéia niciodată. Ci dară de aceasta iertîndu-ne. Martin Cromer, căce nu-i crédem la céle ce mai nainte zice de valahi (adecăte de rumâni, cum le zicem noi) acum însă mergu cu dînsul. Iară el de ar zice așa: dintr-acea amestecătură a rumânilor și a varvarilor, cu dările și luorăle ce făcea între ei și cu a însurărilor amestecături, valahii au răsărit limbă noao din cea véche a lor varvară și romană, ruptă și amestecată au, și cu acéia să slujesc. Foarte multe însă țin cuvinte letinești. Săvai că și rusască limbă, și slovenească a o ținea obiciuiescu, au doară căce li-s prea vecini și au multă amestecătură cu ei, au doară căce de slovéni și acea țară, precum célelalte într-acea tragere, carea de la Balta Meotidii pănă în Marea Adriatică supusă au fost, precum aceasta în cartea lui cea dintîiu mai pe larg au arătat, cît au coprins acei slovéni ce zice, din carii astăzi sînt sîrbii, bulgarii, bosnénii, léșii, rusii, Bohemia, moscalii, horvații și alții cîțiva ca aceștea. Deci dară, zice, poate că și aceștea supuși supt aceia fiind și limba lor au priimit, și au ținut cu carea și pănă astăzi la biséricа rumânească trăiescu, că toate cărțile biséricii și toate cetăniile pe slovenéște ne sînt.

„Nici însă toată acea Dachie — iar Cromer zice — acel neam o ține: pentru că partea ei cea despre apus iaste Ardealul, ținut al ungurilor, carea de unguri, de saxoni (adecă de sași, că așa le zic), de săcui și de aceștea valahi acum să lăcuiaște. Însă zice, valahii sînt fel gros ostași, și hicléni. Iară de unde și cînd vlahii au început a să chiema așa, zice, eu nici știu, nici aflu".

Într-aceasta dară și el cu Carionu să potrivéște ce zice; însă cam de obște părére iaste aceasta, zice iară el (săvai că de nici un vechiu scriitoriu iaste adevărată), cum de la Flac, care mare voievod au domnu le era, numele acesta să-l fie luat; carii întîi flachi, apoi stricîndu-se cuvîntul de varvari vecinii lor, vulasi au valahi să chiamă.

Ca acéstea și mai multe și Martin Cromer de pogorîrea valahilor acestora, adecăte a rumânilor de unde să trag și cum au fost, zice și scrie; și alții ca aceștea ca de acéstea destule zicînd și scriind, și mult între dînșii să osebescu, unii unele, alții altele povestind; pe carii nici putință-mi iaste a ședea pre toți cîți scriu de această Dachie și astăzi de acești valahi, cum le zic, aici să-i aduc; căci și vrémea prelungă îmi va fi a cheltui, ca acélea înșirînd și în mai multe greșeli ale istoricilor voiu da supărare și și cunoscătorilor turburare, neputînd ști a cui zisă va fi mai adevărată să crează și să știe. Iar care va fi din cetitori mai grijuliu și poftitoriu mai multe decît atîtea a ști de aceasta, citească pe istoricii măcară cîți am pomenit și voi pomeni că au scris de acéste țări, și acolo mai multe va afla de la aceia, și ei de la unii și de la alții adunîndu-le, și părerile lor aducîndu-le, și ei pe unii mai bine că au zis crezîndu-și și pe alții ca pe niște băsnuitori lăsînd, precum și noi de dînșii trebuie să facem. Căce de a-i créde și de nu a-i créde nu iaste mare greșală, pentru că acéstea nu sînt dogmele bisericii sau ale sfinților părinți zise, carei cu luminarea duhului sfînt au scris și au lăsat în știință, ci istorii politici au scris, unele de la alții (însă céle vechi) auzindu-le, sau scrise fiind citindu-le altele și ei întracélea vremi ce să întîmpla făcîndu-se, le scriu și le istorescu, Săvai că nici acélea nu-s toate adevărate, direpț; că și scriitorii, mișcați de osebite poftele și voile lor, unii într-un chip, alții într-alt chip, tot aceea povéste o vorbescu. Adecăte că cel ce iubéște pre unul, într-un chip scrie de dînsul, și cel ce-l urăște, într-alt chip; și de al său într-un chip și de streini într-alt chip scrie; și și cel ce iaste mînios, într-un chip întinde condeiul, și cel ce nu, într-alt chip îl oprește; și altele

multe ca acéstea sînt pricini, de nu tot un feliu toţi scriu adevărul. Unde şi unde ca acela să se afle aşa direpţ şi de obşte bun, ca toate într-o cumpănă pe ce va cunoaşte să le mărturisească şi să le scrie, lumii întru negreşită ştiinţă şi adevăr lucrurile să le lase.

Însă nu mi să păru a lăsa acum şi pe Lorenţiu Topeltin den Mediiaş, sas de amintrilea iar om învăţat şi destul umblat, carele nu de mult s-au pus a scrie, însă pe scurt, cum şi el mărturiséşte că face, într-o cărticea ce-i zice letinéşte *Origines et occasus Transylvanorum*, adecăte: Răsăriturile şi apusul ardeléniłor, iproci, care cărticea o au făcut şi o au tipărit la Lionul de Franţa, la anul de la întruparea cuvîntului 1667.

Acolea dară într-acéia ale Ardealului şi lăcuitorilor lui cine sînt şi cîte neamuri sînt, şi ce obicine, şi ce porturi au şi ce legi, can pe scurtu, iară mai toate le atinge şi le zice, măcară că are şi el părerile lui, şi de ai lui, ca de ai lui grăieşte. Însă şi de vlahi, adecăte de rumâni, ca o parte ce sînt şi ei lăcuitori acolo încă scrie, şi acéstea zice: valahi zic unii (adecăte rumânii), cum de la Flac voievodul lor s-au numeit aşa, Enia Sulveu întîiu această zicînd-o, apoi dupe dînsul nu puţini o adeverează, den stihurile lui Ovidie Nason dovedînd, carele iaste foarte bătrîn poet. Acela dară, într-o poslanie a lui, într-a patra carte ce face, zice: „Fost-au mai mare acestor locuri Flac, şi supt acest voievod vrăjmaş, ţărmurile Dunării fără grijă era. Acesta au ţinut şi pe musii (adecăte pe sîrbi), în pace credincioasă. Acesta cu arcul şi cu sabiia au îngrozit pe gheti". Ca acéstea dară zicînd acest preavechiu poet, iar ei zic că de la acel voievod Flac s-au numeit aceştea flachi. Apoi cu vréme de unii mutîndu-se acéste slove, adecăte cea dintîi F pe V şi cea de la mijloc K pe H, s-au chiemat vlahi, aşa zic unii. Iară alţii de la blahi numele cum să le fie rămas, adeverează, carii în zilele lui Alexie Comnino, împăratul Ţarigradului, cu voievodul lor Ioanu, carele pe atuncea avea mari bîntuieli şi pagube făcea acei împărăţii. Deci, pe atuncea acel fel de oameni aşa chemîndu-se, au rămas şi numele acestora lăcuitori într-acestaşi chip; şi altele ca acéstea şi mai multe Topeltin istoréşte, şi ale altora mărturii aduce spre adeverinţa acestora ce au zis.

Însă dară, oricîţi au grăit şi au scris de aceste ţări, toţi zic cum Dachia şi Ghetia (pentru că mai tot un neam au fost aceia) mai denainte vréme că o au chiemat şi s-au numeit de

la acéle neamuri schitice, cum s-au zis, adecă de la dachi și de la gheti, carii din partea Răsăritului era veniți într-acéste părți, cum și alte neamuri multe, au doară mai toate cîte-s în Evropa, den Asia s-au pogorît. Însă den'ceput, zic, cum să văd în toate istoriile și mai vîrtos den scriptura sfîntă, adecăte din *Biblie*, putem cunoaște și ne putem bine adeveri că într-acéle părți au fost întîi mulțime de oameni și de acolo apoi a să lăți și a coprinde lumea și pămînturile s-au pornit.

Ci dară, s-au zis, acest pămînt Dachia chemîndu-se, și cum dachii îl stăpîniia cu craii lor pînă la Decheval, cel mai de pre urmă craiul lor, și cum că Traian Ulpie, împărat al romanilor, într-a doaoa oștire-i spre ia desăvîrșit o au luat și o au supus, den crăie, ținut mai mic, cu voievozii făcîndu-o, acéstea din céle mai de sus zise am cunoscut; și cum că apoi Traian mulțime de romani du pretutindenea den biruințele lui au adus aicea de au așezat lăcuitori paznici acestor țărî, den carii și pănă astăzi să trag acești rumâni cé le zicem noi, iară grecii și latinii, vlahi și volahi le zic, încă ne-am adeverit den istoricii cei mai de credință și mai numeiți ce sînt.

Săvai că iară nu lipsesc unii a nu zice că acest neam român de acum, nu-s de acei romani ce au lăsat Traian lăcuitori aici, și numai niște rămășițe de acelor dachi și de alți varvari adunați aicea și strînși, pentru că acei romani, zic, carii era aici puși lăcuitori de Traian, după [cî]tăvași vréme, încă de Galien au fost rădicați și duși în Misia și în Thrachia, și într-alte părți, în Elada. Dirept că gotii, în vremile acelui împărat, călcînd Greția, Machedonia, Pontul și alte părți ca acélea, au dus pe acești romani ca să gonească pe aceia, și i-au pus acolo iară, așezîndu-i de pază; și așa aici iar deșarte de dînșii au rămas locurile: ci dară nu-s dintr-aceia rumânii, ci dintr-alți oameni și neamuri, cum mai sus să zice.

Mai aduce Topeltin în povéste și pe un Ioann Zamoski, care zice și tăgăduiaște, cum valahii, adecăte rumânii, nicicum nu pot fi rămășiță den romani, ce au adus Traian, de i-au așezat în Dachia. Pentru că Galien-împărat, deznădăjduind, zice acel Zamoski, d-a mai ținea pe Dachia (poate-fi iară den presurarea gotilor, că și pe aici, și alte părți mai sus, și apoi și Italiia toată coprinsése), i-au luat de i-au trecut Dunărea de céia parte în Mysia, vecina Thrachii, lăsînd de tot pe Dachia Și mai zice încă că dachii aceia, carii era, învățînd de la romani limba letinească, pentr-atîtea ai lor supuși fiind, și cu dînsa deprinzindu-se, o făcuse apoi că

iaste a lor de moșie și o au ținut. Carea dupre acéia mai pe urmă stricînd-o într-acest feliu au venit și au rămas, precum și astăzi iaste; așa făcînd cum și ispanii, și galii, și italianii, adecăte spaniolii, franțozii și frîncii, că așa le zic ei, au făcut. Care neamuri ei încă pănă astăzi n-au a lor limbă, de feliul lor osebită; nici cea véche ce oarecînd vreodată vor fi avut nu să știe, ci dintr-a romanilor, țin, rău și grozav stricînd-o. Deci dară precum ispanii, galii, italii nu sînt romani, așa nici valahii nu sînt romani. Ca acéstea acest Ioann Zamoski zicea, ale căruia ziceri și basne, zice Topeltin și alții, că mai mult sînt de rîs decît de crezut; pentru că acéle trei neamuri de oameni ce zice acela, adecăte ispanii, galii și italii, fiind foarte vecini cu romanii și supuse de ei, și tot între dînșii șezînd și amestecați umblînd, lesne acei varvari limba lor își strica, vrînd mai mult cu a romanilor, a o amesteca, precum și pănă astăzi să véde pre la marginile țărilor carii trăiesc cu alte limbi, că lesne iau unii de ale altora cuvinte și că cu de-ale lor amestecîndu-le, îți pare că altă osebită limbă lor fac. Și mai chiar vedem că rumânii den Ardeal, moldovénii și céștea de țara aceasta, tot un neam, tot o limbă fiind, încă între dînșii mult să osebesc, care aceasta iaste cum să véde den amestecătura vecinilor lor. Așadară și acéle trei neamuri, ce zicem mai sus, den preavecinătatea romanilor, luînd de-ale acelora cuvinte și cu céle de moșie ale lor amestecîndu-le, și stricîndu-și limba, au rămas în această ce acum sînt. Iară dachii preavéche a lor osebită limbă avînd cum o lăsară și cum o lepădară așa de tot și luară a romanilor, aceasta nici să poată socoti, nici créde. Și încă pentru că și pînă astăzi vedem și auzim, zice Topeltin că de întrebăm pe un valah: Ce ești? el răspunde: *rumân*, adecăte roman ci numai au stricat puțin cuvîntul, den *roman* zic *rumân* iar același cuvînt iaste.

Însă céstea ce zice Lorențu, că și a să răspunde că iaste rumân, încă adeverează că iaste romanu, zic eu, că nu iaste destul cu atîta de a să dovedi, că iaste roman, pentru că vedem și auzim și noi astăzi pe greci așa răspunzîndu-se, cînd îl întrebi: Ce iaste? el zice: romeos, adecăte romanu; și mare osebire iaste între grec și între roman. Ci numai și ei fiind supuși mai pe urmă romanilor, romani vrea și ei să se chiiame; au doară deaca s-au mutat împărăția de la Roma a Vizandia, au început și ei să se chiiame romani, mădulariu și parte și ei apoi împărăției făcîndu-se; ci dară aceștea

greci, nu romani, ci elini sînt, şi mai vîrtos cei ce în Ţara Grecească, cum îi zicem noi, sînt şi dintr-aceia să trag. Den carii oarecînd în vechile vremi şi ei prea mari oameni au fost, şi atîta întru învăţătura cărţilor şi a ştiinţelor au fost procopsiţi, şi atîta întru vitejii au fost ispitiţi şi aleşi şi atîta întru înţelepciunea lumească de iscusiţi, cît nice un neam, nici o limbă pe lume, nice niciodată ca ei n-au stătut, precum singur Pavel apostol de înţelepţiia lor mărturiséşte la *Corinthéni*, poslania întîi, cap. I, zicînd: „Iudeii semn cer, şi elinii înţelepciune caută". Şi de la carii nu numai alte roduri au luat învăţători şi obicine, ci şi acei romani mai adăogîndu-se şi mai sporindu-se den'ceput domnia şi crăiia lor, au trimis la Athine de au luat legi şi orînduiale, ca să ştie cum să poată otcîrmui politia şi domniile lor.

De acolo dară, întîi, şi de la acea vrednicie a lor ieşise acel cuvînt şi-acea ce să zice că „tot cine nu iaste elin, iaste varvar", care zisă ascultînd-o romanii, şi lor zicea că tot cine nu iaste elin, nici roman, iaste varvar; carea aceasta să înţelegea în toate céle vechi cărţi, cînd să citéşte varvar, că sînt toţi varvari, afară den elini şi din romani. Şi aceasta era pentru că atîta era de învăţaţi, de vitéji, de înţelepţi, cît nu să putea zice varvar[i]. Drept că acela iaste şi să numeiaşte varvar carele nici obiceaiu are, nici carte ştie, nici bărbăţie, nici direptate, nici miloserdie are, nici frica lui Dumnezeu, nici nici vreo bunătate sau vrednicie pe sine să véde, şi mai mult siléşte şi trage a trăi în voia şi poftele sale, decît în legi şi în direptăţi supus şi cuprinsu să (fie nu dupre neaoşa fire făcînd omenească), ci ca un dobitoc va să trăiască şi gîndéşte a trăi. Aceia dară să chiamă şi sînt varvari, carii sînt aşa, măcar de ar şi fi vreunul de vreun neam bun, sau şi stăpînitoriu, şi de va fi sau va trăi, cum mai sus să zise, iar nu cu fapte bune, acela varvar să chiamă, şi toate scripturile aşa-l numescu şi propoveduiesc. Şi aşa şi aici într-această istorie, cînd să pomenéşte varvar, aceia să înţeleagă dupre obiciaiul ce şi alalte istorii ne arată.

Zis-am dară, precum au fost acei eleni oarecînd, oareceşi mai sus am pomenit, iară şi mult mai nalt şi mai de laudă şi de lucrurile şi faptele lor au fost, ale cărora şi pănă astăzi sémne, precum toate istoriile şi toate scripturile cîte de ei scriu şi şi ale lor cîte sînt, decît lumina soarelui mai aiave îi arată şi-i dovedesc ce au fost şi cît au fost de ştiuţi şi de mari. Însă iară zic: au fost, iară acum nu ştiu din ce, au doară căci Dumnezeu cel ce numai ce iaste singur vécinic şi neschimbat,

așa au vrut și au orînduit lucrurile lumești, ca să se mute și să se strămute și céle ce par oamenilor mai tari, mai înțelépte că au, în mai stricate și în mai slăbiciune să se afle; că înțelepciunea lumii aceștiia nebunie iaste lîngă Dumnezeu, fericitul Pavel la *Corintheni*, I, cap. 3, zice; și Isaia, cap.29: „piiarde-voiu înțelepciunea înțelepților, și înțelesul înțelegătorilor voiu lepăda", iproci. Au doară pentru altcevași al lor mai osebit păcat, cari noi nu putem ști, nici ne putem pricépe. Ci dară și de aceasta ca de altele ce ca acéstea vor fi, lăsăm a mai cerca, pentru că mai adevărata pricină den ce să fie ca acélea, numai singură și adînca înțelepciunea lui Dumnezeu va ști; iară numai atîta să véde, că astăzi acel neam atîta iaste de scăzut, de supus, de hulit și de ocărît, și de mojic, cît milă să face tuturor celor ce știind, gîndesc ce au fost și la ce sînt: dăscălia au pierdut, stăpînirile au răpus, cinstele ș-au stins și de toate cîte mai întîi au avut slave, s-au dezbrăcat.

Iară carii dentru dînșii încă poftesc a ști și a învăța carecești, aducîndu-și aminte de cei bătrîni ai lor, și urmele acelora de a vedea mai bine și a cunoaște, ei în Țara Frîncească să duc, și acolo științéle învățînd, unii, ca să folosească rodul lor cevași, înapoi să întorc și pe alții învață, de la carii și pănă astăzi pe alocurea să véde că au cîte o școlișoară de învață. Iară alții acolo rămîind, să papiștășescu, și așa împotriva orthodoxiei cestoralalți a îmboldi și a înghimpa să ascut și scriu, măcar că-i și batjocoresc frîncii, zicîndu-le că descăliile lor, adecăte ei, elinii, au fugit și au mers la dînșii, la romani. Carii odată toți feciorii oamenilor celor mari și ai domnilor romani mergea, trimițîndu-i părinții lor, în Elada, la Athine, de învăța carte grecească și în științe acolo procopsiia desăvîrșit. Și mulți oameni mari și domni, cum Pompeiu cel Mare și Țiteron și alți nenumărați și împărați, cum Avgust, Chesar, Traian, Adrian și alții mulți, în grecească, adecăte în elinească limbă, era știuți și învățați, în care și cărțile lor toate și pănă astăzi să țin. (Însă nu zic grecească în această cum grăiesc ei acum, de o au stricat și o au grozăvit foarte.) Și ei, măcară că nu știu de unde așa de grozav din cea elinească ș-au stricat limba; au doar și ei pierzîndu-și binele și norocul, și robi supuși altora căzînd, ș-au amestecat limba cu tot feliul de varvari, cum se véde că den tot feliul de limbi au într-însa amestecate cuvinte și așa stricîndu-ș-o, cu dînsa trăiesc. Alții iară den greci, vrînd să

stăpînească și ei și să se arate poruncitori, neavînd, acum mai ales, unde, ei prin mijlocul turcilor la Moldova și în Țara Rumânească vin. Ci de la unii să véde și rămîne și folos în pămînturile acéstea; iară alții ca să jăfuiască și ca să răpească numai ce vin. Și amestecături fac în rodurile acestea, tot pentru luatul lor, cu tot meșteșugul lor cît pot nevoiesc de fac și multe rele și grozăvii fac și aduc, și la réle căi pe domnii țărîlor pun și sfătuiesc. Și niciodată nu să ține minte, de cîtăva sumă de ai încoace, de cînd s-au cunoscut de aceia într-acéste părți mai bine cum să nu fie fost lîngă domni din ei, cu care domnii, de cîte ori au vrut să facă vreo tirănie sau vreo crudătate sau altă răotate într-această țară, au în neamurile boierești, au altor cuivași, cării să nu fie fost și ei, au sfétnici, au lucrători. Săvai că nici ca pe aceia direptatea lui Dumnezeu iau lăsat sau i-au îngăduit a procopsi, sau a se adaoge casele și neamul lor ce au pe aici, au pe unde s-au și dus ei; dupre fața pămîntului i-au șters și den poménicul vieții i-au stins; a cărora nici casele, nici avuții, dupre aici răpite și zmulte, nici nici rod dintr-înșii să mai pomenesc și să mai știu.

Iaste și altă mai aiave mărturie de ei, cum știu și cum pot de frumos și de tocmit a otcîrmui și a purta orice stăpînire ce ar avea în mînă. Că iată numai acélea, cari și acelea din voia și din politia turcilor să îngăduiescu, adecăte céle patru patriarhii și oarecîte mitropolii. Deci dară, cum le țin, cum le poartă, și la ce stepenă să află, și la ce cinste le-au adus și cu ce orînduieli și canoane, cît într-acele creștinești le otcîrmuiescu. Nefiind a mea această poveste de a lungi și a arăta, las la însuși aceia carii le poartă, să spuie, și ei ale lor să dovedească, mai vîrtos singuri patriarșii și și mitropoliții să mărturisească. Însă într-aceasta și mult îi putem lăuda și ferici, că încă în cîtă supunere și robie să află supt păginescul și tirănescul jug al turcilor, cît — nici biserică fără de multă stradanie și cheltuială nu pot face, și prin multe locuri nici cruce afară nu pot scoate, nici alte slavoslovii ale pravoslaviei și adeveritei credințe creștinești aiave nu le pot face. Iară pen toate acéstea și mai multe, și mai strînse patemi, credința cea direaptă întru Hristos bine încă o cinstescu și cum pot mai curat o țin, orînduielile și dogmele bisericii sfinte a Răsăritului neclătite și neschimbate le păzesc. Fie dară milă și grijă și de ei acelui Hristos Dumnezeului nostru, în carele nesmintit crédem și pentru al cărui nume nespuse réle și gréle trag și pat ei, și toți cîți sînt supuși varvarei și

turceștii puteri; și mîntuiaște, fiiule al lui Dumnezeu, tot trupul cît supt tiranic jugul lor greu pătimește și cu înțelepciunea și putérea ta, doamne, izbăvéște norodul tău de păgînă sila lor! Dupre mînie, doamne, pentru păcatele norodului creștinesc, întoarce-ți mila și milosîrdia ta cătră dînsul! Nu lui, doamne, nu lui! ci numelui tău cel sfînt dă slavă!

Pînă aici dară cersind istoria, și acestea a zice cum cura vorba, și părîndu-mi că de a le tréce tîmpire era, iată atît scriind, la alții de mai multe a zice ca acéstea le las, și la a noastră de rumâni istorie, iară mă întorc.

Însă dară, valahii, adecăte rumânii, cum sînt rămășițele romanilor celor ce i-au adus aici Ulpie Traian, și cum că dintr-aceia să trag și pînă astăzi, adevărat și dovedit iaste de toți mai adevărații și de crezut istorici, măcară că apoi le-au mutat și numele, *valahi* zicîndu-le, au dupre voivodul lor Flac, cum unora le pare, au dupe numele fétii lui Dioclitian, cum mai sus s-au semănat că scrie Bonfinie; că zic alții, au din cuvîntul galic, adecăte franțozesc, ce zic valahos italianilor, adecăte frîncilor, au măcară altă pricină fie, cum le-au zis, iară ei tot așa sînt. Iară cum Galien-împărat să-i fie rădicat pe toți, cum unii au zis, cum mai sus am arătat, că vrînd den Misia și den alte locuri multe den Elada, să gonească pre goti, carii cuprinsése acéle ținuturi, au căci să dăznădăjduise de a putea ținea pe Dachia, cum zicea cel Ioann Zamoski.

Iar pentru împresurarea acelor goti, ce și pre aicea coprindea, acéia încă împotriva crezutului și a socotelii iaste; pentru că, cum au vrut acel împărat așa lesne a rădica atîta sumă și noroade de oameni, cu case, cu copii, așezați pre acéste locuri, fiind mai mult de 200 de ani (că atîta de la Traian pînă la acel Galien era, împărățind, cum au zis, Traian la anul de la Hristos mîntuitorul lumii 118, iară Galien la anul 271, dupre cum zice Carion)? Deci dară oameni întemeiați ca aceia, și stăpîni mari și bogați făcîndu-se, și și de mari neamuri romane aici întemeiați, să-i ia Galien, să-i mute într-alte locuri pre toți; și apoi au doar cu acești romani numai ce era aici, vrea acel împărat, măcară și alții ca el de nimica și grozav împărat (că asémene era și el lui Neron și lui Domețian în tirănii și în alte hlăpii, scriu istoriile) să-și ție împărăția și să-și păzească ținuturile? Căce, cînd ar fi rămas împărăția numai cu ostașii ce avea în Dachia, pre carii alalți mai sus trecuți împărați îi lăsase și-i așezase numai ca acéste țări să păzească, și eu cu alții oștiia, cum mai

den sus zisele să cunoaște și să înțelége, mică împărăție și de nimica ar fi fost atunce.

Și aceasta încă iaste au doară și acelor voievozi și oameni mari, carii, cum s-au zis, că moșténi să făcuse aici, nu mai lesne le era și ei a face cum și alții mulți au făcut; și ei mai pe urmă încă acéia au urmat, de s-au despărțit cînd au început Împărăția Romană a să pleca și a să mai îngusta, unul într-o parte de supt ascultarea ei trăgîndu-se, domni lor puindu-și volnici făcîndu-se; alții într-altă parte să dezlupiia. până s-au rupt și s-au împărțit toată în crăii, în domnii și într-alte politii, acea una și întreagă monarhie, cum astăzi aiave să véde, tot de tirănia și de hlăpiia unor neharnici, necum împărați, ce nici numele împărătesc să-l aibă nu li să cuveniia.

Deci dară, au nu mai lesne era și acelora ce era oblăduitori acestor locuri, să nu asculte decît moștenirile lor înțelinate de atîțea ai, să le lase, și să meargă de a să așeza pentr-alte locuri mai aspre și mai seci?

Și aceasta încă să mai socotéște că nicăiri urme de ale acelora romani ce au fost în Dachia, ca să fie fost mutați cu totul într-altă parte, nu iaste; că de ar fi undevași în Elada, și astăzi, au limba, au alte sémne de ale romanilor s-ar vedea și s-ar cunoaște, cum și în Ardeal și pe aicea și pe unde au fost aceia, până acum aiave sînt.

Însă, aceasta nu să tăgăduiaște, cum viind vreun greu de alte părți, sau de alte neamuri călcîndu-se țări ale unii împărății, sau măcară acea împărăție vrînd să facă oaste mare ca să meargă asupra altora, cum du pen toate părțile și du pen toate ținuturile ei nu aduce și nu strînge oaste? Cum și atunce acelui Galien au altui măcar împărat să va fi întîmplat, de va fi trimis și aici de va fi rîdicat ostași, ca să meargă să scoată pe acei goti ce călca și împresura céle ținuturi ce s-au zis, în Elada și Mysia. Care de crezut iaste că și de aici oaste s-au dus, și pe unii doară ca să-i și așaze acolo, însă carii mai sprinteni și de așezat vor fi fost. Că ce iată și semnu chiar avem pe cei coțovlahi, cum le zic grecii, ce vedem că și până astăzi să află și sînt, însă puțini acum rămași, pentru carii viind cuvîntul, gîndiiu că nu fără cale va fi a mai întinde de ei voroava, ca să se știe ce sînt.

Sînt dară acești coțovlahi, cum ne spun vecinii lor și încă și cu dintr-înșii am vorbit, oameni nu mai osebiți, nici în chip, nici în obicine, nici în tăriia și făptura trupului, decît rumânii, ceștea, și limba lor rumânească ca acestora, numai mai

stricată şi mai amestecată cu de ceastă proastă grecească şi cu turcească, pentru că foarte puţini, cum s-au zis, au rămas la nişte munţi trăgîndu-se de lăcuiesc. Carii să tind în lung de lîngă Ianina Ipirului pănă spre arbănaşi lîngă Elbasan, în sate numai lăcuind, săvai că şi mari unele sate. Zic că sînt şi oameni cu putére în hrana lor, de carii şi mare minune, iaste, cum şi pănă astăzi să află păzindu-şi şi limba, şi nişte obicéie ale lor. Aceştea dară şi limba ş-au mai stricat, şi ei s-au împuţinat, derept că şi ei desăvîrşit supt jugul turcescu cu acei greci dupre acolo s-au supus, unde şi stăpînire, şi blagorodnia, şi tot ş-au pierdut. Şi poate fi că nice dintîi aşa mulţime nu va fi fost de dînşii. Că iată acum şi cîţi sîntu, mojici şi ţărani sînt, şi locurile lor cu greu de hrană fiind, pentru multa piatră şi munţi ce sînt de lăcuiescu, să împraştie şi să duc mai mulţi pen céle oraşe mari turceşti de se hrănescu; şi pe acolo mai mulţi amestecîndu-se, şi limba, cum am zis, foarte ş-au stricat, şi ei puţini au rămas. Zic şi aceasta că de-i întreabă pre ei neştine: Ce eşti? el zice: vlahos, adecăte rumân; şi locurile lor unde lăcuiesc le zic Vlahia [cea mare].

Pare-mi-să, zic, că ei grăind, mai mult îi înţeleg ceştea rumâni decît ceştea grăind ceia să înţeleagă; însă şi unii, şi alţii cu puţinea vréme într-un loc aflîndu-se şi vorbind adése, pe lesne pot înţelege. De crezut dară iaste că şi acei coţovlahi, dintr-acesti rumâni sînt şi să trag; şi într-acéle vremi ce Galian au alt împărat, au rădicat o seamă dintr-înşii de aici şi i-au dus de i-au aşezat pe acolo, au rămas şi pănă acum.

Coţovlahi le zic grecii, rîzîndu-i şi batjocură făcîndu-şi de dînşii, adecăte, şchiopi, orbi, blestemaţi, hoţi, şi ca acéstea le zic că sînt. Şi cîţi au fost de acel feliu pe undevaşi, i-au adunat de i-au dus pe acolo; precum şi de ceştea rumâni dupre aici rîd şi încă destule cuvinte grozave le zic şi de nimic îi fac, şi că din hoţi să trag povestesc şi băsnuiesc între ei. Ci de aceasta, căci grecii cești dupre acum rîd de rumâni şi grăiesc aşa de rău, au socoteală mare; pentru că văzînd şi ei pe toată alaltă lume rîzînd de dînşii şi batjocorindu-i, au stătut şi au obosit şi ei pen gunoaiele lor, ca cocoşii, părîndu-le că au mai rămas cevaşi vlagă şi de ei: unde văd zugrăviturile celor vechi ai lor, ei întru dînşii îşi fac mîngîiare şi bucurie, soţii părîndu-le că au pe cinevaşi batjocorii lor. Căce cu direptul neştiind aceştea şi necitind céle ce oarecînd şi stăpînii lor au avut mare ajutoare şi folosuri împotriva vrăjmaşilor lor de aceştea rumâni, cînd şi Odriiul l-au

izbăvit din mîna frîncilor, carii îl ocolise şi-l lua, şi iară lor grecilor l-au dat, cum scrie şi Bonfinie într-a doao decade-i, carte a şaptea. Şi alte multe bune şi ajutoare le-au făcut, cum mai nainte voi arăta. Ei grăiesc céle ce le par în ochi şi în plăcére că sînt cevaşi şi nu ştiu ce zic. Au doară căci sînt nemulţămitori şi necunoscători binelui, că foarte au fost un neam nemulţemitori şi ei, cum istoriile arată. Şi şi pănă astăzi ori în ce ţară merg, cum să zice zicătoarea, „arama-şi arată", faptele lor cinstea micşorînd şi împilînd; au mai bine să zic să-i iertăm şi să ne fie milă de ei, căce şi grăiescu de acélea şi hulesc pe alţii, căce fiind ei scăzuţi den toate şi lipsiţi, şi supăraţi sînt foarte. Deci asémenea fac şi ei ca ceia ce sînt au în robie, au la închisori, au în strînsori de alte nevoi, au la sărăcie, au la alte [ne]norociri şi mai strîmtori, cum obiciuieşte lumea de aduce; şi atîta le aduce, cît niciodată nu lipsesc de la neamul omenescu ca acélea, cînd unuia, cînd altuia descărcîndu-se; décii de marea-i supărare îi pare că toţi oamenii îi strică, şi aşa pe toţi, şi bănuieşte, şi hulêşte, părîndu-i că cu acélea îşi mai oteşaşte şi-şi răcorêşte doară patimile sufletului şi simţirile trupului. Că nimeni nici s-au mai aflat în lume asémenea lui Iov, carele toate ca acéle réle şi mai multe să-i vie pe lume şi să rabde, şi să tacă la toate, pe nimeni vinuind, pe nimeni blăstemînd pănă în săvîrşit, cum *Biblia* sfîntă în viaţa lui scrie şi adeverează.

Ci dară, grecii acélea pătimind, de supărare părîndu-le că alţii ar fi în pricină, nu ei însăşi, de a fi aşa, hulesc şi grăiesc pe alţii de rău, neuitîndu-se să vază pe dînşii, ce şi cum sînt. Direpţ aceasta dară, iaste să-i iertăm şi să le credem, pentru că zic dascalii şi înţelepţii că crud şi tiranic lucru iaste şi foarte fără de minte neştine să mai mustréze şi să mai pedepsească pe unul ce în pedeapsă şi în nevoie au căzut. Că destul îi iaste aceluia acéia; nu trebuie rău pentru rău a mai adaoge, ce într-acéia lăsîndu-l, încă mîngîiare decît să poate şi ocrotire să-i arătăm, asémenea pătimaşi şi nenorociţi socotindu-ne, că putem ajunge şi putem fi fără zăbavă şi fără véste.

Însă a să şti şi aceasta trebuie, mi să pare, că nu numai unii den neştiuţii greci zic, cum că rumânii nu pogoară den ostaşii şi bunii romani, den carii s-au zis de multe ori că au lăsat Traian aici, ci din răi şi hoţi, carii iar romanii i-au trimis într-acéste părţi de loc, ce şi alţii aceasta o bănuiesc. Că iată citesc létopiseţul moldovenesc, carele fiind eu încă în Moldova, l-am găsit la Ioniţă Racoviţă, carele era comis

mare, om de cinste și de socotință, care létopiseț, zic, că iaste făcut de un Uréche vornicul, om învățat să véde că au fost și om tocmit de cîte să par că au scris el.

Acel dară létopiseț luundu-l (carele am pus de l-au și prepus și l-am adus aici ca să se afle și în țară) și citindu-l găsesc — însă nu știu de cine scris, de Uréche, carea nu crez, cum și unul ce l-au prepus — acel létopiseț mărturisește, că nu iaste zisă aceasta de Uréche vornicul, au de cine, că zice că dintr-o hronică ungurească au aflat de ijderenia moldovenilor acéstea, care iată, că cuvintele lui puiu aicea: „Scrie, zice létopisețul unguresc, că oarecînd pre acéste locuri au fost lăcuind tătari, mai apoi plodindu-se, și înmulțindu-se și lățindu-se s-au tins de au trecut și peste munți la Ardeal; și împingînd pe unguri den ocinele sale, n-au mai putut suferi, ci singur Laslău, craiul unguresc, carele îi zic că au fost vîlhovnic, s-au sculat de s-au dus la împăratul Rîmului, de au cerșut oaste într-ajutoriu împotriva vrăjmașilor săi, ci împăratul Rîmului alt ajutor nu i-au făgăduit, ci i-au dat răspunsul într-acesta chip, de i-au zis: «Eu sînt giurat cînd am stătut la împărăție, om de sabia mea și de giudețul mieu să nu piiaie. Pentru acéia mulți oameni răi s-au făcut în țara mea și cîte temnițe am, toate sînt pline de dînșii și nu mai am ce le face, ci ți-i voiu da ție să faci izbîndă cu dînșii și eu să-mi curățescu țara de dînșii. Iară tu în țara mea să nu-i mai aduci, că ți-i dăruiesc ție», și de sîrg învață de-i strînseră pre toți, la un loc, du pretutindenilea și i-au semnat pre toți de i-au arsu împrejurul capului, de le-au pîrjolit părul cu un fier aprins. Care semnu trăiaște și pănă astăzi în Țara Moldovei și la Maramureși, de să celhuiesc oamenii cu cărare împregiurul capului. Deci Laslău-craiu daca au luat acel ajutoriu tîlhărescu de la împăratul Rîmului, au lipsit la Țara Ungurească și de-acii pe cîșlegile născutului, cu toată putérea sa, s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut muntele în ceasta țară, pe la Rodna, pre care cale și sémne pe stînci de piatră în doao locuri să află făcute de Laslău-craiu. Și așa gonindu-i prin munți, scos-au și pre cești tătari, carii au fost lăcuitori la Moldova, de i-au gonit pănă i-au trecut apa Siretului. Acolo, Laslău-craiu, ce se chiamă leșaște Stanislav, stînd în țărmurile apei, au strigat ungurește: *săretem, săretem*, ce să zice rumânește: place-m[i], sau place-m[i], sau cum ai zice: așa-m[i] place, așa-m[i] place.

Mai apoi daca s-au descălecat țara dupe cuvîntul craiului ce au zis *săretem*, au pus numele apei Siretul. Și dupe

multă goană ce au gonit pe tătari, i-au trecut peste Nistru, la Crîm, unde şi pănă astăzi trăiescu.

De acolo s-au întors Laslău-craiu înapoi cu mare laudă şi biruinţă, sosind la scaunul lui în zioa de lăsata-secului, iproci."

Acéste basne şi ca acéstea într-acel moldovenesc létopiseţ am văzut şi am cetit de pogorîrea şi ijderenia, adecătecum ar fi fost dintr-acei tîlhari şi furi ce au fost adus Laslăucraiu, acela ce zice, iproci. Ci nu ştiu cu ce îndrăzneală şi cu ce nerusinare, acela ce va fi scris întîi o va fi făcut! Că de o va fi luat din Hronica ungurească, care eu încă nu am văzut, nici de la altul am auzit una ca acéia, iară poate-fi pentru că pururea şi nevindecaţi şi ungurii au stătut vrăjmaşi şi pizmaşi rumânilor, şi atîta cît de ar fi putut, ar fi supus pe toţi supt jugul lor, cum şi pe mai multa parte den cîţi să află acum în Ardeal i-au supus şi i-au făcut [i]obagi cum le zic ei. Săvai că în Ardeal sînt şi alţi némişi rumâni mulţi şi Maramurăşul tot. Iară afară dintr-acéia, mare parte şi din boierimea lor încă sînt şi să trag den rumâni, ce numai stăpînirea acei ţărî şi astăzi fiind calivină şi ei slujind la curte s-au calivinit, şi aşa tot unguri să chiamă: schimbîndu-şi credinţa ş-au schimbat şi numele de rumâni.

Ci dară acela ungur, au ce va fi fost, nu ştiu, de au băsnuit şi au visat ca acélea a zice, să véde că de puţină ştiinţă şi socoteală au fost. Pentru că de au fost şi vrăjmaş, acelui neam de a-l face tot de tîlhari şi de furi, nesimţitoriu au fost, nimic [din][1]ceia ce-i putea sosi şi veni pe urmă chibzuind adecăte că vor rîde toţi şi vor ocărî răutatea şi neştiinţa lui, băbeşti basne şi nesărate vorbe la cei dupe urmă oameni lăsînd în povéste, căruia multe sînt a i să zice împotrivă şi a-i dovedi minciunile. Ci ca să nu fiu prea lung în vorba acestor bălmăjitori, cu atîta fieştecare gînditoriu şi cu minte poate cunoaşte şi să poate domiri, cum acéia ce au zis n-au fost, nici au putut fi, mi să pare.

Întîi că acel împărat al Rîmului, la care zice că au mers Laslău-craiu de au cerşut oaste ca să scoată pe tătari şi i-au dat acel fel de oameni, cînd să fie fost, nu-l dovedéşte, nice împărat ca acela, carele nici un tîlhariu, nici un fur, nici nici un om rău în toată împărăţia lui să nu să omoară şi să nu să pedepsească, nu să citéşte nicăiri, nici s-au auzit, nici să

[1] Descifrare nesigură.

aude, nice poate fi, pentru că într-alt chip nimeni într-acea țară n-ar fi trăit și nici o lége, sau vreun obiceaiu n-ar fi fost, care lucru iaste împotriva firii și a tuturor limbilor.

A dooa dar, cîtă sumă de ai au împărățit acel împărat, ce au fost așa blestemat, nu bun, căce bunii și dreptii au legi puse și nemișcate le țin, ca să poată sta politica și soțiirea omenească, ca nici cei tari și mari să nu asupreasscă și să calce pe cei mai slabi și mai mici, nici cei mici să nu năpăstuiască și să ocărască pe cei mai mari, nici unul de la altul să răpească și să ia fără de tocmeală și fără de lége. Acum dară zic, cîtă sumă de ai au stătut acel împărat, așa ca să se strîngă atîta tîlhărime de multă, cît să se facă oaste ca acéia mai fără număr, de să scoată și să gonească mulțime nespusă de tătari, dupe acéste locuri ce le cuprinsése atuncea.

A treia dară, pot tîlharii, și furii și carii asémenea lor sînt să ție și să așaze domnii și stăpîniri, carii cu sutele de ai să stea și să se păzească? Și mai vîrtos toți, neales nici unul, tot tîlhari și oameni răi fiind, a cărora mințile și gîndul tot la răpiri și la cîștiguri le sînt, ce stăpînire pot tocmi? Semnu dară iaste, dupe zisa aceluia, că din răotate și den netocmeală să ține și stă lumea, nu dintr-acélea să strică și să piiarde. Cum și scripturile, și toată ființa, și singure simțirile aceasta adeverează și cunoaște, cum că din neorînduială, den nedreptate și din răotate să strică și să mută împărățiile și toate. Unde dară și alte mai multe sînt a-i dovedi, cum zisi și a-i arăta néștiința acelui carele măcară va fi fost și zis acéia.

Și și den tătarii ce el zice, numai că din Ardeal și din Moldova pănă la Crîm i-au gonit, unde să află și acum, să poate adeveri, că fără de lucru au grăit; cum și mai nainte vom vedea de acei tătari de unde sînt și cum au venit și la Crîm, unde și pănă astăzi șăd, ci dară să-l lăsăm la gînd, cum paremia de arapi iaste. Iară cine va vrea altul, crează, căce a créde adevărul sau minciuna în volniciia omenească iaste.

Însă și moldovénii de poftesc acéia ale aceluia povestite, să ție și să crează, cum dintr-aceia ei pogoară, volnici vor fi. Și neamul și ijdereniia lor de la acei tîlhari și furi de vor vrea să-l mărturisească, încă în voie le va fi, doară zicînd că au și cevași cale de a mai créde. Și așa, de vréme ce începăturii pogorîrii lor can de-acolo încep a-i da cap, zicînd adecăte că niște păstori den Maramureș umblînd cu dobi-

toacele lor pen munți, au dat peste o fiară, ce-i zic ei buor, pre carea gonind-o o au trecut munții și așa ieșind în Moldova, au văzut țară frumoasă și de hrană, iproci. Apoi s-au întors la ai lor și spuindu-le de acel loc, s-au adunat mulți păstori și de alții, și au venit de au descălecat acolo. Și ca acéstea multe povestesc, carele puteți vedea în létopisețele lor, mai ales ce zic ei de dînșii, măcară că-mi par că multe nu-s adevărate. Căci iată și aici împotrivăși grăiește cel ce au scris acel létopiseț (însă nu zic de Uréche), că mai sus zicea că Laslău-craiu au scos pe tătari dintr-însa și apoi o au lăcuit ei, iproci, acum zice că o au găsit pustie păstorii Maramurășului și așa den ei întîi s-au descălecat, iproci.

Însă ce iaste de acélea nu mai cerc, ci numai daca din păstori își fac moldovénii începătura, poate le zice neștine măcară și glumind (iar nu cu adevăr), că can dintr-acéia sînt. Dirept că păstorii necuvîntătoarelor dobitoace, de nu toți sînt furi, iară gazde, de furi tot sînt, iproci.

Iară noi într-alt chip de ai noștri și de toți cîți sînt rumâni, ținem și crédem, adeverindu-ne den mai aleșii și mai adeveriții bătrîni istorici și de alții mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, rumânii, sîntem adevărați romani și aleși romani în credință și în bărbăție, den carii Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus și l-au pierdut; și apoi și alalt tot șireagul împăraților așa i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-acelora rămășiță să trag pănă astăzi rumânii aceștea.

Însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt, și moldovénii, și toți cîți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie și cevași mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară pe aceștea, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștia dintr-o fîntînă au izvorît și cură.

Nu zic însă că toți, toți cîți astăzi să află lăcuitori într-acéste țărî, că sînt toți rumâni, că acéia nici au fost, nici iaste, nici nice într-o țară cîte putem ști că sînt în emisferiul nostru, ce mai mulți streini și veniți dupe-ntr-alte țărî. Însă mai vîrtos cei ce să află și pănă astăzi mai blagorodni și mai de folos neamuri, unii sînt den sîrbi, alții den greci, alții din arbănași, alții den frînci, alții dintr-alte limbi. Că și domnii încă mai mulți den streini au stătut, cum și Băsărăbeștii să trag de neam sîrbesc și alți domni de alte neamuri, cum în

viețile lor să va arăta, încă cîți să vor ști den ce rod au fost. Ca acéstea dară neamuri de tot feliul, viind ei aici, și căsătorindu-se, și amestecîndu-se cu lăcuitorii pămînturilor și așezîndu-se, fiind dintr-aceia mai mulți vrédnici și destoinici, rămîind moșténi și numele de a să chiema rumâni.

Așadară mai mulți și aici de aceia sînt și de aceia să văd, că mai de-a firea sînt; că nice unul nu e, mi să pare, din cîți mai nainte să văd astăzi și la curte că sînt, a cărora au tatăsău, au moșu-său, au stremoșu-său, au tatăl stremoșusău, au cevași mai în sus, care să nu fie fost au sîrbu, au grec, un alt cevași neam strein, au măcar armean, din care, zic, că să trag și rudénii, care și ei încă de cîndvași și cîtvași neam au fost și bogat, și cinstit încă. Ci dară cum să zice și aici, amestecați cu de altfel de oameni, cum și pen toate țările sînt. Că iată și la Moscu — lasă altele — că mai mulți să trag den fel tătărăsc și leșesc, mulți și de alte féliuri multe decît hireș moscalii sînt, însă de cei mari zic. Tac de turci că-mi pare că nici unul neaoș turc nu e, ci den tot feliul de limbi amestecați și cum sînt aiave tuturor iaste, și încă tuturora turci le zicem, celorlalți tot moscali, și altora iar așa, cum și cestora tot rumâni, cîți lăcuitori și moșnéni să află aici.

Că nici un rod osebit de oameni în véci poate rămînea în lume, nici feliurile limbilor în mii de ani tot acélea neschimbate și nemutate pot sta. Că nimic supt soare iaste stătătoriu, ci toate cîte sînt, în curgere și în mutări sînt zidite de vécinica lui Dumnezeu înțelepciune și putére.

Acéstea dară de acești rumâni până aici de unde din 'ceput pogoară cu a multora mărturii s-au zis și s-au dovedit.

Dupre ce au rămas rumânii în Dachia moșnéni, cît supt ascultarea împăraților romani au stătut și apoi la ce au mai ajuns

Așa deci rămîind romanii în toată Dachia păzitori și moșténi pen cetăți și pen ținuturi, împărțindu-și pămînturi și locuri, avînd voievozii lor, cîtăvași vréme s-au tras așa și au stătut. Însă nici numele lor într-alt feliu să mai mutase și să mai schimbase, să le zică vlahi sau într-alt chip, ci oastea romană cînd să vorbiia de dinsa, iar cîndu nu, dachi să chiema; și tot dachi încă multă vréme încoace

și de mulți să numiia, pentru că și din dachi și gheți era încă mulți rămași, cum și mai sus s-au zis, că nu s-au putut stinge toți oamenii dintr-o țară, cum nice să poate, ci tot au rămas. Numai ce deodată atuncea proaspătă mutarea-le fiind și necrezîndu-i, la dregătorii și la altele ale țării nu-i trăgea, nici îi amesteca, pentru ca nu aducîndu-și aminte de cea dă curînd volniciia lor și de stăpînirea lor ce au avut și cum au pierdut să nu să hiclenească și iar să se scoale împotriva romanilor. Cum s-au și mai ispitit de au făcut, numai cît au răsuflat oarecești și soții de ajutor ș-un găsit. Că iată în urma lui Traian împărățind Adrian, oarecești s-au mai ispitit a să răzmiriți, ci curînd i-au potolit. Iară mai mult și în zilele lui Antonin celui blînd și milostiv, carele, cum scriu istoriile, nici unuia el a face rău nu începea, nici el războiu asupra cuivași n-au rădicat (zicînd pururea cuvîntul lui Știpion, carele zicea, că mai bine multu va a păzi pe un cetățean și pămîntean de ai lui sănătos, decît ar ucide o mie de vrăjmași), pănă cînd nu alții începea a să hicleni și a să rădica împotriva lui. În zilele acestui Evsevis-împărat, iară aflînd dachii vréme și soții găsindu-și pe un neam ce-i zicea alani, s-au sculat spre romani. Ce și acest Antonin, deci, trimițînd oaste asupră-le, i-au biruit și i-au zdrobit.

Dupre acéia, deci mai așezîndu-se, cum s-au zis, multă vréme trăgîndu-se, supt acea împărăție s-au ținut și au stătut, săvai că hotărît și ales pănă în ce vremi s-au purtat tot așa și neclătiți s-au aflat ascultători, adevărat nu știu, că nici așa ales scris n-am cetit la alți[i]. Măcară și acei dachi, măcară și acei romani, carii apoi de multa vréme prentatîția ani tot într-un loc trăind și lăcuind, și bine unii cu alții amestecîndu-se pen rudenie, unul luund fata altuia, altul feciorul altuia, atîta s-au amestecat și s-au unit, cît mai pe urmă împreună tuturor dachi le zicea, pănă cînd grecii scriitorii întîi, zic toți, că le-au schimbat numele de le-au zis vlahi. Avem și acest semnu, că atîta să unise acei romani de aici cu acei dachi, cît nu s-au mai despărțit apoi între dînșii nici cînd s-au rupt den Împărăția Romană și au întrat pentre dînșii alte limbi, ci tot într-una s-au ținut și au rămas și pănă astăzi.

Însă romanii, carii era tot mai varvari, îi ținea pe dachi, cum și era și să véde, căci cînd să mîniia și să certa între dînșii, în loc de ocară cum s-ar zice, romanul zicea celora: dac, adecăte „înțelége, varvare". Care cuvînt și pănă acuma să aude de cîte vreun rumân de cei bătrîni, la carii au mai

rămas doară cîte o urmă de acei mai bătrîni, den om în om păzindu-se, carii ca aceştea ţin şi au şi cîte un cuvînt de acélea. Că iată, cînd vor să cérte sau să zică în loc de ocară vreunul om ce-l véde moale, căscăund şi blestemat, îi zic: dac, care va să semnéze ce zicea pe atuncea.

Iară de unde răsărindu-le acest nume de la Flac voievodul lor, cum s-au zis mai sus, au din ce întîi şi de cînd au început a le zice aşa, care şi pănă astăzi şi la greci, şi la latini, şi la alte limbi, şi pen toate scrisorile şi istoriile să trage şi să zice, eu încă ca Carion zic, ce zice în hronica lui, într-a patra-i carte şi cu Martin Cromer, ce într-a doaosprezéce-i, unde istorêşte ijderenia şi lucrurile léşilor scrie, că nu ştiu acéia, nici de unde să-i dea cap nu pot. Poate-fi că nici ei neaflînd mai denainte de cinevaşi istorite, mai bine au tăcut, zicînd adevărul fără ruşine, că nu ştie, decît să mintă, făcîndu-se a şti cele ce nu ştie.

Că aceia de fac aşa, adecăte de céle ce nu ştiu şi céle ce nu cunosc, zic că cunosc, iaste a trufaşilor şi a deşerţilor, părîndu-le că mai cu ruşine le iaste a zice că nu ştiu şi nu cunoscu cel[e] ce nu ştiu şi nu iaste adevăr, decît a minţi şi a zice că cunoaşte şi ştie cel[e] ce nu ştie. Şi nu să domiresc că mult mai mult şi mai mare iaste ruşine a zice minciuna că ştie, decît a zice adevărul că nu ştie.

Cari apoi şi una, şi alta să dovedéşte. Săvai că şi a zice cel[e] ce ştie că nu ştie, iaste răotate. Ci de aceasta, dară şi eu lăsînd şi de a mai scurma altele, nu-mi mai bat capul; iar cine va vrea a fi şi mai grijuliu şi mai ştiut de a afla cap, cérce, ca doară va afla, cetind a altora şi a multora cărţi foile întorcînd.

Însă, dupe acéstea, iată nici un lucru cîte sînt supt lună stătătoriu şi neschimbat nu poate fi, nici în nenumăraţii ani pot tot într-acelaşi chip sta, ci toate sînt în mutări şi în stricăciuni zidite, cum s-au zis şi să cunoscu. Direpţ acéia iară zic, toate cîte sînt aşa fiind, aşa hotarăle lor, cari, pănă nu ajung la acélea, nu-şi ia fieştecarea cel ce iaste a fi de dînsa. Aşa den noianul şi preaadînca înţelepciunea lui Dumnezeu, mai nainte de véci fiind orînduite, cari noao oamenilor, acélea, cum sînt şi cum vin, foarte ascunse şi întunérec ne sînt. Ci dară cum zic şi filosofii, că toate cîte sînt în naştere şi în stricăciune stau, adecă una stricîndu-se şi putrezind, alta să naşte şi să face, cum vedem la toate semînţele; şi pănă nu putrezéşte una, nu naşte alta; şi pănă nu naşte alta, nu putrezeşte céialaltă. Nici pănă nu să strică

un chip, nu să face alt chip. Deci, pe cum vedem la céste firești, cari iară putérea lui Dumnezeu pren fire le lucrează, adecăte le naște, le créște și le păzéște. Și iară așa înfășurîndu-se și desfășurîndu-se de la zidirea lumii, pănă la sfîrșitul ei vor fi.

Așadară și în céle politice pricépem și cunoaștem că nu-s stătătoare nice unele; ce și avuții să pierd și domnii să strică și împărații să mută și să strămută; și toate ca acéstea, unii pierzînd, alții găsind, de la unii fugind, la alții nemerind, orbul noroc, cum îi zic și-l zugrăvescu. Și iară una stricîndu-se și perind, alta făcîndu-se și crescînd, precum cetim și, semnele aiave, vedem toate și cunoaștem, de cînd iaste lumea cîte domnii și crăii, cîte monarhii au fost, care din mici începături și necunoscute, la cîtă mărire și putére au venit și apoi dintr-atîta de mari, la cîtă micșorare și la cîtă surpare și stingere au sosit, cît unele nice să mai știu, nici să mai pomenescu.

Altele iară, monarhii mari, groaznice și putérnice s-au pierdut și în cenușa lor arzînd s-au îngropat, cum au fost céia a Siriilor, carea 1.300 de ani au stătut; și așa cu Sardanapal, cel dupe urmă monarhu al lor perind și arzînd, s-au stins și la Vavilon au rămas dupe acéia cîtvași pînă cînd Baltasar, cel dupre urmă craiu al Vavilonului, împreună cu dînsul au perit și de la ei toată monarhia la persi au venit. A persilor iarăși în mărie crescînd și lățindu-se, mai mult de 200 de ani au împărățit tot așa monarhi, pănă cînd la elini au venit Alexandru cel Mare, feciorul lui Filip, biruind desăvîrșit pe Darie Codomanul, cum zice Șleidan, cu carele și monarhia li s-au prăpădit și la dînsul au rămas.

Alexandru dupe acéia monarhu stînd, cît de mare și de tare au fost și cît s-au întinsu și alții mulți scriu. Iară și Cfintul Curțius romanul, Plutarh în *Viața* lui ce istoresc și Diodor Sicheliotul într-a 17 carte a istoriilor lui ce face, destul și pe larg arată.

Deci de la dînșii cineva citind, să poată ști și cunoaște ce și cît au fost, săvai că el însuși puțin au împărățit, deci au murit. Iară alalți apoi domni și voievozi ai lui, măcară că împărțise țările de oblăduia ei osebi, iară încăși și eu cîtvași și mult încă acea împărăție au mai ținut, pănă cînd cea mai putérnică și mai mare decît toate acéstea [Roma] au răsărit și au venit foarte din mici și slabe începături. Întîi, cum zice și Ioann Șleidan, că den niște păstori întîi și necunoscuți, au ajuns apoi stăpîni lumii toate, cum și alții mulți scriu.

Iar și Tito Livie Padovanul den 'ceput și pe larg istorește de dînsa. Această dară împărăție atîta s-au înălțat și s-au mărit, cît nu numai de la greci, adecăte de la elini, monarhia au luat, ce și pe alte multe domnii și crăii au supus și au ținut, cum și mai sus s-au zis. Și așa mare și tare au stătut mai mult decît 200 de ani, pănă cînd începînd și ia a să pleca și împărații între dînșii a să certa și împărăția de la Roma la Vizandia a să muta unde, și Noaoa Roma și Constandinopolis — și numai Țarigrad, sîrbii — și împărăteasa tuturor cetăților să chiema și pănă astăzi să zice. Dupre acéia, deci, și toate crăiile și și toate domniile cîte era supuse supt acea una monarhie, au început a să dezbate și a să rumpe dintr-însa fieștecarea, iarăși puindu-și domnii lor, craii lor, cum au făcut. Afară dintr-acéia, unii încă nu să îndestulise cu a lor osebire numai, ce și mai la mari s-au întins, unii de la alții luînd și ei ca să fie mari. Apoi dupe aceia, deci, și vrăjmașii carii era mai de laturi, au început a călca și a vătăma acea împărăție, pănă cînd iară o parte mare de acea monarhie supt jugul turcului supusă iaste și céialaltă parte încă așa a ajunge primejduiaște. Că iată și astăzi vedem (den depărtarea și urgia lui Dumnezu, ce iaste pe noi, pe creștini, pentru nenumărate păcatele noastre) că, supun și iau multă parte și de acéia.

Aceasta întîi întîmplîndu-se a o face părțile Apusului, adecă de a să despărți de acea monarhie, că mutîndu-se împărăția, cum s-au zis, la Vizandio, unde Constandin cel Mare au făcut cetatea, dupe moartea lui la feciori trei împărăția împărțindu-se, puțină procopseală a fi de dînsa au început. Așa deci, gîlcevile dintr-un împărat într-altul adăogîndu-se și fieștecare mai mare vrînd să fie, unul într-o parte, alta într-alta trăgîndu-se și pizmuindu-se, atuncea dară mai pe urmă aflîndu-și vréme, fieștecarele au început, cum s-au zis, a să face stăpînu osebi și din sineși poruncitoriu. Că italienii, adecăte frîncii, cum le zicem noi acum de la vreme, necum de împărații ce era la Țarigrad mai asculta, ci încă nici acolo în Italia împărat, de la Valentina al treilea încoace, carele acela cel dupre urmă împărat samoderjeț, Apusului au fost pînă la Carol, ce-i zic cel Mare, feciorul lui Pipinie, craiului de Franța, carele cu direptul dupre bunătate-i, înțelepciune-i și vrednicie-i ce au avut, cum istoriile arată faptele lui, vrédnic au fost, mare să-i zică și împărat să fie. De carele încă zic toți de ar fi mai trăit el, ar fi scos toată creștinătatea de supt jugul și robia păgînătății turcești

şi ar fi răscumpărat dupre dînşii sîngele cît au vărsat ace titani, creştinescu. Ci poate-fi că pentru nespuse păcate ş neplătite încă ale creştinilor diréptatea lui Dumnezeu, atuncea acéia n-au lăsat a să face. Direpţ acéia nici pe acel Carol a mai trăi au vrut. Însă şi acesta măcară că împărat a fi l-au priimit, căce îi şi supusése. Iară Italia n-au ma fost scaunul împărătescu, ci în Ţara Nemţască, cum înainte să arată. Nici mai pre urmă n-au priimit să aibă, adecăţe un samoderjeţ să fie, ci fieştecarele, cum am zis, să fie singur mare şi stăpîn au poftit care-i mai pe urmă au şi făcut. Că iată şi astăzi într-acea Italie să află nu o stăpînire numai, ci mai multe de şapte-opt cu respublicele ce le zic (adecăţe otcîrmuire de obşte), cum iaste Veneţia, Ghenova. Şi Florenţa au fost până într-o vréme, apoi o au supus unul dintru dînşii nu prea de multă vréme, carele era mai bogat şi mai cu rudenie, de-l chiema Cozma de Mediţi, şi s-au făcut domnu, singur stăpînitoriu, dîndu-i încă papa şi titulaş, de-i zic ei acum gran duca de Fiorenţa, dentr-al căruia neam tot unul dupe altul trăgîndu-se şi pînă astăzi iaste domnu.

Însă peste toţi, cap într-acea Italie, cu stăpînire iaste papa, carele nu numai la ale bisericii şi la clirici iaste mai mare şi să améstecă, ci şi la céle mireneşti şi la stăpîniri, ca acélea multe crăiaşte: şi mai vîrtos, de cînd s-au despicat şi s-au despărţit de bisérica Răsăritului şi de pravoslavnicele dogmé, de atuncea nu numai ca un patriarh, ci mai mare întru rînduiala ţercovnicilor, au priimit, ce şi în bisérică şi în politia mirénească monarh să fie.

Care aceasta iaste cea mai mare şi mai întîi pricina stricăciunii şi surpării monarhiei romane, lăsîndu-se şi zmulgîndu-se den împărăţiia de la Ţarigrad, care acolo scaunul Costandin cel Mare mutase de la véchea Romă, chiemîndu-l Nooa Roma. Şi credinţă cu înnoite dogme decît bisérica cea bătrînă şi adevărată a Răsăritului, şi împăraţi osebi au inceput a-şi numei, blagoslovindu-i sfinţia-sa papa. Şi le-au dat şi tituluş de ei, a să zice şi a să scrie: împăraţii romanilor şi pururea avgusti. Iară împăraţii Ţarigradului să se zică: ai Răsăritului împăraţi şi şi ai grecilor, şi aşa şi istoriile lor îi scriu şi-i zic.

Aceştia dară împăraţi cărora papa, cum s-au zis, le-au dat tituluşul de a să chiema împăraţi ai Apusului, iară de la Carol cel Mare au început, în Ţara Nemţească i s-au aflat locul de a fi. Că în Italia, la Roma şezînd, cum s-au zis, iaste cap domnilor şi cîtvaşi ţinut ţine papa şi apoi că nici ar fi

putut fi atîta de mare papa, cum iaste, de ar fi fost împărat acolo. Şi alţii cîţivaşi duci şi feliuri de feliuri de stăpîniri sînt, care a le istori toate acum nici a mea vorbă iaste, nici prea lungu într-acéstea îmi trebuie să fiu, ci numai şi aceasta încă o zişi, pentru ca pe scurtu să cunoaştem cine au fost mai mult şi mai întîi pricina micşorării şi stricării monarhii romane,

Dupe acéia deci, s-au osebit spaniolii, franţozii, némţii şi în scurt toate alalalte ţări şi părţi ale Apusului, craii lor puindu-şi şi domni şi alte răspublice făcîndu-se, adecăte mai de obşte lucrurile lor otcîrmuindu-şi, nu unul numai samoderjeţ, să poruncească. Care acéstea cui iaste poftă mai pe deplin şi mai pe larg a le şti, şi alte cărţi vază, iară şi a lui Filip Colverie gheograful şi pe Gulielmu Blaut în *Theatrum orbis terrarum*[1] ce au făcut, adecăte în Privéliştea încungiurării tot pămîntului caute.

Însă toţi aceştea ale bisericii, cum zic ei, ai Apusului dogme au apucat şi să zic că sînt catolici. Cărora ai noştri luund de la greci, pentru ca să se înţeleagă mai bine ce sînt, le zic papistaşi, adecăte mai mult cred într-ale papei, decît într-ale adevărului, zicînd şi aceasta (carii mai multe alalte greşeli ale lor le tac), că papa niciodată nu greşaşte. Pentru care papă, luteranii şi calivinii carii s-au rupt dintr-înşii, au mari prigoane şi întrebări; şi nu puţine şi cu ai noştri, vrînd el însuşi să se facă cap bisericii şi mai mare decît toţi patriarşii şi arhiereii şi în legare, şi în dezlegare, şi doară ca un Dumnezeu şi să se arate. Care aceasta îmi pare că decît toate alalte turbură mai mult bisérica şi să pricinéşte toată gîlceava şi cértele între biserici şi între limbile creştine mai depărtate, de neunirea lor. Ci dea seama înaintea lui Dumnezeu, care iaste pricina atîtui rău şi atîteai pierzări şi va da dupre nemişcatul cuvînt al spăsitoriului Hristos, carele la *Matthei*, cap. 18, zice: „Vai lumii de scandile, că de nevoi iaste a veni scandile; însă vai omului aceluia pentru care vin scandilile".

Aşadară despre aceştea Împărăţiia Ţarigradului mai micşorîndu-se şi mai îngustîndu-se, au început sarachinénii, de unde să trag şi turcii, părţile Răsăritului a le turbura, şi a le strica, şi mai pe urmă şi a le lua, întinzîndu-se şi atît, cît şi acea parte mare cu împărăţie cu tot, o au supus şi o

[1] În ms: *terarum*.

au luat, cum și astăzi vedem. Și nu numai acéia, ce și alte multe crăii și domnii, carei părîndu-le că să osebescu cu a lor volnicie, ca și ei stăpîni să se facă singuri, au căzut în mai mare robie și jug, neaducîndu-și aminte și socotind alte pilde nenumărate și din toate zilele ce înaintea ochilor ne stau, cum vin și la ce pogoară cei ce unii într-o parte, alții într-alta trag lucrurile și putérea lor și de nu de acélea să învață, măcară să-și fie adus aminte și de cuvîntul cel nesmintit și nedesert al domnului Hristos, ce zice prin *Matthei*, cap. 11: „Că toată împărăția împărțindu-se întru sine, să pustiiaște; și toată cetatea, au casa împărțită între dînsa, nu va sta".

Precum chiar vedem că așa făcînd și acea mare monarhie romană au căzut și s-au pierdut.

Și iată dintr-însa mare parte turcii o au supus și o stăpînesc, nepăzind încă nici céle dreptăți și faceri de bine, care mai denainte vréme de mai-marii lor și de bunii de evlavie-i și de milostivii împărați puse în legi era și neclătit să păziia. Cum zice și papa Leon în oratia ce au făcut de rugăciune către Atila, cînd veniia și spre Roma cu mare putére — dupe ce stricase și luase multe și alte locuri, și Italia — ieșindu-i înainte departe de Roma, cu tot clirosul bisericii și cu toți cei bătrîni, carii mai era atunce sfatul Romei și-l ruga să nu-i calce, să nu-i strice și să nu-i pîrză. Zicea dară acel sfînt om Leon-papa, cum scrie și Nicolae Olah în *Atila:* „Mare oarecînd (nebiruite craiule) a romanilor celor biruitori toată lumea era slava, cînd biruiților de iertăciune și cînd pre cei ce să ruga în credință și în prietesug îi priimiia, obicinuind biruința cu miloserdia să o stimpere, cu cari lucruri și fapte împărăția și avuția adăogea. Véste deci și slava numele lui nemoartă o făcea și acéstea pănă cînd să păziia și obicina le purta, ale romanilor era meșteșugurile, obiceaiurile și înțelepciunile. Iară deaca s-au mutat într-alt feliu chipurile lucrurilor, céia ce de la noi au răpit, acéia ție, craiule Atilo, acum norocul ț-au dat, iproci."

Ca acéstea și mai multe zicîndu-i acel Leon papă, unde dară, iată cum și altele toate alalte stăpîniri și iaste? Căci cînd iaste să se mute, nebunindu-i Dumnezeu cum și prorocul David în Psalm zice: „Nebunéște Dumnezeu norodul pre carele va să-l piarză", iproci. Poate-fi dară că și aceia ajungînd vîrful măriilor și vrînd să se pléce și să se piarză din céle vrédnice și bune fapte ce făcea, cînd să urce și să

adăogea strămutîndu-le, în blestămăție și în réle au ajuns și s-au mutat așa.

Însă iaste a să mai ști, că toate lucrurile cîte sînt în lume, au și aceste trei stepene dupre ce să fac, adecăte urcarea, starea și pogorîrea, au cum le zic alții adaogerea, starea și plecarea. Deci dară nici un lucru nu iaste carele să nu dea pentr-acéstea, ci numai unele mai în grab, altele mai tîrziu le trec; iară tot la un steajăr să adună și să strîng în cea de apoi, adecăte în stricăciune și în pierzare dezlegîndu-se. Deci dară așa toate fiind, iată și domniilor, crăiilor, împărățiilor, avuțiilor, măriilor și tuturor celorlalte cîte sînt, așa să întîmplă și le vin. Ci numai celor dirépte, celor blînde și celor mai cu înțelepciune le rămîne laudă, fericire de bună pomenire și pildă folositoare celor buni și înțelepți dupre urmă și canoane cu carii mai mult și mai slăvit pot sta și să pot otcîrmui. Și de li să întîmplă și surpare, și cădére, înțelepții nu le dau atîta vină și pricină cu sudalme, căci au sosit la acéia, adecă să zică, că de nechibzuială și nebuniia lor au venit. Ci numai socotescu că așa zidite și făcute în lume sînt, ca și iale să-și ia conețul, cum zice și Virghilie poet, în cartea a patra *Eneidos* de Troada cînd de elini s-au prăpădit și s-au stins, crăind acolo și alții și neamul lui Priam, mai mult de 2.000 de ani, cum zice tîlcuitoriul acestui Virghilie, Maun Honoratul.

Deci acela alta n-au mai hulit, căci așa au sosit acea crăie, ci numai că așa au fost în orînduiala lui Dumnezeu, zice: și așa aduce vremile să se săvîrșască. Iar celor réle stăpîniri și crude și tirane și ca de acest feliu stăpînitorii ocară, blestem, sudalme și rea pomenire, rămîn; și răii de la acéle réle iau pildă, pentru ca mai curînd să se strice și să se piarză, nimic alta fără acéia rămîindu-le pe urmă și să piiarde pomana lui cu sunet. Psalm 9 și Psalm...: „și am trecut și nici s-au aflat locul lui" — cîntă.

Știu însă că nu lipsescu în lume și de aceia de care nu zic: dară au nu și cei buni și înțelepți ce sînt, nu mor? Au nu cad și să surpă și ei, ca și celor ce le zic și sînt și răi, și nebuni? Ci acestora răspunsul și céle ce den toate zilele ce să văd întîmplări iaste, și toate scripturile cîte sînt și sfinte, și de célélalte, înainte le strigă și le arată, cîtă iaste osebirea traiului și viața unui bun, de a unui rău și a unui înțelept de a unui nebun! Săvai că Aristotel în cartea a șasea ce face cătră fiiu-său Nicomah, de obicine zice: că ce iaste rău iaste și nebun, și ce iaste nebun iaste și rău. Însă aicea nu înțelége

filosoful de nebunii cei ce umblă cu oase, cu pietri și sînt de legat, că aceia de a fi așa, vine dintr-altă pricină, adecăte au den drăcit, au den melanholie, care firescu lucru iaste — ci de cei ce sînt răi oameni și cruzi, carii cunosc și binele, și răul ce iaste, ci lasă binele și fac răul. Ci de aceia grăiaște și zice, că ce iaste rău iaste și nebun, căci că de n-ar fi nebun, n-ar face rău, iproci. Și pentru că făcînd răul, vine deci mai pe urmă la céle ce mai sus s-au zis, și încă la mai multe réle și nenorociri, avînd și de la Dumnezeu voie și volnicie să nu fie așa rău și nebun cum să face.

Că adevărat iaste céia ce zic toți înțelepții, că cum iaste soarele de întunérec, așa iaste deosebită și viața înțeleptului de a nebunului, cela în lumină, cela [în] întunérec umblînd, cum și alții mulți scriu. Iară și pe Solomon vedeți la Pilde și pen toate cărțile lui, ce iaste viața unui nebun și a unui înțelept. Cum și în cap. 11, *Eclisiasticul* zice: „ochii înțeleptului în capul lui, iară nebunul întru întunérec umblă".

Pînă aici dară și de acéstea den istorie neieșind, nu fără folos mi să pare și în zadar celor cunoscători că am făcut.

Dupre acéstea dară, cu voievozii lor și otcîrmuitorii lor, ce de la Roma să trimitea, stînd și purtîndu-se multă vreme supt acea stăpînire, au fost și s-au ținut, tot de la împărații romani spînzurînd și curînd punerea și scoaterea domnilor lor și de acolo toată chiverniseala lor pogorîia. Pănă cînd (iată cum s-au zis, că nici un lucru în lume stătătcriu nu e, nici acéia în véci așa au putut sta) au început despre Răsărit a pogorî limbi noao și a împresura și cu sila a descăleca părți de-ale Apusului. Adecăte cum zic, den Asia, partea cea mai mare a pămîntului, în Evropa viind, în patru părți dară gheografii cești mai noi împărțind tot pămîntul, adecăte în Asia, în Africa și în Evropa și în America; și cea decît toate mai mare parte, cum s-au zis, iaste Asia. De acolo dară pornindu-se, au venit mulțime de oameni de au lăcuit céstealalte părți. Însă cei mai aleși și ostași au fost gotii, vandalii, slovénii, hunii și ca aceștea; carii viind, cum s-au zis, și cuprinzînd acéste părți și mai toată Evropa, au lăcuit într-însele. Săvai că nu fără multă și nespusă vărsare de sînge și omorîri necrezute, nice fără de dése, groaznice și gréle războaie. Pentru că Împărăția Romană împotriva lor trimitea mari oști și aleși voievozi și și înșiși împărații mergea de să bătea cu aceia. Ci învîrstat norocul izbîndelor veniia, că, cînd unii, cînd alții biruia. Citeodată iarăși și pace

Între dînșii făcea și mai pe urmă le lăsa une locuri cum le-au cuprins și le-au luat să le ție și să le moștenească.

A cărora lucruri și cum s-au purtat, și cum au descălecat, și cine întîi capete și voievozi le-au fost acelor limbi, și de unde au izvorît acéle neamuri, și care dupe care au venit, și cine cît au biruit nefiind povéstea și treaba mea acum acéia și pentru ca să nu fie istoria aceasta de mine atîta de lungită, cît doară și cetind unora să se urască, iată acélea le trec și le las.

Iar cui iaste poftă și drag a le ști, citească pe Antonie Bonfinie în decada dentîi, în cartea a dooa; pe Elavie Blondu în decada lui cea dintîi, în cartea dentîi; pe Procopie în istoria lui ce face pentru războiul gotic; pe Carion în Hronica lui, în cartea a trea în viața lui Dechie-împărat; pre Martin Cromer în cartea lui cea dintîi ce face de ijderenia léșilor; pe Calimah la începătura cărticélei ce-i zice: *Experiendis Atîla* și pe alți nenumărați istorici ce scriu și pe largu de goti, și de vandali, și de slovéni, și de alții. Pe carii măcară că în tot feliul împărații romani și în tot chipul au nevoit a-i scoate du pren biruințele lor, și și cu mare putere și alți împărați și i-au biruit de multe ori. Iară și Claudie-împărat; zice Blond, cum arată dintr-o poslanie a acelui Claudie ce scriia către Nunie Broc, păzitoriul și otcîrmuitoriul Iliriii, cum că trei sute de mie de goti au tăiat și 2.000 de corăbii ale lor au înecat.

Cartea așa scriia:

„Claudie-împărat lui Bloc, sănătate, Stins-am 300.000 de goti, 2.000 de corăbii le-am înecat; învălite sînt gîrlele de paveze, de sabii și de sulițe toate marginile gîrlelor acoperite sînt. Cîmpii de trupuri pline sînt, nici un drum curat iaste. Marea cetate Cartago pustie iaste. Și catîr[i] și catîre atîta am luat, cît nici un ostaș nu e să nu ducă cîte doao și cîte trei. Și măcară de n-ar fi pățit respublica romană de Galien atîtea, măcară de n-ar fi adus treizeci de tirani stricători, că păzindu-se ostașii carii feliuri de războaie au rădicat și de ar fi fost legheoanele păzite, cari Galien, răul izbînditoriu le-au ucis, cît adaos ar fi respublicii? Cu a noastră însă grijă și osîrdie au fost bătaia de la Misii și multe războaie au fost la Martinopoli, mulți de furtună au perit, mai mulți crai prinși și prinse a multor feliuri de neamuri blagorodnele fămei. Plinitu-s-au biruințele romane de robi varvari și lăcuitori din goti. Nici nici o țară n-au fost carea rob de a-l ținea, ca în izbîndă să nu aibă got, iproci.“

Aşadară, de acei goti ce atunce păţise Claudie-împărat scriia; însă nici cu acéia, nici altele ca acélea şi de nu aşa mari biruinţe, iară tot i-au mai biruit şi alţi împăraţi tot nu i-au putut stîrpi, nici goni de tot, ci tot au rămas mulţi (că fără de număr era). Şi pănă în cea de apoi, au rămas ei stăpînitori multor ţări în Evropa, cum şi pănă astăzi cîtevaşi neamuri de oameni dintr-înşii să trag, mai ales sfeţii şi danii, cum zic, şi cum mai sus am semnat puţin.

Direpţ aceasta dară acéle limbi şi neamuri călcînd, cum s-au zis, şi împresurînd acéste părţi şi cu acest prilej, unii carii era mai de demult supuşi romanilor, încă găsind vréme, să trăgea şi să dezbătea de cătră romani, pre carii nu i-au mai putut apoi supune. Căce că în multe părţi şi tot cu gréle şi mari oşti nu putea mai ajunge; şi încă căci că şi de multe ori şi voievozii şi hatmanii ce trimitea cu oşti împotriva vrăjmaşilor lor să hiclinia şi ostaşii în partea lor trăgîndu-i, au ei împăraţi să punea, au pre alţii carii vrea ei împărat rădica. Şi aşa cătră cel ce era, să porniia, unde şi acéste între dînşii cérte şi vrăjbi mai mult i-au surpat şi i-au răsipit.

Acéstea dară şi ca acéstea purtîndu-se şi lucrîndu-se, cum s-au şi mai zis, şi Împărăţia Romană plecîndu-se şi micşorîndu-se, iată fieştecarele bine şi traiul său osebi au început a-şi căuta şi a-şi goni. Aşadară şi acei rumâni dachi ce era aici şi al lor traiu şi stare îşi cerca, şi cît au putut a să ţinea au nevoit, moşténi vechi şi întemeiaţi acestor pămînturi socotindu-se că sînt; pentru că prin sute de ani trecuse şi să rădăcinase în toată Dachia lăcuind şi şezînd.

Aşadară aceştea domnii şi voievozii lor avîndu-i şi legi bune ţiind şi păzindu-le, şi încă şi buni ostaşi fiind, şi ţara lor osebi au început a-şi păzi hotarăle lor mai tare a le ţinea, nimănui nici ei vrînd atîta a să mai suspune. Ci cine asupra lor veniia şi ei împotriva acelora sta, şi atîta cît mulţi să îngroziia de dînşii; şi mai vîrtos vecinii lor, carii venise apoi dupe romani de cuprinsése acéle locuri, cum s-au mai zis. Şi necum să-i mai bîntuiască să ispitiia, ci în prieteşugul lor îi chiema şi cu dînşii să lega ca oricînd ei vrea să margă asupra altorcuivaşi, au cînd alţii asupra lor vrea veni, ei ajutor să le dea şi cu prieteşug să se afle. Aşa şi ceştea, cînd vrea cére că acéiaşi cérere de la aceia gata să se afle şi să le dea, dupre buna vecinătate şi legătura ce făcea cu ei. Şi într-acesta chip încă multă seamă de ani s-au purtat şi s-au ţinut, nici grijă lor de alte domnii şi crăii măcară era, căce multă şi puternică oaste avea, şi încă că toţi ostaşi buni era şi nici

de împărații Țarigradului să temea, măcară că încă pentr-acéle vremi tot tari și putérnici era. Ci încă și cu ei s-au bătut, împotrivă-le stînd. Și ajutoare le-au dat, cînd au trebuit, împotriva vrăjmașilor lor și a turcilor, cînd au început a tréce încoace marea și a le lua locuri și a le mai îngusta împărățiia și den Elada precum mai nainte voi arăta.

Însă nu puțină mirare iaste la toți cîți scriu de aceasta, nici la cîți bine vor socoti de acești rumâni, cum s-au ținut și au stătut pănă astăzi așa, păzindu-și și limba — și cum au putut și pot și pămînturile acéstea lăcuiesc?! Care acéstea la puține limbi și neamuri să véde. Și mai vîrtos atîtea roduri de oameni, streine și varvare, preste dînșii au dat și au stricat, cari peste alții așa dînd, nici numele, nici alt nimic nu să mai știe, nici să mai pomenéște de aceia, cum iată și mai sus am zis. Iarăși aiave să véde și să créde că împresurînd gotii, vandalii, slovénii, hunii și alții ca acestea și călcînd și descălecînd mare parte a [E]vropei și pe aici au trecut, au luat, au stricat și au și supus hunii acéste țări, cum va vedea mai nainte. Iară ei tot au stătut și s-au ținut cum sînt.

Că iată, în Țara Ungurească, unde-i zicem de Sus, în toată Țara Sîrbească, carea înțeleg împreună și pe bolgari, și pe bosnégi, și pe toți ca de acest feliu, carii să trag de cei slovéni, ce am zis mai sus, că au venit de au coprinsu și au lăcuit acéle țări, în cari și pănă astăzi șed și să văd — și Țara Horvățască, și Sfeția, și Dania și altele prea multe încă ca acélea cari de acéle neamuri sînt descălecate, unde zicem dară: au pustii și fără de nimeni într-însele au fost, cînd au venit acéle limbi? Ci acéia nu să poate zice, căce că bine știm, den istorii și den adevărul lucrului, că încă foarte pline de oameni și bogate au fost, biruințe ale românilor; ce numai vrémea lungă mutînd lucrurile și strămutînd oamenii, de la aceia dentîi au venit la ceilalți, la carii pănă astăzi vedem că sînt. Zicem dară acum: dară ceialalți lăcuitori ce au fost mai nainte, unde sînt? Carii nici să mai știu, nici să mai pomenescu, nici măcar cevași dentr-înșii să mai numeiesc; sau ce limbă vor fi avut să mai știe? Și de va fi fost rămas cinevași, încă atîta s-au amestecat în cei mai de pe urmă lăcuitori, cît îngropați de tot sînt, de nu să véde nimic de dînșii, nicăiri.

Iară ceștea rumâni, oricum și cum pentr-atîtea călcări, zdrobiri și nespuse réle ce i-au trecut și i-au călcat, tot iată pînă astăzi, cum s-au zis, că tot încă de nu să află atîta fericiți și slobozi de tot, iar încă și domnie, stăpîniri și limba

acéia a romanilor, tot stă şi să ţine (săvai stricată, cum şi alte limbi toate ale lor céle neaoşă şi de moşie-şi le-au stricat). Încă destul că tot urme de a să cunoaşte şi a să şti bine de unde sînt, le-au rămas şi au. Care aceasta bine socotindu-se, aiave iaste, că nu fără a lui Dumnezeu providenţie iaste, nici fără de a sa minune nu iaste, însă direpţ ce el singur ştie. La aceasta şi Bonfinie uitîndu-se într-a treia decadă a lui, cartea 9, zice dupre altele multe şi acéstea: „Măcară că feliuri de feliuri varvarii năvăli şi prăzi în Dachia, al norodului roman ţinut şi a ghetilor ţară, împreună şi cu panonii făcea, însă pe lăcuitori şi pe legheoanele romane, carii de curînd era adaose acolo, nu le-au putut piiarde, măcar [că] între varvari cufundaţi era. Iară limba romană încă la ei tot miroséşte şi nicicum de tot nu o părăsesc. Şi aşa să véde că lupta şi să certa nu pentru viaţă, cît pentru paza şi starea limbii. Că cine dară iaste carele nu foarte să se mire încă de atîtea dése întăriri şi prăzi ale sarmaţilor, gotilor, aşijderea ale hunilor, vandalilor şi ale gepidilor, cari făcea în Dachia şi ale ghermanilor (cărora némţi le zicem acum) şi ale longobardilor, de vom socoti bine răutăţi şi stricăciuni?! Şi încă până acum între aceşti dachi şi gheti urmele limbii romane să păzescu, cărora acum pentru ştiinţa bine a săgeta, valahi le zicem. Aicea dară, pentr-atîţea timpi sîngele Corvin ascuns era. În cea de apoi însă, în satul Corvinu au odrăslit; nici aceasta cu adevărat fără de mare a lui Dumnezeu lucrare nu iaste, că din fericirile Corvinilor, pentr-atîţea ani norodul roman de varvari şi acum aceşteaşi voievozi creştinească respublică şi acéstea ţinuturi den reaoa şi păgînească robie să izbăvească." Acéstea sînt zisele şi laudele şi mai multe ale lui Bonfinie de aceşti rumâni.

Însă acest Corvinu, ce pomenéşte aici, iaste tatăl lui Mateiaş-craiu, carele mare om au fost, şi mari lucruri au făcut, şi mari războaie cu turcii au bătut şi el, şi fiiu-său, precum mai nainte unde le va veni rîndul, cît să va putea şi de dînşii vom zice. Carele de neam rumânesc să trage, cum şi acest Bonfinie de începutul lor frumos istoréşte şi alţii toţi istoricii aşa adeverează.

Într-acesta chip dară, cum s-au zis mai sus, multă vréme rumânii purtîndu-se şi aflîndu-se au stătut. Însă nu nice mai pe urmă puţine gréle şi réle au ajuns şi i-au întîmpinat, că iată şi hunii viind şi cuprinzînd acéste părţi şi âlte multe au călcat, mai vîrtos Ţara Ungurească de Sus, cum am zis,

carea o au și ținut și într-însa au descălecat și o au lăcuit, den carii și până astăzi să trag ungurii. și pre această Dachie o au supus, cum Atila și în titulușul lui îi pune. Săvai că apoi cu vréme iară de supt mîna lor au ieșit, cum vom vedea.

Însă de acești huni numai (lăsînd alte limbi, cum au zis și pe alalți varvari ce i-am pomenit mai nainte) îmi iaste a zice și a scrie cevași, cum au pogorît, și de unde au pogorît întîiu, și cum s-au așezat în Țara Ungurească de Sus, și cîte locuri au mai călcat și au cuprins, și cînd s-au creștinat, întîi idololatri fiind ca toți alalți, afară din ovrei. Și nu pentru alta aceasta o fac, ci numai căci în vecinătate ne sînt și căci cu dînșii mare amestecare rumânii au avut. Și în céste mai dupre urmă vremi cu dînșii s-au ținut ceștea. Și în cea de apoi, că cu ajutoriul lor mai multu și țările acéstea deaca s-au osebit de Ardeal (adecăte Țara Muntenească și a Moldovei), s-au descălecat și s-au luptat cu vrăjmașii lor, și mai vîrtos cu turcii. Și mai nainte și mai încoace mult, pe urmă spate și ajutoriu le-au fost, măcară că și ceștea ungurilor, ca un zid bun și tare înaintea turcilor le-au fost și nu de stricăciune, de să va socoti bine, și cu dreptate, mai niciodată, ci încă de mare folos, mai vîrtos cestor ce în Ardeal au rămas șezători și lăcuitori.

Scrie-voiu dară și de ei, cum am zis, cevași, de la istoricii lor luund, carii den'ceput și dadinsul ale lor lucruri și fapte au scris. Însă cît voiu putea mai pe scurt, pentru că iarăși, cui va plăcea, la aceiași istorici va putea vedea mai multe și mai pe larg: ce și de aceia au fost întîi și apoi la ce au pogorît și în cea dupe urmă până astăzi ce să văd, la ce a rămas?

Hunii, au cum le zic alții unii, den cari ungurii să trag și sînt și până astăzi, de unde au pogorît și cum au descălecat țara ungurească; și ce voievozi întîi au venit cu dînșii

Véde-se dară, cum toți istoricii într-aceasta unindu-se, adeverează că hunii sînt schithi, adecă tătari. Însă den care parte a Schithiei au pogorît a descăleca părți, între dînșii, iaste osebită părérea; pentru că unii zic că sînt veniți din Schithia cea mare a Asii, alții zic că sînt din Schithia ce stă cătră amiazănoapte, căriia îi zic și acum Iugra, carea

astăzi supusă iaste supt Împărăția Moscului. Dentr-acela dară loc, zic, să fie pornit într-acoace a veni, trecînd balta Meotidii (de carea și mai sus am pomenit, care să face la Crîm can despre amiazănoapte den apa Donului și din Marea Neagră) și întîi acéle locuri dentr-acolo au coprinsu. Apoi pe-ncet tot mai lățindu-se și loc mai bun și mai bios căutîndu-și, și cercîndu-și de a descăleca și a lăcui, au ajuns și pre acéste pămînturi, și trecînd și munții, au cuprins și toată Panonia, carea, cum zice Cloverie gheograful, aceasta iaste, ce să cuprinde astăzi: Carniola, Croația (adecă Țara Horvățească), Marchia Vidorilor, Carintia, Stiria, mai marea parte a Austrii, jumătate de Țara Ungurească de Sus, Slavonia, Bosna și o parte de Țara Sîrbească.

Deci dară hunii, adecăte schithii aceia, cărora acum și unguri le zicem, coprinzînd și acea Panonie și mai multe țări, altele mai pe urmă luund, s-au așezat. Însă de au pogorît întîi den Asia, au de la Iugra acei schithi, cum s-au zis oarece mai sus, noao atîta de dînșii a cerca nu e.

Săvai că care iaste și adevărul, cu nevoie să va cunoaște, căci că mulți scriu și nevoiesc a dovedi că-s den Asia. Mai mulți iarăși scriu și zic că de la Iugra. Însă nici iaste dogmă a bisericii carea, cum vom vrea, să nu o crédem, ci poate neștine créde aceasta, unde i să va părea că să alcătuiescu mai bine istoricii. Însă cine poftește și aceasta a o vîntura și a o alége mai bine, citească pe Bonfinie în decada dintîi, în cartea a dooa, unde face de începutul lor, și pe Lorenț Topeltin în cărticeaoa lui, ce scrie de dijerenia ungurilor și pe alții mai mulți, pe carii și cest Topeltin acoleași la începătura capului ce scrie de unguri îi pomenește și semnează locurile unde scriu acei istorici.

Mulți dovedesc și cu aceasta, cum de la aceă Iugră sînt; că viind oameni de aceia și grăind multe cuvinte zic că se potrivescu cu ale acestor unguri, numai mai stricate și mai varvare li să pare acéle cuvinte, măcară că nu știm carii mai firești limba își vorbește: ceștea ce prin céste părți lăcuiescu, carii s-au amestecat cu alte multe féliuri de limbi, au ceia, căci tot în locul lor acolo să află. Însă orice va fi de aceasta nu știu. Iar cum mult mai varvari sînt acei de acolo, adevărat iaste și pentru starea și tăria locului aceluia, pentru că departe sînt de oamenii cei politici și mai iscusiți. Unde dară, precum sînt aceia, așa și limba mai vîrtoasă și mai varvară le va fi.

Auzit-am și eu cu urechile méle de dumnealui Gheorghie Brancovici din Ardeal, om de cinste și cu cunoștință și și iubitoriu de a ști multe, povestind cum mergînd la Mosc împreună cu frate-său Sava Brancovici, mitropolitul Ardealului, om și acela destul învățat, înțelept și temătoriu de Dumnezeu, pre carele îl trimisése Racoț Gheorghie cel tînăr la împăratul moschicescu, cu solie, la anul de la Hristos [1668]. Acolo dară mergînd și la împărăție viind, de acei schithi de la Iugra, într-adîns au mers la dînșii, ca să vază acéia ce să auziia, cu limba că să potrivesc în multe cu ceștea unguri, iaste adevărat cevași, au ba. Și așa cu dînșii împreunîndu-se și vorbind ungurește, zicea că adevărat iaste, că multe cuvinte asémenea era cu ale cestora, numai groase și mai mojicoase, cum s-au zis. Unde dară și acel vrédnic bărbat zicea că de a créde iaste, cum de la acea Iugră, acei schithi să fie izvorît și să fie venit.

Săvai că nu lipsesc unii a zice că aceasta și de la unii schithi ce au venit den Asia, au auzit că s-au văzut, cînd au venit un sol schith la turci, încă la un sultan Murat, la Țarigrad fiind. Și pe acéle vremi întîmplîndu-se și un sol de la Rodolful, împăratul nemțescu, acolo, au poftit acel schith, adecăte tătar, ca să se împreune cu dînsul. Și așa împreunîndu-se între vorbe, zic cum să fie zis acel sol schithu, că ungurii de la dînșii să trag. Și ca acélea alte multe povestescu, cum și Topeltin tot într-același loc ce am semnat mai sus, scrie și aceasta că Zamoschi istoricul den auz o istorésțe și o zice. Însă mie, den om de credință și de cinste, și aceasta și altele ca aceasta auzind și mai proaspete încă fiind, îmi iaste mai mult a créde decît céle ce să citescu prea vechi și sînt în păreri, încă și acélea nu hotărît [zic] adevărul. Ci dară și de știința acestui lucru de unde pogoară, încă iaste destul cît s-au zis.

Acești dară schithi pogorînd dintr-acéle părți, cum s-au zis, supt șase voievozi au fost (au mai bine să le zicem sultani, cum zicem acum tătarîlor, ca pentru să se înțeleagă mai bine povéstea). Sculîndu-se dară acéle capete ale lor, împărățind romanilor Valent, cînd era cursul anilor de la nașterea domnului Hristos 373, și aducînd oaste, zice Bonfinie în locul ce s-au semnat mai sus, în cartea-i a doua, în decada dintîi: dentr-o sută și optzeci de neamuri, s-au făcut pănă la un meleon și optzeci de mie de oameni.

Acéstea deci luundu-și și muierile, și copiii, și dobitoacele, și tot ce avea în moșiia lor, și sculîndu-se a-și căuta locuri

de așezământ au început, mai bun, mai larg și mai de hrană loc decît al lor și a găsi și a-și agonisi, pentru că al lor foarte cu nămară de a să hrăni era și strimt. Așa deci, viind, cum am zis, pre alte multe neamuri bătînd, ce era pre lîngă apa Donului și trecînd și acea apă și apoi au trecut și în céste părți, întîi balta Meotidii pe la Crîm și pe acolo călcînd, pe cine au aflat, și de acolo mai încoace viind, pănă și la Panonia au ajuns, unde le-au și mai plăcut locul și cuprinzînd-o, pe lo[n]gobardii carii ei o ținea atuncea, cum zice Reție, au bătut și au gonit. Și pe gotii, carii era vecini pe acolo și pe alte limbi ce ei ținea împrejur și stăpîniia acéle locuri, cu cîtevași războaie biruindu-i, i-au gonit dupre acéle pămînturi. Și nu numai pre aceia, ci și pe alții mulți, cîți împotriva lor să punea a le sta și a zăticni; dincotro vrea să meargă, pre toți i-au bătut cu mari biruințe, unde toți să îngroziia de ei, căci și mulțime nesupusă era de dînșii și foarte ostași și viteji mari era, moartea ca viața socotind-o, nici de ia sfiindu-se, ca cum nici ar fi fost, pre lîngă izbîndă și dobîndă ce căuta, zice Bonfinie. Și nu numai căci izbîndiia ei, să temea alalți de dînșii, ci căci prea cruzi și nemilostivi varvari era, foarte să îngroziia. Că, pe unde și mergea, cu foc, cu har stingea tot și prin multe locuri nici un suflet de nimic nu lăsa viu, nici vîrstă, nici feliu lăsînd, nici ocolind, ci tot supt sabie punea; cari încă și a le povesti, groaznic și zborît lucru iaste. Însă, cine va mai pe larg a le ști citească pe Antonie Bonfinie, într-a doua carte, cum de multe ori am zis, și pe Ioann Sambuc, în scurta-i povéste de lucrurile ungurești, ce scrie; pre Mihail Reție Neapolitanul, în cartea-i dintîi, ce scrie de craii ungurești și pe mulți alții ce scriu de acei huni. Acestor dară schithi voievozii lor atuncea, adecăte sultanii, era acești șase, cum am zis, a cărora nume era — cum zice și Avraam Bacșai în *Hronologhia crailor ungurești*, ce face: Bela, Kheme și Cadiha, frați, feciorii lui Hieli, de neamul și de casa lui Zomoiarum; și iară Atila, Cheve și Buda, frați, feciorii lui Bendegum, de rodul și de familia lui Cadar. Aceștea dar, cu acea mulțime de oameni călcînd, prădînd, arzînd și supuind țările și îngrozind toate domniile, crăiile și stăpînirile, viind, cum de cîtevași ori s-au zis, și în Panonia, carea era de ceasta parte de Dunăre și prinzînd a-l așeza și a-și face gătire de lăcuință și tăbărînd lîngă țărmurile apei Tisii, au stătut.

Acéstea deci înțelegînd și văzînd Macrin-voievodul și otcîrmuitorii Panonii, Dalmații, Trachii și al Machidoniii,

carele era pus de împăratul romanilor și cunoscînd lucrurile acelora cum să poartă și cum el însuși cu oastea, cîtă putea face el, că nu va putea sta el împotrivă la atîta mulțime de varvari, nici a-i izgoni dupre acolo — au dat știre numaidecît la împărăție și spuind de acel neam mult, cum au venit acolo și cum să poartă. Căruia împărățiia ajutoriu au poruncit de i-au mers Dietrih, voievodul toatei Ghermânii (adecă Țării Nemțești). Carii amîndoi viind la un loc și mulțime mare de oști du pren toate părțile și ei cu porunca împărăției adunînd, ca să se bată cu aceia s-au gătit, și loc ca acela de bătaie unde ar fi fost, mult socotiia. Pentru că romanii de céia parte de Dunăre era, și hunii de ceasta parte și poduri ca acélea, făcute și gătite de a tréce atîtea sume de oameni, nu era. Aceștea dară, strîngîndu-se cu toată putérea lor la o cetate ce-i zicea Potențiana, în marginea Dunării, de ceia parte (de Dunăre) și multe zile trecînd, tot acéia socotind și sfătuind, nimic de vrăjmași alta nu gîndia, pentru Dunăre, că era între dînșii, carea cu nevoie era a să tréce. Însă hunii, nemaiașteptînd alta, iată mulțime de foi strîngînd și umflîndu-i, peste Dunăre i-au întins și peste dînșii ca peste un pod Dunărea au trecut și așa fără de véste (carii nicicum de acéia nu să păziia) pe romani i-au lovit și pe mulți i-au tăiat acolo și au împrăștiiat.

Voievozii deci romanilor, Macrin și Dietrich, den fuga și din răsipirea acei fără de véste loviri ai lor, mai adunînd și mai strîngînd oastea, iară lîngă acea cetate Potențiana ce fusese, și, cît au putut, îmbărbătînd oastea, iarăși cătră bătaie s-au pornit. În orînduială puindu-se într-unele de zile atunce fără de nici o zăbavă și hunii, încă și mai inimoși, pentru ca-n izbînda ce în trecutele zile făcuse, împotrivă puindu-se — iată din su[s] de dimineață încep războiul dintr-amîndoao părțile, tăriile și vitejiile vrînd să-și ispitească și să-și slăvească romanii, ca niște biruitori pămîntului și tuturor țărîlor. Hunii încă ca unii ce li să ducea și le zbura véstea petut indenea de ostași și de bărbați, nu fără de groaznică și cutremurată zdrumicare și izidire era, nespusă moarte între dînșii făcînd. Așa războiul în cumpănă toată acea zi pănă în noapte stă, nici spre o parte, nici spre alta plecînd; însă pănă în cea de apoi și întunérecul nopții călcînd, să biruiesc hunii și în fugă să întorc, pănă îi trec Dunărea înapoi, pe unde o și trecuse ei întîi cu meșteșugul foilor umflați, căzînd atunce într-acel războiu și un sultan de ai lor, pre

carele îl chiema Cheva. Și de ceilalți s-au aflat periți 125.000 de ostași. Însă nici romanilor acea bătaie, măcar de au și izbîndit, nesîngeroasă și fără de mare pagubă n-au fost. Că și de atuncea și din cea ce în mai trecutele zile pățise cu loviturile fără de véste, s-au aflat și de ei periți 210.000.

Dupre acea bătaie, romanii nici alta mai cearcă, nici fac, ce cu alaltă oaste ce mai avea, a treia zi, dupre ce s-au mai odihnit, să o întorc la o cetate ce-i zicea Tulna și acolo să tăbărăsc. Aceasta hunii înțelegînd, mai bine gătindu-se, iarăși trec Dunărea de céia parte și, în locul unde era romanii, tăbărăscu ei. Căutînd deci și aflînd trupul lui Cheve-voievodului, al sultanului lor, dupre obiceaiul neamului lor, l-au îngropat lîngă calea oștii, cu mare cinste. Și în slavă-i pun un stîlp mare de marmură și alte stîrvuri de ale morților lor, încă dupre obicéiu le îngropa. Și acelui loc pusu-i-au numele Cheveoza, dupre numele sultanului lor, cărui loc și pănă astăzi, zice și Mihail Reție în cartea-i dentîi, unde scrie de lucrul Țării Ungurești, mutîndu-i numai niște slove, îi zic Kheazo.

Dupre acéia, deci, hunii și șezînd cîtevași zile acolo ca să se odihnească, iată iară asupra romanilor la Tulna se gătesc să meargă. Și mergînd, Macrin și cu Dietrih de bătaie gătindu-se, iarăși nu negroaznic și mic războiul a început și doară mai, mai sîngeros și mai tare decît întîi, căce și însăși capetele și a unii, și a alții părți în primejdia vieții s-au pus. Și ei înaintea altora a să bate au alergat, pentru ca desăvîrșit acel războiu conețul să-și ia, și unii, și alții mai mult pentru slava bătîndu-se. Așadară cade despre romani voievodul Macrin întîi și Dietrih în frunte de o săgeată rănindu-se, să întoarce. Unde dară alaltă oaste fără capete văzîndu-se, întoarce dosul, perind mulțime nespusă de romani, scăpînd însă și Dietrih cu cîțivași ai lui.

Însă nici hunii fără de mare pagubă în capete și într-alalți ai lor, nici dintr-acel războiu nu rămîn. Că iată au căzut în bătaie acolo, Bela, Keme și Kadiha, sultanii lor, și dentr-alalți ostași 40.000. Pre cari sultani apoi luundu-i, i-au îngropat cu mare cinste, dupre obiceaiul lor, la stîlpul cel de marmură, ce-i zicea Kheiazo, lîngă celalalt sultan Keva, ce perise în celalalt războiu, cum am zis.

Așa deci, hunii acea izbîndă dobîndind, în toată Panonia stăpîni s-au făcut și a porunci și a oblădui ca pe al lor pămînt au început.

Acéstea așa trăgîndu-se și purtîndu-se, dupe ce au întrat în Panonia, cum zice și Bonfinie și Reție și Bacșai, în cărțile lor, ce mai sus am zis, și locurile am semnat și alții mulți, 28 de ani s-au tras. Dupre acéia, deci, locurile lor de a lăcui acolo văzînd că să mai așază și să mai întărescu, perind și alte capete ale lor și mai vîrtos că așa cap mare den rodul și casa lui Zomeiarum, cum mai sus am zis, nu rămăsése, dirept acéia cu toții alalți mai mari dentre dînșii și mai aleși, carii era strîngîndu-se, au ales să-și puie lor craiu, unul poruncitoriu, pe Atila, pe unul din cei doi frați ce mai rămăsése din neamul și familia lui Cadar, carea aceasta o au făcut la anul de la Hristos 401.

Acest Atila carele au stătut întîi craiu în Panonia, adecă craiu unguresc, cum și Mihail Reție scrie de dînsul, zice că era om ascuțit la minte, în lucrurile oștii foarte pățit și știut, cu inimă mare, vîrtos în trup, a înșela pre vrăjmași, hiclean. Portul lui și în casă cînd era, și afară cînd ieșiia, era frumos, luciu și curat. Purta în cap și péne de șoim. Și ca acéstea zice și Calimah, în cartea ce face de Atila, că era și nesățios în slavă și în oștiri, căci și mai toate cîte făcea, norocite îi ieșiia.

Era și însuși viteaz. Dirept acéia nu să nici stîmpăra la un loc și cătră cei ce mai timpuriu i să ruga, să pleca lesne. Și pre cine lua și-l ținea în credință o dată, deci pănă la moarte îl păziia; și a meșteșugi și a face lucruri împotriva vrăjmașilor lui, minune era și în nemeréle și în graba ce lucra. Și mai marea-i minune era starea-i și răbdarea în primejdiile ce să supunea. Iară precum era milostiv celor ce să da și să închina lui, așa neplecat și neîmblînzit era celor ce-i biruia (foarte aceasta ca un varvar și ca un crud făcînd-o). Haine dirept acéia lucii purta părîndu-i că și acélea la mărie părtinesc. La prînzare rar ședea, iară la cină mult mînca și mai mult carne, iar pîine mai nimic. Vin bea fără măsură, mai vîrtos cînd să odihniia, însă tot firea a ș-o ținea nevoia și altele multe ca acélea avea și ținea. Banii încă și dupre a mai marilor lor învățătură îi ocărîia și încă mai vîrtos nu-i poftiia. Carele adéseori încă zic că-l auziia toți, zicînd: că banii mai mult dau întristăciune și voie rea, cînd îi piiarde neștine și-i răpune, decît îi dau veselie și părére bună, cînd îi cîștigă și-i dobîndéște. Mai zice acest Calimah, că de trup acel craiu Atila încă era mai mic decît de vîrstă tocma; pieptos, vîrtos, capul can mare, ochii can mici, barba rară, amesteca căruntéțe. Să cunoștea și fața-i că iaste mo-

jicoasă, cum le era feliul; graiul groaznic și spăimos și pentru varvarul lor graiu, era și tare de urechi; umbletul lui trufaș.

De la acesta dar și mai înainte au rămas a să numi crai unguresc, cuprinzînd supt a lor stăpînire toate locurile cîte mai sus am arătat și de-a valma cu cei denainte rămășițe ale rômanilor stăpînitori au rămas. Unde dar Ardealul încunjurat de munți fiind și loc ca acela tare de a să putea apăra în toată vrémea de trebuință fiind, plin de oameni era. Iar de cînd și acolea osebită domnie iarăși s-au așezat, de la Topeltin istoric, pre larg va putea neștine afla, de unde și Radul-vodă Negru aici în țară au pogorît, precum létopisețele céle de obște arată.

Conet

ISTORIIA ȚĂRII RUMÂNEȘTI DE CÎND AU DESCĂLECAT PRAVOSLAVNICII CREȘTINI

(LETOPISEȚUL CANTACUZINESC)

Însă dintîi izvodindu-se de rumânii carii s-au despărțit de la romani și au pribegit spre miiazănoapte. Deci trecînd apa Dunării, au descălecat la Turnul Severinului; alții în Țara Ungurească, pre apa Oltului, și pre apa Morășului, și pre apa Tisei ajungînd și pînă la Maramureș.

Iar cei ce au descălecat la Turnul Severinului s-au tins pre supt poalele muntelui pînă în apa Oltului; alții s-au pogorît pre Dunăre în jos. Și așa umplîndu-se tot locul de ei, au venit pînă în marginea Necopoei.

Atunce s-au ales dintr-înșii boiarii carii au fost de neam mare. Și puseră banoveți un neam ce le zicea Basarabi, să le fie lor cap (adecă mari bani) și-i așăzară întîi să le fie scaunul la Turnul Severinului, al doilea scaun s-au pogorît la Strehaia, al treilea scaun s-au pogorît la Craiova. Și așa fiind, multă vréme au trecut tot ei oblăduind acea parte de loc.

Iar cînd au fost la cursul anilor de la Adam 6798, fiind în Țara Ungurească un voievod, ce l-au chiemat Radul Negrul-voievod, mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș, rădicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade: rumâni, papistași, sași, de tot féliul de oameni, pogorîndu-se pre apa Dîmboviții, început-au a face țară noao.

Întîi au făcut orașul ce-i zic Cîmpul Lung. Acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au dăscălecat la Argeș, și iar au făcut oraș mare și ș-au pus scaunul de domnie, făcînd curți de piiatră, și case domnești și o biserică mare și frumoasă.

Iar noroadele ce pogorîse cu dînsul, unii s-au dat pre supt podgorie, ajungînd pînă în apa Siretului și pînă la Brăilă; iar alții s-au tins în jos, preste tot locul, de au făcut orașă și sate pînă în marginea Dunării și pînă în Olt.

Atunce și Băsărăbeștii cu toată boierimea ce era mai nainte preste Olt s-au sculat cu toții de au venit la Radul-vodă, închinîndu-se să fie supt porunca lui și numai el să fie preste toți. De atunce s-au numit de-i zic Țara Rumânească, iar titulușul domnului s-au făcut precum arată mai jos: „*V Hrista boga blagoveanomu blagocestivomu i Hristo liubivomu samoderjavnomu, Io Radul Negru voevod bojiiu milosti gospodariu vseia zemli Ungrovlahiskiia za planinski i ot Almaș i Fagăraș herțegu*". Acestea să tîlcuiesc pe limba rumânească: „Întru Hristos Dumnezeul cel bun credincios și cel bun de cinste și cel iubitor de Hristos și singur biruitor, Io Radul-voievod, cu mila lui Dumnezeu domn a toată Țara Rumânească dentru Ungurie dăscălecat și de la Almaș și Făgăraș herțeg". Acesta iaste titulușul domnilor de atunce, începîndu-se pîn-acum, precum adevărat să vede că iaste scris la toate hrisoavele țării.

Și într-acestași chip tocmitu-ș-au Radul-vodă țara cu bună pace, că încă nu era de turci împresurată. Și au domnit pînă la moarte, îngropîndu-l la biserica lui din Argeș. Și au domnit ani 24.

De aice să începe povestea altor domni, carii au venit pre urma Negrului-vodă, precum arată mai jos.

Mihail-vodă au domnit ani 19.

Dan-vodă au domnit ani 23. Acesta au fost frate cu Mircea-vodă Bătrînul și l-au ucis Șușman-vodă, domnul sîrbilor, cînd era cursul anilor de la Adam 6864.

Alexandru-vodă au domnit ani 27.

Mircea-voievod Bătrînul. Acesta au avut mare războiu cu Baiezet-sultanul. Făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiții. Biruit-au Mircea-vodă pre turci și făr' de număr au perit, trecînd Baiazet Dunărea fără vad. Și alte multe războaie au avut cu turcii. Făcut-au și sfînta mănăstire den Coziia, și sfînta mănăstire Cotmeana cînd era văleatul 6891. Și au domnit Mircea-vodă ani 29 și au murit în domnie și s-au îngropat la mănăstirea lui, la Coziia.

Vlad-vodă Țepeș. Acesta au făcut cetatea de la Poienari și au făcut sfînta mănăstire ot Sneagov. Mai făcut-au un lucru cu orășanii den Tîrgoviște, pentru o vină mare ce au fost făcut unui frate al Vladului-vodă. Cînd au fost în ziua

Paștilor, fiind toți orășanii la ospețe, iar cei tineri la hore, așa fără véste pre toți i-au cuprins. Deci cîți au fost oameni mari, bătrîni, pre toți i-au înțepat de au ocolit cu ei tot tîrgul, iar cîți au fost tineri cu nevestele lor și cu féte mari, așa cum au fost împodobiți în ziua Paștilor, pre toți i-au dus la Poienari de au tot lucrat la cetate, pînă s-au spart toate hainele dupre ei și au rămas toți dezvăscuți în pieile goale. Pentru aceia i-au scos nume Țepeluș. Domnit-au ani 15.

Vădislav-voievod Bătrînul au venit domn cînd au fost cursul anilor de la Adam 6935. Acesta au făcut bisérica domnească den Tîrșor. Și au perit de sabie, în mijlocul Tîrșorului. Și au domnit ani 18.

Radul-vodă cel Frumos, acesta au făcut mănăstirea ot Tînganul. Și au domnit ani 15.

Laiotă Basarab-vodă cel Bătrîn, care au închinat țara turcilor, domnit-au ani 17. Avut-au mare războiu la Rîmnicul Sărat.

După el au domnit Țepeluș-vodă; și au avut războiu la Rîmnicul Sărat cu bătrînul Ștefan-vodă den Țara Moldovei. Atunce în oaste au perit și Țepeluș-vodă și au fost izbînda lui Ștefan-vodă. Și au șăzut aicea în țară de au domnit ani 16.

Radul-vodă cel Mare, acesta au făcut Mănăstirea din Dial și au domnit ani 15.

În zilele acestuia să întîmplase de scosese den scaun Amira împăratul pre sfîntul Nifon, patriiarhul Țarigradului, și-l trimesese la închisoare la Odriiu. De a căruia sfîntă bună viață ieșind véstea în toate părțile, s-au auzit și în Țara Rumânească, și au înțeles și domnul Radul-vodă de bărbățiile cele sufletești, ale sfîntului și au trimis cu rugăminte la acest sfînt părinte ca să vie în țara lui, că-l pohtește țara. Iar sfîntul i-au dat răspuns zicînd: „Măria-ta, însuși vezi goana și închisoarea mea, care iaste de la vrăjmașii cei văzuți ai lui Dumnezeu. Dar cum voiu veni în țara ta?“ Iar domnul iar i-au trimis cuvînt zicîndu-i: „Nu purta grijă de aceasta, că grija mea iaste.“ Iar sfîntul patriiarh i-au dat răspuns zicînd: „Cum știi, așa fă“. Și îndată au trimis Radul-vodă la împărăție de au cersut pre acest păstoriu mare și nu-i fu peste voie, ci i se împlu voia de la împărăție și degrab trimise de aduse pre sfîntul în țara sa și-i déde toate pre mînă zicînd: „Eu să domnesc, iar tu să ne îndreptezi și să ne înveți légea lui Dumnezeu și să ne fii

tată și păstoriu mie, și tuturor oamenilor, și solitor la Dumnezeu". Iar el află turma neplecată și neascultătoare, și bisérica izvrătită și cu obiceaiuri réle și nesocotite. Și chemă pre toți egumenii de la toate mănăstirile Țării Muntenești și tot clirosul bisericii și făcu săbor mare dimpreună cu domnul și cu toți boiarii, cu preoții și cu mirénii, și îndată slobozi izvoară de învățătură limpede și necurmată și le spunea den sfînta scriptură, și învăța pre toți, și-i adăpa cu apa milei, credinței cei adevărate. Grăia-le de pravilă și de légе, de tocmirea bisericii și de dumnezeiestile slujbe, de domnie și de boierii, și de mănăstiri și de bisérici și de alte rînduri de toate. Și tocmi toate obiceaiurile pe pravilă și pe tocmélele sfinților apostoli. Décii hirotoni și 2 episcopi și le déde și eparhii cu hotară, care cîtu va birui, și-i învață pentru cum vor purta grija și vor paște oile care le sînt date în seamă, ca să să îndreptéze toată țara aceia de acei 3 arhierei. Iar domnului îi zise: „Ție, doamne, ți să cade să îndreptezi pre cei strîmbi cu judecată tare și îngrozită și dreaptă, după cuvîntul lui Dumnezeu, care zise cătră Moisi îngăduitoriul său și cătră toți feciorii lui Israil grăind: Iată, v-am dat légea mea, și judecata și îndreptarea în mîinile voastre. Nu fățări nici a mic, nici a mare, nici a văduvă, nici a vinetic, nici pre sărac să nu miluiești cu judecata, nici celui bogat să fățărești, că judecata iaste a lui Dumnezeu, iar în sfînta evanghelie zice: Nu judecați în fățărie, ci judecați în dreptate. Și iar au mai zis Dumnezeu lui Moisi și feciorilor lui Israil grăind: De veți umbla după poruncile méle și veți păzi légea mea și o veți face, vă voi da roao în vrémea ei, și pămîntul va da sămănătura sa, și pomii vor da roada sa, și veți mînca în săturare, și veți fi întăriți în țara voastră, și voiu da pace țării voastre și nu veți fi fricoși, și oști și războaie nu vor tréce prin țara voastră, și veți goni vrăjmașii voștri, și vor cădea vrăjmașii voștri înaintea voastră; și 5 de ai voștri vor goni pre 100, iar 100 pre întunérece, și voiu căuta spre voi și vă voiu blagoslovi, și vă voiu înmulți, și vă voiu umplea, și vă voiu pune légea mea cu voi, și veți mînca céle vechi, și bucatele voastre să vor împresura céle vechi de céle noao, și voi umbla cu voi și voi îmi veți fi oamenii, iar eu voi fi voao Dumnezeu. Iar de nu mă veți asculta, nici nu veți face poruncile méle, ci vă veți lepăda de dînsele și nu veți păzi légea mea toată, eu vă voiu face voao așa, că voiu aduce pre voi pustiire, și semințiile voastre

'n zadar le veți sămăna, și ostenințile voastre le vor mînca vrăjmașii voștri, și vă vor goni dușmanii voștri, și veți fugi nefiind goniți de nimenea, și tăriia voastră va fi în dășărt, și voiu trimite pre voi hieri sălbatece și pre țara voastră, și vor mînca dobitoacele voastre și pre voi vă voiu împuțina, și țara voastră va fi pustie; și deacă vă veți dăzlipi de mine și eu mă voiu depărta de la voi. Așa grăiește domnul sfîntul lui Israil. Acestea și altele multe învățături den sfintele scripturi îi învăța; și încă mai zicea: Beția și curvîia cu totul să să lépede și să să dăzrădăcinéze de la voi. Că s-au zis cu apostolul: Nunta iaste curată și pat nespurcat, iar curvarilor și preacurvarilor va judeca Dumnezeu. Pentru curvie să înecă lumea cea dintîi, iar mai apoi și Sodomul cu 5 orașe să prăpădiră și arseră cu foc și cu piatră pucioasă pentru sodomiia (adecă curviia cu parte bărbătească) că acolo să arătă capul spurcăciunii cei mai mari. Deci, fraților, fugiți de curvia și de toată necurăție, cum zice Pavel, și umblați după curăție, ca să vedeți pre Dumnezeu. Acestea, zic voao, să le păziți deacă vă iaste voia să moșteniți împărăția cea cerească".

Iar pizmașul diavolul văzînd învățături folositoare de suflet ca acéstea, nu putu răbda, ci făcea multe meșteșuguri și hicleșuguri ca să gonească pre fericitul Nifon din Țara Panoniei, cum și făcu în chip ca acesta, o, vai și amar, că-i zise Radul-vodă dimpreună cu boiarii: „Pasă și ieși din țara noastră, că viața și traiul și învățăturile tale noi nu le putem răbda, că strici obiceaiurile noastre". Iar sfîntul Nifon deaca auzi așa niște cuvinte nebune și turburate ca acestea, să mîră și zise: „Nu așa, doamne, nu așa, ci te îndreptează după légea lui Dumnezeu și pre tine, și pre boiari, ca nu cumva să porniți și să aduceți mînia lui Dumnezeu asupra voastră și a țării voastre, că vă zic că pentru fărdelegile voastre curînd va să se slobozească spre voi, iar mie nimic nu-mi iaste de aceia ce ziceți voi, că putérea și tăriia mea iaste légea. Ci făr' de rușine și făr' de fățărie grăiesc înaintea mării-tale și boiarilor tuturor. Că pre soru-ta, care o ai mărităt dupre Bogdan, făr' de légе, avînd el muiare cu légе și o au lăsat făr' de nici o vină și au luat pre soru-ta, el iaste curvariu și soru-ta ca o preacurvă. Ce-i despartă și dă bărbatului iar muiarea sa și potolește mînia lui Dumnezeu mai nainte, pînă nu să pornéște pre voi." Iar aceste cuvinte foarte aținară și mîniiară inima domnului. Și îndată goni pre sfîntul den naintea sa și porunci să nu-l mai bage nimeni în

seamă, nici să-l socotească, nici să-l cinstească. Iar dumnezeiescul Nifon nimic nu băga în seamă, nici grijă de aceia, ci-şi punea nădéjdea pre Dumnezeu, după cum zice proorocul: Nu vă nădăjduiţi pre domni, nici pre fiii omeneşti. Dumnezeu trimise corbul de hrănea pe Ilie prooroc; aşijderea păzi cu bucate şi pre Daniil proorocul cu Avvacum. În chip ca acesta păzi şi pre acesta, cu un fecior de boiar ce-l chiema Neagoe, care era mai mare preste vînători. Şi aşa făcu şi Dumnezeu din céle amară dulci şi din céle pizmaşă cu prietnicie. Că aducea bucate de hrana sfîntului şi aiave şi într-ascuns, cu îndemnarea lui Dumnezeu, făr' de nici o témere. Iar fericitul Nifon îl întărea cu rugile sale, ca să să crească şi să să înalţe în toate faptele céle bune şi să să rădice în noroc bun şi să fie plăcut înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, cum mai apoi, cu rugăciunea sfinţii-sale, să umplură amîndoao.

Iar Radul-vodă tot ţinea pizmă pre sfînt şi nu putea folosi nimic nici cu frica, nici cu alte amăgele, pînă iar să plecă el sfîntului cu smerenie şi-l chemă în taină şi-i zise aceste cuvinte amăgitoare zicînd: „Părinte, iartă-ne sfinţia-ta şi aibi şi sfinţia-ta iertăciune de la noi. Şi să-ţi dăm avuţie cîtă îţi va trebui şi să n-aibi părere rea nici pre mine, nici pre boiari. Şi pentru însurarea lui Bogdan încă nu te mai amesteca, că el au luat blagoslovenie de la alţi sfinţi arhierei. Iar tu pasă cu pace oriunde vei vrea şi roagă pre Dumnezeu pentru mine. Şi unde vei lăcui, eu tot voiu purta grija pentru hrana ta, şi ce-ţi va trebui tot voiu trimite". Atuncea sfîntul răspunse cu îndrăzneală şi ca unui om prost, îi zise: „Radule, Radule, tu şi priiatenii tăi cu multe rugăciuni m-aţi plecat de m-aţi adus în ţara voastră şi m-aţi pus să vă învăţ legéa lui Dumnezeu. Deci de v-am învăţat ceva rău şi făr-de lege, spuneţi voi şi mărturisiţi fărdelegile méle, iar de faceţi voi făr' de légе, cum şi la arătare şi aiave vă vedeţi şi vă arată faptele voastre, căci mă goniţi fără dreptate din ţara voastră, căci v-am spus adeverinţa. Ci eu însă mă voiu duce, după cuvîntul vostru, iar voi rămîneţi în păcatul vostru şi pre mine iar veţi să mă căutaţi în vrémea carea nu mă veţi afla, ci veţi să muriţi în păcatul vostru şi nu va să fie cine să vă ajute într-acéia vréme." Şi deaca zise aşa, ieşi din ţară şi veni în locul care-i porunci Dumnezeu, cum şi lui Avraam acéla în Eliu. Iar acesta iar trecu prin Machedoniia şi pren Thetuliia şi mérse în sfîntul munte care să chiamă Athon, ca să să petreacă acolo, în locul carele iaste

făgăduit călugărilor. Şi cum mérse, îndată să prinse de lăcaş în sfînta şi mare mănăstire a Vatopedului. Şi cei ce dorea cîştigară şi dobîndiră pe cel jeluit, şi să bucurară, şi mulţumiră lui Dumnezeu pentru acel lucru. Şi deaca auziră, mergea toţi dentru acel sfînt munte la dînsul cu osîrdie, ca la un izvor curător de viaţă, de la care toţi îşi meştea băutură de veselie trupească şi sufletească. Şi lăcui sfîntul într-acea sfîntă mănăstire mai mult de un an. Şi într-acea vréme lăcuind el acolo, pre 2 din fraţi carei mersése cu dînsul, trimise-i către Dumnezeu, iar pre al treilea lăsă-l să meargă în cetatea Solunului şi-l întări cu rugăciunile sale, ca să se sfîrşească cu sfîrşitul mucenicilor. Carele şi dobîndi, şi pătimind multe munci, să sfîrşi pentru lége şi dobîndi cunună împletită în 3 viţe, cu postul, şi cu ascultarea şi cu munca. Iar mult pătimaşul al său trup, al lui Macarie (că aşa chema pre acel mucenic), fu îngropat în Solun; iar sufletul acum dănţuieşte cu îngerii în ceriu. Décii dumnezeiescul Nifon pricepu că va să fie aproape şi petrecaniia sa şi să bucură sufleteşte şi să veseli; şi luă cu sine poslujnicul care-i rămásése, pre Iosaf, şi trecu muntele de ceia parte şi mérse la mănăstirea Dionisatului şi să prinse de lăcaş, că şi mai nainte acolo lăcuise, Şi Dumnezeu încă vru să-şi săvîrşească sfîntul viaţa acolo. Iar cît petrecu acolo, în toate era întocma cu alţi fraţi şi cu mîncarea, şi cu postul; şi făr' de preget atîta, cît era altor fraţi ruşine de smereniia şi de nevoinţa lui. Că era tuturor chip de învăţătură şi de mustrare, şi să nevoia spre toate poslușaniile şi tuturor fraţilor, la toate slujbele le ajuta. La moară mergea de măcina, la magherniţă ajuta, la magupie aşijderea şi la alte poslușanii la toate atîtă, cît striga ostenințile lui (cum şi eu l-am văzut făcînd lucruri ca acestea). Şi ce aş putea spune smereniia cea multă şi ostenințile lui, că nu spun numai fraţii carii sînt lăcuitori întru acea mănăstire, ci şi alţii du pren alte mănăstiri dă preimprejur. Toţi spun şi mărturisesc că era nevoitoriu spre slujbe, şi spre ispovedanii, şi spre pocăinţă, şi spre curăţie, şi spre alţii pre toţi îi certa şi-i învăţa, zicînd: „Amar, fraţilor şi părinţilor, celuia ce-l va afla moartea nepocăit, că în iad nu iaste pocăinţă". Şi pre mulţi i-au scos tocma din gura diavolului şi pre mulţi din păgîni, turci, armeni, papistaşi şi de alte erése au întors de i-au botezat şi i-au uns cu sfîntul mir şi i-au adus în credinţa cea adevărată a pravoslaviei, mai mult de 4.000 de suflete.

întră în pimniță domnul cu Stoican, începură a să sfătui cum și în ce chip vor face să piiarză pre acel neam, cugetînd că nu iaste nimeni în pimniță să-i auză. Décii, deaca obîrși sfatul, chemă pimnicerii și le zise să bea vin de unde va fi mai bun; și deacă băură, ieși domnul și Stoican den pimniță veseli gîndind că n-au auzit nimeni sfatul lor cel hiclean. Décii, după dînșii ieși și copilul furiș și nu spuse nimunui nimic, ci-și căuta treaba și slujba sa, pînă află vréme și prilej de spuse părinților și neamului său celui mai mare toate lucrurile și hicleșugurile călcătoriului de jurămînt domn. Décii, ei deaca auziră așa și cunoscură că sînt adevărate cuvintele lui, ei să adunară de să sfătuiră; și luară avuție și oameni cît putură și trecură Dunărea de ceia parte și scăpară toți de cursa Mihnii-vodă, călcătoriul de jurămînt. Că era Dumnezeu cu dînșii și rugăciunile sfîntului Nifon patriarhul, și nu putea nimeni să să protivească lor, ca și lui Moisi, marele proroc. Iar zvăpăiatul domn deaca auzi de pribegirea lor, de părere rea, i se schimbă firea, și bucuriia i să întoarse în tristăciune și-și arătă urgiia și mîniia ce avea spre dînșii și altă nimic nu putu să le strice. În pizmă, le-au ars curțile și casele le-au răsipit; iar cîți au aflat de acel neam rămași, pre toți i-au muncit cu multe féliuri de munci. Pre unii i-au și omorît și mănăstirea lor, care o făcuse ei pre rîul Bistriții den temelie, o au răsipit și biserica Sfinților Apostoli, care o zidise Neagoe, socotitorul lui sveti Nifon, să fie de îngropare morților, iar o au sfărîmat, încă și pomii i-au tăiat și i-au dăzrădăcinat, și rădică mare goană asupra acelui neam blagoslovit, iar preoților du pren satele lor tuturor le-au tăiat nasurile, spre batjocura biséricii și să ispitea și să sfătuia să arză pre toți egumenii dă pre la toate mănăstirile, și alte răutăți multe vrea să facă. Ci Dumnezeu cel văzătoriu de inimi și de cugete nu vru să lase să cază drepții în mîinile muncitoriului, ci-i mîntui de moartea cea cumplită.

Décii acei boiari drepți pre carii îi ferise Dumnezeu din mîinile muncitoriului, de carii să zise mai sus, mérseră la împărăție și spuseră înaintea împăratului toate răutățile Mihnii-vodă. Iar împăratul deaca auzi așa, și înțélese că sînt cuvintele lor adevărate, făcu sfat dimpreună cu dînșii, socotind în ce chip va putea goni pre Mihnea-vodă din scaunul Țării Panoniei, și le puse domn pe Vladul, fratele Radului-vodă, care fusese domn înaintea Mihnii-vodă, de care s-au spus mai sus, că ei îl cerșură pre acela de la împăratul.

Décii zise împăratul către dînșii: „Iată eu vă dau pre dînsul în mîinile voastre și pre voi în mîinile lui, iar pre Dumnezeu în mijlocul vostru. Deci de veți face voi lui vreun hicleșug, sau de va face el voao, Dumnezeu să vă piiarză dupre fața pămîntului cu tot neamul vostru". Iar ei ziseră toți amin și jurară jurămînt Vladul-vodă împreună cu boiarii. Și le déde împăratul oaste mare și purceseră; și deaca sosiră la Dunăre, iar făcură jurămînt înaintea lui Mehmet, pașa al Dunării, și zise neamul Băsărăbeștilor așa: „De vom umbla noi cu hicleșug și de nu vom sluji domnului nostru, Vladului-vodă, cu dreptate, să piiarză numele și neamul nostru dintr-această țară în véci". Și ziseră toți amin. Așijderea și Vladul-vodă zise către Mehmet-pașa: „De voiu face eu acestui neam vreun rău sau vreun hicleșug, sabiia ta să taie capul mieu cu mare rușine și să pierzi neamul meu dintr-această țară". Și iar ziseră toți amin. Și așa trecură Dunărea cu toată oastea. Și deaca trecură, făcură oastea în 3 pîlcuri, și un pîlc luo Neagoe nădăjduindu-se spre ruga sfîntului Nifon, părintelui său.

Iar Mircea, feciorul Mihnii-vodă, deaca înțelese așa, mérse pre supt cumpăt la mănăstirea Cotmenii, care să chiamă Ospățul cel de seara (adecă metohul Coziei) și de năpraznă să făcu gîlceavă mare de oastea lui Neagoe. Și auzind acéstea feciorul Mihnii-vodă, Mircea, degrab numai ce au scăpat cu un fecior lui Stoican, de care s-au zis mai sus, pre o fereastră, noaptea, dăsculți, dăscinși și fără ișlice. Iar Neagoe îi tăie oastea, iar pre cîți nu tăie, pre toți îi prinse vii. Numai ci scăpă feciorul muncitoriului și a lui Stoican, cum s-au zis mai sus, dăsculți, dăscinși, iar armele le-au luat. Și împăcă mănăstirea și călugării de frică ce avea. Iar feciorul Mihnii-vodă au mers la tată-său și i-au spus toate cu multă frică. Iar el, deaca auzi, așa, să sperie și zise către ei: „Cine au făcut noao aceasta?" Ei ziseră: „Neagoe, vătahul de vînători". Aceasta auzind Mihnea-vodă, să umplu de frică și zise: „De vreme ce făcu puiul leului așa, dar cînd va veni leul cel mare, ce va face?" Și aciiși să sculă din scaun și fugi în Țara Ungurească și acolo să deșteptă dintr-acea frică, iar alții să răsipiră prin toată Țara Muntenească. Și nu era nimeni să le ajute, că așa ajută ruga fericitului Nifon, și mîniia ceia ce au prorocit sfînția-sa s-au umplut.

De aciia șăzu în scaun Vladul-vodă și veni țara de i să închină, și aduse daruri multe și să întoarseră iarăși cine

pre la case-și cu mare bucurie. Iar Vladul-vodă cu ajutorul lui Dumnezeu creștea întru mai mari bunătăți și în cinste pîn'cît au ținut sfatul acelui neam drept.

Iar Mihnea-vodă au căzut în eresul hulei duhului sfînt, că iată cum iaste tot ținutul Apusului de putrezește cu marele Rîm în eresele sale. Și cum au perit al doilea Iulian călcătoriu pentru închinarea idolilor, așa și acesta pentru luptarea duhului sfînt, că s-au împrietenit cu ungurii și s-au împletit mreji hiclene asupra tînărului Vladului-vodă. Și veniră asupră-i, și deaca să loviră oștile, iar Danciul, mare'e vornic, ajută Vladului-vodă, că era și el de un neam iar bun și drept, și biruiră pre oastea călcătoriului și hulitoriului Mihnii-vodă și fugiră toți rușinați în Țara Ungurească. Și veni mîniia lui Dumnezeu pre Mihnea-vodă, al doilea Iulian, și fu rănit de viteazul Dumitru Iacșici și muri. Pre carele trimisese Dumnezeu ca și pre sfîntul mucenic Mercurie asupra păginului Iulian, și ca pre sfeti Nestor de au ucis pre Liia, cu ruga lui sfeti Dimitrie. Așa și acest Dumitru Iacșici, pentru ruga lui sfeti Nifon, au rănit și au omorît pre urîtul muncitor, pre Mihnea, și stătu ca Fineas în Țara Madiamului pentru ovrei și fură lucrurile lui pre îngăduință. Așa și acest Dumitru stătu și fu pre îngăduința tuturor. Și să opri războiul și dobîndi laudă den neam în neam.

Iar de Vladul-vodă ieși véste mare pretutindinea pentru războiu și pentru noroc bun pînă cînd au ținut sfatul acelui neam ales de Dumnezeu, al Băsărăbeștilor. Iar deaca lepădă sfatul acelui neam și primi al altora, ca Avesalom, feciorul lui David, cînd s-au sculat asupra tătîne-său, așa și Vladul au primit sfatul fărdelegiuitoriului Bogdan și sări asupra acelui fericit de Dumnezeu neam. Atuncea pogorî pre dînsul mîniia lui Dumnezeu. Că deaca să iuți Vlad-vodă și să ațință foarte cu mînie mare asupra acelui neam drept, care tocmise și ijderise Bogdan cel făr' de lege, pre care-l afurisise fericitul Nifon și l-au lepădat de sfînta biserică pentru preacurviia lui, cum s-au spus în cuvîntul mai dentîi, grăia minciuni cătră domn pentru tînărul Neagoe, zicînd așa: „Doamne, eu am înțeles cu adevărat că Neagoe va să te scoață den scaun. Iar tu nevoiaște să-i sfărîmi capul, sau să-i tai nasul, sau să-i scoți un ochiu.“ Deci domnul foarte priimi sfatul lui, părîndu-i că iaste adevărat, și să ispiti să facă acest lucru și trimise să aducă dentru acel neam drept pre iubitul Neagoe la dînsul. Iar alții boieri deaca înțeleseră, ziseră domnului: „Doamne, părăsește-te de àcesta, nu as-

culta cuvintele lui Bogdan, că Neagoe iaste cu adevărat fecior al nostru și nu are întru sine hicleșug, cum știu toți boiarii Țării Muntenești cu toată adeverința". Iar domnul zise: „Deaca iaste așa, voi îl aduceți să jurați pentru dînsul." Iar el să nevoia să-l împreune să stea cu Bogdan de față. Ci el, călcătoriul și afurisitul, totdeauna sfătuia pre domn pre uciderea lui Neagoe și a neamului lui. Așa totdeauna îndemnînd Bogdan pre domn, să aprinse cu mînie spre uciderea lor, și vrea să nu știe nimeni de aceasta. Și de n-ar fi trimis Dumnezeu pre un călugăr de le-au spus, pre toți i-ar fi pierdut. Ci cu ajutorul lui Dumnezeu și pentru rugăciunea sfîntului Nifon să mîntuiră de mîniia și de moartea cea năprazнică și au scăpat la un ostrov, den care au trecut Dunărea, ca Isus Navii Iordanul. Și merseră iar la Mehmet-pașa și-i spuseră toate patemiile cîte li s-au întîmplat de la Vlad-vodă. Iar pașa să aprinse cu dumnezeiire spre răscumpărarea acelui neam (măcar deși eru păgîn), și strînse oaste mare, și trecu Dunărea dimpreună cu dînșii, și făcu război lîngă orașul București și birui pre oastea Vladului-vodă. Iar el văzînd oastea lui biruită și căzută, vru să fugă, iar, cu împiedecarea lui Dumnezeu, fu prins de oastea lui Mehmet-pașa și-l duseră în București, la pașa legat. Iar deaca-l văzu pașa, zise-i cu ocară: „O, călcător de jurămînt, iată, să-ți fie după cuvîntul jurămîntului tău și să taie sabiia mea capul tău". Cum să și umplu, că însuși pașa cu mîna lui i-au tăiat capul în oraș în București, supt un păr, ca și pre Avesalom cînd îl săgetă Ioav, fiind el încurcat de păr de ramura unui stejariu, în luncă Efremului. Și să umplu judecata și răscumpărarea lui Dumnezeu, cea dreaptă. Și-i luară trupul de-l duseră la Mănăstirea din Deal, care o făcuse fratesău Radu-vodă, de-l îngropă. Iar pre cele ce-i zicea ei, pentru pizma, că va să să rădice domn, ca să-l piarză, pre acela Dumnezeu cu voia sa și cu porunca l-au uns și l-au pus domn și au zis ca și Ieremiei prorocul: „Mai nainte de nașterea ta te-am semnat și te-am ales să fii mai mare întru israiläteni". Iar el nici într-un chip nu vrea să să pléce să fie domn, ci cu glas mare zise cătră tot nărodul: „Puneți alt pre carele veți vrea dempreună și cu sfatul nostru, iar pre mine mă iertați, că nu voi fi". Iar nărodul tot striga și zicea cătră dînsul: „Iată, nu va Dumnezeu să fie altul, nici noi, ci numai tu să fii noao domn". Iată, și aici să întîmplă cum și de dămult, în légea véche, Saul și-au ieșit din minte și Ionathan au căzut de sabie, iar David fu rădicat împărat. Deci

și Neagoe să plecă glasului năroadelor și luă coruna și scaunul a toată Țara Rumânească. Și îndată făcu judecată și dreptate între oameni. Și cum rădică David chivotul legii domnului, așa și Neagoe-vodă rădică biserica cea căzută și puse pre Macarie mitropolit a toată Țara Ungrovlahiei, Plaiului și Severinului, cu blagosloveniia lui Pahomie, patriiarhul Țarigradului.

Décii dintr-aceia vréme pînă astăzi s-au potolit și s-au împăcat țara de gîlceavă și bisericile să veseliră, că așa ajută ruga sfîntului Nifon. Iar Bogdan cel afurisit vru să fugă, ci judecata lui Dumnezeu nu-l lăsă, pentru mozaviriia ce mozavirise pre sfîntul Nifon și pentru hicleniia, ci căzu în mreaja cea hicleană și-l apucară ca pre o hiară înșălătoare care să prinde cu amîndoao picioarele în cursă și să vînă el în lațul care vrea să vîneze pre Neagoe. Că fugînd de Neagoe-vodă ca de leu, dede în Dunăre și scăpă de corcodel, iar de șarpe fu apucat și trimis la Neagoe-vodă. Iar el, deaca-l văzu într-atîta pedepsă, zise-i: „O, vai de tine, ocaanice, dar căzutu-ți-s-au ție să faci hiclenie ca aceasta, căci nu te-ai temut de Dumnezeu, cela ce știe și véde toate știutele și neștiutele? Dar pentru ce varsă hicleșugul tău cel fărădelege atîta sînge? Iată, de toate te iert pentru Dumnezeu. Și de acum înainte să te pocăiești de răutățile tale, iar avuțiile céle domnești care le-ai luat tu făr' de dreptate și le-ai ascuns, să mi le spui și nu vei păți nici o nevoie; iar de nu, păcatul să fie pre capul tău și pe sufletul tău". Iar el nu vru să spuie nimic, că-i întunecase diavolul, cel ce-l iubea pe el, mintea și inima, pentru care lucru multe munci au luat pînă ce ș-au dat și sufletul, cum au prorocit și de aceasta sfîntul Nifon, de au zis că cu rea moarte va să moară Bogdan. Iar trupul lui nici fierăle, nici pasările, nici pămîntul nu l-au putut mînca, ci numai ce s-au pîrjolit și au negrit întru răutatea tuturor...

Și pierdu Dumnezeu pre toți vrăjmașii lui Neagoe-vodă și i-au plecat supt picioarele lui. Și toate avuțiile i le-au dăscoperit. Și pămîntul izvora bunătate și roadă. Și mulțumi lui Dumnezeu toți pentru domniia lui, căci s-au spodobit a vedea și a avea domn ca acela.

Décii îi veni gînd bun și cuget dumnezeiesc în inima lui, ca și de dămult sfîntului Theodosie cel Mic-împărat, să mute moaștele sfîntului Ioan Hrisostom de la Cucus în Țarigrad, ca să dea iertare și tămăduire maicii sale, Evdoxiei-împără-

tesei. Întru al acestuia chip să asemănă și creștinul Neagoe-vodă. Și trimise din boiarii săi cei credincioși cu cărți la sfîntul muntele Athonului să aducă moaștele sfinților-sale părintelui Nifon patriiarhul, ca să curățească și să tămăduiască greșala Radului-vodă și a altora carii făcuse sfinții-sale rău fără de vină.

Și deaca sosiră boiarii la Sfetagora, mérseră la mănăstirea Dionisat și să închinară bisericii, cum iaste obiceaiul creștinesc. Și luînd blagoslovenie de la părinți, déderă cartea domnului în mîna egumenului și a bătrînilor. Iar ei să închinară și deaca citiră cartea, socotiră toate pre amăruntul și să mirară toți de acel lucru mare și de cérerea domnului cum vor face. Și nici într-un chip nu cutezară spre acel lucru să-l dea, nici vrea să lase pre nimeni să se apropie să dăstupe mormîntul sfîntului, ce numai să umplură toți de frică și de cutremur. Iar sluga cea credincioasă, ce era trimis pentru acel lucru mérse la dînșii și le zise: „Sfinți părinți, nici o frică de aceasta să nu aveți, ci să ne iertați că noi ne nădăjduim pre credința domnului nostru, care are către sfinția-sa. Nimeni nu va avea nici o primejdie, nici voi, nici noi." Atunce ei ziseră: „Faceți cum vă iaste voia" Și. îndată luo sapa sluga cea mai mare, căruia îi era numele lui Danciul logofătul, și chemînd credința domnă-său care avea către fericitul Nifon, lepădă toată frica și începu de săpă pîn' ajunse de moaștele sfîntului. Décii le scoase afară și le băgă într-un sicriu de lemn cu miroseală bună. Și să adunară toți călugării de la toate mănăstirile și veniră de să închinară sfîntului, și săruta moaștele mulțumind lui Dumnezeu, celui ce au proslăvit pre robul său cel mult nevoitor și ziseră: „Fericita pomenirea ta, Nifoane, îndreptătoriul părinților și învățătoriul a toată lumea".

Și aciișî arătă Dumnezeu minuni, că vindecă pre un călugăr care era de mulți ani mut, și pre alt de durérea capului, și pre altul de friguri, și pre alții pre mulți de multe féliuri de boale îi tămădui.

Décii îl grijiră bine și cu cinste, ca pre un cinstit, și-l trimiseră în Țara Panoniei, la domnul Neagoe-vodă. Și trimiseră cu sfințiia-sa și pre chir Neofit, om ales și sfînt, asemene părinților celor de dămult, carele era din cetatea Ahila din Evropa Elispondului, și cu alți călugări de la mănăstire. Și deaca sosiră în Țara Rumânească, degrab făcură știre domnului Neagoe-vodă. Iar el adună tot clirosul besericii și toți

boiarii aşteptînd pre părintele său cel sufletesc. Şi deaca sosiră la scaun, iar domnul cu credinţa sufletului şi a inimii cuprinse coşciugul cu moaştele sfîntului în braţe, ştiind că sînt ale iubitoriului său, şi le sărută cu lacrăme şi cu multă veselie, împreună cu tot norodul creştinesc. Şi duseră sicriul cu moaştele sfîntului cu toţi oamenii întru cinstita Mănăstire Dealul, unde iaste hramul sfîntului şi făcătoriului de minuni ierarh Nicolae, şi-l puseră deasupra mormîntului Radului-vodă. Şi făcură bdenie toată noaptea împreună cu domnul Neagoe-vodă, rugîndu-se sfinţii-sale pentru iertarea păcatului Radului-Vodă, care fără dreptate au lepădat pre sfîntul de la sine şi l-au gonit din ţara sa. (Ia ascultaţi ce făcu Dumnezeu!).

Cînd fu dăspre sfîrşitul slujbei utrănei, vrînd Dumnezeu să arate aiave iertarea păcatul Radului-vodă şi al altora cari-i făcuse nevoie şi scîrbă sfîntului, văzu singur Neagoe-vodă descoperire ca aceasta de la Dumnezeu: Unde s-au rumpt scoabele céle de hier şi acoperămîntul mormîntului Radului-vodă şi degrab să desfăcură marmurile şi să ivi dinlăuntru trupul Radului-vodă groaznic şi întunecat, plin de puroi şi de putoare. Şi iată, să dăschise sicriul cu moaştele sfîntului Nifon şi izvorî de la sfîntul izvor de apă şi spălă tot trupul Radului-vodă şi-l arătă luminat. Apoi iar înseşi toate încuieturile şi pietrile singur s-au închis şi s-au încuiat ca şi mai nainte. Şi să arătă şi Radul-vodă lui Neagoe-vodă şi-i făcu mare mulţumire pentru lucrul cel de milostenie ce au făcut pentru dînsul. Şi aciişi fu un sunet oarece şi să dusă de naintea ochilor lui. Iar Neagoe-vodă să sperie. Şi-şi veni în fire şi socoti de minunea sfîntul Nifon, cum iaste adevărată iertarea Radului-vodă. Şi mulţumia lui Dumnezeu de aceasta şi sfîntului Nifon, făcătoriul de minuni. Cum apoi văzu şi cu ochii săi aiave trupul Radului-vodă iertat. Aşijderea şi altă minune făcu sfinţiia-sa, că să arătă însuşi sfinţiia-sa lui Neagoe-vodă şi-i zise: „Fătul mieu Neagoe, socoteşte cu deadinsuî şi vezi că toţi mă ţin sfînt, căci că sînt cu darul cel bun al duhului sfînt, şi toţi sărută cu credinţă moaştele méle şi să umplu îndoit de dar bun. Numai cutăre boiariu — şi-i spuse şi numele care iaste — n-are credinţă cătră mine, nici sărută moaştele méle. Ci ia aminte de vezi lucru adevărat.“ Şi cum zise, aşa fu nevăzut. Iar Neagoe-vodă, deaca să dăşteptă, căută şi văzu pre toţi oamenii sărutînd sfintele moaşte; iar cela ce-l spusese sfinţiia-sa, el trecu cu meşteşug, ca-ntr-ascuns, şi nu-i băgă nimeni seama. Iar

Neagoe-vodă, deaca văzu, el îl chemă la sine şi-i zise: „Ce va să fie aceasta, că toţi boiarii şi oamenii sărută moaştele sfîntului, iar tu nu vrei să le săruţi, dar în ce chip huleşti pre sfinţiia-sa aşa?“ Iar boiariul acela, deaca auzi aşa, îndată îl cuprinse frică şi cutremur, cît îi mai ieşa sufletul, de nu vrea mărturisi pre sfinţiia-sa că iaste sfînt. Şi îndată chemă numele sfîntului Nifon şi dede laudă şi mulţumire sfinţii-sale pentru mila ce făcu cu dînsul. Şi dintr-acel ceas mare credinţă avea acel boiar către moaştele sfîntului Nifon. Aşijderea şi alte ciudese multe şi arătări făcea Dumnezeu în toate zilele cu moaştele preacuviosului său. Şi tot cine mergea la dînsul şi-i chema numele sfinţii-sale într-ajutor toată vindecarea şi sănătatea dobîndea.

Deci domnul Neagoe-vodă văzînd că fac moaştele sfîntului atîtea minuni, déde de făcu sicriu de argint curat şi-l polei cu aur şi-l înfrumuseţă cu mărgăritar frumos şi cu alte pietri scumpe şi cu zmalţ. Şi deasupra pe plehupă scrise chipul sfîntului întreg, iar jos, la picioarele sfîntului, să scrise pre sine în genunche, rugîndu-se sfinţii-sale. Şi-l trimise cu mare cinste la mănăstirea Dionisatul împreună cu sfinţiia-sa părintele chir Neofit mitropolitul şi cu credincioşii săi boiari. Şi deaca-l duseră la mănăstire, iar călugării de acolo dederă lui Neagoe-vodă poclon capul sfîntului, şi o mînă şi blagoslovenie de la părinţii cei sfinţi carii era în mănăstire, ca să fie de sfinţire şi de ajutor domnului. Iar el primi acele daruri cu mare bucurie, ca şi Moisi prorocul tablele legii vechi. Şi le purta cu sine pre unde mergea, şi în curte, şi în biséricä, iar în cale el le purta în carătă, ca şi Israel racla legii. Iar în muntele Athonului, pre groapa sfîntului, zidi beserică frumoasă în numele sfîntului Nifon, iar mănăstirea o au îmbogăţit cu multă avuţie şi multe ziduri au făcut şi înalte. Iată de aceasta pîn' aici.

Iar mănăstirea lui Hariton, care de obşte să chiamă Cotlumuz, care au început a o zidi den temelie Radu-vodă, Neagoe-vodă o-au săvîrşit, şi cu toate frumuseţile şi podoabele o au împodobit denlăuntru şi denafară, iar împrejur o au îngrădit cu zid. Şi au făcut biséricä Sfîntului Nicolae făcătoriul de minune, cu turle, chilii şi trapezărie, pimniţa, magherniţa şi magaziia, grădina şi poartă mică şi mare, bolniţă şi ospătărie şi dohirie, jitniţă şi visterie şi alte case de toată treaba. Iar biserica şi chiliile le-au umplut de frumuseţe şi le-au săvîrşit de acoperămînt, iar biserica şi tinda o au învălit cu plumb, şi au pus sticle pre la toate ferestrile.

Și o au și tîrnosit cu blagosloveniia arhiereului, și a protului și a altor egumeni de la alte mănăstiri. Și făcu cinste mare marilor și celor mici, și-i dărui cu daruri mari. Și să duseră careși pre la locurile sale, cu mare bucurie, mulțumind lui Dumnezeu.

Așijderea făcu o pristaniște în Ascalon, la mare, să fie de corăbiiari, și o corabie mare și alta mică cu tot ce trebuiaște. Și o au zidit cu zid împrejur, și au făcut o culă cu arme și cu tunuri, să le fie de pază. Și alte metohuri cu de toate au zidit, și au făcut și bine le-au tocmit, din care are mănăstirea mult venit. Și i-au pus numele: lavra cea mare a Țării Muntenești.

Iar lavra Sfîntului Athanasie, toată biserica cea mare, cu oltariul și cu tinzile, le-au înnoit și au împreunat plumbul cel vechiu cu altul nou și o au acoperit de iznoavă. Și toată cliserniția o au zidit den temelie. Și au făcut vaše de treaba bisericii, de aur și de argint. Și zăvese cusute cu sîrmă de aur, preaînfrumusițate au dat. Și i-au făcut și mertic mare, cîte 10.000 de talere de an.

Iar în lavra Iverului a lui Sfeti Evtimie făcătoriul de minuni, pre sus pre ziduri au adus apă cu urloaie ca de 2 mile de loc dă dăparte. Și cu multă avuție o au împodobit. Iar cinstita lui doamnă, Despina, dat-au o zăvesă cusută tot cu sîrmă de aur și preaînfrumusițată, să o puie înaintea sfintei și făcătoarei de minuni icoane în care iaste scris chipul preacuratei fecioare și maicii lui Dumnezeu, Mariei, care să chiamă portăriță, care au venit pre mare la acea mănăstire cu mare minune, cum să află scris de dînsa.

Iar la mănăstirea Pandocrator au făcut mari ziduri, ca și la Iver, și au dăruit multe daruri.

Și în lavra cea mare a Hilandarului iar au adus apă tot ca la Iver.

Iar în lăudata mănăstire a Vatopedului pohti să dea milă pre an, ca și la lavra lui Sfeti Athanasie. Și au pus pre făcătoarea de minuni icoană a precistii un măr de aur cu mărgăritariu și cu pietri scumpe. Și zidi și pimniță mare den temelie.

Și au împodobit și marea mănăstire Xeropotam, că au făcut o trapezarie den temelie și pimniță.

Iar la Sfeti Pavel au zidit o culă den temelie, să fie de strajă.

Ce vom mai lungi-le cuvintele spuind toate mănăstirile pre rînd? Că toate mănăstirile den sfîntul muntele Athonu-

lui le-au îmbogățit cu bani și cu vase. Și dobitoace încă le-au dat. Și multe ziduri au făcut. Și fu ctitor a toată Sfetagora.

Dar bisérica cea mare, săbornică, din Țarigrad? Au adunat plumbul cel vechiu și au cumpărat și altul nou, încă mai mult, și o au învălit de iznoavă.

Și toate chiliile din patrierșie le-au înnoit. Și patrierșiia cu bani și cu multe daruri o au îmbogățit.

Și sfîntul munte al Sinaei cu toate vasile bisericii și cu alte daruri multe din destul au îmbogățit și i-au făcut mertic mare.

Iar sfînta cetate a Ierusalimului, Sionul, care iaste muma biséricii, așijderea o au dăruit și o au îmbogățit dimpreună cu toate biséricile dimprejurul ei. Și alte mănăstiri de la Răsărit, toate.

Așijderea și în măgura Misiei, mănăstirea Oreiscului, unde sînt moaștele sfîntului Grigorie făcătoriul de minuni, tinda bisericii o au zidit și o au acoperit cu plumb. Și pre tronul cu moaștele au făcut un cerdăcel de piatră și l-au zugrăvit frumos și l-au poleit. Iar pre tronul sfintelor moaște au pus un covor de mătase cusut tot cu sîrmă de aur.

Și la metohul aceiiași mănăstiri, care să chiamă Menorlița, au zidit o casă mare, să fie de odihna mănăstirii, în care să făcea toate slujbele ce trebuia.

Iar în Elada, sfînta mănăstire anume Meteor o au îmbogățit cu multe daruri și multe ziduri au făcut.

Așijderea și în Pethlagoniia, mănăstirea anume Trescaviță o au îmbogățit.

Și în Machedoniia, mănăstirea ce să chiamă Cusniță o au miluit.

Iar în măgura Cathesca, care să chiamă acuma Cucenia, multe lucruri au făcut. Și alte biserici de acolo toate. Și lăcașurile călugărești hrănea. Și făcu și acolo ziduri ca și prentr-alte locuri.

Ce voi mai spune deosebi lucrurile și mănăstirile care le-au miluit? Să zicem denpreună toate cîte sînt în Evropa, în Thrachiia, în Elada, în Ahiia, în Iliric, în Cambaniia, în Elispond, în Misiia, în Lugduniia, în Pethlagoniia, în Dalmațiia și în toate laturi de la răsărit pîn' la apus și de la miazăzi pîn' la miazănoapte. Toate sfintele bisérici le hrănea și multă milă pretutindenea da. Și mai vîrtos pre cei ce să streina pren pustii și pren péștere și prin schituri, făr' de nici o scumpătate hrănea. Și nu numai creștinilor fu bun,

ce și păgînilor. Și fu tuturor tată milostiv, asemănîndu-se domnului celui ceresc, care strălucește soarele său și ploao și spre cei buni și spre cei răi, cum arată sfînta evanghelie.

Și mai vîrtos în Țara Muntenească, mari și minunate mănăstiri au făcut: arhimandriia sfîntului și purtătoriului de Dumnezeu, părintelui nostru Nicodim, care să chiamă Tismeana, hram adormirea preacuratei născătoarei de Dumnezeu și pururea fecioarei Mariei, toată bisérica o au acoperit cu plumb și alte lucruri au săvîrșit.

Iar mănăstirea den Nucet, unde iaste hramul sfîntului și marelui mucenic Gheorghie, multe au înnoit. Și pre făcătoarea de minune icoană a sfîntului mucenic bătut-au însuși Neagoe-vodă, cu cuișoare, un măr de aur curat, împodobit cu mărgăritar și cu pietri scumpe. Și au adus și icoana cea făcătoare de minuni den Țarigrad, pre care era semnat chipul domnului nostru Isus Hristos atottțiitoriul, carea mai nainte o junghiase un ovreiu cu hangériul; și cum o junghe, îndată ieși izvor de sînge din locul hangériului, cît stropi și hainele acélui ovreiu: iar el, de frică că-i sînt hainele stropite de sînge, nu văzu, ci numai ce au văzut sîngele carele era pre icoană: și așa fiind, el, cuprins de spaimă ca aceasta, aruncă icoana într-un puț care era într-o pimniță (că și el într-o pimniță într-ascuns junghiase sfînta icoană).

Décii ieși afară, ca cum n-ar ști el nimic de acea minune; și cum ieși el afară, îndată-l întîmpinară niște oameni, și deaca-l văzură că iaste așa crunt de sînge pre haine, îl prinse și-l întrebară: ce va să fie aceasta? Iar el văzîndu-și hainele crunte, îi fu a mărturisi aiave și el minunea sfîntii icoane. Și alergară toți dimpreună la puț și scoaseră icoana afară; iar sîngele tot izvoria din urma hangériului, neoprit, atîta cît și apa acéia să făcuse roșie de sînge.

O, mari sînt minunile tale, doamne Isuse Hristoase, Dumnezeul nostru. Care lucru, deaca văzu acel ovreiu, crezu în Hristos, fiul lui Dumnezeu, și să boteză el și toată casa lui. Așijderea și alți ovrei mulți, carei văzură cu ochii lor acea minune mare, să botezară. Pentru care minune iaste pretutindenea scrisă și vestită.

Iar mutarea acei sfinte icoane din Țarigrad în Țara Muntenească așa fu: că să arătă în vis această sfîntă icoană domnului Neagoe-vodă și-i zise să o mute din Țarigrad în țara sa. Care lucru și făcu. Iar Radul-vodă mult să nevoise să o aducă în țara sa, ca și alte dumnezeiești icoane și moaște sfinte; ci lui nicicum nu i s-au dat. Iar cînd îi fu ei voia, a-

tuncea și dumnezeiescul lucru s-au săvîrșit, și s-au mutat. Pre care, cu mare bucurie și mulțumire o aștepta domnul Neagoe-vodă și cu multă cheltuială o au adus. Și deaca o au adus, cu dragoste o au priimit. Și i-au făcut cununa tot de aur curat, și o a împodobit cu mărgăritariu ales și cu alte feliuri de pietri scumpe.

Și sparse Mitropoliia din Argeș den temeliia ei și zidi în locul ei altă sfîntă besérică tot de piatră cioplită și netezită și săpată cu flori. Și au prins pre dănlăuntru toate pietrile una cu alta pe dăndos cu scoabe de her, cu mare meșteșug și au vărsat plumb de le-au întărit. Și au făcut pren mijlocul tinzii bisericii 12 stîlpi înalți, tot de piatră, ciopliți și învîrtiți, foarte frumoși și minunați, carii închipuiesc 12 apostoli. Și în sfîntul altariu, deasupra pristolului, încă făcu un lucru minunat, cu turlișoare vărsate. Iar ferestrile altariului și ale bisericii, céle dupe dăsupra, și ale tinzii tot scobite și răzbătute pren piiatră, cu mare meșteșug le făcu. Și la mijloc ocoli cu un brîu de piiatră împletit în 3 vițe și cioplit cu flori și poleit, bisérica cu altariul dempreună cu tinda, închipuind sfînta și nedespărțita troiță. Iar pre supt strașina cea mai din jos, împrejur a toată bisérica, făcu ca o strașină, tot de marmură albă, cioplită cu flori și foarte scobite și săpat frumos! Iar acoperămîntul, tot de plumb amestecat cu cositoriu. Și crucile pre turle, tot poleite cu aur și turlele tot cioplite cu flori și unele făcute sucite. Și împrejurul boltelor, făcute steme de piiatră, cioplit[e] cu meșteșug și poleite cu aur. Și făcu un cerdăcel denaintea bisericii, pre 4 stîlpi de marmură pestriță, foarte minunat boltit și zugrăvit, și învălit și acela cu plumb. Și făcu scara bisericii tot de piiatră scobită cu flori și cu 12 trépte, semnînd 12 semenții ale lui Israil. Și pardosi toată bisérica, tinda și altariul împreună și acel cerdăcel, cu marmură albă. Și o împodobi pre dinlăuntru și pre dănafară foarte frumos. Și toate scobiturile pietrilor pe dănafară le văpsi cu lazur albastru, iar florile le polei cu aur.

Și așa cum putea spune cu adevărat că nu iaste așa mare și săbornică, ca Sionul carele-l făcu Solomon, nici ca Sfînta Sofiia carele o făcu Iustiniian-împărat: iar cu frumusétea iaste mai pe deasupra decît acélea.

Și cum au zis sfințiia-sa părintele Nifon încă la Radul-vodă, că să va muta Mitropolia din Argeș în Tîrgoviște, ci Radul-vodă nu s-au învrednicit a o muta, iar cu Neagoe-vodă s-au umplut cuvîntul sfinții-sale. Și cu a lui blagoslovenie,

zidi Mitropolie în Tîrgoviște, mare și frumoasă, cu 8 turle și tot rătunde, cum să satură ochii tuturor de védérea ei.

Și încă mai zidi și altă biserică în Tîrgoviște, den temelie, hramul sfîntului și marelui mucenic Gheorghie, cu clopotniță naltă pre tindă.

Iar acea mănăstire Coziia, de care am povestit, s-au înnoit biserica cea veche și au pus icoane preafrumoase: sfînta și nedespărțita troiță și preacuratei despuitoare a lui Dumnezeu, născătoare și pururea fecioară Mariia și alte poale de analoghi și odăjdii multe și frumoase. Că acea mănăstire are loc făr' de gîlceavă și ales de petrécerea călugărească, dăpărtat de lume și plin de toate bunătățile, cu munți mari îngrădită și cu văi, și ocolită cu un rîu mare, și izvoară multe împrejurul ei Și are toată hrana călugărească poieni și livezi, nuci și alți pomi roditori fără de număr, vii și grădini. Și acolo cură piatră pucioasă Și tot pămîntul împrejurul ei iaste pămînt roditoriu. Care și noi cu ochii l-am văzut acel loc, și i-am zis: pămîntul cel făgăduit.

Iată, într-acesta chip avea nevoință și de dumneziescul lucru carele era la Argeș.

De acum, pentru lungime, să spunem mai pe scurt și să facem și sfîrșit acestii cărți.

Că porunci Neagoe-vodă și pohti să vie toți arhimandriții din muntele cel sfînt al Athonului dimpreună cu egumenii de la toate mănăstirile, și scrise și carte. Iar Gavriil Protul, deaca văzu cartea și scrisoarea domnului, aciișî chemă pre toți egumenii de la mănăstirile céle mari: de la lavra de la Vatoped, de la Iver, de la Hilindariu, de la Xeropotam, de la Caracal, de la biserica lui Olimpie, și a lui Hariton Cotlumuz, care iaste lavră rumânească, de la biserica lui Filothei de la Xenof, de la Zugraf, care iaste lavră bulgărească, de la Simenca, de la Dohiar și de la lavra rusească. de la Pantocrator și de la Castamonit, de la Sfetii Pavel și de la Dionisat, de la biserica lui Sfeti Grigorie și de la Simon Petra.

Acești egumeni toți veniră la eghemonul Neagoe în Țara Rumânească dempreună cu Gavriil Protul, carele fu zis mai sus.

Décii chemă domnul și pre Theolipt, patriiarhul Țarigradului, care iaste patriiarh a toată lumea, și cu dînsul pre 4 mitropoliți: de la Sires și de la Sardiia, de la Midiia și de la Milinic. Și veniră și ei. Și-i priimi domnul cu mare cinste.

Și chemă încă și pre toți egumenii din Țara Muntenească și cu tot clirosul dimpreună cu ighemonul Neagoe și intrară

toți în lavra cea mare zidită și făcură vecernie cu colivă în lauda preacuratei născătoarei de Dumnezeu, din care luară toți oamenii, după obiceaiu.

Décii făcură cină pentru odihnă. Și lăudară pre Dumnezeu. Și după acéia îndată începură bdeniia, și făcură toată noaptea ighimonul, patriiarhul și cu mitropoliții, carii fură mai sus zișii, și cu arhimandritul și cu egumenii tot stătură în picioare de să ruga cu rugăciune și cu cîntări, iar alți oameni toți zicea: *gospodi pomilui*. Și sfîrșiră bdeniia cînd să făcea zioua. Iar deaca trecu un ceas den zi, în luna lui avgust 15 zile, traseră clopotele, pentru ca să meargă patriiarhul împreună cu arhiereii și cu egumenii cei mari cu toții și cu tot clirosul, să tîrnosească bisérica, carea fu mai sus zisă. Și tocmi în altariu sfîntul préstol Neagoe-vodă cu mîinile lui, spre sfințire, în lauda adormirii stăpînei de Dumnezeu născătoarei și pururea fecioară Mariia. Și duse și făcătoarea de minune icoană a lui Pantocrator, de care s-au zis mai nainte, și o puseră de-a dreapta în biserică ferecată cu aur și cu argint și cu mărgăritar mult împodobită. Așijderea și alte sfinte icoane; și era tot ferecate cu argint și cu mărgăritariu și cu pietri scumpe între carele era și icoana chipului sfîntului Nifon patriiarhul, împodobită tot cu argint și cu aur ferecată peste tot. Și făclii, și candile, și tetrapoade poleite și alte podoabe, carele nici o minte nu le poate închipui să le spuie.

Deci după ce tîrnosi și tocmi toate înnoirile iar Neagoevodă și doamna lui, Despina și coconii lor care le dăruise Dumnezeu, și cu toți boiarii, și patriiarhul, și mitropoliții, și egumenii, și tot clirosul, deaca săvîrși dumnezeiiasca liturghie, făcu domnul ospăț mare și veselie tuturor noroadelor. Și dărui pre toți, pre cei mici și pre cei mari, pre săraci și pre văduve, pe mișăi, pe cei neputincioși și tuturor cîți li să cădea milă, le déde. Iar slujba, care o făcuse, să făcuse și pentru sfîntul Nifon. Și să blagoslovi de Theolipt patriiarhul și de tot soborul, ca să fie slujba lui cu vecernie, cu utrăne și cu liturghie, deplin.

Și puseră arhimandrit pre chir Iosif într-acea mănăstire noao, ce să chiamă Argeșul, și-l blagosloviră să facă liturghie cu bedernița. Așijderea și cîți vor fi după el, tot așa să facă și tot să se ție acest obicéiu în véci.

Aceasta déte patriiarhul Theolipt și de tot săborul cum și mai nainte să dédésă în Tismana cu blagosloveniia lui Filothei patriarhul. Și tocma să fie aceste mănăstiri amîndoao

arhimandrii, într-un chip cinstite și scaunile mai mari deci toate mănăstirile ale Țării Muntenești, pîn-în véci. Că așa s-au tocmit, și s-au așăzat și s-au legat cu mare blestem.

Iar Mitropoliia de acolea s-au mutat în Tîrgoviște cum zisese dumneziescul Nifon încă în zilele Radului-vodă. Care acum s-au umplut zisa lui cea mai denainte, de Theolipt patriiarhul, și de chir Macarie preasfințitul mitropolit a Ungrovlahiei, și de ceialalți mitropoliți, și de Gavriil protu Sfetagorei, și de alți egumeni ai acelui sfînt munte, și de toți egumenii țării, și de domnul, și de toți boiarii mari și mici și de tot sfîntul săbor. Și așa să tocmi, ca de acum înainte niciodată, în véci, în Argeș să nu mai fie Mitropolie, cum am mai zis. Iar în Tîrgoviște, să fie Mitropolie stătătoare, cum s-au așăzat. Și să făcură acesté lucruri cu mare opreală și blestem, ca să nu să mai clătească, nici să se mute, în veac nici de patriiarh, nici de mitropolit, nici de domn.

Acéstea toate să așăzară cînd fu cursul anilor 7025 avgust 17, în zilele bunului credincios domn Io Neagoe-vodă și ale lui Theolipt patriiarhul Țarigradului și ale lui Macarie mitropolitul Ungrovlahiei, în slava lui Dumnezeu și în frumusețea și lauda a toată Țara Muntenească. Drept acéia făcură domnului și boiarilor lui laudă și cuvînt de cinste și a toată curtea mării-sale și tuturor oamenilor țării. Deci bunul și iubitoriul de Hristos domnul Neagoe-vodă le făcu mare cinste și-i dărui cu multe daruri și să duseră toți care pre la locul său.

Iar mănăstirea cea noao din Argeș o îngrădi împreju cu curte de zid și înlăuntrul curții făcu multe chilii călugărești, și o înfrumusiță cu tot feliul de trebuințe. Făcu trapezărie și magherniță, magopie și povarnă de olovină, pimniță și clopotniță înaltă. Și puse clopote mari. Și cu alte frumuseți, cu de toate o împodobi și o făcu asémene raiului lui Dumnezău. Iar în mijloc era acea casă dumneziiască stînd ca și pomul acela al cunoștinței. Ci însă nu așa, că dintr-acela mîncară strămoșii noștri pomana morții; iar dintru acesta să mănîncă dătătoriul de viață trup și sînge al domnului nostru Isus Hristos, care să junghe în toate zilele întru iertarea păcatelor și viața de véci.

Acestea făcu bunul credincios domn Io Neagoe-vodă, fericită să fie pomenirea lui! Și totdeauna creștea și să înmulțea bunătățile în inima acestui bun domn. Și scoase slujbe și rugăciuni dreptului și fericitului Nifon, părintelui și sprijinitorului său. Iar rugăciunile lui îl păzea cu pace în

domniia sa și pre toți vrăjmașii îi supunea supt picioarele sale. Și cum înălță pre Avraam rugăciunea și dragostea și credința lui Melhisedec și cum întăriră rugăciunile lui Samuil prorocul și arhiereul pre David asupra lui Goliath, așa și acum ajutară rugăciunile sfîntului Nifon lui Neagoe-voievodul, domnul Panoniei.

Și au domnit cu bună pace, pînă au murit în domnie. l-au îngropat în sfînta și minunata mănăstirea lui, în Argeș. Domnit-au ani 8, luni 8.

Iar după moartea lui Băsărab-vodă s-au înălțat domn Preda, fratele lui Băsărab-voievod, ca să ție domniia lui Theodosie, nepotă-său. Iar boiarii nu l-au priimit, ci au rădicat alt domn, pre nume Radul-vodă Călugărul, despre partea Buzăului. Și au venit Radul-vodă cu boiarii și cu oaste, ca să se lovească cu Preda, la Tîrgoviște, și au fost izbînda Radului-vodă și au perit Preda.

Deci cînd au fost apoi, au venit Mehmet-bei cu turcii, că-l chemase Preda întîi ajutoriu și zăbovise a veni. Și au făcut războiu cu Radul-vodă la Tîrgoviște și au biruit Mehmet-beiu, și au prins pe Radul-vodă viu și pre alții boiari. Într-acéia, Mehmet-bei pentru moartea Predii, el au trimis turci de au prădat pre buzăiani fără de véste, și au luat mulți oameni voinici, și féte și dobitoc mult, și multă pagubă și pradă au făcut pre locul acela, însă pre apa Buzăului, în luna lui mai în 2 zile. Și iar s-au întors turcii la Tîrgoviște, și au șăzut Mehmet-bei puțină vréme cu turcii, și s-au întors preste Dunăre, la Necopoe, și cu Radul-vodă și cu oarecine din boiari, anume: Bădica comisul, văr premare cu Băsărab-vodă. El au tăiat capul Radului-vodă Călugărul cu voia lui Mehmet-beiu.

Într-acéia și pre Theodosie l-au ajuns moartea la Țarigrad.

Iar după acéia, Mehmet-beiu au cerșut domniia de la împăratul aici în Țara Românească, zicînd că-l pohtește țara să fie el domn. Drept acéia împăratul crezu pre Mehmet-bei și i-au dat domniia în Țara Rumânească. Iar Stoica logofătul, fiind într-acea vréme la Poartă în Țarigrad, curînd au trimis aice în Țara Rumânească, la toți boiarii, ca să rădice domn cum mai curînd pre Radul-vodă din Afumați, pentru că piiare țara de turci. Într-acéia curînd s-au adunat boiarii toți și mari, și mici, și toată curtea și au rădicat domn pre Radul-vodă din Afumați, ginerile lui Basărab-vodă, la leatul 7030. Și au venit Mehmet-bei cu steag de la Poartă, cu mulțime de turci și au întrat în țară. Iar Radul-vodă cel

Tînăr s-au gătit și au ieșit înaintea lui cu oaste, și au făcut războiu la sat la Glubavi, și au biruit Radul-vodă pre Mehmet-bei și au fugit Mehmet-bei, de s-au mai gătit încă de războiu. Iar Radul-vodă s-au întors îndărăt în scaun, în București. Deci peste puțină vréme. Mehmet-bei au venit cu mulțime de turci și au întrat în țară. Iar Radul-vodă i-au ieșit înainte cu oaste. Și s-au lovit la Clejani. Și au biruit pre Mehmet-bei ca dintîi, și mulți turci au perit; iar cînd au fost apoi, au biruit turcii. Și au perit Benga, iar Radul-vodă cu boierii au fugit în Țara Ungurească.

Iar Mehmet-bei au pus oamenii lui subași pre la toate orașele. Și s-au dus Mehmet-bei preste Dunăre. Iar preste puțină vréme au venit iar Radul-vodă din Țara Ungurească cu boiarii și cu mulți unguri. Și au trimis curînd oameni aleși, de au cuprins toți subașii pren toate satele și orașele și le-au tăiat capetele. Și au strîns Radul-vodă oaste mare. Și iar au venit Mehmet-bei cu toate oștile și sangélele gata de oaste și au întrat în țară. Și au ieșit Radul-vodă cu boiarii înaintea lui cu oaste, și făcu război mare la Grumazi; și s-au sfădit, de dimineață pînă seara, și mulți turci și delii au perit. Iar Mehmet-bei, deacă au văzut așa, au început a fugi, și Radul-vodă încă s-au întors la scaun. Iar apoi procleții de turci ei s-au înturnat înapoi și mulți creștini tăiară și au fost izbînda turcilor. Atuncea au perit Neagoe spătarul și Stanciul portariul. Iar Radul-vodă au fugit cu boiarii în Țara Ungurească. Și s-au dus la Ianoș-crai, și au căzut la picioarele lui și l-au rugat să se milostivească să nu lase țara creștinească în mîinile păgînilor Într-acéia Ianoș s-a milostivit pre creștini și s-au gătit de oaste cu 30 000 de unguri, tot voinici aleși. Și au pogorît pre la Rucăr aici în țară, și au venit Ianoș-crai pîn' la oraș la Pitești. Iar Mehmet-bei n-au cutezat ca să-l aștepte, ci curînd au fugit peste Dunăre. Décii Ianoș-crai s-au întors înapoi cu mare dar și s-au dus în Țara Ungurească. Și au venit Radul-vodă în Tîrgoviște vésel și cu toți boiarii, și s-au sfătuit cum vor face să scoată țara creștinească din mîinile păgînilor de turci. Și au plecat capul și s-au dus Radul-vodă la Țarigrad, la împărăție. Într-acéia împăratul au ținut pre Radul-vodă multă vreme și n-au vrut să-i dea nici un răspuns, pentru căci au avut pîră de Mehmet-bei.

Deci împăratul a dat domniia lui Vădislav-vodă. Și au venit Vădislav-vodă domn Țării Rumânești cu steag; și au venit toți boiarii de s-au închinat lui Vădislav-vodă. Și cînd

au fost apoi, au venit și Pîrvul, banul de la Craiova, cu mulți voinici aleși și s-au închinat lui Vădislav-vodă. După acéia Vădislav-vodă ș-au bătut joc de Pîrvul banul și au zis să fie postélnic în casă, și puse alt boiar ban mare în locul lui. Iar cînd au fost preste noapte, iar Pîrvul banul a fugit înapoi la voinicii lui. Deci cînd au fost apoi, s-au întors curînd către Vădislav-vodă gata de oaste și au făcut războiu Pîrvul banul cu Vădislav-vodă și au fugit Vădislav-vodă peste Dunăre. După acéia împăratul s-au milostivit de au dat domniia iar Radului-vodă.

Și iar au venit Radul-vodă domn de la Poartă, și s-au așăzat în scaun în București, februarie 28 deni. Și au domnit Radul-vodă ani 7. Și după acéia Neagoe vornecul și Drăgan postelnicul ei au rădicat oaste pre ascuns pre capul Radului-vodă. Décii cînd au prins de véste Radul-vodă el nu ș-au putut strînge oaste degrab, ci numaidecît au fugit cu fie-său, cu Vlad-vodă, la banul Pîrvul, la Craiova. Deci cînd au fost Radul-vodă în oraș în Rîmnic, iar boiarii au ajuns pre Radul-vodă, de l-au legat și i-au tăiat capul și lui, și fie-său, Vlad-vodă, și au perit amîndoi în oraș în Rîmnic, cînd au fost cursul anilor 7037.

Apoi au venit Moisi-vodă, feciorul lui Vădislav-vodă, de la Poartă cu steag. Și au domnit un an pol. Și au tăiat pre boiari, anume: Neagoe vornicul și pă Preda postelnicul. Iar alți boiari au fugit în Țarigrad și au adus domn pre Vlad-vodă. Și au fugit Moisi-vodă în Țara Ungurească, cînd au fost cursul anilor 7038. Deci cînd au trecut 2 luni, au venit Moisi-vodă pre Olt cu unguri și au avut războiu cu Vlad-vodă la sat la Viișoara. Și au perit Moisi-vodă și Barbul banul din Craiova. Și au domnit Vladul-vodă ani 2 pol, și apoi s-au înecat în Dîmbovița, la sat la Popești.

Și după acéia boiarii au rădicat domn pre Vintilă-vodă den oraș de la Slatină. Ș-au făcut Vintilă-vodă sfînta mănăstire den Menedic. Și au tăiat mulți boiari. Deci cînd au fost al treilea an a domniei lui, s-au dus Vintilă-vodă la Craiova, să vîneze cerbi preste Jiiu, și s-au sfătuit Vintilă-vodă cu oamenii lui de taină, acolo să taie alți boiari. Iar boiarii s-au gătit ei de au tăiat pre Vintilă-vodă în malul Jiiului. Și au domnit Vintilă-vodă ani 3 pol. — 7040.

Apoi boiarii au venit la sfînta mănăstire Argeșul de au luat pre egumenul Paisie și l-au rădicat domn. Și i-au schimbat numele, de i-au zis Radu-vodă. Și au făcut sfînta mănă-

stire Mislea, hram Sfînta Troiță. Și dupre aceia Radu-voievod au tăiat pre banul Toma și pre Vlaicul logofătul.

Deci preste puțină vreme au venit Laiotă Băsărabă-vodă cu niște pribegi, anume: Stroe pribeagul, și Manole, și Mihalco și cu haiducii din Țara Ungurească și au avut război cu Radul-vodă, și au biruit Laiotă-vodă pre Radul-vodă. Și au fugit Radul-vodă cu boierii la Necopoe, și au venit Laiotă Băsărab-vodă în Tîrgoviște. Iar cînd au trecut 2 luni, Radul-vodă iar au venit cu mulțime de turci și au avut război la Fîntîna Țiganului, și au fost izbînda Radului-vodă Paisie. Atuncea au perit și Laiotă-vodă Băsărab și Stroe pribeagul, și Manole, și Mihalco. Și au domnit Radul-vodă 9 ani și 8 luni. Și l-au mazilit turcii. Și mergînd la Țarigrad l-au făcut surgun la Eghipet și acolo au murit.

Mircea-vodă au venit domn de la Poartă cu steag și au întrat în București, martie 17, 7053. Și trecînd 2 săptămîni, au tăiat pre boiari, anume: Coadă vornecul, i *brat ego* Radul comisul, i Dragul stolnicul, i Stroe spătarul și Vintilă comisul, și pre mulți boiari carii nu sînt scriși aici. Și le-au dat mare muncă, pentru avuție. Iar cîți boiari au scăpat, au fugit în Țara Ungurească. Și trecînd 2 ani, iar au venit acei boieri pribégi cu oaste, pre gura Praovei, și au avut războiu mare cu Mircea-vodă la sat la Periș, și au fost izbînda Mircii. Atuncea au perit și Udriște vistierul, și Theodosie banul.

După acéia au venit Radul-vodă, ce i-au zis Ilie, din Țara Ungurească, cu boiari pribégi și cu mulți haiduci. Făcut-au războiu la sat la Mănești, și fu izbînda Radului-vodă Iliaș. Și au gonit pre Mircea-vodă pîn-în Giurgiov, perind mulți oameni. După acéia Mircea-vodă iar au venit al doilea rînd cu hanul și cu mulți turci, de au gonit pre Radul-vodă peste munte. Și au domnit Mircea-vodă ani 8 pol. Și s-au mazilit de la turci și s-au dus la Țarigrad.

Pătrașco-vodă, cela bunul, au venit domn în sîmbăta Paștilor, 7062. Deci trecînd 3 ani den domniia lui, el s-au dus preste munte, în Țara Ungurească, cu toți boiarii lui și cu multă oaste, trimețînd pre Socol vornicul în Țara Leșască, la cetatea de la Lvov, de au adus de acolo pre Izabela-crăiasa și pre fii-său Ianoș-craiu, așăzîndu-l pre crăie în cetatea ot Clujvar. De acolo Pătrașco-vodă s-au întors iar în țară, de au domnit ani 4. Și au murit în scaun, septembrie 24, 7066.

Mircea-vodă iar au venit domn al treilea rînd. Și au trimis la boiarii carii era pribegi în Țara Ungurească, de i-au che-

mat, făcînd mare jurămînt. Deci ei crezîndu-l, s-au sculat de au venit, Stănilă vornicul, și cu toți boiarii, și cu toată curtea, de s-au închinat la Mircea-vodă, de credință și legătură ce-au făcut. Iar cînd au fost la martie 3 deni, cu meșteșug mare au chemat pre Stănilă vornicul, și pre toți boiarii, și pre amîndoi episcopii și toți egumenii cu mulțime de călugări, în cetate în București. Și așa fără véste au năpustit într-înșii pre beșliii lui și pre mulți turci, de i-au tăiat pre toți, vărsîndu-se mult sînge nevinovat. Da-va seama înaintea lui Dumnezeu! Și au domnit Mircea-vodă 5 ani și 8 luni, murind în scaun. Îngropatu-s-au în biserica domnească, în București, septemvrie 21 deni, 7068.

Deci cînd au fost a doao săptămînă, puținei boiari, ce au fost scăpat preste munte, ei au venit cu puținea oaste, de au făcut războiu cu boiarii Mircii-vodă, la satul Rumânești, și fu izbînda pribégilor. Iar doamna Chiajna a Mircii-vodă și cu fie-său Pătru-vodă au fugit peste Dunăre; iar boiarii ei au rămas în Giurgiuv. Și iar au venit al doilea rînd de au făcut războiu cu pribégii la sat la Șărpătești, și fu izbînda a boiarilor Mircii. Atuncea au perit Badea clucerul și alți oameni de ai pribégilor. Și iar au venit doamna Chiajna cu fie-său Pătru-vodă în București. Și trecînd o săptămînă, iar au venit alți boiari pribégi, pre apa Oltului, anume: Stanciul Bengăi și Matei al Margăi, i Radul, i Vîlsan și alții făcînd războiu cu Pătru-vodă la sat la Boiani avînd lîngă dînsul mulțime de turci, și fu izbînda lui Pătru-vodă perind mulți oameni. Atuncea au venit Stepan vel-portarul de la Poartă, de au adus steag lui Pătru-vodă de domnie noao, să fie în locul tătîne-său, Mircii-vodă Adaos-au Pătru-vodă cu mumă-sa la bir 5 aspri Domnit-au ani 8 și mazilindu-se s-au dus la Țarigrad.

Și au venit în locul lui domn frate-său. Alexandru-vodă iar fecior Mircii, mai 7 zile, leatul 7076

Deci atuncea boiarii cîți era pribégi încă au venit de s-au închinat toți la Alexandru-vodă. După acéia trecînd 2 luni iar Alexandru-vodă au început de au tăiat mulțime de boiari, anume: Radul logofătul ot Drăgoești, i Mihnea ot Bădéni, i sin Udriște vistierul, i Tudor ot Búcov, i Vladul Caplii, i Pătrașco, i Calotă, i Stan sin Drăguleților, Radul stolnicul ot Boldești, i Radul sin Soçol dvornicul, și alții, mesița septemvrie 1 deni. Și au făcut Alexandru-vodă din jos de București, o mănăstire mare, hram Svetaia Troiță.

Iar cînd au fost al patrulea an din domnia lui, luînd fratesău Pătru domniia la Moldova, fost-au poruncit la Dumbravă dvornicul și la toată boierimea Moldovei ca să vie înainte, la Focșani. Atuncea Alexandru-vodă încă au ieșit în tîmpinarea lui Pătru-vodă, frăține-său, de au făcut ospăț la sat la Săpățéni. Iar Dumbravă vornicul cu toată curtea Moldovei, ei au venit să se închine la Pătru-vodă. Iar deca s-au apropiat, ei fără véste au lovit pre Pătru-vodă și pre fratesău Alexandru, gonind spre Pătru-vodă pîn' la Brăila, iar Alexandru-vodă au fugit la oraș, la Floci. Moldovénii încă, făcînd această izbîndă, s-au întors la margine, la Ionașco-vodă.

Deci atuncea Ionașco-vodă au trimis pe Vintilă-vodă cu mulți lotri, ca să fie domn în Țara Rumânească. Și au întrat în cetatea din București, șăzînd acolo 4 zile. Alexandru-vodă încă au trimis pre o seamă de boiari ai lui cu oaste anume: Dragomir dvornicul, i Mitrea comisul, i Bratul păharnicul, i Ion pîrcălabul, de au lovit pre Vintilă-vodă și pre acei lotri făr' de véste. Și atuncea au perit Vintilă-vodă și acei lotri toți; și iar au venit Alexandru-vodă în scaun în București. Și au adaos în țară un bir ce i-au zis oaie seacă. Și [a]murit în scaunul lui, iulie 25 deni, leatul 7085.

Mihnea-vodă au rămas în locul tătîne-său domn. Și au trimis pre Mitrea vistierul și i-au adus steag de la Poartă. Și au adaos în țară găleata. Deci cînd au fost al patrulea an din domniia lui, iar boiarii mehedinți au rădicat un domn ce i-au zis Radul Popa. Și au făcut războiu cu Mihnea-vodă la Craiova și au fost izbînda Mihnii-vodă. Făcut-au și o mănăstire, de la Tutana. Domnit-au 6 ani. Și l-au mazilit turcii, de s-au dus la Poartă

Pătru-vodă Cercel sin Pătrașco-vodă au venit domn de la Poartă, intrînd în București august 29 deni, leatul 7092. Și au făcut biserica ce iaste în cetatea Tîrgoviștii. Și au tăiat pre Mihăilă dvornicul, i Dobromir banul și pe Gonțea paharnicul. Și au pus birul curții foarte mare și gorștină de oi. Deci trecînd 2 ani de la domniia lui, venitu-i-au mazilie de la Poartă și au trecut muntele cu tot ce au avut.

Mihnea-vodă iar au venit domn al doilea rînd. Și au mai adaos în țară un bir ce i-au zis năpaste. Și au pus pre roșii un bir foarte mare; și pre megiiași găleată de pîine și dijma din 5 stupi un stup. Și au tăiat pre Stanciul logofătul. După acéia s-au mazilit și el de la turci. Ducîndu-se la Țarigrad,

au lăsat légea creştinească şi s-au făcut turc, de voia lui. Şi au domnit Mihnea-vodă al doilea rînd 5 ani, 7099.

Ştefan-vodă Surdul au venit domn de la Poartă cu steag şi au domnit ani 1 pol.

Alexandru-vodă au venit domn de la Poartă cu steag au domnit ani 1, luni 3.

De aicea să începe istoriia lui Mihai-vodă sin Pătraşco-vodă, carele au făcut multe războaie cu turcii pentru creştinătate precum de aicea înainte să arată

Cînd au fost cursul anilor de la Adam 7101, venit-au Mihai-vodă domn Ţării Rumâneşti. Iar în Ţarigrad împărăţea sultan Murat; iar în Ţara Ungurească era crai Batăr Jicmond; iar la Moldova era domn Aron-vodă. Şi într-acéia vréme împresurase turcii Ţara Rumânească cu datorii multe şi cu nevoi foarte gréle, încît nu mai avea să să plătească ţara şi să scape din gurile vrăjmaşilor. Şi începură turcii a coprinde Ţara Rumânească şi a-şi face lăcaşuri şi meceturi. Şi începură a ţiparea creştinii de nevoia turcilor, şi pretutindenea era vaiet şi suspin de răul turcilor, încît însuşi Mihai-vodă cu toţi boiarii să închisése de răul turcilor; şi în multă vréme creştinii zicea: doar să vor potoli turcii asupră-le; iar ei mai mult rău făcea. Că începuse a călcarea ţara şi légea creştinilor. Ci-şi strînse toţi boiarii mari şi mici din toată ţara şi să sfătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu ţara din mîinile păgînilor Şi deaca văzură că într-alt chip nu vor putea izbăvi, deci ei ziseră: numai cu bărbăţiia, să rădice sabie asupra vrăjmaşilor. Deci socoti Mihai-vodă cum ar avea ajutor şi dintr-alte părţi. Deci trimise pre Radul clucerul Buzescul sol la Batîr Jicmon, ca să se înţăleagă una cu dînsul şi să-i dea ajutor oaste, ca să să poată bate cu turcii, Trimis-au şi la Aaron-vodă sol pre Stroe stolnicul Buzescul, ca să-i fie într-ajutor. Şi amîndoi fură bucuroşi. Şi îndată trimise Aaron-vodă pre un boiariu al lui, dînd jurămînt lui Mihai-vodă, ca să să ajute unul cu altul. Aşijderea şi Batîr Jicmon-craiul încă legă jurămînt cu Mihai-vodă, ca să fie nedăspărţiţi unii cu alţii.

Deci cînd fu văleatul 7103, noiemvrie 5 deni, trimise Batîr Jicmon o seamă de oşti, puindu-le şi capete pe Horvat Mihai şi pre Bechiş Işfan. Şi veniră la Mihai-vodă în cetate

în București. Și îndată tăiară pre toți turcii cîți aflară acolo. Într-acel război fu rănit Stroe Buzescul la mîna stîngă.

După acéia fără zabavă furâ turcii scoși din țară și rămaseră creștinii izbăviți din gurile lor. Deci cînd fu după război a tréia zi, purcése Mihai-vodă cu munténii și cu ungurii la Giurgiuv și ocolind cetatea Giurgiovului începură a o bate cu tunurile cîtăva vréme. Văzînd Mihai-vodă că nu poate să o dobîndească, căci că venea turcilor ajutor arme și bucate de la cetatea de la Rușciuc, o năpusti și iarăși s-au întors în scaun în București.

Iar sultan Murat, împăratul turcesc, daca au prins de véste, numaidecît au trimis pre Mustafa-pașa, cu mulțime de turci și cu un domn, anume Bogdan-vodă sin Ianculuivodă, ca să scoată pre Mihai-vodă de aici din țară și să puie pre Bogdan-vodă domn. Și venind turcii la Dunăre la cetatea den Rușciuc, iar Mihai-vodă deaca prinse de véste, el încă grăbi de-și strînse oștile și purcése asupra Dunării ghenar 8 zile, și purcése la sat la Pietri. Și gătindu-se ca să treacă Dunărea, ca să lovească cu Mustafa-pașa veni-i véste cum au intrat hanul cu tătarii în țară și au început a robi și a prăda. Iar Mihai-vodă foarte să îngrijă tare și numai decît să învîrteji îndărăt cu toate oștile și puse tabăra la sat la Hulubești și trimise străji asupra tătarilor, pe Radul Buzescul cu frații lui, Preda postelnicul, i Stroe stolnicul, i Radul Calomfirescu cu o seamă de oști alése. Deci cînd au fost la ghenar 14 deni, ei să întîmpinară cu tătarii, în streji, la sat la Putinei, și furâ biruiți tătarii de Buzești, perind tătari mulți, și vii încă prinsără mulți. Iar hanul deac prinse de véste, el încă trimise pre un nepot al lui cu mulțime de tătari și veniră pîn' la sat la Stănești. Iar Buzeștii încă păziră și le ieșiră în întîmpinare și să loviră de față la ghenar 16 deni, și furâ bătuți acei tătari. Atunce au perit și nepotul hanului cu mulțime de tătari. Iar hanul s-au fost tăbărît la Șărpătești împreună cu Mustafa și cu Bogdanvodă. Iar Mihai-vodă, deaca prinse véste de dînșii, numaidecît trimise oști asupra lor cu banul Manta, și noaptea, fără véste-i lovi, de i-au tăiat și i-au gonit pîn-i-au trecut Dunărea. Mihai-vodă încă purcesése cu toate gloatele lui, pogorîndu-se în jos pîn' la Șărpătești. Iar hanul, înțelegînd, nu-l așteptă, ci să dăspărți de Mustafa-pașa și de Bogdanvodă și fugiră. Iar pașa rămase la cetatea de la Rușciuc, ca să să mai bată cu Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă purcése cu oștile asupra lor și trecură Dunărea pre ghiață pre la Marotin

și pripiră de să loviră unii cu alții, la ghenar 25 deni, și fură bătuți turcii. Atuncea au perit și Mustafa-pașa cu mulțime de turci. Bogdan-vodă încă de-abia au scăpat. Și arseră Rușciucu și toată marginea țării lor și să învîrtejiră cu multă dobîndă la scaunul lui, la București.

Bătînd Mihai-vodă acéste războaie, trimise pre Mihalcea banul cu oști de arseră Dîrstorul. Iar turcii din Hîrșova încă ieșiră cu oaste împotriva Predii spătaru și a Radului comisului. Și păziră de să loviră cu turcii, și fură biruiți turcii; gonindu-i pre ghiață, îi tăiară foarte rău. Și aprinseră și Hîrșova.

Făcîndu-se aceste războaie, iar Horvat și Bechiș Ișfan, căpitanii ungurilor, avură împuțăciune cu Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă nu-i suferi, ci-i trimise la Batîr Jicmon-craiul. Și-i trimise alți căpitani, pre Kiraly Albert. Iar Mihai-vodă îl trimise cu banul Manta la cetatea Brăilii. Și acolo tocmind oștile, începură a o bate cetatea tare și o sparseră pîn-în pămînt, și mulți turci periră.

Făcîndu-se aceste războaie și nevoindu-se Mihai-vodă foarte tare pentru creștini, iar Batîr Jicmon, craiul unguresc, socotise că nu va mai avea Mihai-vodă nici o nevoie de turci, ci făcu sfat cu toți voivozii Ardealului cum să scază pre Mihai-vodă despre Țara Muntenească, să fie mai mic și ascultătoriu de poruncile lui și să-i oprească țara cu tot venitul ei. Iar Mihai-vodă deaca prinse de véste, el nu să putu suferi, ci trimise la Batîr Jicmon boiari bătrîni sfetnici, anume: Evthimie mitropolitul cu amîndoi episcopii și pre Mitrea dvornicul, i Isar logofătul, i Dumitru dvornicul, i Radul Buzescul și alți mulți boiari de țară, cum Mihai-vodă să fie ascultător de Batîr Jicmon, iar de țară să n-aibă scădére, ci să și-o ție deplin; și să se ajute unii cu alții, le-aufost jurămîntul dentîi.

Dentr-acești boiari ce-i trimisése Mihai-vodă pentru tocmeală, învrăjbitoriul diavolul umblase în mijlocul lor, de să apucară unii ca aceia mai mult să facă vrajbă decît pace, cum să scază pre Mihai-vodă din țară. Iar ceilalți boiari ce să nevoia să slujească domnu-său în dreptate, de nepriiateni fură biruiți. Și scăzură pre Mihai-vodă despre domniia țării și despre venitul ei, numai să fie tocma cu căpitanii lui. Și alése Batîr Jicmon 12 boiari jurați munténi puindu-i ispravnici preste tot venitul țării și să fie supt porunca lui.

În vrémea aceia fiind Aron-vodă domn Moldovei, trimise Batîr Jicmon oști ajutor și căpitan pre ei Bărcea Andreiaș. Și nevoindu-se Aron-vodă pentru creștini tare, tăiară turci mulți, ca să dobîndească cinste. Iar el căzu la mare pacoste

și năpaste pentru multe pîri mincinoase, că trimise Batîr Jicmon de-l legă cu doamnă-sa și-i luară toată avéreà, scoțîndu-l din țară cu mare rușine, băgîndu-l în temnița Vinților, tăindu-i boiarii și toate capetele, la aprilie 23 deni, 7103. Și puseră domn, în locul lui, pre Răzvan, care era agă la Aron-vodă, și-i schimbară numele: Ștefan-vodă.

Iar Mihai-vodă, deaca prinse de véste, foarte să întristă.

Pre aceia vréme muri și sultan Murat și luo împărăția sultan Mehmet. Și deaca stătu el împărat, nu putu răbda atîta rușine, ci alése pre Sinan-pașa cu mulțime de turci, trimițîndu-i asupra lui Mihai-vodă. Viind pîn' la Rușciuc, făcură pod preste Dunăre. Mihai-vodă deaca înțelése de aceasta, el încă își strînse oștile, ca să iasă împotriva vrăjmașilor. Trimise și la Ștefan-vodă al Moldovei ca să-i vie cu oști ajutor. Și îndată purcese gata.

Iar Batîr Jicmon trimise la Rodoful, împăratul creștinesc, ca să-i dea pre soru-sa, să-i fie crăiasă. Trimise și la Mihai-vodă ca să vie, să fie și el la nuntă, că nu știia de turci că vin asupra Țării Muntenești.

Iar Mihai-vodă văzînd atîția vrăjmași că vin asupra creștinilor, trimis-au la Batîr pre Stroe Buzescul, i Radul Călofirescul cu daruri scumpe de nuntă. Și spuseră și această véste, cum turcii, cu toată putérea împărătească, au sosit la Dunăre și au făcut pod să treacă asupra creștinilor. Atuncea Batîr degrab trimése în toată țara lui de-și strînse toate oștile, și trimise și la împăratul creștinesc, de-i déde o seamă de oști ajutor.

Iar pîn' vru a veni ajutoriul de la Batîr, turcii trecură Dunărea și începură à robi și a prăda. Și-și puseră tabăra la sat la Călugăreni. Iar Mihai-vodă deaca văzu că i se zăbovește ajutoriul, el își strînse oastea cîtă avu și pripi de să lovîră cu turcii de față, în apa Neajlovului, în vadul Călugărenilor. Și fu război foarte mare la avgust 13 deni, de dimineața pîn-în seară; și mult sînge se vărsă, cît și apa era amestecată cu sînge. Atuncea Sinan-pașa, văzînd că nu-i sporește, înturnatu-s-au cu rușine. Deci el strînse toți pașii și toate căpeteniile oștilor și făcură năvală mare asupra lui Mihai-vodă, ca să izbîndească într-un chip, și luară cîteva tunuri. Atunci Mihai-vodă văzînd atîta hărborie mare, el încă își strînse toți boiarii și toți căpitanii, și ieșiră întru întîmpinarea lor de față. Și aciiși Mihai-vodă, cu mîna lui, tăie pre Caraiman-pașa și înfrînseră pre turci înapoi. Iar boiarii căpitanii, pre capete, năvăliră asupra turcilor

de-i tăia și-i îneca în Ialomă. Deci cu cîtă hvală venea Sinan-pașa la acel războiu, mai cu multă rușine să întoarse. Și luo Mihai-vodă toate tunurile înapoi și multe steaguri turcești.

Iar cînd fu preste noapte. Mihai-vodă făcu sfat cu boiarii, cum ajutoriul nu mai vine de la Batîr, și fiind Mihai-vodă cu puținea oaste, nu vor putea sta împotriva turcilor, că era foarte mulți; ci socotiră, cum vor face să să poată lupta cu atîțea vrăjmași. Ci să déderă înapoi, pre apa Dîmbovițîi în sus, la sat la Stoenești, așteptînd de la Batîr să le vie ajutoriul. Iar turcii înțelegînd de aceasta, să rădicară cu toții de veniră la București și făcură acolo cetate și ajunseră și pîn-în Tîrgoviște și acolo încă făcu cetate; și cuprinseră toată Țara Munteneașcă. Atuncea Ierimiia-vodă Moghila, el înțelegînd de Ștefan-vodă cum s-a sculat cu toate ostile să vie ajutoriu lui Mihai-vodă, el încă au venit cu oaste leșască, de au întrat în Iași, să fie domn Moldovei. Iar Ștefan-vodă trecu muntele cu toată oastea lui și mérse de să împreună cu Batîr, că purcesése și el să vie să să împreune cu Mihai-vodă. Și cîteși 3 domnii să împreunară, la octomvrie 6 deni, 7104, și purcéseră toți asupra turcilor. Iar ei văzînd că le vin atîtea oști asupră-le, ei nu așteptară, ci toți, dă pretutindinea, déteră dosul a fugi. Și aléseră pre Ali-pașa cu o seamă de oști ca să păzească cetatea Tîrgoviștii, iar Sinan-pașa cu oști veniră la București. Iar Batîr, Mihai-vodă, i Ștefan, cu toate ostile, veniră de ocoliră cetatea din Tîrgoviște și îndată fu aprinsă. Turcii, cîți fură acolo, toți periră, iar pre Ali-pașa, îl prinseră viu și-l trimiseră în temnița Chiutvarului. Dupre acéia purcéseră după Sinan-pașa pîn-ajunseră la cetatea Giurgiovului și îndată stricară podul. Tăind mulțime de turci îi înecară în Dunăre și sparseră și cetatea, fiind atîta perire în turci. De-abia au scăpat Sinan-pașa cu puținea oaste, și cu multă rușine fură scoși din țară. Și scoaseră de la mîinile lor robi mulți făr' număr. Și de acolo să întoarseră cu veselie și cu multă dobîndă, și toți creștinii déderă har lui Dumnezeu.

Atuncea Batîr Jicmon, deaca văzu pre Mihai-vodă cu atîta vitejie și cu atîta înțelepciune, slobozit-au Țara Rumânească cu tot venitul ei, ca să fie iar pre seama lui Mihai-vodă. Și să înturnară cineși la țara lui.

Pre vréme ce purcése Batîr ajutor lui Mihai-vodă de bătură pre turci în Țara Munteneașcă, au fost trimis craiu o seamă de oști și la Lipova, și la Ianova, și la multe cetăți demprejurul lor și mult rău făcură turcilor.

În vrémea acéia rădicatu-s-au și hanul cu mulțime de tătari, ca să vie asupra Țării Muntenești și viind pren Țara Moldovei, iar Ieremiia-vodă cu moldovenii și cu leșii pripiră dă le ieșiră înainte la Țuțora și făcură acolo șanț mare și să bătură acolo 3 zile și nu biruiră nici unii, nici alții. Deaca văzură tătarăi că nu pot folosi nimic, făcură pace unii cu alții și să întoarse hanul cu tătarii iar în țara lor, și lésii așijderea, iar el încă să așăză în scaunu-și.

Atunce și Ștefan-vodă, deaca prinse de véste că s-au răsipit oștile Ieremiei-vodă, el ceru de la Batîr oști ajutor Și îndată i să déde și purcése asupra Ieremiei-vodă, la noiemvrie 27 deni, leatul 7105. Iar Ieremiia-vodă, deaca prinse de véste, el încă își strînse oștile și trimise la starostea dela Cameniță de-i déde lési ajutor. Și să întîmpinară unii cu alții la Suceavă, și fu biruit Ștefan-vodă. Și el fugind, fu prins dă niște țărani și îndată îl înțepă Ierimiia-vodă, iar oastea îi pieri cu totul.

Batîr încă, înțelegînd de aceasta, foarte să întristă. Și netrecînd multă vreme. Batîr iar își strînse toate oștile și purcése asupra Timișoarei, și începură a o bate de toate părțile. Iar hanul cu tătarîi încă venise să fie ajutor cetății, și brodiia în toată vremea furiș, de loviia oastea ungurească. Iar Batîr, deaca văzu că n-are răzbun de tătari, el lăsă străji să păzească cetatea și purcése asupra tătarălor și să loviră de față, și fură biruiți tătarii. După acéia iar să întoarse Batîr la cetate, bătînd-o 3 săptămîni. De multe ori făcură și năvală și nu putură face izbîndă. Și să întoarse craiul iar la scaunul lui.

Iar cînd fu la cursul anilor 7105, mai 6 deni, trimise Mihai-vodă pre Velicico cu haiducii la Baba, de o ocoliră și o bătură și o aprinseră și multă bunătate și avuție dobîndiră. Și întorcîndu-se înapoi cu dobînda, iar turcii să strînseră de toate părțile și purcéseră dupre Velicico și-l ajunseră la un loc ce să chiamă Comisul și déderă război unii cu alții, și fu război 3 zile; turcii tot să înglotiia, și fu biruit Velicico, și periră toți haiducii și-și luară turcii tot pleanul înapoi.

Mihai-vodă foarte să întristă. Iar cînd fu la iulie 16 deni, alése Mihai-vodă oști care era mai de folos și le puse căpitan pre Farcaș-aga și-i trimise la Diiu ca să-l dobîndească; și trecură Dunărea pre la Jdegla. Iar turcii încă le prinse de véste, mulțime cu totul, și nu ieșiră să se lovească de față, ci să ascunseră, de făcură meșteșug. Că mergînd oștile lui Mihai-vodă făr' de nici un teamăt, iar turcii îi loviră de față

și fără veste. Și fu război tare multă vréme, însă cea de apoi biruiră turcii spre oastea lui Mihai-vodă. Și cîți fură călări printr-înșii scăpară cîte ceva, însă puținei; iar pedestrașii periră cu totul.

După acéia, Mihai-vodă deaca pierdu atîțea voinici, el fu scîrbit. Și începu a trimite pen toate țările streine, ca să strîngă voinici viteji și aduse lési și cazaci și de tot feliul de oameni, cari-i erau de folos.

Strîngîndu-și Mihai-vodă oaste, ca să se lupte cu turcii iar niște nepriiateni porniră pîră mincinoasă asupra lui Mihai-vodă. Deci Batîr Jicmon-crai, cum s-au lepădat Mihai-vodă și s-au împrietenit cu turcii, Batîr Jicmon făcu sfat cu toți voivozii Ardealului, ca să afle de dreptatea lui Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă, deaca-l chemară, el să temu de înșălăciune și de pîră mincinoasă și purcese Mihai-vodă să să împreune cu Batîr Jicmon numai cu 2—3 boiari, anume Mihalcea banul, i Radul Buzescul și alți boiari. Iar Batîr Jicmon deaca văzu că vine Mihai-vodă bucuros la împreunare, el încă trimise postelnicul cel mare, Jenea Poncrat, cu mulți nemți, și cu 40 de cucii și cu multă cinste înaintea lui Mihai-vodă. Ci dăscălecară în cetate în Beligrad și să împreunară cu mare cinste, mesița dechemvrie 19 deni, leatul 7106. Și fură împreună 10 zile, și multă cinste petrecură și mai mare credință legară și întocmiră toate lucrurile și să înturnă Mihai-vodă cu mare bucurie la scaunu-și. Iar Batîr Jicmon purcése la împăratul creștin. Și trimise și Mihai-vodă pre banul Mihalcea cu Batîr Jicmon împreună pentru tocmélele țărilor.

Șezînd Mihai-vodă cu toți boiarii la scaun, veni véste cum sultan Mehmet s-au scornit din scaunu-și, din Țarigrad, cu tot Răsăritul și cu toată putérea lui, cu turcii și cu tătarii, și purcése să se bată cu împăratul creștinesc Rodoful. Și dăscălecară la cetatea Egherul și începură a o bate cetatea de 3 părți. Iar împăratul creștin, deaca prinse de véste, el își strînse oștile și le trimése cu frate-său Maximian asupra turcilor. Și sări însuși Batîr Jicmon-craiul, capul lui, cu toate oștile și să împreunară cu Maximiian și purcése asupra vrăjmașilor. Iar sultan Mehmet, împăratul turcilor după ce bătu cetatea Egherul, veni-i veste cum îl împresoară Maximiian și cu Batîr Jicmon-craiul și cu toate oștile. Iar sultan Mehmet lăsă-și oamenii în cetate și el, cu toate oștile, purcése la Cîrstești. Și să loviră de față unii cu alții și fu război mare și tare, în 5 zile și în 5 nopți, și fu vărsare

de sînge multă într-amîndoao părţile, însă mai perea turcii, şi déderă turcii dosul a fugirea pîn-ieşiră den tabără, şi din corturi şi din toată marha lor. Şi vrea fi fost dobînda şi izbînda creştinilor. Iar creştinii nu să ştiură cumpăta, ci să déderă a jăhui. Deci pentru multă lăcomie a avuţiei, ei îşi puseră toţi capetele, cum scrie şi la sfînta scriptură véche, că lăcomiia iaste rădăcina tuturor răutăţilor. O, amar mare! Că văzînd turcii atîta netocmeală întru creştini, pentru lăcomiia lor, curînd să întoarseră procleţii de turci asupra lor şi atîta fu moarte mare între creştini, cît fu voia lui Dumnezeu. Iar Maximiian cu cîţi scăpă, el să întoarse la scaunul lui; iar Batîr Jicmon-craiul, cîţi au scăpat cu el, iar s-au întors la scaunu-şi, la Beligrad, şi rămaseră turcii cu atîta bucurie.

Deci turcii începură a să semeţi şi începură a ieşi în Ţara Muntenească, pre marginea Dunării, şi prinseră turcii a prăda şi a robi ţara. Deci Mihai-vodă încă strînse oştile şi purcése asupra Necopoei. Şi mergînd Mihai-vodă prin ţară, întîlni o seamă de turci pre apa Teleormanului robind şi stricînd ţara. Deci îi prinseră pre toţi vii, pîn' sosi şi Mihai-vodă în vad la Necopoe. Şi ocoli cetatea Turnul, şi-l bătură şi-l arseră. Deci grijindu-se Mihai-vodă să treacă la Nicopoe, veni-i veste den sus cum sultan Mehmet, împăratul turcesc, au biruit pre Maximiian şi pre Batîr Jicmon-craiul. Deci Mihai-vodă să întristă şi începu a face pace cu turcii, şi cu sangeacul Necopoei. Şi fu Mihai-vodă în loc 5 zile, şi legară pace, şi să dăruiră cu daruri scumpe. Şi fură acestea toate la octomvrie 6 dni, 7107.

Pre acéia vréme Batîr Jicmon-craiul supărase-i-se cu oştile şi bătîndu-se cu turcii şi-şi închină ţara împăratului creştinesc, cum să-i poarte grija. Şi împăratul trimise 2 comisari, anume Suhai, 3 episcopi şi pre Ştefansin. Şi jurară ţara şi toţi domnii Ardealului, cum să fie pre mîna împăratului. Şi prinseră pre Jujica cancelarul la Batîr Jicmon şi-l trimiseră în cetate la Sacmar, şi acolo-i tăiară capul. Iar Batîr Jicmon el îşi năpusti crăiia sa în loc şi să duse însuşi, la împăratul creştin. Iar împăratul îi déde o cetate, anume Epuliia. Aceasta să adevără cum îşi déde ţara pre o cetate.

Pre aceia vréme iarăşi trimise sultan Mehmet un paşă, anume Mehmet-paşa vezirazemul, cu mulţime de turci şi tătari fără număr asupra creştinilor şi dăscălecară în cetatea Oradiei. Deci unii bătea cetatea, iar alţii prăda ţara. Însă Batîr Jicmon după ce-şi năpusti ţara întîi, apoi mult să căi,

însă năpusti cetatea Epuliei și noaptea fugi den cetate și veni iar la scaun la Ardeal. Și în ce ceas sosi, i să închinară toți domnii, și voivozii și toată Țara Ardealului. Și prinseră pre acei comișari împărătești de-i legară și-i trimise la Mihai-vodă, pentru cea prietenie și credință dentîi, ca să fie iar unul cu altul. Și trimise la Mihai-vodă să-i dea oști ajutoriu, să se apere de vrăjmaș. Și-i déde 3 500 de voinici și le puse cap pre aga Leca.

Pre acéia vréme era un pașă Hadîm-pașa, pre care-l trimisése împăratul turcesc să fie pașă la margine, la Diiu. El încă avusése împutăciune cu Mihai-vodă ci trimisése la Mehmet-pașa den Dîrstor, ca să meargă cu oști să apuce scaunul lui Mihai-vodă. Deci el degrab strînsése ostile și iesise să să lovească. Iar Mihai-vodă încă trimisése oști, cu Dumitru dvornicul împotriva lui Mehmet-pașa, de-i bătură și-i goniră luîndu-le și 2 steaguri de le-au dus la Mihai-vodă în Caracal. Și foarte să îmbărbătă și strînse toate ostile în grab de purcése și el asupra lui Hadîm-pașa. Și trecu Mihai-vodă Dunărea cu toată gloata pre dîn sus dă Necopoe și să lovîră de față cu Hadîm-pașa și fură biruiți turcii și periră mulți, luîndu-le și toate tunurile, și toată tabăra.

Și după ce bătură pe turci, iar Mihai-vodă să apucă și de cetatea Necopoei și începură a o bate cu tunurile. Însă cînd fu septemvrie 10 dni, sîmbătă, făcu Mihai-vodă năvală foarte mare și o bătură multă vréme și nu putură întra în cetate, că spărgea zioua, iar turcii zidia noaptea. Deci șăzu Mihai-vodă în loc 3 zile și tot plenuia Țara Turcească. Și după acéia el purcese cu toate ostile în sus, către Diiu, tot prădînd den Dunăre pîn-în munți, pînă sosi împotriva Diiului. Iar sangeacul de acolo încă trimise degrab de strînse toți turcii den ținutul Diiului și trimise și la beiul de la Baba, de veniră cu oști într-ajutor, ieșind întru întîmpinarea lui Mihai-vodă, în șesul Diiului. Și fu războiu tare multă vréme. Céia de apoi fură biruiți turcii de Mihai-vodă: și multă peire să făcu turcilor, cît puțini scăpară în cetate, iar alții fură tăiați, alții goniți și răsipiți.

Să spunem de Mihai-vodă ce i să întîmplă într-acest războiu, gonind turcii și răsipindu-i în toate părțile. Iar turcii, însă o ceată, deacă văzură peirea, ei să întoarseră cu mare hărborie asupra lui Mihai-vodă și atuncea să alése unul den turci cu sulița și o împoncișă asupra pîntecilui lui Mihai-vodă și o înfipse în pîntece. Iar Mihai-vodă deaca văzu că

mult sînge să vărsă, și multe trupuri rămaseră pre cîmpii Sibiiului.

Batîr Andreiaș, deaca văzu că-i fugiră voinicii și i să sparse oastea și fu izbînda lui Mihai-vodă, iar Batîr Andreiaș el tare începu a blestema pre Irimiia-vodă, căci scorni pre Mihai asupră-i, de-și răpuse țara și crăiia și să alése cu puțini voinici și plecă a fugi, să scape în Țara Leșească. Deci dobîndi Mihai-vodă scaunul de crăie, și tot Ardealul, și toată Țara Bîrsii și toți săcuii.

Deci șăzu Mihai-vodă în scaun în Beligrad, octomvrie 26 dni, într-o zi luni.

Să spunem dar și de Batîr Andreiaș, ce i s-au întîmplat după spartul războiului. Fugind să pribegească, el fugi pîn-în codrii Ciucului și acolo rătăci și umblă oarecîtăva vréme rătăcit și nemîncat, pîn-îl birui foamea și nimeri la niște păcurari, unul săcui, altul muntean. Și le spuse cum că el iaste Batîr Andreiaș, craiul Ardealului, și cum i s-au întîmplat de s-au bătut cu Mihai-vodă și l-au scos din țară și cum fugind să scape în Țara Leșască, el au rătăcit și au flămînzit. Iar acei 2 păcurari îl duseră la lăcașul lor, de-l ospătară și după ospăț, el să rugă celor păcurari ca să-l povățuiască. Deci să sculă cel păcurar săcui de să făcu a-l povățuire, și-i tăie capul. Și-l bägă într-o traistă și-l duse la Mihai-vodă. Și-i spuse de toate, cum au rătăcit și au nemerit la sălașul lor, și după ospăț s-au făcut a-l povățui și i-au tăiat capul, că socoti păcurariul că foarte va avea dar mare de la Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă deaca văzu că iaste capul lui Batîr Andreiaș, foarte rău îi păru de moartea lui. Și degrab trimise unde rămăsése trupul de-l aduseră și-i puseră capul la trup și-l îngropară în Beligrad, în biserica crăiască, și petrecură cu multă cinste, cu toți boiarii și cu némișii Ardealului. Păcurariul, deaca tăiă capul lui Batîr Andreiaș și-l dusela Mihai-vodă, cum spune scriptura că: cu ce măsură vei măsura, ți se va măsura; deci Mihai-vodă zise de tăie capul păcurariului, altul așa să nu mai facă.

Deci dobîndi Mihai-vodă 2 țări: Ardealul și Țara Rumânească. Și în Țara Muntenească trimise domn pre fie-său, Nicolae-vodă și să așăzară domni fiiul și tatăl în 2 țări, domnind ei țările într-u toată veseliia.

Iar lui Mihai-vodă veni-i sol de la împăratul creștinesc Rodoful, anume Osnu David și Sechil Mihai. Și aduseră solii véste cum să se lase Mihai-vodă de toată Țara Ardealului, să fie numai pre mîna împăratului și să se întoarcă la țară-și

să-și ție Țara Muntenească. Iar Mihai-vodă încă făcu sfat cu toți boiarii și cu némișii Ardealului și cugetară să nu dea Ardealul împăratului creștinesc, numai să fie dajdnic împăratului creștin, iar de domnie să fie tot Mihai-vodă. Și acest sfat să potrivi, cum zice David prorocul la capul 20. Deci nu putu într-alt chip, numai alése 2 boiari, anume pre Mihalcea banul și pe Stoica logofătul, și-i trimise la împăratul nemțesc cu solii, cum să lase împăratul Ardealul să-l domnească Mihai-vodă și să fie dajdnic. Iar împăratul nu le déte nici un răspuns, făr' numai ce-i fusese lui pohta dintii. Iar Mihai-vodă iar strînse a doo oară sfat și-și aduseră aminte cum întîi era țara ocolită de vrăjmași, iar acum am dat Dumnezeu de iaste domn a doao țări. Și-i plecară mintea lui Mihai-vodă a nu să pleca celui mai mare, ci ziseră că nu va avea nevoie de împăratul, ci-l va lăsa de va ținea Ardealul.

Deci să începură sfaturi multe întru toți oamenii. Iar Mihai-vodă deaca văzu că nu-i va fi Ardealul cu pace, el începu a face pace cu carii îi era lui vrăjmași întîi. Că trimise la sultan Mehmet, împăratul turcesc, și cu mare bucurie primi pre Mihai-vodă și degrab trimise-i și steag. Și trimise și la craiul leșăsc pentru pace și pentru tocmeală, ci nu să putură tocmi, ci umblară cu cuvintele deșarte.

Iar împăratul Rodoful nemțesc deaca văzu pre Mihai-vodă că să împacă cu turcii și să împrietenéște cu streinii și să desparte de el, foarte să îngrijă, și socoti cum că-i va face Mihai-vodă scădére de împărăție, deaca s-au închinat turcilor. Și socoti împăratul cum va face cu putére și cu armă să sară și să scoață pe Mihai-vodă den Ardeal.

Iar Mihai-vodă nu-și mai aduse aminte de cea de apoi, cum că nu-și va lăsa împăratul nemțesc cuvîntul să stea în deșărt, ci-și înălță Mihai-vodă sfatul și mintea de om neînțelept și de pizma cea de dămult a Irimiei-vodă, ce să sfătuise cu Batîr Andreiaș spre răul lui Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă să rădică asupra Ierimiei-vodă cu oști mari, la mai 6 dni. Și întră Mihai-vodă cu oști în Moldova. Iar Ieremiia-vodă deaca prinse de véste, el trimise de-și strînse și el toate oștile Moldovei și cu léșii, ca să iasă împotriva lui Mihai-vodă. Iar deaca mérse Ieremiia-vodă împotriva lui Mihai-vodă, el să întoarse dă plecă spre cetatea Hotinului, fugind Ierimiia-vodă de témerea lui Mihai-vodă. Iar oștile lui ajunseră pre oștile Ierimiei-vodă la un loc anume Jajcea. Și fu acol război mare oarecîtăva vréme și mulți moldoveni și leși

perirâ. Décii moldovenii déderă dosul a fugi şi leşii aşijderea, pîn' să apropiiară de cetatea Hotinului.

Décii iar să opriră a da războiu. Mihai-vodă îi pripi. Ei deacă văzură că vor peri toţi cîţi scăpară, ei să închiseră cu Ierimiia-vodă în cetatea Hotinului. Mihai-vodă începu a bate cetatea şi o bătură 3 zile. Iar deaca văzu Mihai-vodă că nu o va putea sparge, puse paznici împrejurul cetăţii şi să înturnă în Moldova, în scaun, în Iaşi. Iar Irimiia-vodă deaca văzu că-l vor scoate din cetate, el ieşi furiş într-o noapte cu toţi boiarii lui şi fugi în Ţara Leşască. Iar Mihai-vodă începu a să scrie şi a să mărturisi cum că iaste domn a 3 ţări. Atuncea boiarii şi bătrînii Moldovei pohtiră de la Mihai-vodă să le dea domn pre fie-său, Neculai-vodă. Şi să făgădui Mihai-vodă că le va face pre voie. Apoi în urmă să socoti Mihai-vodă cum că iaste fie-său mic şi nu va putea fi domn într-o ţară de margine ca acéia, căci tot să temea de Irimiia-vodă. Deci Mihai-vodă să lăsă de acea tocmeală. Şi tocmi oştile şi le puse capete mari 4 boiari, anume: Udrea hatmanul, şi pre Androne vistiernul, şi pre Sava armaşul şi pre Negre spătarul, ca să ţie Ţara Moldovei.

Iar Mihai-vodă să întoarse în scaun în Belgrad. Şi aciiaşi veniră olaci de la Rodoful, împăratul nemţesc, cerşînd Ţara Ardealului să fie a lui şi să-şi ţie Mihai-vodă Ţara Moldovei şi Ţara Rumânească, că-i va ajunge. Iar Mihai-vodă nu să îndura de Ardeal, ci să siliia să-şi tocmească de cătră împăratul ca să ţie Ardealul. Şi trimise 2 boiari: pre Tudosie logofătul şi pre Corneş Gaşpar, rugîndu-se împăratului să-i lase Ardealul, că l-au dobîndit cu sabiia, şi să-l sloboază asupra turcilor; să meargă întîi la Timişoară, să o ia de la turci şi să o ia împăratul. Atuncea Mihai găti pre Marco-vodă, sin Pătru-vodă şi-l trimise la Moldova să fie domn. Şi trimise cu dînsul pă Preda Buzescul. Şi deaca sosiră în Iaşi, începură a să veseli. Iar oştile Ierimiei-vodă încă au fost viind la Moldova. Deci cu cîtă bucurie mérseră, cu atîta ruşine fugiră şi năpustiră ţara.

Trimeţînd Mihai-vodă soli în toate părţile, ca să-şi tocmească lucrul şi cînd îi păru că ş-au tocmit mai bine, mai cu rău să stricară de toate părţile. Începîndu-se sfaturi mincinoase şi hicléne, mai vîrtos întru toţi ardelénii, spre răul lui, că nu-l mai suferiia să le fie domn. Ce trimise la craiul leşăsc ca să le dea pre Batîr Jicmon să le fie craiu, cum le-au fost, şi să dea ajutor şi Ierimiei-vodă să fie la Moldova şi să scoată pre Mihai-vodă să nu mai fie în mijlocul lor. Iar

Mihai-vodă nu știia nimic de acéste sfaturi hicléne, ci să gătea să-și strîngă oștile, să meargă la Timișoară. Și trimise iar la împăratul nemțesc să-i dea ajutoriu. Și îndată găti pre Basta Giurgiu cu o seamă de oști împărătești, și purcése ca să să întîmpine cu Mihai-vodă, să meargă amîndoi la Timișoară. Iar domnii și nemișii și toți voivozii Ardealului era strînși toți la Turda, sfătuindu-se cum Batîr Jicmon zăbovéște, iar Basta vine cu oști împărătești să fie priiaten cu Mihai-vodă. Ci să mira cum vor face cu meșteșug și cu înșălăciune, să puie vrajbă între Mihai-vodă și între Basta Giurgiu. Și ziseră Baștii: „Cum vii tu ajutor lui Mihai-vodă și el iaste nepriiaten împăratului?" Că întîi nu va să dea Ardealul" Și alte multe cuvinte réle și hicléne îi rădicară asupră. Și ziseră: „Mai bine domnéște tu, iar Mihai-vodă să se ducă în țară-și și noi să fim închinați împăratului cu toată țara". Și învrăjbiră pre Basta cu Mihai-vodă. Atunce să veseliră toți ardelénii, iar lui Mihai-vodă îi sosea peire, că nu știia nemic de acéstea. Însă oarecine spuse lui Mihai-vodă de toate cîte i să făcea și ce i să rădica asupră. Și întîi nu crezu, iar apoi adeverind, degrab trimise de-și strînse oștile, fiind Basta Giurgiu pîn-atuncea tot cu el, și grăbi de să loviră cu oștile unguresti la un loc ce să chiamă Mirăslău. Și fu izbînda lui Mihai-vodă, septembrie 8 dni, 7108.

De acolo să rădicară și veniră în luncile Turdii și déte mulțumită lui Dumnezeu. Și mérse Mihai-vodă la Basta Giurgiu de i să rugă să-i dea cîtăva oaste ajutor ca să să ducă la Făgăraș, să scoată de acolo pre doamnă-sa și pre fie-său Neculai-vodă, că era acolo închiși de unguri de cîtăva vréme. Iar Basta Giurgiu, fiind amestecat cu ardelénii cu multe sfaturi réle și hicléne spre Mihai-vodă ca să-l omoare, ci din gură i să făgădui să-i dea némți ajutor. Iar Basta făcînd meșteșug hiclean, că zise lui Mihai-vodă ca să-și trimiță toate oștile înainte la Făgăraș, numai să rămîie el cu curtea lui și, trecînd cîteva zile, îi va da ajutor. Și după cuvîntul lui cel hiclean făcu așa. Oh, bun prilej își făcu Basta spre piiarderea bunului și viteazului Mihai-vodă!

Iar cînd fu într-o dimineață, văzu Mihai-vodă oastea, nemțească viind către cortul lui, unii călări, alții pedestri și socoti Mihai-vodă că acéstea sînt ajutor lui, și nimica de dînșii nu se temea. Iar ei, procleții, nu au fost ajutor, ci vrăjmași. Și deaca văzu că sosesc, ieși Mihai-vodă din cortu-său înaintea lor vésel și le zise: „Bine-ați venit voinicilor, vitéjilor". Iar ei să repeziră asupra lui ca niște dihănii săl-

batece, cu săbiile scoase. Ci unul déte cu sulița și-l lovi drept în inimă, iar altul degrab îi tăie capul.

Și căzu trupul lui cel frumos ca un copaci, pentru că nu știuse, nici să împrilejise sabiia lui cea iute în mîna lui cea viteză. Și-i rămase trupul gol în pulbere aruncat, că așa au lucrat pizma încă din 'ceputul lumii. Că pizma au pierdut pre mulți bărbați făr' de vină, ca și acesta.

Căci era ajutor creștinilor și sta tare ca un viteaz bun pentru ei, cît făcuse pre turci de tremura de frica lui. Iar diavolul, cel ce nu va binele neamului creștinesc nu l-au lăsat, ci iată că cu meșterșugurile lui au întrat prin inima celor hicléni, pîn-îl déderă și morții. Și rămaseră creștinii și mai vîrtos Țara Rumânească, săraci de dînsul. Pentru aceasta, dar, cade-să să blestemăm... pre Bașta Giurgiu, căci au ascultat pre domnii ungurești, de au ucis pre Mihai-vodă făr' de nici o vină.

Unii ca aceia să fie anathema!

Adevăr, acel Bașta însă ș-au luat plata de la împăratul Rodoful, că l-au belit de viu la foale, precum scrie, că cine sapă groapa altuia, el cade într-însa.

Pîn-aici s-au sfîrșit toată jitiia răposatului Mihai-vodă. Și au domnit Mihai-vodă ani zéce.

. . . . . .

De aicea începem povéste de cine au venit domn în urma lui Gligorie-vodă

Mers-au toți boiarii țării la împărăție și le-au dat domn pre Radul-vodă sin Leon-vodă. Și au venit cu steag și au șăzut domn în scaun, în București, fevruar 12 dni, 7173.

Deci fiind împresurat cu multe datorii, căzut-au asupra țării multe nevoi și gréle dăjdi. Și nu era numai despre dînsul, ci și grecii încă-i prăda și-i mînca cu de tot feliul de meșteșuguri, precum sînt ei învățați. Boiarii încă să nevoia de slujiia în dreptate. Țara încă i-au plătit datoriile. El încă au făcut avuție multă. Grecii, leșinații, încă i-au săturat. Și de bani încă s-au îndestulat.

Și au zugrăvit Mitropoliia ot București.

Iar cînd s-au umplut 3 ani din domniia lui, venitu-i-au mazilie de la împărăție. Atuncea domnul căzut-au la toți boiarii țării cu multă rugăciune ca să meargă cu

el la Poartă, să-l ceară să le fie iar domn, făgăduindu-se cu mare jurământ că va fi bun cu ei și cu țara și va scoate grecii din țară, să-i lase numai cămăraș și cihodar, iar alt grec lîngă el nu-i mai trebuie. Cu cuvinte dulci ca céstea au prelăstit pre boiari. Și l-au luat toți la mijloc, de au purces la Poartă. Încă mai nainte fu trimis Drăghici vel-spătarul, feciorul lui Constandin postelnicul cel înțelept, mai ales boiariu dintr-alții și mai vrednic boiariu de slujbă, ca să-i tocmească lucrul și să-i așeze domniia. Că pre dînsu-l știia toți pașii și agalarii și avea despre ei credință mare. Și pînă au sosit Radul-vodă cu boiarii acolo, iar Drăghici el așăzase toate lucrurile; și bani cîți trebuise de poclonul împăratului și al viziriului și al caimacamului, toți îi gătise. Și peste 5-6 zile sărutat-au și poala împăratului, și i-au dat domniia, să fie iar el domn, isprăvindu-se toate lucrurile pre voia lui.

Atuncea Drăghici spătarul împreună cu toți boiarii i-au pomenit de greci, să nu-i lase precum au jurat, mai vîrtos pre unul ce-i zicea Necula Sofiialiul grec de la Rumele și pre altul ce-i zicea Balasache, grec țarigrădean. Acești 2 oameni fiind aleși de răi și pizmași neamului rumânesc, mai vîrtos boiarilor, căci nu-i lăsa de tot în voia lor să mănînce și să prade țara, iar ei, ca niște draci înțelegînd, mai rea pizmă puseră și pre ascunsu-l otrăviră pre ticălosul Drăghici spătarul. Omorîndu-l acolo, în Țarigrad, fu adus trupul lui de frate-său, Șerban spătarul, aicea în țară, puindu-l în groapă la mănăstirea ot Comana. Mult plîns se făcu pentru Drăghici și acolo, în Țarigrad, și aicea în țară, și de păgîni, și de creștini. Și-l căia toți și blestema pre greci, căci era un om vrednic ca și tată-său Costandin; sta tare pentru săraca de țară și făcea milostenii multe și căuta de toți săracii și de toți streinii. O, mare ciudă, cum să leagă toată răutatea de dreptate și silesc să o surpe; cum și de acei boiari buni și înțelepți, că-i omorîră cu ficlețugul lor, ca să poată prăda țara!

Atuncea grecii cei răi, țărigrădéni, să veseliră și le părea bine de moartea lui Drăghici, mai vîrtos Sofiialiul și Balasache. Așijderea și Radul-vodă, fără nici o sfiială începu a încărca țara cu datoriile, luînd scule scumpe, împărătești și surgugiuri cîte de 40.000 de taleri. Și bani cu dobîndă punea în casa lui. Și poruncea boiarilor de făcea zapise pre la datornici, să plătească săraca de țară. Grecii, leșinații, încă făcea ce le era voia.

Și purcése Radul-vodă cu grecii, mai mulți decît întîi de veniră aicea în țară al doilea rînd. Și să mulți pizma grecilor asupra ticăloșilor de boiari, mai vîrtos Sofiialiul și Balasachie. Atuncea și Radul-vodă însă să schimbă de bunătățile ce făcea întîi și să porni cu rău asupra tuturor, ca să strîngă bani. Și porunci boiarilor să scoață biruri grele în țară, zicîndu-le prihăni, că ei știu bine pre ceia ce au bani și nu vor să-i vădească. Iar ei, ticăloșii, tot să nevoia cu slujbă dreaptă, ca să-i umple voia lui. Și nimica nu folosea, ci încă mai vîrtos îi pedepsea, zicîndu-le că va pune velvistier pre Necula Sofiialiul, că el știe rîndul țării și pre la ce boiari au bani. Că, adevăr, el singur s-au lăudat. O, ce sfat spurcat! și cum nu-și aducea aminte de patimile Ghinei Țucala și ale Radului Vărzariul, că cu sfatul lor au ocărît numele domnu-său și au pus și viața lor cu groaznică moarte și ș-au pustiit casele, ca niște oameni răi și hicléni ce au fost. Radul-vodă încă nu socotea nimic de unele ca acéstea, ci numai își pornise firea asupra banilor, pre sfatul unor marghioli ca aceia. Și întîi să porni asupra sfintelor mănăstiri, că trimise oameni de lua bucatele și le prăda făr' nici o dreptate. Luatu-le-au și toate arginturile cîte au găsit la dînsele, de le-au topit toate, făcînd scări, și tipsii și șale ferecate. Atuncea au luat și 2 inéle de aur cu pietri scumpe din dégetele lui sfeti Nicodim, care lăcuiaște cu sfintele moaștele lui în sfînta mănăstire den Tismana. Și tot nu să sătura, ci încă, de muera vreun egumen, sau călugăr, sau boiar, sau neguțătoriu, sau jupînése sărace, au măcar fiece om mai prost, el numaidecît trimitea de lua tot ce avea și le scotea la tîrguri de făcea cochi-vechi, vînzînd haine și tot ce lua de la unii ca aceia, de le făcea bani și-i băga în cămara lui. O, ticăloase Radule, cum începuși a urma obicéiurile păgînești și nu-ți aduseși aminte de cea mare și groaznică judecată a lui Dumnezeu! Că nu-i ajunse cu aceasta, ci făcea sfat în taină cu Sofiialiul și cu Balasachie, cum, ajungînd în iarnă, să prade pre boiari și să puie în țară niște semi nemilostive, că nu le ajungea cîtu-i mînca ș-i jăhiua grecii.

Atuncea și Stroe vornicul Leurdeanul, ca un om rău și hiclean, să făcuse soții cu dînșii și mai vîrtos îi învăța el ca să ucigă o seamă de boiari. Și le arunca prihăni, pîrîndu-i la Radul-vodă că au trimis în țară să se strîngă slujitorii asupra lui și a grecilor. Deci cu acel sfat drăcesc prelăsti

pre Radul-vodă. Iar ticăloşii de boiari nu ştiia nimic de acéstea.

Şi cînd au fost la dechemvrie 3 dni, leatul 7177, miercuri dimineaţa, după ce s-au adunat toţi boiarii la curte, iar Radul-vodă cu grecii s-au fost gătit în taină cu siiménii să ucigă pre boiari, sus în casele domneşti. Iar nefiind voia lui Dumnezeu, numaidecît să pricepură boiarii şi grăbiră de ieşiră toţi afară din casele domneşti şi alergară la Mitropolie, la părintele mitropolitul Theodosie. Trăgînd clopotile, aciiaşi să strînseră toţi slujitorii la Mitropolie, jăluindu-se boiarii către dînşii de toate ce li s-au întîmplat. Atuncea şi slujitorii fură toţi într-un gînd şi strigară că de acum nu vor mai lăsa ei să piiară neamul boieresc, ci să iasă grecii din ţară afară, că nu-i pot sătura cu bani. Atuncea toţi boiarii, cu mare, cu mic, cu toate gloatele slujitorilor, ieşit-au de la Mitropolie de au mers cu toţii la sat la Cotrăcéni. Acolo făcură sfat mare, socotind că de acum înainte nu vor mai putea trăi cu grecii. Ci să gătiră toată boierimea ţării şi cu slujitorii din toate cétele, pîn' la 200 de oameni. Şi purcéseră de acolo de să duseră la împărăţie, pre vrémea cînd era la Enişer împotriva Critului, făcînd la împărăţie multă jalbă pentru grecii Ţarigradului, cum ei au spart raiaoa Ţării Rumâneşti. Atunce înţelegînd împărăţiia, poruncit-au cu mare mînie de au scos pre toţi grecii din ţară cu mare ruşine şi au mazilit pre Radul-vodă. Mergînd la casa lui în Ţarigrad, acolo au murit, la cursul anilor 7177. Şi au domnit ani 4.

Dat-au boiarilor voie să-şi aleagă domn pre carele vor pohti ei. Atuncea ei cu toţii împreună făcură sfat şi aléseră pre un boier bătrîn, anume Antonie dvornecul den sat den Popeşti, ot sud Prahova. Pre acesta-l rădicară şi ziseră să le fie domn, pentru căci îl ştiia toţi că iaste om bun şi blînd. Şi aciiaşi îl duseră de sărută poala împăratului şi a Mustafapaşii, caimacamul.

Pre acéia vréme au luat turcii cetatea Candiei de la Frînci.

Iar Antonie-vodă, cu toţi boiarii lui, cu agă turc şi cu steag, au venit în ţară şi au întrat în scaun în Bucureşti, mesiţa april 9 zile, leatul 7177, în vinerea cea mare a strastilor. Iar cînd au fost a doao zi, în sîmbăta cea mare a Paştilor, împărţi toate boieriile. Iar în dumineca sfintelor Paşti, dimineaţa, la Hristos văscrese, istovindu-se soborul, afară fiind toţi înaintea bisericii, după cum iaste obiceaiul, făcut-au

Antonie-vodă mare jurămînt împreună cu toți boiarii, cîte unul, fiește-care puindu-și mîinile pre sfînta evanghelie, jurînd pre putérnicul sfîntul nume al domnului Dumnezeului nostru Isus Hristos, cum vor sluji domnu-său lui Antonie-vodă, cu dreptate și cum să lipsească pizma și mozaviriia și hicleșugul din mijlocul lor, numai de acum înainte să lăcuiască toți într-o dragoste, ca niște adevărați creștini. Iar carii nu vor ținea jurămîntul să fie lepădați de fața domnului Dumnezeu și să fie urgisiți de domnu-său și încă să pață mare nevoie, tocma să guste răi ca aceia și moartea, ca niște călcători de légе și de jurămînt. Și așa istovind jurămîntul, toți au iscălit cu mîinile lor la izvodul jurămîntului.

Și s-au așăzat domn țării. Și au început a face judecăți drépte și a căuta de rîndul țării și al săracilor, cării era năpăstuiți și prădați fără dreptate.

Atuncea și feciorii răposatului Constandin postelnicul împreună cu maica lor, jupîneasa Elena postelniceasa, văzînd că le-au dat Dumnezeu domn bun și înțelept și judecător drept, n-au mai putut răbda pentru moartea tătîne-său, care au făcut Stroe dvornicul Leurdeanul în zilele lui Gligoraşco-vodă, precum înapoi povéstea lui iaste scrisă. Ci au ieșit la divan de față, apucîndu-se de bîhă, cum nu iaste el nimic vinovat de sîngele acelui creștin. Costandin postelnicul, nici au stătut el împotriva lui, să-l omoare, vrînd să să ascunză, ca Cain de sîngele frățîne-său, lui Avel. Iar Dumnezeu, judecătoriul cel drept, nu l-au îngăduit, că sîngele dreptului Costandin nu să putea ascunde, ci striga la cer. Și au văzut pre Stroe aiave, cu 3 răvașe scrise cu mîna lui cătră un hoț asémenea cu el, Costandin păharnicul Vărzariul sin Radului armașul Vărzariul, ca să facă lui Costandin postelnicul moarte, iar într-alt chip nu. Deci ca să descopere lui Stroe vina și lucrul ce au făcut fără dreptate și fără judecată, ivitu-se-au acéle 3 răvașe și au căzut în mîna jupînései Elenei și a coconilor ei, de s-au citit în divanul cel mare. Și le-au văzut singur Stroe dvornicul, și n-au mai putut prinde bîha, că era scrise de mîna lui. Atuncea să descoperiră toate minciunile lui cît mărturisi el singur înaintea domnului Antonie-vodă și a tot divanul mării-sale că au fost lui Costandin pîriș de moarte și cum au perit nevinovat nimica, cît să mira toți cine auzia, și cine-l știia, și cine nu-l știia. Atuncea cunoscură că iaste om rău Stroe și-l pedepsia și mari și mici, și-l batjocoriia și muieri și copii,

și-l suduia păginii și creștinii, căci au omorît pre Costandin, căci era de mult folos și de mare ajutor țării și căuta săracii și streinii. Atuncea Antonie-voievod împreună cu părintele vlădica Theodosie, și cu amîndoi episcopii și cu toți egumenii de pre la toate mănăstirile cîte sînt în țară făcură mare judecată. Căutînd la sfînta pravilă, aflară să-l omoare și pre Stroe, ca să ia plată precum au făcut. Și să déde cu judecată dreaptă pre mîna armașilor. Iar jupîneasa Elena și cu feciorii ei n-au vrut, ci s-au rugat la Antonie-vodă să-l iarte de moarte și să ia cinul călugăresc, că va da el seamă înaintea înfricoșatului județ. Atuncea Antonie vodă, poruncindu-le, scoaseră-l afară cu răvașele lui céle de vînzare, de să arătară tuturor noroadelor, ca să-l știe toți că s-au asemănat cu Iuda și l-au ivit Dumnezeu ca pre Cain. Dupre acéia l-au dus la mînăstirea din Snagov de s-au călugărit puindu-și numele Silvestru, de călugărie.

Iar Antonie-vodă domniia foarte bine și cu pace dăspre toate părțile și avea liubov cătră toți boiarii. Iar vrăjmașul diavolul nu putu răbda, ci-și află lăcaș în inimile unor boiari, anume: Gherghe dvornicul Băleanul și cu gineri-săi Hrizea vistierul, i Staico păharnicul sin Bărcan ot Bucșani, i Radul Radul Știrbéiu ot Izvor și cu alții mai mărunți. Încuibîndu-se diavolul în inimile lor foarte tare, întărindu-i cu rău cuget asupra a 3 boiari, carii să afla cu slujbă dreaptă lîngă domnu-său și sta pentru țară și pentru săraci, să nu-i calce streinii, nici să-i prade fără dreptate, anume: Mareș banul, i Radul logofătul Crețuiescul, i Șărban Cantacuzino, velspătarul. Deci făcîndu-se ei o ceată spurcată, noaptea să strîngea toți la casa lui Gheorghe-dvornicul, de făcea sfat și să învăța cu ce fel de meșteșuguri vor ucide pre acei 3 boiari. Și altă vină nu le afla făr' cît zicea că ei tot boieresc la toți domnii, și cum s-au îmbogățit, și cum nu-i băga în seamă și numai batjocoresc. Iar mai vîrtos pizmuia Băleanul, căci nu l-au pus ban mare la Craiova. Deci așa sfătuindu-se în toate nopțile, dat-au Dumnezeu de prinseră cei 3 boiari de veste mai timpuriu și degrab mérseră la Antonie-vodă de-i spuseră și să rugară să le facă judecată dreaptă cu Băleanul și ceata lui. Și de-i va afla că au călcat jurămîntul sau au făcut lor vrun rău, atunce să pață după vina lor. Atuncea Antonie-vodă au ieșit la vel-divan și i-au chemat de au stătut toți de față. Deci ei, ca niște oameni răi, alt nu avea ce mai zice, făr' cît célé ce scriu mai sus. Antonie-vodă văzînd dreptatea celor 3 boiari, îndată au mazilit pre

cei ce avea dregătorii și porunci tuturor ciți au fost la acel sfat spurcat să meargă la țară, să șază la casele lor. Iar alt rău nimic nu le-au făcut. Deci nu multă vréme trecînd, iar le-au poruncit de au venit la curte. Și i-au iertat de toată vina lor și i-au învățat să se părăsească de ce s-au apucat, să lăcuiască toți întru dragoste; precum sînt jurați, iar cine va călca jurămîntul, Dumnezeu să-l bată și trupéște, și sufletește.

După aceasta nu multă vréme trecînd, veni și lui Antonie-vodă mazilie. Și îndată purcése cu toți boiarii de să duseră la Odriiu, că acolo era împărăția. Atuncea și Gligorie-vodă încă venise din Țara Nemțească, că-l iertase împărăția. Deci fiind acolo și Hrizea vistierul, i Staico paharnicul, i Radul Știrbéi și cu toată ceata lor cea dintîi, ca niște răi hicléni, cu mari meșteșuguri, cu taină la turci au umblat de au stricat domniia lui Antonie-vodă și cu mulți bani au dres domnia lui Gligorie-vodă. Închinîndu-se lui toți, făcură sfat drăcesc cătră turci de prinseră pre Mareș banul, i Gheorghe dvornicul, i Radul logofătul Crețulescu, i Mihai Cantacuzino spatarul, i Ghețea clucerul, i Stoian comisul. Iar Șărban Cantacuzino spătarul au scăpat din mijlocul lor. Și aciiași porunci Gligorie-vodă cu acei răi boiari ai lui Gherghe dvornicul Băleanul de au prins pre toți frații lui Șărban spatarul: Costandin stolnicul, i Matei aga, i Iordache postelnicul. Și purcéseră cu Gligorie-vodă de veniră în țară la scaunul ot București, leatul 7180, mart 20 dni.

Iar Antonie-vodă au rămas la Țarigrad și acolo s-au prestăvit. Și au fost domn 3 ani.

Să pomenim aicea și de Stroe dvornicul Leordeanul. Că deaca înțelése că au luat Gligorie-vodă domnia și au căzut acei săraci de boiari la patimă, el foarte să bucură și îndată-și lepădă călugăriia și degrab alergă la Odriiu de să închină lui Gligorie-vodă și să împreună cu soțiile lui, făcîndu-se părtaș, ca și întîi. Și după ce veni la București scoaseră dăjdi gréle în țară. Și déderă acestor boiari mare strînsoare, fiind unii închiși în turnul dă pre poarta de jos alții în temniță, poruncindu-le să le dea bani sute de pungi, ca să scoată cheltuiala ce au făcut pentru dînșii la turci. Deci ei, de mare frică și groază, vîndutu-ș-au satele, rumânii, țiganii și tot cîștigul lor, cine cît au avut, de au dat lui Gligorie-vodă, și au rămas casele lor pustii. Atuncea și boiarii s-au însoțit cu grecii și, în taină, fără știrea lui Gligorie-vodă, apuca pre toți ciți știia că au răzimat în casele acestor

boiari și pre toate slugile lor, de-i prăda și împărțea banii adins ei-și. O, ce foc neastîmpărat băga în casele lor! Multe case au pustiit. Că toată pizma lor era mai vîrtos ca să surpe casa răposatului Costandin postelnicul. Că nu să sătura de sîngele lui, ci și acum tare să nevoia ca să omoare și pre feciorii lui. Și făcură meșteșug, dînd turcilor bani, ca să-i aducă de la Odriiu pre Șărban spătarul, ca să-i omoare pre toți deodată. Deci Șărban, crezînd amăgeala turcilor, îndată au purces de la Odriiu ca să vie în țară. Iar deaca au trecut munții, atuncea, din voia lui Dumnezeu, să întîmpină cu oarecine trimis de maică-sa, spuindu-i că nu vine în țară, că va să-i omoare pre toți. Deci Șărban, înțelegînd de aceasta, aciiași lăsă acea cale și să învîrteji pre altă cale, prebegînd în Țara Moldovei, lăcuind la Hangul, în munții Ceahlăului. O, mare minune au făcut Dumnezeu și cu acel Șărban, că l-au scos din calea pierzării și l-au îndreptat pe calea mîntuirii, precum au îndreptat și pre cei 3 filosofi, carei i-au trimis Irod să ispitească de nașterea lui Hristos, ca să-l omoare, iar sfinției-lui i-au îndreptat pre altă cale, și Irod rămase rușinat.

Atuncea Gligorie-vodă, cu răii sfetnicii lui, rămaseră rușinați. Cît să bucura și să veseliia de venirea lui Șărban, atîta întristăciune mare căzu asupra lor.

Iar cînd au fost la iulie 15 dni, leatul 7180, făcură sfat drăcesc de trimiseră la vel-ocnă pre Gheorghe dvornicul, socrul lui Matei aga, și pre Ghiețea clucerul, socrul lui Șărban spătarul, și pre Stoica logofătul Ludescul, care au fost slugă bătrînă la casa răposatului Costandin postelnicul. Iar pre Mareș banul, ce au fost cuscru cu stari-postelnicul, și pre Radul logofătul, gineri-său și pre cei 4 coconi ai lui: Costandin, Mihai, Matei, Iordache, i-au pus la opreală mare, în turnul clopotniții. Iar pre alți boiari, rudenii și gineri ai lor, pre toți i-au prădat și i-au lăsat de la închisoare, așăzînd răii sfetnici aceasta ce scrie mai sus.

Purces-au și Gligorie-vodă la oaste cînd au fost și sultan Mehmet, împăratul turcilor cu toată putérea lui cătră Țara Leșască, cînd au luat și Camenița pre seama lor. Iar aicea, la scaun, au lăsat ispravnici pre Băleanul, și Stroe dvornicul i Hrizea vistierul. Deci ei, ca niște răi tirani, fără știrea domnului, dederă învățătură Drosului armașul Mehedințul, răul spurcat, de-i scotea din turn pre acești boiari, ce scriu mai sus, și-i ducea afară den cetate, înaintea temniții, de-i

bătea în toate zilele pre talpele picioarelor şi-i spînzura de mîini cu sfoară, şi-i muncea în tot felul, tîrîndu-i pre pămînt şi pedepsindu-i cum le era voia. Şi de aceasta dar să asemăna cu Maximilian i Dioclitiian, muncitorii creştinilor, şi cu spurcatul Ariia şi cu alţi păgîni necredincioşi carii au ocărît sfînta biserică a lui Dumnezeu şi au călcat toate poruncile lui. Aşa făcură şi aceşti tirani boiari. O, putérnice doamne, cum ai plătit acelora, plăteşte şi acestora, că au călcat poruncile tale, carele zicea: „Iubiţi pre fraţii voştri şi pre vecinii voştri şi cine cum va măsura, aşa i să va măsura".

Gligorie-vodă, încă fiind la oaste, mult au cercat pentru Şărban ca să-l prinză. Şi n-au putut, că Dumnezeu l-au acoperit.

Iar cînd au fost la dechemvre 1 dni, leatul 7181, venit-au şi Gligorie-vodă de la oaste aici, la scaunul lui. Şi înţelegînd de cazna celor închişi ce le-au fost făcut boiarii fără porunca lui, foarte s-au scîrbit pre ei. Iar Băleanul cu ceata lui, fiind îndrăciţi, nimic nu să ruşina, ci tot îndemna pe Gligorie-vodă să-i omoare. Iar Dumnezeu îl întărea ca să nu-i omoare, pentru că nu-i ştiia nimica vinovaţi. Iar boiarii numai ce să năduşiia şi zicea că de ar fi ştiut că nu vor să piară, nu s-ar fi apucat de ce au început. O, mare ciudă! Cum nu să mai sătura acei procleţi de a vărsa sîngele acestor săraci de boiari făr' de nici o ruşine şi făr' de nici o frică de Dumnezeu! Iată dar că să umplură cuvintele marelui Vasilie, care zice: „De ce veni vrăjmaşul tău să cază la iertăciune, să nu-i iai credinţa, că încă de şapte ori iaste sufletul lui mai îndrăcit. Căci numai cîinele deacă boraşte linge, iar vrăjmaşul nu să mai poate întoarce". Aşa şi acei boiari, fiind covăseala dracului în inimile lor, nu să mai putea stîmpăra.

Atuncea, pre acea vréme, Şărban spătarul încă să întorsése de la Moldova, de au mers la Odriiu, însă cu porunca vizirului. Şi îndată făcu jalbă mare la împărăţie şi la veziriul şi la alţi priiateni ai lui, pentru toate patemile şi nevoile ce au făcut Gligorie, cu boiarii lui, maică-sa, doamnei Elenei şi fraţilor lui. Atunce împărăţiia îndată trimise un capigibaşă, de au venit de olac, şi fără veste au întrat în casele domneşti, unde şădea Gligorie-vodă. Şi foarte rău s-au spereat. Şi înţelegînd de porunca împărătească, îndată trimise de-i scoase den turn pre aceşti boiari, de-i déde în mîna capigiului. Iar a doao zi purcése doamna Elena cu toţi coconii ei, şi cu toate rudeniile ei, şi cu gineri-său Radul, de s-au dus la Ţarigrad, 7181. Şi au scos pre Ghetea clucerul den ocnă,

de au trecut Dunărea dupre ceialalți. Iar Gheorghe dvornicul i Stoica logofătul au rămas în ocnă. Iar Mareș banul au rămas la casa lui și au murit.

După acéia, Gligorie-vodă, avînd grijă și mare frică, împreună cu sfetnicii lui, nici așa nu s-au lăsat, ci au trimis la vizirul pîn-în 200 de pungi ca să omoare pre acei boiari. Iar nefiind voia lui Dumnezeu, n-au lăsat pre viziriul să-i omoare, ci numai au luat banii, iar pre ei i-au trimis la Crit surgun. Însă numai pre Radul logofătul, și pre Șărban spătarul și pre Costandin stolnicul, iar maica lor și coconii cei mai mici, Mihai, i Matei i Iordache au rămas la Țarigrad.

Iar cînd au fost la mai 11 dni, leatul 7181, trimis-au Gligorie-vodă de au omorît pre Gheorghe, socrul lui Matei aga, fiind închis la mănăstirea din Tismana. Iar Stoica logofătul au rămas acolo.

Iar cînd au fost mai 11 dni, leatul 7181, iar purcése Gligorie-vodă, la oaste, în Țara Leșească împreună cu Cara Mehmet-pașa și cu mulțime de turci. Deci fiind ei toți tăbăriți la Hotin, iar Sobețschi, hatmanul leșesc, venit-au asupra lor cu multă oaste. Și făcură război mare. Și fură turcii biruiți de léși. Mulți au căzut de sabie și mulți s-au înecat în Nistru. Iar pașa cu puțini turci abiia au scăpat la Cameniță. Iar Sobețschi, hatmanul cu leșii, s-au întors cu mare izbîndă și cu multă dobîndă. Atunci și Gligorie-vodă nu s-au îndrăznit să mai vie în țară, ci au fugit preste Dunăre, la turci. Și îndată fu mazilit. Ducîndu-se la Țarigrad, acolo au murit, însă moarte groaznică. Și au domnit aicea în țară un an și opt luni, la cursul anilor 7182.

Aici semnăm pre scurt și de patimile părintelui Theodosie, mitropolitul Țării Rumânești. Căci căzînd acei boiari la mare nevoie, precum arată aicea înapoi, atuncea și pre părintele vlădica îl scoaseră din scaun cu mare necinste și-l trimiseră la zatocenie, aruncîndu-i multe prihăni. Și puseră în locul lui pre Varlaam, episcopul pre care-l știia că va fi în sfat asemene cu dînșii, precum au și fost.

Dupre aceasta, să mai arătăm ce s-au mai întîmplat dupre maziliia lui vodă. Că fiind Mihai postelnicul, fratele lui Șărban spătarul, la cetatea de la Baba, unde era Chiupriuliul vezirazimul și cu Mehmet-pașa, caimacamul, numaidecît au căzut la picioarele lor cu multă rugăciune ca să puie domn pre Duca-vodă. Că el era la Țarigrad mazil. Și îndată-i făcură pre voie. Și scoaseră cărți și tot ce trebuia de domnie noao, poruncindu-i să meargă de olac în Țara

BIBLIOTECA

Rumânească. Iar Mihai postelnicul au rămas să-i aducă steagul de domnie. Atunce Duca-vodă, deaca înțelése, foarte se bucură, făgăduindu-i cu mare jurămînt că va căuta de casele acestor boiari și le va plăti datoriile și, în zilele lui, nici un rău nu vor petréce, ci mult folos și bine vor vedea de la dînsul. Și purcése din Țarigrad cu Matei aga și cu nepotu-său, Pîrvul logofătul, sin Drăghici spătarul, trimițînd înainte pre Costandin slugerul, sin Stoica logofătul Ludescul, cu cărți împărătești, ca să ție scaunul după obiceai. Iar Băleanul și cu gineri-său Hrizea, și cu Neagoe dvornicul Săcuianul, și cu Radul banul Năsturel, și cu Staico păharnicul Bucșanul numaidecît prinseră pre Costandin slugerul și-l puseră în butuci, zicîndu-i că umblă cu minciuni. Iar apoi simțind că adevărat vine Duca-vodă domn, ei începură a fugi în sus, către Pitești, luînd cu dînșii și pre Costandin slugerul, ducîndu-l pîn' la mănăstirea din Argeș. Iar Băleanul și cu gineri-său au trecut muntele și cu Neagoe dvornicul, la Sibiiu; iar Radul Năsturel și cu Staico au fugit la munte.

Deci sosind și Duca-vodă la scaun în ziua de Sfeti Nicolae, dechemvre 6 dni, leatul 7182, venit-au și Costandin slugerul de i-au spus de toate ce au pățit. Venit-au și Năsturel, și Staico de s-au închinat. Trimis-au de au scos și pre Stoica logofătul, care au fost în patimă ani 2 făr' 2 luni.

După acéia Duca-vodă tocmitu-s-au boiarii, așăzatu-s-au și țara cumsăcade. Și făr' zăbavă sosi și Mihai postelnicul cu steagul de domnie. Și porunci viziriul de slobozi și pre cei 3 boiari de la Crit. Sosind în Țarigrad, venit-au aici în țară, la casele lor, cu maica lor și cu jupînésele lor și cu toată cemetiia lor întreagă. Duca-vodă încă i-au cinstit și i-au boierit. Ei încă să nevoia cu slujbă dreaptă.

Iar Duca-vodă fiind iubitor de argint și prea lacom de bani, nu avea cineva să-i pristănească. Ci știind pre Băleanul și pre gineri-său Hrizea cu ceata lor, că sînt ei buni de acea treabă, îndată porunci la ei de au venit în țară și s-au curtenit la Duca-vodă. Și puseră dăjdi gréle în țară și începură a prăda pre boiari pentru năpăști. Și izvodiră niște obiceaiuri și nește răutăți, care n-au mai fost aici în țară. Însă cu mijlocul acelor boiari și pre ascuns, iar începură a face pîră asupra acelor ticăloși de boiari, precum era dăprinși și încă dinceput, mai vîrtos asupra lui Șărban spătarul și a fraților lui. Și ei nu știia, ticăloșii, nimic de acea vînzare.

Deci nu multă vréme trecînd, veni poruncă de la împărăție de au purces la oaste asupra léșilor, împreună cu mul-

ţime de turci. Şi cîte cetăţia aflară afară din Cameniţă, mari, mici, toate le arseră şi le sparse. Mergînd şi la o cetate ce să cheamă Jăravna, acolo sosi şi Sobeţchi, craiul leşăsc, cu mulţime de oaste. Şi să bătură cu turcii 7 zile. Deci văzînd ei că nu le va strica nimic, făcură pace şi să întoarseră fieşicare în ţara lui. Duca-vodă încă au venit în ţară, însă n-au mers în scaun, ci au descălecat la Cocorăştii din Grind, la casele Vladului comisul. Şi acolo fiind, iar începură a face sfat necurat asupra acelor ticăloşi de boieri, pîrîndu-i la Duca-vodă în tot feliul de năpăşti, pînă-l plecară socotind că acolo le va fi mai lesne să-i omoare. Iar ei, ticăloşii, tot nu ştiia nimic, ei avînd a face praznicul celui de minuni făcător, marelui arhiereu-Nicolae, întîmplîndu-se a fi într-o sfîntă duminecă. Atuncea Şărban spătarul luatu-ş-au ziua bună de la Duca-vodă, de s-au dus la casa lui ot Drăgăneşti, ca să să gătească de praznic. Iar Mihai spătarul cu frate-su Iordache, cu cumnatul lor Barbul Fărcăşanul vistierul, era la casa lor, Mărginenii ot Praova, de gătea bucate pentru săraci, întru slava marelui Dumnezeu şi întru pohvala sfîntului Nicolae, aşteptînd să vie de la Cocorăşti a doa zi, duminecă, şi fratele lor Costandin stolnicul. Iar Duca-vodă, cu sfétnicii lui cei ficléni, cu mare taină, noaptea, gătiră ostaşi şi trimiseră de olac unii la doamna Elena şi la feciorii ei, ca să-i prinză; alţii la Şărban logofătul, la Drăgăneşti. Şi pren vărsatul zorilor, sosiră toţi, carii pre unde le era porunca.

Pre Şărban logofătul îl găsiră la biserica lui, la utrene, ascultînd sfînta şi dumneziiasca slujbă. Unii ocoliră biserica, alţi— întrară înlăuntru şi groaznic îl apucară, şi-l scoaseră afară şi-l duseră la mănăstirea ot Sneagov, ca să-l omoare acolo, precum au omorît şi Grigorie-vodă, pre tată-său, Costandin postelnicul.

Iar la Mărgineni, încă prinseră pre Mihai spătarul şi-l puseră într-o căruţă, să-l ducă la Cocorăşti.

Iar frate-său, Iordache, cu cumnată-său Barbul vistierul, scăpară den ochii lor şi trecură la Braşov.

Atuncea şi Matei aga, fiind chemat de frate-său, Şărban logofătul şi mergînd tot într-acea zi la Drăgăneşti, cînd fu aproape să între în sat, Dumnezeu trimise pre oarecare creştin de i-au ieşit înainte, spuindu-i de toate cîte s-au întîmplat frăţine-său, lui Şărban şi îndată să învîrteji şi trecu pre Teleajăn în Ţara Ungurească.

Să spunem şi de o minune mare ce au făcut Dumnezeu, cu rugăciunea sfîntului Nicolae, asupra ticălosului Mihai

spătarul. Că șezînd el în căruță prins și ostașii găsind bucatele sfîntului praznic toate gata, abătură într-însele a le mînca și vin a bea. Iar Mihai spătarul rugă pre Dumnezeu și luo pre sfîntul într-ajutor, făcînd semnul sfintei cruci, se pogorî din căruță jos, și așa încetișor trecu pren mijlocul lor, pînă ieși din curte afară și într-o casă, nevăzîndu-l nimenea, făr' numai o saragea sîrb l-au găsit acolo și l-au acoperit. Iar alți ostași, deaca prinse de véste, începură a căuta pren toate casele. Și venea mulți ostași la acea casă să caute. Iar acel creștin bun răspundea că au căutat el și nu iaste acolo.

Iar alții pedepsea pre ticăloasa maica lor și o mustra în tot chipul, iar ia nimica nu răspundea, făr' cît numai ce ofta și lăcrăma. Și o duseră la Cocorăști. Acolo încă prinsese prefie-său, Costandin stolnicul, și pre gineri-său, Radul Crețulescul, și pre alți oameni ai lor, precum le-au făcut și întîi la zilele lui Gligorie-vodă.

Aduseră și pre Șărban logofătul de la Snagov, închizîndu-i pre toți la o casă în curtea Cocorăștilor.

Iar Mihai spătarul, scăpînd, trecut-au la Brașov, unde era și ceialalți frați ai lui.

Atuncea Duca-vodă și cu spurcații sfétnicii lui văzînd că au scăpat ceialalți frați ai lor, foarte să rușinară și cunoscură că singur Dumnezeu au stătut pentru dînșii și, cu rugăciunea sfîntului Nicolae, i-au izbăvit de moarte, precum au izbăvit și pre cei 3 boiari din mîna vrăjmașilor. Iar sfatul lor cel necurat să răsipi ca praful înaintea vîntului, precum zice prorocul la psalmul 32, că Dumnezeu sparge sfaturile păginilor, și leapădă cugetele omenești și zvîrlește sfaturile domnești. Și slobozi pre acei boiari, pre toți, făgăduindu-se că de acum înainte nu vor mai avea nevoie.

Iar după acéia, cînd fu al patrulea an din domniia Ducăi-vodă, sculatu-s-au Mehmet-pașa veziriul cu toată putérea împărătească, de s-au dus la Țara Căzăcească, la o cetate ce să cheamă Cehrin, aproape de apa Niprului, împreună cu hanul și cu tătărimea, cu toată. Poruncit-au și Ducăi-vodă de s-au dus acolo. Iar aicea, la scaun, au lăsat ispravnici pre Băleanul, i Stroe dvornicul, i Șerban logofătul, i Hrizea vistierul i Lațcarache postelnicul Cupărescul. Și tot nu să mai stîmpărase de răutățile ce făcuse acelor săraci de boiari, ci iar începură a scorni. Și scriseră cărți cu mare pîră la Duca-vodă, însă mai vîrtos asupra lui Șărban logofătul, cum scrie cărți la turci, de să-i strice domniia. Că atuncea era împăratul la Dîrstor, și el nu știia nimic de acéia. Iar Duca-

vodă déca înțelése, priimi pîra lor cu credință și să lăudă că dupre ce va veni la scaun, va să-l omoare. Atuncea fratele lui, Costandin stolnicul, fiind și el acolo, în oaste, înțelése de acest sfat spurcat și îndată trimise la frate-său, Șărban, de-i făcu știre pre ascuns.

Turcii încă ocolise Cehrinul și în multă vréme bătîndu-se în tunuri și în multe feliuri de meșteșuguri, pînă răzbiră turcii și aprinseră cetatea, de au ars pînă în pămînt. Atunce venise și Ramadonoțchi hatmanul și cu mulțime de oaste căzăcească i moschicească, trecînd toți Niprul. Turcii încă prinseră de véste și să gătiră tare de război și degrab mérseră de să loviră unii cu alții, bătîndu-se și în pușci, și în săbii 8 zile, și să apropiiase a fi izbînda creștinilor. Atuncea viziriul rău s-au spăimîntat și socoti că într-alt chip nu să va izbăvi de dînșii, ci trimise la Ramadanoțchi, hatmanul căzăcesc, bani mulți pre ascuns, și avînd un fecior rob la tătari, l-au slobozit, și atuncea opri toată oastea să nu mai dea război. Iar turcii să învîrtejiră înapoi cu mare frică, cîtu-și lăsară corturile și toate zaharélele, fugind și ziua și noaptea, pîn-au trecut apa Nistrului și s-au dus iar în țara lor.

Duca-vodă încă întrase în țara lui. Atunce Șărban logofătul știind că va să-l omoare pre adevărat, luat-au pre Dumnezeu într-ajutor și au purces den București la mijlocul zilei cu jupîneasa lui și cu toată casa lui întreagă, pîn-au sosit la casele lor de la Coiani, fiind și maică-sa acolo și frate-său, Matei aga. Să ridicară de acolo cu toții pînă ajunseră la Giurgiov și grăbiră de trecură Dunărea pe la Ruși.

Iar boiarii de la București tocmai atunce prinseră de véste că Dumnezeu le-au acoperit ochii și mintea.

Deci fiind și viziriul trecător la Odriiu, iar Șărban logofătul încă le-au ieșit înainte și mérse de să curteni la viziriul plîngându-se și jăluindu-se de toate nevoile lor cîte au petrecut în zîlele Ducăi și de boiarii lui cei răi. Că nu le-au ajuns cîte necazuri le-au făcut mai nainte vreme, ci și acum legatu-s-au de ei cu năpăști și cu pîri mincinoase, ca să puie capetele.

Iar Duca-vodă, deaca sosi la scaunul lui ot București și înțelése de aceasta, foarte tare să îngrijă. Și făcu sfat cu boiarii lui cei răi și aléseră dintr-înșii pre o seamă de boiari, anume Neagoe dvornicul Săcuianul, i Staico păharnicul Bucșanul, i Ivașco sin Băleanului, și-i trimise la Odriiu ca să facă pîră mare asupra lui Șărban și a fraților lui.

Iar Dumnezeu nu-i putu îngădui ca să umple sfatul lor cel spurcat, ci îndată mila lui cea nespusă o aruncă asupra capului lui Șărban logofătul. Că trimise viziriul de chemă pre Șărban și îndată-i porunci să fie domn Țării Rumânești, iar Duca-vodă să fie domn la Moldova. Și porunci viziriul să meargă toți boiarii rumâni să să închine la Șărban-vodă.

Atuncea o seamă de boiari mérseră de să închinară la Șărban-vodă. Iar Staico păharnicul i Ivașco sin Băleanul fugiră la Moldova. Iar viziriul încă trimise degrab un agă turc împreună cu Costandin Brâncoveanul, nepotul lui Șărban-vodă, de veniră de olac aici în țară și degrab rădicară pre Duca-vodă și mérse cu acel agă turc la Țara Moldovei, să fie acolo domn.

Iar Șărban-vodă încă purcése de la Odriiu împreună cu toți boiarii lui, de veniră aicea în țară cu steag împărătesc și cu agă turc, de au întrat în scaun în București în ziua bogoiavleniei domnului nostru Isus Hristos, mesița ghenar 6 dni, leatul 7187.

Atuncea au venit episcopii și toți egumenii, și toată țara de s-au închinat la domnul Șărban-vodă. Și au trimis și la vlădica Theodosie de l-au adus den Tismeana, de unde era la opreală. Și viind, ș-au cerșut judecată pentru scoaterea lui de la Mitropolie. Și așa, îndată au trimis Șărban-vodă jalba vlădicăi Theodosie ca să aibă judecată și îndreptare de la biserica cea mare, fiind patriiarh chir Dionisie. Și îndată au trimis pre vlădica de la Maramonia și pre Ianache, marele logofăt al marei biserici. Și viind, au strîns Șărban-vodă mare sobor de arhierei ai țării și de alți arhierei carii se întîmplase atuncea aici, și toți egumenii din toată țara și cu toată boierimea. Și așa stînd amîndoi de față, vlădica Theodosie și vlădica Varlaam, ș-au spus toată jalba vlădica Theodosie. Și rămîind vlădica Varlaam de judecată ș-au pus cîrja pre masă înaitea domnului și a tot săborul. Și luînd cîrja domnul, au dat-o vlădicăi Theodosie. Și l-au trimis la Mitropolie cu mare cinste, marți, în săptămîna cea mare, înaintea Paștilor, mesița april 26 dni, văleatul 7187.

Aicea începem de cîte s-au întîmplat în zilele acestui domn.

Că întîi fiind țara spartă și răsipită pentru multe nevoi și greutăți ce au fost împresurată încă din zilele altor domni ce au fost mai denainte, nu putu nici într-un chip să o îndreptéze, nici să le folosească ceva, pentru că-l împresura

turcii cu dări de bani, și cu zaharéle încă și mai multe de cum fusése mai nainte.

Iar cînd au fost leatul 7188, rădicatu-s-au turcii cu mare oaste și cu mulțime de tătari de au mers la Dohan Ghecet. Atuncea au mers și Șărban-vodă cu oaste muntenească, și Duca-vodă cu moldovénii, den porunca împărăției, de au șăzut acolo pîn-au făcut 2 cetăți, care le-au zidit munténii și moldovénii. Iar domnii și cu saraschériul au fost mai sus, cu temeiul oștii, de păzea în preajmă pîn' s-au zidit cetățile. Și apoi s-au întors la luna lui octomvre.

Atuncea și Șărban-vodă au venit iar la scaunul lui. Și iar începu a să lupta cu toate nevoile ce-i venea de la turci, că pe acea vréme, păginii foarte se înălțase și să iuțise, cît nimenea din creștini nu putea să le stea înainte.

Iar cînd au fost la văleatul 7192, rădicatu-s-au sultan Mehmet, împăratul turcesc, cu toată sila lui și hanul cu toți tătarii, de au mers asupra împăratului nemțesc. Atunce au mers și Șărban-vodă cu munténii, și Duca-vodă cu moldovénii, și Apahi Mihai cu ungurii, și Tucheli groful, din Țara Ungurească de Sus, cu oștile lui, aceștea toți mergînd ajutor turcului. Și sosiră împreună la Belgradul sîrbesc. De acolo trimis-au împăratul pe Mustafa-pașa vezirazemul cu toată mulțimea oștilor și cu toate ajutoarele. Numai ce au rămas el la Belgrad cu cît au fost curtea lui. Și așa mergînd ei asupra neamțului, mare stricăciune și pagube au făcut, pîn' ce au sosit la cetatea Beciului. Și tăbărîndu-se împrejurul ei, începură a bate cetatea cu multe feliuri de meșteșuguri, neîncetînd nici ziua, nici noaptea. Iar tătarii întrase înlăuntrul Țării Nemțești fără véste, de au tot prădat și au robit și au ars toate orașele și satele ce le-au ieșit înainte. Însă pre toți oamenii cei mari i-au omorît, numai pre cei tineri i-au robit. Deci făcînd ei această răutate mare creștinilor pîn' s-au umplut zile 63, iată că sosiră și oștile ale împăratului nemțesc împreună și cu Sobețschi, craiul leșesc, și déderă război mare cu turcii și cu tătarii. Și cînd fu în deseară, neputînd nimic turcii să folosească, numaidecît cu mare frică déderă dosul și începură a fugi numai călări cu trupurile, iar avuțiia lor, cu corturile lor, cu tunuri, cu zaharéle, toate au rămas acolo pre seama nemților. Și au dat Dumnezeu de au fost izbînda creștinilor, iar turcii, cîți au scăpat de acolo, fugiră cu mare rușine, sosind degrab înapoi pîn' la Belgrad. Iar împăratul simțind

de aceasta încă mai timpuriu, fugit-au de la Belgrad cu mare rușine. Și numaidecît a trimis de au omorît pre Mustafa-pașa.

Iar Șărban-vodă au venit în țară, la scaunul lui. Duca-vodă așijderea. Numai el n-au sosit la scaun, ci mergînd la conacul de la satul Domnești, cînd au fost în ziua nașterii domnului nostru Isus Hristos, dechemvre 25 dni, fiind la masă cu toți boiarii lui, atunce sosiră și oaste leșească, de luară de la masă pre Duca-vodă și-l duseră în Țara Leșească. Și acolo au murit.

. . . . . .

Cînd au șezut Costandin-vodă domn, fost-au cursul anilor 7197, mesița octombrie 29 de zile, luni la 10 ceasuri de zi, iar vărsta lui au fost de ani 34.

Trimis-au și la cei 4 boiari carii era trimiși la Beci pre Preda spatarul, văr primare cu Costandin-vodă, de le-au făcut véste de această întîmplare.

Șerban-vodă au domnit ani 10, iar vărsta lui au fost, cînd au murit, de ani 55.

Și cît au fost el domn mult au pătimit, mai vîrtos pentru țară, că vrăjmașii nu-l lăsa, ci-l necăjiia în tot feliul ca să-l surpe din domnie, să poată hrăpi țara, mai vîrtos grecii țarigrădeni; iar Dumnezeu tot nu l-au lăsat, nici-și da mijlocul, ci pre turci îi biruia cu banii, iar pre greci îi biruia cu alte meșteșuguri; pre toți vrăjmașii lui i-au supus, pre unii cu moartea, pre alții cu închisoarea, cît nu mai putea scăpa nici unul, ci de frica lui să ascundea toți în toate găurile, că i dedése Dumnezeu minte și chibzuială mare. Și chipul lui era groaznic, cît să sperea de el și păgînii și alte țări.

Și în zilele lui nimeni n-au cutezat să-i calce țara, pînă la moartea lui.

Iar doamna lui, Mariia, cu fiiu-său Iordache și cu patru cocoane au rămas în urma lui Șerban-vodă cu mare jale și cu multe lacrămi vărsate.

Iar Costandin-vodă încă nu i-au lăsat să fie atîta obidiți, precum au fost mai nainte alte doamne rămase sărace de domnii lor, ci le-au dat mare cinste. Și n-au lăsat pre doamna să o bîntuiască cineva, ci o au lăsat în casăle ei, să se odihnească cu coconii ei și să-și ție satele și moșiile și tot ce va avea, cu bună pace. Așijderea și slugile ei cîte au avut, le-au făcut cărți de milă ca să slujească acei case pînă vor fi.

Iar cînd au fost cursul anilor 7197, mesița iunie 20 de zile, fiind oastea nemțească la Belgradul sîrbesc, iar sultan Suliman s-au rădicat cu toată puteria lui cea turcească de au mers asupra némților pînă la Sofia și acolo s-au tăbărît.

Atunce și Costandin-vodă, din porunca împărătească, purces-au cu toate oștile lui de au mers pînă la Rușavă și acolo s-au tăbărît, poruncindu-i turcul să dreagă cetatea de la Cladova și de la Rușavă. Fiind acolo, venit-au la dînsul și Tuchili groful de l-au ospătat, și l-au dăruit, și iar s-au învîrtejit înapoi de s-au dus la tabăra turcească, unde era toți adunați. Iar cînd au fost la august 4 zile, făcut-au război mare de turci și de némți la apa Nișului, și cu vrérea lui Dumnezeu fost-au biruința némților, iar turcii s-au întors înapoi cu mare rușine. Atunce au luat némții cetatea ce-i zic Nișul, și iar atunce au mers némții cătră Dunăre la cetatea Diiului, de s-au bătut cu turcii și au luat cetatea Diiului. Deci fiind cap un domn ce i-au zis prințepul, după ce au așezat oștile la cetatea de la Nișì și de la Diiu, s-au învîrtejit înapoi cu toate oștile lui de au venit pînă la Cladova, scriind cărți la Costandin-vodă de frăție și de prieteșug. Costandin-vodă încă le-au priimit și i-au trimis daruri și mulțemită. Și au pornit de la Cerneți să vie iar la scaunul lui. Ajungînd la Olt, la casele lui din Brâncoveni, sosi-i véste cum au întrat prințipul cu oștile lui aicea în țară. Atunce Costandin vodă multă obidă și inimă rea avu pentru înșelăciunea ce i-au făcut némții, și îndată trimise niște boiari cu cărți de au ieșit înaintea némților, scriind la acel prințip ghenerales cu mare rugăciune, făgăduindu-i dar mare, ca să facă bine să nu vie pentr-această țară că iaște săracă și prădată de turci și de tătari. Iar el nimic n-au băgat în seamă, ci au venit prin mijlocul țării de au făcut mare pradă, și au călcat mănăstirile, și au stricat bisericile pînă au sosit la Rucăr. Acolo s-au întîmpinat cu alt ghenerales ce i-au zis Aizer, cu multe oști nemțești, împreună cu Costandin aga Bălăceanul, trecînd prințipul în Ardeal, iar Aizer cu acel Bălăcean au trecut în țară.

Atunce și Costandin-vodă sosind la scaunul lui în București, prinzînd de veste că au întrat acei némți în țară și pînă la Tîrgoviștè au sosit, numaidecît au ieșit din scaunul lui împreună cu doamna, și cu părintele mitropolitul chir Teodosie, și cu toți boiarii și cu toată curtea lui, de au mers în jos, cătră Podul Pitarîului, tăbărîndu-se în lunca Plătă-

reștilor, lăsind la scaun ispravnici pre Cărstea marele vistier Popescul, poruncindu-i ca după ce vor veni némții în București, să le dea zaharea cît le va trebui.

Decii Aizer gheneralesul, înțelegînd de acesta, numaidecît trimise carte la Costandin-vodă, poftindu-l să vie la scaunu-și, să fie cu dînșii împreună, iar despre turc să se hăinească.

Atunce Costandin-vodă, înțelegînd de aceasta, numaidecît au chemat pre părintele vlădica Theodosie, și pre toți boiarii marii și mici, făcînd mare sfat ce vor face de aceasta, mai vărtos arătînd o seamă de boieri ca să se lépede Costandin-vodă de turci și să fie cu némții; iar el cu altă seamă de boiari, mai vărtos Costandin Cantacuzino, ce-au fost mare stolnic, și Mihai Cantacuzino, marele spătar, socotiră că nu iaste acest sfat bun, căci de vor face una ca aceasta, tătarăi sînt aproape și numaidecît vor veni cu putére mare de vor robi țara și o vor prăda, și de către némți nu vor avea nici un folos. Ci numaidecît s-au sculat de acolo de au mers la sat la Rușii, unde sînt heleșteiele domnești.

Atunce au venit și Aizer la Drăgănești, poftind pre Costandin-vodă de au venit de la Rușii de s-au împreunat amîndoi acolo la Drăgănești, arătînd acel gheneralęș mare liubov către Costandin-vodă, rugîndu-l, cu toată credința, ca să-l învețe ce va face. Și au spus adevărul că această venire a lui cu oștile o au făcut pre minciunile acelui Bălăcean, că el s-au lăudat cum după ce va veni aicea în țară, să va închina la dînsul toată boierimea, și toată țara, iar n-au fost așa.

Deci Costandin-vodă încă i-au spus tot adevărul, cum că tătarăi vor să vie în țară la dînșii, și făcîndu-i mare cinste, l-au ospătat și s-au întors iar la București cu mare frică. Iar tătarăi înțelegînd de venirea némților, numaidecît s-au sculat sultanul cu tatarăi și au trimis nainte soli la Costandin-vodă, spuindu-i că sînt viitori aicea în țară asupra némților.

Deci Costandin-vodă, înțelegînd de aceasta, foarte rău s-au întristat, mai vărtos pentru săraca de țară și numaidecît s-au rădicat de acolo de s-au dus la Buzău. Și de acolo au trimis pre doamnă-sa și cu toate jupănésele la mănăstire la Brad, iar el cu puținei oameni au încălecat de au ieșit înaintea sultanului, închinîndu-se lui cu mare plecăciune și cu mult dar.

Atunce au văzut sultanul că nu iaste Costandin-vodă hain, ci iaste slugă dreaptă împăratului, făgăduindu-se că nu vor robi țara, numai ci merg asupra nemților, care sînt vrăjmași lor.

Și de acolo Costandin-vodă numaidecît s-au învîrtejit de au venit iar la Buzău, de au fost în zioa sfintei blagoiavleniei și de acolo, cu porunca sultanului s-au sculat de au venit iar la scaunul lui la București, cu toată boierimea și cu toată curtea lui. Iar Aizer, înțelegînd de venirea tătarălor, de mare groază au dat dosul, fugind pînă în Tîrgoviște de n-au mai descălecat, la ghenarie 2 zile, 7198.

LETOPISEȚUL BĂLENILOR

Domniia lui Grigorie-Vodă dentîi, leat 7169

Grigorie-Vodă domnu. Chimin Ianoș vine cu nemții la Ardeal. Chimin Ianoș tăiat dă turci. Grigorie-vodă și Dabija-vodă mergu la oaste cu Chipriulăul. Uivarul și Galgoțul cetate să ia de turci. Sfat ce s-au făcut de pîră asupra lui Grigorie-vodă. Alixandru fecior Ghiormii (banul) pîrăște pe nește boiari la Grigorie-vodă de față. Costandin postelnicu Cantacuzino iaste pîrît de Stroe vornic și de Dumitrașco vistier. Grigorie-vodă omoară pă Costandin postelnicul Cantacozino. Grigorie-vodă și Dabija-vodă mergu la oaste cătră nemți. Muntecoculi ghinărar bate pă vizir. Zuza ghinarar bate pă turcii den Leva și pă rumâni. Grigorie-vodă fuge în Țara Nemțească. Boiarii să duc la Țarigrad să-și ceară domnu. Boiarii aleg să puie domnu pe Radul Leon.

Venind Gligorie-vodă domnu în urma tătîne-său, au găsit țara stricată, fărîmată de atîta răotăți ce-i venise asupră, de nebuniile rumânilor și den rea chiverniseala domnilor. Costandin-vodă o au purtat rău. Mihnea-vodă mai rău și mai cumplit, și datorie multă rămăsése de la Mihnea-vodă făcută. Ci să mira ce să facă: haraciul împărătescu va să-l dea, au datoriile va plăti, au țara să îndreptéze; ci-i era toate împotrivă. Ci într-acestea, după nor veni și senin după multă răotate și foamete ce era, și ciumă, au dat Dumnezeu pace și bișug în toate și sănătate — că s-au făcut grîu mult, mei mult, vin și alte bucate, cu care-și rădică săracii nevoile. Și așa pe-ncet cîrmuia norodul bine, și era domnul judecător drept și milostiv și gingaș întru toate lucrurile lui și nemăreț.

Chimin Ianoș fiind întru aceste vremi la Țara Ungurească de Sus și strîngînd oștile stăpîn-său Racoț, célé răsipite și rămase fără stăpîn, și luînd ajutor și de la neamțu, cu

vorbă ca aceasta: de va putea supune Ardealul, să-l închine nemților; și s-au pornit spre Ardeal. Apafi Mihai-craiul cu ardelenii, aceasta auzind, au trimis la turci de le-au dat știre și au cerut ajutor împotriva lui Chimin Ianoș și i-au dat pă Cuciuc Mehmet-pașa, cu cîtăva seamă dă turci și au poruncit și lui Grigorie-vodă să trimiță oaste ajutoriu. Trimițînd, cu Odivoianul, au trimis și den Moldova oaste. Decii, turcii fiind la Sighișoară, și ungurii, Chimin Ianoș au venit la un sat ce era aproape de cetate și au conăcit acolea cu oastea lui, și era cuvinte între dînșii, a doao zi să se lovească oștile; dar turcii prinzînd véste den iscoadele ce avea în tabăra lui Chimin Ianoș, cum șăd fără grijă, n-au așteptat pînă a doao zi, ci într-acea zi, au ieșit fără véste cu toți, și i-au lovit la vrémea prînzului, șăzînd Chimin Ianoș la masă; și, fiind oștile răsîpite și pe la otace, și îndată ce văzură turcii împresurîndu-i, apucă Chimin Ianoș de încălecă, și, grăbindu-l, nu avea încătro mai face, ci déde peste un helești înghețat, să treacă, dar, alunecînd calul, căzu cu èl jos. Turcii încă îl împresurară, și-l tăiară; așîjderea pă oști le tăiară și le împrăștiară în toate părțile.

Deci, daca au trecut 2 ani ai domniei lui Grigorie-vodă, făcut-au împăratul sultan Mehmet gătire mare dă oaste și au trimis pă Chipriuliul viziriul cu oști multe turcești și tătărăști asupra Țării Ungurești dă Sus, ca să o supuie, neavînd stăpîn pă nimeni, de vréme că Racoț-craiul, care o stăpînise, perise. Chimin Ianoș, care în urma lui vrea să o urméze, încă au dat sfîrșît, cum ați auzit. Și au poruncit lui Grigorie-vodă den Țara Rumânească și Dabijăi-vodă den Țara Moldovii de au mersu și ei cu oștile lor pen Ardeal, împreună cu tătarîi. Atuncea cetatea Uivarul o au luat, chiiemînd și pe Apafi-craiul la oaste viziriul, de s-au împreunat cu turcii. Galgoțul și alte multe locuri au luat în anul acela și s-au întorsu cu pace toți la țările lor.

Acolo în oastea lui Grigorie-vodă, cum zic unii, s-au făcut neste amestecături, adecă Șărban logofăt, feciorul lui Costandin postelnic Cantacozino și oarecare den frații lui ce era acolo, și Mareș, și Crețulescul, să fie umblat între căpitani și între slujitori, de îndemna să meargă să pîrască pă Grigorie-vodă la viziriul, de făcătoriu de rău, de hain ș de altele, și pă urmă să ceară domnul la viziriul pă Șărban, logofăt; care, dîn om în om mergînd vorba, au ajunsu și la domnu. Decii, auzind, să păziia în taină, pînă ș-au luat

zioa bună de la viziriul să vie în țară, și, la un loc conăcind pentru odihna namiezii, au poruncit lui Ghiorghiță moldoveanul, care era vătaf de aprozi, să aducă pă acei boiari ce umblase să facă vicleșug; și-i aduse înaintea lui și începu a-i mustra, pentru căci fac așa, de au vrut să-l ficlenească și să-l pîrască la viziriul: „Ce rău le-au făcut? Au nu i-au boierit cu mari boierii, au nu i-au miluit cu mile mari?“ Care anume, le spunea. Iar Mareș, fiind mai slovesnic și mai îndrăzneț, răspunse că nu sînt vinovați nimic.

Grigorie-vodă scoase vadnicii de față, căpitanii carii vorbise cu ei, întru care era și Alixandru, fecior Ghiormii banul, și începură a zice: „Așa, doamne, ne-au zis să mergem să te pîrîm la viziriul și să puie pă Șărban logofăt domnu“. Iar Mareș răspunse: „Doamne, acest Alixandru în zilele Mihnii-vodă fiind postelnic mare, pe gura lui multă boerime s-au omorît, nefiind vinovați nimic; acum iar s-au apucat de acéia; ci, de-l vei asculta măria-ta, fă cu noi ce vei vrea, și va da seama înaintea lui Dumnezeu, iar noi nu sîntem vinovați“. Și dentr-acel ceas i-au dat Grigorie-vodă în seama vătafului de aprozi și cu alți slujitori, de i-au adus tot în pază pînă aicea în țară. Lîngă acestea, și de la țară venise pîră, de la Stroe vornicul și de la Dumitrașco vistierul Cantacozino, care era lăsați dă domnu caimacani purtători dă grijă, pîrînd pe Costandin postelnicul Cantacozino, că umblă pe marginea turcească, oamenii lui hulind numele domnului, de rău și de hain, și pă oamenii țării îi zăticnește, de nu-i lasă să-și dea dăjdile împărătești, și cum că să laudă că el au popit pă Grigorie-vodă, el îl va dăspopi — și ca acestea altele multe. Deci, acéste doao pricini: una den tabără, alta den țară, înțelegîndu-se, ațîțară pă Grigorie-vodă cu mare mînie asupra casii lui Costandin postelnicul. Și, după ce au întrat în țară, și înțelegînd Costandin postelnicul de venirea domnului și dă oprirea feciorilor, au alergat înainte tocma cătră Craiova, și, mergînd să să împreune cu domnul, l-au priimit de s-au împreunat, dar i-au arătat un chip foarte posomorît și, vorbind cam alăturea cu calea, i-au ponosluit pentru feciorii lui, că sînt răi și ficleni, și cum că au îndemnat pă căpitani și pă slujitori să-l pîrască la viziriul și să rădice pă fie-său Șărban domnu. Ca acestea auzind Costandin postelnicul, tăgăduia că nu va fi acéia, ci vor fi pîri mincinoase, să nu le crează măriia-sa. Ca cu de acestea au ieșit afară Costandin postelnicul, iar Grigorie vodă viind la scaun, pe ceialalți boieri i-au slobozit, iar pă

Șărban logofătul l-au tăiat la nas dă o parte, pentru căci să numise să fie domnu; iar pă tată-său, Costandin postelnicul au trimis pă căpitanul de la Ungurei cu dorobanți, și l-au luat noaptea și l-au dus la mănăstirea Sneagovului. Acolo nu l-au zăbovit, ci i-au poruncit de s-au cuminecat și l-au dus în trapezare, și, de stîlpul cel mare legîndu-l, l-au sugrumat. Deci, făcînd știință jupînésii și coconilor, au venit cu voia domnului de l-au rădicat de acolo și l-au dus la Mărgineni de l-au îngropat.

Cînd au fost după aceasta la al doilea an, iar au venit lui Grigorie-vodă poruncă, și Dabijăi-vodă den Moldova, ca să meargă iar la oaste spre Buda, și au purces dă s-au dus după poruncă.

Și, mergînd la Seidi Husein-pașa al Budei, i-au luat și s-au dus la Leva cetate, de o au bătut, dar nimic nu putea să-i strice, fiind acolo și tătari [cu] un sultan; iar viziriul Chiuprilăul era la altă cetate, ce-i zic Singohari. Deci acolo veniră o seamă de oști nemțești cu ghinărariul Muntecoculi, iar la Leva, unde era Husein-pașa și domnii rumânești, cu o seamă dă tătari, veniră alte oști, cu ghinărariul Zuza, și, cum zic, într-o zi să să fie bătut amînduao războaiele; la care au biruit creștinii pă turci și s-au întorsu îndărăt. După ce fură biruiți turcii, după cum ați auzit, temîndu-se viziriul de împăratul, să nu pață vreun rău, au stătut la mijloc Panaiotache, care era dragoman împărătesc pe acea vréme, și au făcut pace între amîndoi împărații, în 20 de ani. În războiul ce făcură la Leva cu némții, vrînd Grigorie-vodă să-și arate vitejiia, au năvălit asupra nemților, de-ncotro îi era oștile lui: măcar că, despre o parte, pă o roată de nemți o au stricat dă tot, iar biruința tot au fost a nemților și boiari mulți au perit și slujitori de ceilalți, că să întîmplase și o tină în fuga lor și pă mai mulți în noroiul acela îi împușca nemții. Deci, săvîrșindu-se așa războiul, domnii amîndoi, de frica viziriului, n-au cutezat să meargă la dînsul, căci îi bătuse nemții, ci au venit cinești la țara lui. Și iaste obicei la turcu, fără ferman să nu să ducă nicăiri. Capichehaiaoa lui îi scriia să vie la vizir, că pă urmă va fi rău. Însă Dabija-vodă, avînd capichehaia pă Chiriță Draco Roset, carele mai pă urmă au ajunsu și domnu, numindu-l Antonie-vodă, și scriindu-i să meargă, pă capul lui și pă sufletul lui: ce rău îi va veni, să fie în sufletul lui — așa auzind Dabija-vodă, s-au învîrtejît înapoi și s-au dus la viziriul. Cam mustrîndu-l oarece, apoi i-au dat domniia iarăși și s-au dus la Moldova

domnu. Iar Grigorie-vodă al nostru nicicum n-au cutezat să meargă, pentru că era boiarii ficleni, și unii carii era fugiți la Rușciuc și cei dă lîngă dînsul ce-l speriia că vor să vie să-l ia, și să-l ducă să-i taie capul, și alte réle. Deci, speriindu-se, s-au rădicat cu totul și s-au dus în Țara Nemțească, de au șăzut acolo cîtăva vreme.

[.....]

Domniia lui Antonie-vodă, leat 7177

Feciorii postelnicului Cantacozino caută moartea tătîne-său. Închid pă Stroe vornecu. Călugăresc pe Stroe vornecul fără voie. Lui Neagoe Săcuian îi taie nasul. Badea Bălăceanul [vor] să-i taie capul. Antonie-vodă merge la oaste la Bugeac. Vrajbă între boiarii țărîi. Mareș să duce la Craiova ban, cu multă pompă. Mareș banul bate pă boiari la scară. Antonie-vodă judecă pă boiari. Cinste ce făcea lui Antonie-vodă boierii. Moldovenii să scoală asupra Ducăi-vodă. Duca-vodă iar să întoarce la Iași. Nemții iau cetățile ungurilor. Nemții taie nește domni mari ungurești. Antonie-vodă merge la Țarigrad den poruncă. Grigorie-vodă vine la turci den pribegie. Boiari mulți să duc la pîră la turci. Gheorghe vornecul era să puie domnu. Ficleșuguri au făcut turcii lui Antonie-vodă. Mazîlia lui Antonie-vodă și închisoarea boierilor. Șărban spătar fuge. Grigorie-vodă luînd domniia scria la Gherghe banul dă prinde boiarii. Boierii cei închiși îi sloboade banul Gherghe. Sluga lui Ilie armaș, îi taie capul Crețulescul. Stroe vornic fuge la Odrii. Pentru ce au căzut Cantacozinii la nevoie.

Luînd domniia Antonie-vodă de la Enișăr, cum s-au zis mai înapoi, au venit în țară cu toți boiarii, și i-au făcut halai după cum să cade domnilor, și să bucura toți dă domnu bătrîn, de țară, nădăjduind [de] bine și de dreptate, și au boierit boierii care după cum le-au venit rînduiala și să așăzase lucrul țărîi bine și gîlcevile dăspre toți. Iar feciorii lui Costandin postelnicul Cantacozino: Șărban spătarul, Costandin postelnicul, Mihai postelnicul, Maiet cuparul și Iordache, găsiră vréme să caute moartea tătîne-său, den cine au fost, și închiseră pă Stroe vornecul Leurdeanul, vinuind că el au fost pricina de l-au omorît. Și l-au scos la divan. El tăgăduia că nu știe de acelea nimic; iar feciorii lui Costandin postelnicul scoaseră nește răvășale, zicînd că sînt

ale lui, care-i scriia lui Grigorie-vodă. Și, fiind Costandin stolnicul în părțile apusului, despre nemți, și la Vineția, și pentr-alte locuri, zicea să să fi împreunat cu Gligorie-vodă, și avînd vorbă pentru moartea tătîne-său, să-i fie arătat acéle răvășale. Ci unii zicea că le-au dat Gligorie-vodă, alții zicea că izvod au dat după acelea, alții într-alt chip zicea; iar noi am văzut nește răvășale, care după ce l-au închis pă Stroe vornicul iar în pușcărie și i-au făcut judecată dă moarte și l-au pus într-un car cu 2 boi, numai cu antiriul și cu nădragii, și au pus nește priviț la car, și i-au spînzurat răvășalile acelea (ale cui vor fi fost, Dumnezeu știe), și așa cu acea pompă l-au trecut pen tîrgu și l-au dus la mănăstirea Sneagovului, dar nu l-au omorît, ci fără voie l-au călugărit; că au și strigat: „Doamne, Doamne, fără voie îmi iaste". Și cînd să-i puie numele: Silivestru, iar el zicea: „Nu Silevestru, ci Mahmet". Într-acest [chip] fu călugăriia lui Stroe vornecul. Mai închis-au într-acéste vremi și pă Neagoe postelnic Săcuianul și i-au tăiat nasul, den ce pricină noi nu știm — cei ce l-au pîrît vor fi știind de ce și cum; mai închis-au și pă Badea Bălăceanul și l-au scos să-i taie capul, apoi l-au iertat — den ce pricină ei vor ști. Însă, într-aceste vremi venit-au și lui Antonie-vodă poruncă să meargă la oaste la Bugeac, să scoață pă nohai den Bugeac și den hotarăle Moldovei, că să înmulțise și făcea multe réle și bugegenilor și moldovénilor. Deci, mergînd sarascheriul cu mulți turci și tătari și Duca-vodă cu moldovenii, cu nevoie mare i-au scos, mai mult cu cuvinte bune și cu pace decît cu război, că să temea dă ei, fiind mulți și vitéji; și de multe ori s-au strînsu să dea război cu turcii și cu ai noștri, dar au fost toți în mare grijă. În cea după urmă, s-au lăsat ei și au trecut Nistrul de céia parte și oștile s-au întorsu. cinești pe la casele lor; și Antonie-vodă încă au venit în țară, la scaun.

Într-o liniște veni și furtună: în pacea ce era în țară între boieri, iată și vrajbă între dînșii. Mareș banul, Radul Crețulescul, Șărban spătariul și frații lui să mărise, să împuternicise, cît trecea peste măsură, nebăgînd seamă pă ceilalți și într-o nimica socotindu-i. Și după acesta să ia cineva seama că să mărise: căci, în vréme ce s-au dus Mareș banul la Craiova, nu s-au dus ca alți bani de mai naintea lui, smeriți, ci cu mare pompă s-au gătit, cu slujitori mulți den București, cu grapă (adecă steag bănescu; așa să zice: grapă), cu trîmbițe, tobe, surle, și după dînsul gloată, și cîțiva copii

dă Sus, de le-au făcut papistăşăşti; şi alte multe réle le-au mai făcut.

Ale Ţării Rumâneşti lucruri, precum am scris îndărăt, boiarii între dînşii tot era cam învrăjbiţi, şi, cîtăva vréme aşa petrecînd, veni poruncă de la împărăţie să meargă Antonie-vodă la Poartă, la al treilea an, după cum făcuse turcii obicei, să sărute mîna împăratului şi să-şi înnoiască domniia.

La Ţarigrad încă sosise Grigorie-vodă den pribegiia lui de la Vineţiia, poftindu-l împărăţiia prin mijlocul lui Pannaiotache dragomanul împărătesc. Acestea auzind domnul şi boiarii, măcar că mergea la Poartă, că nu avea cum face într-alt chip, iar era îngrijaţi; ci trimiseră mai nainte pă Costandin postelnicul Cantacozino şi pă Ghiorghe vornicul să cérce porţile, să vază ce vor afla; iar domnul şi boierii să gătiră de purceseră şi lăsară caimacamu, aicea la scaun, pă Creţulescul, iar pă banul Gherghe, fiind boiar bătrîn, nu vrură să-l facă caimacan, nici îl socotiră întru ceva; de care foarte s-au scîrbit, căci nu-i dedese nici o cinste.

Deci, dentru boiarii cei obidiţi, Neagoe Săcuianul, cu nasul tăiat, şi alţii au fugit de aicea den ţară şi s-au dus la Poartă şi, lipindu-se lîngă Panaiotache, pîrîia tare pă Postelniceşti, că fac multe nedreptăţi între boiari şi între săraci şi altele.

După ce ajunse domnul la Dunăre, să întoarse Costandin postelnicul de la Poartă şî-i întîmpină la Dunăre, şi, întrebîndu-l ce au priceput la Poartă, au zis: „Rău, că nu ne va fi pă voie ce gîndim", şi au spus dă Grigorie-vodă toată povestea ;iar Şărban spătar, frate-său, au zis că va face pod dă pungi de la saraiul rumânesc pînă la al viziriului şi tot îi va fi pă voie. Au zis:„ Ci mergeţi dar, şi veţi vedea". Acii la Dunăre nu ştim ce socoteală făcură, dă ziseră că au făcut greşală de l-au obidit pă banul Ghiorghie Băleanul şi nu l-au pus caimacam. Ci scrise de acolea Antonie-vodă o carte şi-l rîndui să fie purtător dă grijă cu Radul Creţulescul, în ce vor fi trebile ţării; şi purcése domnul cu boiarii ţării la Odriiu. Acolo ajungînd, cerca Mareş banul şi Şărban spătarul, cu ai lor, să puie pă Ghiorghe vornic domnu şi să lipsească Antonie-vodă, zicînd că iaste bătrîn şi slab şi trebuie să fie mai tare, să poată sluji împărăţiei la oaste că făcea turcii gătire dă oaste cătră leaşi. Viziriul, auzind au zis: „Daca le trebuie lor om mai tare, le voi da eu domnu cu mînă dă fier". Înţelegînd boiarii de aceasta, să lăsară de socoteala cea dentîi şi cerea iar pă Antonie-vodă. Şi le făgă-

duiră în față turcii să fie: „Și să vă gătiți în cutare zi, să veniți să îmbrace caftanul". După altă parte trimisése la Grigorie-vodă de-l aducea de la Țarigrad, și ei nu știia nimic. Daca s-au apropiiat Grigorie-vodă dă Odriiu, și, aflînd turcii, trimiseră dă chiemară pă Antonie-vodă, să meargă cu toți boierii, să-i îmbrace cu caftan. Și mérseră toți; iar Șărban spatariul fiind conăcit la Cara Agaci, s-au făcut că-i iaste rău și zăcea lîngă foc și trimisése pă Ghinea comisul să vază ce vor să facă domnul și boiarii la Poartă. Deci, mergînd domnul cu boiarii la viziriul și aștepta caftane, începu a întreba: „Care iaste Mareș?" Zise: „Eu sînt". — „Ia-l!" Ci-l luară. „Care iaste Ghiorghie vornic?" Zise: „Eu sînt". — „Ia-l!" Ci-l luară. „Care iaste Șărban?" Ziseră: „Nu iaste". — „Care iaste Mihai postelnic?" — „Cesta iaste". „Ia-l!" Îl luară. „Care iaste cutare, cutare?" Îi luară pă toți și rămase domnul singur cu ceilalți boiari. Și zise domnului: „Împăratul te-au mazîlit". Și întorcîndu-se către ceilalți boiari: Ivașco stolnic, Hrizea vistier, Radul Știrbei și alții carii era acii, le zise: „Voao v-au dat împăratul domnu pă Gligorie-vodă: păsați la dînsul". Deci, ieșînd boiarii de acii, încălecară și-i ieșiră înainte lîngă Odriu (că era aproape), și veniră cu dînsul în Odriiu. Iar Șărban spătar, fiind mai ficlean decît alții, au scăpat, măcar că au trimis să-l prinză, dar n-au putut; că, îndată ce auzi Ghinea comisul: „Ia pă cutare! ia pă cutare!" și-i lua, îndată s-au dus de i-au dat știre și au încălecat și s-au dus încătro au putut scăpa.

Grigorie-vodă îndată scrise cărți la Gherghe banul Bălenanul, să-l știe că iaste domnu și să prinză pă Radul logofăt Crețulescul și pă frații lui Șărban spătar ce era la București. Carii, viind noaptea trimise de strînse iuzbașii și căpitanii dă slujitori, și pă boiari, carii să întîmplase acii: Radul Năsturel și alții, și strîngîndu-se, au trimis pă Năsturel cu slujitori la Costandin postelnicul și la aga Matei și la Iordache, de le-au ocolit casele, și i-au chemat la curte. Pă alții i-au trimis la Crețulescu de l-au chiemat la curte. Carii întreba: „Dar de ce?" Ei zicea: „Nu știm alt nimic, fără cît poruncă domnească au venit: veți vedea". Și mérseră la curte. Acolo era banul Gherghe și slujitori mulți, lumînări aprinse. Daca veniră, săzură; și să sculă banul și zise: „Boieri, fraților, sănătate de la măriia-sa Grigorie-vodă, că l-au miluit Dumnezeu și împăratul cu domniia; iată și cartea". Și o cîtiră. Mulțămiia ei lui Dumnezeu; însă acii, dentre gloată fugi Iordache, și vru să fugă și Matei aga, dar îi prinseră de

veste, și-i întoarseră și le zise banul Gherghe: „Matei, căci faci copilărește de nu ședzi! Dar domnul căci poruncește să fiți la opreală, nu doar că va să vă omoară, ci numai pînă va veni măriia-sa; deci bun iaste măriia-sa, nu vă témeți, ci ședeți; nu ne mai faceți noao rușine". Acii, în cămările domnești, era închiși de Crețulescul 24 de boiari, și în obezi, de năpăștile ce le făcea că sînt ficleni și răi, precum și mai îndărăt am scris. Ci îndată porunci banul Gherghe dă aduseră țigani și le tăiară obezile și-i slobozi. Ci fiește-carele își lua obezile și le ducea înainte Crețulescului și-i zicea să și le puie în gît și le lepăda jos. Deci, făcîndu-se zio, îi trimise pă boiari pe la casile lor și slujitori de pază, pînă ce au venit a doao poruncă de la Gligorie-vodă, de i-au închis în turnu Boiarii țării, necăjîții, care cum auziia, îndată încăleca și să ducea la Grigorie-vodă la Odriiu. Iar bietul Ilie armaș, înțelegînd mai nainte că va să-l închiză Crețulescul, ca și pe ceilalți, au fugit cătră Țara Ungurească, să scape. Ci întîi i-au prinsu o slugă a lui, care îi stătuse calul și-l aduseră la Crețulescu și îndată puseră de-i tăiară capul, săracul. Pe urmă prind plăiașii și pă Ilie armaș, și, aducîndu-l pîn' la o cîrciumă lîngă București, legat, iată și véste veni în toată țara că iaste Gligorie-vodă domnu; care auzind Ilie armaș, au început a înjura pă plăiași, de l-au dăzlegat și au alergat după dînșii și le-au dat bătaie pîn'la moarte și i-au dus legați la București.

Stroe vornicul, carele îl călugărise la Sneagov, cum ați auzit că am scris mai îndărăt, mai nainte, pînă a nu veni véste de Grigorie-vodă, numai pentru turburările ce să făcea în țară, Matei fii-său, au gătit oameni și rumâni de ai lor și pen meșteșug au luat pă Stroe vornic și l-au trecut în Țara Ungurească. Acolo auzind dă Gligorie-vodă că s-au pus domnu, îndată au purces de s-au dus la dînsul la Odrii, spuindu-și patimile și nevoile ce au tras; și nu numai el să jăluise dă patimi, ci toți boiarii cît să umpluse urechile lui Gligorie-vodă dă jălbile lor, cît să mira de nebuniile lor ce au făcut. Cîteva pricini au fost de au căzut Postelnicești în mîna lui Gligorie-vodă; una, că Gligorie-vodă, cînd au scris la Chiupriulioglu și la Panaiotache de au cerut iertăciune, foarte rău i-au părut, pecum ei l-au înșălat de au fugit în alte țări de supt mila împăratului; a doao, să învrăjbise cu Panaiotache dragomanul, căruia i să trecea cuvîntul la viziriul; a treia, îmboldise și pă boiarii țării

cu multe féluri de réle, cu închisori, cu batjocuri, dentru carii fugind la Poartă, jalbe mari făcea la turci, prin mijlocul lui Panaiotache, carele era vrăjmaș mare.
[.....]

Domnĭia lui Șărban-vodă, leat 7187

Șărban-vodă domnu. Șărban-vodă se duce la vaste la Dogancale. Drosului îi taie capul Șărban-vodă. Duca-vodă gătește ospăț lui Șărban-vodă la Iași, iar el nu priimește. Șărban-vodă îl închide pă Vîlcul vornic. Pătrașco muncit îl spînzură la Sneagov. Șărban-vodă pe Vîlcul vornic îl omoară la Sneagov. Moldovenii să sfătuiescu să omoare pă Duca-vodă. Duca-vodă prinde pe trei boieri ce au fost mai nainte vinovați și-i taie. Șărban-vodă închide pe Hrizea vistier și-l pradă. Șărban-vodă căznește și omoară pe Hrizea vistier. Vistiereasa Hrizii vist. cu copiii fuge la Moldova. Șărban-vodă spînzură pe Radul vistier Ocnar. Șărban-vodă aruncă într-o ocnă pustie pe feciorul Drosului sărdar. Șărban-vodă grele dăjdii scoate. Șărban-vodă multe rele face în țară. Duca-vodă den Moldova să duce la Țarigrad de-și înnoiește domniia și ia hătmănia cazacilor. Duca-vodă vrea să dea pe fie-sa unui grec. Duca-vodă dă pe fie-sa fără voie după Ștefan beizadea. Șărban-vodă înnoiește domniia. Tucheli face oaste la némți cu ajutoriul turcilor. An 1683 sultan Mehmet rădică oaste asupra nemților. Vizirul bate Beci. Craiul leșăsc vine ajutor nemților. Nemții, leșii bat pe turci la Beciu. Sultan Mehmet sugrumă pe veziriul. Divan ce au avut Șărban-vodă cu Duca-vodă înaintea veziriului. Petreceico-vodă vine la Moldova domnu de la leși. Oștile leșăști încungiură pe Duca-vodă. Robesc leșii pe Duca-vodă. Tătarii gonesc pe cazaci, pe moldoveni den Bugeac. Dumitrașco-vodă să pune domnu la Moldova. Foamete mare la Moldova. Duca-vodă să tocmește cu craiul să răscumpere. Duca-vodă moare degrab. Banii Ducăi-vodă îi iau ungurii. Papa Buicescul pîrăște la turci pe Șărban-vodă Șărban-vodă merge la oaste la Cameniță cu Suliiman-pașa. Nemții iar bat pe turci la Ostrogon. Șărban-vodă mazilește pe Dumitrașco-vodă din Moldova. Cantemir-vodă să pune domn Moldovii.

Mare și întunecat nor și plin dă fulgere și de trăsnete, au căzut pă Țara Rumânească cu Șărban-vodă, carele, ca cu nește trăsnete, cu răotatea lui au spart și au dăzrădăcinat nenumărate case de boiari și de slujitori și de săraci, și pă

mulți au omorît cu multe feliuri dă cazne și i-au sărăcit cu multe feliuri de pedepse, precum istoria mai jos va arăta. Ci dar, pentru păcatele oamenilor, sau pentru alte judecăți, care singur Dumnezeu știe, au luat Șărban-vodă domniia Țării Rumânești. Ci mai nainte au trimis pă Costandin Brîncoveanul, nepotu-său, cu schimni-aga, ca să apuce scaunul și să rădice pă Duca-vodă, să-l ducă la Moldova; și porunci se să ție caimacami cu Badea vornicul Bălăceanul și cu Hrizea vistierul și să îmblînzească norodul, atît pă cei mari, cît și pă cei mici și să să bucure și să să veselească toți dă venirea domnului. Și așa au făcut, că cu toții să bucura, și mulți (cum auziiam), care nu avea vin, bea apă pentru sănătatea lui Șărban-vodă și juca și chiuiia, atît îi amăgise pă toți în boieriia lui, cît îi orbise de nu știia ce fac, ci bucuriia lor s-au întorsu în dășărt și la mare întristare. Însă, viind Brîncoveanul, cum s-au zis, și ducîndu-se Duca-vodă den scaun, au trimis caimacamii de au venit doamna lui Șărban-vodă și mumă-sa, doamna Ilinca, de la Rușciuc, ieșindu-i boiari și jupânése înainte. După acéia și domnul au venit, pînă la Bobotează, de au întrat în scaun, cu pompă mare, precum iaste obiceiul domnilor. Deci, dentîi cu blîndéțe s-au arătat tuturor, boierind și pă cei ce nu-i iubiia, pentru pricina aceasta, ca doar ar aduce și [pe] Ivașco clucer Băleanul și pă Staico paharnic, pribegii ce era în Moldova; și așa au trecut cîtăva vréme.

Deci primăvara i-au venit [poruncă] să meargă la oaste, să facă o cetate Dogancale, și, gătindu-se, s-au dus cu turcii și făcîndu-se cetatea, s-au întorsu îndărăt la scaun.

De acum înainte să încep durerile? Că, la întoarcere, au zis Drosului sărdariul să să gătească să meargă în țară mai nainte cu trebi; și s-au gătit și i-au dat cărți și slujitori și pă Aleverde tătarul cu cîțiva tătari, tot tîlhari, și-l învăța în taină, să-l ducă pînă la Bîrlad și să-l dea în laturi dă drum, să-i taie capul, și să-i ia capul pentru credință și să să facă Aleverde că au pribegit în Bugeac, și, pînă nu-l va chiema domnul cu cărți, să nu vie; și, viind, să zică cătră boiari, că au fugit Drosul sărdar. Acest meșteșug făcea, ca să nu să sparie boiarii, să fugă. După ce au sosit Șărban-vodă la Iași, l-au poftit Duca-vodă să-l ospeteze, încă după cale, la întoarcere, și făgăduise Șărban-vodă că va merge la ospăț. Și s-au gătit Duca-vodă dă ospăț, cum s-au căzut; iar, cînd a fost în zioa acéia s-au rădicat Șărban-vodă și au purces spre țară și n-au priimit ospățul. Pricina aceasta

era: că avea nădejde să ia pă pribegi, ori cu voie, ori în putére; dar Duca-vodă, nevrînd să facă obicei rău ca să-i dea, le-au dat cale dă s-au ascunsu. Aceasta auzind Șărban-vodă, că nu sînt la Iași, ci s-au ascunsu la țară, n-au priimit nici ospățul, ci au venit în țară. Duca-vodă încă ș-au strînsu boiarii lui, de s-au ospătat în toată zioa acéia, cu zicături, cu tunuri. Iar Șărban-vodă, viind la Focșani, au poruncit de au închis pă Vîlcul vornec la București, și, după ce au venit în scaun, au trimis pă Ghinea căpitanul, cu 30 de slujitori, de au luat pă Pătrașco [căpitan] Urziceanul, de l-au dus la Sneagov mănăstire; acolo, cu munci groaznice muncindu-l, l-au spînzurat. Iar pă Vîlcul vornec l-au judecat în multe rînduri; dar fără nici o cuviință era judecățile, că vină nu-i afla nimic, precum nici altora. Și, după cîteva judecăți ce i-au făcut, l-au mutat la Sneagov, și acolo l-au omorît cu multe cazne.

Întru aceste vremi, și Duca-vodă la Moldova au avut gîlceavă dăspre boiarii lui, care cu îndemnăturile lui Șărban-vodă (precum pă urmă s-au dovedit), s-au sfătuit boierimea, să să scoale asupra domnu-său, să-l omoare pă dînsul și pă toată casa lui. Și, făcînd pecetea lui Dumitrașco-vodă, care era mazîl în Țarigrad, au pecetluit cărți și scriia călărașilor și altor slujitori, ca despre partea lui Dumitrașco-vodă, cum i-au dat împăratul domniia, ci să meargă să prinză pă Duca-vodă, să-l închiză la Suceavă. Și au mersu un Bogdan cu cărțile, și alt boiar, de le-au dat lepușnénilor și orhiianilor; și s-au rădicat cu toții de au venit pîn' la Țuțora. Acolo tăbărînd, s-au dus căpitanii să întrébe pă hatmanul Buhuș ce învățătură va să le dea; și, fiind hatmanul cumnat cu Duca-vodă, și neștiind de lucrul acesta nimic, îndată s-au dus la domnu și i-au spus povestea. Și, auzind Duca-vodă de la hatmanul, pricepură că iaste ficleșug și, întrebînd cine i-au rădicat, ei au spus: Cutare boiar și cutare. Deci gătéște Duca-vodă pă Ghiorghiță stolnicul Ciudin și-l trimite cu mulți slujitori și prind pă acei boiari și, înțelegînd de la dînșii că Ghioca, vistierul cel mare, au fost capul sfatului, îl închide și pă dînsul — măcar că toți era amestecați, afară de hatmanul Buhuș și Miron logofătul; dar pentru să nu să facă zarvă mare, i-au tăcut pă aceia, numai pă acești 3 boiari, care am scris mai sus că i-au închis, pă aceștea i-au judecat, și i-au scos înaintea porții și le-au tăiat capetele Acolo, cînd vrea să-i taie, au zis acei doi: „Să taie întîi pă Ghioca, că el au făcut aceasta, și el vrea să fie domn"; și

așa au făcut, că întîi pă dînsul l-au tăiat, apoi pe acei doi boiari. Deci ceilalți toți s-au așăzat.

Iar aicea în țară Șărban-vodă, pe la Sfeti Theodor, în săptămîna cea mare a lăsatului de sec, de postul cel mare, au închis și pă Hrizea vistier, puindu-i pricină să-i ia seama de visterie, nădăjduind că va găsi bani mîncați ai țării la el. Care, luîndu-i boiarii lui Șărban-vodă seama, în cîtăva vréme, s-au aflat ai Hrizii vistier bani chieltuiți pentru țară tal. 30.000. Care văzînd Șărban-vodă că nici cu aceasta nu-l poate dovedi, să-i facă rău, au început alta: au zis de zahareaoa ce s-au dus la Cameniță, precum ar fi fost rea; și, ori bună, ori rea de au fost, o dedeše boiarii și rudele lui; iar el numai Hrizii vistier îi găsea vină; și i-au dat poruncă să plinească acei tal. 41.000 de la casa lui și-l munciia cu munci groaznice. Deci, ce să facă ticăitul? De nevoie, s-au îndatorit, și au dat al lui ce avea; și ș-au vîndut satele și moșiile și țiganii; și au plinit banii. După ce au dat Hrizea vistier această sumă de bani, ce s-au zis mai sus, l-au scos de la închisoare (cu ce socoteală, Șărban-vodă va ști și sufletul lui), și numai 11 zile l-au lăsat slobod, dar cu pază de departe, să nu să priceapă, și iar l-au închis; și la a doao închisoare mai multe cazne i-au făcut și multe otrăvi i-au dat, să-l omoară; dar nu-l putea omorî cu otrăvile — precum într-o scrisoare a Hrizii vistier s-au văzut, scrisă cu mîna lui, cîte feliuri dă otrăvi i-au dat, și nu-l putea omorî. Care văzînd că cu acestea nimic nu-și poate face voia lui, cu altă moarte groaznică l-au omorît, de ș-au plinit voia tirániei lui. Jupîneasa-i dar și copiii rămîind la sărăcie, iar nu i-au lăsat în odihnă, ci totdeauna să afla în pază de slujitori și zioa și noaptea, și le cerea bani pe-ntreg. Ei, văzînd că nu vor mai putea trăi, și încă aflînd dă unii-alții că vor să piară, au luat pă Dumnezeu într-ajutoriu și, pentre paznicii ce era împrejurul casii lor, au ieșît; și nu i-au priceput, orbindu-i Dumnezeu; și au încălecat dă cu seară și pe la miezul nopții au trecut Dunărea pă ghiață, în Țara Turcească. A doao zi, înțelegînd Șărban-vodă dă fuga lor, s-au turburat foarte, ca un lup turbat ce era, și în toate părțile au trimis căpitani cu slujitori, să-i prinză, sau să-i omoare, oriunde-i vor ajunge; dar trecuse, cu ajutoriul lui Dumnezeu, și nu i-au găsit; măcar că și în Țara Turcească au trimis gonaci și făgăduiele la pași, la muselimi, la cadii — ca, de-i vor prinde, să lea dea mari daruri. Dar, unde va Dumnezeu să păzească, omul nu poate să strice, ci au scăpat, s-au dus

pă la Odrii și la Țarigrad, și de acolo la Moldova, la Ducavodă și la ceilalți boiari pribegi ce era acolo, fugiți de frica lui Șărban-vodă.

Aceasta așa trecînd, Șărban-vodă nu înceta de a face rău cu morți; că, într-al doilea an, acesta au trimis și pă Radul vistier Ocnariul, de l-au spînzurat în Tîrgul Ocnei, de poarta casii lui; și au trimis și pă feciorul Drosului sărdar, tînăr săracul, la ocnă, și legat l-au slobozit în ocnă pustie; acel sfîrșit au luat ticăitul — fiind gîde Cobza Dumitrașco căpitanul. Mai avea o fată Drosul, ci, pentru ca să-i stingă neamul lui, și pă acéia o au omorît, trimițînd nește seimeni, hoți de ai lui. De acestea multe făcea Șărban-vodă, care de s-ar fi scris cîte una, pare-mi-să că n-am avea hîrtie să le rînduim toate — că de om nicicum nu-i era milă, ca deo pasăre; îndată îl omorîia; ori de au avut vreo pizmă pă dînsul den boiarii lui, ori de i s-au părut ceva bănuială pă cineva, ori l-au pîrît cineva, precum mulți oameni răi sînt în Țara Rumânească, îndată, fără întrebare, fără judecată, îi omorîia tirănește. Pentru dăjdi, ce să zic? Care mai nainte, fără cît știu foarte bine că în anul dentîi au luat den țară 2.000 de pungi de bani, iar al doilea 3.000, al treilea și mai mult — cît răsuflu boierii, slujitorii, birnicii nu mai avea: ci bătuți, căzniți în toată vremea, își vindea moșiile, țiganii, viile și tot ce avea, de le cumpăra Șărban-vodă și ai lui; iar săracii plîngea și pliniia tot ce le cerea, că era legați de stîlpii ce era înfipți la pușcărie, înlăuntru și afară, de-i bătea cumplit: pă boiari, pă căpitani, pă slujitori — pîn-i-au sărăcit pă toți: și, care cum scăpa umplea țările, carei nu, muriia de bătăi sau de necazuri. Însă cei ce era fugiți în Moldova, boiari, căpitani, slujitori s-au rugat Ducăi-vodă, fiind domnu Moldovii, să le fie într-ajutoriu și ei să meargă la turci, să facă jalbă de jafurile ce face Șărban-vodă țării; și le-au dat ajutor bani și oameni, să-i poarte, și s-au du la Țarigrad. Dar n-au folosit nimic — că într-alt chip au cursu lucrurile, precum mai jos [istoria] va arăta.

Într-aceste vremi au venit poruncă Ducăi-vodă den Moldova, să meargă la Poartă să-și înnoiască domniia, și să-i lea și hătmăniia Țării Căzăcești, ca să strîngă pă cazaci lupă unde vor fi răsipiți, și să-i așaze pe la locurile lor; că cu hatmani cazaci nu folosiia turcii — că uniori să închina, alteori să ridica cap și odihnă nu mai avea. Ci au socotit de i-] au dat pe seama domnului Moldovei. Carele, mergînd

la Țarigrad și domniia Moldovii i-au înnoit și hătmăniia cazacilor i-au dat și cu multă cinste s-au întorsu la țara lui. Numai mîhnire avea pentru fie-sa Catrina, care fusése mai nainte logodită după Ștefan [feciorul] Radului-vodă Leon, că, trecînd vréme multă logodiți, și murind Radul-vodă, auziia Duca-vodă că Ștefan-vodă, logodnicul fétei, are proastă politie, ci vrea să strice logodna și să dea pă fie-sa altuia; și încă adusése pă un Iordache Muselim, grec de la Țarigrad, ca să o dea după acela, fiind bogat, și să facă nunta. Ci, aceasta înțelegînd Ștefan beizadea, că va să i să mărită logodnica, au dat jalbă la împăratul și au făcut ferman la Duca-vodă, să-i dea pă fie-sa lui, daca s-au logodit, și să o ducă la Țarigrad; și, cînd au mersu Duca-vodă la Țarigrad, i-au căutat să ducă și pă fie-sa, cu moașă-sa, Dabijoaie. Și au nevoit Duca-vodă în tot chipul să o mîntuiască de Ștefan beizadea, dar n-au putut, ci, la întoarcere, cînd au venit la Moldova, l-au luat și pă dînsul. Deci, mergînd în țară, au făcut nuntă dupre cum s-au căzut, cu toată țara, fiind soli de la leași, de la unguri, de la munteni, și i-au împreunat după lege, după cum era logodiți. Întru această ducere a Ducăi-vodă la Țarigrad, și boiarii munteni, slujitorii, căpitanii, făcîndu-se ca la 300 de oameni, și [avînd] călăuz pă armaș Burna Alixandru, au purces dă s-au dus la Țarigrad, să facă jalbă pentru răotățile ce făcea Șărban-vodă țării. Iar Șărban-vodă, înțelegînd de aceasta, au trimis boiari de ai lui cu cărți, de pîra pă Duca-vodă, că nu-l lasă în pace, ci strînge marghioli și-i trimite cu banii lui, să-l pîrască; și altele ca acestea. Deci viziriul, fiind prieten mai bun lui Șărban-vodă dăcît Ducăi-vodă, au poruncit prin caimacamul Ducăi-vodă, să întoarcă oamenii înapoi, să nu iasă să pîrască pă Șărban-vodă, că pă urmă nu-i va fi bine. De aceasta înfricoșîndu-se Duca-vodă, au poruncit tuturor de s-au întorsu iar la Moldova. Deci, Șărban-vodă înnoindu-și domniia, au rămas iar domnu. Duca-vodă den Moldova, după ce au făcut nunta, s-au dus în Țara Căzăcească, la Nemirova, unde iaste scaunul hatmanilor; acolo au pus polcovnici, judecători, logofeți, după obiceiurile lor, și, peste toți mai mare au pus pă un Iane Grecul (adecă în locul lui). carele știia limba lor căzăcească prea bine; și l-au numit hatman, de care lucru s-au bucurat foarte cazacii; și pînă la un an s-au strînsu, de au umplut satele, tîrgurile dă oameni. Duca-vodă, după așăzămîntul ce le-au făcut, s-au întorsu iar la Iași.

Întru aceste vremi, și Emericus Tucheli groful s-au rădicat cu o seamă dă unguri împotriva nemților; care, cerînd de la turci ajutoriu (cu făgăduială că va închina țara ce o va dobîndi), i-au dat turcii ajutor, și den Țara Muntenească oști, cu Ianoș sărdar Coțofeanul, și den Țara Moldovei oști, cu Ghiorghiță Ciudin sărdar. Care multe cetăți ale lui au luat și mai multe ale lui Racoț (țiind acest Tucheli muierea lui Racoț Ferenți), și le-au supus supt ascultarea lui; deci, viind toamna, s-au întorsu cineși pe la locurile lor.

După acéia, cînd întra al cincilea an al domniei lui Șîrban-vodă, au rădicat sultan Mehmet turcul oaste mare împotriva nemților, fiind împărat nemțescu Leopold, poruncind hanului să rădice toată tătărîmea du pretutindenea. Așîjderea turci, de la răsărit, de la apus, au rădicat. Deci domnii rumânești amîndoi, craiul ungurescu și Tucheli groful, cu oastea lui, și toți s-au împreunat la Beligradul turcesc. Acolo au rămas împăratul turcesc, iar Cara Mustafa veziriul, luînd toate oștile, s-au dus drept la Beci, unde iaste scaunul lui chesar Leopold, și de toate părț le bătea cetatea. Iar pă tătari i-au slobozit în pradă — cît au ajuns cale dă trei zile mai sus dă Beci, și mulțime dă oameni au tăiat și au robit; că era nemții neînvățați de a vedea robii, ci șădea toți pen casele lor; pe carele, găsindu-i i-au tăiat, i-au robit cumplit. Leopold-chesariul, văzînd această nevoie mare ce căzuse pă țara lui, neîncredințîndu-se numai pă oștile lui, au trimis dăgrab la Sobețschi craiul leșăscu și la toți leașii, cu rugăciune, să facă bine să-l ajute la această primejdie ce i-au venit. Și îndată s-au rădicat craiul, cu 30.000 de leași, oaste aleasă, și au venit de s-au împreunat cu oștile nemțești. Fiind cap tuturor oștilor craiul, s-au pornit către turci; pre carii găsindu-i supt Beciu, prinzînd și turcii véste, s-au gătit dă războiu; și le-au ieșît înainte, să nu-i lase să vie la cetate, pînă vor lua cetatea — că o slăbise rău cu tunuri, cu lagomuri, ce-i dedése în 63 de zile. Dar nu i-au putut opri, ci, dînd război tare, în 5—6 ceasuri au biruit creștinii pă turci; și au început a fugi și a lăsa toate cîte au avut: corturi, avuții, zaharéle, dobitoace și altele. Acolo au rămas inicerii în șanțuri; pre carii găsindu-i oștile, pă toți i-au omorît, ca pe nește dobitoace. Deci, după izbîndă, au intrat craiul în cetate, și mare cinste i-au făcut oștile; și, împreunîndu-se cu chesariul, s au sărutat, și îndoită mulțămită i-au făcut de ajutoriul ce i-au dat; și, dăruindu l bine împărătește, s-au dus la țara lui; iar turcii de-abiia au luat odihnă la Beligrad.

Creș nii n-au încetat, ci au mai luat de la turci atunci Ostrogonul, Hatvarul, Secetul. Împăratul turcul, fiind la Odr și înțelegînd de această nenorocire ce au avut oștile lui la Beci, puind vina veziriului (care și oastea aceasta cu îndemnarea lui s-au fost făcut) și isprăvi după poftă n-au avut, nici n-au făcut — au trimis ferman de l-au sugrumat și i-au belit capul, și ducîndu-l pentru credința, să-l vază cu ochii lui; iar în locul lui au pus vezir pă Cara Ibraim-pașa, caimacamul. Și oștile s-au răsipit în iernatec.

Mai naînte dar de perirea veziriului, Șărban-vodă și Duca-vodă, pacea și dragostea cea mincinoasă ce o ținea într-ascunsu, atunci au ieșît la iveală — că Șărban-vodă au tras la judecata veziriului pă Duca-vodă, aruncîndu-i prihăni că au luat den țară multe pungi. Duca-vodă încă au muncit de s-au îndreptat și au rămas Șărban-vodă în dăsărt și l-au închis veziriul pentru o seamă de bani; și, neavînd să-i dea, au făcut zapis la mîna veziriului, cum, mergînd în țară, să-i trimiță; și așa l-au slobozit den închisoare; iar Duca-vodă s-au dus pen Ardeal la țara lui. Ci și țara nu o au găsit precum o au lăsat — moldovénii ș-au adus domnu den Țara Leșască pă Petreceico-vodă și s-au nebunit cu toții; adus-au și cazaci, de s-au făcut mare grămadă; și s-au dus în Bugeac (fiind hanul cu tătarîi la Beci), dă au făcut multe réle. Pă doamnă-sa o au găsit fugită la Brăilă, de nevoia răzmiriților ce să aținase în țară. Duca-Vodă încă nu cuteza să meargă în scaun, fiind Petreceico-vodă cu oștile acolo, ci ședea la Domnești, la satul soacră-sa Dabijoaii, pre carele fără véste au venit oștile de la Petreceico-vodă, de l-au lovit în zioa dă Crăciun, cînd ședea la masă. Și, fiind oștile lui răsipite pen sat, pe la gazde, și negata, l-au luat de l-au dus în sus spre Țara Leșască. Cap oștilor era Dimidenschi, reghimentariul de la Snetin, și Bainschi, nepotul lui Petreceico-vodă. Într-o sanie cu paie l-au pus, avînd numai un covor și o perină și 2 cai răi: unul negru, altul albu; hamurile, de tei (den toată averea lui, cu atîta l-au dus în Țara Leșască). Doamnă-sa venise la Focșani, ci, auzind dă luarea domnu-său, s-au dus în Țara Muntenească. Acest sfîrșit au dat și Duca-vodă.

.....

ISTORIILE DOMNILOR ȚĂRÎI RUMÂNEȘTI DE RADU POPESCU

Domnia Radului-voievod Negrul

Cînd au fost cursul anilor de la Adam leat 6798. Radul-vodă Negrul, care avea scaunul său la Făgăraș și de la moșii și strămoșii rumânilor, carii venise de la Roma, în zilele lui Traian, împăratul Romii, s-au socotit ca să-și mute scaunul dencoace, peste plai. Pricina pentru ce — nu să găsește scris nici de ai noștri, nici de striini, numai mi să pare, pentru doao pricini să-și fie mutat scaunul. Dentru care, socotind bine, una tot va să fie fost. Căci, potrivindu-se văleaturile și împărații turcești, grecești, și pre alții demprejurul nostru, aceasta găsescu. Și poate-fi pentru frica turcilor, că într-această vréme s-au rădicat Otoman turcul, fiara cea rea și cumplită, de au supus multă parte a răsăritului, ce să numește Anadol, carele, înghiesuind pre împărații grecilor cu luarea pămîntului lor de la Anadol, poate-fi că făcea jalbă țărîlor creștinești, dînd știre de întîmplările acestea. De care auzind și Radul Negrul-vodă, ș-au mutat scaunul dencoace dă plai, pentru ca să-și facă întărituri locurilor de paza oamenilor și să-i fie mai lesne a păzi pre cei den Ardeal, de s-ar cumva apropiia turcii. Iaste și altă pricină a socoti, și poate-fi să să fie învrăjbit domnul rumânilor cu domnii ungurilor și cu ai sasilor, de niscaiva pricini, și de acéia să se fie mutat dencoace. Și nu iaste a nu să crede aceasta, că, după ce au trecut domnul dencoace, n-au mai avut stăpînire peste rumâni în Ardeal; iar nici pă dînsul să-l stăpînească cineva n-au fost: ci den plaiu încolo stăpînea ungurii, și den plaiu încoace stăpînea domnul, pînă în Dunăre. Și, pentru ca să arate că nu iaste supus nimănui, să scrie în hrisoave samodîrjăț (adecă singur stăpînitor). Ci, ori așa, ori într-alt chip să

fie fost, nu să zmintéşte istoriia, că, ori una să socotească cinevaşi, ori alta, nu va greşi.

Ci dar Radul-vodă s-au aşezat în cătăva vréme în Cîmpul Lungu unde şi mănăstire frumoasă şi mare au făcut. După acéia s-au dus la Argeş, de au făcut scaunul acolo, făcînd curţi domneşti, şi bisérică, care şi pînă astăzi iaste. Şi au început a-şi tocmi şi a-şi îndrepta ţara cu judeţe, cu judecători, cu boierii şi cu altele ce era de folosul domniei şi a ţărîi, lăţindu-se pînă în Dunăre şi pînă în Siret. Alt ce au mai făcut acest domnu întru 24 de ani ai domniei lui, nimeni nimic nu pomeneşte.

În zilele acestui domnu, după cum să véde văleatul, au fost împărat la Ţarigrad Mihail Paliologul, carele au scos Ţarigradul den mîinile frîncilor (că-l luase mai nainte cu 70 de ani). Iar Otoman, mai-marile turcilor, mergînd la Sevastie cetate, o au luat, şi au prinsu pre domnul Sevastiei, de l-au omorît, supuind toată ţara lui. Şi pînă la acest Otoman au fost la turci multe stăpîniri: unul ţinea o parte dă loc, altul alta; şi nu putea fi între dînşii unul mai mare. Iar acesta fiind mai ficlean, au muncit în tot chipul, şi au supus pre ceilalţi turci, şi le-au luat toate locurile, ce le avea la Anadol, şi s-au făcut el stăpîn mai mare; şi multe războaie au avut cu grecii, luîndu-le multe locuri de la răsărit. Pre carele istoricii îl mărturisescu că au fost mare viteaz, şi mai vîrtos Ghieorghie Franţi, care au fost logofăt mare la Împărăţiia Grecilor pe vremea ce s-au luat Ţarigradul; carele, rămîind viu după luarea Ţarigradului, multe istorii minunate au scris, întru care scrie şi pentru acest Otoman, dentru care sînt împăraţii turceşti, ceşti ce sînt şi pînă acum; neamul lui Otoman dă unde să trage, şi cum s-au înălţat păn' la atît. Carele zice cu adevărat că otomanlîii aceştia să trag den neamul împăraţ lor greceşti, Comnini, den Ioan, nepotul lui Ioan Comnin-împăratul; carele z'ce cu adevărat că, într-o vréme ce avea război cu persii, pentru căci i-au luat unchi-său calul în vrémea războiului şi l-au dat unui viteaz slujitor, căruia îi căzuse calul şi rămăsése pedestru, şi, dentr-acea pricină fugind la persi, l-au priimit păgînii cu drag, şi lăsîndu-şi legea creştinească, şi păgînindu-se, i-au dat şi fata cea mai mare, care o chiema Camero, pentru că era om dă toată lauda în chip şi în minte, întru învăţătura elinească şi hărăpească. Acesta au născut fecior cu Camero, muierea lui, carele au stătut om minunat ca şi tată-său, şi învăţat şi viteaz. Şi, în vremile ce avea războaie grecii cu frîncii (den rea chiverni-

seală a Comninilor și ale Paliologhilor; carele au fost peirea și stricăciunea împărăției, după cum scrie istoricul Ghiorghe Franți), au găsit pîrlej de au luat multe locuri grecești, afară den ce luase tată-său Celebiul (că așa îl numise. den Ioan, Celebi). Deci, feciorul Celebiului au născut pre Ertogruli, iar Ertogruli pre Otoman acesta, de carele pomenim acum că se trage neamul împăraților turcești. De acéia să și numescu: Otoman-patișah. De carele putem zice, în oarece chip, că cu dreptate țin turcii Împărăția Țarigradului, fiind a lor de la Comnini împărații. Însă acest Otoman au ținut acea stăpînire ani 28, și au murit, lăsînd în urma lui fecior, iar înțelept și viteaz, pă Orhan.

Întru această vréme era craiu ungurescu Ladislav, pe vremea ce au ieșit Radul-vodă Negrul den Țara Ungurească și, după un an al domniei lui, murind Ladislav-craiul, s-au pus în locul lui Andriiaș-crai. Și la anii 6809, în domniia Radului Negrul s-au făcut cetatea Făgărașul, precum să véde pînă astăzi. Scrie un istoric den cetatea Făgărașul, să o fie făcut Ștefan-vodă Măilat, domnul rumânilor, dar nu este de credință, că domnul rumânilor Radul-vodă Negrul s-au fost mutat de la Făgăraș peste plai dîncoace, precum s-au zis mai nainte, și alt domnu la Făgăraș să să fie pus în locul lui, nu s-au auzit, nici s-au găsit scris. Ci dar, oricine să o fie zidit cetatea, întru această vréme s-au zidit.

Radu-vodă Negrul, după adînci bătrînețe, au murit în țara lui și cu cinste l-au îngropat boiarii, domnind ani 24.

Domniia lui Mihail-vodă

După Radul-vodă Negrul au stătut la domnie Mihail-vodă, carele au domnit cu pace ani 19, întru a căruia domnie, de s-au și făcut niscareva lucruri vrednice dă auzit, și, nepomenindu-le alții, noi încă tăcem. Iar de-alții, vecini și striini de noi ce au lucrat (după cum s-au găsit scris de alți istorici) nu vom lăsa să nu dăm în știință.

În zilele acestui domnu, au murit Otoman, biruitoriul turcilor, leat 6828, și au rămas în locul lui Orhan. Acesta să nevoia să-și lățească împărăția, neodihnindu-se zioa și noaptea, gîndind în ce chip ar supune țările și pămînturile striinilor, însă, încătro mergea, slujindu-i norocul, biruia. Luat-

au Licaoniia, Frighiia, Cariia, pînă la marea care iaste la gîrla Evrimidon, și partea Vithiniei carea rămăsése neluată de tată-său, și Nicomidiia, Nicheia și alte multe cetăți, și vestita cetate Brusa, care este la picioarele Olimbului, și o stăpîniia grecii, carea, după cum spun istoricii, era scaun crăiescu. Deci rănindu-se Orhan la un picior cînd au luat Brusa, unii zic să fie murit, iar alții zic să s-au dus la un sat care era loc al Thrachiei, anume Harini și acolo au șăzut de s-au tămăduit.

În zilele acelea, Andronic Paliologul, împăratul grecilor, viind la slăbiciune și cunoscînd că va să moară, avînd cu a doao muiere [numele ei Anna] doao féte și un fecior, anume Ioan, care încă nefiind dă vîrstă ca să poată chivernisi împărăția, au chemat pă Ioan Cantacozino, boiar de cinste, pre carele de mic l-au fost luat și l-au fost crescut și l-au fost cinstit pînă la mare boierie, și i-au dat toată purtarea de grijă a casii lui, și a fiiului său, și a împărăției lui, pînă va veni fie-său la vîrstă; decii, să fie împărat, și Cantacozino să fie sfetnic împărăției. Și, pentru întărirea acestui lucru, au și logodît pă fii-său cu fata lui Ioan Cantacozino, carele cu jurămînt au făgăduit împăratului că va face acelea carele i le poruncise. Dar n-au păzit hotarăle jurămîntului, ci, după moartea lui Andronic, unindu-se cu o seamă den boiarii împărății, au luat împărăția gineri-său Ioan. Carele, rămîind în cîtăva vréme lucrul așa, și venindu-și ginere-său Ioan, la vîrstă, și cunoscînd nedreptatea ce i-au făcut socru-său, s-au sfătuit cu oarecarei boiari, prieteni ai tătîne-său, și au fugit la Orhan, împăratul turcilor, și lîngă alte făgăduințe ce i-au făgăduit lui Orhan, i-au logodit și pre o sor-a lui, să o dea să-i fie împărătească precum au și făcut-numai să-i dea ajutoriu, să scoată pă socru-său de împărăție. Și, dîndu-i oaste den destul, au venit la Țarigrad, și cu multe vărsări de sînge, prin multe vremi, au biruit pă socru-său, și au luat scaunul. Iar socru-său, fugind cătră sîrbi și cătră bulgari, au rugat pre domnii acelor locuri de i-au dat ajutoriu să vie, să scoată pă gineri-său și, viind cu oștile spre Țarigrad, l-au întîmpinat o carte de la ginèri-său, care îi scria așa: „*De multe ori m-am socotit și m-am mirat, cum cunoștința, și* «diiacrisis» *și bătrînețile nu te înfruntează să-ți aduci aminte de moarte și de judecata nefățarnicului Dumnezeu, la care noi toți vom să stăm goli și* «tetrahilimeni», *să ia fiștecarele după faptele lui plata.*

Să cădea, ca un înțelept și practic, ce știi scripturile (cum tu zici și te înalți), să-ți vii în socoteală, și să gîndești ce ceri de la mine, și care îți iaste dreptatea cu pravilă și după canoanele grecilor. Și nu ți-au ajuns pînă acum cîte scandele, atîtea războaie dentre noi, morți, vărsări de sînge, robii ale creștinilor, fraților noștri, carele toate den vina ta s-au aițiat și s-au făcut. Părăsește, pentru mila lui Dumnezeu, să mai răsufle cevași ticăiții creștini! Căci la Asiia fiara cea rea, Otoman, toată creștinătatea o au sfărîmat. Lasă încai să să odihnească cești de aicea și cei ce au scăpat de acolo, aicea. De vréme ce David să roagă pentru limbile ce n-au lege, zicînd: «Răsipește doamne, limbile carele vor războaiele», cu cît sîntem noi datori să păzim pre cei ce i-au răscumpărat Hristos cu sîngele, lui, carele și pace, și dragoste au poruncit să avem. Știi acestea bine că tatămieu te-au crescut dă mic copil și te-au cinstit cu boierie dă vîrstă și cu nume pe lîngă împărăție; și adu-ți aminte dragostea ce au avut către tine, și pă mine în mîinile tale m-au dat, și să ne rudim la moartea lui au poruncit. Iar tu n-ai făcut ca un păstor bun și adevărat, nici faci, ci ca un lup, și tîlhar, și fur. Și pă mine m-au lăsat diadoh împărății, iar tu ai nevoit să mă faci mojic și să mă dăzbraci den soartă. Iar eu întru nebiruita putére a lui Dumnezeu mă nădăjduiescu, și el să facă dreptate întru nedreptatea ce-mi faci".

Această carte citind Cantacozinul, multă vréme au stat în mare socoteală, cît, de ar fi fost cu putință, s-ar fi întorsu îndărăt, dar nu să putea; că să pornise atîtea oști striine, cît îi căuta, vrînd-nevrînd, să meargă înainte; precum au și mersu. Dar nimic n-au folosit, că s-au întorsu cu rușine, răsipindu-i oștile Ioan Paliologul cu ai lui, și cu turci[i], carii îi avea ajutor de la cumnată-său Orhan, împăratul turcescu.

La una ca aceasta viind Ioan Cantacozinul, și văzînd că fără noroc au umblat și acum, s-au dus de s-au călugărit, și au rămas Ioan Paliologul biruitoriu în scaunul împărăției.

În zilele acelea, leat 6838, scrie un istoric că au venit Carol, craiul ungurescu, asupra Țării Rumânești și au luat Severinul fără nici o vină. Iar domnul Mihail-vodă, în nădejdea lui Dumnezeu, strîngînd oaste, și făcînd război cu craiul ungurescu, l-au biruit, și s-au întorsu cu rușine. În mijlocul vremilor acestora au murit Mihail-vodă, și s-au pus în locul lui Dan-vodă.

Domnia lui Dan-vodă, leat 6841

Acesta au stătut domnu în Țara Rumânească după Mihail-vodă. Avea și frate, pă Mircea. Însă, ce să fie făcut în 23 de ani ai domniei lui, nu să pomenește, fără numai scrie că l-au ucis Șușman, voivodul sîrbilor; dar pentru ce și cum, nu să știe.

În zilele acestui domnu, la 17 ani ai domniei lui, au murit Orhan, împăratul turcescu, și s-au pus fie-său Amurat cel dentîi, leat 6878.

În zilele lui Dan-vodă, fiind crai ungurescu Ludovic, sașii den Ardeal s-au fost făcut rebeliși, s-au sculat împotriva craiului; care, viind cu putere în Ardeal, i-au supus iar, și mare pagubă le-au făcut. Sașii aceștea de multe ori s-au sculat asupra ungurilor cu sabie, gîndind că doar s-ar putea dezbate de către ei, dar niciodată n-au avut noroc să biruiască ei, ci totdeauna i-au biruit pe ei ungurii și alții, ca pe nește podani ai lor.

Domnia lui Alixandru-vodă, leat 6864

După ce au perit Dan-vodă, au stătut la domnie Alixandru-vodă carele zic să fie fost de feliul lui cîmpulungean. Ce să fie lucrat el în domniia lui, nimeni nu scrie.

Pe această vréme a domniei acestui domnu, Amurat, împăratul turcescu, pentru lăcomiia lui învrăjbindu-se cu Paliologul, împăratul de la Țarigrad, au venit cu mulțime de oști și au luat Caliupoli, unde iaste marea îngustă, de trec lesne, de la răsărit la apus, și de la apus la răsărit, fiind cetate de pază a grecilor. După acéia au luat Filipupolis și Odriiul, și alte locuri ale Thrachiei și ale Machedoniei. Deci iar s-au împăcat, și amîndoi au mers la răsărit, împotriva unor turci ce să hainise de către Împărăția Turcească, și, biruindu-i, au luat Pamflagoniia, și pîn' la girla Sangari, și, vrînd să treacă spre Marea Neagră, au înțeles de fii-său că s-au unit cu feciorul lui Ioan Paliologul, și s-au rădicat împotriva părinților; ci, lăsîndu-și calea despre Marea Neagră, s-au dus amîndoi împotriva feciorilor; cu carii făcînd războiu, i-au prinsu. Ci turcul și-au omorît feciorul, iar grecul l-au orbit.

Întru vremile acestui domnu, după trei ani ai domniei lui, leat 6867, au venit Dragoș-vodă de la Maramoreși în Țara Moldovei, de au dăscălecat Țara Moldovei; care unii zic că

iaste den păstori, alții zic că den neşte vînători, ce avea o coteică anume Molda şi, gonind un buor s-au fost înecat coteîca într-o apă, şi, după numele Moldei, au numit apa Moldova, şi după apă au numit pre moldoveni. Ci, cum să véde istoriia — ce iar de la dînşii o am luat, cu Molda coteica, cu Moldova apa, cu moldovenii — numele lor den cîine să trage: den Molda, moldoveni. Şi, pentru căci au omorît pre buor, au luat domnii semnul peceţii lor, de fac cap de buor.

Acest Dragoş-vodă au domnit doi ani, şi, murind, în urma lui s-au pus fii-său, Sas-vodă, care au domnit 4 ani, şi, murind, s-au pus fii-său Laţco-vodă, şi, domnind 8 ani, au murit, şi s-au pus în locul lui, Bogdan-vodă, leat 6881. Decii, Pătru-vodă, feciorul lui Muşat, leat 6887.

Întru aceste vremi, Amurat, mai-marile turcilor, neodihnindu-se, şi făcînd războaie în toate părţile, au fost făcut şi de multe ori cu sîrbii, cu bulgarii, carii, avînd pă cnez Lazăr mai mare, şi de multe ori bătîndu-i Amurat, fugiia cnez Lazăr, şi iar strîngea oaste de veniia asupra turcului. În cea după urmă, apropiindu-se oştile unele de altele, s-au ales den oastea lui cneaz Lazăr un viteaz, anume Miloş Cobilici, carele cu îndrăzneală au întrat în oastea turcească, dîndu-i cale turcii, socotind că va să să închine lui Amurat, mai-marele lor. El încă au mersu drept la Amurat şi, scoţînd Miloş un cuţit de cele mari sîrbeşti, l-au jungheat pă Amurat turcul, măcar că şi pă dînsul l-au omorît turcii. Iar oştile lui cneaz Lazăr au luat mare îndrăzneală, şi oştile turceşti frică, de au fugit care încotro putea, iar cneaz Lazăr goniia tăind şi răsipind.

După moartea lui Amurat au rădicat turcii pre fii-său Baizit Ildirim. Ildirim l-au numit pentru iuţimea ce avea în războaie, că Ildirim în limba noastră „fulger" să chiamă. Acesta avea un frate, pre carele chiemîndu-l la dînsul, şi, fără răotate fiind, au mers la frate-său, gîndind că den dragoste îl chiamă, să să vază unul cu altul; iar el, ca un păgîn, l-au omorît. De acest Baizit zic că au fost om darnic, nemăreţ; mînca şi bea cu toţii. Şi au făcut multe războaie; întîi, la Asiia trecînd, au luat Armeniia, şi Iveriia, şi Amastru, şi pre neşte rămăşiţă de domni turceşti, ce era la Anadol, i-au biruit; apoi întorcîndu-se la Evropa, multe războaie au făcut, carele le vom pune mai înainte.

Domniia Mircii-vodă, leat 6891[1]

După ce au murit Alixandru-vodă, domnind ani 27, s-au pus domn Mircea-vodă cel Bătrîn, fratele lui Dan-vodă, carele după neşte semne ce să văd, este vrednic de laudă. Şi multe lucruri va fi făcut vrednice dă auzit, în 29 de ani ai domniei lui, dar ai noştri nimic n-au scris, fără numai ce aflăm la striini.

Zice istoricul Ghiorghe Franţi că au avut doao războaie Mircea-vodă cu Baizit, împăratul turcescu, unul către Nicopoia, altul pă apa Ialomiţii, şi la amînduao l-au biruit pe Baizit-bei. Alt istoric scrie că un război ce au avut Mircea-vodă au fost la Rovine (unde vor fi Rovinile, nu le spune). Şi au avut ajutor Mircea-vodă pre Marco Cralevici, şi pe Costandin, şi pă Drăgaş, oameni de neam mare, sîrbi, cu oşti supt mîna lor. Şi au bătut Mircea-vodă pre împăratul Baizit la acest război; iar Marco, şi Drăgaş, şi Constadin au perit în război. Deci, după ce, au făcut Mircea-vodă aceste izbînde, văzînd obrăzniciia turcilor, s-au împăcat cu ei, şi le-au fost dînd plocon, pentru să să odihnească ţara cu pace.

În domniia lui doao mănăstiri au făcut: întîi Cotmeana, după acéia Coziia, mai mare, mai tare, mai frumoasă, şi cu multe sate şi ţigani o au înzestrat.

În zilele Mircii-vodă, Jîcmon, craiul ungurescu, unindu-se cu franţozii şi cu alţi domni creştini, au strînsu oşti, şi s-au pornit spre turci, ca să-i scoată den hotarăle creştinilor, şi, viind pînă la Nicopoia, au ieşît înainte împăratul turcesc Baizit, şi, den rea chiverniseală a creştinilor, au biruit Baizit pe creştini, tăindu-i şi robindu-i. Iar craiul într-o luntre au scăpat, trecînd Dunărea în Ţara Rumânească. Decii, s-au dus la Ţarigrad, la Rodos, şi pe la Dalmaţiia s-au dus la ţara lui, zăbovind ani 18.

În domniia Mircii-vodă, patru domni s-au schimbat la Moldova: Roman-vodă, fratele lui Pătru-vodă, Ştefan-vodă, iar alt Ştefan-vodă, cu frate-său Pătru-vodă, fecior lui Ştefan-vodă; decii Iuga-vodă, pre carele l-au luat Mircea-vodă la dînsul — pentru ce nu să ştie.

În zilele Mircii-vodă, Diiul şi Nicopoia le-au luat turcii, şi, mergînd Mehmet-paşa să ia Bosna, acolo au perit, împreună

---

[1] Titlul a fost adăugat ulterior. Cuvîntul *Domnia* este scris cu litere latine.

cu multe oști ale lui. Atuncea turcii au ars Ravan ța, mănăstirea lui cneaz Lazăr.

În vremile acestea, leat 6900, au murit Ioan Paliologul, împăratul grecescu, și s-au pus în locul lui fii-său Manuil Paliologul, cărele, văzînd slăbiciunea lor, s-au dus la papa de la Roma, rugîndu-se să dea ajutoriu. Și pentru mîndriia, nevrînd să sărute naracavița papii, unde era chipul lui Hristos (după obiceiul lor), s-au mîniat papa, și nu i-au dat nici un ajutor. Deci, viind de acolo fără ispravă, unindu-se în vorbe și cu alți domni creștini, au trimis soli la Temurli, hanul tătărăscu (carele și Uzbec îl chiamă), de s-au rugat să vie, că doar i-ar mîntui de turcu; și au venit, și s-au bătut cu Baizit-împărat. Și, biruind Uzbecul pă Baizit l-au prinsu viu, și, făcîndu-i culivie de fier, l-au băgat într-însa, și așa toată Asiia l-au purtat, și, ducîndu-l la țara lui, au murit. Alții zic că l-au omorît Uzbecul — împărățînd ani 26.

Decii în urma lui au rămas patru frați, și avea price între dînșii, care să împărățească, și, prin multe războaie ce au avut în trei ani, unii luînd ajutor de la sîrbi, alții de la greci — pă urmă au biruit acela ce l-au chiemat Mehmet, și, luînd împărățiia, au omorît pre ceialalți frați, afară de unul, ce au fugit la Țarigrad, și s-au creștinat (Isuf l-au chiemat). Acest Mehmet, împărățînd, n-au păzit pacea ce făcuse tată-său Baizit, și vrea să mărească ploconul rumânilor și al moldovenilor; ci, unindu-se rumânii cu moldovenii, au avut război cu Mehmet-împărat, și l-au biruit pe turc, și iar au lăsat ploconul precum au fost așăzat de tat-său. După acéia au rădicat turcul război la Anadol, de au luat locurile carele le luase Uzbecul de la tat-său Baizit: Galatiia, Cappadochiia, Pontul, și altele de la Asiia de Sus. Peloponisul încă l-au făcut să dea haraci, și cu vineții au avut război pe mare, și l-au biruit, și pă urmă s-au împăcat.

Domniia lui Vlad-vodă, leat 6920

După moartea Mircii-vodă, au luat domniia Vlad-vodă, carele s-au poroclit Țepeș. Acesta au făcut mănăstirea Sneagovul și cetatea de la Poienari. Făcut-au tîrgoviștenilor mare pedeapsă, pentru o vină ce avusése, că făcuse unui frate al Vladului-vodă un necaz. Pentru acéia au trimis slujitori, și, în zioa dă Paște lovindu-i, au prinsu și pe bărbați, și pă

muieri, și feciorii, și fétele, împodobiți fiind, i-au dus la cetatea Poienarii, de au lucrat pînă li s-au spart hainele.

În zilele domnului acestuia, murind Mehmet, împărat turcilor, s-au pus în locul lui Amurat al doilea, carele au trimis pă Mihail-bei de au încungiurat Țarigradul cu oști. Și multă pagubă au făcut grecilor, pentru că au fost dat ajutoriu lui Mustafa, frăține-său, carele fugise la Țarigrad, de frica frăține-său Amurat, și grecii îi dedese muiere greacă, fată unui boiar mare, nepoată împăratului grecescu, și l-au rădicat împărat la Anadol. Deci acest Mustafa își făcuse scaunul la Brusa, și multe locuri la Anadol supusése. Iar frate-său, sultan Amurat, păzind vréme, au trecut fără véste la Brusa, și, găsind pe frate-său beat, în baie, l-au omorît. Ci, pentru această pricină, au încungiurat Țarigradul, și făcea pagubă; ci i-au împăcat Mara, muierea lui Amurat acestuia, fiind greacă.

Întru această vréme, au murit Manuil Paliologul, împăratul grecilor, și s-au pus fii-său Ioan, carele au fost luat fămeie bogată de la Lumbardiia, fată unui boiar de acolo; dar, fiind el curvar, nu-și iubiia fămeia lui, ci încă au fugit iar la tat-său, și tată-său nu o priimiia cumsăcade, căci și el era curvar, ca gineri-său.

Pe aceste vremi au mersu Amurat-împărat în Ardeal, și au prădat mai mult ținutul Brașovului, dă 2 ori, și au luat cu dînsul pre județul de la Brașov cu pîrgarii.

. . . . . .

Domniia Radului-vodă, fecior lui Vlad-vodă, leat 7004

Stînd la domnie Radu-vodă, în urma tătîne-său Vlad-vodă, au făcut Mănăstirea den Deal, frumoasă, și o au înzestrat cu moșii bune, și cu altele de toate. Acesta au trimis de au adus pe Nifon patriiarhul, pre carele turcii îl mazîlise, îl surgunise, și, viind aicea în țară, multe învățături sufletești învăța, și îndrepta bisérica, pentru că era rumânii proști, atît vlădicii, episcopii, cît și popii, și toți ceilalți. Ci dar, scandălisîndu-se cu Radul-vodă, pentru un lucru făr' de lége ce au făcut Radul-vodă, de au făcut pă un boiar, anume Bogdan (pre carele îl iubiia), de ș-au lăsat muierea, și i-au dat domnul pre o sor-a lui, de care neîngăduind Nifon patriiarhul fu gonit den țară. El încă, ieșind den Tîrgoviște,

și-au scuturat papucii dă prah, și l-au afurisit pe domnu (cum s-au și aflat după moarte), carele, căzînd în boală groaznică, au murit, și l-au îngropat la Mănăstirea lui den Deal, în mormînt, carele și-l gătise el, cioplit în piatră, cum să véde. Și au domnit ani 15.

În domniia Radului-vodă, au avut Ștefan-vodă moldoveanul războiu cu Hroiot, pă Siret, la Șchiei, și, biruindu-l, l-au prinsu viu, și i-au tăiat capul. Iar și Ștefan-vodă, căzînd după cal, l-au vrut prinde vrăjmașii.

Au mai avut acest Ștefan-vodă și alt războiu: cu Albert, craiul leșăscu, la codrul Cozminului; și foarte rău l-au bătut, și mulți leași au perit. Și, ducîndu-se oștile lui Ștefan-vodă în Țara Leșască, au arsu, iau prădat, iau robit — și Podolia și pă din sus dă Liov, multe miluri de pămînt. Și multe războaie au avut Ștefan-vodă, țiind țara cu sabia în 47 de ani, și, ca un om, au murit: și s-au pus în locul lui fie-său Bogdan-vodă cel Orbu.

Scriu unii că fiind un boier den Moldova anume Roman Pribeagul, și cerșînd oaste de la Radul-vodă, s-au dus de au prădat toată Putna, locul Moldovii. După acéia, Bogdan-vodă, vrînd să-și întoarcă paguba ce-i făcuse Radu-vodă, au strînsu oaste și au întrat în Țara Rumânească, și au prădat Rîmnicul, șăzînd la Rătezaș zece zile; acolo l-au întîlnit sol de la craiul ungurescu (numele solului: Maximiian, călugărul), fecior de despot, den sămînța împăraților grecești; carele, rugînd pre Bogdan-vodă i-au împăcat cu Radul-vodă; și s-au întorsu Bogdan-vodă la țara lui.

Domniia Mihnii-vodă, leat 7017

După moartea Radului-vodă, era price între boiari pentru domnu, pă cine ar pune; însă în cea după urmă au rădicat cu voia tuturor pă Mihnea, feciorul Dracii armașul den Mănești. Carele, luînd putére la mînă, multe răotăți au făcut: boiarii îi omora, îi munciia, avuțiile le lua, cu jupînés le, cu fétele lor să culca, dăjdi multe punea asupra țării; cît, neputînd suferi, s-au rădicat o seamă de boiari, cu banul Barbul Craiovescul, și cu frații lui, și cu alt neam al lui, și au pribegit în Țara Turcească. Care, făcînd jalbă la împăratul de răotățile ce le făcea Mihnea-vodă, l-au mazîlit, și au pus în locul lui pă Vlad-vodă, fratele Radului-vodă.

Iar Mihnea-vodă, pînă a să mazîli, daca pribegiră boiarii, au trimis de le-au prădat casele; și le-au sfărîmat pînă în pămînt, și nu numai casele, ci și bisericile, și mănăstirile lor, și slugile, și egumenii, era slutiți de dînsul și căzniți.

În zilele acestui domnu, al doilea Baizit-împărat au trimis oaste la Caramaniia, cu gineri-său Hersi-ogli; carele, avînd război, l-au prinsu caramanlîi viu. Și, făcîndu-se pace între dînșii, l-au slobozit. Și iar într-aceste vremi s-au făcut mare cutremur, cît la Țarigrad au căzut geamiuri, biserici, case, de au omorît mulți oameni.

Bogdan-vodă den Moldova, cerînd de multe ori de la craiul leșăscu să-i dea pă Elisafta, soru-sa, să-i fie doamnă, și nevrînd muma fétei și fata, pentru că auzise că este grozav, și orbu de un ochiu, iar Bogdan-vodă au strînsu oastea Țării Moldovii, și, întrînd în Țara Leșască, mare pradă și multă pagubă au făcut, ajungînd pînă la Liov. Craiul încă, strîngîndu-și oastea, au trimis pe Camenețchi de au prădat Moldova jumătate. Decii craiul unguresc au întrat la mijlocul lor, de i-au împăcat.

Întru aceste vremi, și muma lui Bogdan-vodă, doamna lui Ștefan-vodă, fata Radului-vodă, den Țara Rumânească, dentru această lume s-au petrecut.

După Ivan, marele cnez al moscalilor, au stătut stăpîn fie-său Vasilie Ivanovici, carele au fost născut den greacă, anume Sofiia, fata Tomii Paliologul, despotul de la Moreia (adecă Peloponisului). Acesta cu putere mare au luat cetatea Smolensca, care o stăpînea leașii, létfénii, și cu multe războaie au luat și Kazanul, carea iaste împărăție tătărască, și pentr-alte locuri au lățit și stăpînirea lui. Apoi, văzîndu-se că iaste cu noroc, au început a să numi împărat și de atunci încoace toți stăpînii Moscului să numescu împărați. Iar mai nainte să numiia cnezi (adecă *duxi*), ce să cheamă rumânește domnu, precum vecinii lui: leașii, sfeții și alții, cum nemții, franțozii și alte limbi, toți pînă acum îl numescu *dux* Moscovie; iar nu *imperator;* precum el să numește.

.....

Domniia lui Neagoe-vodă Basarab, leat 7020

Acest Neagoe-vodă au fost fecior Pîrvului vornecul, nepot de frate banului Barbul Craiovescul. Carele, luînd domniia, multe bunătăți spun să fie făcut, și aicea în

țară, și pe la Ierusalim, la Sfetagora, mîie și mănăstiri pe acolo au dres, au înnoit, și aicea în țară 2 mănăstiri mari au făcut: una, Mitropoliia den Tîrgoviște, alta, mănăstirea den Curtea de Argeș; care potrivă nu avea în toată lumea, mi să pare, în meșteșugul lucrurilor ce să văd, pe den afară de piatră cioplită peste tot, și cu flori săpate peste toate pietrile și toată bisérica; ce sînt atîtea sute dă flori [cît] nu să află doao flori să să asémene una cu alta. În scurte cuvinte, în lume nu să va afla alta ca aceasta; fericit cel ce au făcut-o, fericiți cei ce au lucrat-o: vrednici sînt dă laudă. Dentr-această zidire să cunoaște acest Neagoe-vodă că au fost cu frica lui Dumnezeu; că nu ș-au cruțat avuțiia, ci o au cheltuit întru slava lui Dumnezeu, făcînd această mănăstire cu mare chieltuială. Alta, să cunoaște, că au fost și om înțelept, și după lucrul mănăstirii; că, toate cîte au făcut acolo, sîntu cu bună rînduială: cine va mérge să vază, să va mira. Și după pacea ce au avut țara în 9 ani ce au domnit — că cu toți vecinii au fost împăcat. Și dentru acestea să cunoaște că au fost om temător de Dumnezeu. (Că, în zilele Radului-vodă, carele au făcut Mănăstirea den Deal, fiind Nifon patriiarhul mazîl, și gonit de turci aicea în țară, scandalisindu-se[1] cu Radu-vodă, cum s-au scris la domniia lui), acest Neagoe-vodă fiind la domniia Radului-vodă vătaf de vînători, foarte căuta, miluia, grijiia pe Nifon patriiarhul: de la care mare blagoslovenie au luat. Însă, după ce au trecut mulți ani, și luînd Neagoe-vodă domniia, și știind de Radul-vodă că iaste afurisit de Nifon patriiarh, vrînd să facă bine să-l dăzlege, au trimis la Svetagora boiari cu cărți, la părinți, ca să aducă pă Nifon patriiarh, ce murise mai nainte; și, dăzgropîndu-l, l-au adus întreg aicea în țară. Înaintea căruia i-au ieșît și domnul cu gloatele, și l-au adus cu cinste în Tîrgoviște, după acéia la Mănăstirea den Deal, unde era mormîntul Radului-vodă; și au pus moaștele sfîntului pă mormîntul lui, și, adunîndu-se vlădicii, episcopii, egumenii, preoții, cît era destul, și au făcut slujbe în bisérică. bdenii și altele. Și, cînd au fost într-o noapte la bdenie (o doamne, cît sînt lucrurile tale de minunate!), s-au făcut un trăsnet, și s-au spart piatra după mormîntul Radului-vodă, precum să véde pînă în zioa de astăzi, și den trupul sfîntului au început a cură un izvor dă apă, de au întrat în mormîntul Radului-vodă, și i-au

[1] În text: *scalandisindu se.*

spălat tot trupul lui cel grozav, și au rămas curat și iertat. Întru acea noapte, după ce au ieșit toți de la bdenie, și vrînd să să odihnească puțin, zic să fie venit în vis Radul-vodă la Neagoe-vodă, de i-au mulțămit de binele ce i-au făcut, de au adus pă sfînt și au luat iertăciune.

Întru acele zile, luînd Neagoe-vodă domniia, iar Bogdan cumnatul Radului-vodă, de carele s-au zis mai sus, temîndu-se de Neagoe-vodă, au vrut să fugă, dar n-au putut scăpa, că l-au prinsu și, aducîndu-l la domnu, pentru avuțiia lui și domnească, să o spuie, l-au muncit foarte, pînă l-au și omorît.

Adus-au Neagoe-vodă și o icoană den Țarigrad, chipul domnului Hristos; care un ovrei au dat cu un cuțit în chipul domnului, și au ieșit sînge. Să véde semnu și pînă astăzi în icoană — că iaste la Argeș, la mănăstirea sa; leat 7023.

America, lumea cea noao, o au aflat Cristov Culumbul, călugăr frîncescu, cu cheltuiala spaniolului; care au fost neștiută de noi, și lumea noastră de ei neștiută.

În domniia lui Neagoe-vodă, au întrat hanul tătărăscu în Țara Leșască, de au robit Litva, pîn' la Vilna. Aș'jderea și feciorul hanului într-acea vréme au prădat Țara Moldovii foarte rău, și Bogdan-vodă au trimis pe un hatman al său, cu vreo mie de oameni, și la întorsul tătarîlor i-au lovit, și vitejaște s-au bătut, dar n-au folosit hatmanul nimic, fiind puțini, și încă cu pagubă mare s-au întorsu, că ș-au pierdut șapte sute de oameni.

Întru aceste vremi, s-au pogorît den Țara Ungurească un Trifăilă, ce să numiia fecior de domnu, cu oaste asupra lui Bogdan-vodă; ci, ieșîndu-i înainte la Vaslui, și, dînd războiu, ș-au pierdut Trifăilă războiul și capul; că l-au prinsu viu și i-au tăiat capul.

În zilele lui Neagoe-vodă și a lui Bogdan-vodă den Moldova, s-au arătat un semnu mare și minunat spre cer, chip de om, și în cîtăva vréme au stătut, și au perit. Aș'jderea s-au făcut mare cutremur tot într-acea lună ce s-au făcut semnu acela spre cer, și Bogdan-vodă den Moldova au murit, leat 7025, la Huși, și l-au îngropat la mănăstire, la Putna; multe războaie cu biruință au făcut.

Și în urma lui au stătut domnu Ștefan-vodă cel Tînăr, fecior lui Bogdan-vodă, nepot lui Ștefan-vodă cel Bun; leat 7025.

Luter Marton, pentru pizma papii, ș-au lăsat legea și au învățat legea ce țin acum luterii, la Vitemberga, și la alte părți.

Acești domni, Neagoe-vodă den Țara Rumânească și Bogdan-vodă den Moldova, au legat haraci la turci, de vréme că au cunoscut că într-alt chip nu să vor odihni — fiind împărat turcesc Selim.

.....

Domniia Mircii-vodă, leat 7053

După mazîliia Radului-vodă, cum s-au zis mai sus, au dat împ'ratul domniia Mircii-vodă; carele viind în țară, după 2 săptămîni, lucrul cel mai dentîi acesta au făcut; au tă'at pă Coadă vornecul, și pe frate-său Radul comisul, și pă Dragul stolnic, și pă Stroe spătar, și pă Vintilă comis și alți nenumiți, muncindu-i întîi pentru avuție, pînă ce au dat ce au avut; deciia i-au omorît. Boiarii cei ce au scăpat de moarte au fugit în Țara Ungurească; și, trecînd 2 ani, au strînsu oaste, ce au putut, și au venit pă Praova, întîlnindu-se cu M'rcea-vodă la sat la Periș; acolo au avut războ , și au b'ruit M rcea-vodă, și au perit Udriște visteriul și Teodosie banul; ceilalți iar în Țara Ungurească au fugit, și n-au zăbovit, ci iar au strînsu oaste, și, împreună cu Radul-vodă Iliiaș, au ven't în țară; și întîmpinîndu-se cu Mircea-vodă la sat la Mănești, au biruit Radul vodă Iliiaș și pribegii, și pre M rcea-vodă pînă la G'urgiul l-au gonit, și mulți oameni d-ai lui au perit. M rcea-vodă au făcut știre la împăratul, că după porunca lui nu-l lasă domnii cei haini și boiarii cei haini să-și stăpînească țara, ci vin de-l scot den țară. Deciî împăratul au poruncit hanului și turcilor după margine să meargă să scoață pe Radul-vodă și să așaze iar pe M'rcea-vodă. Și așa, v'nd oastea împărătească, au gonit pă Radul-vodă și pă pribeg'. Și au rămas M'rcea-vodă domnu, de au domnit toată domni'a lui ani 8 pol, și l-au mazîlit turcii, și au pus domnu pă Pătrașco-vodă.

În zilele Mircii-vodă, leat 7061, au luat turcii Lipova, Șolmușul, Beceiul, Becichericul, Nadlacul, Sonlocul și alte cetăți den Țara Ungurească. Timeșvarul încă într-aceste vremi l-au luat turcii.

Pătru-vodă Rareș den Moldova, cum am zis mai sus, slăb'nd de bătrînețe și de multe ostenele, de războaiele ce au făcut, den lumea aceasta s-au petrecut; pe carele toată țara l-au plînsu cu jale mare, pentru că era părinte tuturor milostiv, și păstor bun turmii sale. Însă în cea după urmă

s-au dus boiarii la Poarta turcească, şi, pentru dragostea lui Pătru-vodă, au cerut pă fie-său, Iliiaş, domnu. Dar n-au semănat tătîne-său nicicum, că tată-său făcea bune, iar el réle. Au tăiat pă Vartic hatmanul în Huşi; să dăzmierda cu turci tineri, cu turcoaice tinere, pînă, în cea după urmă, au lăsat domniia frăţine-său, lui Ştefan-vodă, şi el s-a dus la Ţarigrad, de s-au turcit, la leat 7059.

Ştefan-vodă, feciorul lui Pătru-vodă, şăzînd la domnie, dentîi s-au arătat bun, blînd, milostiv, apoi s-au făcut mai rău, decît frate-său; lua jupînésile, fétele boiarilor, de-şi bătea joc de dînsele. Ci, neputînd suferi boiarii, la Ţuţora fiind tăbărît cu corturile, noaptea i-au surpat boiarii cortul pă el, şi aşa l-au omorît; şi au rădicat domnu pă Joldea; şi vrea să ia pă Ruxanda, fata lui Pătru-vodă, sora lui Ştefan-vodă. Ci încă n-au apucat să-l cunune (că vrea să facă nunta la Suceavă), şi, mergînd pă cale la Suceavă, la un sat, la Şipote, l-au împresurat pribegii cu oaste leşască, şi cu alt domnu ce rădicase, pă Petre stolnicul, carele l-au numit Alixandru Lepuşneanul, şi, prinzînd pre Joldea, i-au tăiat nasul şi l-au călugărit, şi au luat Alexandru pă Ruxanda.

Domniia lui Pătraşco-Vodă
Cel Bun, leat 7062

Pătraşco-vodă acesta au venit domnu de la turci, şi au domnit ţara bine, şi boiarii fără vrăjbi, fără morţi, fără prăzi, precum tuturor place; pentru acéia şi „bun" l-au numit, pentru bunătăţile lui ce avea. Deci, trecînd trei ani den domniia lui, au strînsu oştile lui toate, şi s-au dus în Ţara Ungurească, şi de acolo au trimis pă Socol vornecul, şi pe alţi boiari de cinste în Ţara Leşască, la Ezavela-crăiasa, şi la fie-său Ianoş-crai, de i-au adus în Ardeal, şi l-au aşăzat la crăie, în cetatea Clujului, şi iar s-au întorsu în ţară cu toată oastea şi boierimea. Însă nu semnează létopiseţul, de ce pricină, şi cu a cui poruncă, şi cu a cui putére au făcut el aceasta, de au pus crai în Ardeal, neavînd nici un război cu nimeni. Bag seamă că tot cu a turcului poruncă va fi fost, iar nu într-alt chip, pentru că [să] véde mai îndărăt, unde au luat turcii Buda de la mîna lor, pentru o mulţămită le-au făcut acest bine, de le-au dat Ardealul; iar, cum să véde, ardelenii, precum sînt den fire ficleni, nu vor fi vrut să să supuie, ci-l vor fi gonit în Ţara Leşască, de unde [era] mu-

mă-sa Ezavela, şi turcii, nepriimind să să facă ceva peste porunca lor, poate-fi că au poruncit lui Pătraşco-vodă să meargă cu oştile în Ardeal şi, fără voia ardelenilor, să chieme pe Ezavela-crăiasa cu fie-său, să-i aşaze la crăie, dupre cum au şi făcut. În létopiseţul moldovenescu, să găsi scris că cu porunca împărătească au mersu domnii amîndoi, ai amîndorora ţările, Pătraşco al muntenilor, şi şi Alixandru Lăpuşneanul al moldovenilor, de au aşăzat la crăie pă Ianoş-craiu; şi de atunci s-au supus ungurii a da turcilor haraci.

Întru această vréme, au luat turcii Ghiula, cetatea ungurească, şi alte multe cetăţi du penprejur; deci, după ce s-au umplut 4 ani ai domniei lui, ca un om au murit şi Pătraşco-vodă, şi l-au îngropat în bisérica domnească, la scaunul lui; iar după el au venit iar Mircea-vodă.

Domnia Mircii-Vodă, leat 7066

Iar au venit Mircea-vodă domnu de la Poarta turcească, pentru a căruia venire auzind boiarii, cei mai mulţi au fugit în Ţara Ungurească, anume cel mai mare: Stănilă vornic, cu alţi boiari şi cu toată curtea. Deci, văzînd Mircea-vodă că au fugit atîţia boiari, au trimis de i-au chemat cu jurămînt, că nu le va face nimic rău. Ei, încredinţîndu-se în cuvîntul lui, au venit cu toţii de i s-au închinat. Iar, cînd au fost la martie 3, au chemat boiarii, vlădicii, episcopii, egumenii, cu cuvînt ca acela, că are să să sfătuiască de neşte trebi ale ţării şi ale domniei. Care strîngîndu-se toţi, aşa cum s-au zis mai sus, Mircea-vodă învăţase beşlii şi turcii, cari-i avea cu dînsul, să fie gata şi, în ceas le va porunci să fie gata a face năvală, să taie pă boiari şi pă călugări; şi aşa au făcut. În vréme ce au văzut că s-a strînsu cei chemaţi, au dat poruncă şi au întrat cu sabiile într-înşii, ca neşte lupi în neşte oi, de i-au omorît pă toţi cîţi s-au întîmplat acii. Ceilalţi boiari, care n-au fost acii, şi au auzit de peirea aceloralalţi, cu toţii au fugit iar în Ţara Ungurească.

Mircea-vodă, domnind într-acest rînd 2 ani, au murit, şi l-au îngropat în bisérica domnească în Bucureşti; şi au rămas doamnă-sa Mircioaie cu fie-său Pătru-vodă, în scaun, trimiţînd la turcu de cerea scaunul tătîne-său Mircii-vodă. Iar boiarii pribegi, auzind că au murit Mircea-vodă, au strîns cîtăva oaste, şi au venit peste munte. Boiarii Mircii-vodă

încă ș-au strînsu oștile, și le-au ieșit înainte la sat la Românești; acolo, avînd război, au biruit pribegii, și au fugit boiarii Mircii-vodă, cu doamnă-sa Mircioaie, și cu fie-său Pătru-vodă, peste Dunăre; și iar s-au întorsu boiarii Mircioaii cu oști îndărăt, și s-au întîmpinat cu pribegii la Șărpătești și, bătîndu-se, au biruit pă pribegi. Acolo au perit Badea clucer, și alți boiari de ai pribegilor; și au venit doamna Chiiajna cu fii-său Pătru-vodă în scaun, în București.

Deci n-au trecut vréme multă, ci au venit alți pribegi pe apa Oltului, anume Stanciul Bengăi, Matei al Margăi, Radul logofăt, Vîlcan, și alții cu ei, cărora le-au și ieșît Pătru-vodă la Boiani și, avînd Pătru-vodă mulți turci cu el, bătîndu-se oștile, au biruit pe pribegi, și s-au întorsu domnu la scaun. Și numaidecît au sosit Stepan vel-portar de la Poartă, cu steag de domnie, să fie domnu în locul tătînesău, și au mai mărit haraciul la împărățiile den cît au fost legat mai dănainte; și au domnit ani 8, și l-au mazîlit turcii, și s-au dus la Țarigrad, și în locul lui au pus pă frate-său Alexandru.

.....

Domniia lui Alixandru-vodă, leat 7100

După ce au mazîlit împăratul pă Ștefan-vodă Surdul, au dat domniia lui Alixandru-vodă, și a domnit un an; și într-acest an al domniei lui, nu să știe ce au fost, și l-au mazîlit împăratul și pe el.

Iar întru aceste vremi Amurat, împăratul turcescu, văzînd pre creștini între dînșii bătîndu-se și neunindu-se, au rădicat război asupra lui Rodolfu, împăratul nemțescu, și, scriind la Hasan-paşa de la Bosna, și cu alții făcîndu-se ca la 40.000; au întrat la Horvaci, și Vihaci cetatea de scaun, o au luat, și oștile dentr-însa le-au slobozit cu pace. După acéia, la sloveni s-au dus, fiind ban Toma Erdeud, carele, avînd oaste puțină, au pierdut și el războiul, și numai cu călărimea au fugit, luîndu-i tunurile, și alte gătiri toate de oaste. Decii, la Petrevarodin și la altele[1], carele sînt în marginea Savii, toate le-au luat, și multe vărsări de sînge au făcut în creștini atuncea turcii; numai ce au scăpat o mănăstire ce o păzea

[1] Scris: *altul*.

Neculae Micarăuș ungurul. Iar Osecul, carele este lesne trecătoare către Stiriia, și către Carintiia și către Carneola, cu multă osteneală s-au nevoit Hasan-pașa acesta; dar s-au întorsu rușinat, că, fiind vitèji cei denlăuntru, nu o au putut lua.

Domniia lui Mihai-vodă, leat 7101

Acest Mihai-vodă, după ce au luat domniia, s-au numit că iaste fecior lui Pătrașco-vodă, iar cu adevărat nu să știe; că nici un istoric de ai noștri (sau striin) nu adeverează cine iaste, și cum au luat domniie; fără cît den auz unul de la altul așa dovedim: că mumă-sa au fost de la oraș de la Floci; care, fiind văduvă și frumoasă și nemerind un gelep, om mare și bogat, den Poarta împărătească, și în casa ei zăbovindu-se cîtăva vréme, zic că au umblat cu acea fămeie, și au îngreoat-o, și vrînd să să ducă gelepul, i-au dat un inel și 100 de galbeni de aur, și au zis fămeii, de va face fecior, viind la vîrstă, să să ducă la dînsul, unde-l va găsi, și după inel îl va cunoaște că-i este fecior. Și, născînd făt, trecînd vréme multă, și făcîndu-se om dă vîrstă și de treabă, lipindu-se pe lîngă boiari, și pe lîngă domni, au ajunsu pîn' la acea boierie, de l-au făcut ispravnic în locul banului de la Craiova, nefiind ban, că nu vrea să puie domnii ban, pentru că de multe ori să scorniia gîlcevuri asupra domniei de acolo. Deci, fiind el la Craiova (în ce chip nu să știe), i s-au scornit nume cum că iaste fecior dă domnu.

[Care auzind domnul] dentru acea vréme, au trimis cu urgie și l-au adus la București, și, trecînd pă lîngă Bisérica Albă pe vremea liturghiei [s-au rugat armașilor să-l lase să asculte sfînta liturghie], și, lăsîndu-l, au întrat în biserică, și, rugîndu-se, s-au făgăduit lui sfetii Nicolae, fiind hramul, că, de-l va mîntui, să-i facă mănăstire în numele lui, păcum au și făcut. Că, ducîndu-l la domnu, și tăgăduind de năpaste, au jurat cu 12 boiari că nu iaste fecior dă domnu, și au scăpat. Dentru care nevoie scăpînd și speriindu-se, au fugit la Poartă, și, găsind pă tată-său acolo, fiind om mare al Porții, i-au scos domniia în țară, sau, cum zic alții, că, fiind capichehaia un Ianc, care i-au fost rudă lui, avînd voie de la Poartă, i-au scos domniia. Ci, ori în ce chip au fost, el domniia o au luat. Și, luînd domniia, mari vrednicii au făcut, mai vîrtos cu vitejîile, de au supus turcii, ungurii, moldo-

vénii, de era și iaste mirare, precum istoriia mai nainte va arăta. Și mănăstirea încă o au făcut, care să véde, și să numéște Mihai-vodă, precum s-au făgăduit în nevoia lui.

Luînd dar domniia de la turci, și șăzînd în scaun cîtăva vréme, vedea avăniile turcilor și a boierilor și necinste domniei și răotățile ce să făcea săracilor, care nu putea să le rabde. Ci, sfătuindu-se cu boiarii și cu țara, au socotit să rădice sabie asupra turcilor. Întîi, unindu-se cu Batăr Jicmon, craiul Ardealului, și cu Aron-vodă, domnul Moldovei, jurînd unul altuia să să ajutoréze unul cu altul la orice nevoie le-ar veni. Și pentru că vedea turcul învrăjbit cu neamțul și cu ungurul, de care, rădicînd el împreună cu aceia sabie asupra turcului, mai lesne și de folos îi va fi — ci dar, întru acești ani dentîi ai domniei lui, mîlcomind el ca să vază ce fac nemții și ungurii, iar turcii au fost rădicat oaste în Țara Ungurească, asupra împăratului nemțesc, mai vîrtos îndemnînd Hasan-pașa al Bosnii, vrînd să-și curățească rușinea den anul trecut, ce n-au putut lua Osecul. Ci, într-acest an, cu mai mare gătire s-au dus, și multe prăzi și vărsări de sînge, și robii au făcut. Întîi, Trencinul cetate o au luat, după acéia la Osec au mersu de bătea cu tărie, și avea oastea lui împărțită și dă o parte dă Dunăre, și de alta. Iar domnii împăratului nemțescu, anume: banul slovénilor și Rober Eghembergul, și Melhior Rederul, împreunați fiind cu oștile, au mersu asupra pașăi la Osec, și, găsindu-l numai cu jumătate de oaste a lui lîngă dînsul, și dînd războiu, l-au biruit, tăind și înecînd pă turci în apă: acolo cu dînșii și pașa s-au istovit. Céialaltă oaste jumătate, turcească, care era decindea, văzînd patima celoralalți, toate corturile și alte gătiri de oaste le-au lăsat creștinilor.

Acéste réle întîmplări auzind împăratul Amurat, cu mînie au trimis pă Sinan-pașa viziriul, cu toată puterea lui, poruncind și lui beglerbei de la Rumele, și pașîi de la Timișvar, și de la Buda, să meargă cu denadinsul să supuie Țara Ungurească. Care înțelegînd Rodolfu, împăratul creștin, și socotind ca doar va pleca mintea varvarului cu daruri, să să părăsească de vărsările de sînge ale creștinilor, i-au trimis sol cu mari și de cinste daruri. Dar varvarul nu s-au uitat la acelea, ci mai vîrtos au poruncit Sinan-pașii, ca să ajungă degrab acolo, să arză, să robească, dupre cum le iaste obiceiul lor, al păginilor. Atuncea Osecul l-au luat, și Vesprinul, și Palota, și Veza, și alte multe cetăți, și cătră Sechișfeirvar, vrînd ca să iernéze pașa, luînd robi du pen cetăți mai mult

dă cît 5.000. Iar oastea împărătească, cu duca de Hardeg și groful Zereni Palfi, luînd inemă, s-au dus către Sechișfiervar, unde era pașa cu ceilalți; și, dînd război, dentîi s-au părut că vor să biruiască turcii; dupre acéia creștinii îndreptîndu-se, vitejaște au întrat în oastea turcească; și multe mii de oameni au perit den turci; prinzînd și pre inicer aga viu și pașa de la Buda rănindu-se — care peste puțină vréme la Buda au murit; și mulți bei și mai-marii oștilor turcești au perit la acel războiu, cu 10.000 de ceilalți. Și așa Sinan-pașa au rămas rușinat.

Ca acestea auzind Mihai-vodă, să bucura cu inema, nădăjduind că și el, rădicînd sabie asupra turcului, împreună cu ceilalți, va putea lésne să rădice jugul robiei turcului de asupra țării. Deci trimise la Bator și ceru oaste, care i-au dat cu doi căpitani anume: Horvat Mihai și Bechiș Ișfan; și, avînd și ale lui oști, întîi au tăiat turcii den București, decii pă unde să mai afla pen țară, de au curățit țara de păgîni; și au mersu la Giurgiul de l-au bătut (dar nu l-au luat); ci iar s-au întorsu la scaun, făcîndu-se numai începătură de vrajbă.

Acestea auzind sultan Amurat turcul, s-au turburat foarte, văzînd că să înalță și altă gîlceavă, și au poruncit unui Mustafa-pașa de au luat oști, și pă Bogdan-vodă, fecior Ianculuí-vodă, ca să vie să prinză pă Mihai-vodă, și să-l puie pă el domnu. Dar Mihai-vodă, daca au auzit, l-au ieșit înainte la Dunăre, și nu vrea să lase pă turci să între în țară; dar, viindu-i véste că au întrat tătarîi în țară, s-au dat îndărăt, și au trimis străji împotriva tătarilor; și, avînd și tătarîi străji, s-au întîmpinat, și, bătîndu-se, au biruit pă tătari. Deci hanul au trimis cu mai mulți tătari cu nepotu-său, și, trimițînd și Mihai-vodă oaste mai multă, s-au găsit unii cu alții la Stănești, și iar i-au biruit ai noștri pă tătari, și au perit și nepotul hanului. Turcii cu Bogdan-vodă întrase în țară la Giurgiov, și s-au fost împreunat și cu hanul, iar Mihai-vodă au trimis pă un Manta banul cu oaste, și i-au lovit fără véste, și foarte i-au tăiat rău, și cum au putut, au scăpat pașa peste Dunăre, ca să să mai gătească. Iar Mihai-vodă nu i-au dat vréme de gătire, ci au trecut pe la Marotin Dunărea pe ghiață, și, dînd război, au perit pașa cu mulți turci; Bogdan-vodă de-abiia au scăpat. Ai noștri, tăind, robind, arzînd și luînd multe prăzi, dobînzi, s-au întorsu înapoi cu bucurie. Hanul, ca acestea văzînd, s-au întorsu la olatele lui.

Viind vara, turcii căuta să isprăvească mai mult cu nemții, cu ungurii, decît cu rumânii. Ci au gătit oști gréle asupra lui Rodolf, și asupra ungurului; că Mateiaș, arhidux de Austriia cu oștile nemțești, bătea Ostrogonul, Batăr Jîcmon, craiul Ardealului, bătea Timișvarul. Ci într-această vară au dat pace rumânilor, și au poruncit turcul tătarîlor să meargă în Țara Ungurească; care, lovind cu iuțime, precum le iaste obiceiul lor, pen Țara Leșască, pe la Sneatin, pe la Pocuție, au trecut munții pe la Strii în Țara Ungurească. Sinan-pașa viziriul încă s-au dus pe la Beligrad cu oștile turcești, și, lovind părțile ungurimei, multe vărsări de sînge, și robii, și prăzi s-au făcut.

Fost-au cerut nemții ajutor de la leași împotriva turcilor; ci nu le-au dat îndemînă a da; numai însuși, cum putea, să nevoia a să bate cu turcul. Și, cum am zis mai sus, Mateiaș bătea Ostrogonul, Zereni alte cetăți bătea și lua, ungurul bătea Timișvarul. Iar, după ce au întrat turcul și tătarii în țările lor, ș-au piierdut toate sfaturile, că Mateiaș austriiacul de-abiia cu oarece călărime au scăpat de supt Ostrogon, Zereni, de unde era bătînd cetățile care era luate mai nainte de turcu, le-au lăsat, Batăr Jîcmon al Ardealului au lăsat de a bate Timișvarul, și s-au întorsu la scaun. Iar Sinan-pașa cu tătarii, ce mai rămăsése cetăți, locuri neluate den ceia ani, într-acest an le-au luat, și cu izbîndă s-au întorsu.

Mihai-vodă întru această vară, avînd vréme ca acéia de pace cătră turc, au trimis de au arsu Dîrstorul, și cît au putut ajunge înlăuntru, așîjderea și Hîrșova și Brăila, și cît au putut ajunge înlăuntrul Țării Turcești, și cu dobîndă s-au întorsu îndărăt toți, ajungînd oștile lui Mihai-vodă pînă la Varna, carea iaste lîngă Marea Neagră, și, pînă în munți, cîte orașă și sate era turcești, toate le-au arsu și le-au prădat, și au robit turci, turcoaice, copii, de i-au adus în țară.

Auzind împăratul Amurat aceste fapte ale rumânilor, leat 7103, au poruncit Sinan-pașăi să facă pod peste Dunărea, să treacă oștile în Țara Rumânească, și au dat poruncă tuturor oștilor den Anadol și de la Rumele să vie. Și vara, la anul carei s-au scris mai sus, au venit toate oștile, cu Sinan-pașa viziriul, la Dunăre, și, fiind podul gata, au trecut la Giurgiov. Mihai-vodă încă ș-au strînsu oștile, și au scris la Batăr Jîcmon să vie cu oaste ungurească. Dar, zăbovindu-se ungurul, el au ieșît înainte cu oastea ce avea, înaintea turcilor. Și la Călugăreni s-au întîlnit cu viziriul și, dînd războiu

vitejaște, pă Sinan-pașa încă l-au oborît după cal în gîrlă, și un spahiu l-au scos așa ocărît. Că Mihai-vodă ca un fulger umbla pen oaste, tăind și oborînd jos, și cu mîna lui pă Caraiman-pașa l-au tăiat. Văzînd viziriul acestea, s-au întorsu la locul unde era tăbărît, iar Hasan-pașa cu Mihnea-vodă, venea pen pădure, să lovească oastea lui Mihai-vodă pe denapoi; cărora prinzîndu-le de véste, s-au pornit însuși cu sabiia a mînă, și vitéjii lui după dînsul au întrat ca lupii în oi, și cînd de cînd era să ajungă pă Hasan-pașa să-l taie cu mîna lui, însă au scăpat; și, ducîndu-se la viziriul, își spunea unul altuia patimile, și să mira în ce chip ar face să prinză pe Mihai-vodă, cu vicleșug, că cu puterea armelor nicicum nu putea. Și, chiemînd pașa pă Mihnea-vodă, i-au zis să scrie la niscareva boiari prieteni ai lui, că le va da viziriul 50.000 de galbeni să împartă oștilor, și să prinză pă Mihai-vodă, sau să-l lase. Și, scriind Mihnea-vodă la un Dan visteriul și la alți boiari, și trimițînd într-ascunsu, au început boiarii să-l ficlenească, și mai vîrtos pă unguri să amăgească cu bani; care s-au și făcut, că vrea ungurii să-l lase și să fugă. Aceasta Mihai-vodă văzînd, s-au tras spre, Rucăr, de au așteptat pă craiul cu oștile ungurești.

Iar turcii au întrat în țară de o au prădat, și o au arsu, și au robit cum le-au plăcut, făcînd cetate în Tîrgoviște, în București și puind pași cu oști să păzească. Alalți prăda țara. Batăr Jîcmon încă au pogorît cu oștile, fiind și Ștefan-vodă Răzvan de la Moldova, că pentru aceasta era Răzvan-vodă cu craiul, căci Irimiia-vodă au venit den Țara Leșască cu Zamoschi hatmanul și cu oști, de l-au pus domnu pă Irimiia, și au gonit pă Răzvan, care era pus de unguri. Că acest Răzvan au fost agă la Aron-vodă, și den pîrăle lui au trămis craiul de au prinsu pă Aron-vodă și l-au dus în Ardeal, și pă Răzvan l-au pus domnu, care era pus dă unguri; dar scurtă bucurie au avut. Fiind Aron-vodă despre leași pus domnu, au venit Zamoschi cu Irimiia-vodă, și au scos pă Ștefan Răzvan den țară; și au fugit în Ardeal lîngă Batăr, stăpîn-său. Însă, după ce s-au întîlnit acești domni în Țara Rumânească cu Mihai-vodă, au plecat către turci, și întîi la Tîrgoviște au arsu cetatea, și pă toți turcii, cu Ali-pașa al lor, i-au omorît. Așijderea și în București au făcut. Iar alalți turci, cu Sinan-pașa, au apucat drumul Giurgiului și oștile creștinești, gonindu-i au apucat și au stricat și podul (după trécerea viziriului), și pă toți ce alalți turci i-au tăiat,

și i-au înecat, și au rămas țara fără grijă. Și s-au întorsu Batăr la Ardeal cu daruri bune de la Mihai-vodă: și el au rămas la scaunul său.

Întru acest an ce au avut treabă ungurii și rumânii cu turcii, destulă treabă au avut și Irimiia-vodă den Moldova, cu Zamoschi, hatmanul[1] leșăscu, și cu tătarii, că, cu 70.000 de tătari și cu 2.000 de iniceri, au venit Cazagherei-hanul, care era mare viteaz, și multe războaie au bătut, mai vîrtos la persi (adecă la căzălbași), mergînd cu împăratul turcescu. Ci acesta Cazagherei, mergînd în Moldova, multe prăzi au făcut, și în Țara Leșască ca și în Moldova; și, la Țutora s-au întîlnit cu Zamoschi, și, războiu dînd, și dă o parte și dă alta peria oameni; carii, prin multe zile țiind războiul, și neputînd nici o parte, nici alta să biruiască, s-au împăcat, și s-au întorsu fieștecarele la locul lui. După ce au trecut aceasta, iată și Batăr Jicmon-craiul au trimis oști cu Ștefan-vodă Răzvan, să-l așaze la Moldova, și să scoață pă Irimiia-vodă. Care auzind Irimiia-vodă, au trimis la Cameniță, și la alte părți, de i-au venit oști leșăști degrab, și, cu ai lui cîți au avut, s-au bătut la Suceavă, și, tare războiu fiind, au biruit Irimiia-vodă, și Ștefan-vodă Răzvan au pierdut războiul, și, căzîndu-i calul, și vrînd să încalice pă altul, l-au prinsu și, ducîndu-l la Irimiia-vodă, au poruncit de l-au înțepat; unii zic pen șăzut: ci, ori așa, ori într-alt chip, acest sfîrșit au dat Răzvan-vodă. Și s-au luat și el plata, că el au fost pricină către Batăr Jicmon de pîră, de au luat pă Aron-vodă și l-au dus la Ardeal, la închisoare, pe cum s-au zis mai sus.

Într-acéste vrémi, și Amurat, împăratul turcescu al treilea, au murit, și în locul lui s-au pus împărat [fie-său] Mahmet, 18 feciori fiind ai lui Amurat, și Mahmet, pre cei 17 [feciori] omorîndu-i, i-au îngropat, împreună cu tat-său, și numai Mahmet acesta au rămas împărat.

Deci turcul trimise pă Afis-pașa la Nicopoe, să amăgească pă Mihai-vodă, să-l prinză; iar Mihai-vodă, înțelegînd, trimise pe Udrea hatmanul cu oști; și trecu Dunărea, și sparse oastea lui Afis-pașa; și de-abiia el au scăpat cu 2 slugi.

Mihai-vodă, auzind de această biruință, tréce și el la Nicopoia, arde, fărîmă, robește toate împrejurile. Slujitorii încă să umplură dă dobînzi; după acéia merge la Diiu, și așijderea face; și i să închină lui toată sîrbimia.

[1] În text: *craiul*.

Daca au văzut sultan Mehmet împăratul că într-alt chip nu poate isprăvi cu Mihai-vodă, chiamă pă Ibraim-pașa, și, sfătuindu-se cu el, trimse soli cu daruri mari la Mihai-vodă, poftindu-l să aibă pace Țara Turcească, și să fie slobodă Țara Rumânească, numai el să o stăpînească și, viind solii cu sabie, cu buzdugan, cu surguci și cu cai, toate de mult preț, i-au priimit cu cinste mare, și iar cu cinste și cu scumpe daruri s-au întorsu îndărăt, așăzînd pace dăspre turci.

Batăr Jîcmon, întru acéste vremi, au poftit pă sora împăratului Rodolf să i-o dea, și o au dat cu acea nădejde, neavînd Batăr Jîcmon feciori, și de ar face vreun fecior cu nemțoaica, va rămînea vreun neam crăiei dăspre partea nemților, și va rămînea și crăiia Ardealului pe seama lor, și ca să-l aibă pă Batăr Jîcmon ajutor împotriva turcilor. Dar în deșărt s-au ostenit cu mintea a gîndi, că pă soru-sa au dat-o să-i fie crăiasă: la care nuntă mare și de cinste s-au făcut, trimițînd și Mihai-vodă boiari cu daruri — iar de moștenire, cum s-au zis mai sus, într-alt chip au cursu lucrurile — precum să vor vedea mai jos, de n-au putut să facă acéia ce au vrut némții.

Înfrățindu-se împăratul nemțescu cu craiul, precum s-au zis, și auzind că sultan Mahmet, împăratul turcescu, face mare gătire de oaste asupra nemților și a ungurilor, ei încă ș-au gătit oștile. Și cap nemților au venit Maximilian, fratele împăratului, și cu ungurii era Batăr Jîcmon, cu horvații era Palfi Zrinul, și oști nemțești au fost călărime 30.000, pedestrime era 20.000, fără ungurii den Ardeal; era și tunuri 120. Ci dar turcul, luînd vara multe cetăți, despre toamnă au mersu la Cărăștești cetate. Acolo s-au întîlnit oștile turcești cu céle creștinești; dînd război tare, au pierdut creștinii războiul; de-abiia Maximilian pă un cal au scăpat la Casa, cu cîțiva grofi. Batăr Jîcmon iar de-abiia au scăpat de au întrat la Tocai; Zrini așîjderea într-altă parte au scăpat; lăsînd toate ce au avut turcilor; carii multă moarte au făcut în creștini, și luînd robi și dobînzi, s-au întorsu sultan Mehmet cu izbîndă la Țarigrad.

După ce au trecut cîtăva vréme, Batăr supărîndu-i-se cu oștile, și văzînd că și boierii lui l-au urît, și Mihai-vodă ș-au așăzat pace cu turcii, fiindu-i toate înghiesuite, au lăsat toate și în locul lui pă Batăr Andreiaș, și s-au dus în Țara Leșască. Alții zic că împăratul i-au dat o cetate anume Opoliia, și acolo s-au așăzat pentru odihna lui; ci, ori în ce chip au fost, crăiia tot o au lăsat altuia.

Așăzîndu-se dar Batăr Andreiaș la crăie, au început vrajbă cu Mihai-vodă, și încă îi poruncise să meargă Mihai-vodă cu toată casa lui în Ardeal, și cu acel gînd să-l prinză, și să-l dea turcilor. Mihai-vodă însă înțelegînd de aceasta, ș-au gătit oștile toate, și au purces cu doamnă-sa, cu coconii, de mergea; și au scris craiului că: „Precum mi-ai poruncit să viu, așa fac; că cu toată casa mea viu". Iar Batăr, auzind că vine cu oști multe, s-au temut. Și au trimis soli să vază ce iaste povéstea, de vine cu oști multe. El au răspunsu: „Că mi-au poruncit să viu cu toată casa, și cu totul viu; de aveți putére, veți sta împotrivă". Daca auzi Batăr Andreiaș, l-au prinsu frigurile și, strîngînd oștile, s-au tăbărît lîngă Sibii. Ai lui Mihai-vodă venea, cazacii, moldovénii înainte, și de altă parte venea haiducii și catanele, și în mijloc veniia el cu ai lui, și avea trei cruci de aur înainte, ajutor. Și dînsu-de-dimineață i-au lovit, dîndu-le un război foarte înfricoșat, el înainte mergînd și tăind (ca Ahileu și ca Velisarie, vitéjii grecilor); și nespusă moarte aŭ făcut în unguri; cît, cîți au scăpat, nu s-au știut ce s-au făcut. Craiul încă au fugit în nește munți. Acolo găsindu-l nește păstori l-au cunoscut, și, socotind că vor avea cinste de la Mihai-vodă, daca-l vor omorî, i-au tăiat capul și l-au dus la Mihai-vodă; care, văzînd, le-au zis să-i aducă și trupul, deci să-i dăruiască; și s-au dus de i-au adus și trupul. Decii Mihai-vodă, în loc de dar, i-au spînzurat, căci au ucis pă stăpînul lor, iar trupul lui, cu capul, puindu-l în șicriu frumos, cu cinste l-au îngropat în Beligrad, și au rămas Mihai-vodă crai Ardealului.

De aceasta făcînd știre Mihai-vodă împăratului Rodolfu, foarte s-au bucurat, și au cinstit și au dăruit pă solii lui Mihai-vodă cu lanțuri dă aur, pentru că ungurii era totdeauna împotrivnici împăratului nemțescu.

Daca au auzit Batăr Jîcmon, den Țara Leșască întîmplările Ardealului, și cum că au perit vără-său Batăr Andreiaș, au rugat pă cancelariul care și hatman era, ca să-i dea ajutoriu să scoață pă Mihai-vodă den Ardeal, făgăduindu-i și Irimiia-vodă că-i va da oaste.

Mihai-vodă, auzind, au gătit oști den Ardeal și den Țara Rumânească, și au pogorît: el pe la Trotuș, munténii pe la Focșani. Iar Irimiia-vodă, înțelegînd că-i vin atîtea oști asupră-i, ș-au luat doamna și coconii, și s-au dus în Țara Leșască, și cu Batăr Jîcmon. Aceasta văzînd Mihai-vodă,

au pus domnu moldovénilor pă un Marco-vodă, și au venit toată oastea cu țara de i s-au închinat, că pînă la Hotin au ajunsu, gonind pe Irimiia-vodă și pă Jîcmon-crai. Decii Irimiia-vodă iar să ruga la Zamoschi să-i dea oști ajutor, și i-au făgăduit să-i închine Țara Moldovii. Și avea Irimiia-vodă frate pă Simeon-vodă, pre carele l-au numit domnu Țării Rumânești, și amîndoi domnii, împreună cu Zamoschi hatmanul, au venit cu multe oști, și au gonit pă Mihai-vodă, de unde bătea Hotinul; și de acolo, pe-ncet pe-ncet, l-au adus pă Mihai-vodă pînă în țară, la apa Teleajănului. Acolo dînd război vitejaște, au biruit leașii pă Mihai-vodă, și i-au căutat a fugi în Ardeal cu totul. Deci au lăsat Zamoschi domnu țării pă Simeon-vodă, și Irimiia-vodă s-au întorsu la Moldova. Această treabă ce au făcut Zamoschi au fost și cu știrea turcilor, că să înțelesese cu dînșii mai nainte de i-au fost dat și turcii ajutor, și au gonit pă Mihai-vodă den țările acestea, pentru că avea pizmă pă dînsul, biruindu-i într-atîtea rînduri, și făcînd multă pagubă în Țara Turcească, precum s-au zis mai îndărăt.

În Ardeal, vrînd Mihai-vodă să așaze țara și să jure pe unguri să fie supt ascultarea neamțului, iar ungurii, den firea lor fiind ficleni, despre o parte jura lui Mihai-vodă, despre altă parte trimitea să vie Batăr Jîcmon den Țara Lească, să să împreune toți să scoață pă Mihai-vodă; despre altă parte iarăși, au ieșît înaintea lui Baștea Giurgiu ghinărariul (carele venea cu oaste ajutor lui Mihai-vodă), de-l înșăla și pă dînsul, făgăduindu-i să-l puie pă dînsul crai, numai să stea cu ei, să scoață pă Mihai-vodă den Ardeal. De toate părțile munciia în tot chipul, ca doar s-ar mîntui, să nu le fie crai un rumân, precum le era. Carele și biserică mare au făcut în Beligrad, unde șade mitropolitul acum.

În mijlocul vremilor acestora, s-au unit Batăr Jîcmon cu Irimiia-vodă den Moldova și Simion-vodă den Țara Rumânească, și toți au rădicat oști asupra lui Mihai-vodă în Ardeal, înșălîndu-se și Baștea Giurgiu dă ținea cu ei. Mihai-vodă, văzînd aceste întîmplări réle, s-au dus la împăratul nemțescu, jăluindu-se de Baștea și de Batorești, și de alți unguri, spuindu-i că sînt ficleni. Pre carele l-au priimit cu cinste ci i-au făcut cărți la Baștia să-i fie ajutoriu, să supuie pă unguri, să fie el crai, iar nu Baștia, nici Batăr. Și, viind în Ardeal, Batăr să mira ce va să facă; ci au trimis la Mihai-vodă să să împace; dar n-au priimit, ci i-au zis să să gătească dă război. Decii, strîngîndu-și el ungurii,

și ajutor ce avea de la Irimiia-vodă din Moldova, și de la Simion-vodă den Țara Rumânească, au avut război mare la Șomliu, și au biruit Mihai-vodă; iar Batăr Jîcmon și cu Ceachi Ștfan au fugit; și au rămas Ardealul pă seama lui Mihai-vodă. Decii, fără zăbavă au trimis oști de au gonit pă Simion-vodă den Țara Rumânească. Dar scurtă bucurie, că Baștea tîlhariul, văzînd vitejiile lui Mihai-vodă, și numele cel mare ce-l dobîndise, au întrat pizmă în inema lui, ca să omoare pă Mihai-vodă, precum au și făcut. Că au trimis într-o dimineață nește nemți de l-au omorît supt cort, la Turda, neștiind el nimic de aceasta, și nefiindu-i oștile lîngă dînsul — că le trimisese la Făgăraș, să scoață pă doamnă-sa și pă coconi, carii îi închisése Ceachi Ștfan, pînă a umblat Mihai-vodă la Beciu. Ci dar acest sfîrșit au dat Mihai-vodă, că cu înșălăciune l-au omorît; care au supus domniia lui pă turci, pă moldoveni, pă unguri, de-i avea ca pe nește măgari pe toți.

. . . . . .

Domniia lui Matei-vodă, leat 7141

După ce bătu Matei-vodă pe Radul-vodă Alixandru și pă boiarii carii era cu dînsul, și rămase domnu, despre o parte Abaza-pașa, trimițînd la Poartă și zicînd că țara, prîimindu-l, l-au pus domnu, și-i dregea lucrul după cum să făgăduise, despre altă parte, cu învățătura pașii, Matei-vodă au trimis arzumazaruri despre țară, jăluindu-se că i-au mîncat domnii striini cu grecii, și să ruga dă domnul Matei, să li-l dea, fiind de țară, să le caute de dreptate, și va fi cu credință la toate poruncile împărătești. Și așa, cu acestea, au trimis împăratul capigi-bașa, cu barat împărătescu, de i-au dat domniia țării, aducîndu-i caftan, buzdugan, după obicei. Decii au început a-și așăza lucrurile țării, céle stricate și dărăpănate de alții, și cu bune socotele toate le așăza, și cu vecinii să împăca, ca să aibă țara odihnă și pace.

Iar, cîndu au fost iarna, pe la dechemvrie, au venit un capigiu de la Poartă, de l-au chiemat să meargă să sărute mîna împăratului, dă domnie. Însă nu era numai pentru sărutatul mîinii, ci pentru că avea pîră mare de boiarii lui Leon-vodă, carii i-am pomenit mai îndărăt, că au pribegit den țară. Deci, Matei-vodă, îngrijat fiind, au dat știre la

Abaza-pașa, cerîndu-i sfat ce să facă. Pașa i-au scris să meargă fără nici o grijă, că va scrie el la Poartă pentru dînsul, și nu va avea nici o nevoie; precum au și făcut. Că Matei-vodă au făcut gătire mare, cu vlădica, și cu episcopi, și cu egumeni, cu boiari, cu căpitani, cu slujitori, oameni de ispravă, și întîi la pașa au mersu, și de acolo i-au dat alte cărți, și au purces de s-au dus la Țarigrad. Pașa încă ajunsése mai nainte cu cărțile lui, spre ajutoriul lui Matei-vodă. Decii, daca au mersu acolo, în 20 de zile nici un răspunsu n-au avut, ci ședea îngrijat. Iar după acéia l-au chiemat la divan, de au stat de față cu pribegii, și puțin de n-au pierdut domniia; numai, ajutoriul lui Abaza-pașa fiind, s-au întorsu lucrurile iar spre binele și folosul lui Matei-vodă, de i-au dat domniia; și au venit în țară cu bucurie.

Zic unii că au adaos și haraciul, ci și acéia i-au ajutat mult. Decii au chiemat pă pribegi, și le-au dat jurămînt că nu le va face nici un rău și să meargă în țară. Și au venit pribegii cu dînsul: rumânii, grecii, carii au fost boiari mari, și tuturor bine le-au făcut, iar nu rău; și încă au și boierit pe unii. Decii s-au nevoit Matei-vodă de au dres țara foarte bine, careși după orînduiala lor: boiarii, slujitorii, țăranii, cît tuturor le era bine în zilele lui, precum am auzit pă bătrînii noștri mărturisind de aceasta, că țara iubiia pre domnu, și domnul pă țară, pentru că era liniște în domniia lui: nu să vedea, nici să auziia morți sau prăzi, precum să făcea și să fac la alții, ci gîndul domnului aceasta era: să plătească țara dă datorie și să să odihnească toți pă la moșiile lor. Și așa zicea bătrînii noștri, că în șase ani vistieriia lui grămadă dă bani n-au strînsu, pînă ce s-au plătit datoriile și cheltuielile ce le făcuse pînă ș-au așăzat domniia: după acéia au strînsu și avuție.

Iară pă urmă, i-au venit poruncă să meargă la oaste la leat 7142 în Țara Leșască, cu Abaza-pașa, și, cu Moisi-vodă, domnul Moldovei, și cu bugenii toți, și, trecînd Nistrul drept la Camenița, acolo și oștile leșăști au fost strînse; și s-au lovit unii cu alții, și, toată zioa bătîndu-se, nimic n-au folosit, nici o parte, nici alta. Abaza-pașa văzînd că într-acel război nu folosește nimic, s-au tras cu oștile sale pă Nistru în jos, la Studeniță cetate, și, bătînd-o cîteva zile, au luat-o, și pă lăcuitorii cetății i-au robit, și ce au mai putut du prejur ca lupii au răpit, și cu acea izbîndă s-au întorsu îndărăt, cineși pe la țările lor.

Matei-vodă, viind în scaun, altă grijă nu avea, ci făcea mănăstiri pătutindeni și biserici întru lauda lui Dumnezeu, care i să văd pînă acum. Că, pînă la acest domnu, puține ziduri au făcut domnii cei mai dănainte; iar Matei-vodă au înfrumusețat țara cu de tot felîul de ziduri: mănăstiri, bisérici, case domnești; care să pomenescu și pînă astăzi.

În domnîia lui Matei-vodă, la leat 7144, sultan Murat al patrulea, împărat, mare gătire dă oaste au făcut asupra persilor, și însuși s-au dus cu 300.000 de norod, ce l-au strînsu den Evropa, den Asiia, den S'riia, den Araviia, și, sosind la Armeniia cea mică, unde, viind și persii, la marginile acelea, vrăjmășaște s-au bătut. Dar, biruind sultan Murat, persii au fugit mai într-adîncul Persiei. Și au luat sultan Murat Rovanul, cetate mare, ce iaste aproape de Marea Caspiei, care avea multe orașă, și cetăți și ținuturi supt ascultarea ei. Deci, întorcîndu-se la Țarigrad cu biruință, nu peste multă vréme i-au venit véste că persul iar au mersu dă ș-au luat locurile ce le luase sultan Murat, ci au început a face și mai mare gătire dă oaste, iar la perși. Leat 7145.

Cazacii moscalilor au luat cetatea Azacului de la turci, și oștile ce au fost într-însa le-au tăiat; care cetate iaste în gura apei Donului, ce cură în Marea Meotis, și dă acolo curge în Marea Neagră. Care sultan Murat auzind, foarte s-au turburat, și vrea să meargă să o ia iarăși de la moscali, ci împărăchierea ce era la tătari l-au împiedecat de n-au putut merge. Că această pricină fu între tătari: Cantimir-mîrzea, carele era vestit și viteaz, și avea 20.000 dă oameni dă război, fiind hulit totdeauna de sultani carii sînt domnii tătarîlor, și nevrînd să să supuie lor, s-au rădicat cu toată familia lor de la Crîm, și au venit în Bugeac; și s-au sălășluit lîngă Muncastrum Cromin (Cetatea Albă). Tighina, Ahiliia (cum zic ceștî de acum: Chiliia), pînă la marginea Moldovii, și, cu dînsul fiind uniți și alți mîrzaci, Orac-mîrzea, Salamaș-mîrzea, și alții tari ai oștilor, carii, lățindu-se și înmulțindu-se, trecea hotarăle moldovénilor și ale leașîlor, dă făcea multe réle, și, temîndu-se de mai rău, au trimis craiul leșăscu soli la împăratul turcescu, ca să scoață tătarîi den Bugeac. și le-au făgăduit că va face așa. Moldovénii încă făcea jalbă dă jafurile ce-i jăfuia tătarîi. Decii au poruncit hanului de au venit cu toată puterea lui den Crîm, avînd și pizmă pă Cantimir-mîrzea, unde nu să supunea lor, și, avînd între dînșii război mare, au biruit hanul, și Cantimir au fugit peste Dunăre; căruia i-au scris împăratul să meargă

la dînsul. Şi, îndată ce au mersu la Ţarigrad, au sugrumat pă Cantimir-mîrzea, şi au poruncit pă toţi tătarîi acelui mîrze să-i ducă la Crîm; şi au dus dentr-înşii. Iar o seamă den mîrzacii ce era soţii lui Cantimir-mîrzea văzînd patima soţului lor, neîncredinţîndu-se nici împăratului, nici hanului, s-au tras către Ţara Leşască, cu oamenii lor, cerînd de la leaşi locuri de lăcaş. Dar nu li s-au dat, temîndu-se de gîlceava turcului; că ei zicea că vor fi ajutor léşilor împotriva turcului. Ci dar, turcul vrînd să-i aşaze pă tătari, au trimis pă paşa de la Dîrstor cu oaste turcească, moldovenească, rumânească, şi au chiemat pă toţi tătarîi, şi le-au făgăduit că vor avea pace să să sălăşluiască în Bugeac, numai să nu facă pagubă vecinilor. Iar, den cei mai mari ai tătarilor, care s-au socotit mai zorbale, au omorît paşa într-o noapte 13, şi aşa s-au aşăzat trebile dăspre tătari. Pă hanul încă l-au mazîlit, şi au pus în locul lui pă sultan San Gherei, feciorul lui Cazi Gherei, ce au fost mai nainte han tătărăsc, [şi] au fost om viteaz, care în Ţara Ungurească, la luatul cetăţii Iaurinum şi Agriia, multe réle au făcut creştinilor.

Iar la leat 1746, sultan Murat, cum am zis mai îndărăt, că mai mare gătire au făcut asupra persului, şi iar însuşi, cu 400.000 de norod, au mersu de au încungiurat Bagdatul (cari-i zic şi Vavilon), şi au trimis o parte dă oaste cu paşa al Misirului lîngă Urmusium, care iaste trecătoare de la Misir la Persida, să păzească. Altă oaste, au trimis cu paşa de la Siriia la munţii Tavrinilor, carii desparte Bagdatul de la Persida, poruncindu-i să păzească pă dă toate părţile căile, ca să nu poată veni împăratul persilor să ajute Bagdatului; precum s-au şi întîmplat. Că nici o bîntuială n-au avut, pînă au luat cetatea Vavilonului (Bagdatul), dar cu multă osteneală, de-abiia în 4 luni, perind turci ca la 100.000 afară den cei ce muriia de ciumă; şi multe năvăli au făcut; carele şi el năvălea cu oastea. Însă în cea după urmă, chiemînd pă viziriul, i-au zis: „Cîine, de nu-mi vei da mîine chieile cetăţii în mînă, te omor". Decii viziriul, văzînd că iaste rău şi aşa şi aşa, au pus un lagum mare, care, rădicînd o parte mare de zid, au dat mare năvală; şi au luat cetatea.

În toată pacea ce avea Matei-vodă în zilele lui, iar nu l-au lăsat Dumnezeu în odihnă, ci i-au arădicat pă un vrăjmaş mare, Vasilie-vodă Lupul, carele în urma lui Moisi vodă să pusése domnu la Moldova. Acesta fără nici o pricină să făcuse vrăjmaş lui Matei-vodă, şi în tot féliul să munciia ca să ia domniia Ţării Rumâneşti (pricina pentru ce, Dum-

nezeu știe); dar n-au putut nicicum, precum vom scrie cu amăruntul. Că n-au zăbovit Vasilie-vodă vréme multă după ce au luat domniia, ci au rădicat oaste asupra lui Matei-vodă, și au venit pîn' la Buzău. Auzind Matei-vodă de aceasta, au trimis la Racoț, craiul Ardealului, de au cerut oaste ajutoriu, și, fiindu-i prieten, i-au dat. Strîns-au și oastea lui, ce au avut, și însuși au mersu cu oștile spre Buzău, unde venise Vasilie-vodă; carele, auzind de multe oști ce-i vin asupră, rumânești, ungurești, fără nici un războiu au dat dosul; ai noștri l-au gonit pînă l-au trecut Putna; și au prădat țara rău. Deci, ungurii au trecut pe la Trotuș la țara lor, iar ai noștri, rumânii, s-au întorsu în țară cu izbîndă și cu dobîndă; veselindu-să Matei-vodă de biruință.

Mai avut-au Matei-vodă supărare de Vasilie-vodă, că nu-l lăsa în pace; ci iar au strînsu oști și au venit în țară. Matei-vodă încă au și strînsu oștile, și i-au ieșît întru întîmpinarea lui, la sat la Nănișor, pă apa Ialomiții; carei dînd războiu vitejaște, au biruit Matei-vodă, cît de-abiia au scăpat Vasilie-vodă cu puțini oameni la Brăilă.

Această rușine viind lui Vasilie-vodă, tot nu să odihniia, ci în tot chipul să siliia să scoață pă Matei-vodă; dar și Matei-vodă, fiind cu inemă mare, și norocul încă slujîndu-i, nu să lăsa. Deci, între ceste vremi fiind un vezîr foarte prieten lui Vasilie-vodă, l-au rugat ca să mazîlească pre Matei-vodă; care au și făcut, de au trimis schimni-aga, și Vasilie-vodă au trimis pă Costea Caragea cu schimni-aga, învățîndu-l, îndată ce va da cărțile de mazîlie, să apuce pe boiari cu vorbe bune și cu făgăduiele de la Vasilie-vodă; mai vîrtos că Costea avea pă frații lui, pe banul Pavlache, și pe Apostolache, boiari mari, să grăiască cu ei, să întoarcă și pe ceilalți. Matei-vodă încă, prinzînd véste de la Poartă, au trimis cîțiva căpitani cu steagurile lor la Copăceni, de aștepta pă schimni-aga, și avea învățătură să-i ia cărțile și să le aducă la Matei-vodă, și pă schimni-aga să-l ție acolo. Și, îndată ce au sosit, s-au dus căpitanii de i-au cerut cărțile: el înjura și nu vrea să le dea; în cea după urmă, le-au luat fără voie. Iar Costea Caragea, omul lui Vasilie-vodă, fiind conăcit peste Argeș, de céia parte, dă o laturi (că tot să temea), daca au văzut aceasta, au încălecat cu doi feciori ai lui, și au luat Argeșul în jos, și pe la Ciocănești au trecut la Dîrstor; și s-au dus la Vasilie-vodă, de i-au spus patima și isprava ce au făcut. Matei-vodă, daca au citit cărțile, și au văzut că sînt dă

mazîlie, au trimis dă au aduș pă schimni-aga, și l-au așăzat la un loc, de au șăzut pînă ș-au eșăzat iar domniia. Decii, au trimis de l-au adus și l-au dăruit bine, și l-au trimis la Țarigrad.

Ci nici cu aceasta Vasilie-vodă n-au putut strica nimic lui Matei-vodă. Deci, văzînd turcii că s-au împuternicit Matei-vodă cu bani și cu oști, și avînd pă unguri priieteni, avea poftă și ei să-l mazîlească; dar nu-i cuteza, ci munciia în tot chipul cu vreun meșteșug să-l prinză; ci, norocul slujîndu-i, nu putea; că afla meșteșugurile turcilor și să păziia. Că odată au trimis pă Sinan-pașa cu mulți turci, în chip ca să să împreune cu Matei-vodă prietenește, și de-i va da îndemînă, să-l prinză și să-l ducă la Poartă. Carei, viind la București, au conăcit unii despre Văcărești, alții dăspre Cotrăceni; iar Matei-vodă, încă mai nainte înțelegînd, ș-au strînsu toate oștile și sta toți înarmați zioa și noaptea. Aceasta văzînd pașa, n-au cutezat să-i facă vreun rău, ci s-au purtat priietenește cu Matei-vodă, și l-au dăruit, și s-au dus la locul lui cu toți turcii. Și altă dată au vrut turcii să-l prinză, că au strînsu oști turcești la Obluciță și la Cetatea Albă, și au mersu și Vasilie-vodă la Cetatea Albă cu oștile lui, de la care avea turcii îndemnare asupra lui Matei-vodă, să-l prinză. Deci au venit poruncă să meargă și Matei-vodă, la Cetatea Albă, și au purces cu toate oștile lui, cu tunuri, cu bună gătire, și, ajungînd la Ialpuh, în Bugeac, au înțeles și mai bine de sfatul ce fac turcii cu Vasilie-vodă asupra lui, și de acolo n-au vrut să să mai ducă înainte, ci au gătit daruri frumoase și scumpe, de trimis pașii sarascheriului, pricinuind că iaste bolnav, și să téme că va muri în țară streină; și s-au întorsu la țara lui, și era șăzînd cu pace.

Neputîndu-se odihni Matei-vodă de Vasilie-vodă, precum ați auzit că s-au scris îndărăt, s-au sfătuit cu Racoț, craiul Ardealului, ca să rădice pă Vasilie-vodă den scaun, și să puie alt domnu. Ci dar, fiind la Moldova un boiar, anume Ghiorghe, logofăt mare, den sat den Răcăcini, carele era vrăjmaș într-ascuns lui Vasilie-vodă, și neștiindu-l domnul, gîndind că-i iaste prieten, pururea îl trimitea pă acesta în solii la Racoț și la Matei-vodă, și întru soliile lui ș-au vădit vrăjmășiia ce avea cătră domnu-său, cătră craiul și cătră Matei-vodă, vinuindu-l că au umblat cu jupîneasa lui, și să și învrăjbise cu Toma vornecul și cu Iordache vister, Cantacozinii den țara lor. Decii, găsind Racoț și Matei-vodă

mijloc pă acest boiar, s-au așăzat între dînșii să-i trimiță oști den Țara Ungurească și den Țara Rumânească, și el va fi cap lor, de va scoate pă Vasilie-vodă den scaun. Și așa au făcut. Încă în taină au gătit oștile, și le-au trimis la Moldova. Ci dar, pînă a veni oștile, era (cum spun unii) Ghiorghe logofăt în mare grijă: șăzînd în spătăriia lor, ținea toiagul la gură (că la Moldova logofătul ce! mare poartă toiag), iar Toma vornic și Iordache vister, vrăjmașii lui, în chip dă batjocură îi ziseră: „Logoféte, ce ții toiagul la gură, pare că zici în fluier?“ El le răspunse: „Așa este, că zic în fluier să-mi pogoare caprele de la munte“. Deci nu trecură zile multe, într-o zi mare, șăzînd cu Vasilie-vodă la masă, îi veni véste la uréche că oștile unguresti și rumânești au întrat în țară (pentru că pusése oamenii lui de pază, și, cînd vor vedea oștile că au întrat în țară, să-i facă știre); el numaidăcît începu a să șterge la ochi cu măhrama; de care îl întrebă Vasiliie-vodă: „Ce iaste, logoféte?“ El răspunse că i-au venit véste că-i moare jupîneasa, și să ruga lui Vasilie-vodă să-l lase să se ducă să o îngroape. Și-l crezu domnul, și-l slobozi; lui fiindu-i caii gata la gazdă, au purces de olăc, și s-au dus dă s-au împreunat la Bacău cu toate oștile. Iar în urmă mai era doi boiari, cu carii avusése Ghiorghe logofăt mai nainte înțelegere pentru acéste lucruri, și, la purcesul lui nefăcîndu-le știre, li s-au părut că l-au ficlenit și, ca nește becisnici (socotind că le va fi mai dă folos), au mersu dă au spus lui Vasilie-vodă faptele lui Ghiorghe logofăt, și cum s-au dus să să împreune cu oștile unguresti și rumânești. Și, îndată ce auzi Vasilie-vodă, trimise pă vătaful de aprozi, cu vreo 20 de oameni, să-l ajungă, să-l prinză; dar, cînd au ajunsu și vătaful la Bacău, Ghiorghe logofăt să împreunase cu oștile, ci, necutezînd, s-au întorsu de au spus stăpîn-său ce au văzut. Vasilie-vodă, într-acea mînie, au tăiat pă acei doi boiari, carii i-au spus, zicînd că au trebuit să-i fie spus mai nainte, cînd să începea vorbele, și era Ghiorghe logofăt la mîna lui, iar nu acum. Un boiar de aceștea au fost bărbatul doamnii Dafinii Dabijoaii, mai nainte pînă a nu o lua Dabija-vodă. (Așa povestea boiarii moldoveni de acestea.)

Deci Ghiorghe logofăt nimic n-au zăbovit, ci s-au pornit cu oștile spre Iași. Vasilie-vodă încă, ce au putut strînge oști, le-au luat și au ieșit înainte la Podul Liloaii. Acolo lovindu-se oștile, au biruit Ghiorghie logofăt, și au fugit Vasilie-vodă la cuscru-său Hmil, hatmanul căzăcescu, căruia i să

ruga să-i dea oşti să scoaţă pă vrăjmaş den ţară, şi i-au dat împreună cu fii-său Temuş, carei ţinea pă doamna Ruxanda, fata lui Vasilie-vodă. Ci, pînă a venit den Ţara Căzăcească, Ghiorghe logofăt, s-au numit domnu în scaun la Iaşi. Iar, daca au venit Vasilie-vodă, cu mulţi cazaci, şi au avut război la Popricani, fu biruit Ştefan-vodă. Deci s-au tras îndărăt spre Focşani: Vasilie-vodă după dînsul; Ştefan-vodă la Tîrgovişte, la Matei-vodă, cu cîţiva boiari, Vasilie-vodă tot după dînsul. Fost-au trimis Matei-vodă pă Diicul spătar cu oşti, să oprească pă Vasilie-vodă, la Focşani şi la Şoplea; dar n-au putut. Deci Matei-vodă ş-au strîns oştile toate şi au ieşit înaintea lui Vasilie-vodă şi a lui Temuş la Finta; şi s-au lovit foarte tare. Şi au înfrînt întîi pă o seamă de slujitori, de i-au trecut apa Ialomiţii. Iar Matei-vodă, cu inemă mare, fiind în fruntea războiului, îndemnîndu-şi vitéjii lui, şi mai întorcîndu-i (precum pururea sluja norocul lui Matei-vodă, i-au slujit şi acum), că s-au slobozit un nor den cer, care avea apă multă şi vînt iute, de bătea pă moldoveni tot în obraz, şi pe cazaci, pînă i-au umplut dă apă, de nu putea să sloboază focul, sau să să apuce dă arme; iar ai noştri, îmbărbătîndu-se, au spart toată tabăra moldovenească şi căzăcească; şi Vasilie-vodă cu Temuş poftea să să mai vază spre Focşani. Atuncea au rănit cu un glonţu la picior pă Matei-vodă. Însă cu biruinţă s-au întorsu la scaun în Tîrgovişte, ducînd mulţi robi moldoveni şi cazaci, pe carii i-au tăiat de la Fîntîna Ţiganului pînă în Tîrgovişte, de i-au văzut un turcu mare, ce venise de la împărăţie, să vază de gîlcevile ce s-au făcut de aceşti domni.

Care, văzînd că au venit Vasilie-vodă să ia scaunul lui Matei-vodă fără nici o pricină, au spus împăratului că iaste vina lui Vasilie-vodă. Deci, împăratul au poruncit hanului să prinză pă Vasilie-vodă, să-l ducă la Poartă. Ci, în mijlocul vrémilor acestora, dacă au mersu Vasilie-vodă în Ţara Moldovii, au trimis pă doamnă-sa cu fii-său Ştefăniţă şi ginerisău Timuş, cu cazacii, la Cetatea Sucevii, şi el să mai gătea de război. Matei-vodă încă n-au zăbovit, ci au dat lui Ştefan-vodă oşti ale lui, şi i-au trimis şi craiul ungurescu, de s-au dus după Vasilie-vodă la Moldova, şi s-au bătut cu Vasilie-vodă la sat la Şinca, şi birui Ştefan-vodă, şi fugi Vasilie-vodă în Ţara Căzăcească. Iar hanul, avînd poruncă să-l prinză, precum am scris mai îndărăt, i-au scris o carte, zicîndu-i, daca i-au tribuit ajutor, căci n-au venit la dînsul, să-i dea

După ce să mazîli Gligorie-vodă, cum s-au scris îndărăt, veni Duca-vodă cu Cantacozinii boieri de la Ţarigrad (că unii era surgun la Crit). Care, viind la scaun, găsiră ţara can turburată, o seamă dă boieri fugiţi în Ţara Ungurească, cum mai îndărăt am scris, altă seamă dă boieri fugiţi pen munţi, iar oamenii cei proşti, iar fugiţi pen păduri, pen munţi (pentru o véste ce venise, că vor să robească ţara tătarîi). Ci Duca-vodă au făcut cărţi de pace, şi au trimis în toate laturile ţărîi, chiemîndu-i pă toţi să vie la casele lor fără nici o frică.

Trimis-au şi la boierii pribegi să vie, ci n-au venit de acea dată; iar boiarii care era în ţară pen munţi, şi alalţi toţi, s-au coborît pe la casele lor, şi au mersu de s-au închinat domnului, chieltuit-au Duca-vodă la Poartă dă au adus şi pă boierii cei surguniţi la Crit de Gligorie-vodă, [carii][1] pe la casele lor au venit. Dar tot nu să odihniia pentru boierii cei pribegi, văzînd că nu vin, ci aşa s-au sfătuit cu boierii lui, ca să trimiţă sol la craiul Ardealului, ca să-i dea să-i aducă fără voia lor în ţară. Şi aleseră pă Pîrvul logofăt, fecior lui Drăghici spătar, de-l trimiseră sol. Carele trecînd pe la Braşov, şi găsind pă Neagoe ban şi pă Ilie armaş, cu prietesugul sasilor, ce era mai-marii cetăţii Braşovului, le-au făcut mult val, şi i-au şi închis (dar, fiind fără ştirea craiului, le-au venit sasilor necinste, şi i-au slobozit). Şi, trecînd Pîrvul logofăt la craiul, şi, multe amestecînd, au trimis craiul dă au chiemat pă boiari la dînsul, şi le-au spus că-i poftéşte domnul să meargă în ţară; iar banul Gherghe Băleanul, mai bătrîn de alţii fiind, au zis: de iaste voia mării-sale, să-i dea legaţi, aşa vor merge; iar, dă voie, nu; şi, iarăşi, de socotéşte măriia-sa că fac vreo pagubă Ţărîi Ardealului, să facă bine să le dea carte de cale, şi să vor duce în alte ţări. Acéstea şi altele ca acestea auzind craiul (fiind şi om bun), le-au zis că, de voie de vor vrea, iar nu siliţi: „Că nici vom strica noi (zice) obiceiul cel bătrîn al ţărîlor să vă dăm fără voie să mergeţi". Deci i-au slobozit de s-au dus fieştecare pă unde avea gazde; iar Pîrvul logofăt, luîndu-şi răspunsul că nu-i va da pă acei boiari să meargă fără voia lor, s-au întorsu la domnu, în dăşărt.

[1] Adăugat ulterior cu altă cerneală.

Şi, trecînd iarna acéia aşa, şi viind primăvara, i-au venit poruncă Ducăi-vodă să să gătească să meargă cu împăratul la Ţara Căzăcească, şi s-au dus. Atunci au luat împăratul Ledijna, Humanii şi alte cetăţi, şi au robit ţara foarte, cît zicea toţi că va rămînea de acum înainte acel pămînt pustiiu. Şi s-au întorsu dăspre toamnă cineşi la ţara lui, nestîndu-le nimeni împotrivă.

După ce au venit Duca-vodă la scaun, iar nu să odihniia pentru boiarii pribegi, ci au făcut cărţi dă iznoavă cu jurămînt, şi au trimis de-i chiema, zicîndu-le să nu să teamă de nimic, nici de Cantacuzinii. Căci ei le era vrăjmaşii lor, de carei să temea boiarii pribegi, că, ascultînd-i Duca-vodă spre vorbele cele réle, le va face vreun rău, pizmuindu-i ei şi vinuindu-i cu patima ce au luat de la Gligorie-vodă, să fie fost de la acei boiari. Dar greşiia, că n-au fost de la aceia, ci avea Grigorie-vodă pizmă pă dînşii dă multe, unele-altele, ce-i zicea şi-i făcuse în domniia dentii. Şi el, ca un om dă necaz, apucînd iar puterea la mînă, au făcut cu dînşii ce au vrut: i-au închis, i-au bătut, i-au prădat, i-au dat la pedepse, iar nu i-a omorît. De aceasta luînd ştiinţă bine Duca-vodă, şi văzînd şi pe Cantacozini, că să înalţă, şi să mărescu şi poftescu pă domnu să facă céle necuviioase, peste voia şi peste putinţa lui, în oarece chip nu-i vedea cu ochi curaţi; şi vrea cu toată inema să aducă pă pribegi. Şi, cum am zis mai sus, dă iznoavă au scris domnul cu jurămînt, dăspre partea lui, şi Cantacozinilor încă le-au zis de le-au scris dă spre partea lor, cum, de acelea ce le-au făcut Gligorie-vodă nu vor bănui pă dînşii în véci, nici vreo judecată nu vor cerca, cunoscîndu-şi şi ei cu a lor cunoştinţă pricinile pentru care i-au pedepsit Gligorie-vodă, iar nu den îndemnarea boierilor. Şi aşa ducîndu-se cărţile la boiari, în multă socoteală au fost: să vie au să nu vie. Însă Hrizea vistier, ginerile Băleanului, s-au încredinţat şi au venit cu toată casa lui (pentru că şi Stroe vornec venise mai nainte, şi să afla în cinste şi în pace) şi, Hrizea vistier viind, cu cinste l-au priimit, şi au avut pace. Iar Băleanul, cu fie-său, şi cu alţi boiari, mai rămase pîn'la anul; şi apoi au venit. Întru această vréme au omorît Duca-vodă 3 boiari: Papa vistier, Negoiţă vistier, Voico postelnic, pîrîndu-i acest Voico postelnic că fac sfat să fugă la turci, şi să pîrască pă domnu de rău, şi altele, şi, scoţîndu-i la divan, li s-au răspunsu să piară. Şi într-o noapte au ieşit Duca-vodă la mănăstirea lui Sfeti Ghiorghie, de s-au dus cu slujitori, dă i-au scos den temniţă; şi denaintea porţii

i-au sugrumat, şi pă pîrîţi, şi pă pîrîşu. (Zic unii, care şi eu am auzit den gura unor oameni foarte dă credinţă, că pă Papa vistier, frate-său Mihai l-au pîrît, ci, oricum au fost, ei au luat moarte cumplită.)

Întru anul dentîi al Ducăi-vodă, fiind încă neveniţi boiarii den pribegie: banul Gherghe, fie-său Ivaşco logofăt, gineri-său Hrizea vistier şi alţii, să întîmplase dă venise Stroe vornic mai nainte în ţară, la domnu, şi-l priimise bine. Dar Postelniceştii, ce era atunci lîngă domnu credincioşi, au vrut să facă nevoie lui Stroe vornec şi Radului Dudescul, ce era ginere lui Gherghe banul Băleanul, şi aşa scoaseră o mărturie mincinoasă, mărturisind cum l-ar fi trimis boiarii pribegi cu cărţi la Stroe vornec şi la Radul Dudescul, şi sfredelind un ciomag, zicînd că acolo au fost cărţile. Pre carele ducîndu-l la Duca-vodă, şi auzind ca acestea, au închis pe acei boiari năpăstuiţi; şi, scoţîndu-i la divan, şi ieşînd mărturiia mincinoasă, s-au mîniiat domnul, şi multe pedepse le-au făcut boierilor acestora — mai vîrtos că pă Dudescul l-au muncit cu hiară arsă pă piept, pînă lîngă moarte. Deci, pe-ncet, dovedindu-se, tocma şi la domnu, că au fost minciuni, şi îndemnăturile altora, ce le-au fost vrăjmaşi — i-au slobozit. Şi, trecînd cîtăva vréme, i-au şi cinstit; şi nu mai asculta minciunile lesne. Ci, la aceste cazne şi altele, era Nica dă la Grădişte, armaş mare.

Întru al doilea an al [domniei] Ducăi-vodă, iar au făcut turcii gătire dă oaste spre Ţara Leşască, la Bar, la Zbaraj, la Trîmbovlea, şi la alte cetăţi. Şi au mersu şi Duca-vodă la oaste; ci puţin folos au făcut turcii de cetăţi a lua; numai robi pe den afară au făcut, şi au luat mulţi. Într-această călătorie a Ducăi-vodă, la un conac ce avea în Ţara Moldovei, grăbind să treacă zaharaoa codrul, şi neputînd dă ploi şi dă noroaie, şi de frîntul carălor, viind un căpitan de la margine, care era ispravnic pă cară, şi spuind Ducăi-vodă că s-au frînt carăle, şi nu pot trece codrul — atîta s-au mîniiat dă tare, cît îndată au pus dă i-au tăiat capul; acest fel dă mînie avea Duca-vodă. Deci, vrînd Duca-vodă să să întoarcă de la oaste, şi viind vremea haraciului, au trimis pă Hrizea vistier mai nainte în ţară, să facă rînduială haraciului, să să strîngă. Aicea în ţară era lăsaţi caimacami: Stroe vornic, Radu Creţulescul, Vîlcul vistier; care fugind den loc în loc de frica ciumii (că într-acea vară era în toată ţara), i-au găsit Hrizea vistier pă caimacami la Fîntînéle, şi acolo au făcut aşăzămînt de haraci. Iar despre toamnă,

viind și Duca-vodă de la oaste, necutezînd să meargă la București, pentru ciumă, s-au dus la Cocorăști; acolo pînă la Bobotează au șăzut; decii s-au dus la București, că să potolească ciuma. Deci, dar, la Cocorăști încă fiind, nu știu ce au auzit Duca-vodă, că umblă Cantacozinii împotriva domniei, ci, pă cîți s-au întîmplat acii lîngă el, i-au închis. Iar Șărban spătar era la Drăgănești. Ci au trimis pă Drosul sărdar și pă Ghiorghiță căpitan Ciudin, de l-au luat în zioa de Sfeti Nicolaie, și l-au dus la Cocorăști. La Mihai spătar, la Filipești, au trimis pă Socol logofăt, și l-au prinsu; dar le-au scăpat și au trecut în Țara Ungurească. Ele așa să auziia că va să-i omoare, dar Dabijoaia, soacra Ducăi-vodă, și doamnă-sa au stătut tare pentru dînșii, și i-au slobozit. Dar să rănise inema lor și să răcise despre domnu — că în cea după urmă au făcut rău Ducăi-vodă, precum istoriia mai nainte va arăta.

După ce au venit Duca-vodă în București, de la Cocorăști, den Ardeal au pribegit Beldi Pal și Ceachi groful și alți boiari unguri, și au trecut la turci, să pîrască pă Apafi Mihai, craiul Ardealului, dă multu ce zicea ei că le-au făcut nedreptate. Carii, împreunîndu-se cu Duca-vodă, și întrebîndu-l dă sfat, le-au zis să nu meargă la turci, că sînt răi și mitarnici, și nu vor folosi cu dînșii, și mai mult va putea o țară, cu craiul lor, decît ei singuri; ci-i îndemna să rămîie lîngă dînsul, și, au pace să facă cu craiul și să să întoarcă la casele lor, sau de aicea să cérce pă turci cu scrisori, să vază ce răspunsu vor lua, și pe acela să urméze; dar n-au vrut nicicum, ci au purces de s-au dus la Țarigrad. Iar Apafi Mihai-craiul, cu ceilalți boiari, au gătit pîră mare dăspre toată țara, și au trimis boiari mari la turci, împotriva Beldii și a lui Ceachi. Care, și cheltuind bani, și pîrîndu-i dă răi și ficleni țării, i-au băgat turcii la Edicule, și Beldea acolo ș-au sfîrșit viiața, iar Ceachi Iștfan au scăpat de acolo tîrziu, și pe aicea au trecut și s-au dus în Țara Ungurească dă Sus (că avea și acolo moșii); iar pă Beldioaie o au închis într-o cetate în temniță, și acolo ș-au sfîrșit viiața. Pricina aceasta au fost că, fiind un boiar mare, anume Banfi Dineș, carele era cumnat cu Apafi Mihai — ținea amîndoi doao surori — și, întîmplîndu-se de să făcuse noceagoș dă curînd, decii să trufise, să mărise, și făcea și zulumuri țării; iar Beldi Pal, fiind și el boiar mare, și văzînd mîndriia lui Banfi Dineș, îl pizmuia, și pe-ncet, pe-ncet i-au găsit cîteva vini, care era

împotriva pravililor țării. Și, cu voia craiului strîngîndu-și ghiuluș den toată țara, i-au arătat toate vinele înaintea țării; și țara l-au găsit că tribuie să moară, după pravilile lor. Și îndată au luat Beldea carte de la craiu și de la țară ca să-l omoară, și au trimis degrab pe nește catane la cetatea unde era Banfi Dineș, și le-au poruncit, în ceas ce vor sosi, să încuie cetatea, și să-i taie capul; și, de ar și veni cineva pă urmă să-l sloboază, să nu dăschiză cetatea pîn' nu-l vor tăia. Și așa au făcut: i-au tăiat capul. Ci crăiasa, neștiind de acest sfat, în urmă prinzînd véste, s-au dus la craiul, plîngînd și ucigîndu-se; l-au făcut de au făcut carte să nu-l omoare, și degrab au trimis cartea la cetatea acéia. Dar nu i-au lăsat să între în cetate, cum s-au zis mai sus, pînă au omorît pă Banfi — că încă era viu, cînd au sosit olacii dă la crăiasa; dar Beldea învățînd într-alt chip, n-au folosit nimic. Deci dentr-aceasta s-au aținat mîniia crăiei asupra lui Beldi Pal, și pe-ncet plecase pă crai să omoară pe Beldea și pă Ceachi, carii făcuse îndemnătură de moartea lui Banfi, cumnat-său. Acestea văzînd Beldea cu ai lui, au fugit la turci ca să găsească folos, dar n-au găsit, ci, cum am scris mai sus, ș-au pierdut viiața în streinătate, și jupîneasa lui în închisoare, și casa lui în jaf. Că au făcut (după obiceiul lor) tot ce au avut el: sate, cetăți, avuție, în trei părți le-au făcut; ci doao părți le-au dat feciorilor, că avea doi, iar a treia parte, care au socotit a Beldii Pal, o au luat țara, și le-au dat cui au vrut.

Într-al doilea an al [domniei] Ducăi-vodă, au mazîlit turcii pă Dumitrașco-vodă, domnul Moldovii, și au luat domniia Antonie-vodă Roset, care-i zicea Chiriță Draco; carele avea un fecior aicea în țară la noi, și, auzind dă tat-său că s-au domnit, mult au plînsu, prorocind cu plînsul rélele ce vor să pață pă urmă — precum au și fost, că la orînduielile lor să vor scrie. Ci dăr, grec fiind, nu ș-au lăsat firea ce au toți grecii; ci, daca au încetat Iordache beizadea den plînsu, atît să mărise, cît nu mai puteam nici noi vorbi cu el; ci mai nainte era[m] cu el la un conac, fugind cu caimacamii den loc în loc, pentru ciumă, cu glume, cu rîsuri; iar atunci, așa cum auziți.

După ce veni Duca-vodă cătră al treilea an, primăvara, i-au venit véste să meargă la oaste în Țara Leșască cu turci, cu tătari. Carele mergînd la Iași, au pus conacul dăspre mănăstirea Galata; acolo au șăzut cîtăva vréme. Au chemat Antonie-vodă pe Duca-vodă, dă l-au ospătat în casele domnești în Iași, așîjderea au ospătat Duca-vodă pă Antonie-

vodă la Cetățuie, în zioa dă Sîmpietru, fiind și hramul mănăstirei; de acolo au purces la Țuțura; acolo au făcut halai înaintea saraschieriului. Deci cu toții au purces, și au trecut Nistrul, și s-au dus în Țara Leșască. Luat-au cîteva cetăți, Ioholnița, Iazlovețul, Buceciul, Haliciul și altele, dar robii ce-i lua dentr-însele nu-i robiia, ci-i da Ducăi-vodă de-i ținea. Iar într-o zi, scoțîndu-se robii den cetatea Halici, veni véste la turci, de la tătari (că ei mergea înainte), precum, pen răvărsatul zorilor, au lovit craiul Sobetschi cu oaste multă leșască pe tătari, și puțin au fost să prinză și pă sultanul, feciorul hanului celui bătrîn ce era atuncea, și mulți tătari au perit, pînă s-au îndreptat. Această véste auzind turcii, au lăsat toate, și s-au dus dă s-au împreunat cu tătarîi, și cu toții au început în leași; și pe-ncet îi îmbulziia, pînă i-au înghesuit la Juravna cetate, unde era Nistrul, și peste Nistru un deal mare, pietros, de nu să putea sui nici pedestri. Și, încungiurîndu-i pă leași de toate părțile, pînă în seară sta rînduiți ca de război, și cu tunurile să apăra. Deci, pînă a aduce tunurile turcești, și altă gătire dă bătae, au înserat, și peste noapte s-au îngropat leașii în șanțuri; dimineața îți părea că sînt băgați în cetate. Deci 3 săptămîni s-au bătut den tunuri, și de multe ori ieșa leașii de să bătea cu turcii și cu tătarîi de la obraz, unii cu alții; dar îi înfrîngea grozav pă leași; de-abia apuca dă întra în șanțu. Și încă tunurile le ajuta, că împrăștiia pă tătari pînă întra; iar ar fi pățit rău leașii. Acolo, cum spunea, era Sobetschi, craiul leșăsc, cu hatmanul de Letfa, hatmanul Coroni, hatmanul Polni și multă boierime cu oaste, ca la 30.000 sau și 40.000 vor fi fost. Însă, trecînd 3 săptămîni, au flămînzit și ei, și caii lor, și au făcut pace cu turcii; au legat-să le dea Podoliia Cameniții, semnînd în scrisori și hotarăle pă unde să fie, și au dat leașilor și robii ce luase du pen cetăți; și s-au întorsu turcii îndărăt, și leașii pe la casele lor. Ci dar Duca-vodă, nevoindu-se în tot chipul să facă slujbă turcilor să le placă, și aceasta au făcut; că, îndată ce s-au isprăvit pacea, au gătit pă Matei căpitan Cărămidă, și l-au trimis la împăratul să dea știre de pace, învățîndu-l să să nevoiască în tot chipul, să ajungă mai nainte de oamenii pașăi sarascher și de ai hanului. Și aceasta i-au zis: mergînd pen Moldova, de-l va chema Antonie-vodă la Iași, să-l întrebe pentru oști, cum să află (că nu să mai știia nimic de oștile turcești, mai mult dă o lună dă zile), să-i spuie altele, iar nu adevărul. Și i-au dat bani, unde-i vor sta caii să cumpere alții, și așa au făcut. Că, mergînd la

Iași, l-au chemat Antonie-vodă de l-au întrebat: el au spus că au încungiurat leșii pă turci, de nu să știe mai scăpa-va vreunul. Decii iar s-au dus înainte și au ajunsu la Odrii, unde era împăratul. Ci, mergînd cu cărțile la viziriul Chipriulioglu, cum putea, fiind idropicos, au citit cărțile, și, de bucurie că s-au făcut pace, l-au dăruit cu 200 de galbeni, și îndată l-au trimis la împăratul cu cărțile, și așijderea l-au dăruit. După cîteva ceasuri dar, i-au venit cărți de la Antonie-vodă, în care scriia poveștile ce le auzise de la Matei căpitan Cărămidă; deci iar chemă pe Cărămidă de-l mai întrebă; el, deci-i spuse adevărul și cum că el au spus acele vorbe lui Antonie-vodă. Decii îndată veniră cărți și de la sarascheriul și de la hanul, scriind tot dă pace, ca și ale Ducăi-vodă; și au rămas dă ocară Antonie-vodă, făcîndu-l *șeher-oglan*, mincinos; iar Duca-vodă au rămas lăudat. Și în scurtă vréme s-au întorsu în scaunul lui. Întru această oștire, pentru nește lemne dă pod, ce rînduise și rînduind pă Tudoran clucer să le aducă, și, neputîndu-le aduce curînd, la vréme, l-au îngenuncheat Duca-vodă să-i taie capul; dar l-au iertat; iar el, viind în țară, s-au călugărit: n-au vrut să mai fie mirean. Caimacami aicea în țară lăsase pă Ghiorghe banul Băleanul, pă gineri-său Hrizea vistier, pă Staico păharnic; carii au ieșît înaintea domnului cu slujitorime, și cu cinste au întrat în București.

Întru acest an ș-au înnoit Duca-vodă domniia de al treilea an, după cum era obiceiul, aducîndu-i caftanul Lațcarache Roset și cu un agă mare; înaintea a căruia au ieșît domnul cu boiarii, cu slujitorimea, aducîndu-l cu cinste în București; și, îmbrăcînd caftanul, după ce au citit baratul dă domnie, au dat cu 12 tunuri, și slujitorime cu pușcile.

Deci, așa trecînd anul cu pace, primăvara veni poruncă domnului să meargă cu turcii la oaste la Cehrin, ce era cetate supt mîna moscalilor. La care ducîndu-se, puțin o au bătut; ci au venit cazaci, muscali, ca năsipul; cărora neputînd să le stea împotrivă, au lăsat cetatea, și noaptea au fugit cum au putut, venind cinești pe la locurile lor.

Deci, trecînd al patrulea an așa, primăvara iar fac turcii mai mare gătire dă Cehrin, și merge însuși veziriul Cara Mustafa-pașa, și poruncește și Ducăi-vodă să meargă, și Antonie-vodă de la Moldova. Și aicea în țară lasă caimacami pă Șărban logofăt Cantacozino, pă Hristea vistier, pă Iordache Ruset postelnic, pă Staico paharnic, să poarte grijă țării, și de poruncile împărătești. Că împăratul sultan Mehmet

venise în vara acéia, la Dîrstor, pînă s-au isprăvit cu Cehrinul. Deci, mergînd Duca-vodă la Tighina, au găsit pă veziriul dencolo dă Nistru, și i-au făcut cinste cum s-au căzut; și l-au îmbrăcat veziriul cu caftan, și pă boiari. Decii n-au șăzut mult, ci au purces peste cîmpii fără lémne, fără apă, pînă au ajunsu la Buh, la Coiùl Ghecet; acolo s-au găsit apă; de acolo iar n-au găsit apă pînă la Cehrin. Daca au sosit acolo, o au început a bate cetatea cu tunuri, cu cumbarale; dar și den cetate vitajaște să bătea cît 63 de zile au ținut. Ci iată că simțiră oștile moschicești venite la Nipru: să auziia tunurile, că den Cehrin pînă în Nipru este cale ca de trei ceasuri. Ci făcuse rumânii doao poduri, moldovenii iar doao, peste apa Tismenul, ce era lîngă Cehrin, băltoasă și noroioasă; pe acelea au trecut oștile turcești și tătărăști, ca să oprească pă moscali, pînă vor lua cetatea; dar n-au putut — că-i împușca, îi omorîia, și nicicum nu putea sta înaintea lor; ci au dat dosul, să treacă la pod. Dar viziriul pusése pază la pod: ieniceri, pași, domnii amîndoi, să nu-i lase; dar, strîngîndu-se oștile toate, au dat năvală peste ceilalți turci, și au trecut podul dencoace; tătarîi, ca diiavolii, da pen Tismen; și trecea unii, alții să înece. Și au venit moscalii lîngă Cehrin, fiindu-le cap Ramadanoske și o săptămînă au șăzut muscalii dencolo de apă, și turcii dencoace, despre cetate, bătîndu-o; și la săptămîna, duminecă în amiezi, au luat turcii cetatea. Zic cei mai mulți, că au luat Ramadanoske bani mulți de la veziriul și au lăsat de au luat cetatea. Care înțelegînd țariul moscalul, au topit aur, și i-au vărsat pă gît; și acel sfîrșit au dat Ramadanoske. Iar veziriul s-au întorsu bucurîndu-se, trimițîndu-i împăratul călăci și caftan.

Ci, la întoarcere, turburase Cantacozinii pă oamenii țării, îndemnîndu-i să pîrască pă Duca-vodă și pă greci la vezir, că mănîncă țara, și altele. Și avea pă unii pribegi, de-și înțelegea cu ei; banul Milescul, Dumitrașco Corbeanul, Paraschiva Boliștean, carei venise cu Cuciuc imbrihorul înaintea veziriului, la Ledijna, lîngă Buh. Ceialalți s-au păzit mai bine, iar Bolișteanul, umblînd cam blestemățește, l-au prinsu Duca-vodă, și l-au băgat în obezi, și l-au mustrat; apoi l-au slobozit, după ce au venit în țară. Însă, daca au[1] trecut Nistrul pe la Soroca pă o cîmpie, să ceru Duca-vodă să-l lase să meargă la scaun; și l-au slobozit; pre carele îmbră-

[1] În ms.: *am*.

cîndu-l cu caftan, și pe boiari, le-au dat cale în țară. Iar pă Lațcarache spătar l-au închis veziriul, de multe jălbi ce auzise de la Cantacozini, și de la alții ce era cu Cantacozinii la o vorbă; și cu cheltuială l-au scos Duca-vodă de au venit în țară. Duca-vodă, mergînd pînă la Iași, veni véste den țară, că Radul Crețulescul, cu toată casa lor, au fugit în Ardeal; de acolea den tabără fuge și Vintilă Corbeanul păharnic și Pîrvul postelnic, fecior Crețulescului, în Ardeal, trecînd pă la Trotuș. Acéste turburări văzînd Duca-vodă, gătește pă Costandin Brâncoveanul, ce fusése vtori logofăt mai nainte, și-l trimite cu cărți la Crețulescul, să-l întoarcă. Carele viind pînă la Sărata, îl întîmpină un pîrcălab al lui Șărban logofăt, de-i spunea că au fugit Șărban logofăt cu toată casa lui la Ruşciuc; ci lasă Brâncoveanul calea Ardealului, și să duce după unchi-său Șărban logofăt. Duca-vodă viind pînă la Bîrlad, iar alți olăcari vin de spun că au fugit Șărban logofăt cu toată cimeti'a lor. Deci, viind mîhnit pînă la Focșani, trimite pă Costandin stolnicu cu cărți, să muncească, să întoarcă pă [frate-său] Șărban logofăt, și i-au dat și pă Iane Roșca, om al Ducăi-vodă, cu multe făgădu'ele. Care, mergînd acolo și împreunîndu-se frații, au dat răspunsul că nici unii nu să vor mai întoarce, ci să vor duce la vezi'iul. Căci cu aceste umblete de demult le umbla Cantacozinii, de turbura oamenii țării și pîrîia pă domnu, și ei încă făcuse jalbă la veziriul Cara Mustafa-pașa, prin mijlocul unui turcu ce-i zicea Fetfag ul; carele și răspunsu i-au dat lui Șărban logofăt, ca să să ducă să-l facă domnu — pentru că-i era prieten, cum am scris îndărăt. Deci, îndată ce au mersu, i-au făgăduit să-l pu'e domnu, și să mute pă Duca-vodă la Moldova — că mazîlise turcii pă Antonie-vodă Ruset, căci nu vrusese să dea bani unui agă al viziriului, cînd au cerut. Carele, ajungînd chehaiaoa viziriului, i-au făcut aceasta, dă l-au mazilit. Duca-vodă, încă neștiind ce va să puie domnu pă Șărban logofăt, au trimis boiari cu pîră asupra lui Șărban logofăt; dar nimic n-au folosit; că îndată ce au sosit veziriul la Odrii, i-au dat domniia, și pă Duca-vodă l-au mutat la Moldova. Boiarii dar ce era trimiși de Duca-vodă, cei mai mulți s-au închinat lui Șărban logofăt, neștiind céle ce vor să pață pă urmă; iar Ivașco cruceriul Băleanul și cu Staico păharnic au fugit la Moldova. Iar Șărban logofăt au venit domnu în scaun, pe la Bobotează.

.....

Domniia lui Costandin-vodă Brâncoveanu, leat 7197

După ce au murit Șărban-vodă, Constandin stolnicul Cantacuzino și cu o seamă de boiari, ce să întîmplasă în București, s-au strînsu toți la Mitropolie și fiind patriiarh Dionisie Șeher-oglan și întîmplîndu-să și un[1] capigi-basa împărătescu, cu alte trebi veni la București, l-au chemat și pă el acolo la Mitropolie și au făcut alégere pă care vor pune domnu și au găsit cu sfatul lor să puie pă Costandin Brâncoveanul și îndată aducînd caftan, capigi-basa au luat caftanul și l-au îmbrăcat pă Costandin Brâncoveanul. Decii au întrat în besérică și i-au cîntat mnogaleta după obicéiu, și mai aducîndu de la curte și toată slujitorimea, și meterhanea, și toată rînduiala ce să cade domnii și au ieșit din besérică, și încălecîndu au venit în curtea domnească cu halai și iar în besérică întrîndu, era gătit tratapod cu evanghelia deasupra și șăzînd în scaun au pus pă toți boiarii de au jurat pă evanghelie că-i vor fi cu dreptate și vor sta cu dînsul, măcar la ce primejdie i-ar veni, care jurămînt și cu zapis mai pe urmă l-au întărit.

După acéa s-au suit în casă și au început a scrie cărți la Poartă și la Mustafa-pașa saraschiiariul, ce era la Baba, și au trimis boiarii spre amîndoo părțile, dar Poarta, auzîndu, foarte s-au mîniat căci au făcut rumânii domnu, făr' de știrea stăpînilor și sta lucrul în cumpănă ca să nu-l lase pă el să fie domnu, ci să puie pe altu, care vor vrea ei; numai norocu lui, și banii, și cărțile saraschiiariului i-au ajutat de l-au lăsat să fie domnu, căruia și caftan i-au trimis, și cucă cu agă turcu, la care ieșindu înainte cu pompă domnească au venit în București, dîndu cu tunurile și altele făcîndu după obicéi.

Iar iarna dar toată cu bucurie o au trecut, dobîndindu în mîna lui acéia ce de mulți ani mai nainte o vîna, arătîndu tuturor dragoste, blîndéțe, milostivire, din boieriia lui și în domniia lui așijderea să arăta.

Cîndu au fost despre primăvară, i-au venit poruncă de la împărăție să meargă la Cerneți și s-au gătit și au mersu, cu toate oștile lui. Bojneag Ali-pașa, căpitan de Dunăre, încă au mersu cu Dunanmaoa, ca să scoată nemții din Rișava, că o luasă din anul trecut. Haizler ghinărariu nem-

[1] În ms.: *cu un.*

țescu fiind la Brașov, auzîndu că mergu turcii la Rușava, s-au dus și el acolo cu oaste ce avea, ca să stea împotrivă; dar mergîndu pașa pe Dunăre cu caicele, avînd multe tunuri în vase și slobozindu-le toate asupra némților i-au depărtat de la margine. Turcii leventii ieșind afară cu sabiile i-au gonit ca pe niște blestemați și Haizeler ghinărariul cu rușine s-au întorsu la Brașov. Bălean Constandin aga, ginerile lui Șărban-vodă, fiind lîngă Haizeler, multe zavistii punea împotriva domnului și a țării, îndemnîndu-l totdeauna ca să să pogoare cu oștile să ia țara. Domnul și boiarii țării nepriimindu într-acéia vréme trimétea boiarii cu daruri și cu rugăciuni să-i stîmpere mîniia ce o atîța Bălăceanu, dar nicicum nu putea. Ci cu de acéstea au trecut acea vară. Iar despre toamnă prințipul de Baden cu toată armada nemților luîndu Diiul, Nișul, Cladova, au trecut Dunărea în Țara Rumânească, pe la Cerneți, și au trimis la domnu, dîndu-i știre că vor să iernéze oștile chesariului în țara lui, și i-au scris să gătească zaharea ca de 700 de pungi. Domnul și boiarii auzindu de acéstea [ne]nădăjduite lucruri, de o parte gătiia zaharea și să mîră cum va să facă de atîțea bani și zaharéle, ce cer ca să iasă din ticăita țară și neputîndu cu alte dăjdi obicinuite să ridice aceasta sumă mare, au scos un bir pă dobitoace, și l-au numit văcăritul, să dea de tot dobitocu un ort și au trimis boiari în toată țara cu această slujbă nooă, că atunci întîi au ieșit această dajde, care să ține pînă acuma. Iar despre altă parte gătiia să fugă dinaintea lor.

Însă trecînd prințipul pîn țară, făcînd conace cît s-au putut, au tras la Ardeal și au mersu la Brașov, iar de la Cîmpul Lungu au rădicat pă Haizeler ghinărariu cu o seamă de oști, cît au socotit, să vie la București să iernéze și cu dînsul au luat pă Costandin aga Bălăceanul, vrăjmașul de obște al domnului și al țării. Domnul și boierii fiind la Cotrocéni, și viind un căpitan de nemți și Preda Proroceanul, și spuindu-i că vine ghinărariu cu némții la București, s-au rădicat de acolea și s-au dus la mănăstire la Plătărești și de acolea s-au dus la Rușii lui Șărban-vodă. Acolea au șăzut tabăra. Acolea la București încă au lăsat purtători de grijă pă Cîrstea visternicul, Luca visternicul și alții ca să dea zaharea némților. Ci dar iată și némții vin la București; însă răutăți ce s-au făcut într-o lună, ce au șăzut, limbă nu poate să spuie: bătăi, cazne, legături; egumenii și unii boiari legați

cu ștreanguri de gît, pentru făină, și orz, și carne și altele ca acéstea nenumărate.

Costandin-vodă de la Ruși ș-au trimis pă doamna cu toate jupînésele boiarilor la mănăstire la Brad, în județu Buzăului, și el au rămas cu oștile și scriia lui Haizeler totdeauna, rugîndu-l și făgăduindu-i daruri, ca să iasă din țară, dar nici cum nu putea folosi. Aceasta văzîndu că într-alt chip nu vor putea ieși némții, de nu va veni putére împărătească, au trimis la tătari de i-au rugat să vie să scoață pă némți, și fiind și poruncă împărătească să vie s-au pornit multă tătărîme cu calga sultan, cu mîrzaci și cu nohai de au venit pînă la margine și au poftit să meargă domnu să să împreune cu dînsul. Atuncea domnul au poftit pă Haizeler să vie de la București să să împreune la Drăgănești făr' de nici o oaste; că au făcut așa, și au mersu, și s-au împreunat. Vorbele ce vor fi fost, ei vor fi știut, iar noi ce am văzut scriem.

Despărțîndu-să ei de la Drăgănești, ghinărariu au mersu la București, domnul s-au dus la Buzău, la piscopie și viind sultanul cu tătarîi pîn' la oraș la Floci, au mersu domnul de s-au împreunat cu dînsul și tătarîi au purces cătră București, rășchirîndu-să pîn țară, după obicéiu lor. Domnul încă au purces spre București și dîndu știre lui Haizeler că vin tătarîi și nu iaste într-alt chip, s-au sculat cu toate oștile lui, de la București și s-au dus în Ardeal. Tătarîi îi goniia, dar nimic nu le strica.

Domnul, mergîndu în București, de toate părțile veniia de-i spunea, unii că i-au tăiat tătarîi, alții că le-au luat fămeile și fétele, alții scăpa despuiați și alte multe răutăți ca acestea. Dar toate le răbda știind că el au adus tătarîi de au făcut atîtea réle, pentru ca să-și dobîndească domniia iarăși și binele lui.

Într-aceste vremi turburare ce era, au trimis Costandin-vodă slujitori și au luat după la casele lor pă Cîrstea Scordoc, ce fusésă postelnic mare la Șărban-vodă, și pă Oprea căpitanul, și pe Vlaicu armașul, și i-au închis la Căldărușani pă unii, iar pă alții la Snagov. Ci pă Cîrstea postelnicul au trimis făr' de zăbavă de l-au omorît, iar cei doi au șăzut multă vréme la închisoare și i-au slobozit. Pricina morții Cîrstii alta n-au fost, făr' de cît numai căci s-au certat cu Brâncoveanul, în boieriile lor, pentru lucrul mai de nimic. Deci Brâncoveanul ținîndu minte ascunsă pizmă și viind la domnie, ș-au vărsat mîniia cu moarte, ce l-au omorît.

Iarăși într-acéste vremi, au trimis Costandin-vodă pă Văcărescu vătaf de copii la Craiova, de au prinsu pă Ștefan Cioran, ce au fost slugiiar, și l-au adus la București, vinuindu-l precum s-ar fi unit cu aga Costandin Bălăceanul și închizîndu-l la mănăstirea Mihai-vodă, au trimis într-o noapte armași și l-au sugrumat.

După aceasta, văzînd Costandin-vodă răotatea ce au făcut Haizler și Bălăcean în țară, cu oștile nemțăști și vrînd ca să le răsplătească cu rău pentru rău, s-au unit cu Tiukli grof, care avea cîtăva seamă de oști de unguri, din țara de sus, și amîndoi acești domni au cerut de la împăratu turcescu oști turcești și tătărăști, să meargă în Ardeal să bată pe némți, făgăduindu Costandin-vodă că el le va găsi drum și plaiuri, de vor întra toate oștile în Ardeal, făr' de primejdie, și li s-au ascultat ruga lor și li s-au dat saraschiiar mare, cu oaste multă, serhatlii mai mulți și Cuciucsultan cu oști tătărești și strîngîndu-să în țară toate oștile, au purces către Rucăr, și găsindu-să plai aproape de Bran, au întrat toate oștile în cîmpu spre Tohani și Zărnești. Prinzînd véste și Haizler ghinărar că vin turcii cu Tiukli, le-au ieșit înainte cu némți, cu săcui ce au avut și dîndu războiu iute ca la un ceas, au întrat turcii și tătarîi și ungurii tiukelénii și rumânii noștri pîn némți și au început a-i tăia, de au fost zăcîndu trupurile ca bușténei și au fost izbînda turcilor. La acest războiu, au perit Bălăcean, vrăjmașu lui Costandin-vodă, și i-au trimis capu la București, punîndu-l într-o sulță în curtea lui, în ziua de Sîntă Mărie. Prins-au viiu și pe Haizler ghinărariul, pre carele l-au luat rob și mai trecînd cîtăva vréme l-au slobozit, pentru doamna lui Tiukli, ce era la némți, făcîndu-să schimbu. Perit-au atuncea și Teleki ghenărariu Ardealului și mulți domni unguri.

Tiukeli grof au trimis cărți la toată boierimea ungurească, ca să vie la dînsul, vestindu-să crai Ardealului despre turci, și au venit cei mai mulți și ducîndu-să către Sibii, cu toate oștile au trecut la un sat ce să chiamă Cîrstiian. Acolo au făcut coronație, să fie crai Ardealului.

N-au trecut vréme multă la mijloc, ci au venit un capigiu de la turcu cu caftan de izbîndă, îmbrăcîndu pă pașa, și pe sultan, și pe Tiukeli, și pă Costandin-vodă. Dar norocul cel pururea nu slujia lui Tiukeli după voia lui, și acum iarăși véste vine că Badensis cu toată armada cea mare întră în Ardeal, la care, nepuîndu sta împotrivă, au început a fugi cu caftanele în vine.

Turcii, tătarii, tiukelénii și rumânii trăgîndu-se către Brașov, pe la Tel, unde vine la vamă, la Ceraș, în Țara Rumânească, au ieșit din Ardeal și s-au risipit oștile, o seamă careși pe unde era orînduite și altele iar pe la locurile lor, iar cu multă pagubă a țării.

Cu acéste trebi ale némților, ce Costandin-vodă au fost îndemnătoriu, de au întrat în Ardeal, de au bătut pă némți și cînd s-au pogorît în țară, nu s-au alcătuit cu ei, ci tot lîngă turci s-au lipit, cerîndu ajutori și făcîndu izbîndă asupra vrăjmașilor împărății, mare credință au dobîndit de la împăratu și de la toți cei mari ai Porții și aceasta l-au ținut cu îndelungare de domnie și văzînd că-l au toți în credință, creștea, să măriia, să lățiia și să bucura întru daru[ri]le ce-i aducea norocu.

După ce trecusă acéste furtuni, ce au fost în țară, precum s-au zis mai sus, Dumnezău iar au dat bătaie țării cu lăcuste, că atîtea au venit de multe, cît toată țara au umplut, de mînca toate bucatele, și au clocit și au puiat în cîțiva ani, cît primejduia țara să moară de foame. Însă aducîndu-să niște moaște de la Sfetagora, de au făcut osfeștanie în toată țara s-au milostivit Dumnezeu și le-au rădicat, de nu s-au mai văzut.

Întru anul lumii 7200, avînd odihnă domnul și avînd o fiică întîi născută, anume Stanca, de vîrstă vrîndu să o căsătorească și aflîndu de fecioru lui Iliiaș-vodă, că iaste frumos, de treabă, au trimis de l-au adus în țară de la Țarigrad, anume Radu, și făcîndu nuntă cumsăcade, domnească, au dat pă fie-sa după acest beizadea. Sărac era foarte, iar domnul l-au îmbogățit, blînd să arăta dintîi, și vin nu bea. Să părea tuturor, că va fi înțelept. Dar pă urmă îmbogățîndusă și învățîndu-să a bea și vin, s-au făcut foarte rău, și vrăjmaș și crunt, atîta cît cu mîna lui mulți oameni au omorît, pentru care Dumnezeu i-au scurtat viiața și s-au mîntuit mulți de nevoie.

În mijlocul vremilor acestora, fiind domnu la Moldova Costandin-vodă, ce-l porecliia Cantimir, vrajbă au întrat între domnii amîndoi și muncindu unul pă altul să surpe, venindu din Moldova cîțiva boiari pribégi, Antohie hatman, Lupul vornic și alții, i-au îndemnat Brâncoveanu să meargă la Poartă, să pîrască pă Cantimir, că iaste rău și altele, ajutîndu-i cu banii lui și cu priiatenii lui de la Poartă și i-au trimis. Dar Cantimir-vodă, avîndu pe Lațcarache

spătarul Ruset capichihaia și aflînd că au trimis Costandin-vodă pă boiarii moldovénii să pîrască pă domnu său, au făcut cum au știut și au luat ispravă de la Poartă și unde era ascunși acolo s-au dus de i-au luat legați și i-au trimis la Moldova, neapucînd să dea vreo jalbă la împărăție. Dar domnul Moldovii i-au iertat, nu s-au potrivit umbletilor lor. Iar Costandin-vodă Brâncoveanu au rămas rușinat, fiind el mijlocitori și n-au putut isprăvi nimic, după cum au vrut.

Costandin-vodă Cantimir, vrînd să răsplătească lui Costandin-vodă Brâncoveanul pentru céle ce făcusă, fiind niște boiari rumâni pribégi în Ardeal, anume: Staico păharnic Bucșanu, Preda Milcoveanu, Preda Proroceanu, Radu Hațaghe, Iacșa căpitan, au trimis Cantimir de i-au adus la Iași din Ardeal și scotindu-să că va putea el mai mult decît Brâncoveanul, i-au trimis la Poartă, să pîrască pă domnu-său, de rău, de hain iproci, dar s-au înșălat Cantimir, că îndată ce au prinsu véste Brâncoveanul, au trimis boiari, și cărți, și bani și cît au putut au făcut, și i-au luat de la Poartă legați, în fiiară și în cătuși, de i-au adus la București cu mare pompă. Pre carii în cîteva rînduri judecîndu-i, pe Staico paharnic l-au spînzurat în Tîrgu-de-Afară și pe Pro[ro]ceanu la Rușii-de-Véde, iar pre cei 3 i-au trimis la ocnă și șăzînd cîtăva vréme acolo, i-au slobozit.

După aceasta nu multă vréme au trăit Costandin-vodă Cantimir și au murit, și boiarii Țării Moldovii au rădicat domnu în locu lui pe fie-său, Dumitrașco beizadea. Dar înțelegînd Costandin-vodă Brâncoveanul, îndată au trimis la Poartă, de s-au rugat ca să puie domnu pă Costandin fecior Ducăi-vodă, vrîndu să-l facă ginere, dupe o fiică a mării-sale, anume Mariia, și s-au ascultat rugăciunea lui și l-au făcut domnu Moldovii și au rămas Dumitrașco beizadea în ocară și toți boiarii, carii făcu sfat de l-au rădicat pă el domnu, fără știrea stăpînilor.

Luîndu dar domniia Moldovii Costandin-vodă Duca, n-au trecut multă vréme, ci au gătit Costandin-vodă Brâncoveanul cèle ce trebuia ale nunții și zestrii ce i rînduisă fétii, și au trimis-o la Moldova, cu maica mării-sale și jupîneasa Stanca cu multe jupînése, cu boiari: Constadin stolnic, Diicu logofăt și alții, cu pompă frumoasă, și au dus-o la Iași și acolo făcînd cele ce să cuvin nuntelor domnești, o [au] dat pe Mariia doamnă lui Costandin-vodă Duca și s-au întors-au toată gloata în țara lor. Și șăzînd doamna Mariia în cîtăva vréme acolo la Moldova, au pohtit și ia, și părinții

ca să vie de acolo să se vază și au venit, ieșindu-i înainte la Colintina. Doamna Marica mumă-sa, cu multe jupînése și boiari mari, și mai mici și slujitorime, de o au adus cu frumos alai. Erea și doamna Nastasiia a Ducăi-vodă, adecă soacră-sa, cu doamna Mariia, care viind în București au șăzut 2 săptămîni, ospătîndu-să și veselindu-să unii cu alții. Deci iarăși s-au întorsu la țara lor.

Acolo la Moldova mergînd, fiind doamna Mariia mîndră și semeață, avînd pe tată-său domnu mare Țării Rumâneşti, au început a necinsti jupînésele boiarilor, cu multe cuvinte réle și mai vîrtos aceasta, că într-o zi de Paști, viind o jupînească cu işlic, precum le iaste obicéiul de poartă jupînésele işlice în toată vrémea, i-au luat işlicul din cap și l-au băgat în foc și au lăsat-o cu capul gol, zicînd că numai doamnelor să cade să poarte işlice, iar nu și jupînéselor. Aceastea văzînd boiarii, s-au scîrbit foarte tare și au umblat cu mijloc ca acela, de l-au scos din domnie și au pus domnu împărăția pe Antohie-vodă, fecior lui Cantimir-vodă.

Mai nainte de maziliia lui Costandin-vodă Duca, s-au dus domnu la Cerneți și hanul Selim Gherei au trecut pen țară, mergînd la oaste asupra nemților, împreună cu cavga-sultan, carii mergînd pîn' la Jiiu, le-au venit véste că muscalii merg asupra Crîmului să-l bată, ci de la Jiiu s-au întorsu cavga-sultan cu oastea lui îndărăt, iar hanul s-au dus unde i-au fost porunca.

Într-această vară, sultan Mustafa mergînd asupra nemților cu Silimul Gherei-ha, găsind pe Viterane ghinărariu cu puțintele oști la Logoș, osăbit dă célelalte oști mari ale nemților, dînd războiu tare, abiia și cu mare peire a turcilor au biruit pe Viterane, și au și perit el în războiu și au fost izbînda turcilor. Împăratul turcul, văzînd acea fărîmă de izbîndă și auzind că vin oștile nemțăști céle mari, n-au vrut să le aștepte, ci au plecat de au venit pen țară și întrînd pe la Cerneți, i-au ișit domnul înainte de l-au petrecut păn' la Necopoe.

Acolo, îmbrăcîndu-l cu caftan, s-au întors la scaun cu bucurie. Al doilea an, iar au mers sultan Mustafa la nemți, și au mers și tătari cu Șahpaz Gherei-sultan, și cu Ialga, și trecînd împăratul Dunărea, s-au întîlnit cu némții într-un cîmp, însă norocul i-au slujit de au făcut meterez de cară împrejuru taberii turcești și așa au hălăduit împăratul și s-au întorsu rușinat. Că atîta au dat un război de tare, cît au întrat un ghinăral în tabără și mare peire în turci au fă-

cut, pîn-încît s-au fost spereat și împăratul că va peri. Însă atunci au hălăduit și s-au întors la Țarigrad.

Într-acest an, muscalii mergînd la Azac cetate și neputînd turcii și tătarii, ce erea acolo, să le stea împotrivă, au luat moscalii cetatea.

Al treilea an, iarăși mérge sultan Mustafa la oaste asupra nemților și trecînd Dunărea pe la Belgrad, s-au dus la Tisa, la locul ce să chiamă Senta, și au făcut pod să treacă turcii. Deci trecînd veziriul și toată putérea oștilor turcești peste Tisa, numai împăratu rămîind dincoace de Tisa, iată și Evghenie prințipul cu toate oștile nemțăști încungiură toate oștile turcești. Văzînd împăratu că némții au venit și temîndu-să că nu vor da turcii războiu, ci de frică vor fugi, au poruncit de le-au stricat podu. Deci nemții cu tunuri, cu pușci, dînd războiu vitejaște i-au omorît pe toți, de n-au scăpat suflet dintr-înșii Împăratu văzînd ciudă ca aceasta, au fugit la Belgrad, puind și alt vezir, alt inicer-agasî și alți pași în locul celor morți.

Costandin-vodă la Cerneți, fiind poruncă să păzască plaiurile, priviia acele lucruri și rîdea. Însă după rîs vine și plîns, că iată vine veste de la Țarigrad, că au murit doamna Mariia, fie-sa a lui Costandin-vodă Duca, la Țarigrad fiind mazilit, de care mare jale și întristare au avut. După aceia viind Costandin-vodă de la Cerneți la București și întorcîndu-să și împăratul și veziriul la Odrii, au trimis vezirul caftan de domn[1] nou.

Trecînd după aceasta cîtăva vréme, avînd Costandin-vodă o fată de vîrstă anume Ilinca, o au logodit cu Scarlat, fiiul preaslăvitului Alixandrul, marele drăgoman al Împărății Turcești și viind Scarlat aici în țară, au făcut Costandin-vodă nuntă foarte frumoasă și cu cinste mare domnească.

Cîndu au fost cursu anilor 7206, au mai făcut turcii oaste împotriva némților, fiind vezir Husiin-pașa și au mersu la Belgrad. Trecînd pă aicea pîn țară și Selim Gherei-han cu trei feciori ai lui, s-au dus la Beligrad cu tătarîi, dar nici un războiu n-au făcut într-acest an, îmblînd între dînșii vorbea de pace, numai ce au băgat zaharea și hazna în Cameniță, cît au trebuit.

Iar la leat 7207, a gătit împăratu pe Reiz-efendi și pe preaslăvitu Alixandrul marele drăgoman, de i-au trimis ca

[1] În ms.: *vezir* (greșit).

să facă pace cu némții, carii strîngîndu-să și despre partea némților și despre partea turcilor, la Careloveți șăzîndu, în cîtăva vréme au așăzat pace în 25 de ani.

Costandin-vodă nu avea bucurie ce făcusă între împărați pentru căci că, cîndu era oștire turcii cu némții, turcii nu gîndiia de niscareva mazilie să facă, ci tot gîndul lor era spre oștire, iar după ce s-au făcut pace, să temea de mazilie, ci au făcut socoteală, ca să-și facă un dres bun de la împărăție, să-i făgăduiască domniia în viiața lui, cît va trăi, să nu mai aibă témere de mazilie și au gătit boiari și mulți bani de au trămis la Poartă, și cu cărți despre țară, lăudîndu-l și cerșîndu-l să li-l dea domnu, să le fie cît va trăi el și cu multe cheltuiale ce au făcut și cu cîteva pungi ce au mai adaos [la] haraciu cel vechi, carele era haraciul cel vechi 250 de pungi, iar el cu această pricină l-au făcut 280 pungi, i-au dat hateșărif împărătescu, făgăduindu-i să-l lase să fie domnu cît va trăi. Care aducîndu-l cu cinste mare, strîngîndu-să toată boierimea și țară multă, s-au citit în divanu cel mare, și așa i s-au odihnit inima lui Costandin-vodă, nemaitemîndu-să de mazilie.

Într-acéia vréme și muma lui Costandin-vodă, jupîneasa Stanca, au murit; cu cinste i-au făcut pogribaniia în București. Decii ridicînd-o de aici într-o carîtă, rînduindu boiari, jupînése și slujitori o au dus la mănăstirea de la Brâncovéni, de o au îngropat.

Scarlat păharnic, ginerile lui Costandin-vodă, fiiul preaslăvitului Alixandru drăgoman, care ținea pă Ilinca, războlindu-să rău au murit la Tîrgoviște și l-au îngropat cu cinste domnească în Mitropoliia de la Tîrgoviște. Mulți zicea, pă acea vreme, să-l fie otrăvit Costandin-vodă pentru niște pricini ce avea socrul cu ginerile între dînșii; ci aceasta Dumnezeu va ști și mai bine, și va și plăti fieștecăruia după vina și fapta lui.

De aicea sînt cele ce au scris chiar Rafail Monahul carele pre numele mirenesc l-au chemat Radul Popescu Biv-vel-dvornic

Trecînd și acéste întristări ce venisă la Costandin-vodă, văzîndu-l că ș-au dres lucrurile despre Poartă să nu mai aibă grijă de mazilie, să bucura, să veseliia, să lățiia în domnie, în avuțiile ce strîngea de la țară, care alt domnu

n-au strînsu, nici s-au îmbogățit ca el de cîndu iaste începutul țării, și altă grijă nu avea numai să să primble pă la sate, pă la vînaturi, pă la vii, pă vrémea culesului viilor.

Cîțiva ani dar trecînd cu această odihnă a lui Costandin-vodă, iată [că] vine un inbrișor al împăratului, cu poruncă să-l rădice, să-l ducă la Odrii, unde era împăratul, și pricina pentru ce nimini nu știia. Decii el de multă inimă rea s-au bolnăvit, dar imbrihor[ul] tot aici au șăzut pînă s-au mai îndreptat de boală. Deci l-au rădicat și l-au dus unde i-au fost porunca, și mergînd la Odriiu au șăzut în 30 zile și nu i-au dat nimini voie să se împreune cu cineva și avea mare întristare, temîndu-se că-l vor mazîli, pentru care umblînd capichehaelele și boiarii pe la unii, alții, făgăduînd bani, nici un răspuns nu putea lua. În cea după urmă, temîndu-se de vreo primejdie rea să nu-i vie cumva, au făcut adaos haraciului 240 pungi, peste cele 280 ce era mai nainte, numai să i să dea domniia și să vie în țară și cu aceasta ș-au dobîndit domniia și binele casii lui. Iar pă săraca țară o au îngreuiat cu atîta haraci, care nu putea să rădice, ci era totdeauna în cazne și în vaiete și în lăcrămi pentru greu ce le venisă.

Însă după ce l-au slobozit de la Odrii și au venit în țară, ș-au schimbat firea, s-au făcut mai rău, mai cumplit, împrumutări mari au pus pă boiari, pă mănăstiri, biruri mari pă săraca de țară, cît nu mai avea putére să mai împlinească, ci să văieta și blestema.

După aceasta, iar liniște au venit domnii lui, făcîndu-și și alt hatașirif împărătescu, ca să fie domnu în viiața lui, după cum făcusă și celalt, după cum s-au zis mai sus, și cîțiva ani au trecut făr' de grijă, dar tot nu să odihniia Costandin-vodă, văzîndu pe turci că sînt nestatornici, nu stau la vorbele lor, ci unele zic și altele fac. Și văzîndu și pă némți că s-au împăcat cu turcii, de nu are nici un ajutori, nici un razim despre dînșii, au început a să ajunge cu moscalii în vorbe, totdeauna trimițînd oameni cu scrisori, îndemnîndu-i ca să vie cu oști asupra turcilor, ca să ia acéste țări, Țara Rumânească și Țara Moldovii, ca să fie supt stăpînirea lor și ș-au cerșut și hrisoave, făcîndu-se pă dînsu și pe feciorii lui cnézi de Moscoviia, și le-au dat. Și cu acéstea făgăduiale să legă cătră țariul, că viind cătră părțile acéstea, îl va ajuta cu toate cele ce vor trebui oștilor, zaharéle, lefi, și oști ale lui și striine, cît va putea. Și așa prin multe rugăciuni și îndemnări ce făcea Costandin-vodă, s-au pornit țariul cu oști de au venit asupra turcilor. Și viind la Iași, în Moldova,

domnul Moldovii, Dumitrașco Cantimir, s-au închinat țariului cu toată țara lui. Turcii încă, auzindu de aceasta, au făcut gătire mare de pre toate părțile și au făcut pod peste Dunăre și trecînd turcii Dunărea, în mare frică era, neștiind slăbiciunea Moscului, gîndindu că vor fi oști multe moschicești și cu de toate gătirile avîndu.

Pă Costandin-vodă încă, l-au chemat turcii să meargă la oaste, dar el nicicum n-au vrut să meargă, ci s-au gătit cu oastea lui și s-au dus în gura Urlaților și acolo au șăzut cu tabăra de priviia și o parte și alta, să vază ce vor să facă, și au muncit în tot chipul să dea bani turcilor un uzmet și să-l lase în țara lui. Turcii însă văzînd că nu-l pot [a]duce cu voie, l-au lăsat și i-au luat vreo 300 de pungi.

Acolo la Urlați fiind vlădica Anthim și toți boiarii, văzîndu pă Costandin-vodă că iaste cu îndoială despre moscali, au făcut sfat întru ascunsu vlădica cu o seamă de boiari: Toma spătarul Cantacuzino și cîțiva din céialalți nenumiți, ca să se unească cu moscalii și să pîrască pă Costandin-vodă, socotîndu-l că-i iaste gîndul ca să înșale pă moscali, văzîndu că nici unele, dintru care sfat ce făcusă și făgăduisă, să le dea ajutori, zaharéle, bani, oaste, și nu le dă, s-au ales Toma spătarul Cantacuzino și s-au dus la țariul cu cîțiva ai săi și împreunîndu-să la Iași cu țariul, i-au cerut oaste să meargă la Brăila să o ia. Și i-au dat oaste cît i-au trebuit, cu un ghinăral anume Reni, și viind la Brăilă o au bătut în 3 zile și o au luat.

Iar țariul cu oștile ce avea s-au pogorît pe Prut în jos, pînă la un loc foarte mîlcos și înghesuit. Acolo ieșindu-le turcii și tătarii înainte, i-au ocolit de toate părțile și le da război tare, dar moscalii fiind flămînzi, că nu avea zaharea gătită, nădăjduindu-să în zahareaoa ce făgăduisă Costandin-vodă să le trimiță și nu le-au trimis, era pocîltiți de foame, de nu avea nici o putére să dea război, ci venisă în cumpănă să piiară și oștile, și țariul, carii văzînd nevoia au strigat pace. Vezirul încă au poftit pacea și așa s-au mîntuit țariul și oștile lui de primejdie, că de n-ar fi priimit turcii pacea și să mai fie șăzut 3—4 zile împrejurul lor, vrea lua pă toți robi și pe țariul, și pă țarița, că era cu dînsul aicea, și pă toți ostașii, dar noroc[ul] le-au ajutat de au scăpat, că au priimit turcii pacea. Decii așăzîndu-să ei între dînșii, le-au dat turcii și zaharea, de au avut de mîncare acolea și la întoarcere.

Toma spătarul și cu Reni ghinărariul auzind véste ca aceasta, au lăsat și ei Brăila iar turcilor și s-au dus către țariul.

Costandin-vodă la aceste lucruri ce s-au făcut avea 2 socotéle, una că îndemnasă pă țariul ca să vie asupra turcilor, care de va bate pă turci să fie izbînda moscalilor, să să arate cu față curată, că din îndemnarea lui s-au făcut biruință [asupra] vrăjmașilor lor creștinești: altă socoteală avea că scriia totdeauna la turci, îndemnîndu-i să meargă fără grijă, că le sînt oștile puține și flămînde și altele, și cu aceste socotéle gîndiia să facă ca să nu scape de bine, ori o parte va birui, ori alta, dar săracul s-au scăpat de amîndoo părțile, că moscalii l-au cunoscut de ficlean și înșălători de creștini. Turcii încă l-au numit de hain împăratului, văzîndu că Toma spătarul, fiind credincios al lui și boiar mare și de neamul lui, s-au dus la țariul de au cerut oști și au venit la Brăilă, de au făcut atîta pagubă și au și luat de la mîna turcilor. Iar mai vîrtos s-au încredințat turcii din spunerea solilor moschicești, carii mergîndu la turci au spus cum că Costandin-vodă i-au chemat pă moscali de au venit cu oștile împotriva turcilor, rugîndu-i de cîțiva ani mai nainte cu cărți și cu oameni ce trimetea totdeauna cu cărți la dînșii. Dintr-aceasta mai mult s-au adeverit că au viclenit pă stăpînă-său turcul, care l-au miluit pă el cu domnie prin mulți ani, și vrea turcii să-l mazîlească de atunci, numai să temea că va fugi și nu-l va putea prinde, neavînd pă cineva de ai țării mijlocitori, și așa au trecut vréme cîtăva, fiind în necredință de către turci, că precum gîndisă el să umble ca să placă vreunii părți, în cea după urmă nici uniia au plăcut, nici alțiia, că nu minte Hristos unde zice că nu poate sluji neștine la 2 domni.

În mijloc vremilor acestora Cantacuzinii, carii pu[ru]rea au fost ficleni domnilor și n-au fost odihniți de nici un domnu, și acum la Costandin-vodă au început să-l ficlenească și să-l dezrădăcinéze din fața pămîntului, neavînd altă pricină făr' numai răutatea lor, acéia ce din fire o au avut și mai denainte, că nu le-au lipsit în zilele lui Costandin-vodă nici un feli de bine ca să nu-l aibă, voie viegheată, sfetnici ai domnului, plini de bani, de sate, de vii, fără biru, fără împrumutări, precum alții ai țării da, iar ei nicidecum. Să zic adevărul, iar nu minciună, că mai bine trăia ei decît și Costandin-vodă, că el avea grijile domniei, iar ei avea plimbările, și desfătările, și cîștigurile, și tot binele, dar tot nu era mulțumiți de bine e acela, ci poftiia și mai multu,

adecă domniia, de care văzîndu pă domnu că s-au stricat de toate părțile mai vîrtos despre turci, cu numele ce ș-au cîștigat că iaste hain, cu aceasta au socotit că-l vor surpa. Și au început a scrie cărți la împărăție și le-au pecetluit cu peceții făcute la Brașov, ale tuturor boiarilor țării, în taină, luîndu izvod de toate peceții și o seamă de boiari nu știia de aceasta nicicum, și cu acéle arzumagzaruri le-au pîrît la împărăție în multe rînduri, dar tot nu să încredea turcii să trimiță să-l mazilească, temîndu-să că nu vor putea pune mîna pe dînsul, iar cînd au fost mai pe urmă, aflîndu ei organ ca acela pe un Costandin Deichitii, care era vătaf de aprozi la Costandin-vodă, și vrîndu să să ducă la Țarigrad cu voia domnului, pă aceasta l-au găsit și i-au dat cărți, ca să le dea în mîna împăratului, întru care făgăduia ca să nu fie grijă că va scăpa Costandin-vodă, că ei îl vor prinde și-l vor da în mîna împăratului, pre care Diichiti și din gură l-au învățat, așa să spuie, că nu va scăpa din mîna lor Costandin-vodă. Deci mergîndu la Țarigrad și dînd cărțile, și zicînd din gură céle ce-l învățase, s-au încrezut turcii, și avînd și de mai nainte ahtu ca să-l prinză, dobîndindu mijlocitori pă acești șaitanici oglulari, adecă pă Cantacuzeni, feciorii dracului, în taină foarte mare au gătit pă inbrihor[ul] cel mare împărătescu și pe Mustafa aga capigiu și i-au trimis de n-au știut nimeni, ca să strîngă oști după la margini și să vie să prinză pă Costandin-vodă.

Care viind pînă la Rușciuc amîndoi, de acolo au trimis înainte pă Mostafa aga cu fermanuri de mazilie și cu ferman să puie alt domnu, dîndu-i poruncă imbrihor[ul] ca de va sta împotrivă domnul, să-i facă știre ca să vie și el cu oștile turcești să-l cuprinză; însă la 24 de zile ale lui martie au sosit Mustafa aga, miercuri în săptămîna cea mare de la Paști și împreunîndu-să cu domnu i-au spus maziliia. Deci ce să facă Costandin-vodă nu știia, fără numai lacrămi și răbdare. Mustafa aga au început a pecetlui cămările cu averile și l-au dat în chezășiia boiarilor pe domnu, ca să nu fugă, și s-au dus la gazdă. Dar ticăitul cum vrea să fugă, că rudele lui, Cantacuzenii, era mai mari păste oștile țării și ei era ficléni și pîrîșii, carii se bucura că văzuse acéia ce au poftit. În noaptea aceia, miercuri spre joi, au mersu Mihai spătarul Cantacozino și Ștefan spătar Cantacozino la Mustafa aga, avînd drăgoman pă Caramalăul portariu, și i-au făgăduit bani mulți ca să stea la imbrihor să puie pă Ștefan spatarul

domnu, şi plecîndu-să Mustafa aga, îndată au scris la imbrihor cu multe făgăduiale, şi i-au făcut ispravă să-l facă domnu pă Ştefan spatarul, şi a doo zi, joi, viind imbrihoru în Bucureşti, au grăbit de l-au făcut domnu, şi vineri dimineaţa l-au rădicat pă Costandin-vodă cu toată casa lui, şi pe toţi ginerii lui, de i-au dus la Ţarigrad şi i-au închis la Idicula.

Decii nevoinţa ce au făcut Ştefan-vodă de au stinsu pă Costandin-vodă, mai nainte vom scrie la domniia lui Ştefan vodă. Costandin-vodă au domnit ani 25 pol şi au luat sfîrşit domniia lui cum aţi auzit. Costandin-vodă Brâncovean în domniia lui au fost fericit de toţi oamenii ţărîi, şi încă şi de oamenii altor ţări, cît i s-au auzit numele, iar nu lăudat, pentru că alta iaste fericirea, alta iaste lauda. Iaste osăbire între laudă şi între fericire, că să fericescu mulţi împăraţi, crai, domni, boiari, pentru noroc[ul] ce au în viaţa lor, după pofta şi voia celor trupeşte lucru[ri], cum avuţii multe să aibă, cu cinste, cu îndelungări de stăpîniri şi altele ca acestea.

Sînt darurile norocului, care şi alţi păgîni şi tirani le-au avut, iar nu s-au lăudat de niscaiva fapte bune, că lauda iaste numai a faptele lor celor bune ce face cineva în viiaţa lui şi pe urma lui rămîne acea bunătate de o laudă oamenii.

Într-acesta chip poate să să fericească şi Costandin-vodă, că l-au dăruit nărocul cu de tot felu[l] de bine, sănătos, întreg, casă întreagă, fii şi fete mulţi, avuţii multe, case, pălaturi, sate, vii, heleşteie, domnie îndelungată şi altele ca acestea, care nu i-au lipsit nimic de care ochii lui au poftit, dar acestea au fost toate darurile nărocului, iar nu cîştigate de dînsul, că acéia ce cîştigă cineva în lume iaste partea sufletului, areti, şi pentru acéia să şi laudă, iar Costandin-vodă nici o bunătate sufletească n-au arătat în viiaţa şi domniia lui, pentru ca să să laude, ci mai vîrtos iaste a să huli pentru multe fapte réle ce-au făcut în domniia lui, care au rămas la cei după urmă greutate şi blestem. Avea o lăcomie mare peste măsură şi greutate şi blestem i-au rămas şi lui. Obiceiurile cele bune ale ţărîi, care cu multă socoteală şi osteneală le-au făcut acei bătrîni, toate le-au stricat şi le-au făcut după cum i-au plăcut lui. Slujitorimea care era de rădica numai haraci împărătescu, pă toţi i-au strînsu de i-au făcut podani pîn satele lui şi ale rudelor lor, Cantacuzinii, şi altele nenumărate.

După acéia, cea mai rea de toate, adaosile haraciului care l-au făcut la turci pentru binele casii lui, care din 250 pungi ce au fost, cîndu s-au pus el domnu, iar el l-au făcut 520 pungi, de au rămas un blestem, de blestemă săracii de acest greu şi vor să blésteme în veci.

.....

Domnia Mării-Sale lui Nicolae-Voievod, fiiul preaslăvitului Alixandru Exaporitul, marele drăgoman al putérnicii împărăţii a otomanilor, leat 7224, ghenuarie

Nicolae-vodă fiind domnu la Moldova, întru a dóo domnie a mării-sale şi în Ţara Muntenească fiind Ştefan-vodă Cantacuzino domnu, din bunăvoia împăratului, făr' de nici o rugăciune, sau mijlocire despre partea mării-sale, fiind credincios împărăţii, au mazilit pă Ştefan-vodă, viind un capigiu împărătescu de l-au luat cu toată casa lui şi l-au dus la Ţarigrad, mergîndu şi tată-său Costandin stolnic Cantacuzino cu dînsul.

Şi la Moldova au mersu alt capigiu de au rădicat pă Nicolae-vodă, domnul Moldovii, şi l-au adus în Ţara Rumânească, miluindu-l cu această domnie a aceştii ţări.

Ci dar îndată ce au venit véste că va să-l mute în Ţara Muntenească cu domnie, au trimis boiari de ai mării-sale, pă Costandin comis şi pă Costandin Ramadan vătaf de aprozi, cu cărţi la boiari şi la ţară că le vine domnu bun şi milostiv, rînduindu-şi caimacami pă Mihai spatar Cantacuzino, şi Radu Golescu, şi Radu spatar Dudescul şi Şărban vistier Bujoreanul, ca să fie purtători de grijă dă céle ce vor fi trebile domniei.

Scris-au carte şi la Costandin stolnic, poftindu-l să şază ca un boiari bătrîn, să nu să ducă la Ţarigrad, şi-l va avea măriia-sa în loc de părinte. Ci el n-au priimit, ci s-au dus cu fie-său Ştefan-vodă, lăsîndu multe cováséle între boiarii lor.

Deci pă ceialalţi boiari ce i-au găsit în Bucureşti au priimit să fie purtători de grijă, după porunca domnului iar Mihai spatar, fiind la ţară şi prinzîndu véste de această întîmplare, au plecat să fugă în Ţara Ungurească, dar fiind zăpada mare şi pază la munte, l-au prinsu vameşii den Cîmpina cu plăiaşii şi l-au adus în Bucureşti. Care lucru măcar că au înţeles domnul de fuga lui, dar tot nu l-au osăbit din

ceialalți caimacami, ci a doo carte i-au scris osăbit, ca să aibă bucurie de venirea mării-sale, că-l va cinsti și-l va avea de bine, numai să fie purtători de grijă de trebile țării și ale domniei pînă va veni și măriia-sa.

Și făcînd caimacami[i] gătire de o seamă de boiari, de cai, de rădvane, de slujitori și de alte ce trebuia, i-au trimis la Focșani înaintea domnului rînduindu și conace pin toate tîrgurile, pînă la București.

Domnul încă purcegînd de la Iași, au venit cătră Țara Muntenească și apropiindu-să de Focșani, au ieșit toată boierimea și cu toată slujitorimea cîtva loc în Țara Moldovii, întru întîmpinarea mării-sale și închinîndu-să după obicéi, i-au sărutat mîna și măriia-sa le-au zis cuvinte frumoasă, blînde, de bucurie și de pace și toți au venit cu alai în Focșani, veselindu-să toți.

De la Focșani, gătindu-să, au purces cătră București și viind pînă la Colintina în mal[ul] despre București, boiarii caimacami, cu altă boierime și cu slujitorimea toată, sta toți în rînduială de aștepta să să împreune cu domnul, care viind drept locul acela, unde era toți adunați, i s-au închinat și i-au sărutat mîna. Deci domnul iar cu cuvinte frumoasă i-au mîngîiat și cu toții au întrat în București, în zioa de Tresfetitele, cu alai foarte frumos și cu cinste mare, precum să cuvine domnului. Și intrîndu în casăle domnești, în divan[ul] cel mare, unde era gătit scaun, au șăzut în scaun și citindu-să cartea împărătească de domnie, care în carte împărătească așa scriia că cunoscîndu pe Nicolae-vodă credincios împărății lui și au chivernisit bine raiaoa Moldovii, l-au dăruit cu domniia muntenească.

Decii îndată déteră cu tunurile și iar i-au sărutat mîna domnului boiarii și toată căpitănimea, după obicei. Și pă schimni-aga l-au trimis la gazdă, iar domnul au mersu în besérică de i-au citit moliftele de domnie și s-au suit în casă la odihna mării-sale și așa dooă zile au trecut.

Cînd au fost a treia zi, au dat boieriile celor ce li s-au cuvenit și așa s-au odihnit toți și s-au cunoscut la toți că domnul iaste înțelept, și blîndu, și bun, și iubéște pă toți. Așijderea și boiarii iubiia pe măriia-sa, văzînd bunătatea și dragostea mării-sale, ce arătă către ei, că pă spatar Mihai Cantacuzino, fiind boiar bătrîn și de cinste, ca pe un părinte îl cinstiia, pă ceilalți carii după vîrsta lor, să zic adevărul, ca pre niște fii îi avea și-i cinstea. Dăjdile țării nu afară din

obicéi să scotea la țară, ci numai cît trebuia pentru plinirea poruncilor împărătești, că aceasta vrea măriia-sa domnul, precum au fost numele mării-sale în Moldova lăudat și au fost toți mulțumiți de măriia-sa, marii și micii — carii și noi am auzit din boiarii moldoveni — într-acela chip și aici în Țara Muntenească vrea să fie toți mulțumiți și odihniți, precum și era.

După lumină întunérec, după veselie întristare, așa s-au întîmplat și domnului Nicolae-vodă întru acea vréme, că fiind vésel și cu mare bucurie de toate ce-l miluisă Dumnezeu, domnie fericită, țară bună, casă întreagă și blagoslovită, iată și întristare i-au venit că s-au bolnăvit prealuminata doamna mării-sale Pulheriia, boală grea, de care s-au pristăvit în domnul, lăsîndu mare întristare domnului și coconilor mării-sale și tuturor, fiind doamnă bună și înțeleaptă, pre care să o fericim pentru dar[urile] bunătăților ce avea. Crédem că suflet[ul] mării-sale iaste în mîna lui Dumnezeu. După acéia că s-au pristăvit în domnie și o au grijit cum să cade unii doamne, și o au dus-o cu mare cinste, și cu toată partea bisericească și cu toată boierimea și slujitorimea la Mitropoliia din București și acolo, făcîndu-să slujbe frumoase, o au îngropat în rînd cu alți domni și doamne ce sînt acolo îngropați, vecinică să fie pomenirea.

Trecînd cîtăva vréme la mijloc[ul] acesta, aflîndu-să la împărăție pă deplin toate meșteșugurile Cantacozinilor ce făcusă împotriva stăpînilor otomani, alcătuindu-să cu strîini, némți, moscali și alții, a cărora cărți, confirmații și privilighii mergîndu în mîinile lor, au socotit cu multă înțelepciune de i-au strînsu, i-au adunat cît pe unul-unul și i-au dus la Poartă, de le-au făcut acéia ce li s-au căzut. Că nu s-au îndestulat în pîinea cea împărătească ce le dedésă în mînă de o mînca, ci cerea den alte monarhii, bine nevăzut, numai prin nădéjde. Că Șărban-vodă cu umbletele lui ca acéstea, de nu vrea muri, nu era [cu] putință ca să scape de urgiia împăratului, că toate vicleșugurile lui să aflasă la turci.

Costandin-vodă cu multe feliuri de meșteșuguri să nevoiia ca să nu dea oichi cu turcii cei mari, nici în oștire, nici altundeva, dînd huzmeturi sute de pungi și alte daruri, de stingea țara, și el șădea spre partea muntelui mai mult, dar tot n-au putut scăpa de sabiia împăratului, nici el, nici copiii lui, ci ca pre niște vicléni ai împăratului, pre carii dovedin-

du-i de multe, iar mai vîrtos de cărţile ale acestor monarhi[1], nemţi şi muscali, care le-au găsit Costandin stolnicu, unchi-său, şi le-au dat fii-său, lui Ştefan-vodă, de le-au trimis la împăratul, care citindu şi văzînd că să dezlipisă de cătră dînsul şi să făcuse prinţip de imperiu şi cnez de Moscoviia, le-au tăiat capetele înaintea lui.

Aşijderea Ştefan-vodă umblînd cu de acest feli de meşteşuguri şi aflîndu-se toate ficleşugurile lui la împărăţie, nu numai prin vorbe, ci din scrisori dovedite fapte réle şi vicléne asupra stăpînilor, l-au mazilit şi l-au omorît şi pă el, şi pă tată-său.

Pentru acéste vicleşuguri ce s-au auzit că făcea Cantacuzinii şi ai lor, au luat şi pă Mihai spatarul, şi pe Radu Dudescu de aici, de i-au dus de i-au omorît, socotindu că acéle meşteşuguri şi vicleşuguri ce făcea fraţii, şi nepoţii lor şi cumnaţii lor, domnii ce fusésă mai nainte, cu neputinţă iaste ca să nu fie ştiut şi ei.

Ci dar la mijloc[ul] părésimilor au venit capigiu şi cadiu şi au scris toate averile lor, de s-au luat pă seama împărăţii şi iar-alt capigiu să ridice pă Mihai spatarul şi pă Dudescu, să-i ducă la Poartă. Carii văzîndu domnul şi boiarii una ca aceasta, cu toţii s-au întristat, fiind lucruri neştiute şi nenădăjduite, şi mai mult era întristarea pentru Dudescu, că era tînăr şi cu coconi mici, de care într-alt chip nu era [cu] putinţă a să face, de vréme că era poruncă tare să-i ducă. Numai s-au rugat capigiului domnul şi boiarii toţi, ca să stea pentru Dudescu să nu piiară, şi i-au făgăduit ca să-i dea osteneală şi el încă au zis că va sta, va nevoi cît va putea. Domnul încă n-au lăsat numai pă aceasta, ci au scris la fratele mării-sale, la Ianache drăgomanul, ca să stea şi să silească pentru acel boiari tînăr să nu piiară şi să cheltuiască zîcea şi 20 de pungi, dar nici într-un chip n-au putut. isprăvi, fiind şi un vezir cumplit Ali-paşa, ci i-au omorît şi pă aceştiia, cum s-au zis mai sus.

Întru acest an al domnii mării-sale, dintru îndemnarea Ali-paşii vezirul, împăratu turcul au stricat pacea ce avea cu némţii, neîmplinindu-să vrémea hotărîtă, ce avea întemeiată cu scrisori prin mijlocirea lui Rechi reiz-efendi şi a mării-sale Alixandrul, mare drăgoman al împăratului, precum s-au scris mai îndărăt, la domniia lui Costandin-vodă, şi gătire mare de război au poruncit să să facă asupra némţilor,

[1] În ms.: *onarhi*.

şi primăvara însuşi vezirul Ali-paşa au purces către Beligrad cu oştile, ca unde ar găsi pă némţi, să-i taie, să-i fărîme şi pă ei, şi cetăţile lor, socotindu că va face această treabă şi la némţi precum au făcut în trecutul an, mergîndu la Moriia, care găsindu-o făr' de nici[o] oaste, nici afară, nici pîn cetăţi, au umblat colindîndu, cum i-au fost voia şi s-au întorsu adecă cu izbîndă. Dar l-au înşălat socoteala lui, că la némţi n-au fost aşa, ci într-alt chip, cum să va auzi mai pă urmă, că némţii auzindu cum că pacea o au stricat cu ei făr' de vréme, au făcut şi ei gătire mare şi s-au strînsu oştile către Beligrad şi mai-mare oştilor cap au pus pe prinţip Evghenie, carele de multe ori au fost ghinărari sumus la oştile nemţăşti şi au făcut minuni, bătîndu pă turci totdeauna.

Care oşti la Beligrad[ul] turcescu împreunîndu-să, s-au lovit vitejaşte, cu năvăli mari şi de o parte, şi de alta, şi în cea după urmă au fost izbînda némţilor, şi Ali-paşa vezirul, lovit cu trei gloanţă ş-au dat sfîrşitu. Cei ce au scăpat, turcii, au fugit cum au putut, lăsînd toate ale lor în mînile némţilor. Şi lumea toată ce era supt stăpînirea turcească s-au mîntuit de un om rău şi crud ca acela, ce era de tăia, sugruma pe mulţi făr' de nici o pricină şi nu numai că făcusă réle ce mai nainte era, ci încă spun că s-au găsit la dînsul după ce au perit multe fermanuri gătite, pentru să omoară şi să facă multe răutăţi.

Mai nainte dar pînă a nu purcéde vezirul la oaste, au trimis domnului Nicolae-vodă poruncă tare ca să facă 3.000 de oameni ostaşi, să-i trimiţă la Dimir Capi şi la Ruşava, întru ajutoriul turcilor, ce era rînduiţi să păzească toate plaiurile, să le întărească şi să le păzească, ca să nu să sloboază niscai oşti nemţăşti, să facă turburare Ţării Turceşti. Şi au rînduit domnul din toate bréslele şi s-au făcut acei 3.000 de oameni slujitori şi făcîndu-le căutare, i-au trimis unde au fost porunca, puindu-le sărdar pă Ianache Ruset vel-agă, cumnat mării-sale lui vodă, şi pe Pătru Obedeanul vel-sărdari, carii mergînd acolo şi şăzînd în cîtăva vréme, iată şi véste vine den Beligrad că némţii au bătut pă turci şi au perit şi Ali-paşa vezirul.

Şi în mîhnire fiind paşii şi toţi, iată altă véste vine că pogoară catanile nemţăşti la Ruşava, care véste şi mai rău i-au turburat pă turci şi n-au vrut să mai şază dincoace de Dunăre de frică, ci au trecut dă céia parte către Cladova, şi numai ai noştri au rămas dincoace ş-au aşteptat pînă au venit catanele. Dar nici un război n-au făcut, ci au început

s-au văzut și sfîrșiturile lucrurilor acestora, că au ieșit tot cu nevoi și cu scîrbe.

Domnul dar îngrozindu-să de cuvinte ca acéstea a unui arhireu, că l-au crezut că va fi așa pe cum zice, au mersu pînă la Giurgiul, dar n-au zăbovit mult, ci au luat cîtăva seamă de turci și s-au întorsu la București, pentru că avea fermanuri domnul cu poruncă la pași și la toată marginea turcească, cînd le va porunci domnul Nicolae-vodă să se rădice oști într-ajutori, să i să dea oști, cît va cere.

Însă fiind în scaun și cerîndu lucrurile pe amărunt, au aflat toate cîte au grăit și le-au meșteșugit vlădica Antim că sînt minciuni. Aflat-au și toate sfaturile ce făcusă cu o seamă din boiari împotrivnici și toate ponturile ce le așăzasă împotriva domnului. Ci după nestîmpărarea lui Antim vlădica, făcînd sfat cu toți boiarii, au trimis la Țarigrad, la patriarhul, de i-au spus toate răutățile și amestecăturile lui, și cum au făcut sfaturi réle împotriva domnului și a țării, și de acolo i-au venit catherisis și au ales mitropolit pe Mitrofan, care mai nainte au fost Nisis.

Întru aceste vremi, au venit véste că vine hanul cu tătarîi, să treacă pîn țară, să meargă, din poruncă împărătească, la Timișvar agiutori, că încungiurau némții cetatea și o bătea foarte tare, și turcii nu putea singuri să folosască nimică.

Deci îndată au poruncit Radu[lui] Popescu vel-vornic Carlan și lui Șărban Greceanu vel-pitar de s-au dus degrab la Focșeni să rînduiască conace hanului pre cum să cade, și cînd va întra în țară cu oștile să să afle la Măxineni, să iasă înainte și să-l ducă cu bună chiverniseală din conac în conac, să nu lipsească nimic din céle ce erea orînduite la conace, întru atît cît să fie mulțumit domnului, fiind priiatin mării-sale. Și așa s-au nevoit acei boiari de au plinit toate cererile, cît la împreunarea ce au avut măriia-sa vodă cu hanul la conacul de la Cornățel, unde i-au ieșit înainte, foarte i-au mulțumit domnului de chiverniseală bună.

Însă domnu după împreunare, dîndu-i poclonul ce i s-au căzut, l-au și rugat să-i fie milă dă țară și să poruncească tătarilor să nu să întinză în țară, să facă jafuri, cum le iaste obicéiul lor. Și îndată au poruncit tuturor mîrzacilor să dea poruncă tare să nu facă jafuri. Și ș-au luat ziua bună domnul de la Denței și au venit la București, iar hanul s-au dus în sus pe Baltă către Cerneți. Și i-au orînduit domnu pe Radu Popescu vel-vornic și pe Șărban Greceanu vel-pitar de au mersu cu hanul în sus pîn' la Cerneți.

Acolo ajungîndu, iată şi veste de la Timişvar au venit că l-au luat némţii. Decii tătarîi era îndoiţi, unii zîcea să meargă, alţii zîcea să nu meargă, care făcînd sfaturi mulţe, [s-]au găsit o seamă de tătar[i] că vor mérge cu hanul pînă să vor împreuna cu vezirul, şi să vază ce vor să mai facă. Iar nohai[i] s-au întorsu îndărăt şi multă răutate au făcut pîn ţară, trecîndu. Însă, Radu vornic aflînd de aceasta, au dat ştire degrab domnului şi au trimis domnul slujitori, de i-au întîlnit, şi i-au bătut, şi le-au luat toate prăzile, deci n-au mai putut a mai face prăzi şi răutăţi în ţară. Însă la Cerneţi era şi cîţiva paşi cu oaste, aşteptînd pă han să treacă, că fiind o seamă de catane nemţăşti pă Cerna şi la Meh[a]diia, fiind şi locurile strîmte şi cu nevoie de trecut, nu prea putea tréce sînguri numai cu sahaidacele fără turci cu foc. Decii mergîndu turcii înainte şi pedestraşi, şi că[lă]reţi, tătarîi încă mergea după dînşii. Ci dar le-au ieşit catanele nemţăşti înainte la Meh[a]diia şi lovindu-să, i-au spereat rău pă catane, prinzîndu-i vii şi omorîndu-i. Puţintei au scăpat şi au tras hanul de s-au dus la Palangă, de au trecut Dunărea cătră turci, că dincoace de Dunăre, despre Timişvar, fiind oştile nemţăşti, nu putea să stea.

Şi dacă au trecut han[ul] la vezirul, l-au mazilit din poruncă împărătească, făcîndu-l surgun, vinuindu-l că n-au vrut să meargă mai degrab să ajungă la Timişvar, pînă a nu lua cetatea, să fie d-ajutori, precum au şi făcut, că fără inimă făcea şi mergea şi conacele le făcea dése, ca să zăbovească, pănă vor auzi că au luat cetatea. Şi aşa s-au întîmplat cum au poftit el, iar şi cinste iar aşa au luat, precum aţi auzit. Însă tătarîi carii era supt mîna lui, vrînd vezirul ca să-i ţie mai aproape de dînşii, temîndu-să să n-aibă vreo primejdie de iarnă, i-au orînduit să iernéze în Ţara Rumânească şi au şi venit în părţile Diiului.

Aceasta auzind domnul, foarte s-au turburat, socotindu că daca vor ierna tătarîi în ţară, nu vor rămînea nici oameni, nici dobitoace, şi să va pustii ţara de tot, şi îndată au scris cărţi şi la împărăţie, şi la vezirul, cu mare rugăciune şi fiind măriia-sa credincios al împărăţii şi fiind iubit tuturor celor mari, s-au ascultat ruga, ca şi la altele ş-au oprit pă tătar[i], ca să nu vie în ţară să iernéze.

Întru aceste vremi ce s-au luat Timişvar de la turci, s-au pogorît pă Dunăre den Beligrad Ianache drăgoman[ul] cel mare împărătescu, fratele măriii-sale domnului, şi viind pîn' la Nicopoe au ieşit afară la uscat şi cu cai de olac au

venit la București, de s-au împreunat cu măriia-sa vodă, făcîndu-i măriia-sa cinste mare, ieșindu-i înainte cu toți boiarii și cu slujitorimea, l-au adus cu mare cinste în București și, șăzînd ca la 2 săptămîni în plimbări și în ospețe și vrînd să să ducă la Țarigrad, domnul l-au dăruit cu daruri de mult preț și l-au petrecut cu cinste pînă la Văcărești, carele luîndu-și zioa bună unul de către altul, domnul s-au întorsu la București, iar drăgoman[ul] s-au dus la împărăție.

Catanele iar nu să odihniia, ci tot supăra țara și multe réle făcea peste Olt și dincoace de Olt, că pe ban[ul] Șărban Boțorean[ul] l-au prinsu numai 10 catane, unde era conăcit a Brâncoveni, și ducîndu-l pînă la Zătréni la un cumnat al lui lăsatu-l-au, au scăpat-au el, Dumnezeu știe, au venit la domnu. Obedeanul încă au venit pă de altă parte așijderea și ș-au spus jălbile, pă unde au umblat și cum n-au putut isprăvi nimic unde au fost trimiși de răutatea catanelor și a némților. Domnul să întrista și să mira ce va să facă, necunoscînd vicleșugurile ce vrea să facă el, și Golescu și Băleanul împotrivă-i, că-i credea ca pre niște boiari de cinste. Socotea că toate ce zic sînt adevărate, făr' de nici un vicleșug, că asémene pă toți îi iubiia domnul, iar ales pă Golescul îl avea în dragoste și ori de ce să vrea ruga domnului, nu-i trecea în deșărt rugăciunea. Așijderea domnul cînd vrea să facă vreun lucru măcar cît de nimic, pînă nu-l întreba pă dînsul nu făcea, întru atît îl iubiia. Dar rău au fost inima lui plină di vicleșuguri și au muncit în tot chip[ul], de au plecat spre pofta lui cea drăcească pre Bojorean[ul] și pă Băleanul, și să nevoia să facă venin, să-l arunce asupra capului stăpînă-său. Și sfătuindu-să ei în taină, de nu știia nimeni, s-au ajunsu cu Bardul sărdar, tîlharul cel mare ce era peste Olt cu catanele, avînd mijlocitori pă călugărul, fratele sărdarului Barbul, și pă alți boiari, ce nu s-au numit, de trimetea oameni și scrisori la Barbul sărdariu, învățîndu-l și povățuindu-l în ce chip să umble și cum să să poarte.

Întru aceste umblete ale catanelor ce-i îndrepta povățuitorii, au venit o seamă de catane cu un căpitan al lor, anume Mihul, spre Pitești, dă făcea multe réle și afară din jafuri ce făcea, boiari numiți au omorît, pă Șărban clucer Prisăcean, și pe Gligore vistier Vlădescul, și pe Preda postelnic Izvoran, și pe alții nenumiți mulți, și gazda lor era mănăstirea Viiareș a Golescului. De acolo s-au pogorît la Goleșți; în curtea Golescului găzduia și ieșiia de făcea toate rélele întru boiari și întru săraci. Și dintru această pricină să poate

dovedi [că] Golescul era povățuitori lor, că la olatele lui își găsiia odihna și paza lor.

Însă domnul, ca un om făr' de răutate — și mai vîrtos că-l iubiia nu mai puțin decît pă copii mării-sale — și aceasta nu o au socotit, ci cum au auzit că sînt acéle catane la Goleşti, îndată au gătit oaste amestecată: turci, tătari, rumâni și au trimis să-i gonească de acolo, carii fiind închiși în curte, nu le putea strica nimic, nici putea să să bată cu ei. Decii tătarîi, văzînd că într-alt chip nu pot să facă, au dat casălor foc, de au arsu și așa, de nevoie, le-au căutat catanelor a ieși și dîndu război unii cu alții, au perit multe catane, a cărora le-au adus capetele la domnu și pe alții i-au adus vii la Bucureşti. Puțini ce mai scăpară s-au depărtat după acéle locuri.

Domnul dar daca au auzit că au arsu casăle Golescului, pentru ca să nu-l lasă obidit, i-au dat o mie de talere, avîndu-l în dragoste mare, pe cum scrie mai sus, pentru ca să dreagă acea arsură ce să făcusă, dar dracului de i-ai da fum de tămîie, cît de multă, el rămîne în firea lui tot drac. Așa și Golescu, cîtă cinste, și cîtă milă și cîtă dragoste avea de către dînsul, iar el tot au rămas în vicleșug[ul] ce-l avea în inema lui și să nevoia în tot chip[ul] ca să să săvîrșească, precum mai jos să va arăta.

Întru aceste întîmplări, veni și Radu vornic den Cerneți petrecînd pă han cu tătarii pîn' la hotar, pre carele domnu cu cinste l-au priimit. Dar acei boiari ce începusă să facă vicleșug, adecă Golesc[ul], Bălean[ul] și Bojoreanul, temîndu-să de Radu vornic, că fiind între dînșii va afla vicleșugurile lor ce le începusă și va spune domnului, fiind cu dreptate mării-sale, au făcut sfat între dînșii, să îndemnéze pădomnu ca să-l facă ban mare și să-l trimiță peste Olt, la Craiova, cu oaste ca să stea împotriva catanelor, ca să-l depărtéze de lîngă domnu, și pă dînsul, și pe oștile ce are la Bucureşti. Și așa în taină au mersu de au zis că fiind om mai sprinten, mai levent, ar putea face această treabă, să izgonească catanele du peste Olt. Altul nu va putea.

Domnul încă fiind făr' de răutate, au crezut vorbele lor, că așa va fi precum zic ei și au chemat pe Radul vornic și i-au zis să-l facă ban mare și să-i dea oști, să meargă la Craiova, împotriva catanelor. Radu vornic ca să nu iasă din cuvînt[ul] domnu-său au priimit și acea osteneală și făcîndu-l ban mare și dîndu-i turci, tătari, și cîtăva slujito-

rime de țară, ș-au luat zioa bună și au purces de s-au dus, și ajungîndu la Craiova, au trimis cărți pă la toți boiarii, și egumenii, și pe la căpitani și la ceialaltă țară, cu cuvinte blînde și cu făgăduiale de milă despre domnu și altele ca acéstea.

Ci dar boiarii acei vicléni atuncea găsindu-și vréme de să dusésă Radu banul și cu oștile ce fusésă la București, îndată au scris la Barbul sărdar că iaste vrémea să vie, să ia pă domnul, că oștile ce au fost s-au dus cu Radu banul, puțintéle oști ce au mai rămas le vor chivernisi ei, de nu vor sta nimeni împotrivă, și mergîndu scrisoarea, s-au sfătuit cu Pivodă, ce era căpitan mai mare al catanelor, și în taină au trecut Oltul, lovindu pîn păduri, pîn pustietăți, ca să nu-i simță cineva și [să] dea știre, au venit în București în zioa de lăsata-secului, noiembrie 14, dinsu-de-dimineață, și au întrat în București, în curtea domnească, găsind porțile deschise din porunca Golescului și toate străjile du pătitindini rădicate cu 3 zile mai nainte, și găsind pă domnu și pă toți ai mării-sale atuncea din somnu deșteptați și făr' de nici o gătire, au întrat în casă și în cămări, jăfuindu toate averile mării-sale. Acolea îndată vine și Golescul spatar, și Bălean[ul] logofăt, și soțiile lor cu arme încinși și cu pistoalele, cu toată gătirea, ca niște catane, carii îndată au poruncit siiménilor ce era de paza curții să puie armele jos, să nu cumva să stea împotriva catanelor împărătești, că vor peri cu toții. Carii ei auzîndu din gura unor boiari ca aceștea, spatar mare, logofăt mare, au pus armele jos și ei au făcut cum au vrut.

Și au luat pă domnu cu toată casa mării-sale, de i-au dus la Cotrocéni cu pază tare, iar Golescul și Bălean[ul] s-au dus cu Pivoda la casa Golescului, fiind și tîlhar[ul] cel mare, Barbul sărdarul, cu dînșii să [se] sfătuiască ce să mai facă. Decii încărcîndu-și ei pîn carîte, pîn cară, ce au avut tot, că avea toate gătite mai denainte, știind céle ce vor să fie, s-au dus și ei la Cotrocéni după domnu. Dar ce jale mare și ce țipete și ce vaiete era în tîrgu de groaza catanelor ce îmbla cu săbiile scoasă și cu pușcile slobozîndu-le, cine le ieșiia înainte, tăia, omorîia; atîta groază era, cît limbă de om nu poate povesti. Că dooă groază avea oamenii, de o parte de catane, de moarte și de jafuri, de altă parte auziia că vor să vie tătarîi să-i robească, și să mira ce vor să facă, încotro vor să să ducă, ca să scape de această nevoie mare și groaznică, ce le venisă făr' de véste. Ci-și lua oamenii

muierile și copiii de mînă, pă alții în brață și-și lăsa ce avea în casă și fugiia nemîncați, pe frig, văietîndu-să ei și țipîndu copiii, și neavînd alt ce face, blestema pă ceia ce au adus catanele, de s-au făcut lucru ca acesta ce s-au făcut acuma să ia pă domnul hoțește, să-l ducă rob și să facă atîtea jafuri și morți în creștini, Dumnezău să le plătească celora ce au fost pricina.

Însă de la Cotrocéni, făr' de nici o zăbavă, l-au dus pă domnu la Tîrgoviște; și céialaltă țară, marii și micii, cum putea, fugiia la munți, lăsînd tot ce avea pîn casăle lor, că poftiia să scape numai cu capitile lor și cu copiii, ca să nu-i robească tătarîi, că toți așa socotiia că după această nebunie mare ce făcură acei spurcați de boiari, într-alt chip nu putea să fie, numai să vie tătarîi să robească țara.

Decii din Tîrgoviște iar îndată, făr' de nici o zăbavă l-au pornit pă domnu, de l-au dus în Țara Ungurească, la Sibii, mergînd și Bardul sărdar cu măriia-sa pînă acolo, arătîndu slujbă la ghinăral[ul] némților Ștainvil, însă ghinărariului nu i-au părut bine pentru această întîmplare, pentru că au fost fără știrea lui purcéderea catanelor de la Rîmnic, de au venit să ia pă domnu, de care daca au înțeles ghinărariu c-au purces catanele la București, îndată au trimis cărți la Pivoda să să întoarcă înapoi, dar tîlharii grăbisă de isprăvisă lucrul lor și cărțile ghinărariului, la întoarcere, pă cale i-au întîlnit, mergîndu spre Tîrgoviște și n-au vrut să mai spuie nimănui altuia, făr' numai boiarilor. Nici au vrut să slobozască pă domnu, că era boiarii împotrivnici. Și ducîndu-l la Sibii, i-au gătit ghinărariu gazdă bună și cu toate de céle ce-i trebuiescu unui domnu. Și daca s-au împreunat ghinărariu cu domnul, auzind din gura mării-sale cuvinte frumoase și cu înțălepciune mare, și văzînd că iaste domnu vrédnic și de cuvînt, și cu toate darurile împodobit, întru mare cinste și căutare l-au avut, pîn-în cîtă vréme au șăzut acolo întru acea striinătate. Și măcar că să părea unora a fi în robie, dar cu cinstea și căutarea ce avea de la ghinărariul și de la toți mai-marii nemțești, erea tocma ca cîndu ar hi fost slobod.

Mulți nebuni boiari de ai țării mergea la ghinărariu de spunea minciuni, pîrînd că le-au făcut nedreptăți în domniia mării-sale, dar nici unuia ascultare nu da, socotindu-i că sînt mincinoși și scornescu vorbe care n-au fost, și cu rușine ieșiia afară ca niște cîini obraznici.

Boiarii dar ce rămăsése la Tîrgoviște cu vlădica împreună făcea sfaturi ce să facă, ci o seamă de boiari ce era mai cu minte zicea să meargă la turci să spuie întîmplarea ce s-au făcut făr' știrea lor și să-și ceară domnu de la împărăție, ca să nu să primejduiască țara, dar nu i-au ascultat acei spurcați de boiari, carii să numiia mai mari și carii cu viclesug începuse și săvîrșise acest lucru ce s-au făcut.

Și încă înțălegînd pașii după margine de acea întîmplare, au trimis cărți la toți boiarii și la țară, ca să nu să turbure, ci să meargă boiarii la dînșii să le dea domnu pe care vor pohti ei. Și cărțile pașii i-au ajuns la Tîrgoviște, dar nicicum n-au vrut să asculte, ci au făcut sfat de nimic și blestemățescu, ca să să alcătuiască de tot cu némții, fiindu-le capetele pline de fumuri și de dăsărtăciuni. Ci s-au ales Șărban Bojorean[ul] vornic și Gligore Băleanu vel-logofăt, de s-au dus la Sibii la ghinărariul Știainvil, să ceară oști și [să] rînduiască gubernatori 4 boiari, să apuce țara și să o dezlipească de turci. Carii mergînd acolo, nici o ascultare nu le-au dat de céle ce gîndiia ei că vor isprăvi, ci încă le-au zis [că] rău au făcut de și-au lăsat țara pustie, și de domnu, și de boiari, că au trebuit să meargă la turci, la stăpînii lor, să să așaze cu ei, ca să nu primejduiască țara. Și alte ca acestea zicîndu-le, s-au întorsu îndărăt, ca niște cîini cu coadele între picioare.

Banul Radu încă fiind trimis la Craiova cu oști, precum s-au scris înapoi, auzindu de luarea domnu-său, că l-au luat catanele și-l duc în Ardeal, oștilor turcești și tătărăști le-au dat véste în taină și s-au rădicat de s-au dus în țara lor făr' de pagubă, apoi spuindu ostașilor țării véstea aceasta, rumânii răi fiind și pururea vrăjmași boiarilor, au făcut sfat între dînșii și l-au luat cu necinste și cu pază foarte tare l-au dus pînă la Tîrgoviște, pînă unde l-au dat în mîinile catanelor nemțăști și puindu-l la arest, au șăzut acolo pînă cîndu au venit Pivoda de la București — că să mai întorsése din rugăciunea boiarilor, ca să-și rădice céle ce rămăsése neluate dintîi, dar atuncea catanele au găsit pîrlej de au făcut mare jaf în tîrgu. Și găsindu Pivoda pă Radu ban la închisoare în Tîrgoviște, l-au slobozit, și vrînd să meargă la Rîmnic, l-au luat cu dînsul. De la Rîmnic, s-au dus la Sibii, la ghinărariu, care i-au dat cărți de odihnă, unde ar vrea să șază nimeni să nu-l bîntuiască.

De la Sibii, s-au dus la Brașov, unde era fie-său și alții ai casii lui și unde era toți nebunii boiarii țării strînși pentru frica turcilor și a tătarilor. Iar céialaltă țară să băjenisă

toată în munți. Cu patimă rea și cu lacrămile ca de foc blestema pre cei ce au fost pricina acestii nenădăjduite primejdii.

Și într-acesta chip ce[1] auziți, au luat sfîrșit domniia lui Nicolae-vodă

.....

Domniia a doaoă a mării-sale lui Nicolae-voievod, leat 7227

După ce au murit Ioan-vodă, véste s-au dus și la împărăție; deci fiind Nicolae-vodă la Țarigrad, de curînd venit de la robiia némților, însuși împăratul și vezirul, știind că pentru dreapta slujbă ce au făcut împărății sale i s-au jăfuit și toate averile, și cîștigurile ce au avut cîștigate din milele împărătești, de catane și de oamenii cei răi, și l-au și robit în 2 ani, săzîndu la némți, au binevrut împăratul ca să-l miluiască, și i-au dat domniia Țării Rumânești să fie domnu, de vréme ce fratele mării-sale Ioan-vodă să pristăvisă.

După ce dar au îmbrăcat caftan de domnie, au scris cărți în țară, rînduindu caimacami ca să poarte grijă de trebile țării, scriindu-le cu blîndețe și cu bune făgăduiale, că vor avea milă și cinste. Așijderea au scris și la altă boierime a țării, ca toți să se bucure de venirea mării-sale, că tuturor va fi cu bine, și cu milă, și cu cinste, fieștecăruia după cum să cuvine. Scris-au cărți și la toată țara să aibă bucurie, că le va fi și lor cu milă și cu bună chiverniseală, și tuturor au scris de obște, de s-ar fi și greșit cineva, ori din boiari, ori din slujitori, ori din alte orînduiale de oameni, să fie amestecat cu catanele în vorbe și în fapte, de au adus primejdie mării-sale, nici unii nici o frică să n-aibă, ci să fie toți iertați și odihniți pîn casele lor, făgăduindu-le și cu jurămînt că nu vor avea nici o nevoie. Și încă fiind și patriarhul ierusalimnean Hrisant acolo la Țarigrad, carele și cu măriia-sa vodă au venit în țară, au scris cărți la toți și sfințiia-sa cu mari făgăduiale și ca să nu aibă nimeni nici o grijă de lucrurile céle trecute, că toate acelea s-au pus jos și s-au călcat.

Viind dar cărțile mării-sale și ale patriiarhului trimise pe omul mării-sale, Iorga slugiar, n-au găsit pă boiari la București, fiind risipiți încoace-încolo, pentru niște fumuri

[1] În ms.: *cei ce.*

ale dăşărtăciunii ce le întrase în cap, de umbla ca neşte oameni rătăciţi şi posomoriţi de vin. Însă auzindu toţi că au venit boiariul mării-sale, lui Nicolae-vodă [şi au adus veste că împăratul au miluit][1] cu domnia ţării [pe mării-sa], îndată le-au ieşit fumurile céle deşarte din cap şi s-au trezvit, şi toţi cu o inemă s-au strînsu la Bucureşti şi au dat laudă lui Dumnezeu că le vine domnu bun şi milostiv.

Iară cîţiva din boiari neîncredinţîndu-să făgăduialelor au fugit peste Olt şi în Moldova, carii n-au zăbovit după ce au venit măriia-sa vodă în scaun, ci au venit şi aceia supt protecţiia mării-sale, priimindu-i cu dragoste.

Ci dar să venim la prochimen. Daca au auzit boierimea că vine măriia-sa domnu, cei mai mulţi n-au mai aşteptat venirea mării-sale aici în ţară, ca să aibă împreunare cu alţii, ci s-au dus ó seamă de boiari tocma la Ţarigrad, de s-au împreunat încă nepurces măriia-sa de acolo. Alţii îl întîmpina pă cale după purcedere. Să zic mai la toate conacele nu lipsiia ca să nu să afle boiari să să întîlnească cu măriia-sa, unii de multă dragoste ce avea cătră măriia-sa, alţii poftind milă şi cinste, alţii într-alt chip, precum lumea va şi poftéşte. Şi aşa au fost pînă au venit domnul la Dunăre. Acolea i-au ieşit boiarii caimacami şi slujitorimea, şi jupînése multe au ieşit înainte de vréme ce veniia şi doamna mării-sale, carii întîlnindu-să boiarii cu domnul, jupînésele cu doamna, cu mare cinste şi cu mare dragoste i-au priimit, avînd bucurie toţi.

Deci au purces cu toţii spre Bucureşti şi cu pompă frumoasă au întrat în Bucureşti în scaunul domniei, cum să cade, dîndu cu tunurile, şi cu alte ţărmonii făcîndu-să, au şăzut în scaun, iar doamna cu jupînésele a trecut la Cotrocéni, pentru frica ciumii, ce să izvodisă în Bucureşti.

Domnul dar cîtăva vreme şăzînd în Bucureşti, cu frică de boala acéia, ş-au aşăzat boieriile, dîndu fieştecăruia precum s-au căzut; decii au ieşit cu toţii la Cotrocéni devreme că boala ciumii să înmulţisă şi în Bucureşti şi în toată ţara.

Numai de aceste 2 lucruri réle să întristasă domnul, adecă pentru ciumă şi [pentru] foamete, ce era începută din zilele mării-sale Ioan-vodă. Ci măriia-sa domnul, cu înţelepciunea mării-sale şi cu îndemnarea ce au avut de la Dumnezeu, şi acestea le-au potolit, că pentru foamete au trimis de au luat făină de la turci, că la dînşii se afla multă, şi pă unde auziia pîn ţară că iaste lipsă multă şi pier oamenii de foame, le

[1] În textul în paranteză lipseşte în ms. 537. Este luat din ms. 121.

trimetea, ca să aibă de mîncat, să nu piară, măcar că mulți oameni din țară s-au dus în Țara Turcească, ca să-și scoață viiața de foamete, iar alții au murit, dar cît s-au putut, măriia-sa i-au ajutat pînă ce au ajunsu oamenii la secerea de grîu. Decii cei ce hălăduisă pînă la acea vréme au început a să bucura și a lăuda pă Dumnezeu.

Și pentru boala ciumii încă au făcut domnul o bunătate, că văzînd că s-au întins boala în toată țara, de mor mulțime de oameni făr' de număr au trimis la Sfetagora, de au adus niște moaște a unor sfinți, care au auzit că sînt foarte folositoare la această boală, care aducîndu-le și, făcîndu cu dînsele osfeștanie, pătutindinea s-au văzut minune mare, că au încetat boală ciumii și s-au bucurat, mulțumind lui Dumnezeu.

Într-acest an al domnii-sale dintîi au venit poruncă de la împărăție la pașa de la Necopoe, să meargă peste Olt în sus pînă la Cîineni, să așază hotarăle Oltului cu némții, ca să nu fie vreo gîlceavă între țara ce o stăpînesc turcii dincoace de Olt și între țara du peste Olt ce o țin nemții, de vreme că din păcatele noastre sau din judecățile lui Dumnezeu, care însuși le știe, o au dejghinat și o [au] închinat nemților acea parte du peste Olt, răi vrajmașii patrii lor, boiarii aceia, carii s-au numit mai îndărăt, făcătorii de rău, Dumnezeu să-i judece după faptele lor.

Însă pașa dîndu véste colonelului mai-marele némților, ce era la Craiova, avînd și el poruncă de la stăpînii lor ca să meargă la această hotărîre, au venit, și împreună cu pașa au purces pe Olt în sus, pașa pă dincoace de Olt, și colonelul pă dincolo de Olt.

Domnul dar încă au trimis boiari d[spre] partea măriisale, de au făcut conace pașei să să afle la hotar[ul] acela. Și avînd domnul pe pașa foarte bun priiaten, au scris și s-au rugat ca să nu [se] facă supărare săracilor despre oamenii pașăi; și așa au făcut, că au dat pașa poruncă tare la toți oamenii lui, ca să nu facă vreo supărare cuiva, afară din céle ce le iaste orînduiala de la conac, că le va face mare pedeapsă. Și au umblat cu mare blîndéțe, și în ducătoare și în viitoare, de n-au avut nimeni nici o pagubă, și hotarăle precum s-au așăzat înscris s-au dat domnului, ca să știe și să să păzească, așa precum s-au scris și s-au hotărît.

Iară într-acest an boiarii du peste Olt, turburătorii și stricătorii țării, avînd trimiși dintre ei pă Radu spătarul Golescul și pă Ilie vistierul Știrbei la curtea chesariului,

au venit de acolo, aducînd dicret după pofta lor, dupre cum zicea ei, la Ştainvil ghinărariu, care ghinăral văzîndu-i pre ei şi dicretul, au luat dicretu şi lor nu le-au dat nici un răspunsu, şi aşa s-au dus ruşinaţi de la dînsul şi aşteptînd din zi în zi să vie ghinărariu să citească dicretu şi să aibă vreun răspunsu, iată şi Ştainvil ghinărar vine, şi necitindu încă dicretu, au rînduit pă Gheorghie beizadea să să chiiame ban Craiovei, iar nu domnu sau gubernator, din cal l-au făcut măgari şi au rînduit şi 4 consiliiari din boiarii cei mai de jos, să fie lîngă ban Gheorghie, iar cei ce avea nădéjde să fie ei mai mari i-au lăsat îndeşărt, de s-au ruşinat ca nişte oameni proşti, că au cercat cămila să-şi puie cercei la ureichi apoi şi ureichile le-au tăiat. Acest féli de bine ş-au dobîndit cu mintea lor de la némţi.

Iar aici, într-această ţară, încetîndu şi boala ciumii, de nu să mai auziia nicăiri să moară oameni de ciumă şi lipsindu şi foametea, de vréme ce au dat Dumnezeu prin norocul domnului de s-au făcut grîu mult şi mălai mult, de era bişug în toate, au venit despre toamnă domnul şi boiarii şi cu toată slujitorimea [în Bucureşti], pă la casăle lor, de să odihniia.

Lîngă alte bunătăţi ce făcea domnul cu ţara, să le scriem cîte una, una nu putem, fiind multe, au făcut 2 bunătăţi mari pămîntului acestuia, care sînt vrednice de a să scrie, ca să ştie cei din urma noastră cîtă nevoinţă au făcut acest domnu, de au mîntuit ţara de aceste răutăţi ce veniă asupra ţărîi. Întîi aceasta, că turcii brăiléni şi dîrstoréni trecusă hotarăle ţărîi, care le ţinea ţara de la început, şi să tindea brăilénii pînă la oraş[ul] Flocii pă baltă în sus, şi despre Rîmnic şi Buzău, să întindea pînă în apa Buzăului, de stăpîniia pămîntul şi satele, şi pusésă subaşi pîn sate şi scauni pă baltă, de lua vamă din toate céle ce ieşîia din bălţi şi lua dijmă după moşiile ţărîi.

Aşijderea, dîrstorénii s-au tinsu de au luat toate bălţile de la oraş în sus pînă la Greaca, şi între bălţi pă unde iaste uscat făcusă tot sate turceşti cu subaşi, şi nu avea putére ai noştri să-şi stăpînească moşiile, nici domnul să-şi ia vămile, că să făcusă un lucru foarte rău, carele să începusă din zilele lui Ioan-vodă. Şi au nevoit Ioan-vodă ca să isprăvească acest lucru despre împărăţie, ca să gonească subaşii şi să spargă satele du prin bălţi şi să rămîie hotarăle iar cum au fost din veac, dar n-au putut. Iară domnul Nicolae-vodă,

viind domnu în urma frățîne-său, avînd și credință, și voie vegheată la turci și puindu nevoință cu toată inema, măcar că și cu cheltuială, ca la turci, au isprăvit precum i-au fost pofta inimii, că au adus poruncă tare de la împărăție la brăiléni, la dîrstoréni, la nazîri, ca să-și rădice stăpînirea după pămîntul Țării Rumânești, și să-și ție numai pînă în hotarăle céle bătrîne, ce au ținut cei de demult. Care poruncă venindu-le, într-alt chip n-au mai putut face, ci au lăsat pămînturile țării și au ținut după cum au ținut cei mai denainte, și au rămas țara odihnită de aceasta.

Al doilea lucru bun, care au făcut acest domnu țării aceștiia, iaste aceasta, că precum ați auzit că am scris înapoi, Costandin-vodă Brâncovean[ul] pentru binele său au adaos haraciul cu 240 de pungi, îngreunîndu țara cu atîția bani, carele după ce au venit de la Odrii, atuncea cînd au adaos haraciul și trecînd cîtăva vréme, poate-fi că-și va fi venit în fîre mai deșteptată, de și-au cunoscut păcatul ce au făcut, de care îndemnîndu-să, el însuși au muncit, au nevoit în tot chip[ul] să-l rădice, făgăduindu să dea bani mulți, dar nicidecum n-au putut, făr' decît d-abiia cu un prilej ca acela au rădicat 60 de pungi și rămăsésă 180, care după mazîliia lui Costandin-vodă, puindu-să Ștefan Cantacuzino domnu, văru-său, și vrînd împărăția să-i ia și satele, și viile, țiganii și altele ce era ale lui Costandin-vodă, au socotit Ștefan-vodă că mai bine iaste să adaugă céle 60 de pungi la haraci, ce le mai scăzusă Costandin-vodă din cele 240 de pungi, să le facă iar 240, cum le făcusă Costandin-vodă, și satele, viile, țiganii și altele, ce mai avea aici în țară, să fie pă seama țării, ca să se dea veniturile acelora în haraci să fie de ajutori cît s-ar putea la acea răutate ce au făcut Costandin-vodă și așa au făcut după cum au socotit, că au adaos acele 60 de pungi și au rămas toată moștenirea lui Costandin-vodă să fie în seama țării.

Însă [să] venim iar la cuvîntul nostru cel dintîi mai de sus, că au nevoit Costandin-vodă cu multă osîrdie ca să-l rădice tot adausul, dar n-au putut, iar măriia-sa Nicolae-vodă cu multă înțelepciune ce avea de la Dumnezeu, și cu credință ce avea despre împărăție, și cu dragoste ce-l avea mai-marii Porții, au silit, au nevoit în tot chip[ul] și l-au rădicat acel adaos al haraciului, de s-au mai ușurat țara de greul haraciurilor.

Ca acéste bunătăți și mai mari, afară dintr-altele multe, ce nu s-au scris, făcînd măriia-sa într-un an și jumătate al

domnii mării-sale și viind și noi cu sfîrșitu pînă a.c. Iar și cu inimă curată, și cu suflet drept rugăm pre putérnic Dumnezeu ca să-i dăruiască mării-sale sănătate întreagă, pînă la adînci bătrînéțe împreună cu prealuminată casa mării-sale, ca să stăpînească țara aceasta cu milă și cu dreptate, și cu multe faceri de bine, ca să să laude numele mării-sale întru mulți véci. Amin.

Prin mijlocul acestor vremi, au venit véste du peste Olt că Barbul sărdar, începător turburărilor și al stricăciunii țării și cap hoților și al tîlharilor, au crepat și s-au dus dracului, iar cu moarte rea și groaznică, precum de la cei ce au fost față acolo am auzit, încă în 10 zile ce au bolit s-au umflat și au negrit tot trupu, și încă viu fiind ochii amîndoi i-au sărit din cap iar după ce au murit, și au trecut 3 zile, au fost ieșit viermi din mormînt și putoare mare, cît s-au umplut besérica, care minune s-au auzit pătutindinea și au trimis boiarii cei de la Craiova, de le-au adus viermi, pentru credința, de au văzut. Au fost viermi mari albi cu capetile négre. Cu aceasta o au arătat Dumnezău, dreptul judecători tuturor oamenilor, viermi neadormiți făcînd și alte multe réle fapte, că pă stăpînă-său Nicolae-vodă l-au vicleanit și l-au robit împreună cu catanele. Țara încă s-au robit peste Olt și dincoace de Olt, încă mai mult decît 78.000 de suflete. Mănăstirile céle du păste Olt s-au arsu céle mai multe, și case boierești și ale săracilor s-au pustiit. Și ca acéstea multe réle s-au făcut, din răutatea lui și a soțiilor lui. Și cînd îl rădica să-l ducă să-l îngroape, țară era multă, fiind strînsă acolo. Blestema toți și zicea:

— Du-te să dai seama înaintea lui Dumnezeu de céle ce ne-ai făcut și crédem că adevărat că nu va scăpa nici el, nici soțiile lui din urgiia lui Dumnezeu.

După ce au trecut un an după moartea sărdarului Barbul și de Ștainvil ghinărar au venit véste că au murit în Ardeal. Și cu moarte groaznică au dat sfîrșitu și el, și în loc[ul] lui au venit ghinărar Firmon.

După acéia, nu după multă vréme, au făcut împăratu, sultan Ahmet, nuntă, adecă sunet dugun, fie-său fiind de vîrstă ca [21] de ani, la care nuntă au venit de la Persiia, de la Africa și du printr-alte părți, fiind și solii cei șăzători după la împărați și crai, de au privit la jocuri, zicături, pompe și alte veselii ce s-au făcut.

Măriia-[sa] vodă în[că] știind că va să să facă această nuntă, au gătit daruri de la măriia-sa frumoasă, pentru

cinstea mării-sale, şi au trimis la împărăţie, şi foarte bine le-au părut, cît şi scrisoare de mulţumită i-au venit.

Într-această vréme au trecut prin[1] ţară Ipsir-paşa, rădicîndu-se cu poruncă împărătească de la Bender. Şi au mersu la Dii, şi, viind ştire domnului că vine, au trimis la căpitanul de la Focşani, de i-au ieşit înainte cu slujitori şi i-au făcut conace. Şi de acolo purcezînd şi viind tot cu conace şi i-au ieşit domnul înainte peste Colintina, cu toată boierimea şi slujitorimea, de i-au făcut cinste mare. Şi au venit pîn Bucureşti, de au mas o noapte, şi văzînd cinstea ce i-au făcut domnul, a doo zi, cînd au vrut să purcează, au mulţumit domnului de cinstea ce i-au făcut, îmbrăcînd pe măriia-sa şi cu contoş cu samur foarte frumos. Şi purcezînd iar cu boiarii, cu slujitori, din Bucureşti, l-au petrecut domnul pînă în deal între vii şi de acolo, luîndu-şi zioa bună, domnul s-au întorsu îndărăt la scaun şi paşa s-au dus la Dii.

Decii trecînd cîtăva vreme, au venit véste că au murit Firmon ghinărariu Ardealului, care fusése la pace, cînd s-au făcut la Pojoroviţi şi în locul lui au pus ghinăral pă Copic Senghen.

Acéstea dar trecînd, viind şi primăvara, şi avînd domnul fiică a mării-sale dă vîrstă ca dă 13 ani şi conoscînd pă Ianache cămăraş mării-sale om cuminte, şi de treabă şi învăţat, au măritat pă fiica mării-sale după dînsul, făcîndu nuntă mare şi minunată. Au venit sol de la Mihai-vodă, domnul Moldovei, Donici, vornic[ul] cel mare şi au adus daruri de au dăruit la masă. Făcutu-s-au jocuri la această nuntă, care nu s-au făcut altădată, hore de boiari şi de coconi, hore de jupînése şi de cocoane, tot împodobite, în mijloc[ul] curţii domneşti, de care podoabe să mira şi sol[ul]. Dar jocurile célelalte ce s-au făcut, că au trimis domnul în Ţarigrad de au adus jucători şi zicători, şi au făcut féli de féli de jocuri şi pe pămînt, şi pă funii, mése mari în opt zile, tot cu zicături şi cu tunuri. Şi era cu adevărat, într-acéle 8 zile în gurile tuturor: Să trăiască tinerii fii măriii-sale. Şi de veselie ce era, cu toţii s-au sculat, toţi boiarii de au jucat împreună cu sol[ul] înaintea domnului. Decii, după ce s-au isprăvit nunta, au îmbrăcat domnul pă sol cu contoş cu samur, şi altor boiari al doilea ce venisă cu sol[ul] le-au dăruit postavuri, atlazuri şi bani, şi aşa s-au întors la Moldova.

---

[1] Transcris după ms. 121 (în ms. 537: *pă*).

Domnul dar după aceasta fiind vesel, și toți boiarii fă cea preumblări și să ospăta pă la Văcărești, pă la Cotroceni și pă la Fundeni, cu toți boiarii, și era de sus pînă jos o ve selie și o bucurie. Dar după veselie, zice véichea parimie vine și întristare, că nu zăbovi mult [și] s-au războlit fiu mării-sale, Scarlat beizadea, ș-au dat obștească datorie care au dat mare întristare și domnului, și boiarilor, și : toată obștea, una că era tînăr, ca de ani 21, și era și logodi su fata lui Mihai-vodă, domnul Moldovii, a doo, că era on foarte cu minte și învățat. Limbi știa multe: turcéște, eli néște, letinéște, frîncéște și toate cu cărțile lor, care cu ade vărat putem să zicem că era ἀπαύγοσμα καί χαρακτήρ τοῦ πατρὸς αὔτου[1]. Pentru acéia, cum am zis, au adus mare întristare moartea mării-sale tuturor, dar de vréme că zice cuvîntul acela că veseliia aduce și întristare, cu asemănare iaste și că după întristare vine veselie, că înțelegînd puternica împărăție că domnul slujaște cu dreptate și chivernisésțe țara bine, mai vîrtos mergînd véste că să află și țara în stare bună decît alte dăți, au trimis mării-sale mucarer, adecă caftan împărătescu, de înnoirea domniei de al treilea an, și au trimis și hatișerif întru care scriia că cunoscîndu împăratul dreaptă slujbă a mării-sale, și înțelegînd că chivernisésțe raiaoa foarte bine, îi înnoiaște domniia și i-o dăruiaște pînă la sfîrșitul vieții mării-sale.

Decii mării-sa, viind véste de la capichehaiale că vine acest mucarer mare, au trimis boiari și slujitori înaintea caftanului, de au venit pînă în București. Iar și măriia-sa cu toți boiarii au ieșit întru întîmpinare și l-au priimit cu mare cinste. Și întrîndu în casă, s-au citit și hatișeriful și l-au îmbrăcat cu caftan, dîndu cu tunurile și cu pușcile și alte zicături, după obicéi. După acéia, au sărutat toți mîna mării sale de domnie noaoă și vecinică.

Întru acéste vremi, la Persiia s-au făcut mari turburări că un turcu, anume Miruveiest Mahmut-han, care stăpîniia o parte din Persiia, s-au sculat cu oști asupra șahului, adecă [a] împăratului Persiei, ca să ia împărăția, să o aibă el, care s-au și întîmplat. [Iar împăratul], adecă șahul, auzindu acea veste, au rădicat și el oști foarte multe și mergea asupra lui Mahmuthan. Auzind că-i vine oști asupră-i mari și grele, au socotit că nu va putea el sta împotrivă cu oștile lui la atîta

[1] În ms. 121. În ms. 537 lipsește. În românește: Strălucirea și caracterul tatălui acestuia (gr.).

mulțime. Dar ce face [și] să vedeți lucru de mirare. Pune și face o carte despre partea boiarilor șahului și scriia la el că avea 12 boiari chivernisitori țării și oștilor, zicînd că s-au sculat măriia-sa asupra șahului și foarte s-au bucurat cu toții, ci numai să grăbească să vie și ei îl vor da în mînă, că iaste un om netrébnic și de nimic. Și iscălește pe toți, puindu-le și pecețile, că le avea mai dinainte gătite, că se vedea că iaste un om foarte cu minte mare, ș-au pus cartea acéia într-alte scrisori și tefter[uri] ce avea, și încărcă o cămilă cu dînsele și învățâ pă cei ce păziia cămila cînd să vor apropiia oștile, și vor începe a să lovi, ei să să facă a scăpa cămila spre oștile șahului, ca să o prinză în oastea persinească. Și așa au făcut. Și îndată ce o au slobozit asupra oștirii, poate-fi și noroc[ul] slujindu-i, au întrat în oastea șahului cămila. Ostașii îndată o au prinsu, și au dus-o la șahul. După ce o au dus, șah[ul] au pus să o caute, să vază ce va găsi acolo în povara ce purta, și căutîndu toate de rînd, au dat și peste cartea acéia, care văzînd-o îndată necercat, nedovedit, ca un om crud ce au fost au pus de au tăiat capitile a cîte 12, care lucru văzînd oștile că au perit cei ce purta și chivernisiia, au început a da îndărăt.

Mahmut-han, văzînd că să trag oștile îndărăt, au priceput că s-au făcut treaba, și îndată au dat inimă oștilor lui, și au început a-i goni, ș-a-i tăia. Văzîndu dar șahul că oștile lui nu stau de războiu, au luat vro șapte sute de oameni cu dînsul, ș-au fugit la o cetate. Mahmet-han bătîndu războiu desăvîrșit, și văzînd că lipsește șahul, au cercat ș-au văzut că au fugit la acea cetate, și mergîndu acolo, au luat cetatea, și pă el prinzîndu-l i-au scos oichii de viiu, și el au rămas în Persiia. Carii văzîndu că au dobîndit ce au poftit, i-au tipărit bani întru care scriia: „Cu ajutor[ul] lui Dumnezău ajungînd la scopos care am poftit, am tipărit în aur numele lui Mahmut". Și șahului celui orbit, și lipsit de împărăție, i-au rămas un fecior, dar ce să va alége de el, nu să știe.

Țariul Moscului încă auzind de persi că s-au turburat între dînșii, rădicînd Miruviist războiu asupra șahului, cum am zis mai sus, au gătit oști multe și el, și s-au dus asupra persilor, unde să hotărăscu la o parte de Persiia ce o stăpîniia. Șăhdahud-han Dăgăstanleas, care tîlcuindu-să să zice lăcuitoriu în munți, și bătîndu-să ei cu războiu cînd o parte, cînd alta biruia, însă întru acea nevoință ce au făcut țariul, au luat 2 cetăți mari vestite, una să numéște Terhi, alta Dervent; acest Dervent să zice elinește Alixăndriia, cetate

a lui Alixandru cel Mare, iar turceşte îi zic Demircapi, şi au lăsat ţariu oşti într-acéste cetăţi ce au luat, şi el s-au întorsu la scaun[ul] lui la Petroburg.

Întru aceste vremi aici în ţară din toată boierimea ce era toţi odihniţi, s-au sculat un boiari anume Barbul Merişan, pitari mare, ş-au fugit la némţi peste Olt, neavînd nici o nevoie de domnu, ci încă cinste, boiar mare, şi miluit ca şi alţii, şi mai bogat decît alţi boiari, numai de răutatea inimii lui. Deci domnul, pînă a să dovedi unde să află, au scris la paşii după margine, şi la Poartă, şi du pătutindenea i-au venit fermanuri ca unde îl vor găsi în ţara împăratului să-l prinză şi să-l aducă la măriia-sa, iar după ce s-au aflat că iaste peste Olt, la Craiova, au scris măriia-sa la ghinărariu, şi la colonel, şi l-au băgat la închisoare grea, că acest féli dobîndesc cei nemulţumiţi, de cinstea şi de mila stăpînului domnului ţărîi, şi umblă gonindu vînturi ca acestea, ci ş-au lăsat tot binele, şi toată casa, şi copiii şi s-au dus să tragă închisoarea némţilor. Şi ticăitul pitariu Barbul Merişan dooă pricini l-au adus pă dînsul la această nevoie, una bogăţiia, alta fumurile dăşărtăciunii cari-i întrasă în cap, precum odinioară fumuri şi dăşărtăciuni întrase şi în capetile unchiu-său Staico paharnicul Merişan, care umblînd după acea dăşărtăciune acel sfîrşit au dat, că aducîndu-l Costandin-vodă de la Ţarigrad în obezi şi în cătuşi, l-au spînzurat în Tîrgul-de-Afară. Şi acest nepot al lui, Barbul pitari, mi să pare că iar acel sfîrşit va da, ca unchiu-său Staico paharnicul.

Era aici în ţară pă acéle vremi un vistier mare, anume Gligorie Halepliu, pre carele Ion-vodă, fratele măriei-sale lui Nicolae-vodă, l-au rădicat la această boierie mare şi de cinste, şi fiind Ioan-vodă tînăr şi nepedepsit întru obicéiuri şi alte orînduiale ale ţărîi, multe mîncături şi jafuri au făcut, neştiind domnul să-i ia seama. Şi cu acéasta au trecut aceaste vrémi pînă ce au murit Ioan-vodă. Decii în urma mării-sale, viind de la Poartă, fratele mării-sale, Nicolae-vodă, iar Gligorie vistierul acesta au fugit peste Olt la némţi de frica faptelor lui ce făcusă; măriia-sa Nicolae-vodă i-au scris cărţi cu blîndéţe ca să vie, şi de nimeni nici o nevoie nu va avea ş-au venit. Şi măcar că ştiia domnul toate faptele lui céle réle, şi mîncăturile de la Ioan-vodă, dar toate acélea călcîndu-le, l-au cinstit cu boieria acéia ce o au avut vistier mare, şi au fost cu acea boierie pînă la al patrălea an al dom-

nii, mării-sale, în cinste și întru tot binele de cît alții mai mult, dar pă cum lupul, cum să zice, să-și lépede părul, iar năravul nu, așa acest vistier năravul de jafuri și de mite, și de alte răutăți nu-l lăsa, ci de ce mergiia mai mult să lăcomiia. Mite de la toți lua mari și multe, și nici o ispravă nu le făcea, mai vîrtos le făcea rău. Îi închidea pă la siiméni, în vistierii, pîn grosuri. Luasă obrăznicie mare, nu băga în seamă nici boiarii mari, pă al doilea îi înfrunta, înjura, bătea, cît n-au mai putut răbda cei năcăjiți de el, ci au început a da jalbă la domnu, unii cu răvașă, alții cu gura, de nedreptățile lui, și văzîndu măriia-sa că iastè atîta boierime și săracime jăfuită de dînsul și înnăcăjită, vrînd să facă dreptate, l-au pus la opreală, și i-au poruncit, cui ce au luat să întoarcă, și celor jăfuiți să meargă să-și ceară cine ce au dat, așa le-au poruncit. Ci unii cerea cai buni, carii dedése, alții cerea țigani, alții bani, alții lăstruri, alții canavețe, belacoasă, și alte materii, că nu era unul să nu fie dat mită și nici o ispravă nu văzusă.

Așadar fiindu la opreală, au pus domnul de i-au luat seama din visterie, și l-au găsit cu mulți bani mîncați, că domnul îi făcusă pecetluituri, ca să dea rînduială unora [altora] ce cheltuisă, și el își da seama cu iale, iar rînduialile [nu le] dedésă, și alte mîncături ce făcusă, care cu adevărat avea vină de cap, dar domnul, ca un milostiv ce era, nici un rău nu i-au făcut, făr' de cît au poruncit să dea rînduialele acélea, și l-au lipsit din boierie ca pe un nevrédnic de cinste, și nemulțumitori milii mării-sale.

La aceasta bucurat-s-au toți, și mari și mici, că li s-au luat un lup deasupră, și toți ruga pă Dumnezău pentru viiața și sănătatea domnului. Țara dar, precum s-au zis și mai sus, era în stare bună dintru bună chiverniseală a mării-sale domnului. Însă vrînd măriia-sa ca să fie și mai în bună stare și în bună rînduială, ca să fie mulțumiți cu toți de obște socotit-au măriia-sa de au făcut ruptori în toată țara, pînsate, de bir, ca să dea de patru ori într-un an, și trimițîndu boiari mari în toate județele cu jurămînt ca să se facă dreptate, dîndu-le și ponturi scrisă, cum și în ce chip să lucréze. Boiarii, mergînd, au cercat oamenii du pîn sate cîți sînt și ce putére au, și așa după număr[ul] oamenilor, și după putérea lor, li s-au dat ruptori după plîngérea lor, și s-au dus toți pă la casăle lor odihniți, mulțumindu domnului de acest așăzămîntu bun, care acest așăzămînt să ține și să păzéște pînă acum. Că cu dăjdile ce le ieșiia mai nainte, care era

obicinuite de alți domni, avea săracii mari nedreptăți și, dese fiind, nu mai ieșiia birarii dintre dînșii făcîndu-le cheltuiale, și înnăcăjîndu-i în tot chip[ul], iar cu această tocmeală, dacă-și plătește ruptoarea într-o lună, deții să odihnește 2 luni, și-și caută de trebile lor, și de agonisita lor.

Într-al cincelea dar an al domnii mării-sale Nicolae-vodă, săvîrșindu-se mănăstirea mării-sale de la Văcărești, și înfrumusățîndu-să [cu] toate podoabele pă dinlăuntru și pă din afară, praznic mare au făcut domnul în zioa de Sfînta Troiță, ce iaste hram mănăstirii, și mergîndu cu toți arhiereii, și egumeni, și boiari, și neguțători, și cu altféli de oameni, de toată orînduiala, pă toți i-au ospătat, cumsăcade.

Însă întîi au ascultat toți sfînta și dumnezăiasca leturghie, după acéia avînd măriia-sa hrisov gătit, l-au dat în mîna lui Panaiot grămătic de s-au suit în amvon, și cu glas mare, și cu bună profora l-au citit înaintea tuturor, din început pînă în sfîrșit, de l-au auzit toți, întru care hrisov multe rînduiale și învățături cuprindea pentru folos mănăstirii, și pentru folos sufletelor, carii cu multă înțelepciune le-au făcut și le-au rînduit măriia-sa, iar mai vîrtos pentru milostenie care crédem că din dumnezăiască rîvnă le-au făcut și le-au dăruit să să facă din véniturile mănăstirii neîncetate. Streinii să-i primească, pre goli să-i îmbrace, flămînzii să-i sature, bolnavii să-i caute, pre cei din temniță să-i cercetéze cu milă. Acéstea toate le-au așăzat în hrisov să să știe și să [se] păzească pînă va sta mănăstirea. Cu adevărat s-au făcut măriia-sa ascultător poruncilor lui Hristos, pentru aceasta nici cum nu mă îndoiescu, ci adevărat zic, că va auzi Nicolae-voievod în zioa judecății, și glas[ul] lui Hristos acela, „vino, blagoslovitul părintelui meu, de moștenește împărăția care iaste gătită de la începutul lumii“[1].

N-au trecut multă vreme dupre aceasta, și au făcut măriia-sa domnul logodnă fiiului mării-sale Costandin beizadea cu fiica lui Mihaiu-vodă Racoviță, domnul Moldovii, la care logodnă multe veselii s-au făcut. Și cînd au venit solul din Moldova, de s-au împreunat cu domnul, și au dat inelul de schimba, și alte daruri, era părintele mitropolitul țării, și alți arhierei, și toți boierii cei mari, și al doilea, și dînd inelul coconului, toți arhiereii l-au blagoslovit, și i-au rugat bine, și coconului și tatălui mării-sale, ca să-l învrednicească

[1] Aici se termină ms. 537. Se continuă cu textul din ms. 121, fol, 171, r. 6 de jos.

Dumnezeu să sărute cununiile, și toți boierii i-au sărutat mîna domnului. După aceea, solul fiind cinstit, și ospătat, și dăruit, precum s-au căzut, s-au dus la domnu-său cu bucurie.

Întru acest an au vrut puternica împărăție ca să caute toate buhasebelile, adică socoteală și seamă tuturor venitu-rilor împărătești ce are din toate țările, cîte stăpînește, ca să să lămurească toate semile, și să se strîngă toate rămășiturile în vistieriia împărătească, și s-au trimis hatișirifuri și oameni împărătești în toate părțile, pe unde are împărăția veniturí ca să vie toți aceia ce sînt ispravnici veniturilor, și să-și dea seama. Au ieșit poruncă și la aceste două țări cu domnii creștini, adică Țara Moldovii, și Țara Muntenească, ca să-și dea seama de au plinit toate obicinuitele dări ce erea să dea la împărăție. Ci semile Țării Moldovii era necăutate bine și nelămurite încă din domniia lui Costandin-vodă Duculeț și a lui Antoniie-vodă, care să afla amîndoi mazîli la Țarigrad, și nefiindu-le semile lămurite, i-au pus la închisoare pe amîndoi, și au tras mare nevoie, n-au petrecut puțintel necaz, și capichehaielile lui Mihaiu-vodă pînă s-au îndreptat.

Fiind și seama țării noastre necăutată, încă din domniia lui Ștefan-vodă și a lui Ioan-vodă, pentru întîmplările ce s-au întîmplat, lipsind multe secături, adică răvașile dă seamă, pentru multe porunci împărătești, ce venise în țară, adică de s-au trimis salahori, și au făcut pălângi, și s-au trimis lemne, și alte porunci multe, care să plinise toate, numai pentru unile n-au apucat să le scoată sineturi, pentru altele de s-au și scos, dar să pierduse în vremile răscoalelor. Pentru aceea să încărcase multă sumă dă rămășiță asupra țării, cît numai rămășița a unii domnii de ar fi rămas să o plătească, nici o putere n-ar fi avut să o rădice, și ar fi ajuns la mare sărăcie. Iar măriia-sa Nicolaie-vodă au trimis la Țarigrad de aici un boier al mării-sale, și l-au învățat în ce chip să nevoiască, ca să ție în seamă toate slujbile ce au făcut țara din porunca împărății, și au trimis daruri pre la toți prietenii, și au stătut capichehaiele și toți ceilalți prieteni, și pentru cele ce nu era sineturi și tescherele de seamă, s-au aflat oameni de au mărturisit cum că au făcut țara acele slujbe, și ai plinit toate poruncile împărătești, cîte venise, și din domniia lui Ștefan-vodă, și din domniia lui Ioan-vodă, și din domniia cea dintîi a mării-sale, și s-au căutat, și s-au lămurit, toate semile pînă la acest an al domnii

mării-sale. Cheltuit-au măriia-sa pînă a să isprăvi această socoteală pînă la 160 de pungi de bani, iar încă şi tuturor cu mirare, cum s-au putut isprăvi aşa dă bine, de au căutat o seamă prea încurcată ca aceea, şi nu s-au păgubit ţara. De care cînd au aflat domnul că s-au isprăvit, au chemat toată boierimea şi le-au spus, şi s-au bucurat toţi, şi au sărutat mîna mării-sale, şi au mulţumit de acest bine ce au făcut măriia-sa, de au mîntuit ţara dintru atîta greu.

Cercînd acestea împărăţiia, au luat seama şi hărăcibaşii, şi avea mare strînsoare, pentru că să împărţise hîrtii de haraciu mai puţintele într-acel an. Atuncea au dat jalbă la împărăţiie hărăcearii după marginea Dunării, cum că toţi oamenii din Ţară Rumânească, ce trecuse în Ţara Turcească pă vremile răscoalelor, au trecut iar toţi în ţara lor, şi pentru aceea s-au împărţit hîrtii dă haraciu puţintele. Atuncea ş-au adus aminte împărăţiia de banii ce rădicase ţării adaosul haraciului după răscoale, precum s-au scris mai îndărăt, care adaos al haraciului, Costandin-vodă Brâncoveanul l-au adaos, pentru binile şi folosul lui şi al rudeniilor lui, şi pentru peirea şi nevoia ţării, că multă nevoie au venit ţării cu acest adaos al haraciului. Măriia-sa domnul Nicolaie cu multă nevoinţă ce au făcut, l-au rădicat în cinci ani de nu s-au dat, iar nu s-au rădicat de tot, numai pînă a îndrepta ţara, şi să va tocmi. Auzind dară împărăţia cum că oamenii carii să răsipise din ţară s-au strîns iar la pămîntul lor, au poruncit să se puie iar la loc, precum au fostu aşăzat de Costandin-vodă, 240 de pungi de bani, de care auzind domnul foarte s-au mîhnit, şi iar cu înţelepciunea mării-sale s-au nevoit prin prietenii ce avea la Poartă, şi cheltuială încă au făcut mai mult decît 100 de pungi, ca doară l-ar rădica de tot, dar nu s-au putut nici într-un chip ca să se rădice de tot, ci au rădicat numai 140 de pungi de bani, iar 100 de pungi de bani au rămas la temeiu să se dea în toţi anii din adaosul haraciului. Cari şi la aceasta putem să lăudăm bunătatea mării-sale Nicolaie-vodă, că nu numai ce au făcut de au rădicat tot adaosul haraciului în cinci ani de nu l-au dat ţara, care să făcea 1.200 de pungi, ci încă şi acuma au făcut bine ţării, de s-au rădicat din temeiul ce au pus Costandin-vodă, 140 de pungi, şi au rămas numai o sută dă pungi să dea, că multă sumă este dă la o sută pînă la dooă sute şi patruzeci de pungi, de care avem a da mulţămită mării-sale de binele ce să cunoaşte că au făcut ţării. Iar ţara

iar să blestema, cum blestema pre Costandin-vodă, pentru nevoia ce le au pus în spinare, măcar că măriia-sa vodă ar fi vrut cu tot sufletul ca să se poată rădica de tot, precum mai sus s-au zis, dar n-au putut. Că toate lucrurile cele rele ce să fac, trebuieşte la început să se socotească bine de cei ce să fac, ca să nu le facă fiind rele, şi de stricăciune, iar dacă apucă dă să fac, cu anevoie este de a le desface, ci vor da seama înaintea înfricoşatului judecător cei ce au fost pricina de au făcut această nevoie mare ţării.

Făgăduitu-s-au măria-sa la aceasta 100 de pungi de bani ce s-au pus adaos cum că va ajutori şi dă la măriia-sa, dîndu într-acest an din venitul mării-sale şaptezeci de pungi.

Într-acest an au făcut măriia-sa nuntă frumoasă, măritînd pre cocoana Roxanda, sora mării-sale doamnii, dîndu-o dupre Costandin, feciorul lui Andronie de la Ţarigrad, pe carile îl făcuse grămătic mare, dupre aceea şi cu boieria agii l-au cinstit. Cununatu-i-au iar singur măria-sa cu doamna mării-sale, în biserica domnească, şi s-au făcut veseliie mare, şi frumoasă precum să cade.

Fiind logodit şi Costandin comisul, feciorul Radului logofăt Dudescul, cu domniţa Mariia, fata lui Antiohie-vodă, a domnului moldovenesc ce să afla mazîl la Ţarigrad, şi lăsînd tată-său Dudescul la petrecaniia lui casa lui în mila mării-sale domnului, că aşa scriia la casa lui, ca să ţie cu amîndooă mîinile de măriia-ta Nicolaie-vodă, i s-au arătat măria-sa pe deplin făcător de bine şi ca un părinte, şi-au trimis cu cheltuiala mării-sale de au adus pe domniţa lui Antiohie-vodă aicea în Bucureşti, şi le-au făcut nuntă cu multă cinste, cununîndu-i mării-sa doamna mării-sale, şi după nuntă multă milă şi osibită căutare au arătat casii Dudesculuí, ferindu-o totdeauna de dăjdii şi de alte supărări.

Fiind şi Barbul pitariu Merişanul fugit peste Olt la nemţi, precum s-au zis mai înapoi, şi văzînd acolo că nu poate trăi cu ticnă, că-l dăpărtase în sus, ca să nu lăcuiască aproape de margine, după cum scriu ponturile ce au făcut la Pojoroviţă, ca să nu fiie bine priimiţi pribegii şi malcotentii, şi încă temîndu-să că-l vor da nemţii, din ceas în ceas, să-l ducă la domn, au căutat a pleca capul şi a cere iertăciune de la măriia-sa; măriia-sa încă ca un milostiv, i-au dat iertăciune, şi viind în ţară i-au dat toate ale lui să şi le stăpînească. După aceea neodihnindu-să iarăşi, şi începînd a umbla cu meşteşuguri, au căzut în mîini nişte cărţi viclene ale lui, pentru

care făcînd puțină certare, iarăși și-au milostivit de l-au iertat.

Întru acest an au trimis puternica împărăție mucareruri la toți pașii cei mari, și cei mici. Au trimis și-aicea în țara mării-sale domnului mucarer de cinste, carele, apropiindu-să, dă orașul București, trimis-au întru întîmpinare pre Ianache vel-postelnic, împreună cu alți boieri, și cu mulți slujitori, și cu cinste mare și frumoasă au întrat în curte, și după obiceiu ieșind domnul în divanul cel mare, s-au citit fermanul împărătescu, întru care era multe cuvinte ce nu scriia la alți domni de lauda și cinstea mării-sale, pre lîngă care era și acestea, cum că slujind măriia-sa, și părinții, și moșii, și strămoșii mării-sale împărății cu mare dreptate, i-au dăruit și i-au întărit domniia Țării Rumânești în viiața mării-sale să o aibă. Și isprăvind fermanul dă citit, l-au îmbrăcat cu caftan, și șăzînd în scaun, făcîndu-să șănlic cu pușcile, și cu tunurile după obiceiu, fiind toți arhierii strînși acolo, care să întîmplase dă era ca la 12 arhierei, și boierii cei mari, și ceilalți, și neguțători, și căpitani, au mers de au sărutat cu toții mîna și poala domnului, și s-au făcut bucurie mare într-acea zi. Cu toții zicea să trăiască măriia-sa Nicolaie-vodă întru ani mulți.

Întru acest an s-au sculat cîțiva turci de pe margine care avea dobitoace în țară de să punea împotrivă, și nu vrea să dea văcăritul după vitele lor, și măriia-sa aflînd de aceasta, că să pun împotrivă, au scris la Poartă, și au scos fermanuri cu mare tăriie, ca să-i apuce făr' dă voia lor, să dea toți văcăritul. Era un ferman la seraschierul, și la alți pași dupe margine, întru care poruncea împărăția, pre carele s-ar pune împotrivă, și n-ar vrea să plătească văcăritul, nu numa să-i pedepsească, ci și surghiun să-i facă, care văzînd și ei fermanuri cu atîta tăriie, s-au supus poruncii, și au plătit văcăritul.

Pururea era măria-sa cu priveghere, nu numai în cele mari, ci și în cele ce să văd a fi mici, și cele ce socotiia că sînt de stricăciune țării, nu lăsa nici într-un chip să le facă, ci să nevoia în tot chipul fără preget de le îndrepta, precum s-au văzut și la alte multe, dar și al aceasta, că fiind un vad dă trecea peste Olt, împotriva Izlazului, unde se cheamă Gîrle, care după ce s-au luat Olt[ul] la nemți s-au fost închis și nu umbla, iar oare [care] turc de la Nicopoe, anume Ali aga limongiul, pentru lăcomiia lui, și ca să aibă el folos, au deschis acel vad dă trecea peste Olt fieștecarele, și buni și răi, fără nici o opreală, cari și nemți le era pe plăcere, iar mă-

ria-sa văzînd că acel vad aduce pagubă ţării, au scos ferman de la împărăţiie, cu mare tăriie, şi s-au închis acel vad, şi s-au părăsit dă tot.

Într-acest an, s-au isprăvit şi zidul mănăstirii mării-sale de la Văcăreşti de jur împrejur, precum s-au căzut, şi au mai adaos măriia-sa mănăstirii şi această milă, ca să ia în toţi anii din vama tîrgului Bucureştilor din partea domnească, din cît ar ieşi al treilea ban. Şi nu numai la această mănăstire au arătat măriia-sa milă, ci şi la alte mănăstiri, şi biserici, precum au făcut şi mitropolii, că văzîndu-o măriia-sa slabă din venituri, şi mai vîrtos că cele mai multe şi mai bune moşii cu venituri au rămas peste Olt, mai ales Oreaviţa, de unde avea şi vii bune, şi avea de lua şi vinăriciu, lipsindu-să de acelea i-au dat moşiia Cărănenii cu morile de acolo, şi i-au făcut şi hrisov domnesc, ca să ţiie un sat la Futoaia, şi să fie fără dajdiie, şi oieritul, şi dijmăritul sătenilor să-l ia Mitropoliia. I-au făcut să ia şi din vama Grecii talere 200 în toţi anii. Atuncea s-au isprăvit şi paraclisul de la Mitropolie, care s-au făcut iar cu cheltuiala şi cu mila mării-sale.

Episcopii Buzăului încă i-au făcut milă, ca să ia din vinăric[ul] Buzăului în toţi anii cîte talere 200; şi aceşti bani au dat măriia-sa Nicolaie-vodă poruncă să nu-i cheltuiască la alte trebi, fără cît să facă şcoală grecească şi slovenească, care s-au şi făcut îndată. Şi unii mănăstiri de la Buzău ce să cheamă mănăstirea Banului unde să află o icoană făcătoare de minuni a Precistii, i-au făcut măriia-sa hrisov ca să ţiie oameni cu ruptoare, şi ca să scutească vite, de vinărit, de oierit, de dijmărit. Viind şi preoţi de la biserica domnească dă la Cîmpu Lung, care este făcută dă doamna Mircii-vodă, şi jăluindu-i-să cum că biserica s-au stricat, şi odăjdiile s-au ponosit, au dat măriia-sa cheltuială, şi au trimis de s-au înnoit şi biserica: şi s-au şi zugrăvit, şi s-au făcut şi odăjdiile.

Isprăvindu-să şi biserica dă piiatră ce o au făcut Iordache Creţulescu vornicul aici în Bucureşti în mahalaoa[...] i-au dat măriia-sa din locul domnesc împrejuriul bisericii cît i-au trebuit. Pentru aceste faceri de bine ce au făcut măriia-sa la sfintele lăcaşuri dăstule molitfe şi blagoslovenii au luat măriia-sa de la arhierei şi de la preoţi, care ruga pre Dumnezeu pentru fericită sănătatea mării-sale, şi pentru ca să-l învrednicească Dumnezeu pururea a face mile şi bunătăţi de acestea.

Într-acest an viind poruncă de la împărăție ca să se trimiță cară și salahori la Diiu, să lucreze la cetate ca întru alți trecuți ani, n-au supărat măriia-sa nici pe boieri, nici pe mazîli, nici pe mănăstiri, nici pe țară, ci au dat măriia-sa bani gata de s-au făcut aceste și s-au trimis, și cu aceasta, și porunca împărătească s-au făcut, și toți au rămas mulțumiți și odihniți.

Într-acest an fiind logofăt mare Iordache Crețulescu, l-au mazilit măriia-sa, și au pus logofăt mare pe Mateiu Făicoianul. Dar n-au trecut vreme multă; ci fiind vornic mare eu, Radul Popescu, în cinstea și în dragostea măriei-sale, și viind la vreme dă bătrînețe, și dă slăbiciune, socotind că și ale lumii sînt toate dăşarte, singur din bunăvoie am cerut voie de la măriia-sa, și am mers de m-am călugărit la mănăstire la Radul-vodă, și au pus măriia-sa vornic mare pe Iordache Crețulescu. Scos-au din visterie și pe Doniie, și au pus vistier mare iar pe Grigorie Halepliul.

Murind peste Olt și Vintilă ce au fost căpitan mare de margine, așijderea și jupîneasa lui, fata Diicului Buicescului, și rămîindu-le două fete, care cunoscînd că este rău a trăi peste Olt, văzînd și procopseala ce au făcut părinții lor, că au răpus tot ce au dus de aicea acolo, și au murit și fără vreme de necazurile nemților, au pus gînd să viie în țară, că avea moșii dăstule dintr-acoace, și au scris carte la domnul cu rugăminte, ca să-și arate milă și către dînsile să le priimească supt umbra măriii-sale. De care măriia-sa i-au părut bine, că era din fire milostiv spre cei săraci de părinți, și aducîndu-le aicea în țară, îndată pre cea mare o au măritat-o și o au dat-o după un văr al măriii-sale, anume Gavrilașco, ce fusese clucer mare de ariie. I-au făcut măriia-sa nuntă prea frumoasă, după aceia i-au făcut și hrisov ca să fiie odihnit totdeauna de dăjdi, și să țiie oameni scutiți și de tot felul de dobitoace, iar pre cea mai mică o au logodit după fecioriul lui Mateiu Făicoianul vel-logofăt și le-au dat ca să stăpînească toate moșiile părinților care era luate pe seama domnii de cînd pribegise Vintilă tatăl lor. Această milă o au făcut măriia-sa și mai nainte de aceasta și cu Ioniță Roset, fecioriul vornicului Iordache de la Moldova, carele fiind la Țarigrad au venit cu măriia-sa aicea în țară, și într-acest an l-au însurat dîndu-i pre Păuna, din fetile stolnicului Mateiu Filipescu, și miluindu-l cu hrisov domnesc ca să fiie odihnit de dăjdi, iproci.

Făcutu-s-au și alte nunte și veselii multe într-acest an de feciori de boieri de țară, și streini care au luat fete de boieri, pre care i-au miluit măriia-sa cu hrisoave domnești, să fiie nedajnici, și să scutească dobitoace și altele.

Într-acest an era să viie de la Țarigrad preafericitul patriiarh al Ierusalimului, sfinției-sa kir Hrisanthu, a căruia venire cu multă bucurie o aștepta domnul, și pentru ca să ia blagosloveniie, și pentru ca să facă tîrnoseala mănăstirii mării-sale de la Văcărești, și trimisese domnul și rădvan, și seimeni ca să viie cu odihnă și cu cinste. Își făcuse și sfinției-sa toată gătirea de acolo, și era numai ca să purceadă, iar din pricina unor oameni răi, s-au zăticnit și n-au putut să vie întru acest an.

Cade-să ca să semnăm aicea și cîți coconi au dăruit Dumnezeu domnului cu doamna mării-sale Smaranda, de cînd au venit cu a dooa domnie aici în țară. După ce au venit măriia sa cu această a dooă domnie, dăruit-au Dumnezeu, la al doilea an, un cocon carele s-au născut în luna lui dechemvrie în 12 zile, leatul 7229, și s-au numit din botez Alexandru, pe numele moșu-său Alexandru Exaporiton.

După nașterea acestui cocon, trecînd un an, iarăși s-au născut mării-sale o cocoană care s-au numit domnița Sultana pe numele moașă-săi doamna pomenitului Exaporiton.

Și la anul ce s-au urmat, i s-au născut mării-sale un cocon, carele s-au numit Ștefan, a căruia viiață fiind scurtă, s-au mutat către domnul în lăcașurile cele vecinice și fericite, și Dumnezeu ca să-i mîngîie mîhnirea ce au avut, l-au bucurat cu nașterea altui cocon, carele s-au numit iarăși Ștefan. Pînă într-acest an, cu acești coconi au dăruit Dumnezeu pre măriia-sa Nicolaie-vodă, semn de dumnezeiască blagosloveniie, precum zice proorocul și împăratul David: „Iată așa să va blagoslovi omul cel ce să teme de domnul".

.....

Pentru venirea preafericitului patriiarh al Ierusalimului aici în țară

La începutul anului 7236, preafericitul patriiarh al Ierusalimului kir Hrisand, de carele domnul de multă vreme doriia să-l vază, și cu poftă îl aștepta să viie ca să aibă împreunare, și să ia de la fericirea lui blagoslovenie, au venit

aicea în țară toamna pe la luna lui septembrie. Însă cînd s-au apropiiat preafericitul patriiarh de Dunăre a trece dincoace, trimis-au domn[ul] tocma acolo la Dunăre pe un boier mare al mării-sale, pe Mihalache Roset vel-sluger, întru întîmpinare cu toate cele trebuincioase de cale pentru cinstea și odihna preafericirii lui, și la 13 zile ale lunii lui septembrie au ajuns la mănăstirea Văcărești, pre carea atuncea întîi o au văzut-o săvîrșită și cu toate împrejmuirile ei împodobită. Și întrînd în biserică, făcut-au un engomion asupra mănăstirii, și asupra domnului foarte frumos și minunat, cît mintea a multora nu poate povesti. Acolea dar la Văcărești, pentru cinstea sfîntului patriiarhu, încă pînă a nu sosi în mănăstire, au trimis domnul întru întîmpinarei-i pre doi fii ai mării-sale, Costandin beizadea și Iancul beizadea, de s-au aflat acolo pînă au sosit, făcîndu-i cinste precum să cade. Și într-aceeași zi fericitul patriarhu au rămas de au sălășluit acolea pînă a dooă zi, iar a dooă zi, septembrie 14 zile, în zioa de Înălțarea Crucii, au întrat în oraș[ul] Bucureștii, înaintea a căruia din porunca domnului, i-au ieșit întru întîmpinare mitropolitul țării kir Daniil, și cu toți ceilalți arhierei cîți să afla în București, și cu toată ceata bisericească, preoți și călugări, și toată boierimea mari și mici, și slujitorimea, niguțătorii și alt norod mult, și cu mare cinste și parisie l-au adus pînă în mănăstirea Sfete Gheorghiie, în casile patriersășți. Iar a dooă zi de întrarea sa în București, septembrie 15 zile, au trimis domnul de l-au adus la curte cu mare cinste, întru a căruia întîmpinare i-au ieșit domnul pînă în pridvor, și acolea i-au sărutat dreapta. Iar după ce s-au suit în spătăriia cea mică, de minunatele și înțelepțeștile cuvinte ce ieșiia și din rostul patriarhului, și al domnului nu poate ajunge mintea a fieștecăruia om a le scrie și a le povesti.

Aicea, cititoriule, te las ca singur să socotești, un domn preaînțelept și învățat, și cu un sfînt patriiarh ca acela înțelept și preaînvățat, împreunîndu-să unul cu alt de nu era cu mare minune la toți cei ce priviia și le auziia voroava lor? Și măcar că am fost de față, văzînd cu ochii și auzind cu urechile preaînțelepte cuvintele lor, iar mintea a mă ajunge ca să le scriu pă larg, nu este cu putință, ci cu tăcerea contenesc și săvîrșesc venirea și priiminţa dă către domnu a preafericirii sale.

Pentru turburarea și zarva ce au fost între tătari în anul acesta

Într-acest an, zădărîndu-să și atîțîndu-să zavistie și vrajbă între Bengli Gherei, hanul tătărăsc, și între frate-său Adil Gherei-sultanul ce era galga, din vrajba ce să născusă între dînșii, au mazilit împărăția pre Adil Gherei-sultan, și au făcut calga pre frate-său cel mai mic, pre Selaamet Ghereisultan. Pentru a căruia mazîliie au trimis împărăția un capigibașcă cu ferman, ca să-l ia de acolo și să-l ducă la Iambol, la ceftlicul lui, carele este aproape de Odriiu. Pe carele luîndu-l, și pre cale ducîndu-l, cînd au fost la hotariul Bugeacului, s-au sculat tătarii și l-au luat din mîna capigiului cu mare îndrăzneală și n-au vrut să-l lase să-l ducă, și așa capegi-bașa s-au dus fără nici o ispravă.

După aceea Adil Gherei-sultanul mergînd în Bugeac, și unindu-să cu toți mîrzacii și tătarii Buceacului, și strîngîndu-să multă seamă dă oaste tătărască bugeaclii (zic unii să fie fost pînă la 80 000 de oaste), au legat tabără socotind să stea cu tot felul de împotrivire asupra hanului, și or cu ce mijloc ar putea să-l rădice și să-l surpe din hăniie, dar în cea după urmă nimica n-au isprăvit, nici au putut scoate lucrul la cale după pofta lor, ci le-au căutat cu voie, fără voie, a să supune și a-și pleca capetile, atîta Adil Gherei-sultan cît și toți tătarii bugegeni, precum mai pă urmă voiu arăta în ce chip le-au fost supunerea lor.

Hanul dară fiind unit cu toți mîrzacii și cu toți tătarii crîmleni, și arătînd mare credință și supunere către puternica împărăție, și avînd împărăția pre hanul în multă dragoste și credință, îndată cum s-au înștiințat de la hanul pentru zurbalîcul tătarilor bugegeni, și al lui Adil Gherei-sultanul, și pentru nebunească împotrivirea lor, nicidăcum împărăția acelor zurbale bugegeni nu le-au dat obraz, nici i-au îngăduit a-și împlini gîndul și socoteala lor, ci ca să-i supuie fără voia lor, și ca să cunoască că sînt supuși puternicii împărății, iar nu de sînt capetile lor, după sfatul cel înțelepțesc al luminatei Porți, numaidăcît au dat poruncă și hanului (trimițîndu-i și călîc-caftan) și tuturor pașilor dupre împrejur, trimițînd fermanuri la pașa de la Ozu, la pașa de la Bender, la pașa de la Hotin, și la alții, ca să se rădice toți cu oaste asupra tătarilor bugegeni, și de-și vor pleca capetile de voie la porunca puternicii împărății, și să se supuie hanului, bine, iar de nu, să le dea războiu ca acela, pînă încît să se stingă și să-i facă

a să supune făr' de voia lor, și pe cei mai mari căpetenii să-i prinză, și să-i pedepsească cu rea și cumplită pedeapsă.

Atuncea la acea vreme întîi făcuse împărăţiia serascheriu pe Mustafa-paşa de la Hotin, iar apoi pentru bătrîneţile și slăbiciunea lui, au socotit de au făcut serascheriu pe Abdulah-paşa de la Niș. Acest Abdulah-paşa era prieten foarte bun mării-sale lui Nicolae-vodă, încă de cînd au stătut odată vezir-chehaiasi în zilile lui Ciorlo Ali-paşa veziriul, și la căderea lui Ciorlo-veziriul din vizirlîc, întrebîndu-să măriia-sa Nicolaie-vodă de către împărăţiie pentru acest Abdulah-paşa, ce atuncea fusese chehaia, mult l-au ajutat măriia-sa cu cuvîntul spre binele și folosul lui, și n-au primejduit. Carele ţiind minte binele ce au cunoscut de la domn, pururea de faţă întru auzul a multora au mărturisit ajutoriul și multul folos ce au avut de către măriia-sa în vremile acelea, neuitîndu-l nicidecum și de atuncea avea întărit mare și bun prieteșug. Însă făcîndu-l serascheriu, numaidecît dupe porunca împărătească s-au sculat de la Niș, și au mers la Smil în cai de minzil, unde să strîngea oștile, și unde era să viie și hanul ca să stea cu dînsul împreună, și să facă sfat ca să supuie pe tătari, ori cu bine, ori cu rău. Pentru a căruia mergere cum au înţeles domnul numaidecît au trimis pe 2 portari înainte-i, întru întîmpinare-i cu daruri și cu cărţi pentru cele bune și de folos, scriindu-i spre buna chivernisire și odihnă a ţării, fiind domnului bun prieten, precum am scris mai sus, și întîlnindu-l 2 portari, la Ruşciuc, dechembrie 25 de zile, în zioa dă Crăciun, priimit-au darurile și cărţile domnului cu multă dragoste și cinste, și au dat și răspunsul cărţilor mării-sale, scriindu-i cu cinste, și cu mult peripiisis. Atuncea dar cînd împărăţiia au dat poruncă paşilor ca să se rădice cu oști asupra bugeaclîilor, au trimis poruncă și domnului, ca să se gătească și măriia-sa să fiie gata să meargă la Smil; însă deocamdată acest ferman de poruncă au venit domnului, adică să să gătească să fiie gata, și cînd îi va veni ştire de la hanul, și de la serascheriu-paşa ca să meargă, să să scoale numaidecît, să purcează, să nu mai zăbovească, căci că este ca să fiie și măriia-sa la sfat, pentru că scrisese vezirazemul cărţi și la hanul, și la serascheriu-paşa, dîndu-le ştire de venirea mării-sale, și cum că nu doară îi este venirea pentru altceva, sau fieștecum, fără cît ales ca să fie la sfat, ştiindu-l că este domn înţelept, învăţat, și credincios vechiu al împărăţii. Deci, domnul atuncea, după ce i-au venit acea poruncă, numaidăcît au pus de au făcut rînduieli în ţară

pentru gătirea oștirii, de zaherea, de cară și de altă trebuincioasă gătire de toate, să se gătească să stea gata. Dar toate acelea, atît zahareaoa, cît și carăle, le-au făcut toate tot cu bani, iar ca să supere pe cineva din pămînteni pentru zaherea, sau pre săracii du prin sate, să facă cară fără plată, pă niminea n-au supărat, mai vîrtos milostivindu-să spre toți, fiind vreme dă iarnă. Însă pentru purcederea și călătoriia mării-sale, și pentru toate alte bunătăți și chiverniseli ce au făcut asupra țării, și a pămîntului acestuia, într-acele vremi de răzmiriță și turburări, mai pă urmă le voiu scrie unde va veni rîndul, iar cum trebuie să-mi țiu rîndul istorii a pricinii tătarilor.

Pă vremea cînd tătarii sta tot împărăcheați, și în socoteala lor cea nebunească, să auziia și aceasta, cum că luînd înțelegere și Deli-sultan de împărechierea și zarva lor ce să făcuse, și dă vrajba ce întrasă între hanul și între Adil Gherei-sultan, unchii lui, să fiie strîns și el lîngă sine de acolo de unde era pribeag, dăspre părțile cerchezilor, cîtăva oaste, și s-au sculat de au venit pînă la apa Coban, socotind să treacă și să viie și el într-ajutoriul lui Adil Gherei-sultan, și al tătarilor bugegeni; dar apoi poate că nu i-au dat îndemînă, că și-au schimbat socoteala, au că s-au arătat necălcător de porunca împărătească, au că cunoscînd deșartă și crudă socoteala bugegenilor, n-au trecut, ci s-au întors înapoi.

După ce dar au început a să strînge, și a să aduna oști din toate părțile la Smil, precum era porunca împărătească, și hanul trimițînd mai nainte de venirea lui pre fii-său Tohtamăși-sultan cu cîtăva oaste crîmleni asupra Bugeacului, și viind la Ozu, și rădicînd și de acolea pre pașa de la Ozu cu cîtăva oaste turcească, și încă și cu cîteva tunuri, și viind pînă la Sarăsu, vrut-au să ia și de acolo, pre niște tătari întru ajutor; carei să numesc coban tătari, alții le zic nohai; dar ei n-au vrut să se rădice nicidăcum. Și viind Tohtamăși-sultan cu pașa de la Ozu și cu oastea, s-au așăzat cu oastea puindu-să tabăra din jos de Bender. Acolo dar au venit cîțiva mîrzaci bugegeni de s-au închinat la fiiul hanului Tohtamăși-sultan, și ș-au plecat capetile, dăspre altă parte încă viind și calga-sultanul cel nou cu mulți tătari crîmleni, și cu vreo patru sute de cazaci asupra bugeaclîilor. Hanul încă apropiindu-să cu oastea sa către Ozu (măcar că, pînă a veni, începusă bugegenii a-și cunoaște lucrul, că va să rămîie la nimica și li să slăbise nădejdea ce avea întîi), și văzînd ei atîta greutate de oști ce le vin asupră, și cum că le [e] strimt

de toate părțile, și nu pot să stea împotriva unii împărății puternică și mare ca ceea, și va să le vie lucrul la greu, într-alt chip n-au avut cum face, ci le au căutat numai să se plece și să se supuie fără de voia lor.

Adil Gherei-sultan încă, cunoscîndu-și lucrurîle că-i sînt împotrivă și socoteala lui ce avea nu-i vine la cale bună, au socotit de au scris carte la măriia-sa Nicolaie-vodă adică rugîndu-l ca să mijlocească la împărățiie să-i ierte greșala, știind pă măriia-sa bun prieten, și cum că i se trece cuvîntul și rugăciunea mai mult decît a multora la împărățiie, și mai vîrtos fiind vechiu și părintesc prieten din vremile lui Selim Gherei-han, carele avusese mare prietesug cu răposatul părintele mării-sale lui Nicolae-vodă, vestitul Alexandru Exaporiton al puternicii împărății. Care carte a lui Adil Gherei-sultan, îndată ce o au luat-o domnul numaidecît o au trimis la Țarigrad la împărățiie, și mai mult dintr-aceea au pricinuit începere de pace și de a să potoli zarva tătarilor, și lui Adil Gherei-sultan iertăciune greșalii lui.

Deci după aceea s-au sculat întîi Adil Gherei-sultan, dă unde era din tabăra tătărască, și au mers drept la serascheriupașa la Smil, plecîndu-și capul la porunca puternicii împărății, pre carele priimindu-l serascheriul cu cinste, l-au îmbrăcat cu conteș cu blană de pîntece de vulpe de Moscu, și trecînd Dunărea de ceea parte cu haremul lui, s-au dus cu haznatarbașa al hanului numele lui Coban Cealan Mehmet aga, om de neam mare, tocma la ceftlicul lui, la Iambol, după dînsul. De acii au început a veni mulți mîrzaci bugegeni la serascheriu-pașa și la hanul de ș-au plecat capetile, iar unii din mîrzaci, temîndu-să de primejdiie, au fugit în Țara Leșască, carei și aceia mai pre urmă au venit de ș-au plecat capetile la hanul. Au început deci toți tătarii a să răsipi din tabără, cineși pre la locurile lor, și au rămas fără nici o ispravă. Unde nu este voia lui Dumnezeu nu poate oamenii.

Pentru împreunarea hanului cu Serascheriul în ce chip, și cu ce cinste au priimit Pașa pe hanul

Daca au venit Bengli Gherei-han cu oastea sa la Ozu, și s-au apropiiat către Smil, trimis-au Abdulah serascher-pașa înainte-i cale de dooă ceasuri de au întins corturile, trimițînd și mutpacul, și altile dă trebuință pentru cinstea și ospățul hanului. După aceea s-au sculat și serascheriul cu oastea lui, de au ieșit înaintea hanului întru întîmpinare-i

și, acolo unde era corturile întinse, au ospătat pașa pe hanul, făcîndu-i mare cinste, și după ospăț au dăruit serascheriul pe hanul cu un cal albu foarte frumos cu toate podoabile lui de mult preț, și osebit i-au mai dăruit și alt cal vînăt armăsariu. Apoi încălicînd amîndoi de la corturi au mers către Smil, și pe cale mergea alăturea, însă hanul puțintel mai nainte, și serascheriul puțintel mai pe urmă, ca cum ar veni capul calului pașii drept picierul hanului. Iar daca au întrat în tîrgul Smilului, au trecut seraschier-pașa de mergea înaintea hanului ca în chipul unui postelnic mare, și după ce s-au apropiiat de saraiu pașii, unde și conacul hanului acolo gătise, i-au ieșit înaintea hanului fiiul serascheriului și cu divan-efendi, loc ca de 100 de pași, întru întîmpinare-i, închinîndu-să înaintea hanului pînă dă trei ori cu mîinile pînă la pămînt. Serascheriu-pașa grăbind mai nainte, și dăscălecînd, au stătut la capul scării, și luînd pe hanul cu frumoasă țărmoniie, l-au suit sus în saraiu, și numaidăcît au slobozit 12 tunuri. Deci acolo de iznoavă l-au cinstit, l-au ospătat, cu argintării, cu multe bucate, și cu scumpe lucruri făcîndu-i mare cinste. Iar după ce l-au ospătat, au îmbrăcat serascheriu-pașa pe hanul cu o blană de samur dă trei pungi de bani, dîndu-i și alte osebite daruri; iar hanul au dăruit pe serascheriu-pașa cu 13 suflete de robi cu roabe. După aceea trecînd trei zile s-au sculat hanul de acolo de la Smil, și s-au dus pe Dunăre la cetatea Chiliia, și oastea lui au mers pe uscat. Pe urmă de acii s-au dus și serascheriu-pașa la Chiliia unde era hanul, și au șăzut acolo nooă zile, și iar s-au învîrtejit înapoi la Smil. Mult au muncit atuncea hanul ca să rămîie și serascheriu-pașa să fiie împreună pînă să vor isprăvi toate așăzămînturile tătarilor, dar n-au vrut, ci s-au sculat de s-au dus la mansup[ul] lui, la Niș, iar han[ul] rămîind în urmă au șăzut tocma un an asupra tuturor trebilor și așăzămînturilor tătarilor, apoi au mers în Bugeac, de au iernat acolo.

Pentru patima și multa nevoie ce au petrecut moldovenii, și pentru buna chiverniseală ce au făcut domnul aicea în țară

În cîtă vreme au ținut aceste răzmiriție și împărechiri ale tătarilor, unul Dumnezeu știe de ticăloasa Țară a Moldovii, cîte au tras și cîte au pătimit dă prăzile și dă jeafurile tătarilor, și dă multa nevoie ce trăgea fugarii, fiind prin

băjănii, că să băjănise țara prin munți, prin văi și prin codri, și pururea tătarii să sloboziia din tabără, de călca, prăda și jăfuiia pre cine găsiia, precum le este obiceiul. Pînă și Grigorie-vodă dă frică au sărit din scaunul Iașilor, iar pre doamnăsa și pre maică-sa le-au trimis la cetatea Hotinului de au șăzut acolo pînă ce s-au potolit zarva tătarilor; iar Grigoriie-vodă și toți boierii lui umbla ca niște băjănari din loc în loc, și multă pagubă și nevoie au pricinuit și au curs pămîntenilor moldoveni într-acele turburate vremi, afară din multe dări de bani ce au dat.

Iar țara aceasta cu mila lui Dumnezeu, și cu bună și înțelepțeasca chiverniseala domnului, au hălăduit foarte cu liniște mare și cu pacinică și neclintită stare, chivernisind-o măriia-sa, și păzind-o ca lumina ochiului; și necum să se strămute cineva din pămînteni de la lăcașurile lor, ci poci zice, că nici păriu din capul cuiva nu s-au mișcat, încît și bieții săraci de moldoveni, văzînd buna și înțelepțeasca chivernisire a domnului, și cea fără preget pază și apărare ce făcea măriia-sa țării aceștiia, alerga și năzuia aicea în țară așăzîndu-se la locurile de lăcuință supt oblăduirea domnului; pînă și turcii negutători ce să afla în Moldova pe la Vasluiu, pe la Bîrlad și pe la Focșani de ceea parte, de frica tătarilor au trecut aicea în țară, cu toate dobitoacele lor, de trăia fără grijă, și toți cu o rugă și cu o inimă da slavă lui Dumnezeu și lăuda numele domnului, rugîndu-i de sănătate și de viiață îndelungată pentru buna chiverniseala ce să nevoia dă făcea țării. Căci că cunoștea toți și vedea cu ochii, nu numai pămîntenii, ci și alți streini, că nu să da domnul odihnii nici zioa, nici noaptea pentru țară, și pentru pămînteni, ci cu mare nevoință și osîrdiie, să sîrguia și să siliia spre odihna tuturor dă obște, tocma ca cum ș-ar păzi un părinte pre fii săi de tot răul și priimejdia, străbătînd și ajungînd cu cărțile mării-sale și cu daruri în toate părțile, la hanul, la sultani, la serascheriul, la pașa de la Ozu, la pașa de la Bender; la pașa de la Hotin, și trimițînd iscoade peste iscoade, pretitinderea, în toate părțile și pre marginea Dunării, ca să se afle vești de lucruri adevărate și temeinice, strejuind țara cu tot felul de bună chiverniseală. Căci că de la Moldova de-a pururea din nestatornicii moldoveni scornea minciuni, dă făcea fel dă fel dă spaime și tulburări la margini, muncind ca să spăimeze și pe lăcuitorii țării noastre. Dar domnul nic dăcum nu grijiia, căci că știia tot temeiul, viindu-i din toate

părțile veşti peste veşti, şi înştiinţări peste înştiinţări, şi la margine avea trimisă atîta slujitorime pentru pază; Şi cu aceasta toate totdeauna da îmblînzire şi mîngîiere norodului, ca să vii toţi pre la casile lor în odihnă, fără dă grijă şi cu o inimă bună, că măriia-sa tuturor dă obşte le are dă grijă. Şi după cum am zis mai sus, nimenea dă odihna şi lăcaşul său nu s-au strămutat, ci pentru o bună chiverniseală ca aceea ce făcea domnul asupra ţării, şi la cei mari vestindu-să ai luminatei Porţi, mulţi dintru aceia aducea mustrare lui Grigorie-vodă domnul Moldovii, că nu urmează chivernisirii unchi-său.

.....

Pentru nunta fiiului mării-sale Nicolaie-vodă, Costandin Beizadea

Într-acest an la leat 7235, vara, pe la luna lui iunie, făcut-au domnul nuntă fiiului mării-sale celui mai mare, Costandin beizadea. Însă într-aceste zile s-au întîmplat de au venit mării-sale mucarer de la puternica împărăţie, adică înnoire domnii, viind de la Ţarigrad cu caftanul şi cu fermanul împărătesc vel-căpitan za siimeni Pascali, şi cum au sosit cu caftanul, îndată s-au început şi nunta, şi la iunie în 9, în zioa dă Sfînta Troiţă, au fost zioa cununii, dîndu-i soţiie pre fiica răposatului jupan Radul Cantacuzino biv-vel-spătar, fratele lui Ştefan-vodă, fiiul răposatului Costantin Cantacozino biv-vel-stolnic, şi i-au făcut nuntă foarte frumoasă, fiind nun mare însuşi sfinţiia-sa preafericitul patriiarh al Ierusalimului kir Hrisant, cununîndu-i în biserica domnească de jos, la care nuntă făcutu-s-au mari şi multe veselii.

.....

Pentru purcederea patriiarhului la Moldova, după nunta fiiului mării-sale Nicolaie-vodă, Costandin beizadea

După ce s-au săvîrşit nunta lui beizadea Costandin, fiiul mării-sale lui Nicolaie-vodă, vrînd preafericitul patriiarh să meargă la Moldova, una ca să aibă împreunare şi cu domnul Moldovii Grigorie-vodă, alta ca să-şi vază şi

metohurile de acolo, care sînt închinate la sfîntul mormînt, pentru că de multă vreme nu venise aicea în țările acestea, au purces de aicea din București la luna lui iunie, trimițînd domnul de l-au petrecut cu mare cinste pînă afară din tîrg, și nu numai atîta, ci împreună cu sfințiia-sa, au trimis domnul un boier al mării-sale, pre Ianache Roset-vel-comis, pentru cinste, dă l-au petrecut și i-au fost purtător dă grijă pînă la margine la Focșani. Și acolo la Moldova n-au făcut zăbavă mai mult decît luni [,...] și iar s-au învîrtejit înapoi la București, întru a căruia întîmpinare iar au trimis domnul pă vel-comis, tocma la Focșani, de l-au adus cu cinste și cu odihnă pînă în București, și iarăși cu cinste și cu frumoasă parisiie l-au adus în mănăstirea Sfete Gheorghe.

Pentru mergerea patriiarhului la Țarigrad

După ce dar au venit patriarhul de la Moldova, n-au făcut multe zile zăbavă, ci s-au gătit a merge către Țarigrad, pentru oarecare pricini și trebi ale sfîntului mormînt, și la 11 zile ale lunii lui dechembrie, leat 7237, au purces din București, însă întîi au săvîrșit sfînta leturghie în biserica domnească dă jos în zioa dă Sfete Nicolaie. Făcut-au și didahie foarte frumoasă, întru care didahie, pre lîngă alte multe și minunate cuvinte, și engomii ce făcea asupra domnului, dat-au tuturor boierilor și tuturor supușilor mării-sale învățătură, ca să fiie cu totul luișI, toți dă la cel mare pînă la cel mic, cu tot sufletul și cu toată inima în dreptate și cu credință domnului. Întru care zi, făcînd domnul masă mare cu toată boierimea, l-au ospătat, făcîndu-i mare cinste, și după scularea mesii, cînd ș-au luat ziua bună de la domnul, pogorîtu-s-au domnul pînă jos la scară, și au stătut pînă s-au suit în carătă, și acolea sărutîndu-i dreapta, l-au trimis cu mare cinste în Sfete Gheorghe, iar miercuri, dechembrie 18 zile, precum am scris mai sus, au purces din București, dăruit dă măriia-sa. Nicolaie-vodă și de doamna mării-sale, și de fii mării-sale cu mari și multe daruri, cît nu nădăjduise pînă într-atîta. Încă și boierimea fiești carele după a sa proierisis și putință, au dat și ei milosteniie la sfîntul mormînt, și i-au făcut domnul cinste ca aceea cît nici odinioară alt domn altui patriiarh n-au făcut, și așa s-au dus mulțămit foarte de cinstea și buna priiminț a domnului.

Într-acest an pe la luna lui octomvrie, leat 7237, s-au scos în țară dajdiia haraciului cu pecetluituri, și mai nainte, adică în zilile răposatului Ioan-vodă, și și în zilile mării-sale lui Nicolaie-vodă, o dată s-au mai scos pecetluituri în țară, dar apoi măriia-sa au curmat aceasta, ca să nu mai fiie și nu s-au mai scos în multă vreme, măcar că boierii de multe ori au îndemnat pe domn ca să se scoață pecetluituri în țară și nicidăcum nu vrea măriia-sa, ca să nu să facă între săraci vreo turburare, iar apoi la această vreme în anul și la luna ce scrie mai sus, dă vreme ce și țăranii să învățase de nu să astîmpăra la un loc, ci umbla strămutîndu-să dintr-un sat într-altul, au făcut socoteală toți boierii, împreună cu mitropolitul țării, fiind și sfințiia-sa preafericitul patriiarh la acea socoteală, și cu toții au îndemnat pe domnul ca să scoață în țară pecetluitură mai mult pentru îndreptarea județelor și a satelor, și văzînd măriia-sa acea socoteală și îndemnare, au lăsat și măriia-sa ca să fie așa precum s-au socotit, însă nu doară niscareva pecetluituri mari de sume grele, ci pe ușor, după putința și treapta fiesticăruia, pă dreptate, și s-au strîns haraciul cu lesnire și cu liniște, făcîndu-să dreptate tuturor, și cu toții au fost odihniți.

Pentru cele ce s-au întîmplat pîntr-alte părți streine

La anul de la nașterea domnului [Hristos] 1728, iar de la zidirea lumii 7236, murit-au Ecaterina, împărăteasa moscalilor, după ce au împărățit ani doi și trei luni, și în locul ei au rămas împărat Petru Alexiiovici, nepot de fecior, ce au avut cu împărăteasa cea dintîi Petru întîiul împărat, fiind de ani 12, după cum au lăsat împărăteasa Ecaterina în diiata sa, cu voia și cu pofta lor, și s-au numit Petru al doilea, după aceea s-au și încoronat după obiceiu. Lăsase împărăteasa în diiată-și, ca să se logodească împăratul cel tînăr și să-și împărătească pă fiica domnului Menșikov, cu care au făcut logodnă după ce s-au făcut împărat.

Acest Menșikov fiind dă neam mai dă jos, pentru slujbile lui și pentru vredniciile și dreptatea ce au arătat către stăpînă-său, Petru întîiul împărat, nu numai cu mari dregătorii l-au cinstit și l-au înălțat, ci și multe bogății agonisise, iar acum, fiind să se facă și socru împăratului, să înălțase peste măsură, dar norocul fiind zavisnic nu l-au îngăduit, ci l-au surpat totdeodată, că pîrîndu-l neprietenii lui către

împăratul ce era să-i fiie ginere, cum că să apucă dă lucruri împotriva împărăţii, i s-au luat toată averea, şi s-au trimis la exorie cu toată casa lui, stricîndu-să şi logodna ce să făcuse cu fii-sa. Numai iarăşi nu l-au lăsat norocul dă tot să piiară, ci după ce au trecut aproape de doi ani, l-au iertat împăratul, şi au venit iarăşi la casa lui.

Iar în luna lui iunie au murit de apoplexiie Gheorghie întîiul, craiu al englezilor, şi au rămas craiu englezilor în locul lui fii-său, Gheorghie Avgust, după aceea, coronîndu-să în luna lui octombrie, fu numit Gheorghie al doilea.

Pînă aicea am scris cele ce s-au întîmplat pînă în săvîrşitul a zece ani dintru a doua domniie a mării-sale Nicolaievodă, iar de aicea înainte, cu ajutoriul şi mila lui Dumnezeu, voi scrie începînd de la al unsprezecilea an înainte.

ÎNCEPĂTURA ISTORIII VIEȚII LUMINATULUI ȘI PREACREȘTINULUI DOMNULUI ȚĂRII RUMÂNEȘTI, IO CONSTANDIN BRÂNCOVEANU BASARAB-VOIEVOD, DĂ CÎND DUMNEZEU CU DOMNIIA L-AU ÎNCORONAT, PENTRU VREMILE ȘI ÎNTÎMPLĂRILE CE ÎN PĂMÎNTUL ACESTA ÎN ZILELE MĂRII-SALE S-AU ÎNTÎMPLAT

DE RADU GRECEANU

Predoslovia

Preaînălțatului și prealuminatului și preaslăvitului și de Dumnezeu iubitorului stăpînului și oblăduitorului Io Costandin Basarab Brâncoveanu-voievod și domn a toată Ungrovlahia.

Cu smerenie și plecat mă închin măriei-tale și sărut stăpînească pulpana vestmîntului mării-tale rugînd pre Dumnezeu cel atotputernic, îndurător și bun, să reverse a sa milă și al său ajutor din cerescul său lăcaș asupra mării-tale și să supuie pe tot vrăjmașul la picioarele mării-tale.

Prealuminate stăpîne. Faptele bune sînt lucrurile cele mai mari și mai de folos omului, precum în grecește zice filozoful, ἀρετή, căci întru adevăr virtuțile omului și faptele lui cele slăvite, de multă laudă și peste toate avuțiile ele mai cinstite fi sînt, și alți minunați și înțelepți le-au scris și le-au lăudat și un așa (virtuos) om este destoinic de a fi binecuvîntat, căci nici de răutatea vrăjmașilor ele biruite nu sînt, iar ἀρετή pe toate le biruiește. Așa este totdeauna bine să se ferească omul de lucrul cel rău, căci dacă face binele și se apără de fapta rea și fapta cea bună lesne o împlinește. Cum zice David proorocul, psalm 331, 14: „asemenea virtutea lungește omului pămînteasca sa viață, dîndu-i pe ceia de veci care va veni". Mulți sînt împărați și stăpînitori care au cîștigat un nume neuitat și fără sfîrșit pe acest pămînt, cum scrie filozoful și Grigorie Teologul, lăudînd virtutea: „eu voiu pre domnul să-l laud, căci el a dat să fie lăudată virtutea". Mulți s-au străduit a o dobîndi și puțini s-au învrednicit de ea, căci fără siluire este și fără teamă de puterile lumești, și ea prin bunăvoință este de sus dăruită sufletelor cărora

li se cuvine, precum și sf. Ioan Gură de Aur zice: „virtutea fără silă și numai cu inimă voioasă se dăruiește". Pentru aceea filozoful Dioghene .la lumina zilei a aprins lumînarea prin tîrg, și dacă l-au întrebat a răspuns că el caută cu lumînarea oameni. Aceasta arată că omul fără ἀρετή nu este socotit om a fi. Și Platon filozoful a zis: „oricît aur sau argint s-ar afla prin pămînt, cu prețul virtuței nu se potrivește".

Dar, care este virtute mai mare și mai plăcută lui Dumnezeu ca a mării-tale bunătate, preaputernice stăpîne, căci vrednică este d-a fi încununată cu toate mai sus pomenitele laude și încă și cu mai multe. Destul este să ne aducem aminte de proorocul David, despre a căruia blîndețe însuși Dumnezeu arată și zice: „eu am aflat în acel David, fiul lui Isaia, un om după inima mea". Dar ce dovadă ar fi mai mare și mai de folos ca aceasta? Și care virtute este lui Dumnezeu mai plăcută decît această bunătate sau blîndețe? Căci chiar Hristos pe deplin a avut-o în sine, căci însuși el a arătat și a zis: „luați învățătură de la mine, căci eu blînd sînt și din inimă îngăduitor". Mat. 11. Și cu această virtute a bunătății ești înzestrat măria-ta de la Dumnezeu.

Preaînălțate doamne Dumnezeu însuși te-a ales pe măria-ta și el însuși cu domnia țării aceștia te-a încununat. Și pînă în ziua de astăzi multe feluri de bunătăți ai dăruit măria-ta la toată suflarea din țara aceasta și așa și pe mine, plecatul slujbaș al înălțimei tale, m-ai încălzit încît nu poci să-mi arăt mai bine recunoștința de care sînt cuprins decît prin alcătuirea acestei istorie *(Cronografie)* despre viața și întîmplările domniei înălțimei-tale, care s-a petrecut prin vederile mele, și arătînd drepturile și faptele înaltului neam al măriei-tale, care despre tată din Basarabești se trage, precum și despre mamă din sînge împărătesc, de la strălucitul răposatul Ioan Cantacuzino, ale cărui mari și vestite politii și fapte de către alți iscusiți istorici scrise sînt, nu numai de prin alte țări streine, ci și de către vrednicii de toată încrederea scriitori istorici greci.

Eu, numai faptele măriei-tale cele mai lăudate și de toată suflarea țării aceștia cinstite și iubite, numai pe acelea am pus gînd să le povestesc prin condeiul meu, și întîmplările și tulburările ce s-au petrecut în Ungrovlahia sub domniia măriei-tale, pe timpul cînd dumnezeiasca pronie din a sa milă nesfîrșită s-a milostivit în acești ani de neliniște să te

ție stăpînitor și părinte al ei. Căci măria-ta ești cu daruri vrednice împodobit și ai îngrijit de această țară cu o așa adîncă pricepere și înaltă privighere, cu atîta blîndețe și răbdare, pornită din sufletească dragoste ce îi porți, încît eu poci să dau chezășie că politia luminată și plină de bunătate a înălțimei-tale este în adevărată asemănare cu înțelepciunea lui Democrite, care în învățăturile sale zice: „stăpînii noroadelor și povățuitorii lor trebuie să aibă în toți timpii îngrijirea ca să se arate cu asprime către vrăjmașii țărei, iar către supușii lor iubitori și blînzi".

Aceste virtuți le ai pe toate măria-ta pe deplin, căci ele izvorăsc din înțelepciunea și multa bunătate a înălțimei-tale, și precum apa potolește focul, tot așa îți poți potoli măria-ta oricînd voiești, oricît de mare mînie a sufletului, încît să nu te vezi nevoit a o lăsa să izbucnească de la sine. Și cu această idiomă poți purta tronul Țărei Ungrovlahiei fără teamă. Nici nu însufli spaima supușilor măriei-tale ca alți stăpînitori, căci prin dragoste îi apropii și le îndupleci sufletele supușilor să se domolească și să-ți dea ascultare. Zice Democrit sus pomenitul că domnul de care toți se teme, acela trebuie ca și el de toți să se teamă, și se unește și Aristotel la aceste cuvinte zicînd că acela ce altora însuflă frică trebuie și el să se păzească de toți.

Cu asemenea bunătăți te-a împodobit pe măria-ta înțelepciunea sa. Și pentru ca să împlinești sfaturile bine-glăsuitorului Demosthene, care zice că: stăpînitori trebuie să fie renumiți nu[1] pentru putére, ci pentru bunele fapte să fie lăudați, cîndai scăpîndu-să și den norocire a acestora și laude să să învrednicească, precum și la istoriile împăraților pravoslavnici, că care s-au nevoit a-și împodobi viiața cu bunele fapte, și numele au cîștigat mare; nu că doar împărățiile lor au fost mai mari decît a celoralalți împărați, ci faptele lor au fost mari, pentru aceia și mari s-au numit, cum marele Costandin, și marele Iustiniian și alții asémînea lor.

Cărora dar și măriia-ta a urma silindu-te și în tot chipul spre bune fapte nevoindu-te, mai vîrtos, cu milosténii, case dumnezeiești multe den temelii ai rădicat, făr' de cele ce cu mile ai întărit, altele cu ziduri ai înnoit și ai întemeiat, cît pot zice că mai nici o mănăstire domnească n-au rămas neîntărită de mila mării-tale, și nu numai aicea în țară, ci și pentr-

[1] Pînă aici textul a fost reprodus după Șt. D. Greceanu întrucît în manuscrisele 548 și 1350 lipsește.

alte țări striine, prin limbi păgîne, biserici creștinești ai făcut pravoslavnicilor creștini, ce prentr-acele părți lăcuiescu, și mai ales în tot chipul pentru sfînta bisérică te-ai nevoit, că și cărți multe bisericești în zilile mării-tale și cu chieltuiala mării-tale s-au tipărit. Den porunca mării-tale tălmăcite dupre limba elinească pre limba rumânească, și pre limba grecească foarte frumoase, care n-au fost mai înainte, și școale de învățături elinești și slovenești măriia-ta ai făcut și pururea spre bunătăți necontenit ești a face, spre folosul de obște, spre care Dumnezeu să te întărească cu darul cel de sus al sfinții -sale, și să te învrednicească pe măriia-ta a face mai multe decît ai făcut.

Eu dar, cît am putut ajunge cu istoriia mării-tale orînduiescu, închinîndu-mă ca cu o mică, plecată și nevrednică slujbă, cu care, zic, istorie ajungînd pînă la al zecilea an den domniia mării-tale, pre puternicul și milostivul Dumnezeu rog ca să trăiască pre măriia-ta în multe zeci de ani, de acum înainte, în luminatul scaunul domniei mării-tale, sporindu-te întru aceste bune fapte și învrednicindu-te a face și altele multe și mai mari decît acestea, și pre mine, robul mării-tale, încă să mă păzească sfinții-sa cu viiață supt umbra mării-tale, și să mă învrednicească ca și de acum înainte să poci scrie strălucita politie și cele bune și dumnezeiești fapte ale mării-tale pînă într-adînci bătrînețele mării-tale, rugîndu și iar rugîndu necurmat, pre cel mare și tare atotputernic și milostiv Dumnezeu ca să păzească pre măriia-ta întru nălțatul și luminatul scaunul domniei, care țe-au dăruit cu lină pace în ani îndelungați, cu norocire și ferice, împreună cu prealuminată doamna mării-tale și cu toți luminații coconi ai mării-tale, învrednicindu-te același Dumnezeu, precum în viiața aceasta ai bine plăcut sființii-sale, și în viitoarea să te bucuri întru a sa împărăție, cea gătită aleșilor și plăcuților săi în veci nesfîrșiți, amin.

A mării-tale mică și preaplecată slugă
RADUL LOCOFĂT GRLCEANUL

CAP. I

Multe şi vrednice istorii fiind lucrurile şi întîmplările ce s-au întîmplat în zilile luminatului şi preacreştinului domnu Ţării Rumâneşti Io Costandin Brâncoveanu Băsarabă-voievod, şi de vréme ce ale altor domni vieţi şi istorii mai denainte întru neuitare de alţii au rămas la létopiseţul ţării, aşa şi noi a pomeni de viiaţa acestui preacreştin domnu Io Costandin-voievod Băsarabă ne-am ispitit numai den cîte a ţinea minte am putut, care în zilile noastre şi prin vederea noastră s-au întîmplat după multele vrăjbi şi turburări, carii de la o vreme încoace între Împărăţiia Turcului şi a Neamţului s-au întîmplat de cînd răposatul Şărban-vodă la Beci au oştit cu Cara Mustafa-paşa veziriul, dempreună împărăţind sultan Mehmet, leat 7191, cîte războaie şi turburări într-aceste doao împărăţii s-au întîmplat, care la viiaţa acestuiaşi Şărban-vodă pare-mi-să că scrise vor fi, iar noi de aicea începem viiaţa acestuiaşi, care mai sus am zis cum şi în ce chip s-au rădicat şi domniia au luat, apucînd strămoşăscul scaun de vreme ce strenepot bătrînului Matei-vodă Băsărab să trage.

CAP. II

Pentru domniia lui Şărban-vodă, unchiul mării-salc, cîţi ani au domnit şi de moartea lui

Domnit-au dar unchiul mării-sale, Şărban-vodă, Ţara Rumânească ani 9 şi luni 10, iar cînd au fost la leatul 7197 dispre sfîrşitul vieţii lui, pentru cele în cumplite viitoare răotăţi şi primejdii care pă ticălosul pământu acesta să vie era, cum în cea de apoi au venit, mai vîrtos den ficlenile

lucruri, și îndemnări ale unora numai răi pământéni, carii în scurtă vreme după aceia den depărtarea lui Dumnezeu vrednică plată și osînda și-au luat.

Într-aceia dar vréme răposatul Șărban-vodă, tot cele spre ocrotirea și folosul ticăloasii țări socotind, ca nu cîndai țării vreo primejdiie să vie despre némți, gătit-au soli ca să trimiță la împăratul neamțului anume pre frati-său Iordachie Cantacozino vel-spătar, și pre gineri-său, Costandin Bălăceanul vel-agă, și pre nepotu-său, Șărban Cantacuzino biv-vel-căpitan, și pre Șărban comisul Vlădescul, pre carii la 2 zile ale lui octombrie i-au trimis. Iar dup-a acestora soli trimitere căzut-au Șărban-vodă în boală, și solii mergînd pînă în Ardeal, multe zăticniri și piiedici acolo li s-au prinsu, cît neputîndu-se numai printr-înșii trebile a să deslușì și dăzvoalbe, trimis-au în urmă Șărban-vodă pre nepotu-său acesta ce s-au zis mai sus, carele atuncea să numiia Costandin Brâncoveanul vel-logofăt, și cu multa sa vrednicie deslușînd trebile ce era despre Veteran ghenărariul, carele era cu oștile nemțești în Ardeal, s-au dat solilor cale de s-au dus la Beci, și Costandin Brâncoveanul iarăși fără zăbavă s-au învîrtejit înapoi la domnu-său Șărban-vodă, după a căruia învîrtejire pre Șerban-vodă încă boala îl îngreuiase tot mai spre rău den zi în zi mergînd, pînă ce și obștească datorie ș-au dat la leat 7197, luna lui octombrie 29 de zile, lăsîndu țării și politii multă jale, de vrednica stăpînire cu care în zilile mării-sale au domnit, iar cel ce toate stăpînește și de toate grijaște, Dumnezeu, n-au striinat stăpînirea de vredniciia care au avut, ci cu a sa dumnezeiască pronie iar la aseminea stăpîn o au încredințat, care nu numai cu vredniciia împodobit iaste, ci și cu buna faptă a blîndéților, pe deplin încoronat iaste, pentru care mă și adeverez că faptele mării-sale nemincinos mă vor scoate.

CAP. III

Cum, după moartea lui Șărban-vodă, toată boierimea s-au strînsu la mitropolie de au făcut sfat pentru alegirea de domnie

Atunci dar după a răposatului Șărban-vodă petrecire, numaidecît toată boierimea țării la Mitropolie adunîndu-să și sfat pentru alégirea de domnie făcînd, așa cu

toţii de la mic pînă la mare, pre acest Costandin Brâncoveanul vel-logofăt de domnie au numeit, carele nefiindu-şi de faţă, lîngă oasele lui Şărban-vodă aflîndu-să şi de cele ale morţii ce trebuia grijind, iar sfatul şi toată adunarea boierimei ce să afla la Mitropolie, au trimis pre Preda Brătăşanul vel-pitar, i Radul Golescul, de l-au poftit ca să meargă acolo, a cării chiemări măcar că pricina nu o ştiia, iar nici den obşte a ieşi putea, făr' cît a merge, şi aşa mergînd toţi numaidecît la un cuvîntu fiind, ca să priimească stăpînirea ţării l-au poftit, pentru că nu era altul obştii mai plăcut decît măriia-sa, nu numai pentru multă vrednicie şi înţelepeiune ce avea, ci mai vîrtos pentru multele blîndeţe şi faceri de bine, care spre toţi încă den boierie avea şi toţi de acestea ale sale bune fapte încălziţi era.

Căruia dar foarte cu greu jugul stăpînirii a-l lua părîndu-i-să, în multe feliuri s-au apărat, îndestulat fiind de tot binele şi cu fericit traiu întru ale sale trăind: iar nici într-alt chip să urméze putea, de vreme ce de la Dumnezeu orînduiala era, după cuvîntul carele zice: „că tot darul desăvîrşit de sus iaste", precum în urmă faptele s-au văzut aievea, că minunate şi mari chivernisiri pămîntului acestuia şi ocîrmuiri au făcut întru nenorocitele acestea vremi, ce au fost, cît altul lucrurile la cap şi la săvîrşit ca acele a aduce n-ar fi putut, care mai în jos pre rînd le vom zice, pînă încît şi la ce stăpîn ticăloasa aceasta ţară au ajunsu.

CAP. IV

În ce chip rădicarea şi înălţarea domniei au fostu lui Costandin-vodă

Fiind dar precum am zis adunarea toată la Mitropolie, toată boierimea ţării, şi slujitorii, şi Dionisie patriiarhul Ţarigradului, care atuncea aicea să afla, şi părintele Theodosie mitropolitul ţării, era şi un capigi-başa împărătesc anume Ahmet aga, care mai nainte venise cu trebi la domn şi alţi bogaţi agi, care atunci în ţară să afla.

Deci văzînd şi ei cu toţi alegirea şi socoteala cea de obşte, ce să făcuse pentru domnie, iar capigi-başa numaidecît pre acest Costandin Brâncoveanul vel-logofăt cu caftan l-au îmbrăcat, şi aşa boiarii împreună cu arhiereii luîndu-l, în

biserică au mers și, ducîndu-l părintele patriiarhul în oltar, molitvele de domnie i-au cetit, sfîntul préstol înconjurîndu-l după cel ce domnii dup-obiceiu să încoronează.

Décii ieșind den biserică, îndată și calul domnescu i-au adus cu toată podoaba, și toți slujitorii, și toată orînduiala domnească fiind, au încălecat și la curtea domnească cu cinste și cu pompă mare au mers, și întîi în bisérica domnească au mers și au întrat, și cîntînd axion după obicéiu, sfinteli icoane au sărutat și jurămîntu acolea cu boiarii încredințîndu-să, în sfînta evanghelie ca cu măriia-sa în dreptate să ție, după aceea în casele domnești în divanul cel mare suindu-să, în scaunul domnesc au șăzut și cu tunurile dînd, mare veselie în toată politiia s-au făcut de domnie noao, care după plăcerea a toată obștea să făcuse: și după aceasta a doao zi și oasele lui Șărban-vodă au rădicat, împreună cu toată boierimea și toți arhiereii și preoții, de l-au dus la mănăstirea la Cotroceni, cu fală și cu cinste mare, ca pre un domnu și făcîndu-să slujba pogribanii cumsăcade, l-au îngropat în bisérică.

CAP. V

Cum, după ce s-au așăzat domnu, au trimis boiari în toate părțile, pre unii la poartă, pre alții la pașa serascheriul, ce era cu oști la Baba, pre alții la hanul, de ș-au făcut toate isprăvile domniei

După aceia Costandin-vodă, întorcîndu-să la curtea domnească, împreună cu toți boiarii, făcut-au sfat și socoteală, și au trimis boiari la Poartă, la împărăție, anume pre: Ghincea vel-vornic, i Alixandru vel-clucer, i Pîrvul logofăt Cantacozino, i Preda Brătășanul și alți mulți boiari, cu arzumagzaruri de la toată țara, dîndu în știre pentru domniia mării-sale, iar pre alți boiari, anume pre: Dumitrașco Caramalăul vel-postelnic, i Socol vel-medelnicer, i Vergo vel-portar capichihaia lîngă serascheriul fiind, i-au trimis la pașa serascheriul, anume Mustafa-pașa, care era cu oștile la Baba. Așijderea pe alți boiari, anume: Mihalcea șătrariul, i Costandin clucer Ciorogîrleanul, au mai trimis la hanul Selim Gherei, întîmplîndu-să a fi și el atuncea în Bugeac.

Deci, după ce au mers boiarii la Poartă și au făcut știre la împărăției, cum că nu pofteșe țara prea altul, fără cît

spre măriia-sa, dat-au Dumnezeu şi împărăţiiei năstav şi au lăsat după a ţării poftă alégire şi rugăciune, şi numaidecît şi hchimni-agă au trimis anume pre Ismail aga-capigilar-chidaias al veziriului, cu caftan de domnie; iar după acestea în multe zile trecînd, venit-au şi boiarii de la Poartă cu steagul domniei şi cu tuiurile. Şi aşa toată isprava şi aşăzarea nomniei făcîndu-să, apoi măriia-sa socoteală au făcut ca să trimiţă la boiarii de la Beci că era duşi soli, să le facă ştire n ce fel lucrurile s-au strămutat; şi aşa pă Preda spătarul Pîrşcoveanul cu cărţi la Beci l-au trimis, la boiarii care s-au zis mai sus, ce era soli trimişi de Şărban-vodă [făcîndu-le şi lor ştire atît de petrecerea răposatului Şărban-vodă][1], cît şi de înălţarea domniei mării-sale lu Costandin-vodă.

Deci mergînd Preda spătarul încă pre cale i-au ajuns pre boiari nesosiţi la Beci, cărora vestindu-le şi de una, şi de alta, despre o parte mare întristare coprinzîndu-i de moartea lui Şărban-vodă, iar despre altă parte de domniia mării-sale lu Costandin-vodă s-au bucurat, afară den Costandin aga Bălăceanul, şi aşa dempreună pînă la Beci au mers, şi la împăratul neamţului soliia ş-au dat, după cum rînduită era de Şărban-vodă, aşa şi despre măriia-sa Costandin-vodă; şi făcîndu-li-să priimire cu cinste după aceia toţi aceialalţi la un gînd era, afară den Costandin Bălăceanul, căruia vestirea domniei lui Costandin-vodă peste voie fiind, altele mai de demult în inima lui hrănind şi socotind, la mare mihnire au venit, şi în zavistie vrăjmaşul adevărului l-au adus, şi cu tot feliul de vrăjmăşie asupra ţării şi domniei s-au întorsu, nesocotindu-şi ticălosul binele şi folosul casii şi al capului lui, şi cinstea carele de la măriia-sa Costandin-vodă era să aibă, avîndu den boierie dragoste şi frăţie cu dînsul, ci cu minte cuvîntul carele zice: φθόνος γάρ οὐκ οἶδε προτιμᾶ τό συμφέρον, adecă că zavistiia nu ştie a alége cela ce iaste de folos.

Ci multe amestecături au făcut, cuvinte împrotivnice pre la cei mari de acolo semănînd, pentru boiarii carii să afla cu dînsul acolo, adecă de Iordache spătarul şi de Şărban căpitanul, şi multe rele pentru dînşii zicîndu, pînă în cea de apoi aceşti doi boiari, acolo la Beci den poruncă împărătească s-au oprit, ca să nu vie în ţară, şi el luîndu-şi voie să vie, şi pre Şărban comisul Vlădescul cu dînsul au slobozit,

[1] Adăugat pe marginea ms.

cu carii împreună și Ceachi Laslo, ungur de fel, om hiclean, înșălător și mare mincinos, de acolo s-au trimis cu răspunsurile, care boiarii aceștia solie mersése și cu toții pîn' la un loc viind, iar Costandin aga Bălăceanul, cu ficleșug la inima lui fiind și ajungîndu-l și cărțile de la soacră-sa, doamna lui Șărban-vodă (sîrbcă de fel de la Nicopoe, fata Ghieții neguțătoriului de abale), ca să nu vie în țară, s-au oprit la Sibiiu, nicidecum în țară să vie vrînd, și așa numai Șărban comisul Vlădescul împreună cu Ceachi acela au venit.

Deci măriia-sa Costandin-vodă de a lui Ceachi venire auzind, trimis-au înaintea lui la Tîrgoviște pre Pîrvul Cantacozino vel-stolnic, de l-au priimit ca pre un sol, aducîndu-l cu cinste pînă la satul mării-sale, Mogoșoaia, și acolo împreunare cu măriia-sa au făcut și voroavă de ce au avut trebile au vorovit și iarăși fără zăbavă Ceachi înapoi s-au învîrtejit.

Însă acest Ceachi și mai înainte în zilile lui Șărban-vodă în 2 rînduri au venit, și multă cinste și folos și atunci au avut, izgonit fiind pentru hicleșugurile lui den Ardeal, iar nemulțumitor pă urmă s-au arătat, că binele carele de la acești domni văzuse îl uitase și cu înșălăciuni și meșteșuguri numai ca să mănînce purtîndu-să, cu Costandin aga Bălăceanul mai pre urmă să alăturase [povățuitor spre toate faptele réle făcîndu-se][1], ale căruia isprăvi întru care Costandin aga nădăjduia, deșarte pînă în cea de apoi s-au cunoscut și au rămas, nici o putére la mîna lui fiind, făr' cît minciuni și cu nădejdi deșarte purtîndu-l, cum sfîrșitul s-au arătat.

CAP. VI

Cum au venit domnului poruncă de la împărăție în anul dentîi al domniei de s-au dus la Cerneți cu cîtăva oaste într-ajutor oștilor turcești, ce era acolo și de alte porunci ce era a face, și cum venirea némților s-au întîmplat în țară a întra

După acestea toate, într-acea vară în anul dentîi al domniei lui Costandin-vodă, venit-au poruncă domnului de la Împărăția Turcului, de s-au dus la Cerneți cu oaste într-ajutoriul oștilor ce era într-acolo, dîndu-i-să poruncă de au dres cetatea Cladovii și a Rușavei, fiind acolo serascher

[1] Adăugat marginal.

oștilor turcești anume Husein-pașa. Acolo și Tucheli groful cu oastea lui să afla, căruia, împărățiia Turcului, domniia Ardealului dédese, carele și împreunare cu măria-sa Costandin-vodă pohtindu a avea, o dată și de doao ori de ceasta parte de Dunăre viind, s-au împreunat și s-au ospătat.

Într-aceia dar vréme și într-acel an, némților izbîndă asupra turcilor s-au întîmplat, cap mare tuturor oștilor nemțești fiind Ludovic, prințepul de Baden, fiind Beligradul luat de nemți, încă mai denainte în zilile lui Șărban-vodă și lăsîndu-să mai jos pînă la Niș, au luat și Nișul.

Atuncea pașa serascheriul, care era cu oștile turcești văzîndu a nemților biruință și a turcilor înfrîngere, s-au rădicat de acolo și mai înapoi cu oștile s-au tras, a căruia mutare și domnul văzîndu, sculatu-s-au de la Cerneți și au venit la Craiova; iar nemții după luarea Nișului și pînă la Diiu s-au tînsu, și au luat și cetatea Diiului, cu războiu tare, mulți turci și acolo perindu.

CAP. VII

Cum au trimis némții sol la Costandin-vodă, făcînd știre că vor să intre în țară, și apoi măriia-sa încă asemenea boiari soli au început a trimite la némți cu răspunsurile soliilor lor

Déci alăturîndu-se nemții cu Țara Rumânească pă decindea, numaidecît și soli la domnu au trimis, anume pre colunelul grof Șlic cu ceriri ca acestea, să gătească domnul zaharéle, că cu oștile în țară ca să iernéze vor să treacă, care solie domnului foarte cu greu și peste toată putința fu, pentru care lucru sfat cu boiarii făcîndu, trimis-au și măriia-sa boiari soli la nemți, anume pre: Cornea Brăiloiul vel-agă și pre Șărban Greceanul vtori logofăt, cu mare jalbă și cu multă rugăciune, ca să nu vie în țară, arătînd și în tot chipul dovedind neputința țării, mai pre urmă și aceasta arătîndu-le cum că n-au loc nicăieri în țară a sta să se apere, cînd vreo vréme de primejdie ar fi dispre vrăjmașii lor, nefiind cetăți și altele multe ca acestea înainte să le puie, ca doar s-ar conteni să nu vie în țară.

Și după aceia boiarii aceștia mergînd acolo, și oastea nemțească tăbărîtă găsind-o decindea la Cladova, mers-au

de s-au împreunat cu prinţepul de Baden, care era capul şi poruncitoriul, cum mai sus s-au zis, tuturor oştilor nemţeşti, şi cele ce s-au căzut boiarii le-au grăit. Acolo şi Costandin aga Bălăceanul cu ai lor era, carii atuncea den Ardeal cu Haizler ghenărariul dempreună veniţi era ajutor lor, şi prieten fiindu-le, şi nu pentru alta era venirea lor, fără cît ca să îndemneze pre capetile oştilor, şi la căi ca acelea să-i puie, ca să vie în ţară să facă mii de răutăţi, cum au şi făcut, şi cu mijlocul lui Haizler ghenărariul care era om trufaş şi lacom, să poată lua şi pre doamna lui Şărban-vodă cu avuţiia ei să o ducă în Ardeal. Pentru a cărora îndemînare şi zavistie nu s-au putut nici într-o seamă ţinea cîte boiarii aceştia solii au arătat de neputinţa ţării, şi de cea mai mare primejdie ce se pogoriia ţării despre turci şi despre tătari, pentru venirea lor, toate împotrivă arătîndu-le Bălăceanul, cum că ţara nu iaste săracă, nici prădată, ci bogată de toate, şi nu numai că cîte oşti nemţeşti avea, zicea, ci îndoite şi întreite mai multe de ar avea le-ar putea hrăni şi păzi, şi el să apuca a scoate aceia la cap, pre domn şi pre boiari nepriimitori de binele creştinilor şi alte multe vînzări creştinilor hicleanul Bălăceanul striga şi zicea.

Deci după reaa lor necăntenită pornire, care să pornise cu gînd ca acela, ca să vie în ţară, întors-au pre unul den boiarii aceia, anume pre Şărban vtori logofăt, la domn ca să dea ştire de venirea lor, iar Cornea aga au mai rămas acolo. Deci dar viind Şărban logofătul cu răspunsul acesta, aflat-au pre domnu la satul mării-sale, la Brâncovéni, unde împreunîndu-să cu domnul, şi arătînd în ce chip gîndul şi pornirea némţilor era, şi de cine aievea îndemnaţi şi porniţi sîntu, la mare grijă şi întristare au venit şi domnul, şi boiarii toţi care fruntea ţării era şi să afla lîngă domnu, văzînd silnica faptă a nemţilor ce pusése înainte, care era începătură de stingirea ţării, însă nu den singură voie şi socoteala nemţilor acelea veniia, ci cum mai sus s-au zis, den demnarea şi pornirea hiclenilor şi vînzătorilor ţării, cărora capul Bălăceanul Costandin şi cu ai lui era.

După aceasta numaidecît şi de la Cornea aga cărţi la domnul au venit, scriind cum că şi nemţii toată oastea Dunărea au trecut, şi de ceasta parte la Cerneţi au venit şi în jos s-au pornit a veni. Atuncea şi domnul de acolo s-au rădicat, şi la satul mării-sale la Şărbăneşti au venit, unde

iarăşi altă veste veni, cum că şi nemţii la Craiova au sosit.

Deci şi acolea făcînd măriia-sa sfat cu boiarii, şi socotiră a mai trimite şi pre alţi boiari, anume pre: Diicul Rudeanul vel-clucer, i Costandin Ştirbei vel-sluger, i Preda Brătăşanul vel-pitar, şi iar Cornea vel-agă, iarăşi cu rugăciuni şi cu făgăduieli de dare, ca doară s-ar conteni, să se întoarcă îndărăt, să nu cază ţara la primejdie, de vréme ce în ţară vor şădea ei, atuncea şi turcii, şi tătarii în ţară vor întra, ca să se bată cu ei, şi ca să-i scoaţă vor sili. Deci aducîndu-să atîta seamă de oşti într-această ticăloasă ţară, şi atîta réle viind pre ea, ce alta să aştepta, fără istovul pustiirii ei, şi purcegîndu-şi boiarii aceştia a merge cu soliia aceasta la nemţi.

Domnul încă sculîndu-să de la Şărbăneşti, venit-au iar la satul mării-sale la Potlogi; iar némţii şi după mergirea boiarilor acestora nicidecum den pornirea lor căntenindu-să, nici la făgăduiala dării sau la altuceva uitîndu-să, s-au sculat de la Craiova şi au venit la Brâncovéni, tot Bălăceanul cu a lui povaţă făcîndu-să.

CAP. VIII

Cum s-au sfătuit domnul cu boiarii, pentru cele multe şi peste putinţă cereri şi pohte ale némţilor, care cerea să odihnească, să nu calce ţara să o strice

Atuncea domnul, văzînd că nu mai iaste nădejde de mîntuire de ei, făcut-au sfat cu boiarii, şi den 2 rele cel mai puţin rău alegînd, adecă; că şi după ceririle lor a-i chivernisi rău era, iar şi nechivernisiţi a-i lăsa mai rău era, iarăşi de iznoavă pre alţi boiari au trimis la nemţi anume, pre [...] pentru ca să vază ce iaste cerirea lor de iernatecul oştilor, ca să facă rînduială să li să dea, ziçînd, că de nu li să va orîndui, să li să strîngă iernatecul, ca să-l ia cu socoteală, vor da oştilor voie de vor preda şi vor jăfui de unde vor găsi, şi vor lua tot. Însă cu tocmeală ca aceasta, să se dea oştile deoparte spre munte, să şază la Cîmpu Lungu, şi cele rînduite de iernatic să li să dea, socotindu domnul, după alalte toate şi cu aceasta doar ar scăpa ţara de cea de tot prăpădirea ei, fiind ei într-o parte în munte, şi spre aceasta şi ei

făgăduință au dat, că acolo să vor trage de vor ședea, numai să li se dea hrană de ajunsu, și doar ei mai făr' de primejdie să șază de vrăjmașii lor, fiindu suptu munte pohtiia.

Deci măcar că ceririle lor era țării și domniei cu greutate mare nesuferită și peste toată putința, iar nu putea într-alt chip să fie făr' cît lucrul acesta la o cale să-l puie; una: ca țara să nu să calce peste tot de dînșii, alta: ca să să mai lungească vremea trecînd așa, pînă Dumnezeu altu mijloc de mîntuința lor va arăta și va da, și cea de apoi doar și cea mai mare ce să părea primejdie despre turci a scăpa, iar ei nicidecum la un cuvîntu nu sta, ci unile zicea și altele făceà, altile făgăduia și altele răsufla, că viind la Brâncovéni, multă stricăciune și pagubă domnului nespusă întru toate au făcut. De acolo au trimis Costandin Bălăceanul cu hoțescul meșteșug de au adus pre feciorul lui Șărban-vodă, dă unde era cu mumă-sa, de la satul lor de la Drăgănești, dupe alte blestemăciuni cu hirea alunecîndu-să, părîndu-i că: cum îl va aduce, nemții domnu țării îl vor pune, și așa cu acel nume de domnie, el ispravnic domniei și otcîrmuitor făcîndu-să, căci tînăr copil era de ani coconul acela al lui Șărban-vodă, mai lesne pre ai țării boiari și lăcuitori îi va trage lîngă ei; întru care în deșărtu nădăjduia, că nemții nicidecum după a lor nebunie nu umbla, ci numai folosul lor și trebile lor căuta și cum vor lua.

. . . . . .

CAP. XXIV

Cum s-au rădicat domnul de la Ploiești, de au venit la satul mării-sale la Tătărani, unde și alalte toate oștile au venit

Deci domnul rădicîndu-să de la Ploiești, au mersu la satul mării-sale, la Tătărani, și acolea cîteva zile ședzînd, făcut-au ospăț saraschériului împreună cu toți pașii și sultanului, apoi s-au sculat de au mers la Filipești, așteptîndu pînă va veni și răspunsul de la împărăție. Deci fără zăbavă și poruncă de la împărăție cu fermân viind, atîta la serascheriul și la sultanul, ca să să rădice cu oștile să iasă den țară, cît și la Tucheli să nu mai stea să facă stricăciune țării,

ci cu oastea lui la Diiu să să ducă. Care poruncă deaca o au văzut, întîi sultanul au purces cu oastea lui de s-au dus. Aşijderea şi serascheriul cu toţi paşii împreună cu domnul au purces de au mersu prin Bucureşti şi iarăşi acolo domnul ospăţu mare ca unor paşi făcîndu-le, şi cu daruri pre toţi dăruindu-i, s-au dus unii spre Nicopoia, alţii pre la Ruşi au trecut cu toate oştile turceşti.

Numai lu Tucheli porunca aceasta nimic nu i-au plăcut, că gîndul lui era ca să iernéze în Bucureşti, ca toată vrăjmăşiia asupra creştinătăţii pre deplin să şi-o arate. Iar de vreme ce porunca împărăţiii era să să rădice, îndată s-au sculat de la Stăncești, de unde era, şi la Tîrgovişte s-au dus împreună cu toată oastea lui, şi multe răotăţi şi acolo, şi pre unde au ajunsu hoţii lui au făcut. Şi aşa multe zile acolo şăzîndu, multă pradă şi stricăciune ţării au făcut, muncindu în tot chipul şi pricini găsindu ca să nu iasă den ţară. Zicea că va să mai meargă în Ardeal şi aşa de la Tîrgovişti sculîndu-să cu hoţii lui, fără véste pă suptu munte au mersu de au lovit Cîmpul Lungu, şi nespuse jăcmănii şi răutăţi săracilor au făcut. Deci de acolo aflînd o seamă de oaste nemţească, ce era la cetate la Bran, numaidecît cîtăva oaste de a lui au trimis peste munte şi făr' de véste lovindu-i, foarte rău i-au stricat, cît şi ghenărariul acela ce era cu acea oaste au perit.

Deci, după aceia nemţii de Tucheli aflîndu, îndată cu gătire mare s-au pornit, ca făr' de véste şi pre el să-l lovească, să-l ia den Cîmpul Lungu viiu nevătămat, şi aşa l-ar fi luat, de nu puţin mai înainte véste ar fi prinsu, de au fugit noaptea de acolo cu inema lui n-au vrut, şi s-au dus de au trecut Oltul şi s-au oprit în preajma Diiului, şi acolo iarăşi de cele ce ştiia nu să părăsiia, ci iarăşi răotăţi nespuse ţării făcea. Deci domnul văzînd cea necontenită a lui răotate, trimis-au şi măriia-sa căpitani cu cîţiva slujitori în preajma hoţilor lui, ca să apere ţara de dînşii şi multă moarte în cruţi de ai noştri s-au făcut.

Atuncea Tucheli, văzîndu că n-are ce să mai facă, au prinsu pă căpitanul cel mare de Cerneţi, care era acolo de paza marginii, anume Necula Glogoveanul, şi l-au ţinut multă vréme în obezi.

După aceia venitu-i-au poruncă de la viziriul Mustafapaşa Chiurprolooglu, ca să meargă la Beligrad, să să îm-

preune cu dînsul, și numaidecît după poruncă mergîndu acolo, și cu veziriul împreunîndu-să, nu cea după nălucirea lui priimință i se-au făcut, că îndestulat era veziriul de cele despre dînsul răotăți auzise, care nu numai în creștini, ci și în turci neprestan făcea. Atuncea și boiarii capichihaialile Țării Rumânești mergîndu la veziriul jalbă de dînsul au făcut pentru cîte în țară făcuse răotăți, și pentru căpitanul de Cerneți cum l-au prinsu și-l ține la închisoare, pentru care veziriul cu poruncă au trimis de l-au scos făr' de voia lui. Și așa și alte cîte împotriva domnului a zice pusése înainte, nici într-o seamă i s-au ținut, cît văzînd el acestea și făr' de voia lui, cu priiteșug spre domnu poftiia (dar cu ce obraz?). Acestea sîntu ale lui Tucheli lucruri și purtări, dentru care tot cea mai puțină parte s-au scris den cîte au făcut el.

Iar la al treilea anu al domniei, șăzut-au domnul la scaun.

Într-acel an, viind hanul de la Crîm cu tătarîi den poruncă împărătească ca să treacă prin țară, să meargă la oaste în sus după veziriul, ieșit-au domnul înainte la Fîntîna Réce, carele cu cinste pre domnu priimindu-l cu caftan l-au îmbrăcat; după aceia și domnul, dîndu-i poclonul, s-au luat zioa bună și s-au întors la scaun la București, și au șăzut cu pace într-acea vară.

Într-acestu an, primăvara, au trăsnit clopodnița cea domnească den București care mai înainte de Grigorie-vodă era făcută, iar Șărban-vodă o mai înălțase mult. Deci fiind o cămară dedesuptu la mijlocul clopotnîții, den nesocoteală s-au fost băgat acolo într-acea cămară iarbă de pușcă ce era domnească, ca să stea acolo, iar apoi iarba aceia au adus primejdie, că rădicîndu-să o ploaie iute într-o zi, la iunie în 25 de zile, cu tunete, cîndu au fost dreptu acel loc, foarte tare fulgerîndu, tocma acolo în clopotniță în iarbă au trăsnit, și fiind iarbă multă, au răsipit clopotnița pînă în pămîntu, de care trăsnet spărgîndu-să clopotnița, și aflîndu-să bogați oameni lîngă dînsa aciuîndu-să de ploaie, la cîțiva și moarte s-au făcut, și betejăciuni la alții, iar în casile domnești nici o stricăciune nu s-au făcut. După aceia măriia-sa Costandin-vodă atunceași îndată au pus de au făcut altă clopotniță, de iznoavă, încă mai bună de cum [au] fostu întîi, puindu și cesnic sus în clopotniță, făcîndu-i și horă împrejur care n-au fostu mai înainte la alți domni.

CAP. XXV

Pentru lăcuste cîndu au venit în țară, de făcea multă stricăciune, și pentru venirea boiarilor soli de la Beciu, și pentru moartea lui Iordache Spătariul

Cînd au fostu la al treilea an de domniia mării-sale, aflîndu-să țara la mare lipsă și foamete de stricăciunea lăcustelor, care încă den zilile lui Șărban-vodă vinise acea urgie dumnezeiască pre acest pămînt, de au pedepsit 7 ani cu dînsile, de să făcea multă stricăciune și pagubă, și așa măriia-sa Costandin-vodă pentru acea mînie dumnezeiască ce era asupra acestui pămîntu, trimis-au la Sfetagora și au pohtit pre părinții de acolo cu rugăciune de au adus capul lui sfeti Mihail Sinadschi; după ce l-au adus aici în țară, au făcut aici în țară și în București mai întîi rugăciuni cu litanii, și ieșiră afară, după aceia l-au trimis și în țară sfîntul acela cap, de l-au purtat pre unde era lăcuste cu arhierei și cu preoți, anume părintele Axentie vlădica Sofiianul, care au fostu mai înainte vlădică la Sofiia, aflîndu-să aicea în țară, și cu mulți arhierei și preoți, de umbla făcîndu osfeștănii și rugăciuni pîn' toate locurile unde era lăcuste. Și așa, dentr-acel an, cu vrerea și cu mila lui Dumnezeu și cu ajutoriul sfîntului, s-au rădicat lăcustele și au perit dupre pămîntul acesta, de s-au cunoscut ciudă aievea.

Pentru aceia și domnul după ce au adus capul sfîntului aici la București la scaun, au făcut cunună de aur cu pietri scumpe asupra capului, și au făcut cutie de argintu frumoasă de au așăzat capul sfîntului, și făcînd și cătră sfinții părinți, care a venit aici cu sfîntul cap de la Sfetagora, mulțumita și cel după putință ajutor sfintelor mănăstiri, s-au dus cu capul iară la Sfetagora.

Iar cînd au fostu iarna dispre postul cel mare, venit-au și boiarii de la Beci, solii care fusése trimiși de răposatul Șărban-vodă, și-i oprise chesariul acolo, anume Iordache spătarul Șărban căpitanul, care ei trei ani au fost opriți acolo pentru pricinile ce s-au zis mai înainte; iar cîndu au fost primăvara căzut-au Iordache spătarul în grea boală, și nu mult l-au lungit, făr' de cît o săptămînă, și ș-au dat obștească datorie, lăsîndu în urmă multe tînguiri și jale, nu numai pentru îndelungata lui streinătate ce fusése, ci numai vreo 2 luni cu jupîneasa și cu coconii lui după ce au

venit au lăcuit, ci mai vîrtos pentru cea tînără a lui vîrstă și multa vrednicie ce avea, de care nu numai fraților și domnului pagubă s-au făcut, ci tocmai și țării, că ales boiariu de cinste și de treabă era.

CAP. XXVI

Cum că al patrulea an al domniei lui Costandin-vodă cînd au fost vara, au mersu măriia-sa la Tîrgoviște

Într-aceiași dar vară, care era al patrulea an de domniia mării-sale lui Costandin-vodă, venitu-i-au poruncă de la împărăție ca să iasă den scaun, să meargă spre munte în preajma Ardealului, că țara de vrăjmași [să-și] păzească și numaidecît den poruncă gătindu-să, purces-au de au mers spre Tîrgoviște și den sus spre dealul lui Bărbat au tăbărît și, toată vara acolo fiind, pus-au de au curățit casele domnești den Tîrgoviște, și s-au apucat a le drege, ispravnic făcînd pre Mihai Cantacozino vel-spătar, și toată orînduiala făcînd ca să să apuce de lucrul casilor să le facă.

Cîndu au fost la septemvrie rădicatu-s-au domnul de acolo și, învîrtejindu-să spre Potlogi, au venit iar la scaun în București, și s-au gătit de nunta fiică-sii, mării-sale doamnii Stancăi, care o au dat-o după coconul lui Illiaș-vodă, Radul beizadea, a cărora nuntă s-au făcut la luna lui noiemvrie, însă veselie domnească mare și înfrumosețată, carele în zilile noastre aséminea aceia n-am pomenit.

CAP. XXVII

Pentru Staico păharnicul ce era ficlean țării de multă vréme, cum că s-au rădicat de la Moldova, și au mersu la Poartă ca să facă pîră lui Costandin-Vodă, umblîndu și el după domnie

Într-acea iarnă, s-au rădicat și Staico păharnic de la Moldova de au mersu la Poartă să facă pîră lui Costandin-vodă, fiind acestu Staico pribeag încă mai denainte vréme, de cînd Șărban-vodă domniia au luat și umblîndu cînd în Moldova, cînd în Ardeal, iar mai vîrtos

în Ardeal, multe amestecături țării și domnii despre némți făcînd, ca un om foarte rău și zavistnic ce era, înălțîndu-să și el cu hirea a apuca domniia, și nu să uita că nu să dau acestea nici celui ce aleargă, ci cui Dumnezeu va.

Într-aceasta dar fandasii și el vremea își pierdea, pînă cîndu, văzînd că cu nemții a strica lui Costandin-vodă nu poate, s-au lăsat de dînșii și capul a-și pleca la Costandin-vodă au început, cu multe scrisori, cercînd ca să-i iarte greșala și în țară să-și vie, spre care și domnul creștinească datorie făcîndu-și, trimisu-i-au carte de iertăciune, că făr' de nici o temére la moșie să-și vie, scriind și la Viteran ghenărar, care în Ardeal era bun priiaten domnului fiind, ca să-i dea slobozire să-și vie în țară, și îndată l-au slobozit, iar el nu cele ce scrie la domnu, ci altele a face gîndiia, pentru că așa păcatul lui la osîndă îl trăgea, ca să plinească cuvîntul scripturii care zice: „că omul nesilnic la inemă cădea-va la rău"; că nu putea a fi altul aseminea lui la răotate.

Acestu Staico au fost om de jos, fecior unui Bărcan, care și părcălab de curte fusése, iar fiiul-său acesta, Staico, mai înainte slugă era la Pîrvul vistiariul Vlădescul; după aceia lipitu-se-au lîngă Mareș banul, și cu vréme i-au dat și pă soru-sa de l-au făcut cumnat. Deci Mareș banul, fiind om de casa boiarilor Cantacozineștilor, cu mijlocul lor au tras și pă Staico mai la cinste și la boierie, fiind Mareș vister mare, pe Staico l-au făcut logofăt de visterie, apoi și vistier al treilea ajunsése. Iar dup-aceia, cîtăva vréme trecîndu, într-altu chip premenindu-să vremile și țara la domni streini și la greci căzîndu, și boiarii aceștea Cantacozineștii la nevoie ajungîndu, den zavistiia unura și altora acestora răi pămînténi, și acesta, nemulțămitor binelui s-au arătat, cu acéia alăturîndu-să cu de tot feliul de-mpotriviri să afla mai multu decît alții, care vrăjmașii fățișați neamului Cantacozineștilor era, și măcar că toți aceia mai nainte de la Dumnezeu plata ș-au luat, iar nici Staico de dumnezeiasca judecată n-au scăpat, că el de răposatul Șărban-vodă să temea, și tot pribeag au fost, den locu în locu fugindu, pentru că cu multe feliuri de meșteșuguri și cercări Șărban-vodă pentr-alte părți îl căuta și-l goniia, ca doar l-ar dobîndi cu el să-și izbîndească și nicicum n-au putut.

Iar Costandin-vodă milă și blîndéțe spre el arătîndu, Dumnezeu în mînă i l-au dat, pentru că el cum au scăpat den Ardeal, n-au venit în țară la moșiia lui ci în Moldova

la Cantimir-vodă, s-au dus și acolo cu dînsul sfătuindu-să și Cantimir îndemnare făcîndu-i, sculatu-se-au de au mersu la împărăție ca să facă pîră lui Costandin-vodă, cu cîțiva hoți de ai lui hicléni, anume: Preda Milcoveanul, i Preda Prooroceanul și cu Hațaghi Ungureanul, fecior de poște, și un Iacșă sîrbul, care ei s-au ținut în Ardeal tot cu toții tot de Bălăceanul, iar după istovul lui, s-au lipit de acest Staico de i-au scos la cinste mare, ca și pre el. Că mergîndu la împărăție cum s-au zis mai sus, mers-au de s-au împreunat cu veziriul, și nespuse răotăți de Costandin-vodă au zis, și multe pîri făcîndu și prihăni aruncînd, cu care, necum că nimica inimii ș-au izbîndit, ci mai mult asupra lor réle au isprăvit, că nu minte cuvîntul care zice: „că unde Dumnezeu dă, nimic zavistiia nu poate sluji", și „unde — iarăși — Dumnezeu nu dă, nimic truda și osteneala nu poate isprăvi". Pentru că veziriul, despre o parte, cele cu tot feliul de vicleșuguri ale lor umblete știindu, cîte cu némții împotriva turcilor s-au purtat, și despre altă parte, cea spre împărăție dreapta și credincioasă slujbă a domnului știind, nimic ascultare nu le-au dat, ci numaidecît în obezi și în cătușă băgîndu-i, la Costandin-vodă cu un agă i-au trimis, ca pedepsă ca unor ficléni de domnie și de împărăție să le facă, rămîind Cantimir-vodă rușinat împreună cu ai lui, care spre acestea îi povățuia.

Iar acea de apoi nici pre ei judecata lui Dumnezeu nu i-au trecut, ci în scurtă vreme și lor dumnezeiasca arătare s-au făcut, că numaidecît după acestea lui Cantimir scurtare de viiața lui cea necuvioasă i-au sosit și obștească datorie ș-au dat, și cu domniia Țării Moldovii împărățiia pre Costandin, feciorul răposatului Ducăi-vodă, au miluit; iar Cantimireștii împreună cu Cupăreștii la împărătească urgie au căzut, cît pre unii în Țarigrad au prinsu, iar alții care au fostu în Moldova, prinzîndu de véste, cum au putut, unii în Țara Ungurească, alții în Țara Leșească au pribegit, că Dumnezeu uniori și zăbovește, iar alteori curîndu răsplătește. Mai vîrtos la cei ce dintr-a lui Dumnezeu parahorisis ajungîndu la stăpîniri, ca cum și acest Cantimir, că el întîi au fostu hergheligiu, apoi lefeciu, apoi și ceauș la steagul spătărescu aici în țară au fostu. După aceia ducîndu-să în Moldova, căci moldovan era, multă vréme acolo fiindu, poate-fi pentru păcatele creștinilor acelui pămîntu, l-au adus soarta și la domnie.

Într-acestaşi chip fiind, că vrînd împărăţiia să mazileascâ pă Dumitraşco-vodă, care atuncea era în Moldova, om rău şi fără frica lui Dumnezeu, şi acest Dumitraşco fiind, pentru multe răotăţi şi asupriciuni ce ţării făcea cu scîrbă mare împărătească, de domnie s-au lipsit; deci întîmplîndu-să de pribegise o seamă de boiari moldovéni, atuncea aici în ţară, cu carii şi acest Cantimir era, şi căzînd ei la picioarele lui Şărban-vodă, ca să le fie într-ajutor spre împărăţie să-şi puie domnu de ţară dentru ei şi să nu le mai vie domnu strein, şi alegîndu-şi ei pre acest Cantimir, răposatul Şărban-vodă prieteşug mare avînd cu Suliiman-paşa sarascheriul ce să afla atunci la Baba, trimis-au boiari la dînsul cu cărţi şi cu rugăciuni, şi îndată, pentru voia lui Şărban-vodă, domniia lui Cantimir s-au dat. Iar el, cum au luat domniia întîiaşi dată, nemulţumitor s-au arătat, şi spre făcătoriul lui de bine Şărban-vodă cu multe împotrivnicii s-au întorsu, şi neputîndu-i vremea sluji ca să strice ceva lui Şărban-vodă, cît au trăit, apucatu-s-au cu mijlocul acestui Staico ca cu un vreun mod lui Costandin-vodă sminteală şi surpare să-i facă, precum mai înainte s-au zis, iar Dumnezeu nu l-au învrednicit după pofta ce avea.

Acestu cocon dar, ce mai sus s-au zis Io Costandin Duca-voievod, pre carele Dumnezeu cu domniia Ţării Moldovii l-au coronat, dentru multa nevoinţă, ajutor şi osîrdie a mării-sale lui Costandin-vodă Brâncoveanul, despre împărăţie domniia i s-au dat, pentru că ginere era să-l facă după fiica mării-sale doamna Mariia, precum l-au făcut, cum istoriia să vede înainte, iar acum pentru Staico la prochimen să venim.

CAP. XXVIII

Pentru judecata şi moartea lui Staico păharnicul în ce chip au fost

Staico păharnicul multă vréme la închisoare împreună cu ai lui soţii fiindu, de multe ori la divan i-au scos, că măcar că domnul spre moartea lor nu să bucura, iar nici vina şi faptele lor să scape era, ci cu tot sfatul înaintea ţării judecată făcîndu-i-se, şi cele ficléne ale lor scrisòri arătîndu-să, şi toate de faţă cetindu-li-să, nimini den cîţi auziia a să milostivi spre dînşii era, faptele lor cele

spurcate și păgîne aievea văzîndu-să, cîte spre domnu ficlesuguri și țării vînzări făcuse, că ei pre némți în țară-i adusése, și pentru némți tătarîi venise, și la primejdie și de istov prăpădire țara ajunsése, cît nimeni den creștini poate zice că n-au rămas de pradă și de sărăcie scăpați, care de tătari, care de nemți, lăsîndu multa sărăcime, care arși de tătari și căzniți au murit, făr' de robi ce au luat.

Acele lacrămi și suspini ale creștinilor pre ei la osîndă ca acéia i-au adus, că „strigarea săracului ascultă Dumnezeu", zice Iov, și David, așijderea, „că nu desăvîrșit săracul să va uita, și răbdarea săracilor nu desăvîrșit va peri, că am cunoscut, zice, că domnul judecata săracilor va face și dreptatea méserilor".

Așadar, după faptele lor în judecata lui Dumnezeu căzînd, în hotărîre de istovul lor ca aceasta și apofasis de către toată țara li s-au ales și pre Staico în București la Tîrgu-de-Afară, la zi de tîrgu, în mijlocul oborului l-au spînzurat, unde nu puțină mulțime de norod era; pentru că acest feliu de plată i să cădea a-și lua, ca un începător și cap răotăților, ce era. Așijderea și pre Preda Prooroceanul la Rușii-de-Véde în tîrgu l-au spînzurat, iar pre Hațaghi, și pre Iacșa i Preda Milcoveanul în ocnă băgîndu-i, și cîtăva vréme zăcînd, apoi domnul milostivindu-să i-au iertat.

CAP. XXIX

Cum că au venit poruncă de la împărăție lu Costandin-vodă să gătească zaharéle și conace, că viziriul însuși cu hanul dempreună va să vie în țară, să treacă în Ardeal

Cînd au fostu la al cincilea an în domnia lui Costandin-vodă, leat 7201 la luna lui iunie, venit-au domnului poruncă de la împărăție cum să gătească zaharéle și conace, că însuși veziriul cu oaste turcească, împreună și cu hanul cu tătărîmea lui, în țară va să vie ca să treacă în Ardeal, să prade Țara Ardealului, și de suptu stăpînirea neamțului să o ia.

Care poruncă văzîndu-o domnul și toată boierimea, la mare grijă și întristare au venit, cît au încremenit, socotindu întîi cele peste putință dări și cheltuieli, care a odihni pre doao împărății trebuia, adecă pre viziriul și pre hanul,

și a doao, stricăciunea iarăși și călcarea ticăloasii țări, ce era să calce de atîtea grele oști și nesilnice ca acelea. Care văzînd domnul că mintea omenească a o cuprinde nu poate, spre chivernisirea unii greotăți și nevoi ca aceia ce pă biiata țară veniia, lăsatu-s-au toate la mila și chivernisirea cerescului împărat, și de cele ce ale poruncii era, după putință grijiia pînă cînd, viindu-i véste cum că despre o parte veziriul și de la Odriiu au purces, și cu toată puterea împărătească foarte tare la Ruși iaste viitoare, și de altă parte hanul cu tătărîmea de la Crîm au purces și în țară iaste viitoriu, luat-au pre Dumnezeu într-ajutor, și spre Giurgiuv a merge au purces, ca întru întîmpinarea veziriului să iasă și să să împreune, după cum și porunca de la veziriul Mustafa-pașa îi venise ca să-i iasă înainte la Rușciuc, și purcegîndu la iunie în 8 zile, iar la 10 ale lunii, la Giurgiuv au sosit, conăcind den jos de Giurgiuv, în malul Dunării.

Deci fiind și veziriul sosit decindea la Ruși, domnul încă îndată cu boiarii, cîți cu măriia-sa au fostu, Dunărea de ceia partea au trecut, și numaidecît la ordie mergîndu, cu veziriul s-au împreunat, și priimire cu cinste domnului au făcut, și multă voroavă cu viziriul avînd; ieșit-au după aceia de la viziriul, îmbrăcîndu-l cu caftan, și iarăși la Giurgiuv unde conacul mării-sale era, au trecut, vésel fiind pentru cea cu cinste priimire ce de la viziriul au avut, și încă a doao zi puindu-să într-un caic, cu boiarii în preumblare, pre marginea Dunării au mersu. Unde dar domnul pre Dunăre mergîndu, șăicile ce era cu zahareao împărătească încă den jos veniia, și cum că domnul Țării Rumânești este aflînd, început-au din toate șăicile cu tunurile dîndu, cinste domnului făcîndu.

Iar după aceia venit-au domnului véste că și hanul către Giurgiuv s-au apropiiat, ca cu veziriul să să împreune; deci dar domnul numaidecît purcegîndu, mers-au de i-au ieșit înainte la Daia, de s-au împreunat, făcîndu cîtăva voroavă, și după aceia iarăși domnul decindea mai înainte trecîndu și, pînă a nu veni hanul, cu veziriul s-au mai împreunat. Iar după ce și hanul decindea au mers, și cu veziriul s-au împreunat, fiindu și calgan-sultan și toți bei tătărăști, și toți pașii și toate ogeacurile adunate la sfat pentru treaba oștirii, atuncea și pă domnul la sfat chemîndu-l, pusu-i-au scaun de au șăzut între inecer-aga și între tefterdariul, și întrebîndu-l de sfat, domnul încă cele cu socoteală le-au dat, toate

cei mari le-au priimit, și așa sfatul s-au ales pentru mergirea oștilor în Ardeal, pe la Teleajăn să treacă.

Deci după acestea luîndu-și zioa bună domnul de la viziriul, ca să vie în țară la scaun, să rînduiască cele ce trebuia de conacile viziriului și ale hanului, și și însuși măriia-sa să să gătească de oaste, să meargă cu viziriul, [atuncea iarăși][1] cu cinste mai mare pre domnul au scos, cal frumos înșălat cu toate podoabele gătindu-i, și încălecînd de la poarta viziriului cu cinste și cu pompă mare au ieșit, îmbrăcînd pe 12 boiari cu caftane.

Deci la conacul capichihaialilor țării domnul mergîndu, gătit-au și mării-sa 2 cai frumoși înșălați și împodobiți, cum să cade, unul pentru vizirul, altul pentru coconul viziriului și cu ginerile mării-sale, Radul, feciorul lui Iliiaș-vodă, împreună și cu alți boiari, i-au trimis și la vizirul dar de la domnul i-au închinat, [pre][2] care foarte cu cinste i-au priimit.

După aceia domnul au purces și la scaun, la București, au venit. Așijderea și hanul au trecut de ceasta parte [Dunărea][3], înapoi spre Dințești s-au tras, de vréme ce și viziriul să să ridice era, să meargă să treacă Dunărea pre la Turtucaia, ca cu toții pre la Teleajăn să treacă; a căruia dar trecire cu zăbavă multă au fostu, pînă a trece și a purcede. Iar tătarii pe de toate părțile [țara][4] o jăfuia, nu doar că poruncă ei avea, numai după obicéiul lor cel păgînescu ca un neam silnic ce iaste și nestăpînit.

Deci dar, după ce domnul toate conacile spre Teleajăn au rînduit, și veziriul de ceasta parte trecîndu întinsoarea fiindu-le pre acolo a mérge, iată și véste de la Beligrad le-au venit, de la serascheriul de acolo Geafer-pașa, cum că grele oști nemțești s-au pogorît, și cetatea o au încunjurat; ci să meargă, scriia veziriului, cu toată puterea și cu hanul dempreună să apere cetatea, să nu cază la primejdie, care véste foarte pă viziriul au întristat, și, socotind că foarte cu greu iaste a lăsa Beligradul și a merge în Ardeal, mai de folos au ales a fi mergirea la Beligrad, decît la Ardeal, și așa întinsu a merge la Beligrad au hotărît, părăsind Ardealul, care socotéle ale lor țării tot de rău și de stingere era.

. . . . . .

[1] Adăugat marginal.
[2] Adăugat pe deasupra rîndului.
[3] Adăugat pe deasupra rîndului.
[4] Adăugat pe deasupra rîndului.

CAP. XXXVI

Pentru trecirea împărăției prin țară și pentru călătoria domnului, de au mersu înaintea împăratului sultan Mustafa

Aflîndu-să dar domniia la Tîrgoviște, cu grija pazii despre Ardeal, cum s-au zis mai înainte, véste ca făr' de nădejde domnului sosește de la Cornea velban și de la Istodor vel-căpitan za Cerneți, trimițîndu și cărți de la capichihaialile ce era cu oastea turcească anume: Ianache Porfirita dragomanul și Iane căpitanul de Odivoe, făcîndu știre, cum că împărăției cu toată oastea turcească întorcîndu-să va să vie pren țară să treacă.

Pentru că fiind împărăției la Beligrad, cum s-au zis mai înainte, rădicatu-s-au de acolo cu toată puterea și au trecut Dunărea de ceasta parte la Panciova, de au mersu la o cetate ce să chiema Lipova, care era suptu biruința neamțului, luînd-o de la turci mai în trecuții ani și acéia o au luat-o cu războiu.

După acea împărăției iar s-au întors la Timișvar și aflîndu o tabără nemțească ce era cu Viteran ghenărar între Sebeș și Logoș, care era ca la vreo 6.000 de némți numai, și așa numai au trimis pre un pașă numit arbănaș, ce să chiema Mahamut Beiuoglu, fiind și Rumeli beglerbei, cu oaste asupra lor, care mergîndu nimic nu le-au putut strica, ci foarte rău némții i-au înfrîntu.

Deci făcîndu știre împărăției, numaidecît împăratul însuși cu toată oastea, împreună și cu hanul, cu tătărîmea s-au pornit asupra lor, care mare înșălăciune lui Veteran au fostu, că nu știuse el că împăratul iaste, că s-ar fi tras înapoi, n-ar fi stătut împotrivă-i cu acea puțintică oaste ce avea. Iar de vréme ce norocul așa i-au slujit, nu era putință într-altu chip a face, făr' de cît a să întîmpina cu dînsul și foarte tare războiu au dat, cît s-au îngrozit și turcii, că 4 ceasuri războiul au ținut. Iar de vreme ce mulțimea turcilor pre de toate părțile îi coprinsése, pîn-în cea de apoi rănindu-să Veteran ghenărariul, atît cît a mai sta în fruntea oștilor, n-au mai putut sta. Au dat dosul și ceialaltă oaste nemțească și așa fiind izbînda turcilor.

Mulți den némți au omorît și s-au și prinsu și însuși Veteran ghenărariul au perit, neștiindu-să încă unde să fie căzut, carele cum spunea și însuși turcii, că de nu ar fi perit el nici într-un chip n-ar fi luat turcii acea izbîndă. Însă acel răz-

boiu, nici fără mare pagubă și pierdire turcilor n-au fostu, că den capete au perit și de la ei Șain Mehmet-pașa, cumnatul împăratului, Mahmut Beioglu Rumelii, beglerbeiu, și alți bei și capete alése multe au căzut, care fiind împăratul de față și cu hanul la războiul acela și văzîndu tarea bătaie a némților și făr' de voia lor le-au căutat a sta, siliți fiind de împăratul că-i va omorî de nu-i va sparge pre némți, poruncindu-le a să bate și a năvăli pînă la moarte.

După aceia împăratul au arsu pălăngile, anume: Logoșul i Sebeșul, lăsîndu-le némții pustii duspre războiul acela, carele și mai nainte suptu biruința turcilor era, apoi le luase némții.

Deci dar făcîndu împărățiia aceste izbînzi, nimic nu s-au mai contenit, ci înapoi s-au învîrtejit, a căriia învîrtejire și venire nu era pentr-altă parte mai dreptu a fi și mai curînd a ieși dentr-acele părți, fără cît pre Almaș să dea pre la Dimircap și să vie prin țară, să meargă să treacă Dunărea pe la Nicopoe, cum socotise. Văzîndu dar vizirul Mehmet-pașa în ce chip întinsoarea împărăției iaste, numaidecît pre un agă trimite la domnu cu ferman, ca să să rădice domnul să meargă să-i iasă înainte la Dimircapi întru întîmpinarea împăratului, să deschiză drumul, să facă poduri la ape mari și la altele să să afle cu slujbă lîngă împărăție, de vréme ce împărățiia prin țară-i vine și tréce.

Poate dar fiește ce înțeleptu socoti, la cîtă grijă domnul s-ar fi aflat și ce fel de inemă mare trebuia a fi la o vréme ca aceea, fiindu a mérge înaintea unii împărății, întîiu că rădicarea îi era grabnică făr' de véste și făr' de nici o gătire; alta, călătoria încă era lungă și vremea scurtă, gîndindu-să nu cumva să apuce împărățiia să între mai nainte în țară și nu să va afla domnul să-i iasă înainte la hotar, unde era porunca; și de va cere niscareva zaharale, unde să putea afla în grab, fiind și țara fugită și băjănită, ca acestea domnul gîndiia.

Însă pre Dumnezeu nădăjduind cela ce la multe întîmplări ca acestea l-au luminat și l-au ajutat, numaidecît au început a să găti de purces înainte, precum i să poruncise, socotindu ca unde ar putea întîmpina pre împăratul cu toată puterea ce veniia. Întîi pre Pătru vel-căpitan za dorobanți Obedeanul de olacu l-au trimis înainte la Dimircapi ca să dreagă drumul, săvai că vel-ban și cu Istodor căpitanul acolo tot dregea și purta acele griji cît să putea, și să grijască de cele ce ar fi de treaba împărăției. După aceia și alți

boiari au mai trimis, anume: pre Dumitrașco Caramalîul vel-postelnic, i Bunea vel-armaș și pre alții cu cărți la viziriul, făcînd știre că și domnul iaste viitor și ca să să afle lîngă împărăție, pînă și domnul va sosi, și de olac i-au trimis. Apoi și domnul pre Dumnezeu într-ajutor luînd, au purces la septembrie 23 de zile, cu o seamă de boiari și cu cîtăva slujitorime călări cît s-au socotit de treaba slujbei a fi, lăsîndu la Tîrgoviște pe doamna mării-sale și toată casa, lăsînd și pre Costandin Cantacozino stolnecul și pre Ianache Văcărescul vel-agă, cu toată pedestrimea împreună și cu o seamă de călărime; iar la București au trimis pre Șărban vel-vistier ca să fie ispravnic și purtător de grijă, pînă să va întoarce domniia, fiindu acolo și Constandin Ciorogîrleanul vel-clucer și Andrei vel-căpitan za cazaci, carii era de paza orașului. Și așa domnul degrab s-au dus, trei conace făcîndu pînă la Brîncoveni, iar la al patrulea conac, ajungîndu pînă la pod la Iamnic, ce iaste peste apa Jîiului, întîmpinat-au olăcari viindu de la ordiia împărătească cu poruncă ca să să nevoiască domnul să meargă cu un ceas mai înainte, pentru că împărăția întrase în țară și într-acea zi încă și purcesése de la Cerneți în jos spre Diiu. Care grabă văzîndu domnul, lăsat-au acolea carăle și alte agărlîcuri ce au fostu, împreună cu Diicul vel-logofăt, i Mihai Cantacozino vel-spătar și cu slujitorimea și luînd numai o seamă de boiari și cu cîțiva slujitori, au mers înainte sprinteni și cîndu au fostu la septembrie 27 de zile, vineri, au ajunsu domnul împărăția la Cușmir și cum au sosit, la ordie au mersu numaidecît domnul de s-au împreunat cu veziriul, carele au întrebat pre domnu ce au fostu pricina de au zăbăvit cu venitul, de oareșcîndu făcîndu-i știre că împăratul vine și răspunzîndu-i că tîrziu au venit aga cu acea véste și calea departe fiind, altă n-au mai zis fără cît așa să întîmplă de multe ori ca la acéle. Iar a doao zi, sîmbătă, rădicîndu-să împărăția de la acel conac, au mersu la conacul de la Maglavit, la care conac s-au mai împreunat și domnul și cu alte căpetenii ale împărăției, cum cu tefterdariul, cu reiz-afendi și cu alți ca aceia dregători.

După aceia tot într-acea zi au venit domnului ferman, ca însuși domnul să meargă înaintea împăratului, să fie povață pînă unde va trece Dunărea. Și așa Dumnezeu puternicul au povățuit pre domnu și l-au păzit cu cinste, după vrednică slujba sa, pînă la sfîrșitul și acei căi.

CAP. XXXVII

Pentru conăcile împărăției, care pe unde au fostu, anume pînă la Turnu, unde au trecut decindea la Nicopoe

Însă de vréme ce cu cale iaste și conacile anume să să puie pre unde au mersu împărăției, iată așa le punem, și le numim, care pre unde au fostu orînduite.

Rădicîndu-să dar împărăției de la Maglavit, au mersu la conacul de la Hrast, unde iarăși pre domnu veziriul au chiemat de s-au împreunat, avîndu multă voroavă pentru trébile țării și ale împărăției. De acolo au mersu la conacul de la Măceși; la acestu conac s-au împreunat domnul cu hanul Silen Ghirei, avînd și el multă voroavă pentru țară și pentru trébile împărăției, la care conac au trimis împăratul pre Hasichi aga, de au întrebat pre domnu deosebi și de alte trebi ale lor împărătești. De acolo, au mers la conacul de la Ciobanul împotriva Oreaovii, trecîndu apa Jiiului pă den josul mănăstirii Sadovii, pre pod mereu, carele domnul mai înainte trimisése de-l făcuse pre Calotă logofăt Bilcirescul și pre Dumitrașco căpitan Hărgitoianul, i Preda Zătreanul, vătaf bănescu al scaunului Craiovii, și alte căpetenii. De acolo au venit la conacul de la Orlea; aici au chiemat vezirul pre domnu de l-au îmbrăcat cu caftan împreună cu 12 boiari de întoarcere, căci de la Turnu era să-i dea voie să să întoarcă în țară-și, la scaun, arătîndu viziriul și făgăduințe de milă spre țară, zicîndu că împărăției va face multe mili țării pentru slujbile și altele ce au arătat și au făcut domnul. După aceia au venit împărăției, la Turnu, trecîndu apa Oltului pre pod stătător, care iarăși domnul trimisése boiari de-l făcuse, anume: pre Bunea vel-armaș, și pre Pîrvul logofăt Fărcășanul, și pre Barbu pitar Bîrsescul și pre alți boiari căpetenii.

Sosind deci împărăției la Dunăre, la Turnu împotriva Necopoi, și stîndu domnul cu boiarii și alte căpetenii ce era lîngă domnu, s-au închinat înaintea împăratului și îndată cum au descălecat împăratul în vad, au chiemat pre domnu de l-au îmbrăcat cu caftan, dîndu-i și ferman de domnie noao, datu-i-au și voie ca să se întoarcă la scaun înapoi. Și așa, după aceia, împăratul puindu-să în caic, au trecut Dunărea de céia parte la Nicopoe, iar domnul încă trei zile pre loc acolea cu tabăra de o laturi în cîmpu au mai șăzut, ca

să-și caute cu vistieriia împărătească de multe ale țării trebi, păsuri și gréle nevoi ce avea nespuse. Atunci, acolea cît au mai șăzut, și cîțiva nemți de la turci și de la tătari au răscumpărat, întru carele au fost și un Ioan Conrad Huber îl chiema, ce era comisar oștii nemțești, adecă ca un vistiiar mare, cum îi zicu, de toate trebile ce sîntu ale oștii el purtător de grijă fusése, și alți oameni de cinste căpitani s-au răscumpărat.

Deci la octombrie 7 zile, au purces, și domniia de acolo sculîndu-să s-au întorsu înapoi, viindu iarăși pre la Brâncovéni la Tîrgoviște unde la octombrie 13 dni, cu mila și cu ajutoriul lui Dumnezeu sosindu și pre toți ai casii mării-sale împreună și cu altă boierime ce acolo era sănătoși aflîndu-i, puțintel au mai șăzut; deci cu totul s-au rădicat și au venit la scaun la București, la octombrie în 20, intrînd cu alai mare și frumos, după cum s-au cuvenit și obicina iaste și după ce la curtea domnească au întrat și în scaun au șăzut, dat-au de s-au cetit fermanul împăratului care-i dédese de înnoirea domniei în divanul cel mare, în auzirea tuturor, fiind mitropolitul țării kir Theodosie, și toată alaltă boierime, și căpeteniile și slujitorimea, la orînduiala lor stîndu, și cu tunurile și cu pușcile dîndu, s-au făcut bucurie de obște, toți dîndu laudă și mulțumită lui Dumnezeu celui atotputérnic, carele toate dupre adîncă înțelepciune, bunătatea și voia sa le tocmește, le poartă și le face.

CAP. XXXVIII

Cum au venit într-acest an multe porunci de la Împărăție, cereri de bani și de altele, de au venit țara la mare greu și de trecirea tătarîlor iar prin țară și de mergirea domniei la Tîrgoviște

După aceia dar avut-au domniia pace și liniște de iarnă, iar cîndu au fostu despre primăvară, încă de la luna lui februarie 10, leat 7204, începîndu turcii a face iarăși gătire de oaste în multe părți, multe gréle orînduiale pre această ticăloasă țară au rînduit, nu numai sume de bani au rînduit a da, ci și cai mulți, și boi, și oi, și cară multe cu boi osebi, unele să să trimiță la Beligrad, altele la Timișoară, altele la cetățile de la Voziia, fiind poruncă ca să să dreagă acele cetăți, și asupra acestora veniia ferma-

nuri după fermanuri, cu grabă mare, tot cu agi de la împărăţiie, cît şi domnul şi boiarii îşi pierdea mintea şi sfatul, mirîndu-să care poruncă mai înainte să facă, tot gréle fiind şi grabnice, care nu s-au pomenit mai înainte [ca aceste greutăţi pre această săracă dă ţară.

Săvai că de va fi fost păs şi împărăţiei mai înainte.][1] iar s-au fostu rădicat ca acestea cu Ţara Moldovii şi cu Ţara Ardealului, iar în vrémile acestea ajungîndu Ţara Moldovii la mare slăbiciune, de multe şi nespuse călcări şi prăzi, cîndu de tătari, cînd de léşi şi Ţara Ardealului fiindu supt biruinţa nemţilor, rămas-au tot greul pre această ţară şi numai de aici le cerea toate cîte le trebuia, care nu putea zice niminea că va mai sta cinevaşi pre pămîntul acesta, începînd şi satele a să răsipi de păsul ce era pă ţară. Pentru [că][2] jalbele domnului şi ale săracilor nu să asculta la cei mari stăpînitori, căutîndu ca nişte lupi răpitori numai să-şi plinească ale lor cîte le trebuia, ci numai la Dumnezeu le era nădejdea şi măcar că cu néspuse nevoi a săracilor iar şi cu multă nevoinţă şi chivernisire a domnului, au ajutat Dumnezeu de s-au rădicat toate cele preste putinţă porunci.

Într-această iarnă s-au întîmplat maziliia şi lui Costandin Duca-vodă de la Moldova, ginerile mării-sale lui Costandin-vodă Basarab, pentru că nu putea să împlinească poruncile cîte şi de acolo împărăţiia cerea, că în domniia lui era totdeauna o să strejui, cînd de léşi, cînd de tătari, cît însuşi el pohtiia să să lipsească de acea domnie, văzîndu că de ce mérge, ţara i se pustiiaşte şi nevoile să îngreuiază. Deci au dat împărăţia domniia lui Antioh, feciorul lui Cantimir, iar Costandin-vodă s-au dus la Poartă şi i s-au făcut priimînţă bună de cătră împărăţie şi rădicîndu-şi pre doamna sa şi toată casa sa, datu-i-au împărăţiia voie să şază la casa lui cu pace în Ţarigrad.

Iar cîndu au fostu la luna lui mai, avîndu domniia ceva răsuflare după ce toate poruncile împărăteşti plinise, cum s-au zis mai sus, ieşit-au domnul în preumblare spre satul mării-sale Obileşti, vreo zece zile zăbovind. Deci numaidecît iarăşi un agă de la împărăţie soseşte, anume Mehmet aga, ce era cumbaragi-başa împărătescu (care den frînci să turcise), cu poruncă împărătească la domnu viind, ca să gă-

[1] Adăugat marginal.
[2] Adăugat deasupra rîndului.

tească domnul den țară o sută de mii de chile de zaharea, o seamă să să strîngă la București, și o seamă la Tîrgoviște, să fie de treaba oștilor, avîndu împărățiia gîndu să vie pre aicea prin țară, să treacă la Ardeal, ca de va putea să ia Ardealul de suptu biruința neamțului.

Iar apoi, nu precum poftiia ei a face, le mergea, ci precum vremea îi chiema, așa urma, că cea mai mare a lor grijă era tot despre Beligrad. Dreptu aceia înțelegîndu că nemții merg asupra Timișoarii cu toate oștile [s-au pornit și împărățiia spre Beligrad a mergere cu toate oștile,][1] trimițînd și la hanul poruncă, ca să trimiță o seamă de tătari, să meargă cu împărățiia, pentru că hanul nu putea să vie, avîndu iarăși păs despre muscali, viind iarăși gréle oști moschicești asupra Azacului, și avea tătarii mare grijă să n-aibă primejdie despre dînșii. Drept aceia și puțintică oaste tătărască s-au rînduit dupre împărăție, rădicîndu pre Ială agas de la Bugeac, cu o seamă de tătari, de au mers după împărăție, cărora fiindu-le trecirea iar pen țară, iar pagubă domniei și țărîi s-au făcut, trimițîndu-le pocloane și conace făcîndu-le, după păgînescul lor obicéiu, fără alte jafuri și stricăciuni, ce sîntu obicinuiți a face creștinilor, pre unde a ajunge ei. Iar domnului viindu-i poruncă împărătească, ca să iasă den scaun, să vie spre munte la plaiuri, să păzească țara, s-au rădicat de la București și au venit la Tîrgoviște la luna lui iulie 11 dni.

Și îndată după venirea mării-sale, venit-au véste de la margine, că mai vine un sultan, anume Șaipazu Gherei, feciorul hanului, și cu o seamă de tătari, să între în țară ca să meargă după împărăție, cărora și lor le-au rînduit vite de conace și le-au trimis și pocloane, bani înainte și altele ce s-au obicinuit păgînii a lua, de cîndu s-au început oastea Beciului. Și acestu sultan n-au priimit să ia mai puțin, ci tocmai ca și hanul cînd ar fi, au cerut să i să dea, arătînd laudă și spăimîntări, că de nu i să va da după cerirea lor, să vor tinde și spre în București a veni și vor face multe réle. Drept acéia și domnului de nevoie îi era a trimite ca să-i plinească pohta pentru folosul bietii țări, carele pre la Diiu, la 10 zile ale lui avgust, au trecut Dunărea, mergînd la Beligrad, după împărăție.

.....

[1] Adăugat marginal.

CAP. XLII

De mergirea domniei den Tîrgoviște la București, viindu agă de la împărăție cu caftan

Șăzînd dar domniia în Tîrgoviște, de la 9 dni ale lui octombrie pîn' la 6 dni ale lui decembrie, de vréme ce încă nu să potolise boala ciumei ce era atuncea în București, avîndu gîndu domniia încă să mai șază, iar întîmplîndu-să atunci a veni un agă de la Poartă cu caftan de la vizirul cel nou ce să pusése, precum s-au zis mai nainte și auzind cum că domniia iaste viitoare la București, el încă să oprise acolo, așteptînd pre domnu. De care lucru înțelegîndu domnul, nu putea să mai șază fără cît să să rădice să vie la București. Și numaidecît a doao zi de praznicul Sfîntului Nicolae, au purces măriia-sa cu toată casa și cu toată curtea mării-sale de au venit la București, unde întrîndu cu alai după obicéiu, ieșit-au și aga acela cu caftanul înaintea mării-sale la marginea orașului, împreună cu boiarii cei ce era ispravnici la scaun și cu alalt norod, de au întîmpinat pre domnu cu cinstea cea ce să cădea.

Deci întrîndu în oraș și la curtea domnească și șăzîndu măriia-sa în scaun, îmbrăcatu-l-au aga cu caftanul și au dat cu tunurile, după obicéiu. După aceia, așăzîndu-să domnul și boierimea și toți alalți prin casile lor, făcîndu-să sfinte rugi pre la bisérici necontenite, întîmplîndu-să atunci aici și părintele Dositheiu, patriiarhul Ierusalimului, care și cu domniia la Tîrgoviște fusése, și mai înainte venise la București, și așa Dumnezeu cel puternec și milostiv s-au milostivit de au rădicat acea moarte ce era atuncea în oraș [și nu s-au mai tinsu nicicum, nici în oraș],[1] nici într-altă parte.

Iar după aceia în scurtă vréme, cînd au fostu la luna lui ghenarie, venit-au domnului poruncă de la împărăție, cu grab, ca să gătească atîta seamă de zaharea, să o trimiță la Cameniță, care poruncă foarte grea și peste putință era țării și domniei, mai vîrtos, căci era vréme de iarnă; iar de vréme ce turcii nu cred, nici să uită la neputințele creștinilor, pus-au domnul nevoință mare rînduindu boiari ispravnici, de au strînsu zahareao și au făcut cară și numaidecît au încărcat zahareao pre acele vrémi cumplite de iarnă ce

[1] Adăugat marginal și deasupra rîndului.

era și o au pornit-o de o au dus-o cu multă nevoie pînă o au băgat-o în Cameniță.

Atuncea dar, avîndu măriia-sa și nuntă a face pă cîșlegi a fiicăi mării-sale doamnii Ilincăi cu Scarlatache, coconul lui Alixandru, dragomanul cel mare împărătescu, cinstit-au întîi cu dregătorie pre acestu cocon, făcîndu-l păharnic mare; după aceea și nunta s-au făcut la fevruarie [...], veselie foarte mare și cu cinste domnească făcîndu-l și despre o parte, și despre altă parte, că nici coconul acesta nu cu proastă gătire de la tată-său venise, om mare lîngă împărăție fiindu, știut și învățat foarte.

După aceia, început-au a veni iarăși grele porunci de la împărăție, de cară, de boi, de cai, de salaori și de altele ce se obicinuise păgînii a lua în toți anii den țară, pentru gătirile oștirii împărătești spre Beligrad, care cu mare greu și cu multu păs era țării, că țara de ce mergea, slăbiia de nevoi. Iar ei den cele ce să obicinuise a lua mai mult să întăriia, care peste putință era țării și domniei a le plini, că nu era mai puține și mai pre rîndu a să da, ci toate deodată. Iar încă și prin multa nevoință a domnului și mai vîrtos prin ajutoriul lui Dumnezeu și acestea toate rădicîndu-să, cînd au fost mai despre primăvară, la martie venit-au iarăși la domnu poruncă împărătească cu agă, ca să gătească domnul 500 de slujitori, să-i trimiță la Iași, unde era trimisă aznao împărătească la domnul Moldovii, să o ducă la Cameniță pentru lefile slujitorilor de acolo, fiindu tătari și turci rînduiți a merge cu acea azna, ca să n-aibă primejdie. Deptu aceia au rînduit și pă măriia-sa Costandin-vodă să dea acești 500 de slujitori, pre carii îndată după poruncă, cu multă nevoință domnul i-au gătit și i-au pornit, căpetenie făcîndu-le pre Mănăil căpitan ot Buzău, ce era căpitan mare de lefecii, de s-au dus de au rădicat zahareao, împreună cu domnul Moldovii și cu celelalte oști turcești, tătărești, de o au dus de o au băgat-o în Cameniță.

Dupre acestea toate, nici într-acest anu nu fu țara nesupărată de trecirea tătarîlor, în sus la Beligrad, pentru că ridicîndu-să Împărăția Turcului iarăși cu oști a merge la Beligrad împotriva némților, și fiindu hanul Selin Ghirei încă mai de cu iarnă mersu la împărăție den poruncă, ca să să sfătuiască cu dînsul de ale oștilor, cînd au fostu primăvara pornindu împărăția pre Husein-pașa, veziriul, să meargă cu oștile, au trimis pre hanul de au mersu cu dînsul, care numaidecît au trimis la Crîm de au rădicat încă trei feciori

ai lui, pre Gazi Ghirei-sultan și pre alți doi sultani mai mici, cu cîtăva seamă de oaste tătărască, ca să meargă după dînșii în sus la Beligrad.

Care dar pornindu-să la 7 zile ale lui iunie, au întrat în țară. Deci nu puțină iarăși pagubă și cheltuială țării au făcut, rădicîndu-li-să grele conace și plocoane, trimițîndu-le înainte cu boiari, făr' de alte jafuri și stricăciuni ale lor ce a face sîntu obicinuiți, și așa au trecut de s-au dus unde le-au fost porunca, trecînd Dunărea pre la Diiu.

CAP. XLIII

Pentru alte zidiri și sfinte bisérici ce au mai făcut măriia-sa și pentr-alte țări și altele ce s-au mai întîmplat într-acestu an și de mergirea mării-sale la Tîrgoviște

Într-acest an au trimis măriia-sa și pre Neagoe pitariul Măjăscul în Țara Ardealului, la Făgărași, de au isprăvit o bisérică, care încă den trecutul an l-au fost trimis măriia-sa de o au început den temelie a o lucra cu chieltuiala mării-sale. Pentru că neavîndu creștinii de acolo bisérică, trimis-au la măriia-sa cu multe rugăciuni ca să le facă o bisérică și neapărîndu-să măriia-sa de un lucru dumnezeiescu ca acesta, stătut-au bucuros după rugăciunea lor și au trimis de au făcut bisérică mare și frumoasă, întru pomenirea și cinstea celui mare făcător de minuni, sfîntului Nicolae Mirlicheischii.

Așijderea și la Galata de la Țarigrad, arzîndu o bisérică ce fusése iar a sfîntului Nicolae, trimis-au părintele patriiarhul Țarigradului kir Calinic și creștinii poporului aceluia la măriia-sa, cu multe rugăciuni, ca să o facă de iznoavă. Și iarăși au priimit măriia-sa să o facă și au trimis ispravnic, cu multă cheltuială a mării-sale de o au făcut de iznoavă.

Și spre partea Bugeacului, la Smil, aséminea s-au întîmplat de au arsu biserica ce au avut creștinii acolo. Deci arhiereul de acolo și cu creștinii de acolo ce să afla lăcuitori, au trimis la măriia-sa cu multe rugăciuni ca să facă pomană să le facă bisérică, să nu rămîie creștinii făr' de sfinte rugăciuni și făr' de slujbele cele dumnezeiești, pre care lucru cu osîrdie au stătut măriia-sa bucuros a o face, și numaidecît

au trimis la Poartă de au cerșut voie la vizirul, și dîndu-i-să voie cu ferman, trimis-au măriia-sa acolo un boiar, cu cheltuiala mării-sale, de o au făcut întru cinstea și pomenirea sfîntului marelui mucenic Gheorghie, purtătoriului de biruință.

Într-această vară s-au isprăvit și chiliile hanului den mănăstirea lui Sfeti Gheorghie de aicea den București, care era făcute mai de demult, den zilile lui Alixandru-vodă cel Bătrîn, care să făcuse cu chieltuiala unui Panaiotache, ce fusése dragoman mare împărătescu, însă numai așa cîte un rînd de bolte era făcute: iar după aceia cîndu au fost în zilile mării-sale lui Costandin-vodă, după al șaptelea an den domniia mării-sale, apucatu-s-au măriia-sa cu multă nevoință și cu mare chieltuială de au făcut pă desupra celoralalte altu rîndu de chilii foarte bune și boltite jur împrejur, și case patrierșești deosebi, și altu rînd de case egumenești foarte bune cumsăcade, precum să și văd, care în trei ani acestea toate s-au făcut și acest bun lucru de folos ce să începuse s-au isprăvit.

Și iarăși într-acest an, înțelegînd Împărăția Turcului că să rădică craiul leșăscu cu putére să vie asupra Cameniței și rînduind cîtăva sumă de oaste la saraschеrul de la Baba, anume Isuf-pașa, ca să meargă asupra lor, rînduindu și pre domnul moldovenescu ca să meargă în jos cu saraschеriul cu oastea lui, trimis-au împărăția și la măriia-sa Costandin-vodă un agă cu poruncă ca să facă 1.000 de oameni de oaste să trimiță lîngă saraschеriul și îndată cu poruncă, cu multă nevoință, domnul au gătit și au trimis la iulie 24 dni, și fiind alte căpetenii asupra aceștii oști, făcut-au măriia-sa sărdar pre Dumitrașco Caramaliu vel-postelnic cap mai mare și poruncitor. Iar după pornirea acestora, nici măriia-sa în București n-au mai șăzut, ci s-au rădicat de au mersu la Potlogi de au văzut casile mării-sale ce să lucra acolo. Și de acolo au mersu la Tîrgoviște, sosindu la iulie 31 dni. Și după venirea mării-sale la Tîrgoviște, s-au isprăvit și foișorul cel boltit den grădina domnească, care den trecutul an să începuse de să zidise, iar într-acest an s-au isprăvit și de alte podoabe ce l-au înfrumosețat, cum să și vede, că e foarte ciudat.

Și au șăzut domniia tot în Tîrgoviște pînă în toamnă. Deci cîndu au fostu la culesul viilor, au mersu măriia-sa iarăși la viile de la Pitești, de au șăzut o săptămînă, după aceia iară s-au întorsu iar la Tîrgoviște. Atuncea s-au isprăvit și biserica domnească den Tîrgoviște de zugrăvit, măcar

că și mai nainte zugrăvită au fost, ci să învechise și să stricase zugrăveala, iar măriia-sa au pus de iznoavă de o au zugrăvit și o au pardosit cu lespezi de piatră, cu multă chieltuială și foarte frumoasă o au înfrumusețat, pă cum să și véde. Și tot atuncea s-au isprăvit și bisérica lui Sfeti Dimitrie den Tîrgoviște, care era de tot stricat și bolta stricată, iar măriia-sa pre lîngă altele multe ce au făcut în Tîrgoviște și aceia au pus de o au dres și o au grijit de tot, de au făcut slujbă într-însa în zio de Sfeti Dimitrie.

A doao zi octombrie 27 dni, s-au rădicat măriia-sa cu totul de au purces și au mersu la Potlogi, unde și casile de acolo isprăvite găsindu-le de zidit, numai doao zile au zăbovit. Deci au purces de au mers la Mogoșoaia și de acolo au venit la scaunul Bucureștilor la noiembrie 1 dni, leat 7207, împreună cu toată boierimea viindu cineși pre la casile lor.

Într-acest an nici oștile turcești cu cele nemțești lovire între dînșii n-au avut, săvai că cu gătire s-au pornit și o parte și alta, adecă viziriul mergînd la Beligrad cu oștile împotriva némților, și némții așijderea în preajmă viindu-le, iar fiind pricină de pace la mijlocul lor, nu s-au mișcat nici o parte, nici alta spre războiu, pentru că cercîndu turcii pre némți pentru pacea și dîndu-li-să în bună, trimis-au Împărăția Turcului sol la némți, anume pre Rami reiz-efendi, împreună cu Alixandru terzimanul cel mare împărătescu, fiind la mijlocu solul englezului și al olandezului, ca să să facă pacea; și viindu soli de la némți, de la muscali, de la léși și de la vinețéni, s-au strînsu toți la un loc, ce să zice Carlovici, acolo. Deci adunați fiind toți și vorbind pentru pacea, fiindu și voia lui Dumnezeu, s-au așăzat și așa la dechemvrie 28 dni, leat 7207, acea pace, s-au isprăvit. Însă această legătură s-au făcut cu némții, ani 25, dînd némților ca să ție tot Ardealul și Țara Ungurească de Sus, iar turcii să stăpînească Timișvarul împreună cu tot ținutul lui, adecă cu Lipova, cu Varansebeș și cît ține pînă în Mureș și pînă în Sava. Cu léșii încă au făcut pace vécinică, dîndu-le Camenița înapoi, așa întreagă cum iaste, și ei au dat turcilor tot pămîntul Moldovii cît îl luase, înapoi. Cu muscalii au făcut numai doi ani pace și aceasta nu într-alt chip de așăzămîntu, fără numai starea armelor; cu veniții anii totdeauna. Și așa isprăvind solii pacea și a unii părți, și a alalții, cei turcești s-au întorsu la Odriiu, iar ceialați, carii la locul lor s-au întorsu.

Tot într-acest an, dupre ce s-au întorsu veziriul de la oaste, măriia-sa Costandin-vodă au socotit de au trimis la Poartă, pentru greul și păsul țării, pre dumnealui Cornea Brăiloiu vel-ban, și pre Mihai Cantacozino vel-spătar, și pre Dumitrașco Caramalîul vel-postelnic și cu ei au mersu și Iane vataful de aprozi. Așa deci acolo mergîndu și la cei puternici spuindu slăbiciunea săracilor pămînténi, s-au ascultat jalba lor și așa ce au zis s-au și făcut, întîi pentru doao haraciuri ce țara dedése mai mult la visteriia împărătească, s-au milostivit împăratul de au dat ferman, poruncindu tefterdarului, ca să nu mai orînduiască țara să dea cevași pînă în doi ani, ca să să umple socoteala banilor celor ce dedése mai mulți în trecuții ani.

Mai milostivitu-se-au încă puternecul împărat pentru multa slujbă ce au slujit măriia-sa Costandin-vodă cu credință în vremea oștii, de l-au dăruit cu hatișirif, ca pînă va avea zile să domnească acestu pămîntu al țării, care hatișerif aducîndu-l boiarii cei mai de sus zișì, împreună cu Osman aga salahorul, cu multu și frumos alai, măriia-sa Costandin-vodă ieșindu-i înainte deasupra viilor în deal, dupre obicéiu, întîlnindu-să cu dînsul, au venit tot alăturea cu turcul pînă la scaun în divan și așa sosindu, cetindu-să întîi hatișeriful, dupre aceia mucarelul, l-au îmbrăcat cu caftan pre măriia-sa Costandin-vodă, îmbrăcîndu cu caftane și pre 24 de boiari, și așa dîndu tunurile și pușcile, dup-obicéiu, pă turcu cu feregea cu spinare de samur îmbrăcîndu-l, la gazdă l-au dus; îmbrăcat-au cu feregea cu spinare de samur și pre efendi iazagiul, pentru căci au cetit hatișereful.

Acestu dar agă au sosit aici la aprilie 13 dni, leat 7207.

CAP. XLIV

[Pentru pristăvirea dumneaei jupînesei Stancăi Brâncoveanu Cantacuzino, maica mării-sale lui Costandin-vodă[1]*]*

Tot într-acestu an, la fevruarie 10 dni, s-au pristăvit și muma mării-sale lui Costandin-voievod, jupîneasa Stanca Cantacuzino, de vîrstă de 62 de ani, pre care și bătrî-

[1] Titlurile puse între paranteze lipsesc din manuscris. Au fost date după Șt. Greceanu *op. cit.* care le-a luat din Filstich.

nețile ajungînd-o, iar mai mult gréle boale, cum zic, s-au pristăvit, care lăsîndu cu a dumneaei gură ca să o astruce lîngă boiariul dumneaei, jupan Papa Brâncoveanul, la mănăstirea Brâncovénii, că acolo era îngropat. Deci și măriia-sa Costandin-vodă, fiiul dumneaei, dupe cum au lăsat cu sufletul dumneaei așa au și făcut, că orînduind mulți boiari, tot rude de ale mării-sale, întîi în curte la dumneaei făcîndu-i-să pogribaniia cu sobor mare, cu toți arhierii, căci aicea în orașul acesta să afla și cu toată boierimea și slujitorimea. Și așa deci isprăvind slujba pogribanii, cu mare cinste rădicîndu-o, tot pe jos mergînd pînă suptu deal, acolo deci așăzîndu-o într-o carătă, rămîind măriia-sa împreună cu toată casa mării-sale și toate rudele la amară întristăciune și mîhnire, măriia-sa s-au întorsu la scaun, iar oasele s-au dus de s-au astrucat unde au lăsat cu sufletul dumisale, toți cu un glas rugîndu pre Dumnezeu ca să o odihnească în corturile drepților, la vécinica împărăție, amin.

CAP. XLV

[*Cum au venit domnului poruncă de la împărăție ca să dea 1.000 de cară și 700 de salahori ca să meargă să fie pentru deșărtarea Cameniții*]

Și iar într-acest an venit-au la măriia-sa Costandin-vodă poruncă de la puternica împărăție, cu un salahor, ca să dea o mie cară și 700 de salahori, ca să meargă la Camenița, carăle să fie pentru deșărtarea cetății ce ar fi borfe și altele ca acelea, iar salahorii să curățească pă marginea Nistrului păduri, crînguri, ca să poată pogorî fără primejdie plutele ce vor să se facă să ducă tunurile. Deci dar măriia-sa Costandin-vodă, văzîndu că iaste mare greu și păs bieților săraci pămînténi, au făcut jalbă și mare rugăciune la Poartă, pre unde au trebuit, și așa s-au ascultat rugăciunea și dentr-o miie de cară au lăsat să dea 500 și den 700 de salahori, au lăsat să dea 500, și aceste cară să să trimiță lui Isuf-pașa, serascherul de la Baba, căci că el orînduisă să meargă să să afle la acea deșărtare a Cameniții, împreună cu domnul Moldovii. Așa deci gătindu carăle și salahorii, au rînduit măriia-sa pre Costandin cliucer Rali și la 7 zile ale lui iunie, le-au pornit dupe cum au fostu porunca împărătească, de s-au dus cu ele la Isuf-pașa.

CAP. XLVI

[*Pentru facerea mănăstirii Brâncovenilor*]

Ci iarăși într-acestu an, al unsprezăcilea al domnii mării-sale lui Costandin-[vodă], pentru multa evlavie și părintească dragoste ce avea către maica mării-sale, mai sus pomenita, n-au lăsat numai milele și pomenile, atîta pre la bisérici cu sărindarile, cît altele prin taină la cei săraci și rămași cîte au făcut, ci încă și aceasta au mai început a face.

Adecă, fiind la mănăstirea Brâncovénilor (unde era astrucate oasele pomenitei maicei mării-sale) bisericucea acéia făcută iar de moșii mării-sale, care fiind mică foarte, măriia-sa Costandin-vodă o au fărîmat de tot și alta mai mare de iznoavă den temelie a face au început, trimițîndu dar, ca să fie la începerea zidului să puie cărămida cea dentîiu, dupre obicéiu, pre iubiți fii mării-sale: Costandin și Ștefan, și cu dînșii au mersu și sființia-sa părintele mitropolitul țării kir Theodosie, ca să facă începerea, cetind molitva iar după obicéiu, care începire la iunie 9, leat 7207, s-au făcut. Și așa coconii mării-sale, împreună cu sfinția-sa părintele mitropolitul, înapoi iarăși s-au învîrtejit, rămîind acolo ispravnic orînduit de măriia-sa dumnealui Radul Golescul vel-comis, carele multă nevoință și osîrdie puindu, la avgust în 5 dni, acea sfîntă mănăstire de toată zidirea ei ce au trebuit, s-au isprăvit.

.. ..

CAP. LV

[*De trecirea prin țară a englezului solului Angliei, venit de la poartă și numele lui milord Paget era*]

Șăzînd măriia-sa în scaun, venitu-i-au poruncă împărătească ca să gătească [conace] că iaste să vie să treacă prin țară solul Anglii, care de cîțiva ani era la Poarta turcească rezident, prin carele și pacea turcului cu neamțul s-au făcut, om mare, cinstit și înțeleptu, fiindu bine toate ale Porții turcești au chivernisit.

Deci vrînd să meargă la țara lui, așa au pohtit ca pre aici pren țară să treacă, mai multu pentru odihna lui și ca să vază

și țara. Așa deci împărățiia au poruncit ca toate cele de trebuință să gătească măriia-sa Costandin-vodă și viindu prin țară bine să-l grijască și să-l cinstească, fiind om mare și arătîndu-să bun priiaten și de mare folos Porții turcești. După ce deci la marginea Dunării au sosit la vadul ot Turtucaia unde-i zic [...], trimis-au măriia-sa Costandin-vodă doi boiari mari înainte cu carîte domnești, cu corturi și cu toată alaltă gătire, cu cîțiva slujitori ca să poată fi de cele ce ar fi treaba să slujească. Boiarii însă aceștia era: Toma Cantacozino velsluger și Pătrașco Brézoianul vel-șătrariu, care foarte cu cinste priimindu-l, așa cu mare cinste l-au adus și pînă la scaunul Bucureștilor.

Însă după ce au venit la conacul de la Popești Hrizii vistierul, făcînd știre mării-sale lui vodă trimișii boiari că acolo au mas, măriia-sa a doao zi dînsu-de-dimineață au gătit pre amîndoi cei mai mari fii mării-sale, pre Costandin și pă Ștefan, împreună cu 3 boiari mari: Mihai Cantacozino velspatar, i Șărban Cantacozino vel-păharnic i Radul Izvoranul vel-stolnic cu toată călărimea și cu carîta mării-sale și ieșind înainte la Văcărești în deal, s-au împreunat cu dînsul, pre carele aducîndu-l cu multu și frumos și mare alai pînă la casile mării-sale, unde gazda îi gătise. Acolo pogorîndu-să den carîtă, l-au suit coconii pînă sus în case și făcîndu țărmoniile ce s-au cuvenit, au venit coconii la curte împreună cu trimișii boiari, iproci. Aceasta era vineri, la aprilie 24 dni, iar după aceia, îndeseară, ca mai multă cinste să-i arate și ca să plinească porunca ce era împărătească, măriia-sa Costandin-vodă așa au socotit de au mers de s-au împreunat cu solul fără alai (însă după ce întîi el, adecă solul mai înainte au trimis 4 boiari de ai lui care era mai de cinste, încă unul dentr-aceia îi era frate, de s-au închinat mării-sale, arătîndu despre partea solului că mare mulțumită face mării-sale de cinstea și bunavoință, ce către dînsul măriia-sa au arătat, iproci); carele la scara cea mai de jos ieșindu înaintea mării-sale, cu multă cinste și plecăciune l-au priimit și după ce multă țermonie și oratie s-au făcut. Așa deci dîndu partea cea dreaptă mării-sale lu vodă, amîndoi dempreună s-au suit în case și au șăzut amîndoi numai ca la 2 ceasuri. După aceiași iară pînă la portiță pogorîndu-să, măriia-sa vodă au încălecat de au mers la curte, iar el s-au suit iarăși sus în case.

A doao zi, deci sîmbătă, poruncind măriia-sa vodă de s-au împodobit toți, trimis-au pre ginerile mării-sale Radul

beizadea, feciorul lui Iliiaș-vodă, cu carîta cea mai frumoasă împreună și cu alte 3 carîte pentru boiarii lui să fie, și cu mulțime de pedestrime la sol, de l-au adus la curte, carele după ce au sosit la scară, iată acolo era iarăși amîndoi coconii mării-sale, de l-au priimit și pînă sus în foișor aducîndu-l pre scara cea mare; acolo era și măriia-sa vodă cu alți boiari dempreună și așa cu mare cinste priimindu-l, partea de-a dreapta i-au dat. Întrîndu deci în divan era foarte în bună tocmeală orînduiți, toată capitănimea, i ceaușii, i stegarii slujitorești. După aceia mai înlăuntru întrîndu în spătărie era toată boierimea țării pusă în orînduiala lor și așa deci și în spătăriia cu stélile unde zic întrînd îndată au dat 4 tunuri, care mai înainte era gătite. Dupre aceia în scaun domnescu pre dînsul puindu-l și măriia-sa pre pat șăzînd, după multă vorbă ce au avut singuri numai, și la masă l-au pus, căruia mare cinste făcîndu-i: de o partea despre dreapta toți boiarii lui puind, iar despre partea stîngă, dencătro măriia-sa vodă șădea, boierimea țării; de cîteva ori cu tunurile dînd și cu pușcile, închinîndu pentru sănătăți, iproci. Dat-au și cu pușcile iar pentru sănătăți închinîndu și de veselie mare, s-au și îmbătat atîta el, cît și boiarii lui (măcar că de nimini n-au fost siliți). După ce deci de la masă s-au sculat, l-au îmbrăcat măriia-sa vodă cu un conteș al mării-sale cu spinare de samur și puindu-l în carîtă iarăși cu ginerile mării-sale, la gazdă ca să să odihnească l-au trimis.

Trecînd dar zioa aceia într-acestași chip, cu atîta cinste și cu iscusit ospăț, a doao zi duminică măriia-sa vodă dimineață iarăși la dînsul prin grădină au mers, cu aceiași oameni iarăși ce întîi mersése, carele sol iarăși pogorîndu-să jos la capul scării, iar după cele multe zise și complementuri, s-au urcat sus și cîtva șăzînd, măriia-sa vodă au mersu la curte. Luni deci după-prînzu pohtindu solul ca să vie la măriia-sa, însă numai cu alaiul oamenilor lui, așa au venit cu carîtele lui, cu oamenii și cu toată parataxis a lui ce avea; deci mării-sa în foișorul cel mare despre grădină cu cinste priimindu-l, multu șăzîndu ș-au luat și zioa bună și s-au dus la gazdă. După aceia, marți dînsu-de-dimineață cu același alai dentîiu, cu aceiași boiari și cu carîta cea frumoasă, cu ginerile mării-sale, așa cu alai frumos den tîrgu scoțîndu-l pînă la marginea tîrgului, luîndu-și zioa bună boiarii de la dînsul, s-au înturnat înapoi mergîndu cu dînsul un steag de slujitori și cu acei dentîi orînduiți și numiți boiari, cu toate cele de trebuință grijit pînă la Rucăr l-au dus și de acolo

pînă la ținutul némțescu. Deci carîtele, slujitorii, boiarii, luîndu-și zioa bună, s-au înturnat și el s-au dus la Brașov. Însă den Dunăre pînă la Rucăr 10 conace făcîndu, cum mai sus am zis, foarte cu mare cinste l-au adus și l-au purtat, mai mult nevoind măriia-sa să plinească ce au fost porunca împărăției. Numele lui era milord Paget, om ca de 60 de ani și mai bine.

Cu acest sol, împreună de la viziriul trimis au fost împreună cu un agă pre carele măriia-sa vodă bine dăruindu-l și răspunsurile la cărțile cele de poruncă de la Poartă ce adusése, luînd, s-au dus la Odriiu, unde împărăția era.

CAP. LVI

[*De trimeterea unor boieri la nunta fiicii lui Banfi Gheorghe, gubernatul cel mare al Ardealului*]

După ce deci solul s-au dus, măriia-sa vodă ca să să mai trezvească și să să preumble au socotit de au mers la Obilești, la satul mării-sale, unde cu toată boierimea cîteva zile făcînd și bine preumblîndu-să, iar s-au învîrtejit și au venit la scaunul mării-sale, la București. După aceasta venit-au den Ardeal de la gubernatul cel mare al Țării Ardealului Banfi Gheorghie, carte la măriia-sa Costandin-vodă, rugînd pre măriia-sa și chiemîndu-l după obicéiu la nunta fiicii sale, vrînd să o dea dup-un fecior al unui némiș mare, anume Sekel Laslu. Acest némiș încă cunoscut priiaten era mării-sale lu vodă; măriia-sa deci vrîndu să păzească priietășugul cel vecinescu, bine au voit și așa la orînduita vréme, cînd véste au și avut, la iunie în 10 dni, de aici de la Mogoșoaia de la satul mării-sale, unde să întîmplase măriia-sa de era, gătit-au pre dumnealui Radul Izvoranul vel-stolnic împreună cu 4 cinstiți feciori de boiari, 2 fii dumisale, unul vtori spătar, anume Barbul fiiul dumnealui vel-vistiar, și altul un cocon care era mai mare al dumnealui pomenitului Pîrvului Cantacozino stolnecul.

Pre acesta dar mai susnumit boiariu ca un sol, închipuindu însuși prizentiia, adecă chipul mării-sale lui vodă, cu scumpe și frumoasă domnești daruri la acea cinstită nuntă l-au trimis, purcegîndu de aicea de la Mogoșoaia, cum s-au zis, măriia-sa vodă încă a treia zi au mersu la București.

CAP. LVII

[*De sfințirea sfîntului mir și de mergerea mării-sale la scaun, în Tîrgoviște*]

Aici însemnăm pentru o pomenire numai ca să să știe că, întîmplîndu-să a fi preasfințitul părinte patriarhul Ierusalimului kir Dositheu pă acea vreme aici în țară s-au făcut mir, care mir s-au sfințit în zioa de Sfinții Apostoli Petru și Pavel, făcînd însuși sfințiia-sa liturghie cu alți mulți preoți, l-au sfințit în mănăstirea unde s[e] cinstescu acești sfinți apostoli, care să chiiamă arhimandritul, fiind și măriia-sa Costandin-vodă împreună cu arhiereul țării kir Theodosie și cu toți alalți episcopi cîți aici în țară să afla, și toată boierimea țării, la leat 7210, iunie 29 dni, la al patrusprăzecilea an al domnii mării-sale lui Costantin-vodă. Care mir s-au făcut cu toată chieltuiala sfinții-sale părintelui, patriiarhului mai susnumitului ierusalimneanului. După aceasta deci viind și vremea căldurilor vării, măriia-sa, după ce au căutat ce au fostu alte trebi ale țării, la iulie 7 dni, au purces den București cătră Tîrgoviște, mergînd pre la satele mării-sale Mogoșoaia i Potlogi și, la iulie 25 dni, au întrat la scaunul Tîrgoviștii cu alai frumos, după obicéiu.

În Tîrgoviște șăzîndu măriia-sa Costandin-vodă, poruncă i-au venit de la chihaiao vizirului ca să dea 100 de cai, ca să fie de treaba vînătorii, cîndu împărăția va vrea să iasă la vînat. Deci măriia-sa trimițîndu carte la chihaiao și rugîndu-să ca să mai scază, să dea mai puțini cai; așa după rugăciunea mării-sale au lăsat ca să dea cai 70 și îndată măriia-sa p[o]runcindu de s-au strînsu den țară (însă cu bani), i-au trimis la Poartă.

După acéia avînd liniște și nefiindu alte trebi, au socotit ca să meargă la Brâncovéni, să vază mănăstirea cea den temelie, ce au rădicat, și așa la avgust 21 dni, au purces măriia-sa împreună cu boierimea și altă curte a mării-sale spre Brâncovéni, însă întîi pă la satul mării-sale Potlogii, apoi la Brâncovéni. Și acolo cîteva zile făcînd, iar la Tîrgoviște s-au învîrtejit la septembrie 13 dni, leat 7211. La Brâncovéni însă fiind, véste de la Poartă au venit cum că pe vezirul ce era, fiind de multă vréme bolnav și el socotindu-să că nu poate căuta trebile împărăției de multe ori s-au rugat să-l ierte și așa s-au mazîlit și numaidecît au trimis la un pașă anume Mustafa-pașa Taltaban, care era seraschier asupra

arapilor, la Hutai, de l-au adus și l-au făcut vezir. Deci măriia-sa Costandin-vodă au socotit de au trimis boiari la Poartă și cu pocloane, după obicéiu, și pentru trébile țărîi, însă pe dumnealui Cornea vel-ban, i Mihai Cantacozino vel-spatar, i Bunea Grădișteanul vel-comis și așa de aici au purces la septembrie 20 dni, și pe la Turtucaia Dunărea au trecut, cu care pocloane și altele, după obicéiu, noului vezir i-au trimis și cu cărți, rugîndu-l să-i fie milă de țară, iproci, cerîndu la toate acestea ajutor lui Dumnezeu. Deci boiarii mergîndu acolo și dîndu pocloanele, au grăit și cele de folosul pămîntului ce le zisése, care rugăciuni acei mari le-au priimit și au făgăduit că vor căuta și vor socoti de vor face cele ce să cuvin.

Iar măriia-sa vodă șăzînd la Tîrgoviște au luat véste cum că au sosit baș-capigi-baș împărătescu, carele și haznaaga era trimis la București. Deci trimițîndu măriia-sa și pohtindu-l să meargă la Tîrgoviște, el fiind omu bătrîn n-au vrut să meargă, pregetînd căiei și ostenélii drumului. Măriia-sa Costandin [-vodă] deci așa bine socotindu-să și sfătuindu-să cu boierimea, au purces den Tîrgoviște și viindu pre la satele mării-sale Potlogii, Mogoșoaia și cu alai după obicéiu au întrat în tîrgu, la scaunul mării-sale, București, dîndu cu tunurile, îmbrăcîndu pe caimacami cu caftane, dupe obicéiu, la octombrie 25 dni.

După ce au șăzut în scaun, măriia-sa trimițînd cal după obicéiu, l-au adus la curte și dîndu fermanul împărătescu carele avea, au văzut măriia-sa ce iaste porunca și îndată au zis că va nevoi măriia-sa cum mai în grabă să plinească ce iaste porunca împărăției, de vreme ce scriia în ferman și poruncea toată suma haraciului să o trimiță. Deci chiemîndu boierimea și spuindu-le ce iaste porunca împărăției, au făcut socoteală și buna chiverniseală și la orînduita vréme gătind măriia-sa haraciul l-au încărcat, și la decemvrie 15 dni, l-au pornit, trimițîndu pre Iane vătafu za aprozi cu haznao, să meargă pînă acolo, care multe cuvinte bune au zis cei mari văzînd slujba mării-sale, căci în grab s-au făcut treaba și porunca, și căci multă slujbă împărăției au arătat măriia-sa și întru aceasta.

Aicea însemnăm numai pentru o pomenire ca să să știe că întru acestu an al patrusprăzecilea al domniei mării-sale, lui Costandin-vodă, au făcut măriia-sa biserica al căriia hram iaste Sfeti Ioan cel grecesc, care iaste în malul Dîmboviții. Dentîiași dată această bisérică fiind făr' de turnu și

întunecată, măriia-sa au socotit de i-au făcut turnu și o au mai deșchis-o, a căriia temeliia poate-fi fiindu slabă, așa cu totul s-au surpat și s-au stricat, nimunui primejdie făcînd. Deci măriia-sa cu bun gîndu s-au apucat întîi toate cele de trebuință gătindu și de tot fărîmînd-o den temelie, au început a zidi și o au făcut-o foarte înfrumosețată, cu turnuri cumsăcade, precum astăzi să vede împodobind-o măriia-sa cu zugrăvéle pă denlăuntru și cu pardoséle și cu toate alalte cîte trebuiescu aceștii sfinte bisérici ce s-au zis mai sus, săvîrșindu-o măriia-sa în anul al 15 den domniia mării-sale.

. . . . . .

CAP. LXV

De aici încep a semna ce s-ar întîmpla în anu al șaisprăzecilea[1] *al domniei mării-sale lui Costîn-din-Vodă*

Fiind deci măriia-sa vodă în București, au socotit de au trimis la Poartă alți boiari, ca să se afle acolo ca să poată veni cei ce era acolo mai înainte, fiind acolo dumnealui Toma Cantacozino vel-sluger, i Ianache Văcărescul vel-agă. Așa deci au socotit de au trimis pre Cornea Brăiloiul vel-ban, i pre Ștefan Cantacozino vel-păharnic, ducînd și cîte ceva plocoane după obicéiu la vezir, la chihaia, carii după ce au sosit acolo numaidecît cei mai de sus pomeniți boiari, carii acolo să afla, de la chéhaiao și de la viziriul luîndu-și zio bună, au venit în țară, rămîindu la Poartă purtători de grije acești ce să ziseră mai sus vel-ban și vel-paharnic.

CAP. LXVI

Într-acest an al XVII-lea[2], măriia-sa vodă fiind multu rugat și supărat de sfințiia-sa părintele patriiarhul Ierusalimului kir Dositheu pentru bisérica lui Sfeti Gheorghe, de aici den București, care fiind mică și întunecoasă,

[1] În realitate al *șaptesprezecelea*.
[2] Corectat ulterior cu altă cerneală.

și nefiindu de potriva hanului, carele împrejurul ei era, zicîndu precum au nevoit de au făcut rîndul chiliilor după împrejur să facă și mănăstirea.

Așadar măriia-sa, ca un milostiv și iubitor de a face pomeni, bine au voit și den temelie acea bisérică stricînd-o, au rădicat o mare, și minunată și frumoasă mănăstire, după cum să vede. Însă într-acest an numai pînă la un loc lucrînd-o, au lăsat să să usuce și așa au învălit-o.

Viind deci vremea cea obicinuită să meargă măriia-sa la Tîrgoviște, au purces de aici den București, și mergînd pe la satul mării-sale Mogoșoaia, i Potlogii, au mersu la Tîrgoviște, intrînd la scaunul mării-sale cu frumos alai, după obicéiu la septembrie 22 dni.

CAP. LXVII

[*De mazîlirea viziriului*]

Șăzînd deci domniia în Tîrgoviște, au venit véste de la Poartă cum că împărăției au mazîlit pre viziriul ce era Hasan-pașa, puind vezir pe Ahmet-pașa Calailăul, om nebun, rău și lacom. Această veste auzind, multă intristăciune la toți au fost, socotind pagubele ce era în zilile lui să să facă; însă măriia-sa vodă, ca un bun chivernisitor, au scris la boiari să chivernisească trebile după vremi cum era; carele nu puține luări și jafuri de la toți făcea, mult strămutîndu lucrurile Porții, carele pentru oarece cusur de bani ce ceruse mai înainte den haraci să să dea la miriu pentru lefile slujitorilor, care măriia-sa vodă muncise în tot chipul degătise și-i trimisése, iar el numaidecît Calailăul pentru acei puțini ce rămăsese bani au trimis bumbașir pre cuciuc-imbrihor al împăratului, pre carele nu cu puțină chieltuială l-au rădicat de s-au dus la Moldova, avînd și acolo poruncă împărătească pentru cusur de haraci.

Și așa ducîndu-să imbrihorul și viindu vremea cea obicinuită, măriia-sa vodă s-au rădicat de la Tîrgoviște și, mergînd pe la satul mării-sale Potlogii, au venit la București, întrîndu la scaunul mării-sale cu alai mare, după obicéiu, la octombrie 28 dni; dupre acéia au îmbrăcat și pe caimacami cu caftane.

CAP. LXVIII

De aicea începem a semna orice s-ar întîmpla a fi în anul al șaptesprezecilea (XVIII)[1] *al domniei lui Io Costandin Basarabă-Voievod*

După ce deci domniia au venit în București, avînd știre de la boiarii care era la Poartă că Calailăul veziriul cére să mănînce, găsind multe vorbe a zice, de care măriia-sa vodă bine socotindu-să și cu sfatul aflînd că acelui lacom și rău vizir să i să trimiță ceva pentru ca să nu facă mai mare pagubă și cheltuială săracilor și cu acéia ce au putut găti au trimis pre dumnealui Ștefan Cantacozino velpaharnic, carele măcar că fusése la Poartă în trecuta vréme, dupe cum s-au pomenit mai înapoi, iar dupe acéia măriia-sa vodă i-au fostu poruncit de au fostu venit și așa au socotit de iarăși l-au trimis. Carele după ce au mers acolo, găsindu lucrurile turburate, împreună cu cei ce era boiari acolo făcînd nevoință în tot chipul, au îmblînzit lucrurile; însă de-abiia odihnind pre rău vezir cu 100 de pungi, care bani măcar că peste putință era ca să să dea, iar pentru temerea a mai mari pagube, s-au făcut cum s-au putut și s-au dat, și așa s-au îmblînzit și făgăduieli dă căutare arăta. Însă mult nu s-au zăbovit în vizarit, ci pentru nesuferitele răotăți ce făcea, 3 luni numai au fostu vezir, după acéia l-au mazilit, puind vezir în locul lui pre un Mehmet-pașa, carele fusése căpitan-pașa, om bun și blînd.

Pentru al căruia vizaret multă bucurie au luat toți, socotind că mai cu liniște doară să vor chivernisi toate, căruia după obicéiu i s-au trimis poclonul, priimind foarte bine pre capichihaiala și pre boiari, mergînd înainte lui cu poclonul, făgăduindu că va căuta pre săraci, iproci.

CAP. LXIX

[*De mazîlirea lui Mihai-Vodă den Moldova și de moartea lui Leopold, împăratul nemțesc*]

Luînd dar pecéte acest Mehmet-pașa nu știm din ce pricină să fie pogorît lucrul, sau den reaoa chivernisealâ a capichihaialilor ce era acolo, că numai totdeodată

[1] Corectat marginal.

s-au auzit că pe domnul ce era la Moldova, Mihai-vodă, l-au mazîlit, puindu domnu acolo pă Antiohie-vodă Cantimir. Şi aşa el gătindu-să au mersu la scaunul său la Moldova, iar pre Mihai-vodă mazîlul domnu l-au dus la Poartă.

Şi aceasta numai pentru o pomenire, ca să să ştie, să însemnează aicea că într-acest an al domniei mării-sale lui Costandin-vodă s-au auzit că au murit şi Leopold, împăratul nemţescu, de vîrstă fiind, cum s-au văzut scris, de ani 64 pol, la luna lui aprilie 24 dni, datoriia omenească făcîndu.

CAP. LXX

[*De trimiterea altor capichihaiale la poartă*]

Pentru chiverniseala de la Poartă dar, măriia-sa vodă socotind au trimis pre dumnealui Ianache Văcărescul vel-agă i Drăghici Cîmpineanul vătaf za aprozi, ca să să afle acolo, de vréme ce poruncise să-şi vie acasă mai sus pomenitul Ştefan Cantacozino vel-paharnic, că multă vréme acolo în slujba ţării şi a domnului să aflase. Deci, lipsindu dumnealui de acolo, ceşti ce se ziseră mai sus să rămîie în locul dumnealui acolo, căutîndu trebile ţării; carii după ce au sosit la Poartă, luîndu-şi zioa bună păharnecul au venit în ţară şi ceşti ce să ziseră au rămas acolo.

CAP. LXXI

[*De venirea unui sol de la Moldova la Măriia-sa Costandin-Vodă şi de trimiterea şi de la Măriia-sa sol la Domnul cel nou al Moldovii*]

Şăzînd deci domniia în Bucureşti pînă la lăsatasecului de postul Simpietriului şi încălzindu-să vrémea, după obicéiu, ca să meargă la Tîrgovişte s-au gătit şi la iunie 26 dni, au purces den Bucureşti, mergînd la satul mării-sale Mogoşoaia şi acolea şăzînd 12 zile, de acolea purcegîndu au mersu la satul mării-sale Potlogii, şi de acolo purcegîndu, au mers la Tîrgovişte, întrîndu la scaun cu alai, după obicéiu, la iunie 27 dni.

După ce au sosit deci domniia la Tîrgovişte, a treia zi au venit şi solul de la Moldova, după obicéiul ţărîlor, ca să

arate dragoste și prieteșug, viind zic, Bogdan hatmanul, cumnatul domnu-său, lui Antiohie-vodă, pre carele cu cinste priimindu-l măriia-sa vodă și după obicéiu ospătîndu-l, luîndu-și zioa bună s-au dus, zăbovind aicea numai 8 zile. Trecînd deci cîteva zile, au socotit măriia-sa, după obicéiu, ca să trimiță sol și despre partea mării-sale, ca să arate și să dovedească dragostea și prieteșugul, și așa au gătit pre ginerile mării-sale, pre Șărban vel-stolnic, și l-au trimis sol, purcegînd de aici de la Tîrgoviște la iulie 25 dni, și la avgost în 16 dni, iar au fostu aici la Tîrgoviște.

CAP. LXXII

[*De preumblarea Mării-Sale Costandin-Vodă prinlăuntrul țării*]

Văzîndu măriia-sa vodă că despre Poartă iaste liniște și banii încă, la miri, ce ceruse den haraci să dédése, trimițîndu unii cu Iacov doftorul și alții cu fratele tefterdariului, carele bumbașir pentru bani aici venise, cu carele și Chiriță Dimachi s-au dus acasă-și, la Țarigrad; cunoscîndu că iaste vremea preumblării, răcorindu-să și vremea, așa bine au socotit și în ospețe pre la casile boiarilor spre Sărata au mers: pre la Mărginénii mănăstirii întîi, apoi la Mărginénii lui vel-spatar, Filipeștii de Pădure, Măgurénii, Filipeștii de la Praova, umblîndu spre Scăiani au mers și, de la Scăiani la Șchiiai și de acolo la Sărata. Și de acolo și pînă la Rîmnic, la mănăstire, unde măriia-sa împreună cu Mihai Catacozino vel-spătar o făcuse și de cînd să zidise și să înfrumosețase cu toate podoabele, atît cele pă denlăuntru mănăstirii, cît și cele după-mprejurul mănăstirii, chilii și altele. Vréme măriia-sa nu mai avusése să vază pînă acum, pînă Dumnezeu această liniște dispre Poartă adusése, căruia vremea îndemînă dînd, au mers și pîn' la Rîmnic, cum zișì, unde în zioa de Înălțarea cinstitei cruci, la 14 dni ale lui septembrie, acolo au fostu veselindu-să cu toți boiarii mării-sale. Într-aceia zi au dat slavă și mulțumită lui Dumnezeu, iar a doao zi dînsu-de-dimineață purcegînd, au mers înapoi iar la Sărata, și de acolo pre la satul ginerului mării sale, Șărban velstolnic, pre la Tătărani, și de acolo pre la Negoiești, pă la satul cumnatului mării-sale, a lui Pană

vel-sărdar, pe unde frumos și cu mare bucurie priimind pre măriia-sa, toți ospătîndu-l cît mai bine și după putință le-au fostu. Așa deci, de acolo, pe la Finta mergînd, iar la Tîrgoviște la scaunul mării-sale au sosit, făcînd toată preumblarea aceasta zile 20.

După ce deci la scaunul mării-sale au venit, iar căuta trebile cîte era a se face au început, pînă cîndu și vremea culesului viilor au sosit. Și așa la octombrie 2 dni, au mersu măriia-sa la viile de la săténi de au șăzut acolo cîteva zile, împreună cu toată casa mării-sale și alți boiari, unde și culesul au făcut, iar mai mult pentru preumblarea, după cum și într-alți timpi au făcut.

Viind deci de la vii iar în Tîrgoviște, au mai șăzut măriia-sa pînă la octombrie [...] dni, iar după aceia apropiindu-să și vremea răcelii, au purces măriia-sa la octombrie 22 dni, și au mersu pe la satul mării-sale Potlogii, unde și pă Sfeti Dimitrie au făcut, și dupe acéia pe la Mogoșoaia iar la satul mării-sale mergîndu, au întrat la scaun la București, la octombrie 30 dni, cu alai, după obicéiu; dupre acéia și pre caimacani cu caftane i-au îmbrăcat.

Aici să însemnează ca să să știe că într-acest al 18-lea al domniei mării-sale, lui Costandin Basarab-voievod, s-au isprăvit de toată zidirea și învelișul și cu toate cele den afară cîte trebuiescu, frumoasă și marea mănăstire a lui Sfeti Gheorghie de aici den București, care den trecutul an a o zidi au început măriia-sa, păcum înapoi s-au pomenit și întru acestu an de tot s-au isprăvit, cum zișì, de cele pă din afară.

CAP. LXXIII

De aici însemnezu orice s-ar întîmpla în anul al optusprăzecilea (XIX)[1] *al domnii Mării-Sale lui Io Costandin Basarab-Voievod*

Viind vremea cea orînduită de sus a căsătoriei coconului mării-sale a lui Costandin Brâncoveanu, cel dentîiu fiiu al mării-sale și așa hotărîtă fiindu s-au săvîrșit la ghenarie 20 dni cununîndu-l preacinstitul învățatul și

[1] Adăugat deasupra după ce *optusprezecilea* a fost șters.

blagorodnecul boiariu Costandin Cantacozino stolnecul, moșul coconului mai sus pomenitului, de vréme ce coconii dumnealui au fostu botezat pre toți coconii mării-sale, și așa învrednicindu-să a ajunge la zioa aceasta a veselii fiiului mării-sale. Așa măriia-sa bine au voit și au pohtit ca dumnealui însuși cu cinstea bătrînéților dumnealui să săvîrșească sfînta și legiuita cununie, carele încălecînd și cu mare și cinstita orînduială au mers de au săvîrșit taina cununii. Luat-au dar coconul pre cocoana stolnecului Balș de la Moldova, anume Anna. Întîmplatu-s-au la această veselie a fi trimis sol de la domnul Moldovii Antiohie-vodă Cantimir: Ioniță marele spătar, feciorul Mutei, den vița și sămînța Cantacozineștilor, și alții mulți boiari moldovéni, carii în urmă mai șăzîndu cîteva zile, la 26 dni, s-au dus iarăși la Moldova, la țara lor.

Dupe aceasta mult n-au trecut, ci au venit porunca împărătească cu mataragi-baș al vezirului ca să dea măriia-sa vodă den haraci înainte pungi 116, lucru foarte greu și peste putință, de vreme ce era adaosul haraciului încă nerădicat pentru alte gréle păgînești și ceriri făr' de cale. Neavîndu dar într-alt chip cum face, au trimis cu jalbă boiari mari de jos la Poartă cu arzumagzar. Carii mergînd acolo, chihaiao veziriului ce era nici o ascultare nu le-au dat, ci capichihaialile numai pre la tefterdariul umblînd cu multe rugăminte, de-abiia den suma ce cerea [au mai iertat] pungi 90, de iznoavă tare poruncă mării-sale au venit ca cum mai curîndu banii la miriia împărătească să-i trimiță. Măriia-sa dar văzîndu pripa și greul cel ce peste putință ce era, au dat o sumă de bani de la măriia-sa; au făcut și boiarii cei mari de la ei cum au putut de au dat iar o sumă cu vlădica și cu episcopii și altă sumă s-au scris la capichihaiale să găsească ei, de vor putea, ca să să plinească porunca împărăției, să nu să întîmple vreo primejdie. Și așa pre acel mataragiu cu banii l-au pornit de s-au dus la Țarigrad.

După aceia, socotindu măriia-sa că ananghion lucru iaste să să afle la Poartă și alte obraze mai de cinste pentru chiverniseala trebilor țării și ale domniei, au socotit dar de au trimis pe Mihai biv-vel-medelnicer și pre Iorga vel-sluger, împreună și pre ginerile mării-sale, Iordachie Creţulescul velcămăraș, carii de aicea au purces la aprilie 22 dni, poruncind ca să să scoale să vie încoace de la Poartă den slujba

unde era, Palaloga vtori postelnic, i Costandin vtori sluger, i Sterie biv-căpitan și să rămîie cum mai sus se-au zis aceștia ce au mersu în locul lor, carii acești numiți boiari aici au sosit de la Țarigrad, la maiu 24 dni.

CAP. LXXIV

[*De scoaterea veziriului și cum boala ciumii în București s-au întins*]

Véste au venit cu călărași de la Țarigrad, cum că la aprilie 20 dni, au scos împăratul Mehmet-pașa veziriul, puindu în locul lui vizir pre silihtar Ali-pașa, om lacom și neiubitor de creștini. Acesta, cum s-au pus vezir, a doao zi numai ce au trimis pre un silihtar, copil den casă al lui, aici la măriia-sa vodă cu mujdea de vizerie noao; pricina era ca să-l facă să cîștige, căruia viindu l-au dăruit măriia-sa vodă cu 5 pungi de bani și multe daruri și de aicea au mersu la Moldova.

Măriia-sa vodă deci, șăzîndu pînă la mai 12 dni și socotindu că alte trebi despre Poartă n-are, au mersu măriia-sa în preumblare, precum și într-alți timpi, la Obilești, purcegîndu den București la mai 13 dni, mergîndu de prînzu de s-au ospătat la satul Radului căpitanul, la Dudești, și de acolo după-prînz au mers spre Obilești, însă singur, fără doamna mării-sale, și așa acolo au șăzut pîn' la mai 23 dni și la mai în 24, purcegîndu, au venit iarăși la București la mai 25 dni.

Șăzînd deci puțină vreme domniia în București și întîmplîndu-să a să începe boală năprasnică a ciumii, măcar că dupe cum și într-alți timpi mergea la Tîrgoviște, iar pentru frica aceia a boalei mai de timpuriu den București s-au rădicat și întîiu la Mogoșoaia, satul mării-sale, mergînd și zăbovindu-se cîteva zile.

După aceia purcegîndu de la Mogoșoaia, au mers la Tîrgoviște, întrînd la scaun cu alai frumos, la iulie 25 dni. După aceia au îmbrăcat măriia-sa și pe vornecul de Tîrgoviște cu caftan, dup-obicéiu.

....

CAP. LXXXII

[*Cum au venit ferman de la împărăție, ca să trimiță domnul cară și salahori la cetatea Benderului și haraciul pe jumătate înainte*]

Fiind domniia în București, au venit véste de la capichehaiale de la Poartă, că orînduindu-se salahori și cară să meargă să lucréze la cetatea Benderului, ca și în trecutul an și cum că fermanul acela ce s-au făcut, s-au orînduit să vie în țară Aivaz aga ceacîrgi-basa împărătescu și așa puținéle zile trecînd, au sosit și acel agă cu fermanul împărătescu, aici în București fiind domniia. După ce deci au sosit și împreunîndu-se cu măriia-sa vodă, au citit fermanul și cunoscînd porunca împărăției ce iaste, săvai că foarte cu durére dă inemă și întristăciune la toți: de vréme ce fără de plată să lucréze la cetate, atît carăle, cît și oamenii în fermanu poruncea și nu mai puțină sumă, ci 1.500 de salahori și 220 dă cară și 60 de toporași, însă într-alt chip cum a face neputînd, măriia-sa au făcut nevoință în tot chipul de au făcut cum au putut. Cît n-au ajunsu dîn slujitorii țării, din călărași, den dorobanți și din scutélneci, au plătit cu bani salahori dă au plinit acea sumă și așa gătind și pe aga și dăruindu-l, dempreună cu salahorimea l-au pornit dă aici, la martie 31 dni, trimițînd cu acei salahorii cară ispravneci pă Mănăilă vel-șătrar i Costandin cluceriul Rale.

După acéia deci multă vréme nu s-au zăbovit, ci de iznoavă altă poruncă împărătească au venit cu un mehterbașa al veziriului, că să mai dea tot la cetatea Benderului încă salahori 500, și cară 100, și meșteri de lemnu 40, care poruncă măriia-sa vodă auzindu-o și văzînd, mult s-au mîhnit și s-au întristat. Iar într-alt chip a face n-am avut cum, fără cît cu bani salahorii aceștia și carăle au nevoit de i-au împlinit și după poruncă cu un Iane căpitanul ot Caracal, la ceilalți la Bender i-au trimis. Și întru aceasta, porunca împărăției fără de zăbavă s-au săvîrșit și s-au făcut. După ce deci salahorii i-au pornit și pe aga al veziriului mai sus pomenitul gătind și, pă Șărban Bojoreanul vel-vistier l-au trimis la Poartă, scriind lui Ianache Văcărescul vel-paharnec, ca să vie, și, la aprilie 26 dni, l-au pornit. Iar vel-paharnec au sosit la mai 10 dni, și întîmplîndu-se boala ciumii a să înmulți în București, nimic n-au mai zăbovit măriia-sa, ci la mai în

5 dni, purcegînd dîn Bucureşti cu alaiu frumos, întîiu la satul Mogoşoaia au mersu, dă acolea la Potlogi, apoi dă la Potlogi la scaunul Tîrgovişţii a mersu, întrînd în oraş cu alaiu frumos, după obiceiu, la mai în 14 dni, leat 7216.

Şăzînd domniia tot în Tîrgovişte, au venit totdăodată fără veste Hasan aga, imbrohorul veziriului, cu ferman împărătescu ca să dea măriia-sa dîn haraci înainte pă jumătate, adecăte 142 pungi, care poruncă măriia-sa auzind, într-alt chip a face n-au ávut cum, fără cît cu împrumutare după la boieri, cu dă la măriia-sa puind şi împrumut după la unii, după la alţii, ca nici pă săraci mai înainte dă vreme să-i căznească, nici porunca împărăţiii jos să stea, şi aşa banii plinind la iunie 15, i-au pornit dă aici, trimiţînd cu dînşii ca să-i ducă la mirie pă vătaful za călăraşi, care ducîndu-i acolo i-au dat şi la vreme porunca se-au împlinit şi se-au făcut. Iar după pornirea Hasan agăi cu banii haraciului, măcar că dă curînd era trimis vtor vistier Bojoreanul, la Poartă, iar încă şi fiind trebuincios pentru trebile ţării, măriia-sa vodă au socotit dă au trimis pă Radul Dudescul vel-sluger la Poartă şi lui vel-vistier i-au scris să vie, pornind pă vel-sluger dă aici la iunie în 26, şi vel-vistier au sosit în Tîrgovişte la august 26.

CAP. LXXXIII

[Aicea însemnez că, avînd domnul în anul acesta puţină linişte, a făcut şi nunta fiicei mării-sale Bălaşa cu Manolache, feciorul lui Chiriţa Andronache (Lambrino), de la Ţarigrad, şi de răscoala cerchezilor şi mazilirea lui Caplan Gherei, hanul Crîmului]

Viind vrémea cea hotărîtă a vîrstii cocoanei măriisale lui vodă cei dă a şasea, anume Balaşa, şi fiind orînduit de Dumnezeu, bine socotind măriia-sa, au găsit pă un fecior dă boiariu ţarigrădean, anume Manolache, fiind cupariu mării-sale şi de mică vîrstă crescut în casă, pre carele socotind a fi vrédnic, fiind chivernisit la minte şi cu toate podoabele céle firești, atît cu céle denlăuntru cît şi cu céle dîn afară, împodobit, a-l face ginere şi fiiu, l-au învrednicit şi întîi au trimis măriia-sa pre Antonie gramaticul împreună cu rădvan domnescu de au adus pă tată-său de la Ţarigrad,

om foarte înțelept și învățat fiind în limba elinească și dregătorie având la bisérica cea mare a Țarigradului, hartofilax fiind, anume Chiriță Andronache. După ce deci aici l-au adus, atuncea și logodna au săvîrșit, dînd inéle după obicéiu, și așa gătindu-se măriia-sa dă nuntă, grijind céle ce trebuia ale nunții mai nainte vréme, au început nunta, la octomvrie 27 dni, și la octomvrie 31 dni, s-au săvîrșit cununîndu-l cinstitul și preaînțeleptul boiariu Costandin Cantacozino bi-vel-stolnec, însă epitrop fiind pus dăspre partea preasfințitului părintelui patriarhului Ierusalimului kir Hrisanth, carele întîmplîndu-se sfinții-sale a mérge la sfîntul mormînt la Ierusalim, așa sfințiia-sa au socotit, fiind în mare prietesug cu pomenit cinstitul boiariu, dă l-au rugat și l-au poftit pen scrisoare ca dăspre partea sfinții-sale, cum s-au zis, să cunune.

Și așa cu mare cinste și pompă i-au cununat, fiind multă adunare la această nuntă, atît dă boierii țării, cît și dă altă prostime și cliros bisericescu arhierei, iproci.

Fiind încă și preasfințitul patriarh al Aleaxandriii kir Gherasim, carele au săvîrșit sființa-sa și moliftele sfintei cununii. După acéia șăzînd la masă cu mare parisie și ospătîndu-se cu multă cinste, dîndu-se dăspre partea mării-sale lui vodă măhrămi la toți boiarii cîți la masă ședea, s-au săvîrșit nunta [cu multă cinste] și mare veselie, urîndu-le toți tinerilor multă norocire și fericire de la Dumnezeu.

Și aceasta pentru o pomenire, ca să să știe, aicea s-au însemnat că într-acest an al dooăzecilea al domniii mării-sale lui Costandin Basarab-voievod, fiind han al Crîmului Caplan Gherei, s-au sculat cu toate oardele tătărăști, cu Șirem-bei al Crîmului și cu mulțime de tătari și mîrzaci de au mersu la cerchezi ca să-i supuie după voia și pofta lor, pentru că cerchezii nemaiputînd suferi luările și alte jafuri ce făcea, le-ar fi fost răspunsu ca ori să se lase după obicéiurile și legăturile céle vechi care avusése cu împărăția turcească, au ei nu vor mai asculta poruncile împărătești, nici vor da nimic din céle ce era legați împărăției să dea. Aceasta dar auzind Poarta turcească, au dat voie hanului celui ce s-au numit mai sus dă au mersu asupra cerchezilor ca cu sabiia să-i supuie după voia lor, cum zișî, și așa mergînd, cerchezii încă gătindu-se dă războiu și în locuri bune pe hanul așteptînd, pe carele fără de véste noaptea lovindu-l, mulțime de tătari au perit, și Șirem-bei al Crîmului și puțini den mîrzaci vii au scăpat, pierzînd hanul toată curtea lui, și cor-

turile, și tot ce au avut. Numai el cu fuga abia au scăpat și cu puțini den tătari, cum n-au vrut nici ar fi gîndit, la Crîm s-au întorsu. Această mare întîmplare și ocară tătarilor întîmplîndu-se și împărăția înțelegînd, ca să potolească și să stingă ocara acéia, au mazîlit pe Caplan Gherei-hanul și au pus hân pe frate-său Dovlet-Gherei, pre carele în trecuții ani l-au fost mazîlit.

Într-acest an s-au isprăvit și cetatea Benderiului de tot lucrul ei, ce au fost fără de nici o plată a împărăției, lucrîndu-se numai cu munca și osteneale săracilor pămînténi, lucrîndu-se la dînsa în doi ani cu mulțime dă oameni și cară.

Plinitu-se-au anul cu toate céle de fericire ai dooazăcilea ai prealuminatului domnu mai sus pomenit Io Costandin Basarab-voievod, la 29 dni ale lui octomvrie.

. . . . . .

CAP. CIX

Dă aici să începe a să scrie cele ce la anul al XXVI-lea din domniia măriii-sale s-au întîmplat

Fiind Ianache Văcărescul vel-clucer dă cîtăva vreme dus la Poartă pentru trebile țării, măriia-sa au socotit dă au trimis pă Grigorie Băleanul vel-vornec și au scris lui vel-cluceriu să vie, purcegînd dă aici vel-vornec la noiembrie [...], iar la 13 dni au sosit și boiarii cei ce fusése la Hotin cu salahorii la lucrul cetății, vel-cluceriu za arie i vel-căpitan za cazaci dîmpreună cu ceialalți căpitani, rămîind acolo încă 5 steaguri dă cazaci, care i-au oprit turcii să mai lucréze încă pînă la 25 dni ale lui noiembrie la saraiurile pașii.

Venit-au și Ianache Văcărescul vel-cluceriu la 17 dni ale lui noiemvrie, carele cu multă dreptate slujind domnului și cu multă nevoință spre cumpătarea dărilor pentru folosul țării, domnul l-au priimit cu cinste, îmbrăcîndu-l și cu conteș cu samur.

După aceasta vîind călărași dă la Țarigrad, scriia boiarii măriî-sale cum că poruncește împărăția ca să trimiță 3.000 dă chile dă făină ce-i mai rămăsése aicea dîn făina cea dă astă-vară cum mai curînd și fără zăbavă, să o ducă la Hotin, lucru foarte greu și peste putință, vreme dă iarnă fiind, a mérge carăle cu făina pînă acolo; și într-această grijă aflîndu-se domnul și toată boierimea, iată și altă poruncă mai

mare și mai grea dăcît acéia veni, să trimiță domnul cară la Țuțora să arădice 100.000 stambolchile, să le ducă iarăși la Hotin, care să făcea atîta sumă dă cară să meargă, vréme dă iarnă, pînă acolo.

Socotească dar fieștecine în cît necazu și zdrobire a inemii și domnul, și toată boierimea să afla, pentru că vedea un lucru foarte peste fire și peste putință, carele nici într-un chip a să face nu să putea.

Însă, a sta amîndooă poruncile jos nu să putea, ci făcut-au măriia-sa nevoință și au găsit cară dă au încărcat céle 100.000 dă chile și le-au trimis la Hotin, iar dă célelalte fiind lucru foarte peste putință, vréme dă iarnă fiind, a să face, fiind și suma carălor mare, că era poruncă să trimiță 300, măriia-sa numaidăcît au scris cu multă rugăciune și la Poartă ca să să milostivească să mai scază și să lase să trimiță în primăvară, că fiind iarnă vor peri și oamenii, și dobitoacele și va sta și treaba jos. Și au scris și la seraschieriul dă la Hotin iarăși și cu multă rugăminte, ca doară dă nu să va putea afla folos dă la Poartă să scază paşa cevași și numaidecît au pornit călărași la Țarigrad și la Paşa au trimis pă Iordache grămăticul și așa au dat Dumnezeu și dăspre o parte și dăspre alta dă au venit răspunsu că s-a făcut după rugămintea domnului și s-au scăzut cară 100 și célelalte să să trimiță în primăvară, cum zic ei, la nevrute.

CAP. CX

Mutarea domnii din scaunul Tîrgoviștii

Șăzînd deci domniia pînă la lăsatul-secului la Tîrgoviște, făcînd și săptămîna cea mare acolo, luni după săptămîna cea mare, la [...] au purces și mergînd pă la satele mării-sale Potlogii i Mogoșoaia, duminecă la [...] au întrat cu fericire în scaunul Bucureștilor [...]

CRONICA ANONIMĂ DESPRE BRÎNCOVEANU

ISTORIA ȚĂRII RUMÂNEȘTI DE LA OCTOMBRIE 1688 PÎNĂ LA MARTIE 1717

Domnia lui Costandin-voivod, leat 7197, oct. 30 dni

[..... ....]

Iar cînd au fost leat 7201 iară între domnul Costandin-vodă Brîncoveanu din Țara Rumânească și între Costandin-vodă Cantemir din Moldova întrase vrajbă pentru acele pricini ce s-au zis mai sus, care munciia unul asupra altuia cu multe feliuri de mijloace prin stăpînirea turcească ca să facă rău unul asupra altuia, de vreme ce prin putérea armelor nu să îndrăzniia pentru 2 pricini: una că așa oaste bogată nu avea, a doua că le era frică de turci să să scoale unul asupra altuia ca să nu le găsească vreo pricină să-i mazîlească, ci cu meșteșuguri numai pe la meghistanii turcilor și cu bani ruga și da ca să mazîlească unul pe altul.

Și fiind un boieriu din Țara Rumânească pribeag nu din domniia lui Costandin-vodă Brîncoveanu, ci încă din domniia lui Șărban-vodă, care au fost domn mai naintea lui Costandin-vodă, anume Staico paharnicul, în Țara Ungurească, și avînd lîngă dînsul pă Preda căpitanul de la Proroci, pre Preda căpitanul de la Milcov și pe un Iacșă căpitan Sîrbul și pe un Radu Hațag fost-au trimis Costandin vodă Cantemir cărți la aceștia în anul trecut de i-au adus în țara lui, în Moldova, ca cu dînșii să lucreze împotriva lui Costandin-vodă Brîncoveanul, ca să-l scoată din domnie, de vreme ce și Costandin-vodă Brîncoveanu mai înainte trimisese pă o seamă de boieri moldoveni cu pîră împotriva lui Costandin Cantemir, cum s-au zis mai sus, ci vrea să facă și el una pentru alta.

Ci dar i-au ținut acolo la Iași, în tîrgul cel de scaun al Moldovei, pînă cînd au socotit că va fi vremea. Deacii i-au

trimis la Odriiu, la Poarta împărătească, fiind capichehaia Moldovei Lațcarachie spătarul, ca să le poarte de grijă, să-i împreune cu cei mai mari ai turcilor, să-și dea jalba. Atuncea dar cînd vrea să-i purcează către Odriiu, iar niște boieri ce mai era pribegi cu ei, anume Barbul căpitanul Bădeanul și Costandin-comisul Vărzariul, din ce pricină nu să știe, și ei îndată au purces de au venit în țară la Costandin-vodă Brîncoveanu degrab foarte și i-au dat veste cum merg Staico paharnicul cu ceilalți, care s-au zis mai sus, cu voia lui Cantemir să-l pîrască la Poartă.

Iar Costandin-vodă, deaca au auzit, îndată au trimes pe Vergo portarul și pre Barbul Brătășanul la Odriiu, să apuce înainte la cei mari, făcînd pîră acelor boieri că ei au fost cu nemții cînd au venit de au stricat țara și multă pagubă făcu țării cu Bălăceanu, ginerile lui Șărban-vodă. Nu s-au săturat și să să odihnească cu nemții, ci au venit să facă rău și pîră domnului, care cu atîta dreptate să află spre turci, precum s-au văzut și în vremea nemților, că nu s-au lipit cu ei, ci cu turcii și cu tătarii s-au dat și s-au împreunat de au scos vrăjmașii împărății din țară. Ca acestea și altele au zis cărțile cele trimise despre partea țării către cei mari, mai vîrtos către Mustafa-pașa caimacanul, care era prieten lui Vergo portariul încă de cînd era seraschiériu la Baba și Vergo era capichehaia lui Șărban-vodă la Baba, care caimacan prin voia lui Vergo portariul și a dăruirilor au purtat aceste trebi către viziriul din vremile acestea, din care, avînd buna nădejde Costandin-vodă Cantemir și Lațcarachie spătariu, capichihaiaoa, i-au dus la viziriul pentru să le facă treaba, fiind la mijloc acesta și sol franțozesc, carele mergînd și zicînd de Costandin-vodă domnul Țării Rumânești, cum este hain de către împăratul și muncește să găsească vreme să rădice sabie asupra împărății și cum mulți domni stăpînesc țara, carii sînt din neamu lui, carii jăfuiesc fără dreptate cum vor și cum s-au umplut de multă sumă de bani, cu carei pot face cîndva pagubă împărății, și altele ca acestea cuvinte împotrivă, ce au putut găsi, au zis, dar nu li s-au ținut în seamă nimic, de vréme ce Mustafa-pașa caimacanul era de mult ajutoriu lui Costandin-vodă Brîncoveanu către viziriul și le stricase și le strica toate vorbele lor, și încă și alt lucru le-au stricat lor: portul cel nemțesc (sau să zic nebunesc) ce-l purta Preda de Prooroci că avea chică nemțească numai legată sus supt işlic și cizmele cele nemțești cu pinteni lungi ce le purta; căruia i-au luat işlicu

înaintea viziriului și a altor mari întru mai adevărată mărturie, precum au fost cu nemții, cînd cu Bălăceanu au stricat Țara Rumânească și acum iar de la nemți vine. Cizmele încă i le-au văzut nalte și cu pinteni. Acestea văzîndu-le, de față poruncit-au viziriul de i-au pus la opreală, ca să trimită om credincios în Țara Rumânească să întrebe boierii și slujitorii țării și de vor mărturisi pre domnul de rău, de hain, precum îl mărturisesc acei boieri pribegi, să iasă la dreptate cuvintele lor, iar de vor mărturisi pre domnul bun și drept împărățiii, iată ei să rămîie mincinoși și în patimă.

Deci îndată viziriul au trimis un agă la București, iară Staicu cu ai lui rămaseră în opreală. Și viind aga al viziriului la domn ș-au dat porunca ce au avut-o. Domnul îndată au poruncit de s-au strîns toți boierii cei mari și mici și slujitorii și i-au trimes la turc să mărturisească cele ce vor ști, au de bine, au de rău. Și mergînd la turc, toți cu un cuvînt, cu un glas, au strigat: „Că domnul ne este bun și drept împărățiii și altul nu ne trebuie", și pă cuvintele acestea au făcut și cărți turcești iazagiii de mărturiseală, cu peceți și cu nume multe, și le-au dat turcului cu alte daruri și le-au trimis la Odriiu; care cărți ducîndu-le la viziriul și văzînd mărturiseala țării, că nu să potrivește cu a celor pribegi, rămaseră pribegii mincinoși și Lațcarache rușinat și Costandin-vodă Cantemir în mare jale și ocară, că ceea ce au început n-au putut să săvîrșească, ci încă și punere de suflet socotiia că ș-au făcut, de vreme ce viziriul au poruncit capichihaielilor românești, și boierilor ce era acolo și cu un popă Necula de la Sinop, du peste Marea Neagră, credincios domnului muntenesc, de luară pe Staico și cu ai lui băgați în fieară și în cătușe și-i puseră într-un car mocănesc și într-acel ceas îi porniră, de-i aduseră în țară, pe carei i-au descărcat din car la casa iazagiului în București, și au poruncit tuturor slujitorilor și toți oamenii tîrgului să să strîngă să-i vază cum îi aduc. Și mult norod de oameni să strînsese, cît toate ulițele era împănate dincătro veniia. Și trimise pe gîdea cu un ciomag mare în mînă de veniia înaintea lor în chip de postelnic mare, că așa să auziia, precum Staico vrea să fie domn în Țara Rumânească.

Drept aceea și Costandin-vodă îi făcea cinste ca aceea de-i trimisése pe gîdea în loc de postelnic mare, cu toiag de beldie și pe armașul cel mare înainte însemnînd și sfîrșitul lui în ce chip va să fie. Mai veniia înainte și boierii care era

trimiși la Țarigrad pentru dînșii și de o parte și de alta toată slujitorimea din casa lui efendi, pînă în divanul cel mare, rînduri-rînduri, în spătăriia cea mare boierii al doilea, în spătăriia cea mică domnul cu boierii cei mari toți, ușile toate deschise. Pe dînșii îi ducea călărașii de Țarigrad de supțioară, și împiedecați în fieară și mîinile în cătuși. Așa legați de mîini și de picioare și cu acest feliu de pompă i-au dus la Costandin-vodă și i-au îngenunchiiat.

Începu Costandin-vodă să zică: „N-aș fi gîndit, Staico, să văz una ca aceasta, zău, n-aș fi gîndit în vieața mea. Cela ce într-atîta vreme, printr-atîtea locuri și cu atîtea féliuri de umblete astăzi să te văz așa dinaintea mea într-acestași chip, zău, n-aș fi gîndit." Staico răspunse: „Greșit sînt măriii-tale, doamne. Dumnezeu m-au dat în mîna măriii-tale; mila măriii-tale încă este mai mare decît greșala mea." Zise domnul Predii din Prooroci și celorlalți ca de acestea. Să mai zică ei ceva nimică n-au mai zis, fără decît: „Greșiți sîntem, doamne, greșiți și ce va fi mila măriii-tale".

Zise domnul: „Armaș, ia pă dumnealor de-i du în pușcărie, unde ș-au gătit, că noi avem altă treabă, să bem, astăzi". Și-i rădicară de-i duseră în pușcărie și domnul au rămas cu boierii toți de au șăzut la masă toată zioa pînă noaptea, cu féliuri de muzice, cu tunuri, precum este obicéiul domnilor, pentru că să întîmplase într-acea zi și nuntă. Însă pă acei boieri, Staico cu alții, băgîndu-i în temniță dedesupt, unde lăcuiesc tîlharii, multă vreme au trecut pînă a le face divanurile. Un divan l-au făcut domnul în spătăriia cea mare; alt divan l-au făcut în divanul cel mare. Al treilea divan l-au făcut singuri boierii fără domnul cu ceealaltă țară, în visterie jos. Mustrările ce l-au mustrat pe Staicul și pe ceialalți domnul și judecată înfricoșată ce le-au făcut acestor mai sus zișî sînt cuvinte de minune și cu anevoie a să scrie una cîte una.

Dupe ce dar i-au arătat faptele toate îi zicea și pentru chemările de cîte ori l-au chiemat să vie în țară, dîndu-i iertăciune și n-au vrut și de cîte ori i-au dat pîine de la Sîmbăta, satu domnului, carele avea în ținutul Făgărașului și arătare cum Dumnezeu i-au dat lucruri împotrivă, adecă domnul i-au dat pîine și cu iertăciune, iară el arunca cu piiatră și cu vrăjmășie, pentru care l-au osîndit Dumnezeu de l-au adus supt picioarele lui ca pre un vrăjmaș, iară el nu avea ce să mai zică, fără cît blestema pe Costandin-vodă

Cantemir și pe Cupărești, zicînd că ei l-au îndemnat și să ruga domnului să-l ierte, că fiind om bătrîn nu va trăi mult și pentru 2—3 ani de ce să-i verse sîngele, să între în păcat. Dar ascultare nu i să da.

Pre Prooroceanul așijderea pedepsiia, pe Milcoveanul, pe Hațaghi, feliuri pe fieștecarele după vina lui. Însă de la al treilea divan, ce făcură boierii în vistierie fiind și vlădica Theodosie, s-au cunoscut sfîrșitul lor, că adusese vlădica pravila și au deschis la un loc și la un cap unde zicea: „Boieriul care va umbla împotriva domnului și a țării, să-l spînzure și să-i facă spînzurătorile mai nalte cu un cot decît ale altor oameni proști", și i-au dat lui Staico de au citit capul acela unde s-au văzut osînda. Deacii și de acolea îi rădicară de-i duseră în pușcărie și preste multă vreme șăzînd în pușcărie au ieșit răspuns de la domnul pe Staico paharnicul și pe Preda căpitanul Prooroceanul să-i ducă la Znagov, la mănăstire, iar pe Milcoveanul, pe Iacșa și pe Hațaghi i-au înfierat și i-au dat pen tîrg și i-au dus la ocnă. Acolo în ocnă un an au șăzut și i-au iertat, iar pe cei de la Znagov, au trimis pe un Văcărescu, slugă din boierii domnului, de i-au bătut pă talpe, întrebîndu-i cu cine au avut înțelegere, socotind că vor fi mai fost amestecați și alți boiari din țară. Ce au mărturisit ei vor ști și cei ce vor fi auzit. Însă n-au trecut vreme multă după bătaie, ci au trimis iar pe acel Ianachie Văcărescul, căpitan de lefecii, și pă Prooroceanul l-au trimis la Rușii-de-Vede de l-au spînzurat la zioa tîrgului. Așijderea și pe Staico l-au adus într-o noapte în Tîrgul-de-Afară al Bucureștilor și l-au spînzurat în mijlocu tîrgului, la o zi de tîrg. Acest sfîrșit au luat acești boieri.

Iar în anul acesta, mai nainte pînă a aduce pe Staico paharnicul, un boieriu, anume Dumitrașco păharnicul de la Corbi, încă au căzut în urgiia domnului Costandin-vodă pentru aceasta că fiind Staico păharnicul în Țara Moldovei, nepurces la pîră la Odriiu și mergînd Dositheu, patriiarhul de la Ierusalim, din Țara Rumânească în Țara Moldovei și avînd Dumitrașco păharnicul prieteșug cu patriiarhul, i-au dat o scrisoare să o ducă la Staico păharnicul în Moldova, învățîndu-l să să nevoiască cum ar putea mai cu deadinsul împotriva domnului și va fi și el ajutoriu și peste scurtă vreme va fugi den țară, de să va împreuna cu toți. Și scrisoarea o au dat-o la Staico păharnicul, care văzînd s-au bucurat și au pus scrisoarea în pozănariul antiriului și au purces de s-au dus la Odriiu. Și prinzîndu-i turcii și dîndu-i în

mîinile boierilor lui Costandin-vodă Brîncoveanul, cum ați auzit mai îndărăt la istoriia lor, îndată l-au fost căutat pen pozănare de niscareva scrisori și lîngă alte scrisori ce avea, izvoadele cărților ce făcuse la turci și la nemți, care le-au găsit la el, au găsit și răvașu acesta, carele aducîndu-l la Costandin-vodă și văzîndu-l l-au cunoscut al cui este.

Ci îndată au poruncit de l-au prins și l-au pus la închisoare. Dar nici aceasta n-au fost pricina închisorii lui numai, ci și alta, că el să gătea să fugă în Țara Turcească, și după cum avea înțelégere cu Staico și muncea să-și mai adaoge oameni lîngă el.

Ci avînd o slugă care știia și turcește și umbla el și pă la Țarigrad de multe ori pe la feciorii de domn, mai vîrtos pe la feciorii lui Gligorie-vodă, că cu ei avea Dumitrașco păharnicul cunoștință, au văzut un căpitan de cei de leafă urgisit de domnul și socotind că să va alătura lîngă vorbele și sfaturile lui Dumitrașco păharnicul, au început a face prietășug cu el și de multe ori la cîrciumă mergea de bea și să spovedea unul cătră altul, pentru care au spus și la Dumitrașco păharnicul, sluga lui, cum au găsit om de treabă, căpitan, care făgăduiește să meargă și să veselíră. Însă acel căpitan vrînd să vie iar la mila domnului cea mai denainte, au mers la căpitanul cel mare al lor și toate pe amărunt le spunea și căpitanul mergea la domnul de le spunea.

Pe carele îl învață să-i zică aceluia, carele au venit de au spus, că făcînd aceasta, cum s-au căzut au făcut și milă va avea, numai cum s-au purtat pînă acum cu vorbe cu sluga acelui boieriu, iar tot așa să să poarte, zicînd că va fugi și el cu ei pînă va afla vremea întru carea sau Dumitrașco păharnicul va vrea să meargă sau vreo slugă ar vrea să trimiță cu scrisori și atuncea îndată să vie să dea veste domnului ca să trimită oameni să-i prinză, ducîndu-se și să-i caute și de scrisori, că prepunea a fi și ale alor boieri scrisori.

Și așa au făcut acel căpitan. Au umblat cu sluga lui Dumitrașco păharnicul pînă ce l-au gătit pă slugă și au vrut să purcează și s-au împreunat cu acel căpitan zicîndu-i: „că eu, iată, gata sînt și purcez; mergi și tu de încalecă și ieși la marginea tîrgului să ne împreunăm". El zise: „așa să fie, du-te de purcede și eu voi veni".

Și îndată să duse de dete veste domnului de ce să întîmplă și-i dete îndată cîțiva călărași cu el și merseră unde-și pusese sorocul și-l găsesc pe feciorul acelui boiariu și-l luară de-l băgară în pușcărie și-i luară toate scrisorile ce le-au

avut lîngă dînsul. O, minune! În vremea ce prinseră pă fecior cu scrisori, într-acea vreme veniră și scrisori de la Odriiu aducînd veste că au prins pă Staico păharnicul și au găsit scrisoarea păharnicului Dumitrașco în bozănariul lui Staico păharnicul. Ci amîndoaă acestea pricini împreunîndu-se s-au făcut o mînie mare de la domnul asupra acelui boieriu și îndată au poruncit de l-au închis nu în pușcărie, ci la o casă și-l păziia cazacii de lefi. Și acolo au șăzut pînă au adus pe Staico păharnicul cu ceialalți în București, în temniță. Și după 2 divanuri ce au făcut lui Staico și cu ai lui, precum s-au zis mai sus, au poruncit domnul căpitanului celui mare de cazaci să ia pe Dumitrașco păharnicul să-l ducă în temniță, să să împreune cu Staico păharnicul și i-au zis să-l lase în zioa aceea și noaptea să șază amîndoi la un loc că pohtica să să vază unul cu altul și să facă sfaturi împotriva domniei, ci Dumnezeu le-au plinit pohta să să vază; ce sfătuiesc acum și zioa și noaptea amîndoi în temniță cît le place și iar să-l ducă cu alai la gazdă. Și așa după cum au poruncit domnul au făcut, că i-au împreunat și i-au despreunat iarăși. Aceasta în ocara lor și în batjocura lor o făcea domnul și în lauda lui că au putut de au făcut niște lucruri ca acestea și întru învățătura altor boieri, ca să nu mai facă altul ca acestea ce au făcut acești boieri. Însă domnul nicicum n-au vrut să aducă pe Dumitrașco păharnicul înaintea lui la divan, că zicea că: „nu-mi trebuie să-i văz obrazul". Ci au poruncit de l-au dus la al treilea divan ce au făcut vlădica cu boierii în vistierie lui Staico păharnicul, de i-au pus pe amîndoi în genuche înaintea adunării și au poruncit de l-au întrebat ce nevoie au avut de au umblat și el împotriva domnului cu Staico păharnicul. El n-au răspuns alt fără cît zicea că vrea să afle cuvinte de la Staico și să spuie domnului și să să arate cu slujbe, dar în deșărt le zicea, că nu era de a să crede, ci mai vîrtos îl ocăriia cine auziia cuvintele acestea; lui mai cu cinste i-ar fi fost să tacă sau să zică că au greșit, decît să zică și să mărturisească el că au vrut să facă mozavirie, vînzătoriu de oameni.

Însă după ce i-au pedepsit și i-au dus pe la gazdele lor, Staico păharnicul au rămas în celea ce ați auzit, iar pă Dumitrașco păharnicul l-au trimis la Tismana, la mînăstire, de au șăzut acolo vreun an. Deacii l-au iertat domnul și au venit la casă-și. Dar nu fieștecum l-au iertat, că după politicești le pravile îi era vina de moarte, numai avînd frate mai

mare pă Vintilă banul, care ținea o soră a mumei domnului și mult s-au rugat domnului pentru frate-său, mai vîrtos războlindu-să banul Vintilă, cînd au și murit, venind domnul Costandin-vodă să-l vază în boala lui ca pe un unchiu și boiariu bătrîn de cinste, i-au zis atuncea: „Mă rog măriitale pentru cel becisnic de frate-mieu, nu te potrivi măriia-ta nebuniei și blestemăciunii lui, ci pentru mine, fă bine de-l iartă". Și îndată făgădui că-l va ierta. Și aceasta au fost pricina iertatului Dumitrașcului păharnicul.

În anul acesta, pă postul cel mare, s-au războlit Costandin-vodă Cantemir, domnul Țării Moldovei și au murit. Moldovenii carii era ai lui Cantemir, au rădicat pă feciorul cel mai mic al lui Cantemir domn în locul tătîni-său, numele lui Dumitrașco, că Antiohie, feciorul lui cel mai mare, era la Poartă.

Și au făcut cărți moldovenii despre partea boierilor și a țării, rugîndu-se că să le dea pe Dumitrașco, fecior lui Cantemir-vodă, să le fie domn în locul tătîne-său, marii, micii îl pohtesc, fiind tată-său bun și drept țării. Au trimis cărțile la Odriiu ca să le dea la viziriul boierii carii era acolo trimiși mai nainte de Cantemir-vodă pentru trebile țării, au dat cărțile cum le-au fost porunca, dar nici un folos n-au avut, că Costandin-vodă Brîncoveanu ca aceasta așteptînd de mult să vază și fiind logoditâ fii-sa Mariia dupe Costandin beizadea, feciorul Ducăi-vodă și vrînd să-l facă și domn, nu numai ginere, îndată ce s-au aflat den niște scrisori a unor boieri moldoveni ce le trimisése din Moldova, carei era supărați de Cantemir-vodă, îndată au chiemat pe patriiarhul Ierusalimleanul la curte, că iar venise din Moldova în Țara Rumânească. Și îndată au scris cărți pă la prietenii lui la Odriiu și au trimis călărași cărora solie le-au pus trei zile pînă la Odriiu. Acolo găsînd pă Vergo portarul și pă alte capichihaiele au dat scrisorile și au mers la caimacanul, prietenul lui Vergo, și dîndu-i în știre, dînd și rugăciunea domnului în știre, care să ruga pentru Costandin beizadea, feciorul Ducăi-vodă să-l facă domn, pentru că va să-l facă ginere și cheltuielele domnii s-au făgăduit că le va da domnul Costandin-vodă Brîncoveanu. Și mergînd caimacanul la viziriul au nevoit și au făcut treaba după cum au vrut domnul Costandin-vodă și au trimis turc, agă, de au luat pă fecioru lui Cantemir-vodă, pă Dumitrașco, de-l duseră la Poartă, unde era și frate-său Antiohie beizadea și au îmbrăcat pă fecioru Ducăi-vodă cu caftan, dîndu-i domniia

la Moldova. Care degrabă au trimis în țară ca să prinză pă Bogdan hatmanul, ginerile lui Cantemir-vodă și pă Iordache vistieriu, fecioru Cupariului; dară nu i-au putut prinde, că mai nainte au avut veste de la Lațcarachie spătaru, frățele lui Iordache vistieriu, fecioru Cupariului, fiind capichihaia și îndată au pribegit în Țara Leșască. Iar Costandin-vodă Duca au venit domn cu steag de la împărăție în Țara Moldovei și domniia cu pace; însă averea lui Cantemir-vodă și a boierilor lui o cerca în tot féliul și unde o găsiia o lua și bucatele lor le vindea, jupînesele boierilor încă au fost la val, care obicéiu în Țara Moldovei n-au mai fost, ca să să învăluiască jupînesele boierilor pribegi cu închisori și cu altele. Iar măriia-sa au făcut, însă nu din socoteala măriii-sale, că măriia-sa era un cocon tînăr, ci din îndemnarea boierilor moldoveni.

Într-acest an despre primăvară, în gătirea ce făcea turcii de oaste împotriva nemților, au făcut împăratul turcesc surgun pă viziriul și au pus pă caimacanul Mustafa-pașa vizir, care era prieten lui Vergo portariul. Și fiind gîndul turcilor ca să meargă în Ardeal pen Țara Rumânească, au poruncit domnului Costandin-vodă din Țara Rumânească, să facă gătire de niște conace, de niște pesmeduri multe și să aibă grijă și de loc pă unde va băga turcii și tătarii în Ardeal. Pentru care lucru cunoscînd domnul stricăciunea și paguba ce va să vie țării, viind viziriul cu toată puterea împărătească și hanul Selim Gherii cu toată puterea tătarilor, au nevoit în tot chipul ca să nu vie, dîndu-le bani și alte daruri, dar n-au putut folosi, ci au purces viziriul de la Odriiu și hanul de la Crîm și au venit de s-au împreunat la Olteniță toate oștile turcești și tătărăști, dincoace de Dunăre, în Țara Rumânească, și au trimis la domnul de au mers la dînșii ca să să sfătuiască pentru calea Ardealului. Ci dar aciiași le veni veste de la Beligrad, de la pașa, ca să să lase viziriul de calea Ardealului și să meargă degrabă cu oștile la Beligrad să-l mîntuiască din mîinile nemților, că l-au încungiurat și-l bat de multă vreme și, de nu vor grăbi a veni, cetatea piere. Făcură sfat și lăsară călătoriia Ardealului și purceseră în sus la Beligrad, pen Țara Rumânească, pînă la Diiu și acolea au trecut Dunărea. Domnul și-au luat zioa bună de la viziriu și de la hanul și s-au întors în București, ținîndu-se scăpat de tabără. Iar cînd fu într-o zi, încă netrecut viziriul cu oștile Dunărea, veni un agă cu poruncă în ceas ce va veni să-l rădice cu gătire de oaste. Turburatu-s-au

domnul, întristatu-s-au boierii, miratu-s-au de nestatorniciia turcilor.

Întîi i-au lăsat de au venit la casile lor și iar numaidecît să poruncească să meargă la oaste și cînd să facă gătire de cele ce trebuia, să mira, însă de nevoie i-au căutat domnului a purcede a doaă zi cu oștile sale, cu cît s-au putut a să găti. Alelalte gătiri, ce mai era, au lăsat pă urmă să le facă și să le trimiță. Care mergînd la viziriul iar cu rugăciuni pă la prieteni s-au scos de oaste și au venit la scaunul său iară în București. Oștile turcești dar, deaca s-au apropiiat de Beligrad, nemții nu i-au așteptat, ci au fugit de la cetate și s-au dus îndărăt. De ce nimeni nu știia, zicea unii că i-au fost lovit lăngoarea de murea foarte rău și fiind jumătate tabăra bolnavă de inimă și de altele boale. Deci viind oștile turcești grele și multe, s-au temut și s-au dat înapoi, care văzînd turcii le părea în chip de izbîndă, ci numai au șăzut turcii la Beligrad de au dires cetatea, că o stricase foarte rău nemții și au trimis și zaherea într-o cetate a lor, anume Timișvaru. Deacii s-au întors înapoi pă la locurile lor. Atuncea și pă Tuchili, craiul unguresc, care era la Beligrad, l-au luat de l-au dus la Țarigrad, iară oștile le-au trimis în Țara Rumânească și pă boierii lor să fie supt chiverniseala domnului.

În anul acesta au trimis domnul Costandin-vodă Brîncoveanul pre fii-sa Mariia cu jupîneasa Stanca, muma domnului, și cu boieri mulți în Moldova de o au măritat după Costandin-vodă Duca, domnul Țării Moldovei, petrecînd-o domnul și doamna, părinții ei, pînă la Afumați, a cărora jale de despărțire nimeni nu poate povesti, iar și veselie ce s-au făcut în Iași, la Moldova, cum spun cei ce au fost cîte una, cu anevoie este a să povesti.

În anul acesta au făcut pă Dionisie patriiarh Țarigradului cu mijlocul domnului Costandin-vodă Brîncoveanu, fiind la Oltenița, văleat 7202. În anul acesta domnul Țării Rumânești nici oștire n-au făcut nicăieri, nici valuri multe n-au avut, ci, fiind în scaunul său, au venit doamna Mariia a domnului din Moldova, Costandin-vodă Duca, de au văzut pre părinții ei, pe Costandin-vodă din Țara Rumânească, ieșindu-i toată boierimea înainte la Colintina cu toate oștile și cu mare cinste doamna, mumă-sa, au ieșit întru întîmpinarea fie-sa și au întrat în București frumos pînă în casele domnești, unde s-au împreunat și cu tată-său, fiind

cu doamna Mariia și soacră-sa, doamna Nastasiia, doamna Ducăi-vodă, mumă domnului din Moldova. Și în București au ședut 2 săptămîni. Deacii iarăși cu asémene cinste s-au dus îndărăt în țara ei, petrecîndu-o pînă la Colintina iarăși. Era și boieri moldovenești Vasilie vornicul, feciorul lui Gavriliță vornicul, și Vasilie spătariul, fecior lui Toader vistieriu, și alții; era și jupînesele lor și altele jupînése moldovence și călărași cu căpitani moldovenești.

Într-acesta an turcii au trimis oaste la Beligrad și într-acest an moscalii, cazacii, au luat cetățile de la Dogan-Ghecet, carii turcii mai nainte le făcuse cu domnul rumânesc Șărban-vodă și domnul moldovenesc Duca-vodă.

Vleat 7203, iarna, au murit împăratul turcesc sultan Suliman și au rădicat în locul lui pă frate-său sultan Ahmet și au trăit și el ani 1. După acesta s-au pus sultan Mustafa, nepot lui, fecior lui sultan Mehmet. De la care Suliiman au rămas un copil și cînd vrea să moară au trimis de au chiemat pe nepotă-său și n-au vrut ca să meargă. Văzînd că nu merge au zis către ai casii lui: „Știu că după mine nepotă-mieu Mustafa va fi împărat, ci să-i ziceți că nu mă rog de alt fără cît mă rog să păzească vieața copilașului mieu". Care așa au făcut, că așa îl ținea în saraiurile împărătești ca pre al lui copil.

Îndată ce au stătut Mustafa împărat, au poruncit să să gătească de oaste. Poruncit-au să vie și hanul cu tătarii să meargă împotriva némților și s-au făgăduit să meargă el, capul lui, în războiu. Munciia cei mai mari cu multe feliuri de mijloace să-l oprească pre el și numai oștile cu seraschiariu să trimiță, precum și pînă acum; dar nu vrea și încă și cine-i zicea îi era vrăjmaș și toți meghistanii au făcut sfat de au pus pe un ienicer-aga de i-au zis despre toți ca să rămîie și așa s-au mîniiat, cît l-au făcut surgun și peste cîtăva vréme au trimis de l-au omorît. Pe viziriul Mustafa-pașa încă l-au mazilit și au pus altul și au zis că el nu să numește de acum împărat, ci *serdenghesti*, și cum că va să facă sfîrșit și acestor războaie ce de atîta vreme s-au început și nu să mai potolesc, ci ori va perì el cu oastea lui toată, ori va bate pă nemți și așa va avea coneț și războiul acesta.

Într-aceste vremi, cînd s-au pus împărat sultan Mustafa, i-au venit veste de la Sacîz, adecă Hio, că l-au luat turcii de la frînci, pentru că venise o armadă frîncească în zilele lui sultan Suliiman, unchiul lui Mustafa, ce au fost mai nainte, și o luase cetatea Sacîzului. Iară după ce au stătut

sultan Mustafa împărat, cum s-au zis mai sus, l-au luat turcii înapoi, care lucru toţi turcii ţinea că este norocos, orguliu, împăratul acesta şi avea nădejde să-i meargă lucrul tot înainte.

Viind vremea oştii au purces cu toate oştile sale spre Beligrad.

Venit-au şi Selim Gherii-hanul cu tătarii şi s-au împreunat la Beligrad şi făcînd pod peste Dunăre, trecură cu toate oştile şi nişte cetăţi ce le luase nemţii mai nainte, 3, în clipeală le lua.

Nemţii încă avea gătire, dar şi grijă avea şi o tabără ce era mai mare, unde duca de Saxoniia era gheneral mai mare, după el Haizler ghenărariul şi alţii, nu să îndrăzniia a merge la împăratul şi au poruncit şi lui Vetirani ghenărariul, care era în Ardeal, să vie cu oştile lui să să împreune cu toţi, ca să poată sta împotriva turcilor. Şi purcezînd Vetirani au venit şi au tăbărît lîngă Logoş, neştiind de turci unde sînt. Împăratul încă, neştiind de Vetirani că este la Logoş, au trimis pă arnăut-paşa cu arnăuţi şi cu tunuri să bată acel coştei Logoşul, la care apropiindu-se, văd oaste nemţească multă, ca la zece mii.

Deacii nu îndrăzni să meargă, ci să întoarse îndărăt lîngă o pădure şi trimise degrabă la împărat de-i dete ştire şi-i zise au să vie însuşi, au să-i trimeaţă ajutoriu, că singur nu îndrăzneşte să meargă la cetate, că sînt nemţi mulţi şi el face şanţ împrejurul oştii lui şi şade acolea pînă a doaă zi. Vetirani încă înţelese că sînt turci acolea aproape, ci încălecă cu puţintei oameni şi merseră de-i văzură unde sînt în şanţuri şi să întoarse iară la tabără lîngă cetate, făcînd gătire ca să meargă asupra lor, ci nu trecu vreme multă şi sosi şi împăratul cu toate oştile. Vetirani văzînd mulţime de oşti s-au mirat ce va să facă. Oştile celelalte era departe, nu era putinţă ca să le împreune, îndărăt să facă spre Ardeal nu putea, iară nici nu vrea pentru ruşinea, ci nădăjduind că va avea noroc ca şi într-alte războaie ce au biruit, mai vîrtos cînd au bătut pă Soliman-paşa viziriul în cîmp, turci fiind 80 de mii şi el numai cu 12 mii de nemţi.

Ci s-au înşălat, săracul, însă tot s-au gătit şi au dat un războiu vitejesc cu toată putérea turcească, şi 7 ceasuri au ţinut războiul tot înfrîngînd pă turci şi omorîndu-i, ca nişte viteji sta încă. Ci dar înfricoşîndu-i împăratu pe ai săi că de nu vor izbîndi îi va omorî pă toţi, au dat multe năvăli pînă ce i-au ostenit pe acei nemţi şi au intrat cu sabiile în

dînșii și i-au tăiat pe toți, cît și Vetirani au perit în războiu vitejaște. Iară turcii fără număr au perit însă izbînda au fost a lui sultan Mustafa. Și îndată au purces de au trecut în Țara Muntenească pe la Cerneți, de s-au dus pă la Necopoe la Țarigrad. Și cu mare pompă au întrat și cu mare mîndrie, cu cîteva căpetenii nemțești, ce le-au prins în războiu și le-au luat du păn cetăți. I-au pus înainte pă căpetenii și cu steaguri iar nemțești în mînă, însă cu praporii în jos. Deaca au întrat în saraiuri cu halai mare, fiind mare bucurie la tot neamu mohametesc, zic că muma lui sultan Mustafa, muierea lui sultan Mehmet, de mare bucurie ce avea pentru izbînda ce au făcut fii-său împăratu, s-au mirat cu ce-l va dărui să fie de cinste împărătească și n-au găsit alt fără cît au fost pus de i-au făcut o za cu pietri de mult preț și cînd s-au împreunat i-o au dăruit, zicînd că i să cade să să îmbrace cu haină oștească de vreme ce Dumnezeu i-au dat noroc de biruință și l-au sărutat.

Într-acest an, încă nefiind împăratul purces la oastea aceasta, care s-au scris mai sus, au venit poruncă la domnul din Țara Rumânească, Costandin-vodă Brîncoveanu, cu mare grabă și iuțime să să rădice cu oștile lui să să ducă la Cerneți, să păzească vadul Dunării care trecea șăicile cu zaherea și furcatele cu oști, cu iarbă și cu gloanțe spre Beligrad și munții să-i păzească de haiduci să nu facă stricăciune turcilor sau tătarilor ce să ducea pă uscat la Beligrad.

Venit-au poruncă ca să dea cai, cară, boi împărătești, de care mare întristăciune era domnului și tuturor, nu pentru mersul la tăbără atîta, cît pentru că-i scorniia făr' de vreme, că era încă iarnă. Și cînd au scos corturile lîngă Cotrăceni și au ieșit cu turcul care venise să-l rădice și au mers pînă la corturi întru credința purcederii, ningea foarte. Și de acolea de la corturi au trimis pă turcu la Odriiu să dea știre că au purces domnul la oaste și au trimis și caii cei împărătești cu 2 comis al doilea și cu slujitori de i-au dus la Odriiu, iar carăle și boii i-au trimis către Cerneți și domnul s-au întors în București de au șăzut vro 2—3 zile încă, pînă au făcut Paștile, și miercuri după Pasti au purces către Cerneți pă zăpadă, cu fîn hrănind dobitoacele; care ajungînd la satul domnului, Brîncoveni, au șăzut cîtăva vreme pînă s-au strîns boierii care era rînduiți de tabără și alte oști, și pînă s-au făcut iarbă verde, hrana vitelor. Și iar au purces în sus la Cerneți, însă iar încet, pentru ca să treacă vremea

unor muște veninate ce ies primăvara la Cerneți de fac multă pagubă oamenilor în dobitoace. Că este între munții carei taie Dunărea de curmeziș, de iese la Cladova cetate, care au făcut-o Clavdie împăratul și la Turnul Severinului, care l-au făcut Sevir împăratul, unde sînt și picioarele podului lui Traian-împăratul, ce au făcut peste Dunăre, se véde că este o pieatră găunoasă a căriia găunoșitură, gura, este neagră, afumată, ca cum ar ieși un fum dinlăuntru de negrește mărginile găurilor, iară nu este fum, ci în toți anii primăvara iese un feliu de muscă mitiutică, ca-n feliul mușiții pestrițe și ca roii iase multă fără seamă, care ieșind din pieatră asupra Dunării, multă să îneacă, că ca un vifor întunecat să pornește pă Dunăre în jos și iesă la cîmp, la dobitoace, pă care le mușcă, le veninează și céle mai multe mor. Ci cu fum de tufă de fîn își păzesc cîțiva oameni dobitoacele și pă ei. Că și oamenii pătimesc rău de muștele acelea, însă nu mor. Ci pentru acestea mérgea domnul încet.

Iară deaca au ajuns domnul la Cerneți, i-au venit poruncă de la împărăție să facă cetatea Cladovei, care de cîtăva vreme mai nainte era spartă de nemți, care întîi cu Vetirani ghenărariul au venit o seamă de nemți în zilele lui Șărban-vodă de au trecut pen țară la Brașov al doilea prințipul Badensis cu Haizler și Vetirani cu toate oștile nemțești au venit de au trecut iar pen țară, în zilele lui Costandin vodă Brîncoveanu, iar atuncea poruncise turcul să o facă de bolovani de jur împrejur și îndată au poruncit domnul de s-au făcut rînduială la țară să aducă bolovani. Și aducînd, au început a lucra la cetate, puind 2 rînduri de bolovani, unul nalt, altul scurt și pentru bolovani punea pămîntul care îl scotea din șanț, că șanțul îl făcea pă din afară de bolovani. Și acolea a șăzut domnul pînă au trecut carăle și boii de le-au trimis la Beligrad și pînă au făcut începătură cetății, fiind și turcii de la Cladova de față.

După aceea au venit poruncă, după rugăciunea ce făcuse să se întoarcă îndărăt, să meargă la bogazuri, adecă la gurile care vin din Ardeal în Țara Rumânească să păzească, să nu vie oștile nemțești să strice și țara și marginea Țării Turcești după marginea Dunării, și acolea la loc, la Cerneți. să lase niște boieri mari cu oști să păzească, care s-au zis mai sus și pentru lucrul cetății și ca să trimiță pesmedul, care să făcuse din porunca împărătească, pă Dunăre în sus; de care foarte s-au bucurat și au ales doi boieri mari de i-au lăsat cu o seamă de oști, cu căpitani, să fie de pază, anume Radul stolnicul,

feciorul lui Tudor șătrarul din Greci și Radul cliuceriu, feciorul Hrizii vistieriul din Popești, și i-au învățat și le-au dat toată isprăvniciia de trebile ce era acolo, cum s-au zis mai sus. Și prin vremea ce au fost acei boiari acolo, cetatea o au isprăvit, pesmedul, atîta mii de cantare le-au trimis la Beligrad; unde auziia de hoți că sînt, trimitea oști de-i risipiia și alte trebi și porunci, ce era, le făcea, spre folosul domniii și al țării.

Deaca acestea au făcut, dînd știre domnului de cele ce au lucrat pe acolo, le-au scris domnul ca să rădice acești 2 boiari mari, să meargă la dînsul unde-l vor afla. Și au poruncit la banul Cornea Brăiloiu să meargă el să fie acolo în locu acelor boiari cu căpitanii din Cerneți și așa au făcut după cum le-au venit poruncă.

Cînd au fost toamna, fiind la Tîrgoviște domnul și banul la Cerneți, făcînd și împăratul izbîndă asupra nemților și vrînd să vie pen Țara Rumânească, să treacă la Țarigrad, trimis-au împăratu pă un hadăm-saipu care să dea veste ispravnicului domnului de la Cerneți să facă gătire de venirea împăratului și alt turc, agă, au trimis la domnul, dîndu-i poruncă și cum mai în grabă să iasă înaintea împăratului. Însă dumnealui banul Cornea de mare politie ce avea cu tot feliul de neamuri, de limbi, mai vîrtos fiind politie cu turcii, îndată ce au văzut pe musaipul împăratului hadăm-negru și calul avînd la tabla cu șa și alții fără șale, nimic alt n-au mai căutat, măcar un selam malichim de la musaip să auză, ci au încălecat pe cal și au luat crîngul în cap. Dumnezeu știe cîte rascuri l-or fi lovit peste ochi, pînă au ieșit cu puțintel suflet. Alelalte ce au avut au lăsat tot la otac, de care lucru să mira și acel om mare, cum și ispravnicul domnului au făcut aceasta, la carele au ieșit căpitanul de Cerneți Hristodor și l-au cinstit, și l-au îmblînzit, iar măcar că n-au șăzut banul de față să-l socotească cu ce s-au căzut pe acel om mare, el dar ș-au făcut cinstea singur că au luat un cal dă-i care i-au plăcut din tablaoa banului și vreo pungă de bani ce avea în dăsagi la otac o au luat.

Acel feliu de ispravă au făcut banul Cornea domnului și țării, care să nu dea Dumnezeu să facă vreun boieriu altul vreodată ca acest lucru, că mare primejdie va veni pămîntului sau domnului țării, ca să vie un împărat mare ca acesta atuncea întîi în pămîntul țării și să nu găsească nici conace, nici domn, nici ispravnicu domnului, care să fie pentru o vorbă, pentru o călăuză, să îndrepteze calea încătro

ar vrea să meargă și să nu facă rău sau domnului sau țării (minune mare să să ț'e.) Însă trebuiește să să știe că două lucruri au astupat întîmplările aceste rele de n-au venit: bunătatea și blîndețele împăratului și bună chiverniseala domnului țării. Că împăratu fiind bun n-au cercat ca un tiran să poruncească să aducă și de cele ce nu să află în pămîntul țării, ci mai mult decît fîn și lemne nimic alt n-au mai cerut. Chiverniseala domnului aceasta au fost, ce s-au zis mai sus, că deaca au auzit că vine împăratul și banul au fugit, care au fost ispravnic, și cunoscînd că nu va veni la lucrul bun aceasta ce au făcut banul, îndată au trimis alți boiari, pe Caramanlăul postelnicul pentru limbă, pă Bunea armașul, pă Mihai postelnicul Corbeanu, pă Pătru căpitanu de Obedeni știind căile într-acolo. Și i-au învățat podurile să facă, lemne și fîn să aducă pă la conace și foarte degrabă ajungînd, au făcut porunca și s-au îmblînzit lucrurile, iar domnul rămîind pă urmă vreo 2—3 zile să sfătuia totdeauna să meargă, oare să nu meargă. Și era la îndoială. Cei mai mulți, ce nu-i ajungea mintea să socotească mai departe lucrurile cele viitoare, zicea să nu meargă, cu de acest feliu de socotéle: că turcii sînt mînioși pentru fuga banului și viziriul nu-ți este prieten bun și dar de s-au găsit la Vetirani niscare cărți trimise de aici și vor cunoaște lucrurile noastre pentru care te va opri și te va mazăli. Însă nu era sfat bun acesta. Iar alții l-au sfătuit să meargă, că cu mergerea sa toate să vor potoli, orice mînie ar fi, tocma și cărți de vor fi prins, le vor ținea mincinoase mergînd față către față și obrazul ce să vede este farmec. „Și de vei avea vrăjmași iar sînt și prieteni, care vor grăi bine. Văzîndu-te că ai mers, toată țara este odihnită, nici un rău nu va păți. Și nădăjduind și măriia-ta să te întorci cu slavă și cu cinste în scaun, iar nemergînd cînd te chiiamă și făcînd și banul ceea ce au făcut, cîte vor zice vrăjmașii minciuni de măriia-ta, toate vor să le crează, ca cum ar fi adevărate, și atuncea și de măriia-ta rău, că te vor mazăli și de țară rău, că o vor robi, și-ți vei pierde și sufletul după altele.“ Însă sfatul acesta l-au ascultat și au purces de olac de s-au dus de au trecut Oltul, Jiiu și dincolo de Jii s-au împreunat cu împărăția. Însă întîi numai cu Vergo păharnicul și cu comisul cel mare și cu alții 2—3 au fost, cînd au mers la veziriul și cu groază. Însă ce să facă, au mers. Cum l-au văzut viziriul ș-au schimbat fața și ca un ceas n-au vorbit. Iar după aceea

au zis: „*Diisăz ghicaur*, cum nu asculți porunca de n-ai venit înaintea împăratului ce acum întîi au venit pen țara ta?“ și altele. Domnul încă au zis că: „Ascult porunca, numai cale depărtată fiind de la Tîrgoviște, cu aceea s-au făcut oarece zăbavă, iar nu va fi nici o lipsă, că toate ce va fi porunca împărăției și vor face“, și s-au rugat să-l ierte și l-au iertat de aceea. Și l-au rînduit de mergea înaintea împăratului lîngă toiuri povață cu vr-o 30—40 de oameni, iar tabăra osebită mergea. Cînd era la conac și sta oastea de făcea halai, cînd intra împăratul în corturi, domnul descălica și îngenuchea și cînd trecea împăratul să pleca cu capul la pămînt. Așa-l învăța cei de lîngă împărat, iar oamenii domnului sta tot călări, apoi încăleca și domnul și să ducea la otac. De acolea poamele, pesmezii cei cu apă de trandafir și cu moscos făcuți și struguri și altele ce socotiia domnul nu mai sta de a să trimite la unii și la alții, în tot ceasul și în toată vremea. Galbenii cei roșii nu să vedea că-i trimitea pentr-ascuns. Așa și într-acestași chip au mers domnul pînă la marginea Dunării, unde s-au pus împăratul în caic și de acolo din caic au scos un caftan și l-au îmbrăcat la uscat și împăratul au purces spre Necopoe pă apă. Iar domnul au încălecat și cu toată cinstea lui au purces spre Brîncoveni; de la Brîncoveni au venit în Tîrgoviște.

Într-această vară ce au venit domnul de la Cerneți, cînd îl slobozise turcii să să întoarcă pe la gurile ce vin din Țara Ungurească, și plaiurile să le păzească de nemți, să nu vie în țară, viind și la Tîrgoviște domnul, au trimis un paharnic al doilea, anume Ghinea, de au adus [cu] scîrbă foarte mare pe Costandin cliucerul Știrbei și l-au închis, nu fără pricină. Ci trimițîndu-l domnul de cîteva ori peste Olt cu seama haraciului, cînd era la curte boieri și fiind el cam lung la unghii, din feliul Știrbeștilor, au luat de la țară cîte ceva și despre domnie au ascuns.

Deaci domnul mergînd în vara aceasta către Cerneți, la toate conacele veniia la divan, la domn, oameni de să jăluia de luările acelea, arătînd și scrisorilea cestui cliucer Costandin.

Domnul căuta la catastișăle visteriii care le didese el mătci și nu să găsiia scrise multe sate, mulți oameni de la care luase bani. Ci domnul le lua răvașele de le ținea, care era cu iscălitura acelui boiariu și au tăcut pînă au mers la Cerneți.

Acolo și mai multe boclucuri de acestea ieșiia la meidan, care, socotindu-le domnul, au făcut vreo pungă de bani,

pentru care au poruncit caimacanilor de la București să-l chieme pă clucerul Știrbei să-i zică să dea banii, să-i întoarcă săracilor, că de voie nedîndu-i, va să-i dea cu rușine. Și l-au chiemat caimacanii și i-au zis. El au tăgăduit că nu sînt nici unile de acestea și nu va da nici un ban, neștiind iscăliturile lui că sînt strînse în mîna domnului. Și încă au zis către caimacani că domnul îi este și pîrîș, și judecătoriu. Caimacanii au scris domnului, domnul auzind s-au turburat foarte, însă, fiind blînd și răbduliv au răbdat pînă ce au venit la Tîrgoviște și de acolo au trimis, cum s-au zis, mai sus, de l-au adus din Românești. Și au strîns domnul divan de boieri și l-au adus și pă el la divan. Și au zis domnul: „Cluceriu, cînd te-am trimis în țară cu slujbe, fiind cu boierie, dreptate am poruncit să faci, au nedreptate și jafuri?“ El zise: „Ba dreptate ai poruncit, măriia-ta, să fac“. Și începu a să îndrepta din cuvinte, iară domnul zise: „Dar acestea ce sînt?“ Și scoase hîrtioarăle cu iscălitura lui și le déde la Radul cliucerul, fecioru Hrizii vistierul din Popești să le citească. Și să sculă Radul cliucerul de unde ședea la divan și le luă din mîna domnului și începu a citi și a arăta cluceriului Costandin iscăliturile lui, care, deaca au văzut, au rămas înghițat.

Începu a zice că pentru cheltuiala căii și a feciorilor au făcut. Și un covor și niște tipsii și tingiri ce au fost luat mită de au făcut nedreptate săracilor, zicea că le-au dăruit mînăstirii Strehaii. Domnul zise: „Auziți, boieri, cu jafuri și cu nedreptăți face pomene“. Începu a-l mustra zicînd: „Dar pînă cînd aceste jafuri să le faci, cliucere Costandine? Că de nimică, eu te-am rădicat și te-am făcut slugeriu mare, comis mare și cluceriu mare, al 6-lea scaun al divanului și te-am miluit și te-am ținut credincios. Ai luat județul Dîmboviții, l-ai prădat de n-au rămas ca un sat; l-am luat acela și ți-am dat Teleormanul, și mai rău l-ai făcut. Cîte am găsit pe urmă-ți sume de lei jăfuite, pentru care te-am suduit într-o vreme și te-am urgisit să nu te văz în ochi. Iar te-am iertat pentru rugăciunea altora. Acum iar ai făcut jafuri și nedreptate. Știi tu bine că Matei-vodă cel Bătrîn, și Grigore-vodă și Duca-vodă și Șărban-vodă, văzînd faptele voastre cele rele și jafurile care le făcea neamul vostru cel rău, au blestemat cine vă va milui și cine vă va primi pe slujbe. Și eu am intrat în blestemu acelor domni de ți-am dat atîtea boierii mari și slujbe, iară tu tot rău și jăcaș. La Antonie-vodă cînd umblași dijmariu, pentru jafurile tale ai pățit

mare rușine. La Duca-vodă, fiind logofăt de visterie, ai făcut iscălitura vistierului celui mare de vreai să furi 17 pungi de bani și, aflîndu-te, au vrut să-ți taie mîna și să te dea cu catastihul de gît legat pen tîrg. Șărban-vodă, pentru furtișagurile ce ai făcut din banii cailor, au vrut să te spînzure, cum toată boierimea și țara știe de acestea. Și acum ai îmbătrînit și tot nu te lași. Voi să te fac să te înveți. Ia-l, căpitane de dorobanți, zise domnul, și-l du la visterie și să cauți un car, să-l pui și să-l duci la Mehedinți păn satele carele le-au jăfuit să le dea banii care le-au luat și apoi să-l aduci, însă să-l bagi și în fieară". Și-l luă și-l duse la visterie pînă în amiazazi. Deacii l-au băgat în pușcăriia de la Poartă. Deacii, jupîneasa lui, fiind rudă cu domnul, mergea la jupîneasa Stanca, cu mumă-sa băneasa Ilinca, sora jupînesii Stancăi, mumei domnului și plîngea rugîndu-se. Însă i s-au făcut milă pentru lacrămile ei și au grăit jupîneasa Stanca fiiu-său domnului. Pus-au și pă vlădica de au grăit și l-au iertat de acea purtare pen țară, de ocară și au poruncit să dea banii ce i-au luat îndoiți și i-au dat, și l-au ținut vreo doaă stăptămîni închis și l-au slobozit, zicîndu-i să nu-l mai vază în ochi, să să ducă acasă și să nu să mai amestece la ceva că va să-l spînzure.

După această ocară ce-i veni din fapta lui avea pathola asupra domnului, adecă inimă stricată, și cerca vreme să facă rău domnului. Și scrisése la tată-său călugăru, în vreme ce venise împăratul pen țară și chemase pe domn cu grabă și cu mînie, cum s-au zis mai sus, ca să vie călugărul să să apropie către dînșii și să privească ce întîmplare va avea domnul de la turci. De-l vor opri cumva, să să gătească tată-său și frații lui Știrbeiu și cu cîți oameni vor putea strînge să meargă să-l pîrască la împărăție, găsindu-i vine domnului. Și au venit călugărul la Slatina, la niște vii ale lui, în chip că lucrează la vii, iară el ședea numai pentru această treabă și avea și om trimis în tabăra turcească, să vază de domn ce-i vor face turcii și să vie să-i dea veste.

Însă întîmplările au fost bune ale domnului de către turci și ei au rămas în deșărt cu nădejdile lor și să duseră la Călinești, spre Pitești și acolo ședea cu toții, ca cum n-ar ști nimic. Iară domnul toate le aflase și deaca au venit la Tîrgoviște au trimis pă Ghinea păharnicul al doilea cu un armaș la Călinești, unde era adunați și avea poruncă deaca-l va găsi pă călugăr să-l bage în butuci, să-l ducă la Tismana. Și mergînd acolo au găsit pă călugărul Știrbei șăzînd la foc

alăturea cu jupîneasa lui Neacșa și feciorii și nurorile toate în casă. Și cum l-au găsit au dat porunca domnului și au făcut precum îi era învățătura, l-au dus la Tismana și l-au băgat în obezi și au poruncit călugărilor să nu-l lase să iasă afară nicăiri, nici din obezi să-l scoată.

Ceata lor să sparse de acolea; mai pe urmă s-au aflat și omul care era trimis de dînșii în tabăra împărătească, cum am zis mai sus, și al doilea au trimis domnul de au adus pe Costandin cliucerul Știrbei de l-au închis, și au închis și pe ceilalți frați pe toți, și multă vreme i-au ținut închiși și la judecată i-au scos, puind omul de față de le spunea faptele lor, carele îl învățase de s-au dus pă unde le-au fost porunca lor. Apoi iar nu s-au potrivit domnul blestemăciunii lor ci i-au iertat iarăși.

În anul acesta, vara, boierii moldoveni carii era pribegi în Țara Leșască: Iordachie vistieriul, Bogdan hatmanul, Moisi sărdariu, Manole slugeru și alții făcură sfat supțire și cu mare taină și gătiră o seamă de oaste leșască cu Moisi sărdariu să să ducă la Iași, unde era domnul în scaun, ca să ia un capigi-baș al împăratului și un balgi-baș al hanului și pă alți turci ce vor găsi acolo; pe care luîndu-i vor da o pricină la turci cum Costandin-vodă Duca este blestemat, nu este vrednic ca să-și păzească tîrgul scaunului să nu vie vrăjmașii împărătești să-i ia oamenii împărătești ai hanului de acolea, necum să păzească o țară. Și cu aceasta să mînie pe împărat, pe viziriul și pe hanul, să-l scoată din domnie și să puie domn după voia lor. Cu acest feliu de socotele au sfătuit și au socotit de au trimis oastea cu Moisi sărdariu și au lovit tîrgul fără veste, și au mers la gazdele turcilor ce s-au zis mai sus, și i-au luat cum au vrut și s-au dus în Țara Leșască. Domnul au rămas rușinat, boierii ca niște blestemați. Însă cu mare grije și frică și întristăciune, că nu știia ce sfîrșit va să aibă pentru această întîmplare iar pribegii să bucura, cunoscînd că nu va ieși lucrul lui Costandin-vodă Duca la sfîrșit bun, pentru care lucru auzind și împăratul, hanul și viziriul foarte s-au mîniat și s-au întristat de oamenii aceia, fiind oameni de treabă.

Însă mult s-au nevoit socră-său Costandin-vodă Brîncoveanul din Țara Rumânească să-l împace cu turcii și cu hanul, și mai vîrtos cînd au mers înaintea împăratului, cînd au trecut pen țară împăratul, cum s-au zis mai sus, au zis, au dat, au făgăduit și i-au scos caftan, cu un agă, de l-au

trimis la Moldova în semn de iertăciune și ca să auză pribégii și cei ce nu-l iubesc să să așaze de a umbla împotrivă-i. Iară pribégii nu s-au odihnit, că era foarte practici și ei întru ale domniilor trebi, și au trimis pîră la hanul Selim Gherii-han, care era foarte bun prieten lui Cantemir, jăluindu-se în tot feliul și zicînd că Costandin-vodă Duca au trimis de au chiemat oastea de au luat pe acei agi pentru ca să nu dea bani, arătînd și niște cărți, care zicea că sînt de la domnul țării trimise la leași. Asupra căriia mînie au pus altă mînie. Și au scris hanul la împărat, și la viziriul mai mult decît acestea și s-au rugat împăratului să puie pă Cantemir-oglu domn, care lucru după ce s-au așăzat turcii la scaunul lor, la Țarigrad, au și făcut, că făr' de veste, neștiind nici capichihaielile Moldovei, nici cele rumânești, au chiemat pe Antiohie, fecior lui Cantemir și l-au îmbrăcat cu caftan l-au trimis domn la Moldova, la luna lui dechemvrie și pă Costandin-vodă Duca au trimis agă de l-au luat cu doamnă-sa și cu ce au avut, de l-au dus la Țarigrad, vleat 7204 dechemvrie 3.

Iarna au avut domnul odihnă în scaunul lui în București, numai întristat foarte pentru mazîliia gineri-său, domnului de la Moldova, nu atît pentru măzîlie, cît pentru lucrul ce au fost făr' de veste, de nici un Enachie dragoman care era capichihaia domnului Țării Rumânești n-au prins veste mai nainte, carele era veche slugă Porții turcești și iscusît foarte întru cele ce începea să lucreze, măcar că făcea cu banii țării, făcea prin daruri ce da, însă tot mai mult decît alții ce au fost mai nainte de el făcea trebile domnă-său.

Boierii din Țara Moldovei au pribegit în Țara Muntenească, care i era rude și credincioși lui Costandin-vodă Duca și necredincioși lui Antiohie-vodă Cantemir, unii era feciori lui Miron logofătul: Ion, Neculae, Pătrașco; alții era Antiohie hatmanul, Preda armașul, Paladie, Flondor armașul, carii ședea în nădejdea domnului muntenesc ca să scoată iar pă gineri-său domn Moldovei, să meargă pă la casile lor.

Domnul Antiohie-vodă domniia țara, cum zic, cu blîndețe cu sfétnicii lui și nu răsplătiia rău pentru rău celor ce îndemnase pe Costandin-vodă Duca de-i cerea avuția și o luase și celor ce îndemnase de închidea jupînesile boierilor, dintre care unile era surori lui Antiohie-vodă, ci toate acelea le-au călcat și le-au lăsat și-și căuta trebile domniii.

Era domnul acesta neînsurat cînd au luat domniia; carele auzind de fetele lui Şărban-vodă, ce au fost domn în Ţara Rumânească, carele era cu mumă-sa şi cu frate-său fugit în Ardeal, cum s-au zis mai nainte, că sînt frumoase, iscusite, au cerut de la mumă-sa, doamna lui Şărban-vodă, să-i dea o fată, să-i fie doamnă. Şi au fost bucuroasă să-i dea o fată, dar prinzînd de veste domnul Ţării Rumâneşti de această vorbă şi fiind rudă fetelor lui Şărban-vodă, n-au îngăduit fiind în vrajbă cu domnul Moldovei, ce au zăticnit. Despre o parte scriia la doamna lui Şărban-vodă zicînd unile şi altele rele ce putea pentru domnul de la Moldova, despre altă parte scriia la ghenerariul nemţilor şi la comăndaţii du prin cetăţile Ardealului altele, şi altele ca să nu lase fata să să ducă în Moldova. Domnul Antiohie-vodă, deaca s-au făcut aceste zăticniri, au căutat în ţara lui o fată tînără şi frumoasă, fiică lui Dumitraşco Ceaurul, şi o au luat şi-i este doamnă.

Într-acestaşi an, despre primăvară, au făcut împăratul turcesc, sultan Mustafa, oştire iar împotriva nemţilor. Care, ducîndu-să la Beligradu turcesc, au trecut Dunărea să meargă către Timişvar, auzind că bat nemţii Timişvaru, şi aşa înţelese împăratu că nu sînt nemţii toţi, ci grăbiia să meargă să-i găsească pă aceia puţintei, ca să-i poată birui, precum făcuse şi în trecutul an, că găsise pe singur Vetiran ghenerariul cu oastea lui numai, mergînd să o preune cu celelalte oşti nemţeşti, şi l-au bătut foarte rău, precum s-a scris înapoi. Aşa gîndiia să facă şi în anul acesta, ci n-au putut, că nemţii încă deac-au auzit că vine împăratu au lăsat cetatea şi ş-au dat veste cu ceialalţi nemţi şi împreunîndu-se cu toţi au ieşit înaintea împăratului într-un cîmp. Împăratul fiind conăcit şi cu şanţ împrejur şi cu carăle toate împrejuru taberii turceşti, precum Tuchili, craiul unguresc, ce era la turci, îl învăţase. Au venit nemţii şi dînd năvală au dat de şanţ, de cară, ci n-au putut isprăvi nimic, că turcii da cu tunurile, cu puşcile. Nemţii deaca au văzut că nu pot isprăvi nimica s-au dat îndărăt şi patru zile nu s-au văzut, nici nu s-au ştiut ce s-au făcut. Cînd au fost a 4 zi, la 9 ceasuri, cînd să închina turcii, iară viind nemţii la turci, turcii să mutase din locul acela între nişte bălţi şi despre cîmp cît loc era uscat, dincătro era să vie nemţii, făcuse şanţuri mari, carăle împrejur cu mai mare gătire şi tărie decît întîi şi tunurile au rînduit pe la şanţuri cu iniceri. Însă cu atîta vitejie au venit nemţii şi cu atîta iuţime, cît s-a mirat foarte

cei ce au fost acolo și împăratul cu ai lui s-au speriiat că-i vor prăpădi pă toți, cum că venia duca de Saxoniia, care era ghenerariusemus, adecă mai mare preste toți gheneralii și cu Haizler al doilea gheneral și cu Bolin gheneral și cu alți ghenerali cu pîlcurile toate, pe carii văzîndu-i turcii au început a ieși din șanțuri afară călări, pedeștri, înainte-le. Dar nici într-o clipeală n-au putut sta ci au întrat iară în șanțuri și de acolea vrea să-și arate vitejiia, iar nemții cu atîta hărborie au venit, cît un Bovan ghenerariul, cu oastea ce avea supt mîna lui, au nemerit o poartă de ale șanțului de au întrat înăuntru, în turci, care și într-o parte și într-alta omoriia pă turci ca pă niște dobitoace. Și așa îi fărîma, ca pă niște vase de lut și nimeni nu putea să-i stea împotrivă și căuta tot poarta împăratului, și acolo trăgea să meargă. Turcii au fost strigînd: „*medetu, medetu, gheaur bezebat*", (vai, vai, ghieaurii ne-au călcat) și toți fugea dinaintea lui, care scăpa din pușcile lor. Și așa vitejaște au mers pînă lîngă curtea împăratului (lîngă toiuri). Acolo au ieșit siimenii viziriului și bostangii împărătești și i-au sprijinit în pușci și în sabii. Nemții încă vitejaște să bătea cu pușcile, pînă s-au făcut gloată multă de mulțimea turcilor ce era și înaintea lor, și pă urmă și de o parte și de altă parte. Însă n-au avut noroc să facă acea vitejie, să între în tabără legată, într-atîtea mii de mii de turci și să omoare atîtea mii de turci, pe cum au și făcut, și pă urmă să iasă iarăși.

Au perit toți acei vitéji cu gheneralu cu tot. Cei de afară nemți ce rămăsese de nu putea să între pren multa nevoință ce făcea, au dat destul război cu turcii ce ieșise p-afară de șanțuri, cît au ținut războiul de la ceasuri 9 de zi, pînă la 1 ceas den noapte, care sînt 4 ceasuri necurmat războiul. Fără număr au perit și dintr-o parte și dintr-alta la acest război. Întru cei din afară au perit și Haizler ghenerariul și alți nemți căpetenii și noaptea viind, nemții s-au tras îndărăt, turcii tot în locul lor au rămas și au luat și cîteva tunuri nemțești, pentru care să ținea că izbînda este a lor. A doaă zi dăns-de-dimineață au trimis împăratul turci și tătari după nemți ca să-i gonească, și găsindu-i la un loc tăbărîți, s-au sculat nemții din locu lor și s-au tras către Tisa, apa aceea ce vine pen Țara Ungurească, și au trecut apa Tisa de ceea parte. Turcii, tătarii s-au întors la împărat de au spus că au gonit pă nemți pînă i-au trecut Tisa și s-au întors împăratu la Beligrad cu această izbîndă și de acolo la Odriiu și iarna au fost acolo.

Într-acest an au făcut și moscalii oștire spre Azac cetate și o au luat de la turci, la care mai nainte au avut război afară cu turcii și cu tătarii de la Crîm de i-au biruit moscalii și cetatea încă o au luat. Fiind mulțime de cazaci, de moscali, au poruncit împăratul moscalului de au săpat pămîntul împrejurul cetății de l-au făcut movile, și movilele acelea de pămînt tot le muta spre cetate pînă au ajuns la zidul cetății. Deacii au dat năvală peste movile și au suit în cetate și pă cîți turci au găsit în cetate împreună cu muierile lor, cu copiii lor, pe toți i-au omorît. Și așa luînd cetatea și băgînd moscali, cazaci de ai lor și o țin.

Această cetate este pe apa Donului, care apă cură spre Crîmul tătărăsc și mai nainte au fost cetatea moscalilor, ci pentru că făcea moscalii și cazacii multă pagubă la Crîm pogorîndu-se cu vase pe Don la Crîm și sarea care să pogorîia la Crîm pe apa aceea, pentru treaba crîmlénilor, cînd vrea o sloboziia, cînd vrea o oprea, de care era mare zmînteală crîmlenilor.

În zilele Radului-vodă, carele mai nainte în Țara Rumânească fusese și Sfînta Troiță din josu Bucureștilor au făcut și să mutase domn la Moldova și în Țara Rumânească era domn fiiu-său Alexandru-vodă, într-aceea vreme sultan, împăratu turcilor, au chiemat pe toți patriiarșii creștinești și au scris și la domnul din Țara Moldovei și la domnul din Țara Rumânească, poruncindu-le să trimiță soli despre ei, fiind tot o lége, să roage pă moscali să dea Azacul cetatea turcilor cu voie, că cu război nu o putea lua, că de nu o vor da pe toți creștinii cîți sînt supt stăpînirea turcilor, pă toți îi va omorî. Ci așa de frică trimise cărți patriarșii și domnii acestor țări, cu soli la Mosc și s-au rugat împăratului spuind și lauda ce li să lăudase turcul și s-au milostivit împăratul Moscului pentru creștini și au dat cetatea de voie turcilor, care pînă acum o au ținut, iar Moscu iar o au luat de la mîna lor.

Într-această vară a acestui an domnul Țării Rumânești au șăzut la Tîrgoviște pentru paza plaiurilor cu voia turcilor și despre toamnă au venit iar la scaun la București.

Așijderea și domnul Moldovei Antiohie-vodă au șăzut la scaunul lui la Iași. Într-acestași an Sobețschii, craiul leșăsc, au murit, carele din vremea ce au bătut pe turci leașii la Hotin, după luarea Cameniții de la leași crăiia pînă acum, căruia fecior mare i-au rămas de 2 fămei. Însă multă neunire s-au făcut între boierii leșăști și între oaste și între toată

șleahta, că unii pohtiia pă unul, alții pă altul, cei mai mulți pohtiia să puie om strein, nu de pămînt pentru mîndriia lor ce o au, zicînd că mai bine să vor supune unui strein decît cutăruia și cutăruia. Și ce este și cine este cutarele și ce bag cu seamă de cutarele; celălalt celuialalt încă așa zicea. Și au leașii un cuvînț de zic: *ne pozlovim*, adecă nu voim, nu pohtim. Și așa întru această neuniciune au rămas întru acest an fără crai, vleat 7205.

Iar Costandin-vodă Brîncoveanul, domnul Țării Rumânești, iarna au trecut cu pace și poruncile ce-i venise de la împărăție să trimiță boii, carăle, caii la Beligrad, le-au trimis toate despre primăvară.

Și acea nădéjde avea ca și vara toată să o treacă cu pace în țară-și, cu plimbări, cu ospéțe, privind numai ce vor face turcii cu nemții și cu muscalii. Dar așa zic unii dintru înțelepți că unde este nădejde multă acolo este și deșertăciune.

În vreme ce mersese la satul mării-sale, la Obilești, unde heleșteu mare este și plimbare foarte frumoasă de primăvară, unde nu o dată, ci de multe ori zicea măria-sa: că estimp numai a plimbărilor grijă vom avea din Obilești în București, deacii în Mogoșoaia, deacii în Potlogi, deacii în Tîrgoviște, vom trece vara și de toamnă la vii vom mérge, unde ni să va părea. Iată un agă împărătesc vine la Obilești fără veste, neștiind nici capichehaielile domnului, care era la Odriiu, care avea poruncă împărătească îndată să-l rădice pă domn, să-l ducă la Cerneți și cu mare grabă făcură gătire cum s-au putut în 3—4 zile.

După ce au mers în București, s-au pornit cu oastea lui cătră Cerneți, avînd frică să nu-l ducă și pînă la Beligrad, unde mersese împăratul cu oastea împotriva nemților. Însă cu rugăciuni și cu daruri ce au dat pă la porțile turcești, l-au lăsat să șază la Cerneți. Și acolo au șăzut pînă despre toamnă.

Într-această vară, fiind domnul la Cerneți, i-au venit veste de la Țarigrad, cum au murit de ciumă fii-sa, doamna Mariia, carea o ținea Costandin-vodă Duca, fiind mazăl la Țarigrad. Pentru care mare întristăciune au avut măriia-sa și doamna și toată casa măriii-sale. De la care doamna Măriia rămîind un cocon, anume Șărban, au trimis domnul, moșă-său, de l-au cerut de la gineri-său, să i-l dea, să-l crească el și să-l aibă în locul fiicii lor. Și abiia l-au dat, neîndu-

rîndu-să el de sîngele său să-l desparţă. Însă tot l-au dat şi l-au adus. Atuncea a doaă jale au fost, în casa mării-sale şi a doaa plîngere cînd au văzut coconu.

Într-acest an împăratu turcesc, sultan Mustafa, iar au făcut gătire mare de oaste împotriva nemţilor şi s-au dus cu toate oştile sale la Beligrad. Poruncit-au şi tătarilor să meargă, care avînd frică de moscali să nu cumva să meargă pă la casele lor, la Crîm, numai un şultan au mers cu o seamă de tătari şi au trecut pen Ţara Rumânească, dar bine au umblat, că n-au făcut stricăciune ca alte dăţi. Domnul încă l-au întîmpinat cu daruri şi au trecut Dunărea pă la Diiu şi s-au dus la Beligrad. Acolo cu împăratul turcesc împreunîndu-se, podul peste Dunăre făcîndu-l, împăratul au trecut despre Ţara Ungurească şi trecînd Tisa apa, au luat cîteva cetăţi şi au şi robit multe sate şi multe tîrguri. Au mers şi la o cetate de lîngă Dunăre, Petrevorodin, numele ei, unde Tisa dă în Dunăre, ca să o bată. Acolea, de ceea parte de Dunăre, despre partea Beligradului, era şi nemţii cu toată tabăra lor. Care văzînd împăratul că nemţii stau în preajma cetăţii şi nu vor să treacă să să bată şi socotind că nici cetatea nu o vor putea lua, de vreme ce toată putérea nemţească era acolea şi s-au învîrtejit iar înapoi să treacă Tisa spre Beligrad (au cum zic unii spre Ţara Rumânească să treacă pe acolo), cum socotiia cu oarece izbîndă pentru cetăţile ce luase şi pentru robiia ce făcuse. La care Tisă găsind un pod al nemţilor făcut mai denainte şi alt pod au mai făcut şi au început a trece călărimea cu împăratul; pedestrimea mersese în căpătîiul podului ca să treacă pe urmă şi lăsase un paşă cu cîtăva oaste streajă să vază nemţii ce vor face.

Nemţii încă văzînd că turcii s-au rădicat de lîngă Dunăre, au trecut şi ei Dunărea despre turci şi fără veste au coprins pe paşa, streaja turcească cu alţi 5 turci, că ceilalţi au perit toţi nevoindu-se să scape. Dar nici unul n-au scăpat să dea de ştire la împăratul de nemţi că vin, pre care paşă întrebîndu-l de împăratul şi de tabără au spus adevăr, că împăratul cu jumătate de oaste şi mai multă, au trecut Tisa, iar jumătate au rămas dincoace şi este să treacă pînă în seară.

Această era înnamiează zi. Nemţii auzind că este oastea turcilor împărţită peste apă, au grăbit şi au mers fără veste şi au încungiurat pă iniceri şi au pus tunurile asupra podului de-l bătea, una ca să strice podul să nu mai treacă

inicerii, să fugă, alta ca să bată în pod să nu treacă turcii cei despre împăratul să facă ajutoriu celor încungiurați de nemți. Și așa dînd război tare, împăratul au poruncit viziriului și altor pași să treacă pă pod să să bată cu nemții. Și au trecut viziriul cu cîțiva, dar nu putea să treacă toți de tunurile nemțești, care bătea în pod. Ci grăbind nemții au dat năvală și au întrat în șanțuri unde era inicerii și nefiind toată oastea împărătească la un loc, i-au prăpădit pă toți cîți era dintr-acolo și viziriul încă au perit, iară nu de nemți, ci de ieniceri. Că deaca au văzut că pier și oastea cea mai multă era de ceea parte, care era din rea chiverniseala viziriului și a celor mari, au tăiat ei pe viziriul și pe toate căpeteniile ce era cu viziriul. Deacii și ei acolea au perit cu toți afară din cei ce au înotat Tisa. Împăratul încă văzînd acea primejdie ce să făcu, cu oastea cîtă era despre el, s-au sculat și s-au dus la Beligrad, lăsînd corturile și tot agarlîcu pe urmă. Și ajungînd la Beligrad cu rușine mare, au pus vizir pe un Huseim-pașa și s-au gătit de s-au dus la Odriiu.

Nemții, a doaă zi trecînd Tisa dins-de-dimineață, au întrat în corturile turcești de au luat avuție multă fără număr.

Gheneralii au descălicat în corturile împărătești și au pus preoții lor de au făcut leturghie în corturi și au făcut ospățu mare cel ce era mai mare gheneral, Evghenie, de au ospătat pă toate căpeteniile nemțești, întru biruința ce au avut, lăudînd pre Dumnezeu, întru care ospăț zic că trei pahare au închinat mari: unul întru numele lui Dumnezeu celuia ce le-au dat biruință; al doilea pahar întru sănătatea și norocirea împăratului Leopold; al treilea pahar întru sănătatea și norocirea și vitejiia ostașilor. Și la fiește care pahar sloboziia cîte 300 de tunuri nemțești și turcești, care le luase ei atuncea. Și au trimis în poște la Beciu, la împăratul Leopold, de au dat veste de biruință, pe carele în biserică la rugăciune l-au găsit, pentru că și zioa și noaptea într-acea vreme ședea la rugăciune pentru că știia că atunci vor să să bată oștile și nu lipsiia din biserică a să ruga lui Dumnezeu. Și îndată ce au văzut trimisul pe împăratul, cuvîntul cel dintîi acesta au zis: „Bucură-te, împărate, de biruință!“ Deacii bucuria ce au avut atuncea împăratu și toate neamurile creștinești eu las a le scrie', numai să gîndească fiește carele cît va fi fost și cîte daruri îi va fi dat acelui vestitoriu de biruință.

Oștile nemțești, după aceasta, nu s-au dus la iernatec, ci au mers la Bosna și multă stricăciune au făcut în turci

și în tîrgurile și în casele lor pînă s-au apropiiat iarna de s-au dus la iernatec unii în Țara Ungurească, alții în Ardeal.

Într-acest an, mai nainte pînă a să bate războiul acesta, o seamă de capete, mari boieri, cum le zic ei: domni și cu 2—3 mii de unguri catane din Țara Ungurească de Jos, fiind mult supărați de nemți, pentru multe greotăți care-i îngreoia, nemaiputînd răbda, s-au sculat și din cîteva cetăți ale lor, nemții cîți au fost, cu comăndații lor, pă toți i-au omorît și au luat ungurii prezidiile cetăților în mîna lor și așteptase pă împăratul să meargă cu oastea lui cea turcească să le ajute, carea era la Beligrad, trimițînd și vestitoriu la împăratu să dea știre de lucrul ce au făcut și să grăbească să meargă întru ajutoru lor. Însă nefiind încă gata împăratul, că tătarii nu mersese, alte oști turcești nu ajunsese, ci n-au putut merge, numai răspuns le-au dat ca să să nevoiască să ție cetățile cum le-au luat și în scurtă vreme va veni împăratul și-i va mîntui. Iară ei n-au putut răbda, ci au fugit toți la turci. Că deaca au auzit oastea nemțească că pe ai lor du prin cetățile ungurești i-au tăiat ungurii, au ales cîteva reghementuri și cu ghenerali și cu tunuri și au trimis împotriva lor. Ei văzînd că ajutoriu de la turci n-au într-acea dată și putere n-au să stea împotriva nemților, s-au rădicat călări și ce au mai putut face rău nemților n-au părăsit și s-au dus la Beligrad, la împăratul turcesc, pe carii cu bucurie i-au priimit întru lauda și cinstea lui, unde vedea că aleargă țările la dînsul, făcîndu-se și ei vrăjmași vrăjmașilor împăratului, le-au dat și rînduielele pentru hrana lor. Și au trimis de olac la Tuchili-craiul, care era la Țarigrad cu doamnă-sa, de l-au adus la Beligrad și i-au dat pre toți, pre aceia în seama lui. Trimis-au un agă și în Țara Rumânească de au luat pă boiari la Tuchili, care de cîțiva ani era trimiși acolea să le poarte grija domnul Costandin-vodă Brîncoveanu, între carei era mai mare un văr al lui Tuchili, Petrolți Ișfan numele lui, care și gheneral lui Tuchili era.

Dar atît s-au dus de mulțămiți de domnul și de boieri, cît să nu dea Dumnezeu vreunui frate rumân boieriu să pribegească în țara lor vreodată, pînă vor trăi ei sau feciorii lor și cîți vor fi auzit de la dînșii spuind petrecaniia lor din Țara Rumânească.

LICEUL GHEORGHE LAZĂR BIBLIOTECA BUCUREȘTI

GLOSAR

A

aba — postav gros, din lînă
acastasiie — dezordine, zurbă, tulburare, revoltă
acic — ambarcaţiune mică, luntre
aciaşi — aceiaşi
actinamile (ahtinamele) — prevederi (hotărîri) ale unui tratat
adecăte — adică
adins — serios, fără glumă, neîndoios
adins ei (adinsu ei) — ei înşişi
afierosi, a -a închina, a da
agá — ofiţer de pedestraşi turc, comandant
Agar — personaj legendar, strămoş al turcilor
agarlîc (agărlîc, calabalîc) — bagaj, echipament militar
agă — rang boieresc
agem (căzălbaş, pers.) — persan
agie — funcţie boierească îndeplinită de un agă
Ahiia — Peloponez
Ahila (Anhileos) — cetate în Burgas
ahtu — dorinţă, vrere
ai — ani
aiave — aevea
aielet — provincie turcească
Akerman (Muncastrum Cromin) — Cetatea Albă
alai (halai) — ceremonie, manifestaţie, pompă
alai bei — comandant de mare unitate turcească
alalţi — ceilalţi
alani — popor străvechi
alcaliu — om influent, de vază
alcătui, a se — a se uni, a se alia
alem — steagul turc cu semiluna în lance
amărunt — amănunt
amestecătură — intrigă, neînţelegere
amfivolie — îndoială, dubiu, neîncredere
amistui, a se — a se ascunde
Anadolia (Anadol) — Anatolia, provincie în Turcia
analoghi — suport (pupitru) pentru cărţile religioase, în biserică
ananghion — obligatoriu, indispensabil, necesar
anatefter — condică, registru
anathema — blestemat, afurisit
anemopiroma — boală virotică, de piele, erizipel
angarie (angará, angărie) — povară, încărcătură îndeobşte inutilă, corvoadă
antefharistie — recunoştinţă
antiriu — haină boierească, lungă
apesti, a — a întîrzia
apofasis — afirmaţie, aprobare
aporie — nedumerire, dubiu, îndoială
apostasie — trădare, sperjur
apostat — trădător, cel care şi-a părăsit credinţa

apristui, a — a face rost, a procura
aprod — oștean din garda domnească
arabagi-başa — mai marele cărăușilor
Araviia — Arabia
arapi — arabi
Aras (Araxis) — rîu în Iviria (Georgia)
arădica, a se — a se ridica, a se scula
arbănaș — albanez
areți — virtute, curaj, cinste
arhimandrie — mănăstire condusă de un arhimandrit
arhistratizi — căpetenii ale îngerilor
armada — flotă, armată navală
armaș — om de pază înarmat
armesteție — armistițiu
arnăut paşa — conducător al arnăuților
arpalîc — leafă suplimentară, adaos în bani
Artaxerscu (Artaxerxes) — împărat al Mesopotamiei
Arfile (Arbeles) — oraș asirian lîngă Ninive
arz — memoriu adresat sultanului
arzumagzar — cerere adresată sultanului
aspidă — năpîrcă
aspru — monedă de argint
astruca, a — a înmormînta
astupat — închis, ferecat
așăzămînt — loc de popas, înțelegere, organizare
așeza, a — a domoli, a liniști
Athine — Atena
Athon (Sfetagora — sfîntul munte Athos
atișerif (hatișerif) — decret emis de sultan către demnitarii din subordine sau domnitori
atlaz — țesătură din mătase
au — ori, sau
audienție — audiență
avanie — asuprire, prigoană
Avel — Abel, personaj biblic
axion — imn religios de slavă ce se intona la înscăunarea domnitorului
Azac — cetate pe țărmul mării Azov

B

Baba — Babadag
Bagdat (Vavilon) — Babilon
bairam (baraiam, bariam) — sărbătoare a musulmanilor
balghemez (banimez) — tun de mare calibru
balgi Baș — trimisul sultanului care colecta miere și ceară
balgiu — negustor turc de miere
banoveț — ban al Olteniei
barat (berat) — act scris emis de poartă la înscăunare
basnă — neadevăr, scorneală, minciună
băjănar — bejenar, refugiat, plecat în pribegie
bălmăjitor — mincinos
băsnui, a — a minți, a îndruga neadevăruri, a scorni
bătăi, — bătălii, lupte
bdenie — denie
becisnic — neputincios, nepricopsit, slab din fire
Beciu (Beci) — Viena
bederniță — semn distinctiv din postav cusut cu fir, de formă rombică, purtat de preoții de rang înalt
beglerbei (beilerbei) — guvernanator turc de provincie
begligiu — slujbaș turc care cumpăra oi sau aduna dijma pe oi în Țările Române
bei — guvernator turc de provincie
beizadea — fecior al domnului
belacoasă — țesătură scumpă din mătase
beldie — băț, cîrjă, toiag
Bender — Tighina
beșliu — călăreț turc, curier
betejăciune — infirmitate, boală
bios — roditor, fertil, mănos
birar — cel ce încasa birurile

birărie — acțiunea de încasare a birurilor
Birebisca (Boerebista) — Burebista
bișiug (bișug, bivșug) — belșug
bitpazar — tîrgul păduchilor
biv-vel-căpitan — fost mare căpitan
bîhă — împotrivire, negare, tăgăduială
bîntui, a — a supăra, a necăji
blagocestiv — evlavios, credincios
blagorodnic (bragorodnic) — de neam, nobil
blagorodnie — noblețe
blagoslovi, a — a binecuvînta
blahi (bloh) — valahi
blestemăciune — răutate, fărădelege, faptă rea, ticăloșie
blestemățesc — cu purtări rele, ticălos
Blond (Blondu Flavie) — Flavio Biondo, istoric italian
bogoiavlenie — bobotează
bogonoseț — evlavios, cu frica lui Dumnezeu
bohaz (bogaz) — gură de rîu, estuar, strîmtoare
bohemi — cehi
boiaren (boiarin) — boier
Bolgaria — Bulgaria
bolniță — spital pe lîngă o mănăstire
bolovănit — pavat cu piatră
Bosna — Bosnia
bostangi baș — căpetenia bostangiilor, a soldaților din gardă
bostangiu — pedestraș din garda sultanului, care avea în grijă și grădinile seraiului
boșnegi (bosneni) — bosniaci, originari din Bosnia
Brainburt — cetate în Persia
brat — frate
breaslă — grupare socială, pe meserii
bugeaclii (bugegeni) — tătari din Bugeac
Bugiac — Bugeac
Buh — fluviul Bug
buhasbele — socoteli
buiuriltiu — decret emis de pașă sau de marele vizir
buluc bașa — comandant de buluc (unitate militară compusă din o sută de soldați)
bumbașir (mumbașir) — slujbaș fiscal, încasator
buor — bour, zimbru
burcă — manta, haină de blană, șubă
burie — butoi mic
butuci — instrument de tortură, din lemn, cu care se imobilizau picioarele condamnaților supuși la cazne

C

cabaniță — haină lungă de blană, manta
cadiu — judecător turc
Cafa (Crîm) — Crimeea
cafas — cerdac, verandă deschisă la etaj
caftan — mantie ce se dăruia boierilor
caic — ambarcațiune turcească, cu pînze
caimacam (caimacan) — locțiitor al domnitorului
calga (calgan, cavga) — prințul moștenitor al hanului tătărăsc
calivin — calvin
Cambaniia — Campania, provincie în Italia
Camenca — cetate lîngă Nistru
can — cam
canavăț — țesătură din mătase
can'cet — cam încet
Candia (Crit) — Creta
can laturi — într-o parte
cantare — greutate
cap — capitol
capegi-bașa (capigi-bașa) — șeful ușierilor seraiului
capichehaia (capuchehaie) — ambasador al domnitorului la Poartă
Caramania — provincie în Turcia
caramanlîi — locuitori din Caramania
Caravansebeș (Cavaransebeș, Varansebeș) — Caransebeș

carătă (carită) — trăsură închisă
carii — care
carea — care (s.f.)
Carniolia (Carneola) — Carniola, provincie în Austria
Cartal (Obluciță) — vad la Dunăre
carte — scrisoare
carthageni — cartaginezi
casap-başa — mai marele casapilor, care aproviziona armata cu carne
Castamonit — mănăstire de la Athos
catargă — galeră
cataroiu — dambla
catastih — registru, condică, catastif
caterisis — caterisire, destituire din preoție
cazescher — judecător militar turc
căci că — deoarece, fiindcă
călăci (călîc) — sabie
Căldoroşani — Căldărușani
căpui, a — a îngriji de provizii pentru drum
cărțului — cărți
căscăud — nătărău, prost, neghiob
căuta, a — a îngriji
căutare — favoare, trecere
căzni, a — a schingiui, a tortura
ceapcin — haină scurtă, boierească
ceas — moment
ceauş — ştafetă, curier, paznic ce însoțea prizonierii
ceauş-baş — comandant de ceauşi
ceftlic — moşie
Cehrin — cetate pe Nipru
celebi (celebiu) — înstărit, nobil, distins
cemetie (cimetie) — neam, rudă
cerca, a — a cerceta, a interoga, a întreba
cercători — cercetaşi
cerneală — doliu
cernit — îndoliat
cetaş — conducător de ceată
cetățean — locuitor al unei cetăți
cezvirtă — halcă, bucată
chedru — cedru, arbore conifer
cehaia (chehaie, chihaie) — intendentul vizirului
chelcig — sumă
chesar — împărat
chiar — limpede, clar
Chiliia — Chilia
Chilichia — Cilicia
chintesă (conteş, contoş) — haină lungă, de blană
chir — domn
chivernisi, a — a cîrmui, a conduce
chivot — lada ce conținea tablele legii, la evrei
ci dar — însă, ci
cin — rang preoțesc
cineşi — fiecare
ciorbagiu — comandant turc de regiment
cirac — confident, om de încredere
cirtă — lucru neînsemnat mărunt
ciudat — minunat, frumos
ciudă (ciudese) — minune, minunație
cîmpi, a se — a stabili tabăra
cîndai — poate, probabil
clipeală — moment, clipă
cliros — cler
clisear — cleric
cliserniță — paraclis
clucer (cluciar) — boier de rang, care răspundea de aprovizionare
clucsă — capcană, ambuscadă, viclenie, cursă
cobantătar — tătar din Cuban
cocie (cucie) — trăsură, căruță, droşcă
cocon — fiu de boier ori de domn
coconar — arbore conifer
coftirie — stofă orientală scumpă
colachie — linguşire
combara (cumbara) — obuz, ghiulea
comis — boier de divan, mai marele grajdurilor
comişăl — slujbaş la grajduri
conăci, a — a poposi
conceni, a — a nimici, a distruge
coneț — sfîrşit
confermație — întărire
coronație — încoronare
coştei — castel, palat

cotei — ciine de vînătoare, de talie mică
coţovlah — aromân
crăi, a — a domni, a stăpîni
crăie — domnie, împărăţie
crudatec — crud, necruţător
crudătate — cruzime
crunt — însîngerat
cucă — căciulă înaltă, de ceremonie
culă — casă întărită
cumbaragi-başa — comandantul tunarilor
curteni, a se — a se închina, a ffata
cuvios — convenabil
cuvînt — veste, informaţie, ştire

D

da cale, a — a elibera, a pune în libertate
dachi — daci
Daeg (Dais) — localitate în Siberia
dajde (dajdie) — bir
dajdnic — birnic
dani — danezi
Dania — Danemarca
dăcindea (decindea) — de partea cealaltă
dărăbanţi (dărăbani, dorobani) — infanteriști, pedestraşi
dăzvoalbe, a — a explica, a clarifica, a lămuri
deaca (deacă) — dacă
deadins — intenţionat
decii (deci) — apoi
dejghina, a — a dezbina
delii — călăreţi turci
despuitor — stăpînitor
dezbate, a — a ieşi de sub stăpînire
dezlupi, a se — a se scinda, a se despărţi, a se separa
diacrisis — decizie
diadoh — moştenitor
diaschedasi, a — a risipi
diată (diiată) — testament
dicret — decret
didahie — predică
Diiu (Dii) — Vidin
dimighersie — răzvrătire
direpţ — drept
dires — reparat
diseosile — taler
distihie — nenorocire
Dîrstor — Silistra
dîrstorean — locuitor al Silistrei
dni — zi
dobîndă — cîştig, pradă
dohirie — cămară de alimente
domiriţi — ştiutori, cunoscători
doroare (duroare) — reumatism
dragoman — traducător, tălmaci, interpret
ducă — duce
dulamă — haină scumpă, de ceremonie
dunanma — iluminaţie
du păn — de prin
dupre — după
dvornic (vornic, vornec) — boier de rang ce supraveghea curtea domnească

E

Ecvatana (Tabriz, Tebriz, Tevriz) — oraş în Persia
efendi — domn
efhisi, a — a dori, a ura
Eftropie — Eutropius
Eger (Egher, Agria, Erlan) — cetate în Ungaria
elexiea — alegerea
Elispond — Helespont
engomion — cuvînt de laudă, elogiu
epigrama — inscripţie, înscris mural
eres — rătăcire, erezie
estimp — în acest timp în acest an
exaporit (exaporiton) — secretar personal, intim, confident
exorie — exod, exil

F

fandasie — imagine falsă, închipuire
farmec — atracţie, încîntare
fără cît — afară de

făt — copil, băiat
fățări, a — a părtini, a favoriza
feligea (feregea) — manta scumpă purtată peste hainele obișnuite
ferman — ordin scris al sultanului
fetfă — sentință
ficleșug — vicleșug, viclenie, păcăleală, înșelătorie
fireș (hireș) — firesc, normal
flachi — vlahi
foale — pîntece, burtă, stomac
foi — burduf din piele
fortaliții — cetăți fortificate forturi
Frangofurt — Frankfurt
Frighiia — Frigia
fringhie — brocart de culoare purpurie
furcate — nave militare de transport

G

galeon — vas de război, galion
gali — francezi
găti, a — a pregăti
găunoșitură — scorbură
geamie — templu turcesc
gebegi-başa — mai marele gebegiilor, cei ce distribui aupulberea de pușcă
gelep — negustor străin
gepidi — gepizi
gheaur (ghiaur, ghiaur) — denumire dată de turci creștinilor
ghenarie (ghenar) — ianuarie
ghenecolatru — adorator al femeilor
ghenerales (ghenerariu, ghinăral, ghinărariu) — general
Ghenova — Genova
ghermani — germani
ghestoboți — costoboci
Gheția — Geția
gheții — geții
ghinărari sumus — generalisim
ghinărariul cîmpului — mareșal
ghiuluș — adunare
giovaher — bijuterie, giuvaier
giudea — lance, sulită
giuvan — pervers, pederast
gorștină (goștină) — bir de porci
goti — goți
grapă — steag bănesc
grație — grațiere, iertare
grămătic — secretar de cancelarie, scrib
greime — grosul armatei, mulțime, puhoi, povară
Greția — Grecia
griji, a — a pregăti
grijui, a — a avea grijă, a ocroti
gropniță — loc de îngropăciune
gros — bădăran, necioplit, obraznic
gros — pușcărie, închisoare, temniță
gubernat — cîrmuitor, guvernator
gujmă — căciulă, cușmă

H

hadăm-saipu — eunuc negru
hain — trădător
hainie — trădare
halal — noroc, cîștig
haliv — calif
har — admirație
hartofilax — arhivar de mănăstire
hasechiu — soldat din garda seraiului
hasnă — cîștig, folos
hată — supărare, pagubă
hazna — vistierie
hazna-aga — șeful vistieriei
haznadariu — vistiernic
hărăcear (hărăcer) — strîngător de bir
hărăci-başa — mai marele încasatorilor de bir
hărborie (hîrborie) — curaj, vitejie
Hemedea (Kirupolis, Susa) — cetate persană
herțeg — duce
hicleni, a — a trăda
Hio (Sacîz, Sacăzu) — insula Chios
hindiu — saltimbanc
hlăpie — lăcomie
hoget — act de proprietate
horă — gard, împrejmuire
horvați — locuitori ai Croației, croați

hotărî, a se — a se învecina
hrisov — act scris
hulă — ocară, jignire
huzmet — funcție bine plătită
hvală — trufie

I

i — și
iale — ele
iarbă — praf de pușcă
idiomă — grai, limbă, idiom
idropicos — suferind de hidropizie
ieftin — darnic, generos
ienicer-aga — comandant de ieniceri
ieration — cler
ierbărie — depozit de pulbere
iernatec — loc de iernat
ighemon — demnitar, domnitor
ijderenie — obîrșie, origine
iman — preot musulman
imbrihor (imbrohor, inbrișor, îmbrihor) — trimis al sultanului care mazilea sau instala pe domn
Ipir — Epir
ipopsie — bănuială, presupunere, suspiciune
iproci — și așa mai departe, și celelalte
Ischiup — Skoplje
ispani — spanioli
Ispania — Spania
ispravă — rezultat, izbîndă
istov — sfîrșit, moarte
iuzbașa — conducătorul unui grup de o sută de soldați din paza Curții
izidire — risipire, spulberare
izvod — copie, versiune
izvodi, a — a crea, a da la iveală
izvrăti, a — a schimba

Î

împărechiere — învrăjbire, dezbinare
împlea, a (umplea, a) — a îndeplini, a desăvîrși
împoncișa, a se — a se opune, a se împotrivi
împoncișătură — intrigă, ceartă
împrileji, a se — a se găsi din întîmplare
împutăciune — mustrare, dojană
încrunta, a — a însingera
îngloti, a se — a se aduna grămadă
înmări, a — a mări, a spori
înșela, a — a pune șeaua, a înșeua
întunerec — mulțime mare de oameni
înțelinat — îndătinat, înrădăcinat
învăluială — necaz, încurcătură, neajuns
învîrsta, a se — a se alterna, a se contrazice
învîrteji, a se — a se înapoia, a reveni

J

jah — jaf
jăcaș — jefuitor
jăhui, a — a jefui
jitie — biografie, istoria unei vieți
jitniță (jicniță) — hambar de grîu
joimir — mercenar polonez
jucaș — jucăuș, zglobiu, vioi

K

Kesarias — Cesareea
Kura (Chirul) — rîu în Georgia
Kutaia (Kiutaiu) — localitate în Anatolia unde au fost surghiuniți Brîncovenii

L

lăgom (lagum, lagon) — mină explozivă
lastră — stofă din lînă
lat — cursă, rapcană
lavră — mănăstire
lăcătar — lăcătuș
lăcuitori — locuitori

lăngoare (lingoare) — tifos exantematic
leași — polonezi
leat — an
legătură — datorie, obligație
lege — credință, ordin
legheoană — corp de armată română, legiune
Letfa — Lituania
letfeni — locuitori din Lituania, lituanieni
levent — chipeș, arătos, voinic
limie — haină din blană de samur
lipcan — curier tătar
litie — procesiune religioasă
lotru — hoț
Lugoș (Logoș, Logoj) — Lugoj
luorăle — luările (de la „a lua")
luter — de religie luterană

M

maghistan (meghistan) — mare demnitar, slujbaș de vază
magopie (magupie) — brutărie
malcontent — nemulțumit
malotea — haină scurtă căptușită cu blană
mamon — nume dat diavolului
mansip (mansup) — rang, dregătorie, funcție
manzil (mazil, mazăl) — scos dintr-o funcție, destituit
marhă — încărcătură ades inutilă, calabalîc
mas — loc de popas
mădu'ariu — component, organ, membru
măhramă — năframă, basma, batic
mărginean — locuitor de margine, de graniță
mătci — părțile de la cotor ale chitanțelor de plată
mecet — moscheie, templu turcesc
medelnicer — boier de rang care turna domnitorului apa pentru spălat pe mîini
megalopsihie — generozitate, mărinimie
Mehediea — Mehadia
mehter-bașa — mai marele muzicanților
meletisi, a — a cerceta, a studia
mertic — unitate de măsură, porție
meser — sărman, sărac
meseța — lună
meșterșug (meșteșug) — vicleșug, îndemînare, abilitate, șiretenie
metathesis — inversare, schimbare
meterhanea — muzica militară
miloserd (milosîrd) — bun la suflet, îndurător, îngăduitor
minzil — poștă
Misir (Țara Eghipetului, Eghipet Țara Eghiptului) — Egipt
mișăl — sărman, sărac, calic
mitarnic — cel care primește mită, corupt
mîlcomi, a — a domoli, a liniști
mîlcos — mîlos
mîncătură — intrigă
mîrzaci bugegeni — tătari din Bugeac
mîrze — nobil tătar
mojicos — primitiv, rudimentar
Morăș — Mureș
Moreia (Moriia, Peloponis) — Peloponez
Mosc — Moscova
moschicesc — moscovit, de la Moscova, rusesc
moscos, — ulei de mosc, aromat, pentru prepararea cosmeticelor și parfumurilor
mozaviriie — calomnie, injurie, intrigă
mucarel (mucarem, mucarer) — birul plătit Porții la înscăunare de către domnitor
muftiu — șef de religie mahomedană
Muisia — Moesia
mujdea — veste bună
munci, a — a tortura, a schingiui
musaip — sfetnic de taină, intim, om de încredere
muselim — locțiitorul guvernatorului
mutafaraca — călăreț din garda sultanului

mutătoriu — cel care schimbă, care modifică
mutpac — bucătărie
muzicaș — cîntăreț, muzicant

N

nacealnic — șef, superior
nafaca — leafă, pensie
naracoviță — mînecuță
nazîr — comandantul unei cetăți dunărene
năinar — amar
năpaste — nedreptate
năpusti, a — a părăsi, a lăsa de izbeliște
năstav — imbold, îndemn
năstavnic — administrator de mănăstire
năstăvi, a — a insista, a îmboldi
neapestit (nepestit) — fără întîrziere
neclătit — dîrz, neclintit
necuvios — necuvenit, care nu se cade
nedajnic — neimpozabil, care nu plătește dări
negrijuire — neîngrijire
nemereală — succes întîmplător, neprevăzut
neprestan — fără oprire, mereu
Nerasul — Prut
nesilnicie — încăpățînare
neștine — cineva
neuniciune — dezbinare
nevindecat — neînduplecat
nevoi, a se — a se strădui, a-și da silința
nevoitor — silitor, insistent
Nicheia — Niceia
Nicopoe (Nicopoia, Necopoe, Necopoi) — Nicopole
noceagoș — nobil ungur
nohai — tătari de pe Nipru
Numanția — cetate spaniolă
numeiaște — numește
numit — vestit, renumit
Nunie Broc — Brocchus Iunius, apărător al Iliriei

O

oareșicînd — cîndva
obicină — obicei
obicini, a — a obișnui
obidi, a — a căina, a tîngui
oblădui, a — a guverna, a conduce
oborî, a — a doborî, a dărîma
obraz — persoană
obroc — vas mare
obuz — lagăr, tabără militară
ocaaianic — pîngărit
ocină — pămînt de la părinți, moșie
ocoli, a — a asedia
odihnit — potolit, liniștit
odrăsli, a — a crește
Odriiu — Adrianopole
ogeac — formație militară alcătuită din oameni aparținînd aceleiași bresle
oglu — fiu
oierit — bir pe oi
olac — ștafetă, curier
olat — provincie, ținut
Olimb — Olimp
opreală — arestare
oratie — discurs, cuvîntare
ordie — oștire, armată
Oreavița — Oravița
Oreaova — Rahova
orguliu — norocos
orhiiani — originari din Orhei
ort — monedă divizionară (un sfert de leu)
osèbi — deosebit
osfeștanie — sfințirea apei, sfeștanie
osfinți, a — a ajuta
osîrdie — sîrguință, zel
oști, a — a purta război
oștire — război, luptă
ot — de la
otac — adăpost
otcîrmui, a — a conduce, a cîrmui
otești, a — a domoli, a stinge
otomanliu — turc
otprăvuire — trimitere, expediere
oturac — popas

P

paic — soldat de gardă
palangă — întăritură din lemn
pamete — pomenire, amintire
panțir — soldat din cavalerie, îmbrăcat în zale
panurghie — vicleșug, cursă
papistăși, a se — a trece la catolicism
parahorisis — îngăduință, dezlegare, permisiune
paranomie — ilegalitate
parataxis — ceremonie, alai, pompă
paremie (parimie) — maximă, pildă
parisie — sinceritate, încredere
pașă — guvernator turc
pathola — necaz, ură, dușmănie
Patisul — Tisa
patrierșie — patriarhie
păcurar — cioban
păsa, a — a merge
pătutindenea — pretutindeni
păzi, a — a păstra
pehlivan — saltimbanc, clovn, măscărici
pen — prin
peripiisi, a — a primi bine
peripiisis — bună primire
peritomi — sărbătoare creștină de 1 ianuarie
Peștea — Pesta
petnari — protipendadă
petrecere (petrecire) — înmormântare
Petroburg (Petruburgu) — Petersburg
piscupie — episcopie
pitar — funcție boierească. Asigura aprovizionarea cu pîine
Pius Enesiianul — Aeneas Sylvius Piccolomini
pîlc — mică unitate militară
pîrgar — consilier comunal
pîriia — pîra
pîrlej — prilej
pîrleji, a — a prilejui
plașcă — o parte a unui județ
plăiaș — oștean de plai, grănicer
plean — captură de război, pradă
plehupă — capacul sicriului
plini, a — a îndeplini
plodi, a — a face copii
pocaianie — pocăință
pocîltiți — flămînzi, lihniți
podan — birnic
pogrebanie — înmormîntare
pohtă — dorință
pohvală — măreție, triumf, laudă
Pojorovîți (Pojoroveți) — Passarovitz
Pojun (Pijun) — Bratislava
pol — jumătate
polat — palat
polcovnic — colonel
politia mirenească — viața civilă
politic — iscusit, diplomat, îndemînatic
pomenic — pomelnic
ponosi, a — a purta, a uza
ponoslui, a — a certa
porocli, a — a porecli
poslanie — scrisoare
poslușnic — servitor, slugă
poslușanie — serviciu, slujbă
povarnă — teasc
povotnic — cal ținut de frîu
practic — priceput, îndemînatic
pravoslavnic — drept-credincios
prăvitoriu — supraveghetor
preceștui, a (pricestui, a) — a se împărtăși, a se cumineca
prelăsti (prilesti, prilăsti) a — a amăgi, a înșela
prepune, a — a bănui, a suspecta
prestăvi, a se — a muri
prestol (pristol) — masa din mijlocul altarului
prihană — necinste, învinuire
priimință — bună primire
princeps (prințep) — principe
prisecit — ciobit, spart
pristaniște — port la mare
pristăni, a — a îngădui, a permite
privilighiu — privilegiu
prînzare — prînz
prochimen — subiect
proclet — blestemat
proerisis — bună intenție
profora — pronunțare
pronie — putere divină
proroc — profet
proscalisi, a — a pofti, a invita

prot — mai marele mănăstirilor de la Athos
protinos — cu întîietate
protosinghel — grad preoțesc
proxenisi, a — a negocia, a trata
pusteire — devastare, pustiire

R

rascuri — vreascuri
răbduliv — răbdător
rădica, a se — a se revolta
răposa, a — a se odihni
răsuflu — răgaz, pauză
răşchira, a — a risipi, a împrăştia
răvaş — scrisoare, adeverință
războli, a se — a cădea la boală
război — liniște, pace, tihnă
răzmiriți, a se — a se răscula
recipospolită — curtea, suita regelui polon
refenea — contribuția în bani la o masă comună
reghimentar — comandant militar
reiz-efendi — înalt demnitar turc
rezident — ambasador, reprezentant diplomatic
rînd — rînduială, ordine
rînduiele — porții de alimente
roată — companie militară
robiciune — robie
robine — rubine
rod — neam, familie, stirpe
ruptoare — impunere, stabilirea unui impozit
Rușavă (Rușava, Rîșava) — Orșova

S

Sacci — Isaccea
Sacmar — Satu Mare
saigiu — cel care cumpăra oile pentru turci
salavat — rugăciune
samodărjăț (samoderjeț) — mic stăpînitor, despot, atotputernic
sangeac — unitate administrativă, diviziunea unui pașalîc
sangele — conducătorii unui sangeac
sarai — palatul sultanului
saraschier (saraschiar, serascher, serashchier) — general de armată
săbor (sobor) — adunare ecumenică, consiliu parohial
sămui, a — a confunda pe cineva, a lua drept altul
sărdar (serdar) — rang boieresc cu atribuții militare
săvai — măcar
săvîrșit — sfîrșit, terminat
scandalisi, a se — a se certa, a face scandal
scandelă (scandilă) — motiv de supărare
Scandia (Scanția, Scandinaviia, Scandenavia) — Scandinavia
schith — scit
schitice — scitice
schiți — sciți
scîrbă — mîhnire, supărare
scîrbi, a se — a se mîhni, a se supăra
scopos — intenție, finalitate, scop
scorni, a — a răscoli, a irita
scrie, a — a descrie
sculă — giuvaier, podoabă, bijuterie
scutelnic — scutit de biruri
secătură — lucru lipsit de valoare
selam malichim — salut turc
semenție — neam, seminție
semna, a — a nota, a însemna
serdenghesti — soldat voluntar
serhatlii — grăniceri
sfeti — sfînt
sfeți — suedezi
silictariu (silihtariu, silihdariu, - mareșalul curții otomane
sin — fiu
sinet — act, document
sinharisi, a — a dărui
sinheretisi, a — a felicita
sinile — vase pentru apă
sîngerat — crud, fioros, sîngeros
sîrgu, de — degrabă, imediat
slavă (slavoslavie) — imn, odă, cîntare de slavă
Slavonia — Slovenia
slomn — șopron
slovesnic — orator, bun vorbitor

sminti, a — a strica, a zăpăci
Sneagov (Znagov) — Snagov
sodomie — inversiune sexuală
sofisi, a — a învăța, a instrui, a sfătui
solitor — intermediar, mijlocitor
soțiire — tovărășie, conviețuire
spahiu — cavalerist turc
sparge, a — a risipi, a împrăștia
spăsitor — care ispășește
sperieciune — sperietură
spînzura, a — a depinde
spodobi, a — a învrednici
staroste — guvernatorul unei cetăți
statheros — nemișcat, fix, rigid
steag — unitate militară
steajăr (stejăr) — stîlpul din mijlocul ariei de treierat
stenahorisi, a — a strîmtora, a încurca
stepenă — treaptă, rang, etapă
Stocolma — Stockholm
stoliță — capitală
straste — suferință, durere
strejar — străjer
strica, a — a distruge, a nimici
strînsoare — presiune
struncinare — tulburare, agitație
subașa — polițist turc
sud — judecată, proces, județ
sumă — cantitate
sunet dugun — nuntă
surguciu — podoabă din pene și pietre prețioase, pusă la căciulă
surgun — exil, surghiun, deportare
surlar — cîntăreț din surlă

Ș

șaică — ambarcațiune mică, de transport cu pînze
șaitanici oglulari — fiii diavolului
șale — șei
șănlic (șănlîc) — sărbătoare populară
șătrar — rang boieresc care avea în atribuție paza corturilor tabercior militare
Șomuiușiu — Someș
șpagă — spadă
știut — erudit, învățat
Șulumbir — Șelimbăr
șuteală — ademenire

T

tabie — redută, întăritură
tabla — grajd
taifa — suită, ceată
taler — monedă de argint
talhăș (talhiș, telhăș) — raport întocmit de vizir pentru numirea sau mazilirea domnului
talpoș — pedestraș
Tarsu — capitala Ciliciei
tăbări, a — a așeza tabăra
tălpiz (telpiz) — viclean
tălpizie — viclenie
tărziman (terziman) — traducător, tălmaci
tefter — registru, condică
tefterdar — ministru de finanțe turc
telal — crainic
temei — fundație, temelie
terata — cobe, piază rea, monstru
tescherea — certificat, adeverință
tetrahilimen — patruped
tetrapod (tratapod) — măsuță pentru icoane
ticăit — prăpădit, sărac, nenorocit
ticălos — sărac, amărît, prăpădit
timar — proprietate primită ca recompensă de soldații turci
timpi — ani
tins — întins
tirănie — tiranie
tituluș — titlu
tîmplă — iconostas
tîrnosanie —sfințirea unei biserici
tocmi, a — a rîndui, a așeza
topciu — tunar
topu-baș̦a — căpitan de tunari
trachi — traci
tractelui, a — a trata, a delibera, a negocia
trapezărie (trapezerie) — sala de mese dintr-o mănăstire

treti — al treilea
trezvi, a — a deștepta, a trezi
trîmbă — mulțime de oameni
Troada — Troia
troian — fortificație, val de pămînt
tropariu — cîntare bisericească
turnagiu — vînător cu șoimi
Tyrus — Nistru

Ț

țacaluș — tun mic
țărimonie — ceremonie

U

ucide, a —a zdrobi, a lovi, a strivi
ulema — tîlcuitor al Coranului
ună — singură, unică
unii — hunii

V

vadnic — delator, denunțător
val — mîhnire, supărare
vartă — strajă, pază
varvar — barbar
varvarotită — barbarie
vasilisc — animal fantastic, șarpe care ucide cu privirea
văcărit — bir pe vite
văleat — an
veghea voie — a ține parte cuiva
vel — mare
vezir-agasî — șeful vizirilor
vezirazim — vizirul cel mare
vezir-chehaiasî — intendentul vizirului
vinăriciu — bir pe vite și pe vin
vinețeni — venețieni
vinui, a — a acuza
vistiar (vistiernic) — vistier
vîlhovnic — vrăjitor
vlădică — episcop
voie-rea — mîhnire
voie-vegheată — părtinire, favoare
volnic — slobod, liber
volnicie — libertate
voroavă — vorbă, cuvînt
vtori — al doilea
vurșughidi, a — a lovi

Z

za — la, pentru
zagaragi-basa — comandantul unui regiment de ieniceri
zarvă — tulburare
zatocenie — exil, surghiun
zavisnec (zavistnic) — intrigant
zavistui, a — a invidia
zămislui, a —a zămisli
zăticneală — împiedicare
zăticni, a — a împiedica
zăvese — perdeaua altarului
zburatec — ușuratec, superficial
zdrumicare — nimicire
zmult — smuls, scos
zorba (zorbălîc, zurbalîc) — revoltă, răzmeriță, răscoală
zulum — nedreptate, strîmbătate

CUPRINS

Studiu introductiv. Cronicarii munteni *de Dan Horia Mazilu* V

Istoria Țării Rumânești de Stolnicul Constantin Cantacuzino 1

Letopisețul Cantacuzinesc 63

Letopisețul Bălenilor 128

Istoriile domnilor Țării Rumânești de Radu Popescu 147

Radu Greceanu 251

Cronica anonimă despre Brâncoveanu 308

Glosar 336